

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

RY

Frome

J

CANON

JUXTA ORDINEM D.

JUS
CANONICUM

JUXTA ORDINEM DECRETALIUM

IMPRIMATUR.

Sancti Deodati, die 10 octobris 1881.

† MARIA ALBERTUS,

Episc. Sancti Deodati.

JUS
CANONICUM

JUXTA ORDINEM DECRETALIU
RECENTIORIBUS SEDIS APOSTOLICÆ DECRETIS
ET RECTÆ RATIONI IN OMNIBUS CONSONUM

AUCTORE E. GRANDCLAUDE

VICARIO GENERALI, DOCTORE IN SACRA THEOLOGIA ET IN JURE CANONICO

TOMUS SECUNDUS
LIBRI DECRETALIU SECUNDUS ET TERTIUS

PARISIIS
APUD VICTOREM LECOFFRE, EDITOREM
Via dicta Bonaparte, 90

1882

Chapman

OCT 8 1920
...

JUS CANONICUM

JUXTA ORDINEM DECRETALIU

LIBER SECUNDUS DECRETALIU

DE JUDICIO ECCLESIASTICO

PROOEMIUM.

NOTA 1. In hoc libro traditur totus processus judiciarius, qui constituit secundum objectum materiale juris. A iudice enim de quo egimus in libro superiore, descendere oportet ad ipsa iudicia. Hic ordo librorum omnibus non placet, quia integra materia iudiciorum, juxta plures, tradi deberet, antequam forma processus agatur. Verumtamen nihil impedit quominus apte expendatur ordo iudiciorum, priusquam de objecto illorum instituatur tractatio: etenim non agitur *de forma vel informante*, quæ ex sese ordinem dicit ad propriam materiam sed de forma aliqua æque se habente ad quamcumque materiam seu præscriptionem juris.

Illam formam iudiciorum ecclesiasticorum, usque ad sæculum simplex et plana erat; sed sæculo xi in Italia florere coepit studium juris Justinianæi, et ideo ius illud universim in prax deductum fuit. Ius ergo Romanum, in nonnullis emendatum per Decretales SS. Pontificum, iudicia ecclesiastica occupavit ordo actualis prædictorum iudiciorum sæculo xiii stabilitus fuit ideo ad concordiam utriusque juris ostendendam, varia loca ju

Romani quibus respondent varii tituli hujus libri, diligenter notabimus, strictim indicatis etiam articulis juris Gallici ad rem facientibus.

2. Hic liber, qui est omnium aliorum librorum juris canonici difficillimus, distribui solet in tria membra, scilicet principium, medium et finem processus judiciarii. Verumtamen in quatuor partes commode dividi potest, et hic dividitur. Prima, usque ad titulum V, comprehendit initium litis; secunda, usque ad titulum XVII, litis ordinem describit; tertia, usque ad titulum XXVII, refert ea quæ spectant probationes et exceptiones; tandem quarta finem litis exponit per sententiæ lationem ejusque executionem, aut ab eodem appellationes.

3. Hic liber, qui in foro canonico maxime refert, etsi apud nos oblivioni detur forma processus judiciarii, etiam in foro civili olim erat magnæ existimationis et utilitatis; adeo enim ordinata series actuum judicialium non reperiabatur in jure civili Romano, nec hodie in nostro, quidquid jactent civilistæ. Quapropter, a medio ævo usque ad recentioræ ætatem, omnes fere curiæ sæculares canonicam methodum processus judicialis ex toto, vel ex parte receperunt; imo hodiernus codex Gallicus ad exemplar processus judiciarii canonici aperte confectus est.

PRIMA PARS

DE INITIO LITIS

In ipso initio litis tria præsertim sunt consideranda : 1° quo judicio aliquis velit contendere; 2° coram quo iudice; 3° quomodo et quid petat. Primæ quæstioni respondet titulus primus; secundæ, titulus *de Foro competenti*, et tandem tertiæ, tituli *de Libelli oblatione*, *de Mutuis petitionibus*, *de Litis contestatione*.

TITULUS PRIMUS.

DE JUDICIIS (1).

SECTIO PRIMA.

Quid et quotuplex judicium?

I. De judicii natura et origine.

a) Judicii nomen, juxta etymologiam, idem est ac jurisdictio atque justitia, seu est quasi *juris status*. Secundum usum spectatum, nomen judicii varias habet significationes. Significat : 1° usum rationis et animi discretionem ; 2° operationem mentis qua ideæ uniuntur ; 3° opinionem ; 4° et magis proxime ad rem præsentem, actionem in judicio motam ; 5° ipsam rei controversæ examinationem ; 6° condemnationem, vel generatim sententiam. At, prout hic stricte et specificè sumitur, totum processum designat seu discussionem causæ quæ inter partes litigantes coram judice competente agitur.

In hoc sensu et quoad rem recte definitur : *Legitima controversiæ inter actorem et reum ortæ apud judicem disceptatio et definitio*.

Inde judicium, sic stricte sumptum, in rigore non debet confundi cum quæstione, causa, lite et instantia, licet aliqui hæc omnia confundant ; nam 1° *quæstio* est ipsum jus controversum in judicium deducibile ; 2° *causa* est idem jus actu deductum ; 3° *lis* est actio qua causa, seu res controversa, deducitur ; 4° *instantia* est exercitium actionis quod litis contestatione incipit, et sententia definitiva, vel lapsu temporis a jure præscripti finitur. Itaque, res dum controvertitur, quæstio est ; dum proponitur, causa ; dum discutitur, judicium ; dum definitur, justitia, seu status juris.

b) *Quo jure introducta sunt judicia?* Originaliter et quoad substantiam, judicia sunt juris naturalis ; formaliter, et quoad

(1) Quoad jus civ., vid. 1° Inst., lib. IV, tit. VI, de Act., cum seqq.; Pandect., lib. V, tit. I, Cod. lib. I, tit. IV ; lib. III, tit. I, 5-7 ; 2° generatim Codicem process. civ., Cod. instr. crim.

solemnitates, sunt juris civilis. Ratio primi est quod jus naturale dictat in republica esse debere personas publicas quæ litigantibus jus dicant, ne causæ per violentiam dirimantur. Secunda pars patet, tum quia solemnitates judiciorum jure positivo inductæ sunt, ut constat ex variis textibus juris civilis, et toto libro II Decretalium; tum quia, absolute loquendo, æquitas naturalis in judicando potest servari absque illis solemnitatibus.

In judiciis ergo, quædam sunt juris naturalis, ut petitio actoris, citatio rei, probatio et defensio causæ, sententiæ pronuntiatio, quæ omnia pertinent ad substantiam judicii; alia sunt juris positivi humani. Inde aliquando proceditur summarie et de plano, seu relictis formis accidentalibus judicii; sed solus legislator, vel cui legislator hanc facultatem dedit, potest sic procedere, cum figura judicii imponatur judicibus, ut regula omnino servanda.

II. De judicii varietate.

Judicium varie dividitur, et tot fere sunt species, quot actionum quæ in judicium deducuntur. Attamen dividi possunt præ diversitate causarum. Itaque

a) Ratione finis, judicium dividitur in civile et criminale. *Civile* est in quo tractatur causa civilis, vel criminalis civiliter: causa est civilis in qua principaliter intenditur commodum privatum actoris.

Criminale est in quo agitur de crimine criminaliter, nempe ad vindictam publicam; et illud subdividitur in capitale et non capitale, prout agitur de crimine capitali, seu ob quod pœna capitalis est irroganda, vel de crimine non capitali, quod non importat pœnam capitale. Hic notandum est quod pœna capitalis est triplicis generis: una amittitur caput naturale, per mortem naturalem; altera, amittitur caput civile, per damnationem ad triremes; ultima per deportationem, qua caput eximitur de civitate.

b) Ratione causæ efficientis, dividitur: 1° in *ordinarium*, quod instituitur coram judice ordinario, et in *delegatum* seu *extraordinarium*, quod fit a judice delegato; 2° in *ecclesiasticum* et *sæculare*, prout a judice ecclesiastico vel a judice sæculari, qua tali, expeditur.

c) *Ratione materiæ*. Tot sunt divisiones quot actiones, ex quibus præcipuæ referuntur. Unde 1° est *spirituale*, vel *temporale*, prout in eo tractatur causa spiritualis vel huic annexa, aut res mere temporalis. Differunt ab ecclesiastico et sæculari; nam in ecclesiastico agi possunt etiam causæ profanæ, seu civiles clericorum.

2° Est *reale*, in quo actio realis intentatur, seu de jure in re disputatur, et *personale*, in quo proponitur actio personalis, seu instituitur actio in personam, nempe ex contractu, delicto, etc.

3° Est *petitorium* et *possessorium*: *petitorium* vocatur in quo agitur de proprietate rei, seu de causa proprietatis; *possessorium* vero, in quo agitur de sola possessione rei vel juris alicujus acquirenda, retinenda vel recuperanda.

4° Est *judicium bonæ fidei* et *stricti juris*; bonæ fidei est in quo judex potest æstimare ex æquo et bono quid actori restitui debeat; *stricti juris* est in quo facultas judicis est restricta, ita ut ultra determinata a lege non possit sua sententia progredi.

d) *Ratione formæ*, *judicium* dividitur in *plenarium* seu *solemne*, aut *ordinarium*, in quo omnes solemnitates juris observantur; et *summarium*, in quo proceditur de plano, sine strepitu et figura judicii, et quodam modo sola rei veritate attenta pronuntiatur.

SECTIO II.

De personis quæ constituunt *judicium*.

§ I. *Personarum illarum recensio*.

Personæ ad *judicium* concurrunt, 1° aliæ ordinarie et publice, et sunt vel principales et necessariae, vel accessoriae seu auxiliares; 2° aliæ extraordinarie et modo accessorio. Itaque

a) Personæ principales sunt *judex*, *actor* et *reus*: 1° *Judex*, sic dictus, quia jus dicit, est persona quæ publica auctoritate *judicio* præest, et quasi mediatorem agit inter litigantes: utrique enim parti jus dicit. — 2° *Actor*, ab agendo dictus, est is qui actionem proponit et ad *judicium* provocat; in criminalibus dicitur *accusator*; hujus vicem sæpe gerit *judex* in crimina inquirens. — 3° *Reus*, ita dictus, non a reatu, sed potius a re

quæ petitur, seu causa et controversia quæ ipsi movetur; itaque est persona quæ ab actore in jus vocatur, atque se defendit.

Tres illæ personæ dicuntur necessariae, quia vere aut fcte interveniunt in omni judicio proprie dicto. Dixi : *vere aut fcte*; nam fcte concurrunt reus et actor, quando judex procedit per modum inquisitionis generalis, seu inquit in crimina suæ ditionis; et fcte concurret actor, quando judex procedit per modum inquisitionis specialis : de utraque inquisitione speciatim agitur in libro V.

b) Personæ minus principales, aliæ interveniunt ad juvandos litigantes, ut sunt advocati, procuratores (l. I, tit. xxxvii, xxxviii), testes (lib. II, tit. xx), etc.; aliæ vero, ad juvandum judicem. Porro judex juvari potest triplici modo : consultando, ut faciunt assessores seu consilarii; acta judicii conscribendo, quod faciunt tabelliones seu notarii; exsequendo quod judex imperat, quod faciunt apparitores, exsecutores, cursores seu nuntii, etc. Itaque

1. *Assessores*, ab assidendo dicti, judici assident, eumque suo consilio in judicando adjuvant; unde etiam consilarii vocantur. Antiquo jure, nullam habebant jurisdictionem; sed hodie plerumque habent jurisdictionem ad causarum decisionem, ac sunt veri iudices.

2. *Notarii* varia sortiuntur munia; dicuntur 1° notarii, a notis vel abbreviato conscribendi modo, quibus gesta celeriter expediebant; 2° scribæ publici, quia auctoritate publica conscribunt; 3° tabelliones, quia adnotationes suas olim referebant in tabulis; 4° tandem protocollystæ, quia acta judicialia notant in protocollum seu librum actorum.

3. *Nuntii judiciales*, seu cursores, viatores, apparitores, sunt personæ quæ jussa judicis exsequuntur, litigantes in jus vocant, seu citationes ad partes deferunt. Dicuntur illi personæ sanctæ, quia sunt exemptæ a violentia et malitia hominum, quoad actus quos ex officio peragunt.

4. In judicio etiam aliquando concurrunt *auditores*, qui, in tribunalibus civilibus, plerumque dicuntur referendarii, sic vocati a referendo, quia prius causam examinant, eamque referunt ad judicem; non raro, judex, multitudine causarum obrutus, particularem causam, vel certum causæ articulum

examinandum committit auditoribus, ut momenta causæ colligant, discutiant, et rationes, merita judicii referant, sicque illum ad sententiam ferendam instruant. Usus illorum est utilissimus in superioribus præsertim tribunalibus, ut brevius expediantur lites.

§ II. De iudice.

a) Hic de modo quo tribunaia ecclesiastica componuntur agi posset, præsertim cum « officialitates » in Gallia mira cum varietate hodiernis temporibus constitutæ sint. Etenim in quibusdam diocesisibus tribunaia multis iudicibus adjunctis constant, qui suffragia ferunt, ita ut major pars semper prævaleat; in aliis autem, solus officialis seu vicarius generalis causam cognoscit et sententiam fert, consulto episcopo; simplici hac animadversione hic contentos nos esse oportet.

In iudiciis ecclesiasticis, iudex ordinarius, dum processus conficit, duos iudices adjunctos habere solet, nisi ipse episcopus per se procedat: in hoc casu solus sine ullis adjunctis procedere valet, cum culmen dignitatis habeat, ac proinde ejus auctoritas in iudicando maxima sit coram Ecclesia.

b) *In quibus causis prohibeatur iudici judicare?* — Respondetur: 1° Certum est iudicem non posse cognoscere de causa quæ esset alterius fori: v. g. iudex ecclesiasticus causam præcise civilem, et iudex sæcularis causam ecclesiasticam cognoscere et judicare nequit.

2° Quando agitur de causa quæ est fori illius iudicis, in tribus præsertim casibus judicare nequit: 1° Si coram alio iudice egit advocatum in eadem causa; nam tunc merito suspectus esset de improbitate; 2° Si in alio iudicio consimilem causam habeat ipse, tanquam actor vel reus; etenim censeretur inclinatus ad iudicandum sicut ab aliis vellet iudicari in causa simili. 3° Nemo iudex est in propria causa, nempe in propriam utilitatem directe sententiam ferendo, nam in hoc casu multo major esset suspicio affectionis erga causam. Attamen duplex est exceptio: 1° Supremus princeps, ut Summus Pontifex, rex, judicare potest in propria causa inter ipsum et subditum mota. Constat ex capite 12 hujus tituli et ex jure Romano. Ratio est, tum quia princeps non tenetur se submittere iudicio infe-

rioris, tum quia suspicionem in principe sufficienter tollit summa dignitas et æquitas in legislatore præsumpta; sed consultius est ut arbitri eligantur. 2° Judex inferior, etiam in quibusdam casibus, posset legitime procedere in propria causa : v. gr. si injuria illata judici, qua talis, esset notoria, judex posset pœnam a lege taxatam infligere.

c) *An acta judicis solum existimati, seu carentis jurisdictione, sint valida?* — Agitur de judice sive ordinario sive delegato, qui errore communi et probabili existimatur jurisdictionem habere.

1° Aliqui negant, præsertim ob sequentem rationem : Si error non interveniret, acta essent invalida ; atqui error non dat jurisdictionem, nam jus est æquum et bonum et non nascitur ex erroribus. — Sed communior et verior sententia affirmat (saltem quando probabili et communi populi errore, talis existimaretur esse judex). Ratio est quia in hoc casu respublica vel Ecclesia ob utilitatem publicam et ad removenda gravia incommoda, supplet jurisdictionis defectum, et sic solvitur ratio prioris sententiæ. Confirmatur ex declaratione juris civilis Romani et ex can. 1, causa 3^a, q. 7, ac colligitur ex c. 24, *de Sent. et re judic.*

2° Ad hoc ut gesta ab existimato judice sint utroque foro valida, necessarius non est titulus coloratus, saltem juxta multorum sententiam : nam ratio boni communis valet, etiamsi error non fundaretur in titulo colorato ; verum si hæc duo concurrerent, scilicet error communis et titulus coloratus, sententia affirmans acta esse valida est moraliter certa, in foro tam interno quam externo, ex declar. Congr. Concil. 11 mart. 1786.

d) Hinc : 1° valent absolutiones collatæ a sacerdote, et coram eo celebrata matrimonia, etsi vere parochus non sit, et hoc sciat, qui est vel intrusus, vel ab episcopo non approbatus, modo pro legitimo paracho communiter habeatur. Sed difficultas est, quoad sacramentum pœnitentiæ, circa obligationem pœnitentis qui inveniret jurisdictionis defectum : teneturne ille pœnitens confessionem reiterare coram legitimo confessario ? — Plerique negant ; sed Giraldus affirmat et affert declarationem Congregationis Concilii (11 dec. 1683) quam dicit esse authenticam et ab ipso recognitam in codice Congregationis.

2° Valent acta episcopi vel alterius praelati cujus electio fuit nulla ob impedimentum juris humani, vel qui suspensione, excommunicatione, vel aliis pœnis privaretur jurisdictione, dummodo errore communi putetur præditus officio et jurisdictione.

3° Valent acta judicis, etsi una vel utraque pars sciat judicem coram quo agunt, vel parochum coram quo contrahunt, legitima potestate instructum non esse; dummodo perseveret error communis. Attamen, in hoc casu, non valeret absolutio sacramentalis, non quidem ex defectu jurisdictionis, sed quia petitio pœnitentis esset peccaminosa, ac proinde poneret obicem validæ susceptioni sacramenti, seu debitas non afferret dispositiones.

§ III. De actore et reo.

Quinam actor vel reus esse possit aut debeat in judicio?

a) In reo necessario nulla qualitas specialis requiritur, quia iste invitatus trahitur ad judicium; sed in reo voluntario qui venit sponte ad se defendendum, requiruntur speciales qualitates, nempe generatim ut sit liber homo, masculus, majorrennis, et nullo jure prohibeatur.

b) *Quilibet in judicio stare potest, seu esse actor, nisi specialiter prohibeatur. Sed prohibentur:*

1° Servi proprie dicti, in causa pecuniaria, quia servi quoad actus civiles pro mortuis habentur, sed in aliis causis admittebantur.

2° Infantes, amentes, prodigi, surdo-muti, pro quibus tamen procuratores agunt (1).

3° Pupillus sine auctoritate tutoris et minor viginti quinque annis sine auctoritate curatoris. Excipiuntur tamen quoad minorem, tum causæ spirituales, vel his annexæ, in quibus minores pro majoribus habentur; tum causæ alimentorum, ubi periculum est in mora. Attamen minor impubes in his causis judicio stare non posset, sed dandus esset ei curator (c. 3 h. tituli in 6°) (2).

4° Filiusfamilias sine consensu patris, saltem generali, nequit litigare contra extraneum, nisi ageretur de peculio castrensi

(1) Cod. civ., a. 489, 513.

(2) Ibid., a. 482.

vel de causa spirituali. Contra patrem agere nequit, nisi obtenta prætoris seu judicis venia; attamen generatim agere potest nomine alieno, puta tutorio, procuratorio, dum major sit viginti quinque annis.

5° Mulieres, saltem illustres, honestæ, præsertim nobiles, in causa civili, invitæ nequeunt trahi in judicium. Si tamen velint agere et respondere in eo, possint, nisi essent moniales. In criminalibus nequeunt agere vel accusare; verum si atrocis aliquis criminis sunt reæ, invitæ in judicium personaliter trahi possunt. Ratio prohibitionis generalis quoad mulieres est quia non decet mulieres vagari et misceri in cœtibus virorum (c. 2 h. t. in 6°).

6° Excommunicatus excommunicatione majori et vitandus nequit in judicio stare ut *actor*, nisi in causa suæ excommunicationis vel periculi animæ: v. g. in matrimonialibus; attamen, si non est vitandus, posset admitti a judice, seu non necessario est repellendus. Excommunicatus vitandus, si esset *reus* necessarius, non solum admitteretur, sed etiam compelleretur ad respondendum, ne ex sua contumacia reportet commodum; verum ut reus voluntarius, nullo modo admittitur, sed per procuratorem agere debet.

7° Religiosus nequit convenire nec conveniri sine consensu prælati, secus acta ab eo essent ipso jure irrita, sive stet ut actor, sive ut reus, sive per se, sive per procuratorem. Excipitur tamen, v. g., si habeat beneficium ecclesiasticum cui annexa esset aliqua administratio: respectu hujus administrationis, censetur sui juris. Excipitur etiam si pro vel contra prælatum ageret. Speciatim prælatus in causa communi ecclesiæ agere et respondere potest, etiam sine consensu capituli. Circa prælatos regulares speciatim, consulenda sunt propria statuta. Parochus, si solus administraret bona ecclesiæ, admitteretur in judicio, non tamen excluso episcopo, quia episcopus, ut principalis rector diœcesis, præferendus esset cuilibet parochi vel inferiori; sed hæc administratio bonorum ecclesiæ nunc plerumque pendet a concordatis locorum.

SECTIO III.

De materia iudiciorum.

Materia, seu objectum iudicii, sunt quaelibet causæ, modo quæque coram suo iudice disceptetur, seu a potestate competente iudicetur. Unde in primis quæri posset generatim an Ecclesia divinitus habeat potestatem judiciariam in foro externo? Sed veritas seu existentia potestatis judiciariæ in ordine externo et visibili probatur a theologis, et ideo de sola extensione illius potestatis agitur. Hæc potestas hodie conculcatur a principibus sæcularibus, et fit materia magis ardua concordatorum. Unde

Speciatim quæritur quæ sit materia iudicii ecclesiastici?

Resp. Causæ sunt multiplicis generis : aliæ mere ecclesiasticæ seu spirituales, aliæ mere profanæ seu temporales, aliæ sunt mixtæ, etc. Inde

I. De causis mere ecclesiasticis.

a) Sunt eæ quæ ex suo objecto sacræ sunt, seu versantur circa rem sacram et spiritualem. Et indubitata sententia apud omnes est quod illæ causæ tractandæ sunt coram solo iudice ecclesiastico, laicis omnino exclusis, ita ut laici de causis spiritualibus iudicare nequeant neque principaliter, neque incidenter, neque tanquam arbitri compromissarii (cap. 2 h. tit.; cap. 8, *de Arbitris*). Ratio est quia cognitio judicialis rerum spiritualium, et de iis dispositio, est actus potestatis spiritualis quæ a Christo concessa est Petro, ejusque successoribus, non vero principibus et iudicibus laicis.

Sed quid stricte veniat per res spirituales? Doctrina proposita intelligi debet non solum de causis quæ ab intrinseco sunt spirituales, v. g. virtutes, dona supernaturalia, sacramenta, sed etiam de iis quæ intrinsece non sunt spirituales, sed spirituali tantum annexæ, ut sunt causæ beneficiales, decimales, jus patronatus, sepulturæ, etc. Ratio est quia magis dignum trahit ad se minus dignum, et res temporalis desinit esse talis, quando spirituali annexa est.

b) Nunc ex dictis quatuor præsertim dubia solvuntur :

Dubium primum. Quæstio orta super jure sepulturæ spectat

privative ad judicem ecclesiasticum, si agatur de ipso jure; si vero quæstio sit meri facti: v. g. an aliquis promiserit jus sepulturæ, tunc etiam judex sæcularis potest cognoscere, quia causa non est spiritualis (cap. 3 h. t.).

Dubium secundum. Causæ matrimoniales inter fideles coram solo judice ecclesiastico sunt dijudicandæ, nam contractus matrimonialis a Christo elevatus est ad dignitatem sacramenti, et ideo est quid spirituale. Tamen circa solemnitates matrimoniorum extrinsecas, ut sunt pompa nuptialis, hæreditates, dos, statuere potest judex laicus (Trident., s. 24, c. 42).

Dubium tertium. Quando dubitatur an causa sit spiritualis vel temporalis, decisio ad judicem ecclesiasticum pertinet, nam judex sæcularis judicans de re spirituali, limites suæ potestatis excederet, dum judex ecclesiasticus judicans etiam de temporali, non excedit limites suæ potestatis (c. 12, *de Sent. excomm.*, in 6°).

Dubium quartum. Laicus, jure delegato a Summo Pontifice, potest de causis spiritualibus cognoscere, nam laicus non est de jure divino inhabilis; porro Summus Pontifex plenitudinem potestatis ecclesiasticæ habet, et ideo dare posset laico facultatem judicandi de causis spiritualibus (c. 2 h. t.). Sed episcopus laicis nequit delegare hujusmodi causas, nam jure pontificio seu superiori constitutum est ne laici immisceant se negotiis spiritualibus; at laici delegari possunt ab episcopo ut simplices arbitri seu assessores sine jurisdictione.

II. De causis mere profanis.

1° Si causæ profanæ agitentur inter clericos, vel saltem reus sit clericus, tractandæ sunt a judice ecclesiastico, seu non sunt mere profanæ, ut constat ex tit. II, *de Foro compet.*

2° Si agitentur inter laicos, vel saltem si reus sit laicus, subsunt soli judici sæculari, ita ut *regulariter* judex ecclesiasticus nequeat cognitioni illarum causarum se intermittere. Ratio est quia prælati Ecclesiæ, et ipse S. Pontifex, nullam exercere solent de facto jurisdictionem *directam* intemporalia. Attamen *per accidens* et indirecte, ratione peccati, juramenti contractibus annexi, materiæ mixti fori vel ex privilegio aut ex consuetudine, aliquando fit ut laicus coram judice ecclesiastico convenire possit (cap. 13 h. tit.; cap. 10 tit. II).

III. Causæ mixti fori aut connexæ.

a) Quando causæ sunt mixti fori, v. g. causa restitutionis ab Ecclesia contra laicum petitæ, actus vel contractus inter laicos initi et juramento firmati, istæ causæ subsunt judici tam ecclesiastico quam sæculari, ita ut actor coram quo iudice voluerit, agere possit; et locus detur præventioni, i. e. qui prævenit, non potest amplius ab altero in iudicando impediri. Causæ mixti fori dicuntur, eæ quæ quidem ex natura sua sunt sæculares, sed propter adjunctam accidentaliter qualitatem spiritualem, respiciunt etiam forum ecclesiasticum ex lege vel consuetudine. Ita, si quæstio civiliter moveatur de exsecutione contractuum juramento firmatorum, dicitur quæstio mixti fori; si vero agatur de obligatione aut valore juramenti, est quæstio fori mere ecclesiastici (cap. ult. h. t. in 6º). Item, quoad causas criminales, sunt quædam mixti fori, quia versantur circa crimina ab utroque foro prohibita et punienda, v. g. homicidium, adulterium; quædam autem crimina, v. g. hæresis, simonia, sunt privative fori ecclesiastici; et generatim, si quæretur de valore ac honestate actuum, v. g. an matrimonium sit validum, sicque an ejus violatione commissum fuerit adulterium, cognitio privative pertinet ad iudicem ecclesiasticum.

b) Causæ connexæ, quæ scilicet habent communem liquidationis rationem, ita ut una non soleat expediri sine altera, regulariter ab uno eodemque iudice sunt cognoscendæ, tum ut parcatur sumptibus, tum ut sit certior uniformitas in iudiciis. Inde regula communiter recepta: « Continentia seu connexio causarum non est dividenda. » Hæc connexio contingere potest variis modis, præsertim 1º ratione personarum, ut inter plures cohæredes; 2º ratione rei controversæ, ut cum lis est de ejusdem rei possessione et proprietate. Tamen si iudex non solum per se incompetens esset, sed etiam simpliciter incapax, ut laicus circa causam spiritualem, tunc nullo modo de causa connexa cognoscere posset: ideoque dicta regula « Continentia causæ non est dividenda », procedit tantummodo quando causæ sunt ejusdem naturæ et gradus.

Distinguebantur etiam olim causæ *feudales*, de quibus non expedit agere, quia jus feudale est penitus obsoletum.

SECTIO IV.

De forma, effectu et fine judicii.

I. *De forma.* Quibusdam generalioribus animadversionibus hic contenti erimus, cum de judiciorum forma speciatim agatur in toto fere libro præsentī.

1° Forma judicii *plenarii* consistit in solemnitatibus a jure præscriptis, ut sunt oblatio libelli, litis contestatio et aliæ de quibus in suo loco.

2° Forma judicii *summarii* consistit in his quæ de jure naturali et canonico requiruntur ad justitiam judicii, ut sunt propositio causæ ejusque probatio, citatio et defensio rei, prolatio sententiæ, quæ omnia requiruntur a jure naturali. Jus pontificium quasdam addit solemnitates illis quæ a jure naturali requiruntur. Istæ enumerantur in Clementina secunda, de qua postea.

3° Judicia summaria adhibentur in causis *levibus* seu minoris momenti, in quibus sufficiunt etiam probationes semi-plenariæ; vel etiam in *gravibus* quæ celerem exposcunt expeditionem, quales sunt causæ miserabilium personarum, causæ matrimoniales, beneficiales, etc. : sed in his causis, licet de plano procedatur, tamen requiruntur plenæ probationes (tit. XIX). Quoad formam judicii summarii vide recentiores litteras S. Congreg. de Propag. fide (ad calcem II libri) (1).

II. *De effectu.* Triplex potissimum effectus refertur : primus et præcipuus est quod litibus et controversiis judicium imponat finem, et quisque obtineat quod suum est.

Secundus, quod acta coram judice competente sint valida et fidem faciant in alio judicio.

Tertius, quod sententia, quando semel transivit in rem judicatam, in utroque foro sit admittenda. Canonistæ hic enumerant causas ex quibus judicium redditur invalidum, seu nullum consequitur effectum. Istæ causæ consistunt generatim in vitio aliquo substantiali tum ex parte judicis incapacis aut incompetentis, tum ex parte personarum versantium in judicio, v. g. si actor vel reus nequeant stare in judicio, tum ex parte solemnitatis cujusdam ad substantiam judicii necessariæ.

(1) Cod. proc. civ., a. 404-414.

III. *De fine.* Judicium finitur : a) Per sententiam definitivam, quia illa lata, judex functus est suo officio, ita ut quoad causam super quam pronuntiavit, judex esse desinat. Et hoc verum est, sive appellatum sit a sententia, sive non ; tamen si appellatum esset a sententia, non finiretur omnino controversia, sed solum instantia.

b) Ante sententiam definitivam aliquando etiam finitur, et quidem duobus modis : 1° mutua partium voluntate (1); 2° Absolutione ab observatione judicii, qua pars absoluta ita liberatur ut in hac instantia respondere non teneatur, v. g. si in progressu litis appareat petitionem actoris inepte propositam fuisse in libello ; vel si, post litem contestatam, actor contumaciter absit, etc. (2).

c) Lapsu temporis : scilicet triennii in causa civili et biennii in criminalibus. Tempus numeratur a litis contestatione, ex jur. Rom. Sed in jure *canonico* et in omnibus causis civilibus aut criminalibus (exceptis causis appellationis quibus terminandis præfixus est annus aut biennium) instantia est perpetua seu lapsu temporis non finitur (cap. 20 h. t.). Ratio hujus discessionis juris ecclesiastici a civili duplex afferri solet : primum, quia ista instantiæ peremptione non tam finiuntur citius lites quam perpetuantur ; etenim, biennio vel triennio elapso, lites instaurari possunt novæ instantiæ inchoatione ; deinde et præsertim, cum in foro ecclesiastico liceat appellare, etiam a sententia interlocutoria (in jure Romano autem a sola definitiva appellari potest), sæpe contingit ut lis intra triennium terminari nequeat.

Ex jure *Gallico*, in re civili perimitur instantia post elapsos quatuor menses, si lis moveatur coram iudice pacis (3) ; post elapsos tres annos, si causa proponatur coram tribunali primæ instantiæ ; sed ipso jure peremptio non habetur nisi coram iudice pacis ; coram alio tribunali, reus debet exceptionem peremptionis invocare (4). In re criminali, non viget peremptio, sed sola præscriptio (5).

(1) Cod. proc. civ., n. 402-404.

(2) Ibid., a. 20, 149, etc., 434.

(3) Ibid., a. 15.

(4) Ibid., a. 397-399.

(5) Cod. instr. crim., a. 635, etc.

TITULUS II.

DE FORO COMPETENTE (1).

Post disceptationem de judiciis in genere, agere oportet de singulis actibus et partibus judicii. Sed ante omnem alium actum judiciale solet disputari de competentia fori, seu quæri cui foro subjecta sit causa? Hinc præsens titulus præmittitur cæteris qui versantur circa singulas partes judicii.

SECTIO PRIMA.

Quid et quotuplex sit forum?

I. Nomen *fori*, a fando desumptus, quandoque in masculino, quandoque in neutro genere sumitur. In neutro genere significat sive locum deputatum ad emendum, vendendum res quaspiam, sive districtum seu territorium cujusque judicis, intra quod jurisdictionem habet; sic tota diœcesis dicitur forum episcopi.

In masculino genere, *forus* est locus qui ad exercendas lites est destinatus: alio nomine dicitur *tribunal*, auditorium, vel, respectu Papæ et supremi principis, *consistorium*. Significat etiam ipsam jurisdictionem exercentis judicium. Sed frequenter et in praxi, forum et forus in unum confunduntur. Ideo, proprie loquendo et prout hic accipitur, forum dicit jurisdictionem et subjectionem restrictam ad certum locum, in quo reus conveniendus et jurisdictio exercenda; ita ut sit quoddam concretum et aggregatum importans utrumque simul, nempe dictum locum et jurisdictionem.

Hæc quoad nomen. Nunc

II. *Quotuplex sit forum?* 1° Forum est *competens* vel *incompetens*. Forum competens, de quo loquitur rubrica præsentis tituli, idem est ac tribunal judicis cujus jurisdictioni reus qui

(1) De hac materia agitur 1° in Pand., lib. V, tit. I, in Cod.-lib. III, tit. XIII, xxvii; 2° passim in Cod. process. civ. et Cod. instr. crim., l. II, tit. I, II.

convenitur, subjectus existit. Cum generale sit ut actor rei forum sequatur, fit ut definitio fori competentis ponatur in ordine ad reum, non autem ad actorem. Foro competenti opponitur incompetens, in quo reus nec debet nec potest conveniri; eodem sensu iudex dicitur competens, vel incompetens, et quidem vario modo et gradu; nempe

Iudex est *simpliciter* competens, quem partes litigantes adire possunt et debent, tanquam iudicem *ordinarium* territorii in quo iudicium exercetur (l. I, tit. xxxi). Dicitur per se incompetens, quando consensu partium, dum jurisdictionem ejus prorogant, competens fieri potest, vi talis prorogationis; v. g. iudex ecclesiasticus, respectu laicorum, est de se incompetens ad cognoscendum et pronuntiandum principaliter in eorum causis temporalibus; sed ex consensu laicorum ultro se ei in dictis causis subicientium, fit iudex eorum competens. Utrique opponitur iudex *simpliciter* incompetens seu incapax, cui, ne quidem de consensu partium, prorogari potest jurisdictio, utpote directe prohibitus esse iudex in tali causa, v. g. laicus respectu clericorum et respectu laicorum in causis ecclesiasticis, est simpliciter incompetens, ita ut ejus sententia ipso jure sit nulla. Si vero sententia lata fuerit a iudice solum *de se* incompetente, tunc litigans ab eo in jus vocatus, vel ignoravit incompetentiam iudicis, vel non; in primo casu, irrita est iudicis sententia, nam litigans non censetur prorogasse jurisdictionem illius in se ipsum; in secundo, valet sententia iudicis, quia litigans comparando et non opponendo exceptionem, intelligitur prorogasse iudicis auctoritatem (cap. 2 et 18 h. t.).

Cæteræ divisiones iudicii et fori coincidunt cum divisionibus jurisdictionis et iudicii; de quo vid. l. I, tit. xxxii; l. II, tit. i.

SECTIO II.

Ex quotuplici capite generatim educatur fori competentia?

Generaliter ex triplici capite deducitur competentia fori :

1° *Ex qualitate causæ*, quæ est ecclesiastica, sæcularis, mixta. Erant olim causæ feudales, quæ speciale habebant forum. De hoc primo capite sufficienter antea dicta sunt (tit. i, sect. 3).

2° *Ex persona iudicis*, quia is habet jurisdictionem ordina-

riam vel delegatam, aut saltem facultatem cognoscendi de causa, ratione prorogationis, præventionis, vocationis causæ, compromissi partium.

3° *Ex persona rei conventi* : qui duplex sortiri forum potest, ordinarium nempe et extraordinarium.

Modi ordinarii et extraordinarii sortiendi forum ex hoc tertio capite singillatim sunt spectandi : ordinarii sunt domicilium, contractus, res sita et delictum, de quibus in specie est agendum.

§ I. *De domicilio.*

NOTA. Domicilium est primus et amplior modus sortiendi forum. In genere; domicilium est locus habitationis diuturnæ.

I. *Quid et quotuplex sit domicilium?*

Dividitur 1° *in commune* quod olim civibus Romanis erat Romæ, communis civium Romanorum patriæ. 2° Domicilium *particulare* seu privatum duplex est : *naturale*, seu originis, et *accidentale*, seu habitationis; tandem istud dividitur in domicilium verum seu simpliciter dictum, et in quasi-domicilium.

Aliquis sortitur domicilium naturale seu originis 1° in loco in quo natus est, etiam fortuito, dum parentes v. g. domicilio priore deserto, alibi domicilium constituturi migrabant; non autem si parentes redibant ad domicilium a quo momentanei exierant; 2° in loco ubi pater ejusdem fuit natus, vel in loco maternæ originis, si pater demonstrari nequeat. Hodie dum autem, ex generali consuetudine, non amplius attenditur forum judiciale ratione originis, nisi quoad receptiones ordinum : attamen si quis præsens esset seu inveniretur in loco originis, ibidem conveniri posset. Remanet ergo ut agamus de solo domicilio sive communi, sive particulari. Itaque

II. *De generali domicilio seu foro communi Curiae Romanæ.*

a) Clerici in omnibus causis et laici in causis spiritualibus conveniri possunt immediate in Curia apostolica, Romæ vel alibi ubi Papa residet, constituta, ut colligitur ex capite finali præsentis tituli. Constat etiam ex ratione : etenim Roma, ubi residet pater omnium, est communis patria clericorum et laicorum in causis spiritualibus; deinde Curia apostolica concurren-

tem habet jurisdictionem cum omnibus tribunalibus ecclesiasticis, et Papa est ordinarius judex omnium fidelium.

Nec obstat concil. Trident. (sess. 24, cap. 20, *de Reform.*) declarans quod causæ in prima instantia coram ordinariis locorum cognoscantur; nam Summus Pontifex est ordinarius omnium fidelium, et ideo nomine ordinarii venit Papa, qui proinde etiam in prima instantia causas vel spirituales omnes vel quas-cumque clericorum cognoscere potest, etiam per advocationem causæ. Est advocatio causæ, quando lis pendens a iudice inferiori transfertur ad superiorem citra ullam appellationem : hoc modo solet etiam episcopus quandoque causas pendentes coram vicario generali ad se transferre : tunc statim suspenditur jurisdictio iudicis inferioris (cap. 56, *de Appell.*).

b) Illud forum commune constat variis tribunalibus et congregationibus quorum ope utitur Romanus Pontifex in diversis causis expediendis seu dirimendis. Sicut enim necessitas consultandi peritos in negotiis arduis ex humanæ naturæ conditione oritur et afficit omnes, ita etiam principes, propter multitudinem causarum quas tractare debent, adjumento quorundam consiliariorum et officialium egent; et propter hanc duplicem causam, tot fuerunt constitutæ congregationes cardinalium a Romanis Pontificibus.

Illas congregationes supra enumeravimus, singularum determinatâ competentia. Modus ergo quo diversa in foro communi Curiae Romanæ expediuntur negotia et tractantur causæ, fuit in præmio seu in institutionibus distincte explicatus, ad quas animum referre in praxi sufficiet.

III. Domicilium *habitationis* duplex est : verum seu simpliciter tale, quod contrahitur perpetua habitatione, et quasi-domicilium, quod diuturna, non tamen perpetua, commoratione acquiritur.

Hodie, ex generali consuetudine, non amplius attenditur locus originis, ut mox dictum est. Attamen si quis præsens esset, seu inveniretur in loco originis, potest ibi conveniri. Remanet ergo ut agamus de solo habitationis domicilio, nempe de domicilio vero, deinde de quasi-domicilio. Itaque

a) *De domicilio vero.* Domicilium verum seu simpliciter dictum est habitatio in loco, animo stabiliter ibi consistendi.

Proinde ad illud comparandum duo requiruntur : animus et factum, ut fert jus civile. Porro *animus* volentis constituere domicilium in aliquo loco debet esse quod velit ibi habitationem perpetuam constituere, nisi aliquid avocet ; unde sufficit perpetuitas proposita, licet postea domicilium alio transferatur. *Factum* est realis constitutio habitationis in tali loco : requiritur quidem ad constituendum, non autem ad retinendum domicilium jam acquisitum, v. g. aliquis abesse potest ad tempus, modo animum redeundi habeat.

Ex dictis sequentes proponuntur resolutiones :

1° Ad forum domicilii comparandum non sufficit ut quis in aliquo loco emerit domum, eamque ibi possideat : nam deesset realis habitatio seu factum.

2° Similiter si quis transtulit res suas ad locum aliquem, non tamen animo ibi permanendi, non acquirit domicilium ; deest enim prior conditio.

3° Ut quis comparet domicilium, non requiritur ut, præter habitationem in loco constitutam, in eo habeat partem majorem suarum rerum, sicut aliqui volunt ; nam nullo juris textu nulla-que ratione probari potest hoc requiri.

4° Dum constat de animo manendi, non requiritur habitatio diuturna, sed quamprimum quis ad locum pervenerit, incola illius loci censebitur : domicilium, ut ait S. Congreg. Concilii (29 julii 1779), contrahi potest etiam prima die. Sed quid, si non constet de animo ? Aliqui requirunt decennium. Attamen tempus illud, juxta plures, aliquando non sufficit, sicut brevius sufficiens esse potest, concurrentibus quibusdam circumstantiis loci, personarum ; unde id definiendum relinquitur judicis prudentiæ.

5° Potest quis in pluribus vel duobus locis habere domicilium, ad eum effectum ut utrobique subditus censeatur. Ita expresse S. Congreg. Concilii (14 mart. 1772). Ratio est quia aliquis potest in pluribus locis tempore moraliter æquali degere, et sic duæ conditiones ad domicilium constituendum requisitæ haberentur. Tandem

6° Aliquando domicilium sine habitatione reali acquiri potest, sed ab iis solum qui ratione conditionis vel status sui alicubi manere tenentur, v. g. senator in urbe, religiosus in monas-

lerio, clericus in beneficii loco, uxor in domicilio mariti. Appellari solet habitatio ficta, quia jus præsumat habitationem, dum tribuit domicilium (1).

b) De quasi-domicilio. Est habitatio duntaxat temporalis, longior tamen, seu per annum vel maiorem aut saltem notabilem anni partem, alicubi continuata sine animo ibi perpetuo manendi. Quasi-domicilio gaudent v. g. studiosi in academiis, famuli in servitiis dominorum suorum occupati, negotiatores in civitatibus. In definitione dicitur « vel saltem notabilem anni partem », ad quod explicandum quæritur qualis habitatio necessaria sit ad domicilium acquirendum?

Resp. 1° Juxta plures requireretur major anni pars, dum juxta alios sufficeret notabilis anni pars. Prior sententia videretur conformior alicui definitioni S. Congreg. Concilii, quæ dicit (24 aug. 1729): « Non acquiritur quasi-domicilium, nisi concurrat animus habitandi per maiorem anni partem. »

Verum 2° alii distinguunt, et sic exurgit tertia sententia: Si quis aliorum se conferret animo manendi per minorem anni partem, v. g. per aliquot menses, non acquireret quasi-domicilium, etiamsi de facto diu commoraretur; si vero se conferret animo manendi per maiorem anni partem, non requireretur copulative commoratio realis per maiorem anni partem ad acquirendum quasi-domicilium, saltem juxta communio rem sententiam (Conf. Sanchez, *de Matrim.*, l. III, disp. 23, n. 14, etc.). Unde

3° Juxta multos et graves canonistas, acquiritur quasi-domicilium statim ac fit habitatio realis cum animo manendi per aliquot menses, seu notabilem anni partem, et sic habetur perfecta analogia, quoad conditiones essentielles, inter domicilium et quasi-domicilium. Equidem huic doctrinæ, vere probabili, obstare videretur declaratio quædam Benedicti XIV, qui postulat saltem spatium unius mensis ut matrimonium contrahi possit, seu jus parochialitatis acquiri. Sed hæc clausula intelligi potest de illo casu quo non constaret de animo acquirendi quasi-domicilium; tunc habitatio realis per mensem haberetur ut indicium sufficiens illius animi per aliquot menses commorandi. Itaque

(1) Conf. Cod. civ., a. 102-187.

hæc sententia remanet probabilior (Gury-Ballerini, t. II, n. 839, 846, etc.).

De effectibus quasi-domicilii. Sunt quod 1° Habitantes, quandiu ibi existunt, tenentur legibus, statutis et consuetudinibus illius loci; v. g. ad festum celebrandum, ad jejunia servanda; bonum publicum id exigit, siquidem alias ordo, quies et partium consonantia tollerentur;

2° Acquirunt jus parochialitatis, ita ut omnia sacramenta, excepto ordine, recipere possint a parocho vel episcopo hujus loci;

3° Probabilius etiam possunt in votis et juramentis dispensari, et habere sepulturam; nam vere parochiani sunt.

IV. *De simplici habitatione.* — *Quæritur an simplex habitatio sine animo commorandi per notabilem anni partem, sufficiat ad forum generatim acquirendum, vel saltem ad jus parochialitatis adipiscendum?*

Resp. Aliqui affirmant, saltem quoad parochialitatem requisitam ad matrimonium. Huic sententiæ favere videntur quædam declarationes S. Congreg. Concil. quæ dicit (14 mart. 1772): « *Ad parochialitatem acquirendam non requiritur domicilium, sed simplex habitatio sufficit.* » Altera declaratio (11 jul. 1767) prodiit in qua habetur: « Ad acquirendum domicilium pro effectu parochialitatis, satis est ut saltem spatio unius mensis quis habitaverit in loco ubi matrimonium celebratur. » Et eadem declaratione legitur etiam: « Ad parochialitatis adeptionem, satis est ut domicilium fuerit per aliquod tempus acquisitum, atque absit animus statim recedendi, nec accidentale nec dolum sit. »

Attamen his non obstantibus, vera, longe communior, imo communissima sententia negat simplicem habitationem, sine animo commorandi per notabilem anni partem, sufficere ad acquirendum forum, etiam quoad matrimonium. Nam verba declarationum S. Congreg. Concil. de domicilio vel quasi-domicilio quod non esset certo acquisitum, intelligenda sunt; siquidem eadem congregatio (29 julii 1769) ait generatim: « Nullum matrimonium affirmatur in fraudem proprii parochi, coram parocho alterius loci; nisi domicilium legitimum vel quasi contraxerit. » Dein in eadem declaratione docet: « Proprium parochum

esse in cujus parochia sponsus vel sponsa domicilium habet vel quasi. » De hac quæstione fusius in IV libro agemus.

§ II. *De aliis modis sortiendi forum ordinarium.*

I. *De contractu.*

a) Principium generale. Quisque in eo loco ubi contraxerit, etiam sortitur forum, ut constat expressa utriusque juris declaratione. Ratio est tum quia hoc modo melius consulitur creditoribus, qui sumptibus non gravantur in adeundo contra debitores iudice domicilii, tum quia melius constare potest de contractu et ejus solemnitatibus.

Hæc declaratio generalis procedit etiam :

1° De clericis, modo sit iudex ecclesiasticus coram quo clericus convenitur ratione contractus; nam licet clericus non possit expresse sine licentia proprii episcopi prorogare in se jurisdictionem alterius episcopi, potest tamen tacite ex dispositione juris, ratione contractus (c. 17 h. t.).

2° Item de iis qui habent privilegium ne conveniantur nisi in certo loco, v. g. loco domicilii : constat ex capite 17 hujus tituli. Nam contrahendo censetur privilegio renuntiasse et se submisisse iudici illius loci.

3° Etiam de peregrinis, saltem si in loco contractus moram aliquam trahant, quia tunc tacite censentur promisisse se ibi soluturos. Secus, si statim essent recessuri, seu in transitu tantum essent, nisi suspicio sit de fuga vel ea sit loci consuetudo. Ratio quæ datur a jure Romano est quia nimis durum foret quis in tot locis debere se defendere, quot iter faciens transit.

4° Reus præsens regulariter conveniri potest in loco contractus, non autem si absens est; etenim reus cum suo incommodo non tenetur adire locum contractus (c. 1 h. t. in 6°). Nec obstat quod, petente iudice, delinquens fugitivus remittendus sit ad locum delicti : nam deficit paritas, quia in hoc ultimo casu ratio boni publici postulat ut detur exemplum in ipso loco ubi crimen patratum est.

b) *Quæritur : Quid iudex possit in eum qui in loco contractus conveniretur?*— Resp. 1° Si reus in loco est, potest illum verbaliter citare, et si contumaciter absit, etiam capere et incarcerare.

2° Si reus e loco contractus discessit, judex illum citare poterit, sub comminationem mittendi actorem in bonorum possessionem. Si reus nulla bona habet in loco contractus, tunc dantur litteræ requisitoriales ad judicem domicilii.

3° Reo comparente, ordinatio litis fit juxta leges et consuetudines fori ubi agitur causa; et decisio litis fit juxta leges loci in quo contractum est (1).

II. *De tertio modo sortiendi forum, seu de foro competente ratione rei sitæ.*

a) Ratione rei sitæ conveniri potest possessor, etiam absens, coram judice territorii in quo sita est res de qua controversitur. Constat ex cap. 3 et fin. hujus tituli. Ratio est, tum quia in actione reali potius consideratur res quam persona, tum quia in tali loco probatio causæ est expeditior et executio sententiæ facilior.

b) Hæc duo circa hujusmodi forum præcipue sunt notanda :

1° Personæ omnes regulariter conveniri possunt coram judice rei sitæ; nam fiunt subditæ secundum quid, seu in ordine ad rem. Attamen reus potest conveniri in loco domicilii, et hoc actoris arbitrio relinquitur; forum enim domicilii est generale, ordinarium et cum alio quovis concurrat, idque merito cum bona sint accessoria ad personam.

2° Actione reali, non vero personali, reus generatim convenitur in loco rei sitæ; et institui potest non modo judicium petitorium, sed etiam possessorium, siquidem hæc duo connexa sunt; porro judex potest cognoscere de connexis, ut diximus: ita jus Rom.

III. *De quarto modo sortiendi forum, seu de foro competente ratione delicti.*

a) Delinquens sortitur forum in loco delicti, seu subicitur jurisdictioni judicis in cujus territorio deliquit, etiamsi alias non sit subditus. Etenim expedit delicta ibi puniri ubi patrata sunt, tum ad exemplum aliorum, tum ut vindicta publica fiat illi societati quæ læsa est (c. 14 et fin. h. t.), tum quia in loco delicti facilius haberi possunt probationes (2).

(1) Proc. civ., a. 59.

(2) Ibid., a. 63.

b) Quinam ratione delicti sortiantur forum?

Delinquens quicumque, ob delictum quodcumque, in loco delicti sortitur forum. Unde nobiles, milites, clerici, etiam episcopi, vel aliæ personæ in dignitate constitutæ aut exemplæ et privilegiatæ, huic foro subjiciuntur, nisi casus delicti sit expressus in privilegio (c. 14 et fin. h. t.).

c) Quomodo iudex delicti procedere valeat in reum in suo territorio delinquentem? Fingi possunt varii casus. Unde

1° Si delinquens deprehenditur in loco delicti, puniri potest, prout postulat ratio delicti, v. g. si clericus extraneus commiserit in diœcesi Sancti Deodati delictum dignum privatione officii, sententia contra eum ferri potest ab episcopo Sancti Deodati et tunc executio fieret ab episcopo proprio delinquentis (c. 14 h. t.).

2° Si delinquens est jam egressus e loco delicti, licet jam citatione præventus, tunc processus contra eum institui potest. Si vero citatione non fuit præventus ante egressum, tunc iudex delicti potest dare litteras requisitoriales judici territorii ad quod delinquens abiit, ut ab isto iudice citetur. Ratio est quia iudex delicti non potest actus jurisdictionis necessariæ, præsertim cum strepitu judiciali, exercere in alieno territorio. Sed iudex *deprehensionis*, juxta plures, posset punire delinquentem; alii tamen negant, et docent solum iudicem domicilii vel delicti agere posse in delinquentem, cum nullibi in jure fiat mentio de foro in loco deprehensionis aut inventionis.

Tamen dari posset consuetudo vel conventio inter iudices, ita ut in loco deprehensionis vel inventionis reus sortiretur forum.

3° Si delictum ad duplex territorium pertinet, v. g. si patratum est homicidium in confinio duorum territoriorum, tunc opus est distinctione :

Ubi quis vulnus lethale inflixit, ibi sortitur forum, licet vulneratus fugiens decesserit in alio territorio; si occisus reperitur jacens in confinio duorum territoriorum et dubitatur in quo vulnus acceperit, tunc reus sortitur forum in utroque territorio, et inter iudices locus datur præventioni; item, si quis stans in uno territorio aliquem in alio consistentem sagitta confoderet. Qui in uno territorio stans, mandat homicidium in alio perficien-

dum, sortitur forum, non in loco mandati, sed executionis. Id colligitur ex jure Rom.

d) Quid possit judex in reum ratione delicti conventum?

1° Si reus habitat in loco delicti, potest illum punire secundum leges loci, licet in loco domicilii aliæ sint pœnæ (c. 14 h. t.). Nam reus delinquendo se subjicit ipso facto legibus territorii in quo deliquit. 2° Nequit judex reum fugientem persequi et capere in alieno territorio, sed petere potest remissionem talis delinquentis : ex jure Rom.

SECTIO III.

De foro privilegiato clericorum.

NOTA 1°. Post forum commune seu ordinarium, quod quatuor enumeratis modis obtinetur, spectari oportet forum *singulare* seu *extraordinarium* ratione personarum et causarum. Porro inter illos modos speciales sortiendi forum, eminet privilegium clericale, quod proinde primum locum sibi vindicat.

2° Hoc privilegium seu hæc immunitas a potestate sæculari triplex distinguitur, *localis* nempe, *realis* et *personalis*, prout afficit loca sacra, res vel personas consecratas. De ultima seu de immunitate respectu personarum hic agendum est, saltem quoad originem et forum, cum de his tribus speciatim agatur in tit. XLIX lib. III. Hinc

§ I. *An et quo jure existat immunitas clericorum?*

I. *An clerici habeant privilegium fori quo eximuntur a jurisdictione laicorum?*

Catholici omnes, contra heterodoxos, docent clericorum personas a jurisdictione sæculari exemptas esse. 1° Constat ex conc. Trident., sess. 25, cap. 20, ubi concilium principes christianos hortatur ut apostolicas sanctiones in favorem personarum clericorum editas, tanquam Dei præcepta, venerentur. 2° Eruitur ex multis locis juris canonici. 3° Jus civile antiquum etiam agnoverat hoc clericorum privilegium; imo variis sanctionibus hanc immunitatem firmavit. 4° Constat præsertim ex infra dicendis de jure quo introductum est illud privilegium. Unde

II. Quo jure privilegium fori fuerit introductum?

Circa originem hujus privilegii, tres sunt præcipuæ sententiæ : *prima* docet exemptionem clericorum esse tantum juris positivi humani (Gonzalez, in c. 4 tit. XLIX, *de Imm. Eccl.*, n. 8); *secunda* docet hoc privilegium esse formaliter juris divini et naturalis (Layman, lib. IV, tract. IX, c. 8, n. 1). Sed aliqui sic explicant, ut sit de jure divino tantum *in thesi* seu in genere, licet determinatio ejus in *hypothesi*, seu quoad particulares circumstantias et personas, pendeat a Romano Pontifice. *Tertia* vult hoc privilegium esse fundamentaliter seu initiative et originaliter juris divini et naturalis, dum formaliter esset juris humani.

Hæc ultima sententia, quæ sic explicata vix differt a secunda, videtur conformis traditioni et praxi Ecclesiæ. Attamen, cum plures magni nominis alias sententias propugnent, uniuscujusque momenta breviter referemus. Unde

a) Qui tenent immunitatem esse formaliter juris divini et naturalis, diversimode id explicant. Juxta quosdam, ab ipso Christo immediate datum fuit exemptionis privilegium soli Petro, cum potestate et præcepto illud communicandi toti clericali statui. — Juxta alios, hoc privilegium est a Christo, non solum promissum aut jussum, sed etiam actu et immediate clericis concessum, cum subordinatione ad Petrum; esset nihilominus etiam a jure canonico declarante jus divinum, et illud, prout expedit seu in hypothesi, applicante et moderante. Utrum vero Christus peculiari et *positiva* voluntate hanc exceptionem clericis concesserit, vel per *naturalem* et necessariam consecutionem istud privilegium sequatur, posita divina institutione status ecclesiastici? Non concordant DD. (Cf. Suarez, *Defens. fid.*, l. IV, c. 9). At quidquid sit de hoc, ita probant quod immunitas est 1° *formaliter juris divini* :

Prob. 1. Ex Scriptura, et quidem ex paritate cum sacerdotibus et levitis veteris legis, qui jure divino exempti erant a jurisdictione sæculari aliarum tribuum et a lege solvendi tributa, ut legitur Gen., cap. XLVII, § 22, et Levitico, cap. ult., § 28, et Numeris, cap. XVIII, § 8, 9. Porro illud præceptum non fuit mere cæremoniales, sed est potius morale, siquidem tangit directionem bonorum morum et præcavet irreverentiam in christos seu unctos

Domini. — Deinde ex Novo Testamento, seu ex facto Christi, in Matth., cap. xvii, v. 25, 26, qui declaravit se et apostolos liberos esse a solutione tributi, quod tamenolvere jussit, scandali vitandi causa. Sancti Patres, inter quos S. Hieronymus et S. Augustinus, hæc verba intellexerunt de omnibus sacerdotibus et clericis.

Prob. 2. Duplici *ratione* : 1° Non minus Deo consecrati sunt clerici quam vasa sacra, templa et altaria; atqui istæ res, eo ipso quod Deo dicatæ sunt, a foro sæculari eximuntur ipso jure divino. Ergo a pari et a fortiori, clerici.

2° Officium clericorum postulat hanc immunitatem ut cum fructu et populi ædificatione exerceri possit; atqui functiones sacræ, sicut sacer principatus, sunt a Deo, qui proinde vult etiam conditiones requisitas ut ejusmodi functiones rite peragantur.

Prob. 3. Traditione, nempe 1° testimonio *Patrum et praxi Ecclesiæ*; immunitas laudatur a scriptoribus ecclesiasticis, et semper fuit propugnata theoretice et practice a SS. Pontificibus, tanquam ex voluntate Dei orta : « Omnipotens Deus voluit clericos, non a potestate sæculi, sed a Pontificibus..... ordinari et discuti. » Varii sunt textus apud Reiffenst. h. l. Atqui traditio constans et perpetua ostendere solet jus divinum, præsertim quando nulla apparet ratio cur illam tribuamus apostolicæ institutioni.

2° Auctoritate conciliorum, scilicet concilii Nicæni. In hoc imperator ad Patres dixit : « Vos a nemine dijudicari potestis, quia solius Dei judicio reservamini. » Constat etiam ex concilio Lateranensi sub Leone decimo celebrato. In hoc concilio hæc habentur verba : « Cum a jure tam humano quam divino laicis potestas nulla attributa sit in personas ecclesiasticas..... » Constat denique ex concilio Tridentino, quod sess. 25, cap. 20, docet Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitatem « Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutam esse ».

b) Quod sit formaliter juris naturalis duplici probatur ratione : 1° Clerici constituti sunt patres, judices et magistri omnium fidelium; atqui jus naturale dictat patres, judices et magistros non debere esse subjectos iudicibus tribunalis inferioris. Ergo jus

naturale postulat immunitatem clericorum. 2° Jus naturale etiam dictat quod potestas aliqua non debeat ferri extra limites sui objecti; atqui potestas sæcularis seu profana non potest attingere clericos, quin feratur extra suum genus, seu pervertat ordinem rationis. — *Confirm.* Quod ubique uti religiosum servatur, a jure naturali descendit; atqui exemptio sacerdotum a publica potestate apud gentes præsertim excultas viguit, quales sunt Ægyptii, Persæ, Romani, etc.

II. *Altera sententia.* Qui tenent primam sententiam ex Scripturis sic eam adstruere conantur; textus sequentes afferunt, in primis : 1° In Epistola B. Petri I^a, cap. 13, § 1, dicitur : « Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. »

2° In Epist. B. Petri I^a, cap. 2, § 13, hæc verba habentur : « Subditi estote regi, quasi præcellenti, » quæ etiam clericos respiciunt, utpote generalia.

3° Ex S. Joanne, cap. 19, § 11, nempe ex verbis Christi ad Pilatum, constaret Christum ipsum fuisse subditum Cæsari.

4° Tandem in Act. apost., cap. 25, § 10 et seq., referunt appellationem Pauli ad Cæsarem; porro appellatio est recognitio fori.

Attamen textus illi non probant, nam primus est de obedientia generatim proprio superiori; secundus agit de laicis, seu generatim monet ut subditi obedientiam debitam præsentent suis principibus; tertius agit de potestate Pilati; sed Pilatus non habebat potestatem juris, sed solum facti, adversus Christum; tandem ultimum testimonium non valet, quia S. Paulus via facti et necessitatis ad Cæsarem appellavit.

b) Probant etiam ex *ratione*, et sic argumentantur : si immunitas clericorum esset juris divini et naturalis, non posset a potestate humana immutari et tolli; sed mutari potest, imo et tolli, v. g. respectu clerici criminosi. — Fautores sententiæ superioris respondent quod hoc argumentum probat tantum exemptionem illam non esse juris divini, nisi in thesi seu in genere, uti diximus. Inde Rom. Pontifex potest determinare in hypothesis quibusnam clericis in particulari casu competat exemptio.

III. *Tertia sententia* docet hoc privilegium esse immediate et formaliter juris humani, sed fundamentaliter juris divini et naturalis.

Prob. a) indirecte, aliarum sententiarum argumenta solvendo.

1° Lex quæ Veteris Testamenti levitas eximebat, cæremonialis fuit et consequenter per legem novam abrogata. — Ex facto Christi sequitur ad summum Petrum ejusque successores a Christo exemptos fuisse, cum de solo Petro sermo ibidem fiat; quod si quis verba Christi ad apostolos et clericos extendere velit, ad fideles omnes erunt extendenda, cum et ipsi sint filii Dei adoptivi. — Ex cæteris probationibus tantummodo defluit quod jus divinum et naturale dictat talem exemptionem esse faciendam, non vero quod illam de facto statuerit.

2° Argumenta alterius sententiæ non demonstrant efficaciter immunitatem esse tantum de jure canonico, quum tot jura et concilia in asserendo jure divino conveniant, licet non declarent quo modo jus divinum concurrat ad immunitatem conferendam. — Probationes ex ratione desumptæ potius confirmant nostram opinionem: etenim, si immunitates essent in thesi, vel formaliter juris divini, non videtur quomodo jure humano et concordatis ita variari possent.

Prob. b). Trident., sess. 23, c. 6, innuit privilegium illud constitutum fuisse simul *canonicis sanctionibus* quibus partim introductæ, partim acceptatæ sunt immunitates ab imperatoribus concessæ; et *Dei ordinatione*, sive quia exemptio hæc facta est ad imitationem legis antiquæ, sive quia recta gubernatio Ecclesiæ exigere videtur ut clerici, tanquam patres et magistri fidelium, ab ipsorum potestate eximantur; sive quia, licet juri naturali non necessario competat, eidem tamen maxime consentaneum est, clericos tanquam res Deo dicatas, non eodem modo tractari ac laici. Neque plus probant argumenta utriusque sententiæ.

§ II. *Qui gaudeant illo fori privilegio?*

I. *Clerici omnes, specialiter non excepti, gaudent hoc privilegio*; nam jura generaliter personas ecclesiasticas eximunt a jurisdictione laicorum.

Itaque *a)* enumerantur in specie qui hoc privilegio gaudent:

1° Clerici tonsurati et minoristæ, modo habeant beneficium ecclesiasticum; vel si illud non habent, debent deferre habitum ecclesiasticum ac tonsuram clericalem et alicui ecclesiæ ex

mandato episcopi inservire, vel tandem in seminario clericorum aut scholis, de licentia episcopi, versari. Hæ conditiones requiruntur ex conc. Trid., sess. 23, cap. 6, *de Reform.*

2° Regulares utriusque sexus, non quia sunt ex aliquo ordine ecclesiastico insigniti, sed quia obsequio divino sunt specialiter mancipati. Constat ex variis textibus utriusque juris. Et hoc privilegio utuntur etiam novitii, imo et tertiarii S. Dominici et S. Francisci, saltem si in communi vivant; ita et religiosi ordinum militarium.

3° Rectores hospitalium episcopali auctoritate erectorum. si degant intra domos.

4° Qui sunt de familia, seu familiares, episcopi, nempe qui juxta consuetudinem loci pro officialibus seu familiaribus sunt habiti. Verum

b) Qui non gaudeant hoc privilegio?

Resp. 1° Clerici degradati et curiæ sæculari traditi (c. 4 h. l.).

2° Qui ter ab episcopo moniti non deferunt habitum et tonsuram.

3° Reus homicidii, post sententiam declaratoriam criminis, ex constitutione Clement. VIII 18 dec. 1595.

4° Si demisso habitu clericali enormia crimina committat, et post trinam episcopi monitionem non resipiscat aliquis clericus, privatur etiam hoc privilegio.

II. *In quibusnam causis clerici eximantur a jurisdictione sæculari?*

a) Generatim in omnibus causis in quibus non est exceptio, ita ut nullus iudex sæcularis possit per se judicare vel condemnare clericos, nisi super hos habeat legitimam licentiam et commissionem a Romano Pontifice vel episcopo.

Imo nulla consuetudo, etiam immemorialis, illam potestatem concedere valet iudici sæculari; hæc enim consuetudo esset irrationabilis et invalida, cui sacri canones resistunt, v. g. Syllabus paragr. V in propositionibus seqq. :

XXX. Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitas a jure civili ortum habuit (Litt. apost. *Multiplies inter* 10 junii 1871).

XXXI. Ecclesiasticum forum pro temporalibus clericorum causis sive civilibus sive criminalibus omnino de medio tol-

lendum est, etiam inconsulta et reclamante Apostolica Sede (Alloc. *Acerbissimum*, 27 sept. 1852; *Nunquam fore*, 15 dec. 1856).

XXXII. Absque ulla naturalis juris et æquitatis violatione potest abrogari personalis immunitas, qua clerici ab onere subeundæ exercendæque militiæ eximuntur; hanc vero abrogationem postulat civilis progressus, maxime in societate ad formam liberioris regiminis constituta (Epist. ad episcop. Montisregal. *Singularis nobisque*, 29 sept. 1864).

Paragraph. VI, propositio XXXIX: Reipublicæ status, utpote omnium jurium origo et fons, jure quodam pollet nullis circumscripto limitibus (Alloc. *Maxima quidem*, 9 jun. 1862).

XLI. Civili potestati vel ab infideli imperante exercitæ, competit potestas indirecta negativa in sacra; eidem proinde competit, nedum jus quod vocant *exsequatur*, sed etiam jus *appellationis*, quam nuncupant *ab abusu* (Litt. apost. *Ad Apostolicæ*, 22 aug. 1851).

XLIII. Laica potestas auctoritatem habet rescindendi, declarandique ac faciendi irritas solemnes conventiones (vulgo *concordata*) super usu jurium ad ecclesiasticam immunitatem pertinentium cum Sede Apostolica initas, sine hujus consensu, imo et ea reclamante (Alloc. in consistoriali 1 nov. 1850; alloc. *Multis gravibusque*, 17 dec. 1860).

LIV. Civilis auctoritas potest se immiscere rebus quæ ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent; potest de instructionibus judicare quas Ecclesiæ pastores ad conscientiarum normam pro suo munere edunt, quin etiam potest de divinorum sacramentorum administratione et dispositionibus ad ea suscipienda necessariis decernere (Alloc. in consistoriali 1 nov. 1850; alloc. *Maxima quidem*, 9 jun. 1862).

b) *Speciatim* hoc privilegium fori procedit: 1° in criminalibus et in civilibus; nam in utroque causarum genere clericus privilegio fori gaudet;

2° In causis realibus, juxta veriore sententiam, pluribus tamen refragantibus. Etenim jura non distinguunt inter causam personalem et realem; ergo, nec nos distinguere debemus. Deinde res et bona, tanquam personæ accessoria, sequuntur conditionem personæ cujus illa sunt. Unde etiam in jure civili

Romano legitur : « Quæ religiosis adhærent, religiosa fiunt. »
Sed quæritur

3° *An consuetudine introduci possit ut iudex sæcularis cognoscat de causis realibus clericorum?* Multi canonistæ et theologi docent illam esse corruptelam, tum quia in se non est nec esse potest rationalis, tum quia in articulo VIII constitutionis *Apostolicæ Sedis* Pii IX excommunicatio fertur sine discrimine contra invadentes libertatem et jura Ecclesiæ. Alii tamen cohonestare volunt illam ex tacito consensu Summi Pontificis vel saltem ex jure reservationis, quatenus principes, dotando ecclesiam cum consensu Papæ, sibi reservarent jus exercendi jurisdictionem in bona ecclesiis et clericis concessa.

c) *Dantur quidem exceptiones. Unde coram sæculari iudice conveniri possunt clerici :*

1° Si clericus, ut actor, conveniat laicum; tunc enim forum rei sequi debet;

2° Si ipse clericus conveniatur nomine alieno, seu v. g. tanquam tutor, procurator alicujus laici, tunc sortitur forum coram iudice sæculari; siquidem non attenditur personæ clerici, sed eorum quorum nomine convenitur;

3° In casu evictionis, dum agitur contra laicum, ad illum evincendum re aliqua quam emit a clerico; tunc clericus venditor, si fuerit vocatus ab emptore, ei assistere debet, etiam coram iudice laico;

4° Si bona immobilia a principio ecclesiis vel clericis donata sint, cum reservatione jurisdictionis seu cum pacto ut sub eodem foro maneant sub quo prius existebant; hæc enim conditio est justa ac proinde servanda. Verum

d) *Quæritur an aliquando iudex sæcularis clericum delinquentem capere et incarcerare possit?*

Resp. affirmative : attamen illum delinquentem nequit judicare aut punire; sed solummodo tradere potestati ecclesiasticæ.

Notandum est etiam hoc fieri non posse propria judicis sæcularis potestate, sed ex commissione vel consensu, etiam rationaliter præsumpto, ipsius Ecclesiæ. Hæc permissio Ecclesiæ habetur vel præsumitur :

1° Cum clericus alicui grave malum inferre vult, vel aliud

committere delictum, quod absque captura impediri nequit. Ratio est, quia quilibet non tantum se, sed etiam proximum defendere potest et debet contra injurias et damna; porro id a fortiori dicitur de magistratibus;

2° Cum clericus deprehenditur in flagrante delicto, saltem si suspectus sit de fuga; secus judex sæcularis non posset, etiam in hac hypothesis, eum capere;

3° Cum crimen est notorium, et simul clericus delinquens suspectus de fuga; etiam in hoc casu, si non esset ulla suspicio de fuga, judex sæcularis non posset capere clericum, quia magistratus civilis agit tantum in defectum judicis ecclesiastici;

4° Si clericus arma gestaret loco et tempore vetito. His salvis exceptionibus, clerici sunt conveniendi in foro Ecclesiæ. Sed

III. In quo foro ecclesiastico sint conveniendi, seu coram quo judice ecclesiastico?

Resp. 1° Clerici inferiores, si exempti non sint, conveniri debent coram episcopo proprio, sive causa sit civilis sive sit criminalis; et episcopus jurisdictionem exercere potest quovis diœceseos loco, sed non ultra illam, nisi in casu expulsionis a sede, et servata forma quæ præscribitur in Clementina unica hujus tituli. Porro hæc Clementina in primis requirit: 1° ut sit episcopus saltem confirmatus, et secure nequeat jus dicere in nullo propriæ diœceseos loco; 2° ut litigantes, aut saltem reus, sint episcopo expulso subditi; 3° ut petat prius licentiam ab episcopo loci; sufficit autem licentia petita.

Notandum quod episcopus proprius hic est in cujus diœcesi clericus habet domicilium, beneficium personalem residentiam postulans, vel etiam beneficium quodcumque, si tamen in illo resideat. Sortitur præterea forum modis supra enumeratis.

Nomine ordinarii veniunt etiam prælati episcopo inferiores qui lege vel consuetudine habent jurisdictionem in foro externo.

2° Episcopi conveniri debent coram archiepiscopo seu metropolitano suo, cujus nempe sunt suffraganei; attamen faciendum est discrimen inter causas: causæ minores criminales et causæ civiles decidi debent in concilio provinciali, non vero a solo metropolitano; causæ majores criminales et aliæ magis arduæ reservantur Summo Pontifici (Trident., sess. 24, cap. 5).

3° Archiepiscopi conveniri debent coram suo primate vel patriarcha, cum eodem causarum discrimine, ut dictum est de episcopis.

4° Primates et patriarchæ conveniri debent coram Summo Pontifice vel ejus legato in provinciam misso.

5° Tandem Summus Pontifex, cum sit omnium fidelium caput, pastor et magister, judicem alium non agnoscit nisi solum Deum, ut constat ex variis textibus et etiam ex ratione naturali.

IV. *Quæritur an clerici renuntiare possint privilegio fori ecclesiastici?* — Resp. negative. Id constat : 1° ex cap. 12 præsentis tituli; 2° ex ratione, nam privilegium istud est juris publici et toti statui clericali publice indultum, non autem personale et privatum singulorum clericorum; ergo renuntiatio non nisi ab eo cui subditus est status clericalis procedere posset. Hoc verum est non tantum quoad causas spirituales in quibus exemptio evidenter est juris divini, sed etiam de temporalibus et profanis. 3° Deinde nedum licita sit renuntiatio, pœnæ variæ stabiliuntur contra clericos renuntiantes privilegio fori, ut constat ex eodem capite. Pœnæ ejusmodi, aliæ latæ sunt in actorem, aliæ in reum.

1° Si clericus actor alium clericum trahat ad judicem sæcularem, perdit causam, si ea civilis sit, et ipso facto excommunicatur. 2° Clericus vero reus, coram iudice sæculari voluntarie respondens, si causa sit civilis, eam perdit; si causa sit criminalis, amittit locum suum et deponi debet ab officio et beneficio: has tamen pœnas non incurrit ipso jure, sed post sententiam iudicis ecclesiastici (Cf. Constit. *Apost. Sed.*, 7, 11).

SECTIO IV.

De foro privilegiato quorundam laicorum.

I. Quidam laici habent, seu olim habebant forum privilegiatum, et sunt : 1° personæ miserabiles; 2° milites; 3° studiosi, et 4° principes seu nobiles imperio Romano subjecti. De quibus pauca notare contentus sum :

1° Miserabiles personæ hic dicuntur *pupilli*, licet tutores habeant; *viduæ*, licet non sint pauperes; *feminæ*, etiam habentes maritum, quando ab ipso defendi nequeunt, et generaliter

omnes qui naturali commiseratione digni sunt. Unde in specie senes decrepiti vel longo morbo confecti, etc. Hoc tamen privilegium denegabatur omnibus facinorosis, v. g. meretricibus et aliis hujusmodi. Illis personis triplex privilegium competebat; duo jure civili concessa erant, tertium jure ecclesiastico, quod in hoc consistebat ut in casu spoliationis spoliatorem suum convenire possent spoliati coram iudice ecclesiastico, omissis etiam aliis iudiciis extraordinariis.

2° Milites, etiamnunc coram alio iudice, quam militari, conveniri nequeunt. Olim non poterant quoad causas tam civiles quam criminales. Attamen quoad causas civiles, jus Romanum jam admittebat plures exceptiones; hodie generatim nullum datur forum militare quoad causas pure civiles.

3° Studiosi conveniri non poterant nisi coram domino vel magistro suo, id est, rectore scholarum seu magistratu academïæ, vel ipsius civitatis episcopo. Hoc forum academicum est introductum ab aliqua institutione imperatoris Frederici I Barbarossæ, quæ relata est in jus civile. Illud se extendebat, non tantum ad causas civiles, sed etiam ad criminales minores et majores. Unde academiis competebat imperium merum, seu jus gladii.

4° Forum competens *principum*, nempe forum nobilium immediate Romano imperio subjectorum, erat iudicium imperiale aulicum.

Isti enim nobiles olim non agnoscebant iudicem alium ac ipsum imperatorem, et conveniri non poterant nisi in camera imperii, a qua non dabatur appellatio.

TITULUS III.

DE LIBELLI OBLATIONE (1).

NOTA. Cum in jure canonico nullus exstet titulus specialis de citatione judiciali, ideo propter connexionem materiæ, agemus

(1) De hac materia agit 1° jus Rom. tit. ff, et Cod. *de Edendo*; 2° jus Gall. in Cod. process. civ., p. I, l. I, tit. I; l. II, tit. I; in Cod. instr. crim., a. 1, c. 2, 3, 4, 7; l. II, tit. I, a. 1; tit. II, c. 1, 2, etc.

1° de libelli oblatione, et 2° de citatione : solent enim canonistæ has duas actiones conjungere, et in hoc titulo definire.

§ I. *De ipsa oblatione libelli.*

a) *Quid et quotuplex libellus?* Libellus est brevis scriptura claram actoris petitionem et causam continens. Hic libellus in causa civili dicitur civilis, seu conventionalis; in causa criminali, dicitur criminalis seu quærimonialis. Deinde, ex modo compositionis, libellus est etiam duplex : summarius seu simplex, in quo summam causam proponitur; articulatus seu positionalis, in quo merita causæ per articulos distinctos et fuse proponuntur.

b) *Quot partibus constet libellus?* Libellus constat tribus partibus : narratione facti, medio concludendi et ipsa conclusione. 1° In narratione facti, exprimendum est nomen judicis, nomen proprium actoris et rei, et denique refertur factum cum necessariis circumstantiis. Præterea, in causa civili exprimitur quid et quantum petatur, in criminali indicantur circumstantiæ loci et temporis.

2° Medium concludendi est causa proxima vel remota, seu ratio petendi, nempe, jus de quo agitur, quod ideo in libello exprimi debet, ut reus secum consultare possit utrum ex causa allegata aliquid actori debeat, an cedere vel litigare expediat.

3° Conclusio libelli est petitio actoris qua suggerit judici et reo, quid, quale et quantum ille actori adjudicare, hic vero præstare teneatur.

4° Sequitur quod conditiones libelli sunt sequentes : Libellus debet in scriptis afferri; esse brevis, clarus et perspicuus; tandem ordinatus vel dispositus juxta ordinem partium supra enumeratarum. De his conditionibus fuse disputant CC., et quærunt quandonam libellus sit vitiosus sive accidentaliter, sive substantialiter ex defectu debitarum conditionum; sed hæc brevis enumeratio satis apta est ad distinctam quæstionis notitiam præbendam.

c) *An oblatio libelli sit de substantia judicii?* Resp. affirmative, præsertim quando judicium est plenarium : constat ex utroque jure, speciatim cap. 1 hujus tituli. Attamen in judicio

summario, non est necesse libellum scripto tradi, sed petitio actoris potest oretenus proponi, ex Clem. 2^a, *de Verb. signific.* Non tamen requireretur libelli oblatio, si causa ageretur coram supremo principe, vel esset notoria, vel iudex procedat ex officio nobili per inquisitionem.

Canonistæ enumerant causas in quibus summarie institui possunt judicia; istæ causæ generatim sunt: 1° *leviores*, seu quarum objectum est modicum; 2° *breviores*, seu quæ celerem expeditionem desiderant. Disputant etiam de emendatione et de mutatione libelli, sive ante, sive post litem contestatam, et conveniunt libellum judici oblatum *emendari* posse usque ad sententiam, refutis tamen expensis reo hac correctione causatis; *mutari* vero nequit in eo quod pertinet ad ejus substantiam, nisi ante litis contestationem, non autem lite contestata; saltem ordinarie loquendo.

d) De effectibus oblationis libelli. Libelli oblatio plures facit effectus: 1° obligat actorem ad prosecutionem causæ; 2° obligat etiam iudicem ad ferendam sententiam conformem eidem libello, quoad rem petitam, causam petendi et actionem institutam; 3° interrumpit prescriptionem, ex jure Rom.

§ II. De citatione.

I. Quid et quotuplex sit?

a) Si iudex libellum sibi oblatum idoneum, et causam in eo expressam justam esse viderit, progredi debet ad citationem rei conventi: unde oblatio libelli est causa citationis. *Citatio* ergo est *actus legitimus, quo quis mandato judicis vocatur in iudicium, juris experiendi causa* (1).

b) Citatio dividitur triplici præsertim modo: 1° in citationem *juris*, dum lex ipsa statuit certum terminum intra quem debet quis iudicio se sistere; et in citationem *hominis*, dum iudex citat vel *generaliter* et indeterminate, vel *specialiter* seu determinatas personas; 2° dividitur in verbalem et realem; *verbalis* est quæ fit *scripto* vel *oretenus*, et potest esse *privata*, vel *publica*, seu *edictalis*, prout fit per apparitorem, per vocem præ-

(1) Proc. civ., l. 1-7, 61, 68.

conis, vel per edictum publicum; *realis* est quæ fit per capturam seu apprehensionem rei ob aliquam justam causam. Dividitur 3° in *simplicem*, qua reus vocatus potest citra notam contumaciæ non comparere, et *peremptoriam*, quæ præcisam comparandi necessitatem imponit, omni ulteriori termino seu citatione denegata. *Peremptoria* pro tribus simplicibus interponitur. Cuilibet citationi *simplici* assignantur decem dies; *peremptoriæ* vero, triginta. Tamen, iudex ob justam causam istos terminos ampliare, aut etiam restringere potest. Sed

c) *Quandonam locus sit citationi reali, edictali et peremptoriæ?*

Resp. 1°. Citatio *realis* fit solum auctoritate iudicis ordinarii et in delictis gravioribus. In causis vero civilibus, fit solummodo cum reus est contumax, suspectus de fuga, vel ob aliam justam et proportionatam causam. Judici delegato non permittitur citare realiter, nisi in quibusdam casibus, ut si haberet speciale mandatum de capiendo, vel si in causa criminali delegaretur. Privatus nunquam potest citare realiter seu capere et detinere reum, nisi illum in flagranti delicto deprehendat, et infra viginti horas iudici deferat.

Resp. 2°. Citatio *edictalis* fit in casu necessitatis, dum reus aliter citari nequit, ut si per se vel per alios impediret ne citatio ad eum proveniat; tum edictum a nuntio prælatum, saltem duobus vel tribus locis publicis affigitur per duas vel tres dies ibi permansurum : ita jus Rom.

Resp. 3°. Citatio *peremptoria* olim fiebat solum in casibus extraordinariis, dum iudex, ob justam causam, nolebat uti tribus citationibus simplicibus, sed una tantum, assignato sufficienti termino, id est triginta vel sexaginta diebus, ad comparendum. Hodie, de consuetudine, in omnibus judiciis, obtinuit ut unica citatio peremptoria sit sufficiens, dum tantum temporis contineat quantum tres simplices : porro, est *peremptoria* ubi id expresse declaratur, vel apponitur comminatio si citatus non compareat.

II. An citatio sit necessaria ad valorem iudicii et quis citari possit?

a) *Resp. affirmative*, 1° saltem quoad absentem : constat ex variis textibus juris (Clem. 2^a, *de Sent. et re jud.*), etc., ubi sen-

tentia contra absentem non citatum prolata dicitur esse nulla : ratio est quia nullus inauditus est condemnandus.

2° Quoad reum præsentem, si vellet statim respondere, non opus est alia citatione ; si vero dicat se non esse paratum ad respondendum, citandus est solemniter. Tamen sunt quidam casus in quibus citatio non requiritur : v. g. si delinquens in flagranti delicto deprehendatur, si iudex procedat ex officio, si crimen sit notorium, vel sit periculum in mora.

b) Resp. 1°. Citari potest omnis et solus jurisdictioni citantis subjectus : nam citatio est actus jurisdictionis quæ tantum tendit in subjectos. Citandus principaliter est reus, et præter eum omnes illi quorum interest, seu quorum causa agitur.

Olim certæ personæ exemptæ erant *absolute* vel *relative* a citatione. *Absolute* : personæ dignitate eminenti fulgentes, ut consules, præsules, magistratus majores et etiam aliæ ob bonum publicum, ut uxorem ducentes, sacris operam dantes, domi suæ quiete viventes, ex effato juris : « Domus tutissimum cuique refugium. » *Relative* : personæ quæ in jus non poterant vocari, nisi cum venia prætoris, ut parentes, patroni et generatim omnes quibus reverentia ab actore præstanda est.

Resp. 2°. Iudex in alieno territorio nequit conficere decretum citatorium, multo minus reum citare realiter per capturam ; esset actus jurisdictionis contentiosæ et coactivæ in loco non subdito. Sed si reus in *alieno* territorio moretur, mitti ad eum potest nuntius cum litteris citatoriis ; nam, actus ille, seu intimatio, non est actus jurisdictionis. Potest etiam requiri iudex alterius territorii, ut reum citet et cogat ad comparendum.

III. Quinam sint effectus citationis?

NOTA. Agitur de citatione valida ; invalida enim nullum evidenter habet effectum, nisi ex post facto convalidetur sive per comparitionem citati, sive per acceptationem citationis invalidæ ex parte rei, sive per rescriptum principis.

Illi effectus sunt sequentes : 1° Citatio obligat citatum ad comparendum, nisi justa exceptione se tueatur ; alias, reus redderetur contumax. 2° Indicit litis pendentiam et rem facit litigiosam (Clem. 2^a, *de Lite pend.*, in 6°) : porro lite pendente nihil innovari potest, et res litigiosa alienari nequit (tit. XVI).

3° Perpetuat jurisdictionem judicis, tam ordinariam quam *delegatam*, nam citatione jam emissa, res amplius non est integra: ita expresse jus Rom. 4° Interrumpit præscriptionem, saltem odiosam, id est, quæ tantum ob negligentiam domini est introducta, scilicet 30 vel 40 annorum (jus Rom.).

TITULUS IV.

DE MUTUIS PETITIONIBUS (1).

I. Quid intelligatur per mutuas petitiones?

1° Quando reus videt libellum actoris, solet aliquid ab actore petere proponendo actionem contra actorem. Hæc actio vocatur *mutua petitio*, seu *reconventio*. Itaque mutuæ petitiones sunt conventio quam primo actor instituit contra reum, et reconventio quam reus vicissim instituit adversus actorem; dum actor suum libellum in judicio affert, reum convenire dicitur; dum reus suum libellum vicissim tradit, dicitur actorem reconvenire (c. 1 et 2 h. t.). Est omni jure recepta reconventio, et fundatur alias in æquitate naturali, quæ exigit ut reus possit se defendere eodem judicio et coram eodem iudice, et ita minuantur expensæ atque causa melius cognoscatur.

2° Reconventio fieri debet in eodem judicio, secus non esset reconventio, sed simpliciter nova conventio. Et ideo reconventio proponenda est ad exordium litis ante contestationem vel incontinente post illam, antequam procedatur ulterius.

3° In mutuis petitionibus, reus, durante judicio conventionis, nequit convenire coram alio iudice, nisi iudex absolute nequeat cognoscere de hac causa, vel reo suspectus sit; quo casu, causis suspicionis propositis intra viginti dies et legitime probatis, coram alio iudice agere licet.

II. Quis reconvenire possit et ad quem?

a) *Quis reconvenire possit?* 1° Reconvenire potest omnis

(1) Vid. Cod. civ., l. I, tit. XVI.

ille quem actor in judicio convenit, modo facultatem agendi habeat; nam qui agere vetatur, etiam reconvenire nequit, cum omnis reconventio sit aliqua actio: v. g. excommunicati, proscripti, reconvenire suos actores nequeunt (c. 1 et 2 h. t. post jus Rom.).

2° Reconventio regulariter institui potest contra quemlibet actorem; excipe si actor sit procurator agens alterius nomine: nam reconventio non habet locum nisi contra agentem suo nomine.

b) *Ad quem fiat reconventio?* 1° Generatim reconventio fieri potest sive coram judice ordinario, sive coram delegato, et actor nequit apponere exceptionem fori declinatoriam, cum ipsa reconventio faciat judicem competentem (c. 2 h. t.).

2° Dubium oritur circa clericos coram judice laico reconventos, qui ex c. 12, *de Foro comp.*, non possunt se subicere judici alieno. Clericus reconveniri nequit coram judice laico: 1° in causa spirituali vel huic annexa; ex antea dictis constat: natura enim causæ judicem sæcularem repellit; 2° in causa criminali; nam persona clerici est exempta a jurisdictione judicis laici; porro crimen est quid personale adhærens delinquenti (*de Cleric. conjug.*, in 6°).

Sed quæritur: *An in causa temporali non connexa possit reconveniri a laico clericus coram judice sæculari?*

Sunt duæ sententiæ: 1° Multi canonistæ negant, quia clericus absolute prohibetur conveniri coram judice laico: is est incapax jurisdictionem exercendi in clericum. 2° Alii affirmant, tum quia jus scriptum generaliter declarat actorem posse reconveniri a reo, tum quia æquitas naturalis exposcit ut servetur æqualitas inter litigantes: mutua petitio hic potius admittitur per modum defensionis et exceptionis, quam per modum reconventionis.

III. In quibus causis locum habeat reconventio?

a) Reconventio locum habet in omnibus causis non specialiter exceptis a jure, et in quibus judices per modum conventionis possunt cognoscere: nam jura generaliter admittunt mutuas reconventiones seu petitiones.

b) Exceptiones præcipuæ sunt sequentes: 1° Causa spoli,

cum spoliatus ante omnia sit restituendus, juxta effatum juris ;

2° Causa depositi, quæ est privilegiata ob exuberantiam bonæ fidei quam supponit ;

3° Causa appellationis ; nam judex appellationis unice ad hoc eligitur ut approbet vel reformet sententiam judicis in prima sententia ;

4° Causa criminalis ; sed opus est distinctione : 1° Accusatus criminaliter nequit alterum reconvenire criminaliter, quia non criminatione, sed innocentiae probatione reus purgatur. Imo, 2° nec civiliter, quia causa criminalis, ut magis principalis, silere facit civilem. Sed 3° conventus super delicto civiliter, reconvenire potest actorem criminaliter, quia causa criminalis est privilegiata et prius tractanda, ita ut super causa civili sententia ferri non possit usquedum pronuntiatum super criminali opposita a reo fuerit. Ita communiter DD. et interpretes juris Rom.

IV. Qui sint effectus reconventionis?

Sunt duo : Primus effectus est prorogatio jurisdictionis, ex ipsa lege descendens ; ita expresse jus Rom. et canonic. (*de Rescript.*, in 6°), et ratio est quia actor reconventus per ipsam reconventionem ita judici subicitur coram quo causam agit, ut in causa reconventionis eum recusare nequeat.

Secundus effectus est processus simultaneus : quia causa reconventionis simul cum causa conventionis tractanda est, et una sententia quoad prolationem terminanda, ne eædem partes simul coram diversis iudicibus dispendiose litigare cogantur. Attamen licet unica sententia utraque causa terminetur, sententia virtualiter duplex est, una circa conventionem, altera circa reconventionem. Verumtamen, ut reconventio hos effectus operetur, debet proponi ipso litis exordio, aut saltem statim post litis contestationem ; si vero postea moveretur reconventio, non haberet nisi effectum prorogationis, ne causæ conventionis decisio cum damno actoris præpediatur (c. 3, *de Rescr.*, in 6°).

TITULUS V.

DE LITIS CONTESTATIONE (1).

NOTA. Post libelli oblationem factam ab actore vel etiam vicissim a reo, sequi debet litis contestatio. Hæc dicitur principium judicii, quia ab hac contestatione proprie judicium incipit; et citatio non constituit ipsam litem, sed futuræ litis speciem demonstrat.

I. Natura et varietas contestationis.

a) Litis contestatio sic definitur : *Constitutio judicii facta per petitionem actoris in jure propositam et congruam rei responsionem secutam animo litigandi*. Litis enim contestatio, ex *vi nominis*, est quasi simul mentis testatio. Dicitur 1° : « per petitionem actoris et responsionem rei »; sed perinde est petitionem et responsionem proponi per ipsum actorem et reum, vel per eorum procuratores, advocatos, etc. Dicitur 2° : « in jure propositam », nam litis contestatio fieri debet in ipso judicio seu coram judice. Tamen necesse non est, saltem juxta veriore sententiam, quod actor sit præsens, quando reus per se vel per advocatum respondet. Dicitur 3° « animo litigandi », nam simplex narratio et negatio facti non est contestatio litis, etiamsi haberetur coram tali homine qui est judex.

b) *Quotuplex?* Litis contestatio dividitur : 1° in *solemnem* seu formalem, quæ fit conceptis verbis, juxta stylum curiæ, et *simplicem*, seu non formalem, quæ fit sine certa verborum formula; 2° in *generalem*, qua reus indeterminate negat vera esse narrata, ita ut non contestet singula, aut saltem non constet eum negare singula, et in *specialem*, qua reus determinate singula narrata negat. Sed istæ divisiones, sicut et aliæ afferri solitæ, non multum utilitatis habent; imo, a pluribus rejiciuntur; nam contestatio non solemnis non est proprie litis contestatio, et generalis est imperfecta responsio.

(1) Quoad jus civ., vid. 1° Cod., lib. III, tit. IX et tit. ff, et Cod. de judiciis; 2° Cod. process. civ., I p., l. I, tit. II, l. II, tit. III, IV, V, etc.

II. Contestationis necessitas ad substantiam judicii.

1° In judicio *plenario* est adeo necessaria, ut, ea prætermissa, totus processus dicatur irritus, et consequenter ipsa sententia dicatur nulla (c. un. h. t.). Imo, neque actus iste consensu partium remitti potest, quia solemnitates judicii sunt juris publici, cui pactis privatorum derogari nequit. 2° In judicio *summario*, non opus est litis contestatione (Clem. 2^a, *de Verb. signific.*); nam in his judiciis, omnes solemnitates juris positivi omitti possunt, et illæ tantum observandæ sunt, quæ ad jus naturale pertinent: item dicendum est de judiciis notoriis, in quibus ordo juris non est necessario servandus, et de judicio coram Papa, vel supremo principe, proposito in consistorio; nam princeps supremus solemnitatibus juris non obligatur.

III. Varii modi quibus inducitur vel impeditur litis contestatio.

a) Inducitur 1° et principaliter per *negationem* a reo factam: reus enim potest simpliciter negare narrata et petita ab actore.

Sed 2° potest etiam induci per *affirmationem*, quando reus narrationem confessus ponit exceptiones, v. g. quod jam debitum solverit. Tamen per exceptiones peremptorias, quæ causam ipsam perimunt, non inducitur litis contestatio, ex cap. 2 huj. tit. in 6°. Ratio est quia talis exceptio non est responsio rei ad petitionem actoris.

3° Introducitur per *dubitationem*, quia tunc reus postulat probationes; hoc modo, v. g. hæredes, procuratores, qui ignorantiam in facto alieno juste possunt prætere, litem contestari valent.

4° Tandem, inducitur per delationem juramenti factam actori a reo; tunc reus fatetur, saltem tacite, contenta in libello vera esse, si actor juret.

b) Impeditur litis contestatio 1° si reus protestetur se alio quam litigandi animo respondere. Item, 2° exceptione declinatoria fori, vel dilatoria, quia, v. g. judex est incompetens, vel procurator sufficiens mandatum non habet.

Tandem 3° impeditur exceptione facti qua reus dicit nullam esse actionem ortam, quia, v. g. oritur ex contractu de jure invalido.

IV. Quinam sint effectus contestationis valide factæ?

Effectus speciales, id est, non communes cum libelli oblatione et citatione, sunt sequentes :

a) Quoad ipsam actionem. 1° Dat initium iudicio stricte tali, ita ut currere incipiat instantia. Ratio est, quia ante litem contestatam non dicitur quis agere vel petere, sed tantum agere vel petere velle. 2° Actionem temporalem perpetuat usque ad quadraginta annos; actiones vero pœnales vel quæ ex quasi delictis descendunt, transmittit ad hæredes. 3° Exstinguit exceptiones dilatorias et fori declinatorias, nisi causa nova emergerit vel novissime innotuerit, nam per acceptum iudicium his exceptionibus renunciatum est. 4° Facit actionem litigiosam, et interrumpit præscriptionem, etiam longi temporis, id est, decem vel viginti annorum, quam reus inchoavit.

b) Quoad partes, 1° obligat illas ut neuter litigans, adversario suo invito, possit discedere, nisi expensas et damna solvat; 2° constituit possessorem bonæ fidei in mala fide quoad fructuum possessionem, seu perceptionem, ita ut illos a die contestationis litis non faciat suos, sed conservare eos et actori, si is litem obtineat, restituere teneatur.

SECUNDA PARS

DE ORDINE LITIS

Ordo rectus et stabilis tenendus est in actibus judicialibus, ne fiat confusio. Poni debet ille ordo, et de facto ponitur in dispositione titulorum 1° in ipsis actibus iudicii inter se spectatis; sic primus actus est litis contestatio, deinde veniunt iuramentum calumniæ, probationes et exceptiones; tandem conclusio in causa et sententia. Porro titulus VI modo generali præscribit hunc ordinem.

2° Ponitur ordo quoad actuum illorum *tempus*, ut concedantur legitimæ dilationes, et iudicia non exerceantur in tempore

feriato : sic a titulo VII ad titulum IX. 3° Aliquando in *cognitionibus* ordo rectus debet etiam institui, quando scilicet plures actiones a iudice sunt examinandæ, quæ in eodem iudicio concurrunt inter easdem personas : hinc tituli X et XI. Tandem 4° datur ordo causarum, *possessionis et proprietatis*, et agitur de earumdem causarum executione, a titulo XII ad titulum XVII.

TITULUS VI.

UT LITE NON CONTESTATA NON PROCEDATUR AD TESTIUM RECEPTIONEM
VEL AD SENTENTIAM DEFINITIVAM.

NOTA. Hic titulus tradit regulam negativam et universalem. Quæ quidem regula respicit ordinem litis, et ideo a titulo VI secunda pars initium capit. Juxta alios, initium caperet a contestatione litis, sed melius a titulo præsentis.

Expenditur vis et sensus rubricæ.

I. Juxta hanc regulam, in iudicio plenario, nec testes recipi, nec sententia definitiva ferri potest ante litem contestatam. Ratio prioris est, quia testes recipiendi sunt super re determinata et in iudicium deducta. Porro ante litis contestationem, nondum censetur res determinata, nec in iudicium deducta. Ratio posterioris est, quia ut sententia definitiva feratur, debet esse aliquid quod actor petat. Porro ante litis contestationem, actor petere vult, sed non stricte petit.

Dicitur 1° : *in iudicio plenario* ; nam in iudicio summario, in quo non requiritur litis contestatio, statim post actionem propositam testes recipi possunt. Dicitur 2° : *sententia definitiva* ; nam ad sententiam interlocutoriam recte proceditur, etiam lite non contestata ; quia hæc fertur super quæstionibus incidentibus, non autem super causa principali.

II. Hæc regula generalis quasdam admittit exceptiones : 1° ex parte *judicis*. Si is procedat ex officio nobili ad inquisitionem generalem delictorum, potest testes audire ante litis contesta-

tionem (c. fin. h. t.); sed in inquisitione speciali generatim prærequiritur lis contestata.

2° *Ex parte actoris*. Is ante litem contestatam producere potest testes, quotiescumque periculum est ne testes, ob infirmitatem, senium, vel causas similes, produci queant tempore debito, ac proinde ne pereat copia probationis.

Verum exceptio illa habetur tantum in causa civili, non autem in criminali criminaliter intentata (c. fin. huj. tit.); imo, quamvis adsit illa rationabilis causa producendi testes ante litis contestationem, requiritur præterea : 1° ut actor intra annum conveniat reum; secus præsumitur fraus, et attestations sunt invalidæ; nam præsumptio est juris et de jure, ac proinde probatio directa in contrarium non admittitur; 2° ut reus citetur, quia debet interesse receptioni testium et juramento ab eis præstito.

3° *Ex parte rei*. Reus se defendens potest producere ante litem contestatam quoscumque testes, sine ætatis discrimine; et in quacumque causa sive civili sive criminali. Ratio est, quia per dolum et moras actoris legitima probatio posset destrui; etenim actor de industria expectare posset donec testes, rei laudatores, aut moriantur, aut rei gestæ obliviscantur. In hoc, reus melioris esse debet conditionis quam actor, quia in actoris potestate est, quando vult agere; dum in rei potestate non est positum, quando vult conveniri. Itaque, quum reus sic producit testes ad sui securitatem, receptio testimonii dicitur « ad perpetuam rei memoriam »; nempe attestations receptæ ante litem contestatam valent in perpetuum, non tantummodo intra annum.

4° *Ex parte causæ*, nempe dum favor ipsius causæ exigit, lite non contestata, testes recipi. Hoc maxime accidit : 1° *in causa matrimonii carnalis*, quando movetur quæstio an matrimonium subsistat ob impedimentum dirimens; nam est necesse ut partes cohabitent, si matrimonium sit validum; vel separentur, si de nullitate constet; 2° *in matrimonio spirituali* seu in causa electionis et provisionis prælatorum atque beneficiatorum inferiorum, ob defectum formæ vel personæ. Et valet ratio data in casu superiori.

TITULUS VII.

DE JURAMENTO CALUMNIÆ (1).

I. De natura et necessitate juramenti calumniæ?

a) Post litem utrinque contestatam, imponitur juramentum calumniæ, puta vitandæ.

1° Vox *calumniari* aliter sumitur in criminalibus, aliter in civilibus. In criminalibus, est falsa crimina alteri intentare; in civilibus, est vexare alterum in judicio per fraudem vel moras frustratorias, et ita sumitur in præsentī. Ideo definitur: Est illud quo litigantes coram iudice asserunt causam a se bona fide in judicio persequendam. Inde

2° Juramentum illud deponitur ab actore et a reo; actor jurat de bona fide in agendo, et reus de bona fide in resistendo actori.

3° Sequitur juramentum calumniæ præstari super tota causa; unde reapse est semper generale; quapropter differt: 1° a *juramento veritatis*, quo jurans affirmat tantum se velle veritatem dicere; dum per juramentum calumniæ, aliquis jurat se credere quod bonam causam habeat; 2° a *juramento malitiæ*, quia hoc fit super particulari articulo, quando præsumptio est de malitiosa voluntate litigantis.

b) *De necessitate juramenti calumniæ*. 1° Juramentum calumniæ necessarium est ad essentiam iudicii plenarii, saltem si exigatur ab altera parte (c. 1 et 2 h. t.); nam finis illius juramenti est ut lites calumniosæ vitentur, partes onere probandi et molestia litigandi liberentur, et veritas securius manifestetur: quæ omnia suadet æquitas naturalis.

Dicitur 2° *saltem si exigatur*. Nam si pars altera illud non exigat, censetur tacite remissum; verumtamen non potest remitti per pactum expressum, tum quia illud pactum esset invitatio ad calumniam, tum quia juramentum calumniæ introductum

(1) De illo agitur 1° in Pandect., lib. II, tit. LIX; 2° in Cod. process. civ., art. 55, 120, 121; in Cod. civ., art. 1357 et seq.

est propter bonum publicum ; porro bono publico pactis privatorum renuntiari nequit.

c) *Quo jure sit introductum?* Juxta plures, necessitas juramenti calumniæ inducta esset jure divino positivo (Exod., xxii, 8, 9), ubi quando res deposita furto sublata est, depositarius jurare debet « quod non extenderit manum suam in rem proximi sui ad perpetrandam fraudem ». Sed lex illa vel fuit judicialis et a Christo abrogata, vel non respicit juramentum calumniæ. — Juxta alios, necessitas juramenti calumniæ esset de jure naturali, ob rationes supra allatas. Attamen communis sententia docet illud juramentum esse tantum solemnitatem juris positivi humani; unde sequitur 1° principem, vel etiam consuetudinem contrariam, præsertim si perjurii periculum subsit, dispensare posse in juramento. Sequitur etiam 2° illud, quando non petitur, non esse necessario præstandum in judicio summario, quod non admittit solemnitates juris positivi humani.

d) *Quo tempore et modo sit præstandum?* Juramentum illud præstandum est in principio litis, id est statim post litis contestationem, et præstatur coram judice, præsentem adversario, publice, et tactis Evangeliiis. Quoad judeos, tangere debent solum Pentateuchum.

II. Quinam teneantur ad præstandum illud juramentum et in quibus causis?

a) Obligati ad præstandam juramentum calumniæ sunt sequentes :

1° Regulariter omnes personæ litigantes, etiamsi clerici sint, vel religiosi (c. 5 et fin. h. t.); unde actor et reus illud præstare tenentur, et actor quidem prius quam reus, quia ad litem provocavit. Excipiuntur tamen : 1° principes, quia eorum dignitas excludit suspicionem calumniæ; 2° parentes, si litigent cum liberis, quia sanctior et honestior liberis esse debet persona patris, quam ut suspicari debeant quidquam illos calumniandi animo attentaturos. 3° Sed episcopus, si per seipsum in causa ardua velit litigare, juramentum calumniæ personaliter debet edere; — si per procuratorem, vel in causa levi, non tenetur.

2° Obligatio jurandi extenditur : 1° ad hæredes et successores actoris et rei, si in eos instantia transit; nam fieri potest ut tes-

tator fuerit in bona fide, isti vero sint in mala; 2° ad procuratores; sed hi jurant in animam suam, non in principalis animam, nisi habeant speciale ad hoc mandatum; tamen de jure civili, tam personalis est obligatio juramentum præstandi, ut principalis litigans nequeat delegare procuratorem ad jurandum pro se de calumnia. 3° Monasteria, civitates, seu personæ morales quæ constituunt syndicos, non dant talem delegationem, et syndicus, quia notitiam optimam causæ habere jure censetur, in animam suam jurat.

b) In quibus causis præstandum sit?

1° Regulariter in omnibus causis, etiam in spiritualibus, saltem post decretalem Bonifacii VIII (c. 1 huj. tit. in 6°), tam in prima quam in secunda instantia. Ratio est quia in omnibus omnino causis, concurrunt rationes istæ propter quas juramentum calumniæ fuit impositum, id est, periculum calumniæ.

2° Tamen excipiuntur: 1° *causæ notoriæ*, in quibus probatio non est necessaria; 2° *causæ criminales*, saltem majores criminaliter intentatæ, juxta declarationem Benedicti XIII in conc. Rom. 1725; ante illam declarationem, res dubia erat. — In his causis juramentum calumniæ deferitur accusatori tantum, non reo, tum propter manifestum periculum perjurii, tum quia juramentum calumniæ fit super bona fide. Porro in criminalibus fieri debet super scientia et veritate delicti: unde scopus juramenti non obtineretur; — sed in criminalibus civiliter intentatis, deferri potest juramentum calumniæ, licet ex usu deferri non soleat in causis famosis et notabiliter arduis (Cf. Giraldi, *Jus pontif.*, t. I, s. 275).

III. Pœnæ contra recusantes jurare de calumnia.

Regula generalis. Si detrectans jurare sit actor, actione instituta cadit, seu causam perdit; si vero reus, pro confesso habetur: id in jure canonico expressum reperitur (cap. fin. hujus t. post jus Romanum (L. II, § *Quod si actor*, C. *De jurej. propt. calum.*) (1).

a) Dicitur: *Regula generalis seu generaliter loquendo.* Nantantur casus in quibus ista pœna non incurritur:

(1) Cod. civ., a. 1361.

1° Si causa sit criminalis, nam tunc requiritur plenissima probatio ut reus condemnetur; unde scopus juramenti evadit inutilis.

2° Si causa sit spiritualis, ut beneficii, matrimonii, reus detrectans juramentum calumniæ, habetur quidem pro confesso, sed in præjudicium sui tantum, non vero in commodum actoris, ne per hoc detur vitiosus in beneficium ingressus, aut periculum animæ incurratur, præsertim in matrimonialibus. Actor renuens jurare plerumque causa cadit; tamen reus non hoc ipso vincit, sed causam suo modo probare debet, propter easdem rationes.

b) Dicitur : *causa cadit... et pro confesso habetur*; sed ad hanc pœnam incurrendam, opus est sententia judicis, per quam, actore recusante, reus absolvitur ab intentata sibi actione; vel si reus jurare nolit, tanquam confessus condemnatur juxta libelli petitionem; pœnæ enim non imponuntur ipso jure, sed tantum imponenda decernuntur.

Sed 1° hæc pœna non est extendenda ad recusantem jurare de *malitia*; nam ex una parte, juramentum calumniæ differt a juramento malitiæ; ex altera parte, pœnæ sunt restringendæ.

2° Contumacia procuratoris vel alterius administratoris jurare detrectantis, probabilius non nocet domino. Ratio est quia factum procuratoris est mere personale, et procuratorem dumtaxat, non principalem respicit. Nam principalis dedit jurandi mandatum, vel non. Si prius, tunc procurator ageret contra mandatum; si posterius, tunc procurator lege jubetur jurare in suam animam, non in animam domini. Ita jus Rom. jure canonico receptum.

IV. Effectus juramenti.

Effectus juramenti calumniæ est præsumpta æquitas, quæ litigantem in foro externo liberat a calumnia seu ab omni suspitione juridica calumniæ.

Tamen juramentum calumniæ non liberat, juxta veriore sententiam, a solvendis expensis, quia generalis est regula *ob temeritatem litigandi expensas solvi, non ob calumniam*. Aliquis potest esse temerarius litigator, quin sit calumniator : calumnia enim habet semper adjunctum dolum; temeritas

vero fundatur in ignorantia; porro ignorantia non excusat a temeritate. Deinde, si juramenti præstatio liberaret a solvendis expensis, victus nunquam ad expensas condemnari de jure posset.

TITULUS VIII.

DE DILATIONIBUS (1).

Nota. Lite contestata, et juramento calumniæ utrinque præstito, solent litigantes petere inducias et dilationes, sive ad probandum, sive ad respondendum; et dum judex justas reperit, easdem concedendas pronuntiat. Hinc merito titulus *de Dilationibus* hoc loco subjungitur.

I. Quid et quotuplex sit dilatio?

a) Dilatio judicialis, de qua hic agitur, est justum temporis intervallum quod a jure vel judice pro tribunali sedente, ex justa causa, actori vel reo conceditur ad actum aliquem judicialem melius expediendum.

b) Dividitur : 1° *Ratione causæ efficientis* : in *legalem*, quæ a lege ipsa conceditur : — *conventionalem*, quæ ex partium consensione datur; — et *judicialem*, quæ a judice in judicio datur. Hæc ultima vocatur etiam arbitraria, quia ex arbitrio judicis conceditur.

2° *Ratione causæ materialis*, dilationes dividuntur, in illas quæ deserviunt primæ parti judicii, et illas quæ secundæ, — et tandem tertiæ seu fini. De quibus singillatim agendum est, relictis aliis multis quas numerant canonistæ.

II. Dilationes quæ juxta dispositiones juris Romani jure canonico receptas dantur ante litis contestationem.

1° *Citatoria* seu *expectatoria*, quæ, reo absenti et invitato, conceditur ad comparendum et respondendum libello actoris.

(1) Quod jus civil., vid. 1° Pandect., lib. II, tit. XII; Cod. lib. III, tit. XI; 2° passim in Cod. process. civ., et in Cod. instruct. crim.

Post citatorias simplices, dilatio est decem vel, in jure Rom. novo, triginta dierum; si citatio est peremptoria, datur triginta vel nonaginta dierum spatium ex eodem jure novo.

2° *Deliberatoria*, quæ unica ac proinde peremptoria, per viginti dies, conceditur reo ad hunc effectum ut deliberare possit super libello allato, an litigare velit necne (1). Similiter actori super exceptione a reo opposita concedi potest talis dilatio: ratio est quia non censetur sufficienter instructus super illa exceptione repente ei opposita.

3° *Recusatoria* seu declinatoria, quæ datur ad omnes exceptiones dilatorias vel declinatorias opponendas, priusquam litis contestatio fiat. Hæc fit vel recusando judicem ut suspectum, vel impugnando rescriptum vi cujus ad judicem incompetentem citatus esset, vel repellendo actorem, tanquam non habentem personam legitimam standi in judicio (2).

III. Quæ dilationes ex eodem jure dentur post litis contestationem et juramentum calumniæ?

Dantur 1° *Probatoriæ*, quæ utrique parti conceduntur ad probandam intentionem suam: actori quidem ad positiones formandas; reo autem ad respondendum istis vel excipiendum, et tandem utrique ad producendum testes et instrumenta (3).

2° *Definitoriæ*, seu ex arbitrio judicis datæ ad tempus sententiæ definitivæ, id est ad causam definiendam (4).

3° *Exsecutoriæ*, quæ reo, per sententiam condemnato, dantur ad satisfaciendum et solutionem præstandam (5). Sed exsecutoria dilatio locum non habet in criminalibus, quia in his generatim executio non differtur; sed in civilibus tantum conceditur. Hæc dilatio in civilibus personalibus quatuor mensium spatium complectitur: in civilibus vero realibus, executio fit de jure sine dilatione, nisi reus neget se posse statim rem illam restituere.

(1) Proc. civ., a. 5, 6, 72, 73.

(2) Ibid., a. 174-180; 190, 191.

(3) Ibid., a. 256, etc., 261, 262; Cod. civ., 77-80.

(4) Proc. civ., 93-102.

(5) Cod. civ., a. 1244; Proc. civ., 132 et seq., 155-158.

IV. Effectus dilationum.

Ille effectus est maxime triplex : 1° Dilatio uni parti concessa etiam alteri parti litiganti prodest, ita ut, ea invita, renunciare non possit datæ dilationi.

2° Dilatio excusat a pœna et mora, eaque durante, officium judicis conquiescit, ac proinde nihil innovandum est super eo articulo super quo dilatio impetrata est; secus, si quid innovatum fuerit, ipso jure nullum est.

3° Finito dilationis tempore, si pars non compareat, perimitur ille actus qui in dato termino fieri debuit; ideo judex ad ulteriora procedere potest sine ulla sententia interlocutoria, quum finis dilationis ipso facto vim habeat talis sententiæ interlocutoriæ. Ita etiam in omnibus jus Rom.

TITULUS IX.

DE FERIIS (1).

NOTA. Feriæ sunt quædam dilationes, vel potius causæ dilationum; nam iis durantibus, actus judiciales exerceri nequeunt. Inde patet ordo titulorum; etenim post dilationem ad instantiam partium et in utilitatem privatam, veniunt dilationes judiciorum omnium ex jure, ad honorem Dei præsertim institutæ et ob bonum publicum.

I. Quid et quotuplex sint feriæ?

a) Feriæ quoad nomen dicuntur a *feriendis hostiis*, eo quod iis diebus immolabantur victimæ; vocabantur etiam *dies nefasti*, eo quod nefas erat, illis diebus, in judicio quidquam proponere; — ad horum dierum distinctionem, alii vocati sunt *dies fasti*, quia fari diebus illis judici licebat.

Feriæ, quoad rem, pro præsentibus, sunt dies quibus jus non dicitur, seu vacatur a strepitu judiciali.

(1) De hac materia agitur 1° in Pandect., lib. II, tit. XII; in Cod. civ., lib. III, tit. XIII; 2° in Cod. proc. civ., art. 8, 63, 781, 1037.

b) Feriæ dividuntur: 1° in *solemnēs* seu *ordinarias*, et *extraordinarias*. *Solemnēs* sunt quæ a lege definitæ sunt, ac proinde singulis annis recurrunt; unde etiam anniversariæ nuncupantur. *Extraordinariæ* seu *repentinæ*, quæ nulla certa et stabili lege, sed ob repentinam causam a principe inducuntur.

2° *Ordinariæ* rursus dividuntur in *sacras* et *profanas*, prout ad cultum Dei vel hominum utilitatem inductæ sunt.

Prioribus partes renuntiare non possunt, quia solemnitates sacræ sunt in honorem Dei et bonum publicum institutæ; posterioribus, quæ sunt principaliter in favorem litigantium, renuntiare potest.

c) *Quinam sint in specie dies feriati in quibus judicia non possunt celebrari?*

Sunt dies festi quos Ecclesia festivos celebrat, et qui sunt de præcepto; et præter hos septem illi dies qui antecedunt festum Paschæ, et septem qui subsequuntur.

Quando feriæ in domiciliis actoris et rei discrepant, attendendæ sunt feriæ loci ubi fit actus.

II. De potestate instituendi ferias.

a) Quoad *ferias profanas*, certum est eas posse institui a principe, vel alio magistratu superiorem non agnoscente, qui proinde præcipere subditis suis potest ut eo die abstineant a laboribus et operibus civilibus. Ratio est quia istæ feriæ tendunt ad finem mere politicum, ideoque a principe politico eoque solo institui possunt.

b) Quoad *ferias sacras*, 1° catholici, contra protestantes, dicunt solum principem ecclesiasticum posse ejusmodi ferias instituere. Ratio est quia laici in spiritualibus nullam habent auctoritatem; apud ipsos manet necessitas obsequendi, non vero auctoritas imperandi. Unde Innocentius X, in const. *Cum semper*, irritum declaravit edictum gubernatoris et senatus Mediolanensis, quo festum S. Dominici festive celebrari præcipiebatur. — Deinde consecratio loci vel diei ad idem reducitur; atqui consecratio loci, puta, ecclesiæ, est quid spirituale; ergo et consecratio diei in honorem Dei vel sanctorum.

Diximus: *contra protestantes*; nam illi hæretici docebant jus ferias sacras constituendi ad majestatem et jurisdictionem

territorialem spectare, tum quia abstinere ab operibus servilibus et negotiis forensibus non est quid spirituale, tum quia solus princeps sæcularis pœnas decernere potest violatoribus. Porro utrumque falsum : siquidem abstinere ab operibus fit spirituale ob finem ad quem ordinatur; deinde Ecclesia gaudet potestate coactiva, et officium principum catholicorum est præcepta Ecclesiæ tueri, in violatores animadvertendo (Trident. s. 23, c. 20). Sed

2° *A quonam principe ecclesiastico institui possint feriæ?* A Papa pro tota Ecclesia, et ab episcopo pro sua diœcesi.

Sed circa potestatem episcopi duo sunt advertenda :

1° Non potest instituere festum de præcepto, nisi de sancto canonizato; tamen, juxta plures, posset etiam, favente consuetudine, instituere festum de sancto beatificato, quia, ait Barbosa, beatificati sanctorum nomine in ordine ad istum effectum veniunt.

2° Hæc institutio olim fiebat cum consilio et consensu cleri et præsentia populi. Constat c. 5. final. h. t. Postea receptum fuit ut dies festi minime vocato populo, sola auctoritate episcopi, cum clericorum consensu aut consilio, instituuntur, et populo indicentur. Sed post Sanctæ Congregationis Rituum declarationem approbatam ab Urbano VIII, applicantur omnibus festis instituendis solemnitates determinatæ quoad patronos locorum (23 mart. 1630).

III. De feriis nuptiarum.

Feriæ nuptiarum antiquo jure amplius habebant tempus quam novo : tempus illud determinatur in cap. 4 hujus tituli. Sed limitatio temporis introducta est a conc. Trid. (s. 24. c. 10).

De hoc jure novo, nuptiæ solemniter et publice celebrari solum prohibentur ab Adventu Domini usque ad Epiphaniam Domini, et a feria 4^a Cinerum ad octavam Paschæ inclusive. Ratio hujus prohibitionis est, quod per ea tempora parare se debeant fideles ad celebranda Nativitatis Domini et Resurrectionis mysteria. Porro solemnitates nuptiarum, cum plerumque fiant cum strepitu, plurimum devotionem distrahunt.

Dicitur : *publice et solemniter*, nam his temporibus matrimonium sine solemnitate potest contrahi, etiam in facie Ecclesiæ.

id est coram paracho et testibus; ita S. Congr. Concil.; constat etiam ex cap. *Licet* h. tit :

Solum ergo hic prohibentur solemnitates, ut sunt benedictio nuptiarum, convivium nuptialium, traductio sollemnis sponsæ in domum viri, et etiam, juxta plures, ipsa consummatio matrimonii, sed improbabiliter, ait Schmalz. (l. IV, tit. xvi).

IV. Qui actus prohibeantur die festivo?

a) Præceptum observandi ferias sacras partim affirmativum, partim negativum est :

Quatenus affirmativum, præcipit ut omnes Christi fideles missam integram cum attentione audiant, nisi eosdem excuset impotentia physica aut moralis.

Hoc præcepto, ut negativo, prohibentur :

1° *Opera servilia*. Excipitur, si causa necessitatis tale opus suscipiatur; nam impedimentum, maxime si notorium est, excusat. Attamen, si non pro una tantum vel altera vice, sed ordinarie et sæpe talis causa occurreret, decens est ut dispensatio petatur a superiore.

Servilia dicuntur illa opera quæ commoditati corporis ac in utilitatem ejusdem proxime cedunt, et viribus corporis potiusquam animi efficiuntur : quia ignobiliora sunt hæc opera, olim per servos tantum exercebantur, inde nomen « operis servilis ». *Liberalia* dicuntur illa opera quæ diebus festis non prohibentur. Sunt maxime illa quæ ab animo præcipue procedunt, atque proxime et immediate referuntur ad instruendam mentem propriam vel alienam. Distinguuntur etiam a quibusdam « opera media », seu *communia*, quæ a liberis et servis promiscue exercentur.

Quæ sint in specie opera servilia, vel liberalia, seu communia, docent moralistæ.

2° *Mercatus* (c. 1 h. t.). Nomine mercatus hic veniunt contractus emptionum, venditionum, etc., præsertim si publica sollemnitate fiant. Veniunt etiam publicæ et sollemnes nundinæ. Huic præcepto per consuetudinem contrariam, consentientibus Ecclesiæ præsidibus, in variis locis derogatum est. Sic celebrantur venditiones, locationes, saltem privatæ; neque penitus deficiebat justa causa, quæ est major utilitas populi; diebus enim

profestis multi, præsertim pauperes, nequeunt opera sua deserrere. Sed Benedictus XIV, const. *Ab eo tempore*, denuo prohibuit mercatum festis diebus, et sic illius consuetudinis vim rescindit : quapropter nunc communior sententia prohibet omnes contractus solemnes.

3° *Juramentum*, ex cap. cit., tam judiciale, quam extrajudiciale, saltem quo pacta et contractus die festivo prohibiti solemniter firmantur. Excipitur juramentum pacis.

4° *Placitum*. Hoc nomine venit tota causa judicialis, seu strepitus forensis ; et acta judicii sic facta, non modo sunt illicita, sed et invalida (c. fin. huj. tit.). Hoc procedit etiam in arbitrio vero, seu quod non sit tantum amicabilis compositio. Generatim prohibentur et irritantur omnes actus judiciales qui exercentur cum strepitu forensi.

b) *Exceptiones*. 1° Probabilius die festo potest judici offerri libellus, quia hæc oblatio non promanat a judice ac sola voluntate actoris fit, et ideo non est rigorose actus judicialis.

2° Dubitant quoad citationem. Sed in citatione triplex actus intervenit : 1us, mandatum judicis de citando ; 2us, ipsa exsecutio citationis ; 3us, processus ex citatione inchoatio. Quoad hunc tertium, cum judicis cognitionem et strepitum judicalem involvat, omnes concedunt esse prohibitum et irritum.

Quoad primum actum, si fiat a judice sedente pro tribunali, est irritus, quia est verus actus judicialis ; controversia est, si mandatum non decernatur a judice pro tribunali sedente ; sed probabilius est etiam tunc esse prohibitum, cum illud mandatum requirat aliqualem causæ cognitionem et cæteris effectibus vim tribuat, ideoque sit actus revera judicialis.

Quoad secundum, disputatur etiam ; sed sententia communior affirmat eum prohiberi, saltem si sit realis et edictalis. Citatio vero privata per litteras non esset prohibita. Ratio petitur ex adagio juris : « Præconis horrida vox silescat. » At in jure Gallico, ex art. 63. Cod. process. civil., citatio prohibetur diebus festis legalibus, nisi præses tribunalis specialem det assensum. Quoad citationem realem, absolute prohibetur his diebus festis (art. 781 ejusd. cod.).

3° Probabilius testium depositio admitti non potest, nisi periculum sit in mora, quia per hanc firmatur et continuatur pro-

cessus; atqui (cap. fin. huj. tit.) S. Pontifex vult litem omnino quiescere.

4° Sententia ferri nequit, si causa cognitionem et judicialem strepitum exigat, ut patet ex dictis. Si vero hæc duo non requirit, ferri potest, nam tunc nulla haberetur prohibitio. Verumtamen sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti ferri potest, juxta communioem opinionem, quia censuram ferre non est tam judicare quam præceptum dare in bonum animæ (Suarez, l. I, *de Fest.*, c. 30).

Exsecutio sententiæ probabilius prohibetur, quia pertinet ad complementum processus, et generatim fit cum strepitu. In jure Gallico expresse prohibetur per art. 1037 cit. cod.; attamen hæc prohibitio non se extendit ad materiam criminalem, correctionalem aut simplicis politiæ, ex decret. curiæ cassationis (10 maii 1849).

5° Appellatio, saltem extra casum necessitatis, juxta multos licite et valide fieri nequit. Communior autem sententia appellationem licitam esse docet, quia de se fit sine strepitu, deinde habet rationem defensionis, quæ jure naturæ semper et omnibus permissa est.

V. De causis excusantibus.

Duplex generatim admittitur causa excusans ut in diebus feriatis actus judiciales exerceantur, nempe necessitas et pietas.

a) Ex causa necessitatis judicia die feriato tractari possunt : 1° si res vel actio aliter sit peritura ; 2° si debitor suspectus sit de fuga, vel deterioratione rei super qua est conveniendus ; 3° si partes litigantes sint pauperes, ita ut aliis diebus sine notabili incommodo comparere nequeant ; 4° si periculum sit damni publici vel privati, v. g. si contra latrones sit procedendum.

b) Ex causa pietatis et misericordiæ expediri possunt diebus feriatis : 1° causæ alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, et generatim omnium miserabilium personarum, quia in operibus misericordiæ dierum distinctio non est habenda.

2° Si ob dilationem causa pia pateretur incommodum, posset etiam expediri.

3° Si causa pertineat ad pacem et concordiam : ob illam ratio-

nem art. 8 Cod. process. civil. concessit *judicibus pacis* facultatem exercendi actus judiciales diebus dominicis et festis, saltem in casibus extraordinariis.

TITULUS X.

DE ORDINE COGNITIONUM (1).

I. De ordine cognitionum et regulis quibus determinatur.

a) Aliquando plures causæ in eodem judicio decidendæ afferuntur judici — vel quia reus quæstionem aliquam aut exceptionem proposuit — vel quia comparuit. Quapropter ne confusio fiat, ordo in his causis institui debet. Igitur ordo cognitionum seu judiciorum nihil aliud est quam *ordo servandus a iudice in examine plurium quæstionum, quæ in eodem judicio concurrunt inter easdem personas*.

b) Quædam stabiliuntur regulæ ad illum ordinem determinandum; sed generatim loquendo, illa causa prius est cognoscenda, quæ prius in iudicium deducta est, quando causæ sunt ejusdem rationis, ambæ principales, quoad se æquales. Sed si discrimen aliquod inter unam et alteram intercedit, juxta regulas sequentes ordo instituendus est.

1^a *Regula*, omnino universalis. Prius cognoscendum est de causa a qua pendet altera; v. g. causa possessionis prius discutienda est quam causa proprietatis, quia quæstio de proprietate pendet a quæstione præparatoria de possessione.

2^a *Regula*. Si quæstio præjudicialis incidat in aliqua causa, de illa prius est cognoscendum, — quia sententia lata super causa præjudiciali ostendit quid in principali pronuntiari debeat. Unde ordo naturæ petit ut quæ viam sternit ad alteram, prius expediatur. Quæstio præjudicialis illa est a qua *altera causa ita pendet, ut si feratur sententia in una, pariat exceptionem rei judicatæ in altera, atque ita ei præjudicium afferat*. Quapropter

(1) De hoc ordine agitur 1° in Codice, lib. III, tit. VIII, de *Ord. judic.*; 2° in Cod. proc. civ., art. 32, etc.

dicatur *præjudicialis*, non tantum quia præ altera judicari debet, sed et quia præjudicium affert.

3^a Regula. Causa major minori præferenda est, nisi ista præjudicialis sit, juxta reg. sup. — Sic causa spiritualis præferenda est temporali, criminalis civili. Quoad causam possessionis, sub aliquo respectu videtur minor causa proprietatis, cum ex natura rei proprietas sit jus ad possessionem, et hanc ad se trahat; sed respectu ordinis cognitionum, possessorium potius est petitorio, quia plus periculi est in possessione : possessor enim legitimus, dum interim agitur de crimine, in sui detrimentum careret re cujus possessionem prætendit.

4^a Regula. De exceptionibus a reo propositis, prius cognoscendum est quam de causa principali. Etenim, si exceptio est peremptoria, perimit jus agendi; si dilatoria, impedit ab agendo. Itaque 1° prius cognoscendum est de peremptoria, non tamen prius decidendum, quia sententia quæ fertur de causa principali, involvit etiam decisionem de exceptione peremptoria. Sed 2° de exceptione dilatoria prius pronuntiandum est per sententiam interlocutoriam, quia ejusmodi exceptio de se impedit processum. Ita in omnibus jus Romanum a jure canonico receptum (c. 1 h. t.) (1).

II. Dubia solvenda circa ordinem causarum.

a) Si causa principalis et quæstio incidens, seu quæ ratione principalis incidit, nempe suscitatur in judicio, ad forum diversum spectant, quo ordine sint cognoscendæ?

1° Si judex est absolute incompetens seu incapax jurisdictionis in illo genere causæ incidentis, supersedere debet in cognitione de causa principali, donec quæstio incidens definiatur ab eo iudice ad quem de jure pertinet. Nam incapacitas illa jurisdictionem iudici omnino denegat, et est exceptio peremptoria prius cognoscenda.

2° Si est tantum per se incompetens respectu causæ incidentis, non obstante incompetencia, cognoscere potest de illa. Nam, ut antea diximus, causæ connexæ ab eodem iudice tractandæ sunt, quando nihil aliud obstat. — Hinc si quæstio inci-

(1) Proc. civ., a. 337, 341.

dens pertineat ad forum ecclesiasticum, seu per se et ex objecto suo sit spiritualis, iudex sæcularis non debet prius cognoscere de causa principali, aut illam definire, quam quæstio illa incidens a iudice ecclesiastico decisa fuerit (c. 3 et 5 h. t.). Laicus non modo est incompetens in hoc genere causæ, sed etiam incapax. Verumtamen, si quæstio incidens, licet spiritualis, esset mere facti, tunc probabilius iudex sæcularis posset de illa cognoscere, quia iudex sic cognoscens abstrahit ab omni spiritualitate.

b) *Quid juris, si reus conventus contra actorem opponat causam spoli?* 1° Si spoliationem opponat per modum exceptionis, prius cognoscenda et terminanda est exceptio spoli. Nam exceptio illa est dilatoria.

2° Si proponatur per modum actionis, simul tractari debet cum causa principali actoris, et utraque per unam sententiam terminari. Quia in tali cognitione concurrunt mutuæ petitiones, scilicet conventio et reconventio, quæ gaudent similitudine processus et sententiæ : ita jus Rom. et can. (c. 2 h. t.).

TITULUS XI.

DE PLUS PETITIONIBUS (1).

Inter incidentes quæstiones et exceptiones quæ actori obijciuntur, est etiam quod ille plus petat quam sibi debeatur. Hinc titulus *de Plus petitionibus* subjungitur titulo *de Ordine cognitionum*.

I. Natura plus petitionis.

1° Definitur : *Excessiva petitio actoris aliquid ultra debitum a reo apud iudicem exigentis*.

2° Quatuor autem sunt modi plus petendi : 1° Plus causa, dum petitur aliquid certum in specie vel individuo, quod est debitum tantum in genere ; aut solum alternative seu disjunctive : v. g. promisi dare vel equum vel pecuniam, et actor de-

(1) Vid. Codic., lib. III, tit. x.

terminate petit pecuniam; item, promittitur equus, et actor indeterminate hunc optimum exigit. Porro in debitis ex contractu indeterminatis, electio debitoris est. — 2° Plus *re*, seu quantitate, dum petitur major quantitas, cum debita sit minor. — 3° Plus *tempore*, cum debitum certo die vel conditionate petitur ante adventum hujus diei vel conditionis. — 4° Plus *loco*, dum quis alibi ad solvendum convenitur, quam ubi constitutum fuit; porro hoc plerumque in gravamen debitoris vergit.

II. Pœnæ plus petentis.

a) *Pœnæ plus petentis*. 1° De jure antiquo, plus petens causa cadebat; sed hæc pœna jamdiu sublata est, etiam in jure civili Rom. Recentiore jure Rom., plus petens tenetur tantum resarcire damnum omne quod reus ex intempestiva petitione senserat; in jure Gallico nulla specialis pœna stabilitur contra plus petentes, et judici relinquitur ut certo judicio petitionem ponderet.

2° De jure canonico, re aut causa plus petens condemnatur adversariis in expensas simplices; qui loco plus petit obligatur ad reparandum interesse, quia utilitas debitori adimitur quam haberet, si statuto loco solvisset; tandem tempore plus petens, tenetur duplicare inducias debitori (c. un. h. t.). Istæ pœnæ plus petenti impositæ vix in usu sunt, cum judex ecclesiasticus hodie non cognoscat de causis in quibus haberi potest quæstio de plus petitionibus, et jus civile nullam pœnam statuatur contra plus petentes: verumtamen æquitas naturalis suadet ut impunitam non dimittat importunitatem plus petentium et temere litigantium.

Proportionaliter puniendus est et in expensas condemnandus reus qui plus negat quam actor juste petit. Quilibet hujusmodi excessus in petitione vel negatione suspectam legitime reddit probitatem litigantis.

b) *Causæ excusantes ab illis pœnis*. Variæ enumerantur canonicis; sed revocari possunt ad duas, nempe ad *ignorantiam* seu bonam fidem, et *periculum* non recuperandi rem debitam, si ante tempus actor non petat. Sed nunc, quia pœnæ vix remanent, etiam in foro ecclesiastico, nil attinet loqui de causis quæ ab illis incurrendis excusant.

TITULUS XII.

DE CAUSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS (1).

Frequentissime occurrunt in judiciis causæ possessionis et proprietatis. Unde postquam de ordine cognitionum in genere visum est, recte agitur de ordine quo proponi debet causa possessionis et proprietatis in specie. Materia hujus tituli, si omnes complecteretur quæstiones de possessione et dominio, amplissima esset. Sed in eo magis directe agitur de modo procedendi in hoc genere causarum; quædam tamen sunt præmittenda de ipsa possessione et proprietate.

SECTIO PRIMA.

Notiones prævisæ circa possessionem et proprietatem.

§ I. De possessione.

I. De natura et divisione possessionis.

a) Possessionis nomen grammaticali derivatione a verbis *posse* et *sedere* oritur; vel juxta jus Romanum, sonat *pedum* quasi *positionem*, quia res naturaliter censetur possideri ab eo qui pedibus suis eidem insistit, juxta illud Deut., xi, 24: *Omnis locus quem calcaverit pes vester, vester erit*. Sed usu hoc nomen interdum tribuitur ipsis rebus possessis; aliquando ipsam proprietatem significat; nec raro pro usucapione sumitur.

In præsentī autem tractatione, accipitur pro actu vel jure possidendi, a quo denominatur possessor et res possessa. Et in hoc sensu definitur: *Rei corporalis detentio, corporis, animi et juris adminiculo*. Dicitur 1° *Corporalis rei*, nam possessio proprie est rerum duntaxat corporalium, ut jam colligitur ex conceptu primitivo. Verumtamen, fictione juris, possessio etiam dicitur de juribus seu rebus incorporalibus: communius autem dici solet quasi-possessio. 2° *Detentio*, nam definitio convenire

(1) Jus civ. agit de his causis 1° in Pandect., lib. XL, tit. 1, II, lib. XL, per totum, in Cod., lib. VIII, tit. I-XIII; 2° in Cod. process. civ., art. 23, 25, 26, 27.

debet possessioni, non tantum in fieri, sed et in facto esse, seu esse producto; detentio enim importat perseverantiam actus. 3° *Corporis*, quia corporalis est res possessa. 4° *Animi*, nam ad possessionem requiritur intentio rem habendi ut suam; secus possideremus quidquid corporaliter tangeremus. Itaque nec solo corpore, nec animo solo possessio obtinetur. 5° *Juris adminiculo*; quo innuitur partim quod omnis possessio facti justa esse debet, partim quod jus non debeat possessioni refragari.

b) Dividitur magis proprie in possessionem facti, possessionem juris et possessionem juris simul et facti. 1° Possessio *facti* seu naturalis vel corporalis est ipsemet actus possidendi, scilicet corporalis detentio alicujus rei. Unde hæc possessio justa quandoque est, quandoque injusta. 2° Possessio *juris* seu civilis stricte est ipsummet jus possidendi, solo animo retentum, — ut si quis v. g. abiret a rebus suis, sine animo relinquendi possessionem. Hæc est semper justa. Nonnunquam possessio juris vocatur illa quæ habetur cum juris adminiculo, nempe tunc sumitur pro possessione facti simul et juris, a qua tamen distingui debet. 3° Possessio juris et facti, seu *mixta*, ea est quæ simul est naturalis et civilis, seu includit simul factum et jus possidendi. Quia naturalis est, necnon civilis, patet quod illa vim suam non habeat ex mera dispositione legum civilium, quamvis per has leges, ob suam naturalem æquitatem, fuerit etiam approbata.

II. De variis modis acquirendi et amittendi possessionem.

I. *Modi acquirendi.*

Distinguere oportet inter possessionem rerum corporearum et possessionem rerum incorporearum. Hic breviter recensentur quæ ad possessionem illarum rerum spectant, cum plenior tractatio ad theologos et jurisconsultos spectet (Vide card. de Lugo, Molina, etc.).

a) Possessio rerum corporearum acquiritur: 1° Apprehensione vera seu quæ vel fit manus injiciendo rei mobili, cujus possessores esse volumus, aut pedibus consistendo rei immobili seu fundo quem velut nostrum habere contendimus. Fundatur in ipsa possessionis etymologia.

2° Apprehensione ficta, quando nec manibus, nec pedibus res possidenda apprehenditur, sed aliquid fit, quod fictione seu

dispositione juris apprehensioni veræ æquivalet, et illius vim obtinet. Locum habet dum res traditur ab antiquo possessore, vel, ejus loco, auctoritate publica v. g. per traditionem clavium vel instrumenti.

3° Dispositione legis. Etenim quando duplex superius descripta apprehensio non accedit, tum exsurgit quæstio : *Utrum possit acquiri possessio solo jure positivo, ita ut hæc possessio omnes effectus veræ apprehensionis habeat?* Et duplex est apud canonistas sententia. Affirmit verior, quia possessio, illiusque effectus, jure solum positivo inducti sunt.

b) De possessione vel quasi-possessione rerum incorporearum seu jurium. Possessio jurium dicitur quasi-possessio, quia intellectu tantum, non sensu percipiuntur, et ideo proprie nec possidentur, nec traduntur. Acquiri potest : 1° quoad jura quæ inhærent rei corporali, ut sunt servitutes, per introductionem seu immissionem in fundum qui servire debet, vel per exercitium seu usum servitutis tanquam sibi debitæ ; 2° quoad jura quæ nulli corporali rei inhærent, per ejusmodi jurium usum, accedente scientia et patientia illius ad quem pertinet concedere possessionem, vel ei resistere seu resistere actui quo quis apprehendere conatur (Vide theolog. tract. *de Justitia et Jure*).

II. *Modi amittendi possessionem.*

Duobus modis amittitur possessio, nimirum volente domino, vel eo nolente.

a) Volente domino, certum est 1° eam amitti quando res possessa relinquitur animo simul et corpore ; 2° non amitti solo corpore possessionem civilem, quia ad hanc retinendam plerumque sufficit solo animo possidere. 3° Dubium est an possessio amitti possit solo animo : v. g. si quis manens in fundo quem alteri vendidit, velit ipsum non amplius suo, sed emptoris nomine possidere, — utrum retineat possessionem fundi ? Duæ sunt sententiæ, quarum verior et communior affirmat possessionem solo animo amitti, quia facilius amittitur quam acquiritur ; et ideo non valet ratio adducta ab adversariis, quod scilicet possessio solo animo non acquiratur.

b) Nolente aut ignorante domino, possessio rerum *mobilium* variis modis amittitur, præsertim : 1° per furtum et rapinam alterius ; 2° per fraudem depositarii, — si iste rem apud se depo-

sitam ut suam apprehendat et loco moveat; 3° per amissionem rei, ita ut non sciatur ubi sit; neque obest quod nullus eam possideat; nam eo casu bona amissa incerta fiunt; 4° per fugam rerum animatarum, ubi tamen distinctio facienda est inter animalia domestica et non domestica. Istorum captorum possessio amittitur, postquam hominum custodiam effugientes ad suam redierunt libertatem. Sed domesticorum, vel cicuratorum possessio tunc amittitur, quando consuetudinem eundi et redeundi amiserunt. Id saltem juxta jus Romanum.

Possessio bonorum *immobilium* amittitur : 1° per longam absentiam, quando possessor nullomodo rei insistit; 2° per violentam dejectionem a possessione amittitur possessio naturalis; 3° si possessor sciat rem suam esse ab alio occupatam, et negligat illam sibi vindicare, vel timens repulsam non audeat repetere possessionem; 4° si res a flumine vel ab hoste ita sit occupata, ut non sit probabilis ejus recuperatio; 5° si possessor nesciat rem esse suam. Hæc omnia expresse in jure Romano.

Quomodo amittatur quasi-possessio rerum *incorporearum*? Generatim volentes et nolentes amittunt eam 1° per negligentiam, quando possessor non utitur jure suo; 2° si alia impedimenta objiciat quominus jure nostro uti possimus.

c) *Modis acquirendi et amittendi possessionem ipsa privilegia possessionis adjungimus.* 1° Possessio bonæ fidei parit præscriptionem, vi cujus res ipsa et fructus ex re percepti fiunt absolute possessoris; 2° qui bona fide rem possidet, interim habet jus administrationis; 3° si bonæ fidei possessor rem aut fructus absumat quos percepit ante litis contestationem, putans se jus habere, non plus teneretur restituere, quam quo factus esset ditior; 4° possessor bonæ fidei potest vim vi repellere; 5° possessio in judicio parit præsumptionem dominii; unde judex pro possessore contra petitem judicare debet, quamdiu res manet dubia. Si vero immemorialis sit possessio, parit præsumptionem juris et de jure. De his omnibus fuse disputant theologi in tract. *de Justitia et Jure*.

§ II. De proprietate.

I. Quid et quotuplex proprietas?

a) Proprietatis nomine venit 1° quodcumque jus extra possessionem, super quo judicio petitorio contendendi potest. Hoc sensu lato includit etiam jus *ad rem*; 2° et strictius significat solum jus *in re*; 3° et strictissime sumitur pro dominio, quod communiter definitur: *Facultas disponendi de re aliqua, tanquam sibi subjecta*.

Dominium duplex distinguitur: unum jurisdictionis, alterum proprietatis. Primum est jus gubernandi; secundum est jus reale disponendi de re aliqua tanquam sua, nisi lege prohibeatur. Etenim aliquando lex prohibet seu separat actum secundum dominii ab actu primo.

Hic non agitur de dominio jurisdictionis.

Ex definitione constat proprietatem differre a possessione, ita ut, juxta *L. naturaliter § 1 ff. de acquir. vel amitt. possess.*, proprietas nihil commune habeat cum possessione. Possessio enim non est jus de re possessa disponendi, sicut est proprietas; deinde separabilis est possessio a proprietate, ita ut possessio sit in uno et proprietas in altero, etc.

b) Dominium proprietatis dividitur 1° in *naturale* et *civile*, prout quis dominus est spectato solo jure naturali vel civili; 2° in *verum* et *fictum*, prout habetur vere et citra juris fictionem, vel per juris fictionem; 3° in *plenum* seu perfectum et *non plenum*. Plenum, quando est jus perfecte disponendi de re, ita ut scilicet de ea re disponendi jus habeat nemo alius; secus remanet imperfectum, quod iterum subdividitur in *directum* et *utile*, prout remanet nuda proprietas, vel jus utendi separatum a proprietate; 4° in *universale*, quod competit cuiusvis hæredi circa universitatem jurium, fundatque petitionem hæreditatis; — et *singulare*, quod competit circa res singulas.

II. Quot modis acquiratur proprietas?

1° Jure gentium introducti sunt sequentes: venatio seu occupatio feræ existentis in naturali sua libertate; inventio seu occupatio rerum inanimatarum quæ nullius sunt; captivitas seu

occupatio bellica ; alluvio, specificatio seu formatio novæ moraliter speciei ex materia vel simpliciter aliena, vel partim propria, partim aliena ; accessio, confusio, ædificatio, plantatio, etc.

2° *Jure civili sequentes agnoscuntur modi* : Præscriptio, donatio mortis causa, legatum, fideicommissum, successio, de quibus singillatim agemus fuse III° libro.

SECTIO II.

De causa possessionis et proprietatis.

NOTA. Jus canonicum in omnibus recepit jus Romanum, et ideo canonistæ hic fuse expendunt præscriptiones juris Romani; sed ejusmodi præscriptiones hodie fere ubique sunt obsoletæ : ideo breviter earumdem mentionem faciemus, etsi conceptum perfectissimum processus judiciarii exhibeant.

I. De judiciis petitoriis et possessoriiis.

a) Causa proprietatis agitur in judicio petitorio, in quo actor petit se declarari dominum rei; causa vero possessionis, in judicio *possessorio*, in quo actor contendit possessionem rei ad se pertinere. Judicium possessorium dicitur tunc *momentaneum*, et ipsa possessio, momentum, quia hæc causa apta est durare momento seu statim reformari.

b) *Remedia agentis judicio petitorio*. 1° Si petatur res corpora cujus verum dominium datur, competit rei *vindicatio*, in qua actione probari debet eas res quas actor petit, esse suas, easque a reo, contra quem agitur, possideri; vel saltem dolo desiisse possideri.

2° Si petatur res incorporea, cujus quasi dominium datur, competunt variæ actiones reales, vindicationi similes, nempe actio *confessoria*, qua confletur actor jus aliquod sibi competere et se in ejus libero usu turbari; actio *negatoria*, qua negat rem suam, v. g. servituti esse obnoxiam.

3° Si tantum de jure ad rem agatur, competunt actiones personales quæ solent vocari conditiones.

c) *Remedia per judicia possessoria*. Triplex hujusmodi judicium distinguitur: adipiscendæ, retinendæ et recuperandæ pos-

sessionis. Hæc judicia vocari solent interdicta, scilicet remedia seu actiones a prætore introductæ per modum interdicti.

1° Interdictum *adipiscendæ* est in quo agitur de possessione acquirenda, antea non habita.

2° Interdictum *retinendæ* est ad retinendam possessionem quam habemus, et competit possessori qui in sua possessione turbatur injuste et extrajudicialiter, — adversus turbantem. Duplex est, *uti possidetis*, pro immobilibus, *et utrobi*, pro mobilibus retinendis.

3° Interdictum *recuperandæ* est in quo agitur de recuperanda rerum possessione amissa. Si intentetur actio principaliter circa immobilia vi ablata et accessorie circa mobilia recuperanda, unicum est remedium, quod vocatur interdictum *unde vi*, a primis verbis legis illud introducentis in jure Rom.; si vero principaliter agatur de recuperandis rebus mobilibus, alterum datur remedium, nempe actio vi *bonorum raptorum*.

d) *Coram quo judice et quo ordine tractandæ sint causæ possessionis et proprietatis?* 1° Causæ illæ coram eodem judice tractandæ sunt, tum quia sunt connexæ, tum quia apud eundem judicem facilior est cognitio utriusque causæ et celerior expeditio. Excipitur si judex sit incapax in petitorio vel limitate delegatus. Jus Gall. tribunalibus primæ instantiæ, ut dicunt, adjudicat causas omnes possessionis vel proprietatis, secluis saltem minoribus quæ reservantur judici pacis. Præterea nulla admittitur causa civilis inter partes capaces conciliationis, nisi reus coram judice pacis jam vocatus fuerit conciliationis causa (1).

2° Causa possessionis regulariter prius tractanda est quam causa proprietatis: prior enim facilius probatur. Non raro tamen posterior absolute est proponenda, si nempe id expediat ad litem abbreviandam.

e) *An possessio cumulari possit cum petitorio?* 1° Interdictum *adipiscendæ* vel *recuperandæ* cumulari potest cum petitorio, — sive actor utrumque intentet, — sive reus unum et actor alterum, simultanee aut successive intentet. Constat ex variis textibus juris Rom. quos afferunt CC.; sed ex jure Gall. (2), actio petitoria nunquam admittitur, instante actione possessoria :

(1) Art. 48 Cod. civ.; cf. etiam, a. 3, 23-27, et legem 6 jun. 1838.

(2) Art. 27 Cod. proc. civ.

unde reus conventus in possessorio non potest agere petitorio, nisi finita priori instantia, quia secus petitorium cumularetur cum possessorio.

2° Interdictum retinendæ, juxta multos, cumulari nequit in petitorio, maxime rerum corporalium; — quia hoc interdictum, ex natura sua, præcedit vindicationem, ac proinde simultanee cum ea proponi nequit; deinde actor, instituendo petitorium, hoc ipso fatetur adversarium possidere. At in jure Gallico nunquam cumulari potest possessorium cum petitorio (1); sed si, instante actione petitoria, turbaretur possessor in sua possessione, posset agere possessorio, juxta curiam cassationis (8 dec. 1841, etc.).

3° Agens petitorio, eo relicto vel suspenso, regredi potest ad possessorium, modo id fiat ante conclusionem in causa, juxta jus Romanum et canon. (c. 5 h. t.). Post conclusionem in causa, hoc non admittitur, nisi urgens causa id exigat. Secundum jus Gallic. agens petitorio nunquam regredi potest ad possessorium (2); etenim agens petitorio eo ipso censetur admisisse annalem possessionem adversarii, et ideo possessioni tacite renuntiavit (3).

II. De restitutione fructuum.

a) Fructus triplicis generis sunt: *naturales*, quos natura sponte producit; *mere industriales* quos sola industria producit; *mixti*, seu simpliciter industriales, qui magis ab industria hominis quam e natura producuntur, ut lucra ex negotiatione, segetes ex agricultura. Distinguuntur etiam fructus *civiles*, i. e. qui oriuntur ex juris dispositione ob rei usum, v. g. domorum locatio; sed ratione suæ originis, reduci possunt ad fructus sive naturales, sive industriales aut mixtos.

b) An fructus rei evictæ restituendi sint actori in petitorio vincenti?

1° Possessor malæ fidei tenetur, cum re evicta, restituere omnes fructus perceptos, vel percipiendos si non fuisset negligens: nullo enim jure eos percipit ac retinere potest.

(1) Art. 25 Cod. proc. civ.

(2) Art. 26 Cod. civ.

(3) Cod. proc. civ., a. 23.

2° Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus mere industriales, cum sint fructus propriæ industriæ; nec fructus naturales aut mixtos per triennium plene usucaptos, quia per usucapionem suos fecit irrevocabiliter; nec fructus *totaliter consumptos*. Excipiunt aliqui, nec sine probabilitate, casum quo ex hac consumptione factus esset locupletior.

Antiquiores canonistæ, dum expendunt hunc articulum, omnes afferunt probationes ex jure Romano petitas. Si quis igitur ampliorem hac in parte desideraret expositionem juris Romani, adeat illos canonistas.

TITULUS XIII.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM (1).

Restitutio spoliatorum est præcipua species possessorii, quæ datur contra facinus spoliationis. Est remedium recuperandæ possessionis per spoliationem ablatae : hoc remedio pristina possessio rei spoliatae, cum omni causa, ante omnia restituitur. Remedia spoliatorum multa enumerantur a diversis interpretibus juris Romani; sed duo præcipua sunt considerata, quorum primum respicit spoliationem seu dejectionem ex re immobili, alterum dejectionem e bono mobili, ut supra diximus. Igitur : 1° si res ablata sit bonum *immobile*, competit spoliato interdictum *unde vi*; 2° si res ablata sit bonum *mobile*, datur actio *vi bonorum raptorum*. Interdictum *unde vi* refertur ad vim expulsivam, et actio *vi bonorum ablatorum* ad vim ablativam. De hoc secundo agemus in tit. XVII, *de Raptoribus*, etc., in lib. V, et ideo de solo interdicto *unde vi* hic breviter tractandum est.

Illud interdictum in jure Gallico vocatur *action en réintégrande*; actiones enim possessoriae, quarum illa actio est quædam species, variæ sunt : si quis petit ut in sua possessione

(1) Quoad jus civ., vid. 1° Inst., § 6, *de Interd.*; Pandect., lib. XLIII, tit. XVI; Cod. lib. VIII, tit. IV, V, etc.; 2° in Cod. proc. civ., art. 23, 826 et seq.; et passim in Cod. civ. et in Cod. pœn., etc.

annali rei immobilis firmetur contra aliquem invasorem seu perturbantem, actio vocatur conquerela, *complainte*; si vero quis vi spoliatus re sua immobili petat restitutionem hujusce rei, hæc actio dicitur redintegratio, *réintégrande* (1); tandem si quis se opponat construere nitenti domum vel aliud opus in proprio quidem fundo, sed unde vicini pati possent, actio hujusmodi dicitur, etiam Gallice, denuntiatio novi operis, *dénunciation de nouvel œuvre*.

I. Cui et contra quem competat interdictum *unde vi*?

a) *Cui competat hoc interdictum?* Interdictum *unde vi* competit omni et soli possessori qui vi spoliatus fuit possessione rei immobilis: attamen extenditur etiam ad hujus hæredes et cæteros successores. Ratio est quia hoc interdictum ex delicto descendit, quo casu actiones hæredibus non denegantur, siquidem hæres succedit in omne jus defuncti.

Sed, ut vere competat, requiritur, 1° ut spoliatus fuerit verus possessor rei spoliatae et non nudus detentor qui alteri et non sibi possidet: secus non esset proprie spoliatus. Sed 2° non refert an possideat rem naturaliter vel civiliter, juste vel injuste: nam quies publica exigit ut nemo auctoritate privata alium de sua possessione dejiciat. Ita in omnibus jus Rom. et jus Gallicum. 3° Requiritur ut sit vere spoliatus; unde si dominus rem suam adhuc possideat per alium; si spoliatus fuerit possessionis incapax; si quis ex metu injuste incusso rem suam tradiderit, his omnibus non competit actio *unde vi*.

Etiam prædoni spoliato facienda est restitutio, ut constat ex c. 5 et 6 hujus tituli, nam juxta effatum juris: « Spoliatus est ante omnia restituendus, » ex jur. Rom. (c. ult. *de Ord. cognit.*) desumptus, « Prædo etiam est secundum rigorem juris restituendus, » ait Alex. III, in cap. 5 h. t. Prædonis notio fixa non est in jure Romano; sed generatim sumitur pro quovis injusto possessore, qui scilicet sine ullo titulo retinet possessionem. Tamen, ut prædoni facienda sit restitutio, supponitur non notoriam esse deprædationem. Unde, si incontinenti dejiciatur prædo a domino, nempe si spoliatus ostendere posset se possessionem

(1) Art. 2060 Cod. civ.

suam potius defendisse quam alterum dejecisse, non esset facienda restitutio (c. 12 h. t.).

Interdictum *unde vi* competit etiam illi qui licet possessione non sit spoliatus, spoliatus est tamen plena libertate possidendi (constat ex cap. fin. h. t.). Ratio est, quia restitutio est prioris status redintegratio, unde restitutio fieri debet ad omnem modum, causam et locum, seu ad perfectum statum pristinum.

b) *Contra quem competat interdictum unde vi?* Competit 1° Contra eum qui alium possessione sua dejecit per vim, quod evidenter constat ex dictis; item contra eum qui mandavit ut aliquis deiceretur, dummodo effectus sit secutus, vel qui spoliationem suo nomine factam ratam habuit, ex c. 15 h. t.

2° Contra dejicientem clam ingrediendo possessionem alterius: ita communis sententia; nam si dejiciens jus possidendi in re spoliata aliquod forsitan habuerit, illud petere a iudice debebat, et non ex sese, etiam nulla vi adhibita.

3° Competit etiam contra dominum cujus famuli aliquem spoliaverunt, saltem si hoc factum est jussu domini; secus, si eo ignorante aut invito, quia dominus non tenetur ex delicto famuli sui.

4° Competit etiam contra iudicem injuste spoliante, qui, vel extrajudicialiter, vel judicialiter quidem, sed in re extra ejus competentiam posita, aliquem deiecit possessione rei suæ. Constat ex cap. 7 huj. tituli, et ratione evidenti; nam tunc iudex censetur persona privata.

5° Competit contra hæredes aut successores spoliatoris, saltem si quid ad eos pervenerit; licet poena ad hæredem non transeat, tamen nullum commodum ex injusta spoliatione reportare potest: hæreditas illi non advenit, nisi detractis debitis. Sed cum actio non competat nisi ob factum et commodum, ideo non est proprie interdictum *unde vi*. Idem dicendum est de actione quæ spoliato competit adversus eum qui rem per vim injustam ab alio ereptam alteri, scienter et mala fide accepit: spoliato competit, non proprie interdictum *unde vi*, sed condictio, ex c. 18 h. t. Hæc introducta est ab Innoc. III, tum ad temperandum rigorem juris civilis, juxta quod aliud ita spoliato non supererat remedium, nisi actio in petitorio, tum ad tollendum peccatum injustitiæ ex possessione malæ fidei.

Sed disputant canonistæ an interdictum recuperandæ competat contra tertium bonæ fidei possessorem ; negativa sententia juri videtur conformior, quia textus citatus supponit scientiam et peccatum in recipiente. Spoliato tamen superest aliud remedium extraordinarium, *ex officio judicis* dictum : semper enim officium judicis implorare potest.

Interdictum *unde vi* intentari non potest nisi intra annum, non computato tamen tempore quo spoliatus non potuit agere. Ita jus Romanum et Gallic. (1). Sed daretur etiam post annum actio realis quoad id quod ad spoliatorem pervenit, etiam ex jure Gallico (2).

II. De vi et intentione regulæ : *Spoliatus ante omnia restituendus.*

a) Necesse est ut de spoliatione vere constet, aut ea legitime sit probata, ex c. 5 et 6 h. t., et ratio est obvia. Sufficit ergo ut spoliatus duo probet : nempe se possedissee, necnon e possessione sua injuste aut indebite dejectum fuisse. Tunc spoliatus, antequam restituatur, non tenetur respondere ad exceptiones spoliatoris pro coloranda spoliatione, seu ad exceptionem dominii (c. 1 h. t.), aut vitiosæ vel malæ fidei possessionis, quia, uti diximus, non multum interest an possessio sit justa vel injusta. Tamen

b) Sunt aliqui casus in quibus exceptio dominii seu proprietatis fieri potest a spoliante, antequam restituatur spoliatus. Præter consensum spoliati, præcipuæ exceptiones sunt : 1° Exceptio *deficientis possessionis*, quando notorie constat quod nullum jus competat spoliato, ut si esset incapax possessionis; tunc frustra restitueretur spoliatus, utpote qui statim deberet reddere. De non jure constare potest ex actis judicii, instrumento publico, etc. — 2° Exceptio *damni irreparabilis vel scandalii*, quando scilicet damnum irreparabile vel publicum scandalum produceret restitutio, ut si mulier quæ a viro divertit, opponeret de structis insidiis vitæ; vel si proles baptizata parenti judæo restitueretur.

c) Facienda est restitutio plena, ita ut non solum res principalis, sed etiam accessoria restituantur cum omnibus fructibus

(1) Proc. civ., a. 23.

(2) Cod. civ., a. 2262.

qui a spoliatore percepti sunt, vel percipi potuerunt, saltem communi adhibita industria. Expensæ factæ etiam resarciri debent : unde omnia usque ad ultimum quadrantem restituenda sunt. Ita omnes canonistæ ex jure Romano (cap. 11 h. t.) et ex æquitate naturali, quæ postulat ut injuria vel aliena vis nemini sit damnosa.

Tamen spoliator deducere posset expensas necessarias, quia locupletaretur dominus cum jactura aliena.

d) Quæritur : Quales fructus restituere teneatur possessor bonæ fidei?

Distinctione facta inter fructus mere industriales quos gignit sola industria, mere naturales quos natura producit nulla concurrente industria hominum, et mixtos ad quos producidos concurrunt industria hominum simul et natura, respondetur :

1° Possessor bonæ fidei retinere potest fructus mere industriales; nam jure naturali acquiruntur ei cujus industria proveniunt; deinde nulla lege imperatur eorum restitutio.

2° Fructus naturales et mixti pendentes, v. g. fructus arborum, segetes restitui debent, quia sunt pars fundi cui adhærent. Si jam percepti sunt et a solo separati, restituendi sunt etiam, si adhuc exstent, nam quævis res fructificat domino suo; ex altera parte, possessor bonæ fidei illos fructus suos fecit revocabiliter. Si consumpti jam sunt, ita tamen ut prædictus possessor factus sit ditior, juxta aliquos reddi debent æquivalenter. Probabilior tamen sententia negat possessorem bonæ fidei teneri ad eorum restitutionem, tum quia clari sunt textus juris Romani; tum quia ordo publicus id exigit ad innumeras lites vitandas; tum denique, quia secus exsurgerent anxietates conscientiæ, ob difficultatem determinandi lucrum perceptum ex fructuum consumptione.

3° Sed a momento quo bonæ fidei succedit mala, et possessor rei alienæ mentem habet, fructus ejusmodi restituere tenetur, juxta communio rem sententiam, quia perinde est injuste consumere et injuste accipere.

III. De restitutione in causis spiritualibus.

a) In causis matrimonialibus, spoliatio contingere potest,

præsertim quia conjux propria auctoritate recederet a conjuge, vel ab ipso expulsa nollet redire.

1° In primo casu, si vir mulierem, quæ propria auctoritate discessit, restitui petat, mulier recedens restitui debet quoad cohabitationem et omnia obsequia conjugalia (c. 13 et 14 h. t.). Ratio est quia, alter conjux, per matrimonium contractum et consummatum, jus habet ad illa, seu est in plena possessione conjugis. Excipitur si justam causam discessus proponere posset: v. g. impedimentum dirimens, exceptionem sævitiae, hæresim, vel grave periculum animæ aut corporis.

Verum plura notanda veniunt: 1° Si matrimonium est tantummodo ratum et non consummatum, restitutio non fieret quoad torum, quia mulier jus retinet opponendi exceptionem de matrimonii nullitate, et deliberandi per duos menses de ingressu in religionem. 2° Quoad oppositionem impedimenti dirimentis, distinctione opus est: si maritus agat petitorio de valore matrimonii, non fit quidem restitutio, sed prius cognoscitur de exceptione peremptoria impedimenti dirimentis (c. 1 *de Ord. cognit.*). Si agat possessorio, discrimen iterum est adhibendum: vel impedimentum est notorium aut certum, et mulier paratas offert probationes, tunc non fit restitutio cum periculo animæ; vel impedimentum est occultum et mulier in promptu non habet probationes, tunc fit restitutio quoad cohabitationem, cum præsumptio sit contra mulierem (c. 13 h. t.).

2° In secundo casu, nempe quando mulier expulsa est a marito, juxta veriores sententias, deberet etiam restitui, quia in matrimonio possessio est specialiter privilegiata, ita ut non amittatur solo animo, sicut fit in cæteris materiis: etenim matrimonium solo consensu non dissolvitur. Ideoque expellens non amisit possessionem, etiamsi habuerit animum amittendi eam.

3° Plures casus particulares subjiciuntur et solvuntur a canonistis, hi duo præsertim: 1us Si mulier, quæ propria auctoritate a viro recessit, ipsi petenti restitutionem objiciat commissum ab eo adulterium, an tunc restitui debeat? Resp. affirmative, dummodo adulterium *non sit notorium*, etiamsi statim uxor velit afferre probationes; secus si adulterium sit notorium, vel illud commisisset etiam uxor. — 2us Quid si mulier marito re-

petenti objiciat votum perpetuæ continentiae mutuo consensu editum? Resp. Non potest restitui quoad torum, ob periculum peccandi; bene vero quoad habitationem, quia per emissionem voti neuter conjux hoc jure se privavit.

b) In causis *beneficialibus*, 1° non est restituendus spoliatus, si defectu notorio proprietatis laboret, ut, v. g. si illud obtinuerit ab eo qui non habet potestatem instituendi.

2° Si magna sit præsumptio quod spoliatus obtinuerit beneficium sine titulo, aut cum titulo vitioso, non est restituendus, antequam titulum suæ institutionis exhibeat ac justificet. At, cessante illa præsumptione, restitui deberet ante exhibitionem tituli, ut docet communior sententia, ex c. 5 h. t. Ratio, quia in dubio clericus supponitur legitimus possessor, et ideo non tenetur probare titulum possessionis, cum ipse prædo ante omnia sit restituendus.

c) In jure decimandi, vel eligendi, jurisdictionem exercendi, spoliatus, titulo non ostenso, restitui debet, si spoliato assistat jus commune, ut, v. g. assistit parochis quoad decimas super fundum propriæ parochiæ, vel canonicis quoad jus eligendi. Sed si jus commune copulative resistat spoliato et assistat spoliatori, non est restituendus spoliatus, nisi prius ostenderit titulum, vel saltem præsumptionem tituli. Sumitur ex capite finali hujus tituli in 6°, et ratio est, quia præsumitur injusta occupatio, nisi aliud ostendatur.

TITULUS XIV.

DE DOLO ET CONTUMACIA (1).

NOTA. Restitutio, cum sit dura detentori, sæpe impeditur dolo et contumacia, quapropter titulus præsens conjungitur præcedenti.

(1) De hac materia agitur 1° in Pandect., lib. XLII, tit. iv, v, lib. XLIII, tit. iv, etc.; in Cod., lib. VII, tit. LXXII; Nov. 53, c. 4, l. VIII, tit. xxii; 2° in Cod. civ., art. 27 et seq.; in Cod. process. civ., art. 124, 480, 503, etc.; in Cod. instr. crim., 465, etc.

SECTIO PRIMA.

De dolo.

I. De natura et divisione doli in genere.

a) Doli nomen apud jurisconsultos est significationis ambiguae, nam sumitur in bonam et in malam partem. Dolus bonus idem est ac solertia qua quis machinatur aliquid adversus hostes et latrones, praesertim publicos, ut fraudes eorum praeveniat et excludat. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, vel machinatio ad circumveniendum, fallendum vel decipiendum alterum adhibita. Calliditas committitur in tacendo, fallacia in mentiendo, et machinatio in faciendo seu in opere. Hic agitur de dolo malo.

Dolus ergo differt ab ignorantia et errore, quae naturaliter contingunt, dum dolus ex malitia provenit; differt etiam a culpa, quia haec sine animo fallendi committitur, dolus vero intentione decipiendi.

b) Dolus malus, seu simpliciter talis, est duplex : *verus*, qui ut talis praesumptione juris habetur; *praesumptus*, quem prudens iudex ex conjecturis et indiciis desumit, licet istae conjecturae et indicia non sint in jure expressa tanquam dolum continentia. Hinc ab aliis sic definitur uterque dolus : verus idem esset ac dolus plene probatus ; et praesumptus, quando indiciis probabilibus tantum evincitur.

c) Dolus considerari potest in contractibus vel in aliis actibus humanis, et in judiciis, seu prout miscetur contumacia ; quo casu vix differt a contumacia. Breviter tantum agemus de dolo in contractibus, quia de contractibus speciatim fusius in lib. III disputabimus.

II. Dolus in contractibus.

a) Dolus est duplex : *substantialis*, qui afficit ipsam substantiam contractus, maxime in ipsa materia, ut si vendas vitrum pro gemma; *accidentalis*, qui versatur circa qualitates et accidentia contractus, ut si quis venderet vinum meridianum pro Burdigalensi, vel duceret puellam pauperem, putans eam esse divitem.

Accidentalis est vel *antecedens* seu dans causam, vel *incidens* seu concomitans. Prior habetur, quando quis consiliis, persuasionebus dolose inducitur ad ineundum contractum, quem alias, si dolus abfuisset, non iniisset. Posterior contingit, quando dolum passus, adhuc fuisset contractum initurus, etsi deceptus in eo non fuisset : ut si fuit tantum circumventus in pretio rei, quam emisset minori pretio. Sed si qualitas, de se accidentalis, transeat in substantiam objecti, ita ut intentio contrahentis per se feratur in objectum, ut vestitum tali qualitate, tum dolus circa qualitatem non est accidentalis, sed substantialis; at difficultas est quandonam qualitas transeat in prædicatum essentielle, seu in substantiam objecti? Certa regula statui non potest, sed id desumendum est ex communi usu et modo contrahentium.

b) Dolus contingere potest circa duplex genus contractuum, scilicet quoad contractus bonæ fidei, vel quoad contractus stricti juris.

1° Contractus *bonæ fidei* sic nuncupantur, quia in iis iudex ad rigorem conventionis adstrictus non est, sed judicandi ex æquo et bono amplam potestatem habet.

2° Contractus *stricti juris* est in quo adhibetur stricta interpretatio, præcise secundum id quod verbis expressum et conventum est.

c) Effectus doli in contractibus : 1° Dolus circa substantiam objecti vel circa qualitatem, moraliter substantialem, ipso jure naturali reddit contractum invalidum; nam in tali contractu deest consensus, ut terminatus ad tale objectum.

2° Dolus accidentalis, sive antecedens sive incidens, ipso jure naturali, relinquit contractum validum : remanet consensus liber circa substantiam actus. Imo jure positivo non vitiat contractum, nam ex jure Romano, L. 9, ff. *de Dolo*, datur actio circumvento, et ideo contractus non habetur ut invalidus.

3° Dolus accidentalis antecedens non vitiat valorem contractus stricti juris, imo nec bonæ fidei, etiam de jure positivo.

Prima pars ab omnibus admittitur, et clare colligitur ex jure Romano, ubi ex stipulatione dolo obtenta (stipulatio est contractus stricti juris) dicitur nasci obligatio et actio; porro obligatio ad agendum efficax ex actu nullo

nasci non potest. Circa *secundam partem* seu circa contractus bonæ fidei dolo obtentos, duæ sunt sententiæ. Juxta communio-rem, illi contractus ipso jure positivo non sunt irriti, sed tantum rescissioni obnoxii. Constat ex variis locis juris Romani, in quibus nonnulli contractus ejusmodi rescindi jubentur. Ratio est, quia jure naturali subsistunt; porro jus positivum naturali conforme præsumi debet. Rationes adversariorum desumuntur ex quibusdam textibus juris Romani, in quibus tales contractus dicuntur invalidi; sed agitur vel de dolo substantiali, vel de nullitate quoad effectum, seu de rescindibilitate, vel tandem de contractibus natura sua insolubilibus, ut sunt matrimonium et professio religiosa: isti non sunt rescindibiles (Vide Schmalzgr., § 1 h. t., n. 13-17).

III. Dolus in judiciis.

Hic non agitur præcise de dolo commisso in actu judiciali vel respectu judicii quo sensu dolus convenit cum contumacia; sed de remedio judiciali quod datur ob dolum, et quod duplex est: *actio de dolo*, et *exceptio doli*. Igitur,

a) *Qualis sit actio de dolo?* Est 1° *prætoriana* et *personalis*; *prætoriana*, quia jure prætorio introducta fuit; et *personalis*, quia ex delicto, videlicet dolo, nascitur.

2° *Mere rei persecutoria* ex parte actoris, quia nullam poenam continet; sed datur ut res dolo obtenta, et damnum ac interesse, restituatur, vel æstimatio rei, si res ipsa restitui non possit.

3° *Subsidiaria*, quia si alia speciali actione deceptus potest consequi rem suam et interesse, non est adhibenda actio de dolo, cum sit famosa et reo perpetuæ ignominiae notam inurat: ita jus Rom.

b) *Cui detur actio de dolo?* Datur dolum passo et ejus hæredibus adversus decipientem, nisi specialiter excipiatur; quod concedatur etiam hæredibus decepti, constat ex natura actionis, quæ est rei persecutoria ex parte actoris. Sed non datur adversus hæredes dolosi, ideo quia est personalis et famosa.

Excipiuntur: 1° personæ quibus ex pietate, officio aut reverentia obligamur; sic non datur actio doli liberis contra parentes, quia est famosa; etenim non decet ut liberi parentum famam suggillant. In jure Romano, non dabatur luxurioso contra

vitæ emendationis hominem, nec humili adversus eum qui dignitate pollet; ratio est, quia talium hominum fama est excellens et superioris rationis; loco actionis de dolo instituitur actio in solum factum, omissa doli mentione.

2° Excipitur is qui dolum commisit adversus alterum quem convenire intentat ut dolosum; ratio est, quia dolus cum dolo compensatur.

c) *Quando et quo tempore concedatur actio de dolo?* 1° Non datur, nisi causa cognita, cum sit famosa et gravis; talis enim actio temere indulgeri non debet.

2° Non datur, quando summa est modica, quia pœna commensurari debet delicto; porro pœna nullam habet proportionem cum modica summa, cum actio de dolo infamiam inferat damnato.

3° Non datur adversus eum qui ex mera dissimulatione, absque alio facto, induxit alium ad contractum unde læsus est, nisi inducens ex justitia teneatur monere. Ratio prioris est, quia dolus non nisi ex factis constat et probatur, ut patet ex definitione; ratio secundi, quia positive cooperatur ad deceptionem qui tacet, quando loqui tenetur.

4° Quoad tempus intra quod competit actio doli, datur biennium continuum a die commissi doli. Contra hæredem dolosi, actio de dolo solum finitur 30 annis, juxta jus Rom. *Itaque 28 ff. de Dol. mal.* (1).

d) *De exceptione doli.* 1° Exceptio doli competit læso, ejusque hæredibus, in omnibus iis causis in quibus dolus committi potest: etenim ex una parte, æquitas naturalis non sinit ut dolus auctori prosit, et ex altera, cum dolus rei inhæreat, fit ut rem ipsam sequatur.

2° Hæc exceptio doli mali datur adversus omnes qui aliquem in contractibus vel aliis actibus dolose deceperunt, nisi eos conjunctio vel officium a doli suspitione immunes faciat; ut parentes, in dignitate constituti, etc.

3° Exceptio doli dicitur perpetua, etsi concludatur spatium 30 annorum, nam jus excipiendi præscriptione tricennii tollitur; sed spatium 30 annorum censetur perpetuum. Ratio discri-

(1) Cf. Cod. civ., a. 1304; Proc. civ., a. 480, 505.

minis inter actionem et exceptionem est, quia excipiens, secus ac actor, non habet potestatem, quando conveniatur.

e) *De probatione doli*. 1° Dolus est difficillimæ probationis, quia cum in animo lateant intentiones, probatio desumenda est ex conjecturis, indiciis ac præsumptionibus (c. fin. *de Renunt.*, in 6°, etc.). Porro cum dolus regulariter non præsumatur, ideo quia est aliquod crimen, ejusmodi præsumptiones debent esse graves et plene probatæ ut ipsum dolum probent; imo gravitas earum respondere debet præsumptioni innocentiae ejus qui doli arguitur (1).

2° Præsumptio doli oritur tum *ex qualitate personarum* quæ ad actum vel contractum concurrerunt, ut si auxilium personæ suspectæ vel etiam tertiæ adhibeatur; tum *ex qualitate facti*, quod jure naturali vel positivo potest esse illicitum; tum *ex modo*, tempore et circumstantiis, quibus fit actus, ut si quis locupletari quærat cum damno alieno, si occupet res alienas nocte, in loco occulto, derelicto officio, si nimiam et insolitam afferat diligentiam, si facta sit læsio enormis, nempe ultra justæ æstimationis dimidium. Sed

3° E contra excluditur dolus, si adsunt indicia prope contraria supra enumeratis, quibus dolus præsumitur: ut si persona contrahens vel agens sit vir bonæ fidei et bonæ famæ, si actus palam gestus sit, etc.

SECTIO II.

De contumacia.

I. Quid et quotuplex sit contumacia?

a) Contumacia, a contemnendo dicta, sumitur late vel stricte; late sumpta, designat quamcumque inobedientiam, intra vel extra judicium commissam; stricte ac specificè, denotat solam inobedientiam commissam adversus judicem legitime vocantem, vel quid fieri præcipientem. — In jure Gallico strictius sumitur: in Cod. inst. crim. l. II, tit. vi, cap. 2, vox contumacia de inobedientia in causa criminali dicitur, dum inobedientia in causa civili defectus vocatur; igitur condemnationibus ob

(1) Cod. civ., a. 1116.

defectum (condamnations par défaut) in materia civili et « correctionali », correspondent in re criminali damnationes ob contumaciam; sed in jure canonico, defectus et contumacia idem sunt.

b) Dividitur : 1° a nonnullis in veram et fictam. *Vera* est, cum quis peremptorie et personaliter citatus venire recusat; *ficta*, cum quis malitiose impedit ne ad ipsum citatio perveniat.

2° Alii eam dividunt in notoriam, veram, præsumptam et interpretativam; *notoria* est, quando quis citatus respondet expresse et impudenter, nulla excusationis causa allegata : « Non veniam. » *Vera* et *interpretativa* seu *ficta* definiuntur ut supra. *Præsumpta* dicitur, quando quidem non constat citationem, legitime factam, citato innotuisse; præsumitur tamen, donec contrarium probetur.

II. Quibus modis contumacia erga judicem committatur?

Respond. generatim contumaciam versari posse circa omnes partes judicii in quibus actor vel reus non obtemperat judici; sed speciatim committitur : 1° in non veniendo post legitimam citationem; reus habetur pro contumace, dum trina vice citatus, vel una citatione peremptoria vocatus, absque ulla causa justa, non comparet; actor vero est contumax, dum post libelli oblationem et rei citationem, ter vel semel peremptorie vocatus, actionem prosecui recusat. Committitur etiam 2° in non respondendo vel obscure respondendo; 3° in non jurando ad mandatum judicis; 4° in non restituendo quod judex restitui imperat; 5° in recedendo absque venia judicis, non confecto negotio : ex jure Rom. et cap. 2 et 4 h. t.

III. Quæ sint pœnæ latæ contra contumaces?

a) Contra *reum* contumacem pœnæ sunt sequentes :

1° Negatur ei audientia, nisi prius refundat actori expensas: ita etiam jus Gall. (1); 2° fit immissio actoris in illius bona; 3° perdit beneficium appellationis; si tamen impedimentum probaverit, non denegatur ei restitutio in integrum (l. I, tit. xli), maxime si sit minor læsus; 4° contumax in non respondendo

(1) Cod. instr. crim., a. 187.

habetur pro affirmante vel negante, prout majus est illi præjudicium; 5° punitur etiam poenis arbitrariis.

b) *Pœnæ actoris* contumacis sunt quod intra annum veniens non audiatur, nisi refusus reo expensis; deinde contra illum sic procedi potest: 1° Reus absolvitur a facta citatione, et libere resilit a judicio; imo 2° absolvitur a tota instantia, quo casu omnia gesta in tali instantia annullantur. Tandem 3° reus absolvi potest ab impetitione actoris, modo probet injustam esse ejus petitionem. Hæc omnia ex jure Rom. et c. 3 h. t.

IV. Quomodo judex se gerere debeat in casu contumaciæ?

1° Judex regulariter non procedit contra contumacem, nisi ad instantiam alterius; secus si procederet ex officio nobili et ad mulctam pecuniariam, propter contumaciam inobedientis: ita jus Rom.

2° Judex, de æquitate, potest citatum non comparentem exspectare in sequentem diem; æquitas enim, quæ est regula judicis, suadet ne pars absens statim cōdemnetur contumaciæ, cum subita exsurgere possint impedimenta, quæ legitimam afferunt excusationem.

3° Si actor, ante litem contestatam, tribus edictis citatus quorum cuilibet 30 dies assignantur, non compareat, conceditur ei, saltem de jure civili, adhuc unus annus, intra quem si non compareat, tunc, reo præsentem et instante, judex procedit in negotio principali, testes recipit, et secundum veritatem sententiam pronuntiat (ex c. 3 h. t. et c. 1 h. t. in 6°). Sed post litem contestatam, si actor ad trinam citationem non compareat, statim et non exspectato unius anni spatio, judex procedere potest in negotio principali: ita jus Rom. et c. 3. h. t.

4° Si reus sit contumax ante litem contestatam, non proceditur ad sententiam definitivam, juxta titul. VI; sed actor interim mittitur in possessionem, rei servandæ causa (c. 9. h. t.). Sic mitius agit jus contra reum quam contra actorem; et ratio est, quia ex una parte contra actorem contumacem major est præsumptio injustitiæ, et ex altera parte reus, qui invitus trahitur ad judicium, majore dignus est indulgentia. Æquum est ergo, ut, licet contra actorem contumacem, lite non contestata, procedi possit, tamen non procedatur contra reum.

Verum, si reus sit contumax post litem contestatam, et causa sit liquida, fertur sententia definitiva vel pro actore, si intentionem suam probaverit, vel pro reo absente. Sed contumax victor in pœnam contumaciæ semper condemnari debet ad expensas.

Notandum est quod in materia beneficiâli, sententia hoc modo lata non transit in rem judicatam contra superiorem, ut constat ex c. 7, h. t.; et ratio est, quia secus beneficium, sine canonica institutione, obtineri posset. Quamobrem superiori adhuc integrum est de partium juribus inquirere et cognoscere, maxime si sententia lata fuerit contra absentem qui non habuit defensorem.

TITULUS XV.

DE EO QUI MITTITUR IN POSSESSIONEM, CAUSA REI SERVANDÆ (1).

Quando reus sine justa causa contumaciter abest, actor mittitur in possessionem bonorum rei; hæc ergo missio est pœna contumaciæ, et ideo post titulum de contumacia, agitur de missione in possessionem bonorum. Tamen quæstio latius consideratur, seu prout missio in possessionem fit vel custodiæ causa, vel ad possessionem immissam transferendam. Proinde de hac rubrica dicitur : « Nigrum est generalius rubro. »

I. Quid sit missio in possessionem bonorum?

a) Duplex distinguitur missio in possessionem, scilicet ea quæ fit ex primo decreto, et ea quæ ex secundo. De utraque agitur in hoc titulo.

Per *primum decretum* intelligitur sententia interlocutoria judicis qua, ob contumaciam rei, actor in bona illius, custodiæ causa, mittitur, ut illa pignoris vice teneat, donec veniat reus responsurus; ex cap. 1 h. t. Ratio illius missionis est ut reus

(1) Vid. 1° Pandect., lib. XLII, tit. iv, x; lib. XLIII, tit. iv, etc.; Cod., lib. VII, tit. LXXII; Nov. 53, c. 4, lib. VIII, tit. xxii; 2° Cod. civ., art. 120, 123, 817, 1006, 1348, etc.

a contumacia cesset, et tædio talis missionis affectus, compareat ad iudicium, ob quod etiam missio ista vocatur tædialis; nihil enim pejus reipublicæ evenire potest quam lites differri.

Vocatur primum decretum, quia est prima jussio iudicis, quo actor mittitur in bona, custodiæ causa; opponitur *secundo decreto*, quo actor, ob perseverantem rei contumaciam, efficitur verus bonorum possessor, sola quæstione proprietatis reo relicta (c. 1 h. t.).

b) Hæc missio in bona rei fit a iudice per sententiam interlocutoriam, nam privata auctoritate non licet bona absentis possidere; nec quilibet iudex potest mittere in possessionem, sed solus ille qui habet imperium mixtum, adeoque non iudex ille qui dicitur *pedaneus*; ita jus Rom., quod declarat hanc missionem « imperii magis esse quam jurisdictionis ».

Ut hæc missio rite fiat, quatuor requiruntur: 1° trina prævia citatio, vel una peremptoria, seu ut reus sit absens ex contumacia; 2° causa vera; 3° cognitio, saltem summaria, causæ; 4° ut missio fiat ad instantiam actoris, prolata desuper sententia interlocutoria.

II. Quomodo fiat missio?

a) In actionibus *realibus* sic procedi debet quoad missionem: 1° Lite non contestata, non proceditur ad testium receptionem aut sententiam, sed interim actor ex primo decreto mittitur in possessionem bonorum rei; vi cujus decreti non efficitur verus possessor, sed tantum custos et detentor bonorum et fructuum: ita jus Rom. Jura missi non attribuunt veram possessionem, nequidem revocabilem, ut docent communiter CC., sed nudam custodiam rerum. — 2° Si reus intra annum redeat, actori expensas solvat et satisfactionem idoneam de iudicio præstet, recuperat omnia bona cum fructibus.

At si intra annum non compareat, eo lapso, missus efficitur verus possessor absque necessitate novi decreti secundi: ita jus Rom. Contumaci absentis salva est quæstio proprietatis (c. 1 et fin. h. t.); et ideo actor non efficitur verus dominus, sed tantum quasi dominus. — 3° Si lis est contestata, non fit missio ex primo decreto in actione reali; sed si causa liquida est, fertur sententia definitiva, pro actore vel reo absente, cujus absentia supple-

tur Dei præsentia; si vero causa pro neutra parte sit liquida, præsumitur injustitia rei contumacis, atque ita actor, quasi ex secundo decreto, mittitur in possessionem bonorum rei, sola huic proprietate relicta: jus Rom.

b) In actionibus *personalibus*, 1° Actor, etiam lite non contestata, ob contumaciam rei, mittitur in possessionem bonorum ejus ex primo decreto, saltem pro quantitate debiti. 2° Si reus intra annum non compareat, actor efficitur verus possessor, sed ope secundi decreti judicis. 3° Sequitur quod actio realis multo favorabilior est actori quam personalis.

c) Notandum est quod missio in bona rei non admittitur: 1° in causis criminalibus, ex jure Rom.; neque, 2° in causis beneficialibus quoad titulum, ne detur vitiosus ingressus in beneficia (cap. un. h. t. in 6°); neque 3° in causis matrimonialibus, ne missio fiat in periculum animæ: cap. 3 fin. *de Lite non contest.*

TITULUS XVI.

UT LITE PENDENTE, NIHIL INNOVETUR (1).

a) *Ratio et objectum hujus tituli.* 1° Ob exceptionem positam in titulo superiori, qua conceditur actori immissio in bona contumaciter absentis, traditur in præsenti regula generalis: *Ut lite pendente nihil innovetur*, nempe ne quis putet hoc regulariter fieri posse et aliquid innovari, lite pendente. Dantur tamen aliæ exceptiones huic regulæ generali, ut videbimus in titulis sequentibus et aliis in locis.

2° Litis pendentia est duratio controversiæ inter duos vel plures motæ et in judicium adductæ super aliqua re, donec terminetur ultima sententia definitiva, a qua ulterius non appellatur, vel transactione, aut alio modo quo judicium finiri solet.

3° Inducitur litis pendentia per libellum judici oblatum et citationem validam a competenti iudice factam, quæ ad citatum actu pervenit vel pervenisset, nisi ejus facto fuisset impedita;

(1) Jus civ. agit de hac materia in Pandect., lib. XLIV, tit. vi; in Cod., lib. I, tit. xxi, et præsertim lib. VIII, tit. xxxvii; Nov. 112, c. 1.

ex tenore citatus plene etiam cognoscere debet de qua re sit controversia. Const. ex Clem. 2^a hujus tit. Ita corrigitur jus antiquum, quo litis pendentia inducebatur per litis contestationem. Hæc Clementina generaliter loquitur, seu non distinguit inter actionem realem et personalem, et ideo intelligi debet de utraque actione.

b) Tollitur litis pendentia : 1° per sententiam definitivam, executioni mandatam ; 2° per cessionem vel renuntiationem expressam ipsius actionis vel causæ, dummodo in cessione fiat mentio litis, et illa cessio sit acceptata a reo ; 3° per mortem utriusque litigantis, cum mors omnia solvat, et tandem, 4° lapsu temporis, seu elapso tempore quo durat instantia antequam pereat.

c) *Effectus litis pendens*. Primarius effectus est, ut ab eo tempore quo lis pendere incepit, circa rem de cujus proprietate vel possessione disputatur, nihil innovetur ; ratio, quia alienatio immutaret statum rerum, et ideo conditio litigantis fieret durior : sumitur ex rubr. et c. 1, 3, 4, huj. t. Unde,

1° Lite pendente, in actione reali, res evadit *litigiosa* seu vitio litis affecta, quandiu super dominio litigatur ; si vero agatur solo possessorio, non res ipsa, sed possessio est litigiosa. In actione vero personali, nec res nec possessio, sed ipsa actio seu instantia evadit litigiosa, ita ut actor alteri illam cedere nequeat, vendere, donare, etc., ne forte potentior adversarius substituatur.

2° Res litigiosa alienari nequit, secus retrahenda est vel alia res æquivalens in locum ejus erit substituenda (c. 3, 4 huj. t.). Ratio est, quia ista alienatio statum rei immutat et præjudiciat alteri litiganti ; tamen sunt plures casus in quibus alienari potest res litigiosa (Vid. Schmalzgr., h. t. n. 9).

3° Pendente lite, non potest impetrari rescriptum in præjudicium colitigantis, nisi in eo fiat mentio litis pendens (c. 1 et fin. h. t.). Lite pendente, possessor non est privandus sua possessione, etiam in matrimonialibus, donec lis decidatur (c. 2 h. tit.) ; unde uti potest commodis suæ possessionis, quia utendo nihil innovat.

4° Si, lite pendente super electione aut beneficio, unus litigantium moriatur, vel renuntiet, non potest ad novam electionem vel provisionem procedi, donec super jure superstitis co-

gnoscat; secus, attentata electio, aut provisio, est nulla (cap. 1 huj. tit. in 6°). Ratio est, quia morte unius non cessat beneficium esse litigiosum, cum non constet, saltem juridice, an superstes habeat jus ad illud.

d) Poenæ contra alienantes vel accipientes res litigiosas. In primis res debet reponi in pristinum statum, quantum possibile est; sed attendere oportet alienans vel accipiens an sciverint rem esse litigiosam vel non sciverint.

Itaque: 1° si uterque contrahentium sciant rem esse litigiosam, contractus irritatur, et res vendita in priorem statum reducitur, emens amittit pretium, et vendens tantumdem præstat.

2° Si solus venditor sciat rem esse litigiosam, emptor suum pretium recuperat, et lucratur insuper tertiam partem æstimationis quam venditor præstabit.

3° Si quis rem litigiosam donaverit sacris, duplum ex eodem jure Romano præstet adversario applicandum, idque propter contumeliam in Deum, quem talis donator falsa religione colere attentavit in præjudicium adversarii: donatio tamen sacris facta subsistit. Ita in omnibus jus Rom. a jure canonico receptum.

TITULUS XVII.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM ET FRUCTUUM (1).

NOTA. Licet, pendente lite, nihil sit innovandum, sæpe tamen res litigiosa vel fructus ejus sequestrari possunt, seu deponi apud tertium paratum restituere vincenti. Sequestratio ergo haberi potest ut quædam exceptio regulæ generali, quæ stabilitur in superiori titulo. Agemus de sequestratione, de ipso sequestre, et tandem de arrestatione, quæ sequestro valde affinis est.

(1) Quoad jus civ., vid. 1° Cod., lib. IV, tit. iv, *de Prohibita sequestratione pecuniæ*; 2° Cod. civ., art. 602; 1955 et seq., etc.; Cod. process. civ., art. 135, 530, etc.

§ I. *De sequestratione.*

I. Natura et varietas sequestrationis.

a) Sequestrationis nomen venit a verbo *sequi*, et proxime a *sequestre*; porro ita appellatur, quia ejus fidem sequuntur partes litigantes; siquidem sequester est persona partibus non suspecta. Sequestratio seu sequestrum definiri potest: Rei litigiosæ vel fructuum ejus apud tertium depositio facta, vel consensu partium vel auctoritate judicis (1). Unde colligitur: 1° quod sequestratio sit quædam species depositi. Tamen latius patet nomen depositi quam sequestri; sequestratio enim non fit nisi de re litigiosa; unde in definitione sequestri dicitur *rei litigiosæ depositio*; deinde sequestratio necessario supponit plures, dum depositum fieri potest ab uno. Itaque deponi potest res quælibet et ab uno tantum, dum sequestratur res controversa, et a duobus vel pluribus, scilicet actore et reo. 2° Sequester vocatur illa persona, apud quam actor et reus rem litigiosam deponunt.

b) Sequestratio duplex est, scilicet voluntaria et necessaria. 1° *Voluntaria*, quæ etiam conventionalis dicitur, est quæ fit consensu utriusque partis litigantis, si nimirum actor et reus ultro convenient de re litigiosa sequestranda. 2° *Necessaria*, seu involuntaria aut judicialis, est quæ fit auctoritate judicis, invita vel utraque vel saltem alterutra parte litigante; hæc fieri potest vel motu proprio judicis et ex officio, vel ad instantiam unius partis litigantis, altera contradicente. Quoad hactenus dicta consonat in omnibus jus Gallicum (2).

c) *An licita sit sequestratio?* 1° *Voluntaria* generaliter permissa est, quia habet rationem contractus, et quilibet rerum suarum moderator et arbiter est; alias volentibus nulla fit injuria. At 2° *necessaria* ordinarie et regulariter est prohibita jure Rom. Ratio est, quia, durante lite, non debet possessor turbari in sua possessione, neque privari fructibus aliisque possessionis commodis, cum jus suum retineat et judicium non sit inchoan-

(1) In Cod. pœnali Gall., art. 341 et seq. vox *sequestrationis* in alio sensu sumitur, seu pro illegitima et violenta detentione personarum.

(2) Cod. civ., art. 1955 et seq.

dum ab exsecutione. Dicitur *regulariter*, quia hæc regula multas patitur exceptiones; namque sunt varii casus in quibus, æquitate suadente, iudex decernere potest sequestrationem; v. g. si periculum esset ne res aut fructus dilapidentur. Illi casus enumerantur in specie a CC.

II. Quæ res sequestrari possint?

a) Regulariter res omnes litigiosæ et sub custodiam cadentes, mobiles et immobiles, corporales et incorporales, spirituales et profanæ; constat ex textibus utriusque juris. Extenditur etiam ad personam liberam, v. g. uxorem profugam ob sævitiam mariti. Sed cadaver non est sequestrandum donec hæres debita defuncti solvet, ut fert communis sententia, quia sepulturam denegari cadaveribus prohibet jus naturalis decentiæ, et jus divinum (Eccli., vii, 37): « Mortuo non prohibeas gratiam. »

b) Beneficium ecclesiasticum sequestrari potest, servata forma Clem. huj. tit., quæ exigit: 1° ut prius lata sit sententia pro petitore super ipso beneficio, contra possessorem qui necdum triennio pacifice illud possidet; 2° ut hæc sententia lata sit in curia Romana, ubi majori maturitate causæ terminantur; 3° ut exsecutio sequestrationis fiat per ordinarium loci, non autem per iudicem litis: ille enim melius novit personam idoneam cui administratio beneficii tuto committi possit, quia vicinus semper existit, et quia specialiter ei commissæ est cura animarum suæ diocesis.

Causa illius sequestrationis additur in citata Clement., scilicet ut compescatur malitia litigantium beneficia possidentium, qui possent malitiose lites beneficiales prolongare, ut interim percipiant fructus beneficii.

c) Tollitur sequester 1° per sententiam definitivam; 2° cautione idonea de rebus servandis præstita; 3° eventu conditionis sub qua sequestratio facta est; 4° morte sequestris, quia persona ipsa fuit electa ad hoc officium; unde ad hæredes istud non transit.

§ II. De sequestre.

Circa sequestrem seu illum apud quem res litigiosa deponitur, plura sunt notanda: 1° Sequester potest esse unus vel

plures, partibus non suspecti, qui fideles et in administranda sequestrata re diligentes futuri existimantur : sequitur quod sequester obligetur rem sequestratam diligenter administrare : ita etiam C. civ., art. 1692. An judex possit esse sequester, olim disputabant legisperiti; communior sententia erat affirmans.

2° Nemo invitus cogitur esse sequester, nisi consuetudo vel justa causa aliud suadeant. Sequester enim obligatur ex contractu, vel quasi-contractu; porro nemo tenetur contrahere. 3° Possessio rei sequestratæ non transfertur in sequestrem, sed pura custodia, etsi sequestratio sit voluntaria : ita communis sententia. Ratio est, quia sequestrum est quædam species depositi. Sequitur quod sequester teneatur rem sequestratam cum fructibus victori reddere. Inde, si quid damni intulerit, actori datur actio depositi sequestraria et directa contra sequestrem : ita etiam Cod. civ., art. 2060. Tamen, si litigaretur de sola possessione et hæc duntaxat deponeretur apud sequestrem, in sequestrum transferretur ista possessio ; nam tunc pars utraque privat se incerta possessione. 4° Sequester dignitatis cui annexum est jus eligendi vel præsentandi, potest, sequestratione pendente, eligere vel præsentare, modo ex alio capite non sit inhabilis ad hos actus : ita communis sententia contra quosdam. Ratio est, quia ex Clem. hujus tituli, administratio rei sequestratæ pertinet ad sequestrem.

§ III. De arrestatione.

a) *Quid sit arrestatio?* Sequestrationi multum affinis est *arrestatio*, quæ definitur, *Personæ vel rei detentio ob securitatem creditoris facta, ne loco moveatur, donec negotium aut lis cum creditore componatur*. Tamen a sequestratione differt, quia hæc est contractus aut quasi-contractus sub genere depositi, ut res litigiosa custodiatur; dum arrestatio est impedimentum vel manuum injectio, ne res aut persona loco moveatur.

b) *Quotuplex sit arrestatio?* Arrestatio est duplex, publica et privata. *Publica* fit auctoritate judicis, vel ex officio, vel ad instantiam partis, ex justa, prius cognita, causa. Hæc causa ostendere debet arrestationem esse necessariam vel utilem. Si ex post facto constaret injustam esse arrestationem, creditor

tenebitur arrestato id omne damnum et interesse compensandum, imo et injuriarum actione conveniri potest : ita jus Rom. *Privata* ex conventionem partium est permissa; at si fiat sola voluntate creditoris, regulariter est prohibita, ne quis in propria causa jus sibi dicat.

c) Violans arrestum, v. g. fugiendo, vel bona arrestata amovendo, puniri debet vel mulcta pecuniaria, vel duriori custodia.

d) Relaxatur arrestatio, per solutionem factam creditori; per cautionem idoneam de stando juri in loco arresti; per cessionem bonorum, vel probationem quod non fuerit causa sufficiens arrestationis. Quoad sequestrationem et arrestationem, vide civilistas.

TERTIA PARS

DE PROBATIONIBUS ET EXCEPTIONIBUS

NOTA 1°. Hucusque actum est de iis quæ pertinent ad formam ac modum ordinandi judicii, necnon de his quæ incidere possunt et solent, antequam deveniatur ad inquirenda merita causæ principalis in judicium deductæ. Nunc progressum fieri oportet ad causam principalem tractandam. Hoc fit, tum probationibus ab actore deductis, tum exceptionibus a reo oppositis.

NOTA 2°. De probationibus et exceptionibus tractabunt sequentes tituli usque ad XXV, *de Præscriptionibus*, inclusive. Illis titulis recte præmittitur titulus *de Confessis*, quia confessio rei vel ex toto privat actorem ab onere probandi, vel saltem ex parte, si, ex positionibus in libello contentis, solum consteatur aliquas. Inde, antequam de probationibus agatur, de confessione rei, tanquam de aliquo prævio, tractandum est.

TITULUS XVIII.

DE CONFESSIS (1).

Hic non agitur de confessione sacramentali, qua quis in foro interno pœnitentiæ se ipsum accusat de suis peccatis, in ordine ad absolutionem coram Deo; sed de sola confessione forum externum respiciente.

§ I. *Natura et varietas confessionis.*

I. *Natura confessionis.*

Confessio, prout hic accipitur, est *ejus quod ab adversario intenditur, in judicio vel extra illud, facta asseveratio*. Ut hæc asseveratio sit legitima seu rite facta ac valida, plures requirit conditiones, præsertim si judicialis sit. Istæ conditiones exiguntur, sive ex jure positivo Romano, sive ex natura rei; et sunt sequentes, quarum aliæ respiciunt statum confitentis, aliæ indolem ipsius actus confitendi, aliæ circumstantias confessionum, aliæ objectum confessionis ejusque congruentiam cum jure positivo vel naturali.

1° Necesse est ut confessio fiat a majorenni; si enim confiteatur minor, vel ejus confessio est nulla ut dum fit sine auctoritate curatoris, vel annullatur per restitutionem in integrum dum facta est cum auctoritate tutoris aut curatoris.

2° Necesse est ut fiat sponte : si vi aut tormentis eliceretur, non valeret.

3° Fieri debet scienter.

4° Quisque contra se confiteri debet, cum nulli in præjudicium alterius confitenti credatur.

5° In jure, id est, in judicio seu coram judice pro tribunali sedente, uti et coram arbitro.

6° Fieri debet coram adversario vel ejus procuratore.

(1) De confessis agitur in Pandect., lib. XLII, tit. II, in Cod. lib. VII, tit. LIX; in Cod. civ., art. 1359 et seq.; Cod. proc. civ., a. 352, 402-403, 870.

7° Necesse est ut fiat super re certa quoad substantiam et quantitatem atque litigiosa.

8° Requiritur præterea ut confessio non repugnet valori aut libertati matrimonii, quia si probari potest contrarium, non valet confessio contra libertatem aut valorem matrimonii.

9° Tandem necesse est ut confessioni nec jus nec natura repugnet.

II. Divisio confessionis.

a) *Ex parte modi* quo fit, quadrifariam dividi solet : 1° in *judicalem* et *extrajudicalem* prout fit in judicio, sive ore sive facti evidentia aut ex præsumptione, vel extra judicium; 2° in *discretam* seu determinatam, quæ fit cum expressione causæ ex qua orta est obligatio : v. g. debeo centum aureos ex mutuo; et *indiscretam*, quæ generice tantum exprimit obligationem, et absque mentione causæ obligantis, v. g. debeo centum; 3° in *simplicem* et *qualificatam* : prior est in qua nulla restrictio adjungitur; altera est ea qua, per appositionem qualitatis vel conditionis, restrictio additur, v. g. occidi, sed defensionis causa; 4° in *expressam* seu *veram*, quæ fit verbo vel aliquo signo æquivalenti, et *tacitam* seu quasi-confessionem, quæ ex aliquo facto elicitur, et a jure fingitur intervenisse.

b) *Ex parte objecti* potest esse *plena vel semiplena*, prout actor confitetur omnia contra se proposita, vel aliquos tantum articulos aut positiones quæ in libello continentur. Quid per positionem et articulum intelligatur, infra § 4 explicabimus.

§ II. Quid probet confessio?

a) Confessio judicialis facit plenam, imo plenissimam, probationem, quæ sanat omnem defectum processus judiciarii. Inde 1° tollit præsumptionem juris et de jure, ita ut contra hanc admittatur propria confessio, licet nulla alia probatio recipiatur. 2° Relevat actorem ab onere probandi. 3° Inducit notorium juris, et ideo præcludit viam appellationi. 4° Vim habet rei judicatæ. Tamen in criminalibus reus, de se confessus crimen, non habetur pro judicato, nisi constet de corpore delicti, et ex aliis probationibus atque indiciis sententia definitiva feratur contra reum.

b) Confessio extrajudicialis, licet rite facta, per se solam regulariter non plene probat, neque sufficit ad condemnandum sive in criminalibus, sive etiam in civilibus. Diximus *regulariter*, siquidem plene probat 1° quando facta est cum expressione causæ, v. g. mutui, licet absente adversario, vel si fuerit jurata, aut facta pro causa pia; 2° si cum expressione causæ, et simul præsentem adversario, facta fuerit; atque probari possit per duos testes, vel in scripto facta sit. Si vero absente adversario fieret confessio cum expressione causæ, parum vel nihil probaret, quia præsumitur facta ex inconsideratione. Ratio exceptionum est, quia in hoc duplici casu generali, confessio extrajudicialis censetur esse facta prorsus deliberate, ex certa scientia et conscientia.

Notandum est etiam quod confessio testatoris in testamento valide facta plene probat in præjudicium confessi, modo sit expressa causa debiti, vel injusta possessio, nam hæc confessio facta est coram legitimis testibus testamentariis. Sed si in præjudicium tertii facta esset, nihil probaret in jure, quia nulli credendum est in præjudicium tertii.

c) Confessio dolose elicit a iudice, nimirum vel fecte promissa spe impunitatis vel per quæstiones captiosas quibus respondens inducitur ad perplexitatem, est nulla, nec reo præjudicat: ita communior sententia, quæ in æquitate naturali fundatur.

§ III. *De jure interrogandi in judicio et obligatione respondendi.*

I. An reus in judicio interrogatus de crimine respondere teneatur?

a) Quæstio hæc locum habet in criminalibus, in quibus difficilis est plena probatio. In civilibus vero deferri solet juramentum suppletorium ad complendam probationem (tit. XXIV).

Respondetur cum distinctione: vel enim constat quod iudex non interrogat legitime, vel dubium est an interroget legitime, vel tantum constat interrogationem esse legitimam.

In primo casu, reus non tenetur respondere, et ideo ex taciturnitate haberi nequit pro confesso; ratio est, quia eo casu iudex egreditur limites suæ potestatis, et consequenter interrogat tanquam privatus.

In secunda hypothesis, iterum non tenetur confiteri, quia in

dubio melior est conditio possidentis, et favendum est reo; et licet alias mandatum superioris præsumatur esse justum, non tamen in hoc speciali casu, ubi est conjunctum cum damno gravissimo.

In tertio casu duplex est sententia apud CC. Prima sententia, quæ est Lessii, Lugo, Reiffenst., etc., docet reum posse ambiguitate uti in causis gravissimis, in quibus timetur sententia mortis, perpetui carceris, etc. Ratio eorum est, quia præceptum humanum, quale est judicis, non solet obligare cum tanto damno. Confirmant quia nemo de jure cogi potest ut veritatem dicat contra consanguineum; ergo multo minus contra seipsum. — Tamen sententia affirmans est probabilis et longe communior apud D. Thom., 2-2, q. 69, a. 1; nam reipublicæ interest ne crimina maneant impunita. Deinde correlativa sunt judicem interrogare legitime et reum ad interrogationem respondere teneri. Porro constat judicem legitime interrogare, quotiescumque interrogat ut judex, nempe quando contra reum habetur accusatio aut denuntiatio seu semiplena probatio, vel quando præcessit quædam diffamatio super aliquo crimine, cum indiciis semiplenæ probationi æquivalentibus. Igitur neque de occultis, neque de aliis criminibus quæ cum illo cujus reus convictus est, quæque ex suapte natura aut ex indiciis sufficientibus connexa non sunt, licite et legitime interrogat.

b) Sequitur quod si judex interroget, innixus falsa præsumptione, licet alias legitime interroget, spectata universim causa, reus non tenetur respondere, et sine peccato posset absolute negare. Ratio est quia quæstio, in sensu a judice hic et nunc principaliter intento, est falsa.

II. An judex possit de se confessum interrogare de sociis criminis?

1º Regulariter non potest, ut constat ex can. fin. causa 15, q. 3, et cap. 1 huj. tit. Ratio est, quia talis de se confessus fit infamis, adeoque repellendus est a judicio. Dein hujusmodi perversi homines proni sunt ad infamandum alios, ut vel socios habeant poenarum, vel ipsi mitius puniantur, propter complices quos nominant. Itaque nominantibus alios vel denuntiantibus, vel nihil vel parum fidei adhibendum est.

2º Dixi *regulariter*, nam admittuntur exceptiones. Etenim judex

interrogare potest in criminibus exceptis, id est, in quibus (quia valde perniciose sunt reipublicæ) non necessario observanda est forma processus; hæc crimina sunt hæresis, simonia, sacrilegium, latrocinium, falsatio monetæ, etc. Interrogare etiam potest reum in criminibus natura sua occultis et difficili probationis, tum in iis quæ natura sua non committuntur sine socio, ut stuprum, conjuratio in principem, etc., tum in illis de quibus jam aliunde habentur indicia vel diffamatio de sociis. Tamen,

3° In his casibus, ut legitime ac juridice et sine peccato interroget de sociis atque procedat iudex, necesse est ut habeat indicia, et prius in genere interroget an aliquos habuerint socios; deinde requiritur ut criminosus in sua confessione sit constans, et non sit aliunde propter aliud crimen infamis; et tandem ut denuntiatio reddatur verisimilis ex circumstantiis.

§ IV. De positionibus et interrogatoriis (1).

a) *De positionibus et articulis.* 1° Generatim positio est brevis verborum formula mentem ponentis continens, et ad veritatem eliciendam concepta. Unde est simplex assertio facti ad causam pertinentis, medio juramento in scriptis exhibita, ut per responsionem adversarii, prævio juramento firmatam, pars immunis evadat ab onere probandi in his quæ admittuntur. Ponens præstat juramentum *dandorum*, quod scilicet nihil calumniose posuerit; respondens vero juramentum *respondendorum*, quod nempe nihil calumniose et contra mentem respondere velit.

2° Speciatim *positionalia* seu positiones formantur ex libello, post litem contestatam, conformiter causæ propositæ. *Articulus* est illa propositio quæ post responsionem partis adversæ restat probanda a proponente; est ergo pars intentionis continens id quod quis probare intendit. Sæpissime positio et articulus practice confunduntur, præsertim cum facta contestatione et præstito juramento calumniæ, libellus articulatus loco positionum et articulorum exhibetur et adversarius ad respondendum urgetur.

(1) Proc. civ., lib. II, tit. xv.

Interrogatoria sunt illæ quæstiones quæ a iudice, vel ex officio vel ad instantiam partis, proponuntur reo et testibus pro eruenda ab ipsis veritate. In processu beatificationis et canonizationis sanctorum, positiones et articuli exhibentur a postulatore causæ, qui ad hos probandos adducit documenta et testes. Fidei promotor interrogatoria componit super articulis quos causæ postulator exhibet.

b) Qui facere possint positiones, et proponere interrogatoria?

1° Positionem facere potest, non modo actor, sed etiam reus, si is in probando sustineat vices actoris (c. 2 h. t. in 6° et c. 2 *de Testibus* in 6°). Sed iudici soli interrogatoria permittuntur, non vero positiones. Reus tenetur respondere positionibus, et si a iudice jussus recuset absque rationabili causa respondere, pro confesso habetur, saltem in civilibus (c. 2 h. t. in 6°). Semel autem positiones in actis relatæ, in præjudicium alterius revocari et mutari nequeunt, nisi mutationem suadeat error facti.

2° Interrogatoria proponere debet iudex, in primis *generalia*, v. g. cuius nominis, ætatis, conditionis, etc. sit reus vel testis? an testis sit subornatus vel parti inimicus? Postea descendit ad *specialia* ex ipso facto controverso ejusque circumstantiis desumpta (c. 37 *de Test.*). Generatim interrogatoria *suggestiva* vitari debent a iudice : cum per illa iudex suggerat quid testis respondere debeat, sunt perniciosæ.

TITULUS XIX.

DE PROBATIONIBUS (1).

NOTA. Cum rara sit confessio rei quoad omnia quæ actor petit vel quorum accusatur, procedendum est ad probationes. Actor enim probare debet positiones quas reus negat seu non confitetur. Probatio illa fieri potest multipliciter : per testes, per instrumenta, vel ex præsumptionibus, aut juramento suppletorio probationis : de illis variis speciebus probationum agitur in

(1) De his agitur 1° in Pandect., lib. XXII, tit. III; in Cod., lib. IV, tit. XIX; 2° in jure Gall., passim ubi de instrumentis et testibus.

sequentibus titulis, quibus præmittitur præsens titulus de probationibus in genere.

I. Quid et quotuplex sit probatio?

a) Probatio, prout hic sumitur, definiri solet : *Rei dubiæ seu controversæ per legitima argumenta facta ostensio*. Dicitur 1° *ostensio* seu propalatio et manifestatio ejus quod dubium erat; 2° *rei dubiæ seu controversæ* : quæ enim manifesta sunt, non egent probatione ; unde probatio fere tantum versatur circa facta : quæ enim sunt juris, per se nota esse censeantur et certa, nisi forte negetur existentia alicujus consuetudinis vel legis ; igitur allegatio juris, stricte loquendo, non est probatio ; 3° *per legitima argumenta* : vox *argumentum* hic sumitur in sensu lato, prout convenit cuilibet probationi, etiam per testes et instrumenta, seu complectitur omnes modos utiles ad probandum. Notandum est quod facti evidentia proprie non est probatio, licet veritas melius hauriri nequeat quam per illam evidentiam. Sed non est tam probatio facti, quam demonstratio veritatis. Ita etiam rei confessio non est proprie probatio, cum sit potius relevatio probationis. Tandem fama inter homines (prout etiam distinguitur a rumore seu opinione particulari inter paucos in aliquo loco) seu commune populi ac constans judicium de re aliqua, licet in civilibus possit facere probationem semiplenam ab arbitrio judicis, non est etiam probatio stricte sumpta ; nam et ipsa probari debet ; deinde fama, etiam probata, in criminalibus nullam constituit probationem.

b) Probatio dividitur 1° in *judicialem* et *extrajudicialem*. Judicialis, de qua potissimum hic agitur, est ea quæ fit judici ac in judicio, et quidem regulariter post litem contestationem. Extrajudicialis, quæ fit extra judicium, v. g. inter homines privatos in contractibus, vel quæ ante omnem litem motam recipitur ad perpetuam rei memoriam (c. 4 de *Confirm. utili*), aut quando periculum est ne copia probationis fortuito casu subtrahatur (cap. ult. *Ut lite non cont.*).

Dividitur 2° in *artificialem*, quæ fit arte probantis ex locis rei intrinsicis, qualis præcipua est præsumptio ; et in *inartificialem*, quæ extrinsecus assumitur, v. g. e textibus.

Dividitur 3° in *plenam* et *semiplenam*. *Plena* est quæ tantam

fidem facit judici, ut sufficiat ad decissionem causæ : v. g. depositio duorum testium omni exceptione majorum, instrumenta authentica. Tamen admittit latitudinem ; nam est vel plenissima seu evidentissima, cujus argumenta sunt indubitata, vel plenior, v. g. per testes omni exceptione majores, vel plena tantum. *Semiplena* est quæ facit judici aliquam fidem, sed non sufficientem ad causæ decissionem : v. g. depositio unius testis, scriptura privata. Hæc probatio etiam suam habet latitudinem : unde aliquando est et dicitur *plus* quam semiplena, ut depositio testis valde excellentis, præsertim adjuta per aliqua adminicula ; aliquando est *minus* quam semiplena, ut præsumptio levior ex aliquo tantum indicio orta.

II. De forma probationis judicialis?

a) Objectum probationis est factum controversum in judicium deductum : nam quæ sunt juris communis, non egent probatione, cum nota sint judici. At privilegia, consuetudo probari debent, quia sunt potius quæstiones facti quam juris.

b) Forma probationis judicialis consistit in legitimis actibus et solemnitatibus a jure ad probandum requisitis : et quidem

1° Probatio fieri debet judici, præsentem adversario et notario publico seu duobus viris idoneis, qui probationes in scriptum redigunt (c. 11 h. t.). 2° Probatio debet esse clara et conformis libello, ordinata, ita ut actor prius probet suam intentionem, deinde reus in suis exceptionibus audiatur. 3° Debet fieri in tempore legitimo seu intra terminum probationum a judice constitutum : regulariter a lite contestata usque ad publicationem testimoniorum et conclusionum in causa. 4° Probatio debet esse plena, saltem ordinarie ; in modicis et factis antiquis nulli præjudiciosis sufficit semiplena.

Animadvertendum est 1° quod si actor plene probavit suam intentionem, non tenetur eam juramento firmare : constat ex c. 2 h. t. Ratio est, quia superfluis remediis non est utendum, et speciatim juramentum deferri nequit sine ratione sufficienti. 2° Duæ probationes semiplenæ in eundem finem tendentes faciunt plenam in causis civilibus non admodum arduis : colligitur ex cap. 13 h. t. et 27 *de Test.* Confirmatur quia duo imperfecta quæ ad idem tendunt, faciunt perfectum, ut in physicis,

anima et corpus, in moralibus plures faciunt familiam, capitulum, etc. Sed excipiuntur causæ criminales, matrimoniales et gravissimæ causæ civiles quæ criminalibus æquiparantur; in his causis requiritur una plena probatio, nisi duæ semiplenæ pariant certitudinem moralem : et in hoc ultimo sensu intelligendus est motus proprius Bened. XIV, 27 av. 1753, quo admittuntur probationes semiplenæ in criminalibus.

III. De onere probandi.

a) Regula generalis est quod asserentis est probare : itaque affirmans rem dubiam in judicio in alterius præjudicium debet illam probare ; et quia actor plerumque affirmat, actoris est probare. Hoc adeo verum est ut, actore non probante, reus absolvi debeat, etsi nullam probationem seu definitionem pro se attulerit.

b) Sunt tamen exceptiones. 1° Si reus excipiendo aliquid affirmet, tunc in exceptione actor est, ut legimus l. 1 ff. *de Except.* 2° Si jus resistat reo et assistat actori, fundando ejus intentionem, ut si episcopus petat capellam suæ diocesis : tum reus probare debet quo jure capella ad eum pervenerit. 3° Si minor agat contra venditionem rei immobilis celebratam cum majori : tunc enim major probare debet sententiam judicis cum aliis solemnitatibus intervenisse. 4° Si reus ultro in se suscipiat onus probandi, vel si judex onus probandi transferat in reum, deferendo ei juramentum.

c) An probari possit vel debeat negatio qua quis aliquid inficiatur ? Notandum est quod directe nulla negativa probari potest, quia negationis, tanquam non actis, nullæ sunt qualitates, proprietates, etc., ex quibus possit directe desumi probatio. Distinguuntur negationes juris, facti et qualitatis. Negativa juris est, quando negatur aliquid de jure fieri posse. 1° Propositio negativa juris in materia generaliter pèrmissorum probanda est : nam de jure omnia censentur valida et licita quæ non probantur irrita vel prohibita. Sed negans id quod est de genere prohibitorum non tenetur probare, sed alter. 2° Negans qualitatem quæ a natura communiter inest, debet probare defectum : secus si de qualitate accidentali ageretur quæ communiter non inest. 3° Negativa facti prægnans, id est virtualiter et implicite

continens in se affirmativam, probanda est si quidem continet affirmationem. Negativa facti vertit a circumstantia loci, temporis, personæ, et potest etiam probari, v. g. tempore illius criminis fui in alio loco.

IV. De effectibus probationis.

a) 1° Si probatio fuerit plena, adstringit judicem ut ferat sententiam in favorem plene probantis.

2° Plene probans liberatur a præstando juramento, et non relinquit parti oppositæ seu reo admissionem ad purgationem canonicam (c. 2 h. t. et 12 h. t.).

3° Probationes, non sibi contrariæ, subsistunt, seu una non elidit alteram (Clem. 2^a, *de Test.*). Si contrariæ sint, illa prævalet quæ est efficacior (c. 4 h. t.). At si sit omnimoda paritas, fertur sententia pro reo vel possessore (c. 9 h. t.), exceptis causis favorabilibus libertatis, matrimonii, testamenti, dotis, etc., pro quibus pronuntiatur in æqualitate probationum.

b) Si probationes fuerint *semiplenæ*, possunt facere, cum adminiculis, plenam probationem (c. 3 h. t.). Per seipsas sufficiunt ad ferendam sententiam in causis modicis, et certo ad inquisitionem et purgationem canonicam (Cf. § 8 *de Purg. can.*).

TITULUS XX.

DE TESTIBUS ET ATTESTATIONIBUS (1).

In superiori titulo egimus de probationibus in genere; nunc de probatione per testes, quæ est præcipua species hujusce generis, disputandum est. Tractabimus 1° de testium natura et qualitate; 2° production et depositione; 3° de depositionum publicatione et de exceptionibus contra depositiones et testes.

(1) Quoad jus civile, vid. 1° Pandect., lib. XXII, tit. v; Codic., lib. IV, tit. xx; Novell. 90; 2° jus Gall. in variis cod. ubi agitur de testibus.

§ 1. *De natura et qualitate testium.*

I. De natura et varietate testium.

a) Testis in genere est persona idonea quæ ad fidem alicujus rei faciendam adhibetur; et testis depositiones seu assertiones super aliquo facto vocantur *attestationes*.

Sunt autem testes, *alii judiciales*, qui in judicio, alii *instrumentarii*, qui in instrumento, alii *testamentarii*, qui in testamento adhibentur. Testis judicialis, de quo præcipue hic agitur, sic describi potest : Est persona idonea et fide digna, quæ legitime vocata ad judicium, fert testimonium in causa controversa.

Caput 1 h. t. in testibus tres requirit condiciones : 1° ut sint *idonei*, seu natura vel jure non repellantur; 2° *fideles*, seu fide digni; 3° *jejuni*, saltem ex honestate et ob reverentiam juramenti; sed hodie hæc ultima conditio non exigitur. Idoneitas latitudinem admittit, seu non est unius generis : testes enim alii sunt *simpliciter idonei*, qui nulla exceptione repelli possunt a testimonio, alii *omni exceptione majores*, qui majori honestate et fide præstant. Defectus idoneitatis potest etiam esse talis, ut testes sint *simpliciter inidonei*, seu in nulla causa testificari valeant, vel relative tantum, ita ut in quibusdam causis, non vero in omnibus, testificari possint illi testes *inidonei secundum quid*.

b) Testes dividuntur in testes singulares et testes contestes : 1° *testes contestes* illi sunt qui in testimonio concordant, seu concorditer deponunt super eodem facto; 2° *testes singulares* sunt qui non concordant in testimonio : si testimonia fuerint opposita, singularitas erit *adversativa* seu *obstativa*; si non opposita, sed tantum diversa, seu de factis diversis sint, singularitas erit *diversificativa*; tandem si dicta testium proferantur quidem de factis vel circumstantiis diversis, sed se mutuo juvent ad rem principalem probandam, singularitas dici solet *adminiculative* seu *cumulativa*.

Testis idem in deponendo potest esse vel *vacillans*, si hæsitando profert testimonium, vel *varius*, si in diversis judiciis vel instantiis diversa proferat inter se non opposita, vel *contrarius sibi*, si inter se pugnantia profert.

II. De qualitate testium.

Generatim testes censentur habiles, nisi probentur inhabiles, nam edictum de testibus prohibitorium est in materia generaliter permissa : igitur quisque in testem productus admitti debet, donec probetur quod careat qualitate quam jus naturale vel positivum in teste exigit.

a) De jure naturali inhabiles sunt illi omnes qui carent usu rationis : ut infantes, amentes, perfecte ebrii, furiosi, nisi habeant lucida intervalla. Hoc sufficienter constat ex indole testimonii, quod est actus humanus, imo iudicium exquisitius.

b) De jure positivo Romano, testes *simpliciter* prohibentur ex triplici capite : 1° *Ex defectu ætatis*, impuberes, qui in quibuscumque causis tam civilibus quam criminalibus arcentur, nisi agatur de crimine læsæ majestatis. At juri Romano dissentit jus Gall.; istud enim testes admittit eos qui annos 15 non attigerunt (1).

2° *Ex vitio corporis*, cæci, surdi et muti. Tamen cæci testimonium dare possunt de iis quæ viderunt ante cæcitatem, vel audierunt, postquam oculis capiuntur. Quoad alteram speciem inhabilium, agitur de iis qui sunt simul surdi et muti, cum evidens sit surdum posse videre et ex scriptura cognoscere interrogationem iudicis.

3° *Ex defectu fidei seu probæ vitæ*, inhabiles sunt infames infamia juris (2) vel facti (can. 17 *Infames*, 691), pecunia corrupti, excommunicati, criminosi, accusati de crimine infamiam irrogante (c. 56 h. t.) (3) ; ob periculum corruptionis arcentur etiam personæ quæ juxta consuetudinem locorum habentur ut viles.

c) Inhabilitas secundum quid. Aliquando personæ quæ non repelluntur simpliciter, in certis causis testificari nequeunt : 1° Minor 20 annis in causa criminali, imo et in causa civili valde ardua : ita jus Rom. cui dissentit jus Gall., ut supra vidimus.

2° Clerici et religiosi in causa sanguinis (c. 14 h. t., etc.).

3° Femina de jure canonico in criminalibus criminaliter motis, non vero in civilibus (can. 7 *Mulierem*, 33, q. 5, et c. 10 *de Verb.*

(1) Cod. proc. civ., art. 285.

(2) Ibid., art. 283.

(3) Ibid.

sign.); hæc inhabilitas inducta est ob inconstantiam iudicii feminei.

4° In causa propria nemo idoneus testis, cum carere nequeat suspitione falsitatis; et ob eandem rationem, membra alicujus communis, in causa hujus universitatis concernente utilitatem singulorum (c. 6 et 12 h. t.).

5° Addere debemus personas quæ pro certis personis testificari nequeunt, ut parentes pro liberis et contra (c. 22 h. t.); item fratres, consanguinei, affines, conjuges pro fratribus, consanguineis, etc. (can. 1 et 2; can. 3, q. 5; can. 34, q. 1); item domestici pro domino. Vide art. 283 C. proc. civ. qui illas recenset inhabilitates.

6° Ex altera parte sunt etiam personæ quæ contra certas personas testificari nequeunt, ut socius contra socium criminis, cum convictus de crimine sit infamis; inimicus contra inimicum, nam inimicitia subvertit veritatem; et de jure canonico, propter rationem non absimilem, infidelis contra fidelem (c. 21 h. t., etc.), laicus contra clericum in causa criminali (c. 14 h. t.). Naturalis reverentia exigit ut liberi, fratres, maritus contra parentes, fratres, uxorem et vicissim non testificentur (can. 3 *Si testes*, 4, q. 3).

§ II. De productione et depositione testium.

I. *De productione testium.* a) Quo numero et tempore et qua forma servata produci debeant testes?

1° Duo testes generatim requiruntur et sufficiunt ad probationem (Deut., xvii, 6, 19; Matth., xviii, 17), et consentit utrumque jus (c. 4, 23 h. t., etc.); inde effatum: « Testis unus, testis nullus. » Tamen in quibusdam casibus, ut in testamento solemni, in nonnullis causis matrimonialibus, (c. 7 *de Frigidis*, et c. 12 *de Purgat. can.*), etc., ut suo loco dicetur, major numerus testium requiritur; contra, aliquando unus testis admittitur eique creditur, ut in causis quæ in nullius præjudicium cedunt, vel leviores, quæ summarie tractantur, etc. At testis ultroneus, seu non citatus nec a parte productus, tanquam suspectus, regulariter est repellendus, cum censeatur se ingerere.

2° Testes producendi sunt post litem contestatam, intra terminum a iudice præfixum, ut dictum est in tit. VI hujus libri. Ter tantum produci possunt, nisi ex justa causa et cum solemnitate legali definita in Nov. 90, c. 4, et recepta a jure canonico (c. 15 et 55 h. t.), quarta productio requiratur.

Imo testes iidem, semel producti, possunt in eodem iudicio super iisdem articulis reproduci, dummodo producens alteri productioni non renuntiaverit (c. 46 h. t.). Nam sicut indefinita productio esset perniciosa multiplici ex capite, ita facultas probationum non est indebite coangustanda (c. 40 h. t.).

3° Forma in depositione servanda est sequens : actor, in scriptura continente articulos probandos, exprimit testes qui super tali articulo sunt examinandi ; et hæc scriptura a iudice communicatur reo, ut is videat an contra articulos vel personas testium excipere velit, vel formare interrogatoria.

Reus in scripto offert iudici suas exceptiones et interrogatoria : exceptiones communicantur actori, non autem interrogatoria, ne testes instruantur ad respondendum : quæ ultima præscriptio rigidissima est in processibus beatificationis et canonizationis sanctorum.

Tunc iudex citat testes ab actore nominatos ; si non essent subditi, vel ob distantiam locorum impediti, tunc iudex per *litteras remissorias* requirit iudicem alterius provinciæ ut examen illorum testium in se recipiat, eorumque depositiones in scriptis sub suo sigillo clausas remittat (jus Rom.).

Tandem ad receptionem testium, regulariter citanda est pars adversa, ut in ejus præsentia testes recipiantur, ut juramentum eorum audiat, etc., non tamen intersit secreto examini et depositionibus (c. 2 h. t. explicatum juxta jus Rom.). In aliquibus tamen casibus, hæc citatio partis adversæ non requiritur, ut in causa hæresis, vel ubi est periculum fugæ, etc. (c. fin. *de Hæret.*, in 6°, et jus Rom.). Notandum est quod productio testium fit sumptibus producentis (c. 11 *de Rescr.*, in 6°, etc.).

b) Ad *depositionem* testium quod spectat, notandum quod prærequiritur juramentum examini et depositioni testium.

1° *Juramentum* præstare debent testes omnes, etiam dignitate eminenti fulgentes, antequam admittantur ad testificandum (jus Rom. in can. *Si testes*, 4, q. 3, relatum.).

Testes jurant super tota veritate dicenda, super nulla falsitate intermiscenda, super omni veritate dicenda pro utraque parte (Gloss. in c. 17 h. t.).

Quoad formam juramenti, servanda est consuetudo cujuscumque tribunalis. In causis beatificationis vel canonizationis sanctorum, testes jurant tactis Evangeliiis, et, si sint caractere episcopali insigniti, tacto pectore.

2° *Examen* testium instituitur post præstitum juramentum, **non ante, cum testi non jurato non credatur.** Illud examen fit a iudice vel ejus **delegato, in loco judicii, mane, dum adhuc testes sunt jejuni, etc.** (c. 1 h. t.).

Judex examinat tam super interrogatoriis quam super articulis, per quæstiones primum generales, deinde speciales, **nonquam autem suggestivas.** Imo exquirere debet ex testibus rationem seu causam scientiæ, circumstantias, locum, tempus, visum, etc. ipsius negotii.

Debet etiam institui examen super personas testium, præsertim si persona ignota sit (c. 37 h. t.).

Quilibet testis seorsim et secreto examinatur, nam si plures essent, periculum foret ne unus instruat alios cum detrimento veritatis.

3° *Depositio* testium fieri debet viva voce et non in scriptis : « Testibus credendum est, non testimoniis, » ut legitur in l. 3 ff h. t.; ita et can. 3, causa, 5, q. 2, etc. Ratio est, quia ex voce et gestu deponentis facilius veritas deprehenditur.

Depositio debet esse conformis articulo et interrogationi, clara et perspicua, constans et certa. Hæc omnia sat constant ex indole testimonii.

Has depositiones, servatis, quantum fieri potest, ipsis verbis testium, notarius scribit, dictante iudice, et ex protocollo testi prælegit ut perpendat an recte intellectus fuerit : potest adhuc dicta, minus recte scripta, corrigere.

Tandem testi imponitur silentium de sua depositione, etiam sub juramento, si ita consuetudo habeat; at in causis beatificationis et canonizationis silentium juratum semper imponi debet.

§ III. *De probatione testimoniali et publicatione attestationum.*

I. De vi et efficacia probationis testimonialis.

a) Consideratur in primis probatio testium singularium.

1° Testes singulares, singularitate obstativa, nihil probant, cum dictum unius destruat dicto alterius, sicut accidit in illis senioribus (Daniel, xiii).

Testes singulares, singularitate diversificativa deponentes de diversis, non tamen sibi contrariantibus, plene non probant, cum in dicendo remaneant singulares : inde probatio non est nisi semi plena pro dicto singulorum.

Testes singulares, singularitate adminiculativa, plene probant, si deponant super actibus ad idem numero factum pertinentibus ; secus si super uno facto specifico.

2° Testis, in ipso iudicio sibi « contrarius », nihil probat, cum non sit ratio cur uni potius quam alteri dicto credatur (c. 54 *de Appell.*), etc. Si testis est tantum « varius », primum testimonium valet, et secundum præsumitur proficisci ex subornatione (c. 10 *de Prob.*). Tamen si testis probaret errorem facti, vel pro secundo dicto plura essent adminicula, hoc valeret.

b) Testes plures : 1° Qui de credulitate deponunt, seu testificantur se credere rem ita esse, nihil probant : non sunt proprie testes, cum rationem sui dicti non reddant per sensum corporeum. Tamen si credulitas fundaretur in factis, objecto depositionis valde proximis, testimonium admitteretur. Item in casu necessitatis, v. g. ad probandam inculpatam tutelam occidentis, etc.

2° Testes qui de auditu auditus deponunt, seu se ita audivisse declarant, regulariter non plene probant (can. 1, q. 1, et c. 47 h. t.). Ratio est, quia non testantur ex propria scientia. Faciunt tamen probationem semiplenam, præsertim in causis difficilis probationis.

3° Testes, si discordent, ita ut testimonia ad concordiam reduci nequeant, tunc regulariter prævalet major numerus concorditer affirmantium ; attamen iudex attendere debet ad qualitates testium (c. 32 h. t.). At si reduci possent ad concordiam, deberent admitti (c. 16 h. t.).

II. De publicatione attestatorum.

a) Necessitas et forma illius publicationis ante omnia consideranda sunt :

1° Requiritur ad iustitiam, non autem ad substantiam iudicii, ut publicatio attestatorum fiat. Ratio primi est, quia non publicatis attestatoribus, reus non posset plene deliberare de allegandis ad sui excusationem : inde locus esset appellationi (c. 22 de Sent. et re jud.). Ratio secundi, tum quia iudici semper nota sunt acta judicialia et iura partium, tum quia sententia lata, non publicatis attestatoribus, nullo jure irritatur.

2° Forma publicationis consistit in sequentibus actibus :

Utraque pars citari debet ad interessendum publicationi, ut expresse dicitur in cap. 2 h. t. in 6°, et sufficienter constat ex scopo publicationis.

Judex interrogat partes præsentes, an consentiant in publicationem, vel justas habeant causas eandem differendi.

Si partes consentiant, attestaciones præleguntur publice cum nominibus testium, seu publicatur « rotulus depositionum ». Verum in causa hæresis nomina non publicantur, ex const. *Cum sicut* Pii IV.

Facta publicatione, datur partibus, ad eorum petitionem, copia attestatorum, ut depositiones examinare queant et media defensionis, intra præfixum a iudice tempus, contraponant. Elapso tempore, ferri potest sententia condemnatoria, si reus nullam pro sui defensione exceptionem opponat.

b) Productio testium post publicatas attestaciones, 1° regulariter non fit, saltem super iisdem articulis, vel directe contrariis : ita jus Rom. et c. 17, 18, 36 h. t., etc. Ratio est, tum quia esset periculum subornationis testium, tum quia partes, ideo quia admiserunt publicationem attestatorum, tacite renunciarunt ulteriori probationi per testes. Igitur nec idem nec alii testes admitti possunt, nisi agatur de casibus extraordinariis, ubi esset periculum gravis injustitiæ, vel testes de perjurio essent convicti, etc. (Vide Schmalzgr., h. t., n. 126, 127).

2° Super articulis omnino novis non sunt etiam producendi, cum isti articuli ad causam non pertineant. Sed super articulis ex ipsa causa recte emergentibus, testes iidem vel alii produci

possunt, sicut etiam super indirecte contrariis (c. 35 h. t.); in hoc nullum habetur periculum subornationis.

c) Attestationes in uno iudicio coram iudice competente receptæ fidem regulariter faciunt in alio iudicio, inter easdem personas eisque succedentes et in eadem causa (c. 11 h. t.).

Speciatim

1° Attestationes a iudice publicatæ fidem publicam faciunt in alio iudicio ejusdem rationis, nempe civili vel criminali (c. fin. *de Probat.*); nam veritas semper et ubique est eadem. Tamen probationes in iudicio summario non probant in plenario, nisi adversarius consentiat vel testes mortui sint.

2° Si attestations non sunt publicatæ, regulariter non faciunt fidem (c. 37 h. t.). Ratio est, quia iudex alterius iudicii non habet publicam notitiam illarum attestationum. Dicitur « regulariter », quia si partes consentiant, vel testes sint mortui, valetudinarii aut nimis distantes, attestations, etiam non publicatæ, fidem faciunt coram alio iudice.

§ IV. *De exceptionibus contra personas, examen et dicta testium.*

a) De exceptionibus contra *examen* aut *dicta* testium, nulla est difficultas; nam dicta non innotescunt, nisi post publicatas attestations, et ideo post illam publicationem tantum excipi potest; ex altera parte, de exceptionibus contra examen sat constat ex natura earumdem. Agitur speciatim de priori genere exceptionum.

Exceptiones contra *personas* testium 1° regulariter sunt proponendæ ante publicationem attestationum (c. 31 h. t.). Ratio est, quia litigantes, in publicationem illarum consentientes, censentur approbasse personas testium.

Diximus « regulariter », nam in citato capite tres casus excipiuntur: si quis iuramento affirmat quod bona fide excipiat; si sibi reservaverit jus excipiendi; si causa excipiendi primo post publicationem innotuerit.

2° Hæc exceptio non differt processum nec excludit actionem, ac proinde non est *dilatoria* nec *peremptoria*. Tamen vocari solet *quasi peremptoria*, quia, sublata probatione per testes, quasi indirecte tollitur actio.

b) *Reprobatio* testium 1° non potest fieri ab eisdem producente, nisi ex nova causa, v. g. affinitatis de novo contractæ cum altera parte : qui produxit testem, censetur habilitatem ejus approbare. Sed si testimonia essent falsa vel contraria sibi, reprobari possunt ab eo qui testes produxit, quia hoc prævidere non potuit.

2° Testes *probatorii*, qui inducuntur ad probandum negotium principale, reprobari possunt per testes *reprobatorios*, cum hæc reprobatio pertineat ad justam defensionem (c. 49 h. t.).

3° *Forma* reprobationis in duobus potissimum consistit, scilicet in designatione testium simul et causæ specificæ eorundem inhabilitatis, et in juramento malitiæ quod ad istam reprobationem malitiose non procedatur, saltem si agitur de reprobatione testium reprobatoriorum (c. 2 h. t.). Ratio cur juramentum requiratur in reprobatione illorum, non autem dum probatorii reprobandur, est quia in illa reprobatione major præsumitur malitia.

c) Quoad *tempus* quo discutiendæ sunt exceptiones contra testes, hæc sunt notanda :

1° Istæ exceptiones rejiciendæ sunt ad finem litis, nam alias inutiliter protraherentur judicia : aliquando judex depositiones ad sententiam ferendam sufficientes habet, sine testimonio eorum contra quos excipitur. Attamen quandoque exceptio obijci potest ad impediendam receptionem testis, ut v. g. exceptio excommunicati (c. 2 *de Except.*, in 6°) vel criminis, etc.; tunc statim cognoscenda est.

2° Exceptiones contra examen et dicta testium proponi debent post publicationem attestationum : ratio est, quia istæ antea non innotescunt, et ideo non datur locus alicui exceptioni.

TITULUS XXI.

DE TESTIBUS COGENDIS VEL NON (1).

Hic titulus superiorem complet : aliquando enim testes odio,

(1) De hac materia jus civile agit in locis tit. superiore citatis.

amore vel metu testificari nolunt, ideoque aut relinqui debent, aut cogi ad testificandum.

a) *Potestas cogendi testes.* 1° Judex compellere potest testes ad ferendum testimonium, si vocati testificari nollent, et causam excusantem non afferant. Constat ex utroque jure (c. 2 et 4 h. t., etc.); et ratio est, quia bonum reipublicæ exigit ut nemo jure suo spoliatur ex veritatis occultatione seu defectu probationum.

2° Coactio illa de jure civili fit indicta mulcta pecuniaria, vel aliis pœnis; jure canonico judex ecclesiasticus admonere debet testes antequam ad eorum coactionem deveniat; si autem moniti se subtrahere velint, compelluntur censuris et aliis pœnis (c. 1, 2 et 5 h. t.).

3° Testes compelli possunt ad testificandum, non tantum in causa civili, sed etiam criminali, ne crimina maneant impunita: ita jus civ. At in causa criminali non datur de jure canonico libera facultas cogendi testes (c. 7 et 10 h. t.), nisi in criminibus exceptis vel pro innocentia rei, etc., seu generatim quando veritas sine gravi peccato celari nequit.

Clericis simpliciter prohibetur testificatio in causa sanguinis (can. 30, q. 8), et hoc sub variis pœnis, de quibus in lib. V agemus. Laici coacti testimonium dicere in causa sanguinis, secus ac clerici, non fiunt irregulares ex defectu lenitatis christianæ; sed si voluntarie testificarentur, et ex illa testificatione sequeretur mors, vel mutilatio rei, irregulares fierent.

Sunt tamen plures casus in quibus testes, etiam non privilegiati, cogi nequeunt ad dicendum testimonium, ut si crimen esset occultum ita ut de eo nulla esset publica suspicio nec præcessisset infamia, vel si ex testimonio damnum grave immineret testi, etc.

b) Non omnes testes cogi possunt ad deponendum *in loco judicii*, saltem de jure canonico et de jure Rom. Etenim multi expresse excipiuntur, ut majores 70 annis, infirmi, vel aliter impediti, pauperes et mulieres (c. 8 h. t. et cap. 2 *de Jud.*, in 6°), milites et personæ insigniores, ut episcopi, qui depositiones suas scriptis ad locum judicii mittere debent, doctores, ut videtur in tit. *de Magistris*.

Verumtamen personæ privilegiatæ possunt suo privilegio

renuntiare, et testificari in judicio; secus judex per se vel per commissarium excipit illarum personarum, domibus suis morantium, testimonium juratum.

c) Sunt etiam personæ simpliciter privilegiatæ, quæ scilicet cogi nequeunt, etiam suis domibus, ad testificandum, ut parentes contra liberos, et e contra, etsi vellent, cognati et affines usque ad tertium gradum inclusive, uxor contra maritum, clericus in causa sanguinis.

Tamen si ageretur de re gravissima et veritas aliter obtineri non posset, judici licitum esset illas personas privilegiatas cogere; sed in hoc casu judex ostendere debet necessitatem ferendi testimonii. Ratio est, quia publica utilitas, quæ præferri debet illis privilegiis, hoc exigit (can. 2, causa 14, q. 2).

d) *Testem subtrahens* suo adversario potest excommunicari (c. 45 *de Test.*), vel pœnis extraordinariis subjici (c. 4 h. t.). Agitur enim de gravi injustitia dolose commissa. At non infligitur pœna falsi, cum hæc non expresse statuatur in jure. Testis subtractione non fit ut subtrahens causa cadat, etsi oriatur suspicio injustitiæ (c. 1 h. t.); sed in dubio judicatur contra illum, nisi clare probet jus suum aut innocentiam.

TITULUS XXII.

DE FIDE INSTRUMENTORUM (1).

Probationi ex testibus succedit probatio per instrumenta. Instrumentum dicitur ab instruendo, quia instruit causam, et in hoc sensu latiori nomine instrumentorum veniunt etiam testes; sed proprie et stricte instrumentum est scriptura ad probationem alicujus rei confecta. Dividitur in publicum et privatum, prout manu publica vel privata confectum est: sed de utroque speciatim agendum est.

(1) Vid. 1º Pandect., lib. XXII, tit. IV; Codic., lib. IV, tit. XXI, XXII; Novell. 44, 73; 2º Codicem civ., ubi agitur de actibus authenticis et judicialibus, publicis vel privatis.

§ 1. *De instrumentis publicis.*

I. Quid sint et quomodo confici debeant?

a) Instrumentum publicum illud est quod publica auctoritate seu notario publico factum atque firmatum est. Distinguitur inadæquate ab instrumento *authenticum*, quatenus instrumentum privatum potest etiam plenam probationem facere, seu esse authenticum : hinc omne instrumentum publicum est authenticum, sed non vice versa.

Instrumentum publicum duplex est, protocollum et transumptum. *Protocollum*, quod etiam dicitur *abbreviatura*, est scriptura prima et brevis summatim continens substantialia rei gestæ. Hæc scriptura sic vocata fuit ex quodam signo in chartæ capite olim imposito. *Transumptum* est instrumentum authenticum originale quod transumitur ex protocollo, et fuse totam rem gestam continet. Ex hoc transcribi solent *exempla*, vulgo *copies*.

b) *Manu notarii publici* confici debent instrumenta publica. Porro 1° ex parte notarii quædam requiruntur conditiones ut instrumentum pro legitimo habeatur. Requiritur ergo ut sit laicus, nam clerici prohibentur tale officium exercere (c. 8 *de Cler. vel monac.*); ut sit liber, legitime natus, jurisperitus et a legitima potestate constitutus. De jure solus supremus princeps notarios creare potest, cum istis communicetur facultas faciendi fidem publicam per suam scripturam, etsi hoc repugnet communibus conditionibus testificationis; tamen privilegio vel consuetudine hæc potestas creandi notarios competere etiam aliis potest; v. g. episcopis.

2° Notarius publicus legitime constitutus potest conficere instrumenta super quocumque negotio honesto. Tamen constitutus pro uno genere instrumentorum non potest se ingerere ad conficienda instrumenta in alio genere; sic alii notarii deputantur ad conficienda instrumenta super actis judiciariis, alii super contractibus, etc.

3° Officium notarii constrictum est territorio constituentis, etsi instrumentum in uno loco legitime confectum valeat etiam in aliis locis seu extra territorium ipsius constituentis. Imo no-

tarius potest in prædicto territorio instrumenta publica conficere pro extraneis et peregrinis ut valeant in eorum territorio, cum confectio instrumenti non sit actus jurisdictionis, sed muneris.

Insuper notarius extra territorium constituentis potest instrumentum conficere quod valeat, saltem intra territorium et pro subditis constituentis, quia hæc confectio est actus voluntarius, non autem actus jurisdictionis.

c) Ex parte *formæ*, ad confectionem instrumenti publici variæ requiruntur solemnitates. Istas recensent canonistæ; at multæ ad substantiam instrumenti, saltem in omnibus locis, non spectant. Præcipuæ sunt ut exprimatur tempus et locus gesti negotii, et ipsum negotium sincere, fideliter et integre describatur; tandem ut notarius subscribat suum nomen et cognomen, atque adjungat sigillum proprium.

Non requiritur ad substantiam instrumenti ut manu propria notarii scriptum sit, modo manu istius subscribatur (c. 6 h. t.). Hæc subscriptio delegari nequit.

Scriptura a notario confecta legi debet coram partibus : hæc solemnitas est substantialis, quando agitur de contractibus in quibus scriptura ad substantiam actus requiritur. Partes enim in scripturam convenire nequeunt, nisi illam audiverint legi.

II. Quam fidem faciant?

a) Generatim instrumentum publicum, in forma plena confectum, se solo facit plenam fidem, saltem donec contrarium probetur : ex utroque jure. Nam pro veritate instrumenti militat tam qualitas personæ ipsius notarii, quam solemnitates legitimæ, quæ omnem falsi suspicionem tollunt. Hinc instrumentum publicum vocatur *probatio probata*.

Diximus « donec contrarium probetur », nam per testes juratos probari potest error vel fraus in instrumentis : præsumptio enim cedit veritati plene probatæ.

b) *Protocolum* in specie habet vim plene probandi, ut constat ex jure civili et ex c. 11 *de Probat.* Ratio est, quia protocolum est quasi fons ex quo hauritur veritas transumpti; quapropter si daretur dubium, protocollo, utpote priori, credendum esset, potiusquam transumpto. Dantur tamen exceptiones, quando

partes declarant non aliter velle se obligare, nisi confecto pleno instrumento; tunc solum transumptum faceret plenam fidem.

2° Gratiae apostolicæ non prius suum robur obtinent, quam cum debitis solemnitatibus et in scriptura plena conficiantur (Constit. *Alias* Urbani VIII).

c) *Copia* publici instrumenti plene probat 1° si ab eodem notario publico qui confecit instrumentum, solemniter transcribatur: utrobique est eadem auctoritas et fides.

2° Ex cap. fin. h. t., idem dicendum est de transcriptione originali seu copia ab alio notario publico confecta, si hæc fiat cum auctoritate judicis, partibus citatis et actui præsentibus; at sine illis solemnitatibus non creditur notario publico transcribenti, nisi de consuetudine fides habeatur copiis a notario vidimatis (seu visis, a verbo *vidimus*): ex c. 9 h. t.

3° *Copia* a privato transumpta non probat plene, sed ad summum præsumptive: ex c. 1 h. t., quod exigit ut « scripturam authenticam videamus ».

§ II. De fide instrumentorum privatorum.

a) Instrumenta privata sunt vel authentica, vel non authentica; *authentica*, si munita sint testium subscriptione et sigillo vel alio legitimo modo ad fidem faciendam sufficiente; uti sunt acta publica et judicialia, scripturæ ex archivio publico depromptæ, matriculæ et libri censuales, libri parochiales, libri collegiorum, etc. *Non authentica*, quæ legitimo et solemnino modo non sunt confecta, neque vim authenticam habent: hujusmodi sunt epistola quam absens absenti mittit, libri rationum quos quisque privatus facit de debito et soluto, cautiones quæ dantur a parte una alteri, syngrapha quæ mutuo a contrahentibus propria manu subscribitur, etc.

b) Instrumenta authentica privata plene probant, ut constat ex c. 1 et 2 h. t. Dicuntur enim authentica, quia de jure aut consuetudine vim habent ut eis plenecredatur. Canonistæ varia genera recensent istorum instrumentorum; sed sequentia tantum sunt a nobis recensenda: 1° Libri parochiales, in quibus notantur baptismata, matrimonia et funera parochianorum; nam parochus est ad hoc electus a Trident. (sess. 24, c. 1, de

Reform. matr.), et vicem notarii publici sustinet. 2° Scriptorum productarum ex archivio publico auctoritate supremi principis erecto. Jus erigendi archivia competit ex privilegio episcopis. 3° Scriptorum etiam a privatis confectorum, si muniantur sigillo authentico principis, episcopi, civitatis vel alterius communis, pro authenticis habentur, ex c. 23 h. t.

c) Instrumenta privata regulariter nihil probant in favorem scribentis vel ejus heredum pro vel contra tertium : nemo testis idoneus in propria causa. Secus si authenticetur, saltem duorum testium subscriptione recognita, vel contineat expressam causam debiti, et confessa atque recognita sit a scribente.

Libri mercatorum de jure contra scribentem, sed non pro scribente probant; tamen de æquitate semiplene probant, cum ipsi mercatores sine chirographo emptoribus credant. De his omnibus, vide civilistas.

§ III. *De instrumentorum productione, amissione, renovatione, interpretatione et impugnatione.*

a) *Productio* instrumentorum regulariter fit post litem contestatam usque ad conclusionem in causa (c. 9 h. t.) Nam producere instrumenta est illa in judicio exhibere ad probandam suam intentionem; porro ante litis contestationem probatio objecto determinato caret, et conclusio in causa est terminus exclusivus omnium probationum.

Si ab eadem parte producuntur instrumenta contraria, quæ conciliari non possunt, neutrum facit fidem, cum alterum alteri deroget (c. 13 h. t.). Si vero actoris et rei instrumenta sint vere contraria, præfertur dignius; si æqualis sint auctoritatis, neutri creditur.

b) *Si pereant* instrumenta 1° casu fortuito, allegans illa debet probare casum fortuitum et simul tenorem instrumenti per testes; hæc probatio erit semiplena. 2° Si proprio facto creditoris, ut si instrumentum laceravit vel reddidit creditori, stat pro debitore præsumptio liberationis, donec probetur contrarium; si autem facto adversarii periit instrumentum, sufficit solo juramento probare illius tenorem, cum dolus præsumatur in adversario.

c) *Innovari* potest instrumentum, si periculum sit ne corrumpatur, quia vetustate consumptum est (c. 4 *de Confirm. util.*). Sed renovatio fieri debet coram iudice, etiam ante litem contestatam; tamen non opus est ut renovatio fiat præsente altera parte.

d) *Interpretatio* instrumentorum est stricta. Itaque instrumentum non potest extendi extra illa quæ in eo continentur; sed præcise sistendum est in terminis et propria eorum significatione.

e) *Impugnantur* instrumenta ex variis eorum defectibus: ex defectu causæ efficientis, ut si conficiens non fuisset notarius; ex parte causæ formalis, si absque requisitis solemnitatibus fuit confectum.

Impugnantur etiam depositione testium, ut si testes instrumentarii omnes vel plerique dicant se non interfuisse actui. Item rasura et cancellatione in loco substantiali, nisi de hac notarius mentionem faciat (c. 6 h. t.); si vero in loco non substantiali, probabilius non vitiat instrumentum (c. 3 et 11 h. t.).

TITULUS XXIII.

DE PRÆSUMPTIONIBUS (1).

I. Quid et quotuplex sit præsumptio?

a) Testibus et instrumentis succedit aliud probationis genus, quod in præsumptionibus consistit.

1° Præsumptio dicitur quasi *ante sumptionem*, quia ante legitimas probationes aliquid sumitur pro vero. Quoad rem definitur: Conjectura rationabilis super re dubia proveniens ex indiciis frequenter connexis cum veritate rei. In rigore præsumptio non est probatio, tamen loco probationis sumitur, et sic merito speciebus probationis accensetur.

2° Præsumptio differt ab *indicio* sicut effectus a causa; præ-

(1) De hac materia agitur 1° in Pandect., lib. XII, tit. III; in Cod. civ., qui quasdam in specie recenset præsumptiones, art. 323, 720, 1116, et directe de præsumpt. agit in art. 1349 et seq.

sumptio enim oritur ex indiciis. Indicium est notabile signum alicujus rei dubiæ ad veritatem cognoscendam inserviens; et est triplex: *plenum* seu gravissimum, quando sufficit ad generandum plenum assensum; *semiplenum* seu grave, dum aptum est gignere opinionem seu assensum cum formidine junctum; *leve*, quod debiliter movet ad assensum, et plerumque suspicionem temerariam generat, unde judiciis non deservit. Indicium dividitur etiam in *proximum*, quod immediate connectitur cum actu, et *remotum*, quod immediate connectitur cum circumstantiis actus, non autem cum actu ipso.

b) Præsumptio dividitur 1° in præsumptionem juris et præsumptionem hominis: *præsumptio juris* est quæ specialiter in aliqua lege exprimitur, seu quando jus super incerto præsumit quidpiam ex conjecturis; *præsumptio hominis* seu judicis est conjectura nullo jure expressa, sed quam concipit judex ex facti qualitate et circumstantiis.

2° Præsumptio juris subdividitur in præsumptionem juris tantum et præsumptionem juris et de jure, prout jus præsumit aliquid pro vero, donec contrarium probetur, vel ita aliquid præsumit pro vero, ut non admittat probationem, saltem directam, in contrarium.

II. Effectus præsumptionis.

a) Præsumptio *juris tantum* plene probat, saltem conditionate, nempe si contrarium non probatur (c. 10 h. t.; c. fin. *de Restit. spoliat.*, in 6°). Præsumptio juris procedit ex certis et legitimis indiciis, et fundatur in iis quæ plerumque fieri solent, et ideo est liquida probatio.

Sic in specie 1° qualitas quæ naturaliter inest homini, semper adesse præsumitur; 2° quilibet homo præsumitur bonus, nisi probetur malus; 3° ex communiter contingentibus præsumptiones non violentæ ducuntur, v. g. ex actu de se malo præsumitur dolus (c. 1 h. t.), in actu vero indifferenti bonitas, etc. Diximus « non violentæ », nam præsumptiones violentæ non oriuntur nisi ex vehementibus conjecturis.

b) Præsumptio *juris et de jure* ita plene probat ut non admittat probationem directam in contrarium (c. 30 *de Spons.*) Ratio est, quia illa præsumptio pro veritate habetur ad instar legis.

Hinc ille contra quem stat ista præsumptio, habetur pro convicto et confesso, et ei denegatur appellatio, cum probatio non admittatur contra præsumptionem juris et de jure.

Admittitur tamen probatio « indirecta », quia hæc probatio non tendit immediate ad probandum illud cujus contrarium jus præsunit, sed tantum impugnat ipsam præsumptionem, quæ qualitatibus requisitis careret. Hinc contra præsumptionem juris et de jure allegari potest notorietas facti, instrumentum publicum, confessio judicialis, etc.

c) Præsumptiones *hominis* probant juxta vim et qualitatem indiciorum, et ideo judicis est æstimare an probatio sit plena vel semiplena. Sequentes communiter admittuntur regulæ ad recte judicandum de illis præsumptionibus :

1° Præsumptio gravis seu probabilis de se sola probat semiplene : constat ex natura rei. Si adjuvatur alia simili præsumptione, probat plene (c. 11 et 14 h. t.)

2° Præsumptio violenta hominis plene probat, saltem in civilibus (c. 2, 12, 13 h. t.); sed contra hanc admittitur probatio. Sed in delictis capitalibus non probat plene, nisi adsint indicia luce clariora (c. 14 h. t.); nam pœna capitalis non est infligenda nisi crimini omnino certo. At in minoribus criminalibus violenta præsumptio videtur sufficiens ad pœnam ordinariam, cum non sit tantum damnum (Vide Schmalzgr., h. t., n. 15, 28).

d) In conflictu plurium præsumptionum fortior prævalet debiliori, ita ut præsumptio validior hominis vincat præsumptionem juris : ratio est, quia jus partium in foro externo desumitur ex probatis, et ideo quanto fortior est præsumptio, tanto certius erit jus. Hinc 1° præsumptio in specie prævalet præsumptioni in genere, cum generi per speciem derogetur, juxta reg. 34, in 6°; 2° præsumptio stans pro valore actus vel causa favorabili vel bono animæ prævalet oppositæ (c. 15 *de Verb. sign.*); 3° præsumptio pro parte benigniori prævalet præsumptioni contrariæ.

TITULUS XXIV.

DE JURE JURANDO (1).

Aliquando in judicio contingit ut probatio litigantem, etiam jus habentem, destituat; quare institutum est ut juramentum vel a parte vel a iudice deferatur alteri litiganti, tanquam medium sacrum decidendi litem quæ aliter decidi nequit.

§ 1. *De natura et varietate juramenti.*

I. Natura jurisjurandi.

a) Jusjurandum a *jure* nomen accepit, quia est affirmatio observanda tanquam jus. Vocatur etiam *sacramentum*, quando specialem formam religiosam induit, quale est jusjurandum illud solemne quod super re sacra præstatur.

Quoad rem, est invocatio tacita vel expressa divini nominis in testimonium alicujus rei. Differt a voto; nam voti essentia in sola promissione Deo facta consistit, juramenti autem in invocatione ejusdem. Theologi et canonistæ varias juramentorum referunt formulas, ut casuistæ melius in praxi vera juramenta discernant (S. Lig., *Theol. mor.*, l. III, n. 134-138).

b) Aliqui hæretici voluerunt juramenta esse intrinsece mala, ex Epist. Jacobi, v, 12, ubi legitur: « Nolite jurare quodcumque juramentum; » sed juramentum, si rite præstetur, est honestum et laudabile, quia est actus religionis quo Deus colitur, ejusque infallibilis veritas et summa auctoritas agnoscitur.

c) Sequitur juramenti usum esse, saltem spectato naturali jure, omnibus hominibus usu rationis præditis permissum. At positivo jure arcentur impuberes (can. 14, causa 22, q. 5), perjuri, ex eod. conc., non jejuni (can. 2, causa 4, q. 3, etc.), clerici, præsertim sacerdotes (can. 4, causa 2, q. 5): ratio illarum excep-

(1) De hac agitur 1° in Pandect., lib. II, tit. II, III; in Codice, lib. IV, tit. I; lib. V, tit. LIII; 2° in jure Gall.; Cod. civ., art. 1357-1369; Cod. proc. civ., variis in locis.

tionum est tum reverentia Deo debita, quæ exigit ut gravitas juramenti ab illud præstando arceatur, et perjurium vitetur, tum quia dignitatem ordinis sacerdotalis non decet dubitari facile de veritate assertorum.

II. Varietas juramenti.

a) Notandum est quod objectum juramenti est duplicis generis, scilicet 1° factum aut non factum præteritum aut præsens; 2° factum aut non factum futurum. Itaque

b) Juramentum dividitur : 1° et principaliter in *assertorium* et *promissorium* : per primum asseritur veritas rei præsentis aut præteritæ ; per alterum autem firmatur promissio de futuro. Utrumque subdividitur sive in *simplex* et *solemne*, prout fit sine ullis solemnitatibus, vel coram superiore et cum solitis solemnitatibus, sive in *judiciale*, quod in judicio, et *extrajudiciale*, quod extra judicium fit.

2° Assertorium iterum dividitur in *litis decisorium*, quod fit causa litis finiendæ, et *litis æstimatorium* seu *in litem*, quo lis seu res controversa æstimatur.

3° *Litis decisorium* subdividi solet in *voluntarium*, quod ex libera conventionione pars parti defert, sine ulla approbatione judicis ; in *judiciale specificæ*, quod pars parti defert in judicio, approbante judice, et tandem *necessarium*, quod judex defert alterutri parti ad complendam plenam probationem ; unde vocatur etiam *suppletorium*, cum deferatur quando alia probatio non suppetit.

§ II. De juramento assertorio.

Juramentum assertorium, cui maxime convenit conceptus juramenti, consideratur præ suis præcipuis divisionibus, in quas immediate resolvitur.

I. De juramento litis æstimatorio.

a) Illud juramentum in litem, seu quo res controversa in judicium deducta æstimatur, est triplex : 1° *veræ æstimationis* seu *veritatis*, quod deponitur super quantitate seu vero valore rei ; 2° *affectionis*, quod deponitur de valore rei valde charæ,

non secundum communem taxationem, sed secundum privatam affectionem et commoditatem; 3° *super interesse singulari, seu extra rem*, quod deponitur super damno causato ex re subtracta vel debito tempore non reddita.

b) Quis possit deferre illud juramentum? 1° Solus judex potest deferre juramentum *affectionis*, quia is solus habet potestatem puniendi; porro illud juramentum defertur actori in pœnam rei ob dolosam moram in restituendo: ita jus Rom. Sed juramentum *veritatis*, sicut et juramentum *super interesse singulari*, deferri potest etiam a reo, præsente tamen judice, quia hic spectatur tantum veritas pretii secundum communem taxationem: soli actori qui est dominus litis, illud deferri potest, cum tendat ad alienationem: ita jus Rom.

c) *Effectus* juramenti in litem. 1° Juramenti veritatis effectus est, ut hoc præstito reus condemnandus sit ad solvendum pretium; tamen reus ostendere posset revera rem minus valuisse, et tunc judex summam juratam minuere deberet.

2° Juramentum affectionis, præter effectum illum quem supra tribuimus juramento æstimationis, dominium rei æstimatæ transfert in reum, statim ac facta est condemnatio.

d) Juramentum æstimationis locum habet in omnibus causis tam bonæ fidei quam stricti juris, sive ex contractu sive ex delicto, modo intercesserit aliqua culpa debitoris (Vide fusio-rem exposit. apud Schmalzgr., h. t.).

II. De juramento litis decisorio.

a) Ad juramentum illud requiritur: 1° ut lis sit dubia, cum causa certa non indigeat decisione; 2° ut probationes aliunde non suppetant ad veritatem (c. 2 *de Prob.*), alias juramentum temere præstaretur; 3° ut fiat ad delationem partis vel judicis, cum ultroneum nihil probet. Ita jus Rom.

b) Juramentum *voluntarium* potest deferri 1° a *quocumque* facultatem transigendi et disponendi habente, cum illud ex conventionem vim transactionis habeat. Quoad illos qui in specie possunt vel non possunt deferre illud, vide Schmalzgr., h. t., n. 11-13.

2° *Illis* omnibus potest deferri qui ex conventionem sibi vel alteri acquirere possunt actionem aut exceptionem. Ita jus Rom.

3° Non potest deferri in *causis* quæ non admittunt transactionem, cum ejusmodi causæ non sint in potestate litigantium.

4° *Effectus* proximus illius juramenti præstiti est decisio causæ dubiæ, et remotus seu consequens est *actio in factum* ex jurejurando, si actor juravit sibi deberi, vel *exceptio juratoria*, si reus juravit se non debere (jus Rom.). Notandum est quod tanta est vis illius juramenti ut res eo decisa non rescindatur, etsi postea detegatur perjurium fuisse, quia juramentum fuit velut conditio alicujus transactionis (Vide Schmalzgrueb., n. 23).

c) Juramentum *judiciale*. 1° *Quicumque* deferre potest juramentum voluntarium, potest etiam judiciale. Si actor nihil probaverit, nec positive nec præsumptive, non potest reo deferre juramentum, cum nulla adsit rationabilis causa jurandi; secus, saltem juxta communiolem sententiam, si gravis præsumptio stet pro actore, cum hæc sit causa sufficiens jurandi (Schmalzgr., n. 25-29).

2° Generatim deferri potest omni qui valet deferre, seu illi qui est dominus rei controversæ, nam hoc juramentum vim habet transactionis et alienationis. Ex hoc etiam sequitur quod potest deferri in omni causa controversa in qua licet transigere: exceptiones apud Schmalzgr., n. 32-33.

3° *Effectus* illius juramenti est, ut si acceptatum sit, revocari non potest, nisi occurrat justa causa: secus judicia protelarentur. Si vero præstitum fuerit, vim habet rei judicatæ, producentis actionem aut exceptionem juratoriam; non admittit nec appellationem nec rescissionem, cum sit species transactionis.

d) Juramentum *necessarium* 1° a *solo judice*, tam ordinario quam delegato, deferri potest, cum, solius judicis sit cogere partes litigantes ad jurandum. Generatim prudenti judicis arbitrio stat, an juramentum deferat reo vel actori (c. fin. h. t.). Verum si actor semiplene, reus vero nihil probaverit, actori deferendum est juramentum suppletorium, quod complet probationem (cit. c.); si vero uterque semiplene probaverit, regulariter reo deferendum est juramentum, quia favorabiliores sunt partes rei; tandem si uterque plene probaverit et probationes sint compossibiles, ut de mutuo dato et soluto, reus absolvitur sine juramento; si probationes sint contrariæ, defertur

ei in quo videtur major probabilitas obtinendæ veritatis, et cæteris paribus, reus absolvitur.

2° Defertur hoc juramentum in omni *causa* specialiter non excepta, cum sit de genere permissorum. Excipiuntur causæ criminales (1) et famosæ et quæ his æquiparantur; in civilibus valde arduis, non actori, sed reo deferri potest juramentum purgationis, nisi ageretur civiliter ad solam pœnam pecuniariam. Excipiuntur etiam causæ matrimoniales et professionis religiosæ, dum agitur ad vinculi dissolutionem.

3° Defertur a iudice, prævia cognitione causæ in præsentia adversarii citati, et præcedente semiplena probatione, ut dictum est. Notandum est etiam quod illud juramentum suppletorium non defertur personæ vili et suspectæ de perjurio, sed tantum honestæ, habenti scientiam ex sensu corporeo.

4° *Effectus* illius juramenti, ut delati, est absoluta necessitas illud præstandi, alias recusans causa cadet; ut præstiti, est completio probationis, ut sententia feratur pro jurante (c. fin. h. t. Vide expositores jur. Rom.).

§ III. De juramento promissorio.

a) Cum de illo juramento fuse agant theologi, paucis dabimus hanc sectionem. In primis notandum est quod *materia* juramenti promissorii est res de se bona, et majoris boni non impeditiva. Unde 1° super re mala non est jurandum, neque super re indifferenti, nam in primo casu juramentum esset vinculum iniquitatis, et in altero nullus honor Deo accederet, quod est contra naturam juramenti.

2° Juramentum impeditivum majoris boni, factum soli Deo, non obligat, cum juramentum, non secus ac votum, debeat esse de meliori bono. At si factum est homini propter jus ei quæsitum, non potest infringi.

b) Juramentum, qua tale, parit *obligationem* religionis, cujus est actus; in quantum est promissio, obligationem fidelitatis inducit, cum promissio sit actus fidelitatis; et tandem in quantum est pactum, seu promissio acceptata, obligationem justitiæ.

(1) Vide dicta in tit. VII, de *Juram. calumn.*

siquidem pactum est actus justitiæ. Disputant theologi an juramentum in re levi obliget sub gravi ad sui impletionem (Vide S. Lig., *Theol. mor.*, l. III, n. 173).

Obligatio juramenti, quæ est religionis tantum, non transit ad hæredes, cum sit pure personalis; sed obligatio realis, seu justitiæ, ex pacto jurato orta, transit ad hæredes et successores, sicut aliæ obligationes ex justitia. Vide Schmalzgr., n. 71-80, qui fusiori calamo illas omnes obligationes exposuit.

c) *Confirmatio* contractuum per juramentum. 1° Pacta valida et honesta confirmantur per juramentum, ita ut obligationi justitiæ addatur obligatio religionis. 2° Pacta contra bonos mores, seu contra jus naturale et divinum, vel humanum præceptivum, nullo modo confirmantur per juramentum, cum juramentum non possit esse vinculum iniquitatis (c. 8 h. t.), et alias materia illicita sit impossibilis de jure. Similiter si pactum de jure naturali est invalidum, v. g. ex defectu consensus, non firmatur juramento, cum huic non competat vis supplendi defectum substantialem. 3° Contractus jure humano invalidi, si sint per se honesti, confirmantur juramento, ut vult communior sententia, quæ admittit etiam obligationem justitiæ; si vero vergerent in præjudicium boni publici vel tertii, nullo modo confirmarentur per juramentum (c. 28 h. t.), cum pacta privatorum, etiam juramento firmata, non possint derogare juri vel bono publico aut tertii.

§ IV. De interpretatione et relaxatione juramenti.

a) Generatim juramentum est stricte interpretandum, cum sit inductivum obligationis (c. 19 *de Verb. sign.*). At speciatim sequentia sunt notanda : 1° Juramentum factum in materia juris, secundum hujus dispositionem interpretari debet (c. 6 *de Eccles. ædif.* et c. 13 *de Cler. non resid.*); 2° bona fide præstitum, interpretandum est secundum intentionem jurantis, cum obligatio ex intentione descendat; 3° juramentum generale, dolo et verbis callidis præstitum, interpretandum est secundum verum intellectum recipientis cui juratur (can. 22, q. 5), et æquitas naturalis hoc suadet.

b) Juramentum relaxari potest : 1° ab eo qui habet faculta-

tem dispensandi in voto, si juramentum factum sit soli Deo; 2° si factum est homini, regulariter a solo Romano Pontifice ex gravi et publica causa relaxatur: ratio est, quia solus supremus princeps regulariter potest tollere jus quæsitum alteri, dum hoc expedit bono publico.

Verumtamen si in juramento quod factum est homini, aliqua adesset turpitudine ex parte recipientis, ut si ageretur de solvendis usuris, de dolo, etc., illud juramentum relaxari posset ab episcopo (c. 8 h. t. et c. 2 *de His quæ vi*).

3° Princeps sæcularis non potest directe relaxare juramentum, cum agatur de re spirituali; sed posset indirecte in aliquibus casibus: v. g. si ex causa publica reddat aliquem incapacem ad effectum promissionis juramento firmatæ.

c) De irritatione, dispensatione et commutatione obligationis juramenti, idem fere dicendum est ac de irritatione, dispensatione, etc. votorum (Vide S. Lig., l. III, n. 189-193, et infra dicenda in lib. III, tit. xxxiv, *de Voto et voti redemptione*).

TITULUS XXV.

DE EXCEPTIONIBUS (1).

Hactenus de probationibus in genere et in specie, seu de mediis quibus utitur actor dum aggreditur reum et intentionem suam probat; nunc de jure et armis reorum, seu exceptionibus et præsumptionibus quibus reus contra actorem se defendet. Justitia enim exigit ut reo sua concedantur arma quibus aggredientis impetum elidat.

§ I. *De natura et varietate exceptionis.*

a) *Natura et origo exceptionis.* 1° Nomen exceptionis venit a verbo *excipere*, et ideo juxta etymologiam significat id quod ex

(1) De his agitur 1° in Inst., lib. IV, tit. XIII, XIV; in Pandect., lib. XLIV, tit. I-VI; lib. XXI, tit. III; in Cod. lib. VIII, tit. XXXVI, XXXVII; 2° in Cod. proc. civ., II p., l. I, tit. IX.

actione capitur seu tollitur. Sumitur vel late pro omni defensione quæ reo competit, etiamsi adversario nulla debeatur actio, vel stricte pro exclusione vel retardatione actionis mero jure competentis : in primo casu, dicitur exceptio *facti* aut *intentionis*; in secundo, exceptio *juris* seu proprie dicta.

2° Quoad rem ergo definitur : *Actionis exclusio, qua reus actionem contra se institutam vel retardat vel penitus elidit.* Differt ab actione, quia actio datur actori, ut id quod sibi debetur, in judicio prosequatur, exceptio autem reo, ut se contra actorem defendat, et quod hic sibi deberi vult, ostendat non deberi vel non ita deberi.

3° Sequitur jus excipiendi fundari in jure naturæ, etsi quoad propriam formam seu solemnitatem introductum sit jure civili. Hoc varie explicatur a canonistis, qui in varias abeunt sententias circa originem exceptionis (Vide Schmalzgr., h. tit. n. 7 et 8).

4° Notandum est quod exceptioni opponitur *replicatio*, quæ conceditur actori ut se defendat contra exceptiones quæ prima facie videntur justæ, tamen injustæ essent; at reus opponere posset *duplicationem*, seu confirmationem exceptionis impugnatæ.

b) *Varietas exceptionis.* Exceptiones varie dividuntur :

1° In *nominatam* et *innominatam*, prout in jure proprium nomen habet, vel non; hæc secunda dicitur generaliter exceptio *in factum*.

2° Exceptiones, aliæ sunt *civiles*, quæ a jure civili sunt introductæ, et *prætorix*, quæ a prætore seu generatim judice concessæ sunt ob naturalem æquitatem, ut metus vel doli exceptio.

3° Dividuntur in *reales* et *personales* : priores rei seu causæ adhærent, et consequenter sunt transitorix ad hæredes, ut est, v. g. exceptio rei judicatæ, restitutionis in integrum, etc.; posteriores vero conceduntur intuitu personæ propter specialem rationem, v. g. reverentiæ, dignitatis, etc., et non transeunt ad hæredes et fidejussores. Realibus et personalibus a quibusdam adduntur *mixtæ*, quæ certo generi personarum dantur, sed cum intuitu materiæ : v. g. exceptio restitutionis in integrum, quæ competit minoribus.

4° Aliæ sunt dilatorix et aliæ peremptoriæ : *dilatorix* sunt

quæ actionem non omnino perimunt, sed tantum differunt seu retardant; sunt diversi generis, prout respiciunt personam judicis, personam actoris vel procuratoris, locum et tempus judicii. *Peremptoriæ* vocantur quæ jus actoris perimunt, seu actionem simpliciter elidunt. Hinc exceptio peremptoria est et dicitur *perpetua*, et dilatoria, *temporalis*.

Tandem 5° dividitur etiam in *justam* seu *relevantem*, quæ ob justam causam approbatur a jure, et *injustam* seu *frivolam*, quæ vocatur etiam *frustratoria*, quæ ad retardandum exitum litis malitiose opponitur.

§ II. De exceptionis oppositione.

a) *Cui et a quo* opponi possit exceptio? 1° Exceptio opponitur actori et ejus hæredibus. 2° Quicumque reus, etiam excommunicatus vel inhabilis ad agendum, opponere potest exceptionem (c. 5 h. t.); ratio est, quia defensio a jure naturali cuicumque conceditur; porro exceptio est species defensionis, quæ proinde omnibus conceditur, etiam alias inhabilibus, quibus denegari nequit copia defensionis.

b) *Quando* opponi debeat? 1° Exceptiones *dilatoriæ* regulariter proponuntur ante litis contestationem, cum impediunt litis ingressum et constitutionem judicii. Sunt tamen tres exceptiones, quæ in c. 4 h. t. expressæ reperiuntur; at in eodem capite monetur judicis esse præfigere terminum exceptionibus dilatoriis, ne lites nimis protelentur.

2° Exceptiones *peremptoriæ* regulariter proponi debent post litis contestationem, ante conclusionem in causa; istæ enim exceptiones perimunt actionem; porro actio excludi nequit, nisi sit deducta in judicium. Si judex cum causæ cognitione terminum assignavit exceptionibus istis, eo elapso non auditur reus, cum terminus juste fuerit præfixus.

3° Exceptiones *impropriæ* seu *facti* opponi possunt, etiam ante litem contestatam, nam frustra fieret contestatio litis, dum actori nulla actio de jure competit, vel notorium est actionem istam inutiliter proponi.

4° Quædam exceptiones, etiam post sententiam, opponi valent, ut exceptio nullitatis sententiæ, restitutionis in integrum

contra sententiam, et generatim quæ executionem sententiæ impediunt : secus gravato non superesset ordinarium remedium, nisi appellationis. Unde plures a jurisconsultis enumerantur exceptiones, quæ ab ipsis vocantur *anomalæ* seu *irregulares*, quæque proponi possunt ante vel post litem contestatam : ita exceptio judicis omnino incompetentis, feriarum, gravaminis successivi, termini angusti, etc.

§ III. *De forma et effectibus exceptionum.*

a) Exceptiones 1° proponi possunt scripto vel viva voce, dummodo proponantur clare et determinate, ut jus et causa excipiendi appareat. Excipitur si proponantur per modum actionis, quo casu regulariter in scriptum redigendæ sunt.

2° Quando plures exceptiones dilatoriæ competunt, sequens inter illas observatur ordo : proponenda est illa quæ impugnat judicem ; deinde excipiendum est contra rescriptum, quia est vitiosum per obreptionem vel subreptionem ; postea contra personam actoris vel procuratoris, et tandem contra ipsam causam, locum, etc.

3° Plures simul a reo proponi possunt exceptiones, quia exceptiones aliud non sunt nisi defensiones, imo etiamsi exceptiones contrariæ essent, modo alternative proponantur ; nam reus non asserit utramque esse veram, sed tantum se velle probare secundam, si actor contra primam probaverit.

b) *Effectus* exceptionis 1° est quod reus excipiendo fiat actor, saltem quoad onus probandi suam exceptionem, non vero quoad alia.

2° Exceptio rite probata excludit id quod in intentionem condemnationemve deductum est : unde si dilatoria sit, retardat processum ; si peremptoria, ipsam actionem elidit.

3° Si reus in probatione exceptionis defecerit, non ideo statim actor vincit, sed tantum quando suam intentionem probavit. Etenim « exceptionem objiciens non videtur de intentione adversarii confiteri », juxta reg. 63 in 6°, cum exceptio non alia mente objiciatur quam ut elidat intentionem actoris.

§ IV. *Exceptiones in specie.*

NOTA. Inter innumeras exceptiones jure Romano introductas et in jure canonico receptas, præcipuæ ac notatu dignæ sunt sequentes, quas Maschat paucis ac perspicuis verbis sic recenset :

1° *Exceptio communicationis* potest opponi actori a reo pariter excommunicato (c. 2 h. tit.), quia non defensio, sed actio, aut reconventio excommunicato negatur (c. 5 eod.). Opus est autem ut reus speciem et nomen excommunicationis exprimat, intra octo dies eam probet; alias iudex in causa procedet. Nec ultra bis eadem excommunicatio objicienda est; sed si secunda vice probata non fuerit, tertio non admittitur, quia præsumitur malitiose opponi (c. 1 h. t. in 6°). Porro excommunicatio dupliciter opponitur : *peremptorie*, dum inducit nullitatem actus; ut si excommunicatus eligatur, vel beneficium ei conferatur (c. 7 de Cler. excomm.); *dilatorie*, dum prohibet actorem stare in iudicio. Si autem post rem judicatam objiciatur, sententia quidem valet per reg. 73 in 6°; sed ejus exsecutio suspenditur, ne excommunicatus agere ad exsecutionem videatur (cit. c. 1 h. t. in 6°).

2° *Exceptio pluralitatis beneficiorum* non potest ab eo opponi qui plura beneficia obtinet (c. 3 h. t.), quia non licet in aliis reprobare quod quis in se ipso approbat, nec prohibere alterum eo jure uti quo ipse utitur *arg. rubr. ff. quod quisque juris*. Si tamen alii idonei deessent, posset talis nomine Ecclesiæ excipere contra pluralitatem beneficiorum, ne Ecclesia per hoc lædatur, ejusque cultus minuatur: nam delictum personæ non debet nocere Ecclesiæ; ergo, non obstante proprio vitio, potest quis contra hanc pluralitatem excipere, ostendendo quod requisita residentia adimpleri, et divina officia rite peragi nequeant.

3° *Exceptio criminis* contra testem probata repellit eum a dicendo testimonio; non tamen sufficit ad pœnam ordinariam (c. 1 h. t.), nisi delictum cohærens sit negotio principali (jus Rom.).

Exceptio rei judicatæ est proprie dicta exceptio; nam sententia actionem penitus non exstinguit, cum non sit modus sol-

vendæ obligationis : ita jus Rom. Locum habet inter easdem personas, in eadem actione, et eadem causa, seu medio agendi (c. 13 h. t.). Alioquin non procedit, sive sint diversæ personæ, sive diversum corpus, aut res quæ petitur, sive diversa causa petendi : ut si petii fundum ex causa legati, licet victus fuerim, potero eundem fundum petere ex causa domini, vel donati, etc.; unde reo absoluto, quia non possidebat, si iterum possidere incipiat, non prodest exceptio rei judicatæ (c. 13 h. t.).

4° *Exceptio metus*, seu quod metus causa competit ei qui metu injusto aliquid promisit dare, ut actorem id petentem repellat.

5° *Exceptio doli* competit ei qui dolo inductus aliquid alteri promisit : v. g. dixisti te esse civem Nicolspurgensem, ego tibi promisi mutuum ; interim rescio te esse hominem vagum.

6° *Exceptio erroris* competit ei, qui errore lapsus aliquid stipulanti promisit, quod promittere non debuerat ; ut si putans me tibi debere centum, eos tibi stipulanti promittam. Error autem iste debet esse tantum in causa, ut ipso merito jure subsistat factum : si enim error sit in corpore, seu substantia, vel in persona, vel in specie contractus, non habet locum exceptio juris ; quia ex actu nullo nulla nascitur obligatio, et consequenter neque exceptio proprie dicta elisiva actionis ; sed sola tunc procedit exceptio facti, seu allegatio nullitatis actus. Porro cum exceptio erroris non habeat nomen proprium in jure, vocari solet *exceptio in factum*.

7° *Exceptio non numeratæ pecuniæ* competit ei qui spe futuræ numerationis chirographum scripsit, et tamen pecuniam numeratam non accepit : talis enim scribens, saltem civiliter obligatur ex contractu chirographario ; neque tamen æquum est eum condemnari ad solvendum quod non accepit : ac proinde hac exceptione se tuebitur, dummodo illam proponat intra biennium.

8° *Exceptio pacti de non petendo* competit debitori cum quo pactus est creditor quod debitum repetere nolit, vel ab eo tantum, et tunc ille solus liberatur, et non hæredes ejus ; vel a nullo, et tunc exceptio ista prodest etiam hæredibus debitoris : nam tali pacto prior obligatio non tollitur, cum pactum non sit

modus tollendi obligationem, sed tantum ex illo nascitur exceptio, qua creditoris actio elidatur.

9° *Exceptio jurisjurandi* competit ei qui juravit rem suam esse, vel se non debere, si tale juramentum ab actore ei delatum sit.

TITULUS XXVI.

DE PRÆSCRIPTIONIBUS (1).

§ 1. *De natura, varietate et origine præscriptionis.*

a) Præscriptionis nomen in jure dupliciter sumitur : 1° late et generaliter, prout idem est ac exceptio ; 2° stricte et specialiter, pro exceptione peremptoria per quam possessor, in quibusdam conditionibus constitutus, contra dominum excipit : in hoc sensu hic sumitur. Hinc est cur titulo *de Exceptionibus* succedat titulus *de Præscriptionibus*.

Præscriptio definitur : *Adjectio sive acquisitio dominii vel quasi, aut alieni juris sive realis sive personalis peremptio per continuationem possessionis, tempore et modo a legibus vel sacris canonibus definito.*

Dicitur « acquisitio dominii vel quasi, aut alieni juris... peremptio »; effectus enim præscriptionis est ut acquiratur sive dominium, etiam directum (Schmalzgr., n. 5, 6), sive libertas ab obligatione, servitute, etc.

Præscriptio et *usucapio* hodie synonymice acceptantur, licet sit diversitas in modo significandi : usucapio, ut constat ex etymologia vocabuli, est modus acquirendi dominium; præscriptio vero est species exceptionis peremptoriæ : quapropter usucapio habetur ut causa et præscriptio ut effectus.

Præscriptio sumitur vel *in fieri*, prout est actus continuativus possessionis nondum tempore completæ, vel *in facto esse*,

(1) De hic agitur 1° in Inst., lib. II, tit. VI; in Pandect., lib. XLI, tit. III-XI; lib. XLIV, tit. III; in Codice, lib. VII, tit. XXI-XLI; Novel. 9; 2° in Cod. civ., a. 32, 137, 339, 475, 695, 706, etc., 1234, etc., 2226, 2229, etc., etc.; Cod. instr. crim., a. 637 et seq.

prout est jus quæsitum ex possessione legitimo tempore continuata.

b) Præscriptio dividitur : 1° In *ordinariam* seu *longi temporis*, — qua res mobilis triennio, immobilis vero decennio inter præsentés, et vicennio inter absentes præscribitur, — *extraordinariam* seu *longissimi temporis*, quæ tempore 30 vel 40 annorum completur, et *immemorialem*, cujus initium excedit memoriam hominum, sive lapsum sit tempus 100, sive plurium vel pauciorum annorum.

2° In *odiosam*, quæ in odium negligentiae possessorum, res suas non curantium, introducta est; *favorabilem*, quæ in favorem possidentis propter bonam fidem et justum titulum introducta est, uti triennalis in mobilibus, et *mixtam*, quæ introducta est partim ob odium negligentis, partim ob favorem possidentis bona fide et justo titulo, uti est præscriptio 10 vel 20 annorum.

3° In *positivam*, qua jus alienum nobis acquiritur, et *privativam*, qua jus alienum in re nostra exstinguitur, ut si præscribas servituti.

c) Præscriptio 1° introducta est primum jure civili, dein approbata per jus canonicum. Causa principalis introducendi præscriptionem fuit bonum publicum, ne rerum dominia manerent incerta et confusa : quo casu possessores rerum continuis litibus vexarentur et fundos possessos non auderent colere, ne aliis et non sibi laborarent. Causa secundaria fuit ut hoc modo homines ad curandas res suas efficerentur cautiores, dum vident negligentiam puniri ademptione dominii.

2° Sequitur præscriptionem justam esse in foro conscientiae. Ratio est, quia princeps, vi dominii alti, ob gravem et publicam causam potest dominium ab uno subdito transferre ad alterum : omnia enim bona subditorum deservire debent communi bono. Deinde jus canonicum approbat præscriptiones, et ideo censet illas esse justas, etiam in foro interno.

Tamen licet præscriptio introducta sit propter bonum publicum, privati possunt ei renunciare pactis, quia favorem privatorum concernit ultimate et in effectu.

3° Ex hoc corollario aliud consequitur, nempe quod præscribens rem aliquam non teneretur, post completam præscriptionem, illam rem restituere, si cognovisset eam alienam fuisse;

nam præscribens beneficio præscriptionis acquisivit ipsum dominium rei præscriptæ.

§ II. De subjecto et materia præscriptionis.

I. Quoad subjectum.

a) In genere præscribere possunt illi omnes qui possunt rem alienam proprio nomine possidere et dominium acquirere. Sic præscribere potest infans, sed tutore auctore, pupillus vel minor, etiam sine tutore aut curatore, modo animum usucapiendi habeat, furiosus vel amens, si ante furorem vel amentiam possidere incœperunt; nam ad acquisitionem dominii requiritur animus acquirendi, ac proinde usus rationis, saltem dum inchoata fuit possessio.

b) Præscriptio procedit contra omnes, nisi specialiter excipiantur. Excipiuntur autem omnes illæ personæ quæ non possunt stare in judicio, vel bona sua administrare aut tueri: non est æquum bona eorum præscribi qui illa defendere non possunt.

II. De materia præscriptibili.

a) Instar regulæ est præscribi posse omnes res corporales, sive mobiles illæ sint, sive immobiles, nisi specialiter excipiantur. Res incorporales, ut jura, servitutes et actiones, sicut proprie possideri non possunt, ita nec præscribi, sed tantum quasi, sicut tantum datur earum quasi-possessio.

Ex rebus illis aliæ ex natura sua, aliæ ex juris prohibitione præscribi nequeunt. Unde

b) Res *natura sua* præscribi non possunt quæ sunt extra commercium humanum: 1° *Res sacræ*, ut altaria, calices, etc. (ex jure Rom. et can.); nam res illæ possideri nequeunt, ac proinde nec præscribi. 2° *Res religiosæ*, quales sunt sepulcra; tamen hodie, quia cœmeteria consecrantur, jam sub nomine rei sacræ continentur. 3° *Res sanctæ*, quæ speciali sanctione defenduntur a violatione hominum, ut muri et portæ civitatis. 4° *Res publicis usibus deputatæ*, ut forum, plateæ, fontes, scholæ, etiamsi iis populus uti desierit. 5° *Homo liber*, ut fiat servus. 6° *Jurisdictio papalis* in totam Ecclesiam a Christo data Summo Pontifici, uti nec alia quæ sunt juris divini præscribi possunt.

7° *Res meræ facultatis* seu arbitrii, quæ citra ullam obligationem aut conventionem cujusque libero arbitrio relinquuntur. Ratio est : res hujusmodi, cum sint meri facti, nihil juris ponunt : v. g. si sæpius ludere vel deambulare in horto permittaris.

c) *Res ex prohibitione juris* præscribi vetitæ sunt :

1° *Jura majestatica majora*, quæ principi dantur in recognitionem supremi principatus, ut esse exemptum a legibus, a vectigalibus. — Sed minora regalia præscribuntur, ut jus cudendi monetam, legitimandi, etc., modo sit præscriptio quadragenaria cum titulo, — et immemorialis sine titulo. 2° *Limites parochiarum et episcopatum*, ne jurisdictiones confundantur. 3° *Res pupillorum*, nisi usucapio completa fuisset pupillo adhuc in utero existente : quo casu pupillus habet beneficium restitutionis in integrum. 4° *Juri visitationis, obedientiæ* subditus non præscribit extinctive ut nulli subsit, sed tantum translativè ut non huic sed alteri prælato pareat (c. 16 h. t.)

d) *Res quæ ex juris dispositione a certis personis* præscribi non possunt, sunt : 1° *Res hæreditariæ*, quæ, antequam dividantur, ab uno cohærede non præscribuntur, cum nomine omnium possideantur. 2° *Jura spiritualia*, ut eligendi, instituendi in beneficiis, etc., a laicis non præscribuntur, quia nec possidentur (c. 7 h. t.), — exceptis iis ad quæ laici a jure habilitati sunt, ut v. g. jus patronatus. 3° *Beneficia ecclesiæ* in titulum obtenta sine titulo non præscribuntur a clericis (c. 1 *de Reg.*, in 6°). 4° *Res furtive* vel *vi occupatæ* a fure et malæ fidei possessore nunquam; a tertio vero bonæ fidei possessore, v. g. emptore vel hæredi furis, quandiu affectæ sunt vitio reali furti, usucapi non possunt; sed vitium reale purgatur per tempus longissimum, 30 vel 40 annis.

§ III. *De possessione et tempore requisitis ad præscribendum.*

I. *De possessione requisita ad præscribendum.*

Certum est : a) ad præscribendum requiri possessionem; constat ex utroque jure, speciatim ex reg. 3 jur. in 6°. Sufficit in rebus incorporalibus quasi-possessio, qua jura possideri dicuntur. Sed

b) Qualis esse debeat hæc possessio? 1° Debet esse *civilis*, hoc est, detentio rei cum opinione domini; nam præscriptio est modus acquirendi dominium, quod non acquiritur sine animo et voluntate acquirentis. Non tamen necesse est ut reali apprehensione acquiratur res præscribenda, sed sufficit ut fictione juris aliquo actu, qui apprehensioni æquivalet, comparetur.

Hæc civilis possessio sive naturalis sufficit, et vicissim. Si quis alieno nomine possidet, non sibi, sed principali suo, usucapit, ut colonus.

2° Debet esse *continua* et *non interrupta*, quia interruptio contraria est præscriptioni: sed sufficit ut possessio continuetur sive ab uno, sive successive a pluribus possessoribus: constat ex utroque jure.

II. De tempore requisito ad præscribendum.

a) *Quoad res corporales.* 1° *Mobiles*, etiam prætiosæ vel Ecclesiæ Romanæ, cum titulo præscribuntur triennio, sublata annali præscriptione. Et hæc dispositio non est correcta per jus canonicum. Tamen aliqui attribuunt rebus mobilibus idem privilegium quod immobilibus ecclesiarum: quod recte concedi videtur rebus valde pretiosis, quæ æquiparantur immobilibus.

2° *Res immobiles* privatorum præscribuntur decennio inter præsentis, et vicennio inter absentes, cum titulo et bona fide; sine titulo autem, spatio 30 annorum. Ita jus Romanum.

3° *Res corporales privilegiatæ* generatim non præscribuntur nisi longissimo vel longo tempore. Canonistæ multa, post civilistas, dicunt de præscriptione illarum rerum; sed cum pleraque eruantur ex solo jure Romano, ideo breviter quæ spectant res ecclesiarum, recensebimus. Itaque 1° *res immobiles* Ecclesiæ Romanæ non præscribuntur nisi spatio centum annorum (c. 13, 14, 17 h. t.; c. fin. eod. in 6°, etc.); et idem dicendum est de juri-bus particularibus quæ istis rebus cohærent. 2° *Res immobiles* aliarum inferiorum ecclesiarum præscribuntur spatio 40 annorum (c. 4, 6 h. t.); et hæc quadragenaria præscriptio competit omnibus monasteriis et locis religiosis.

b) *Quoad res incorporales.* 1° *Omnis servitus, ususfructus, habitatio, etc.* regulariter acquirebantur de jure Rom. præscriptione ordinaria 10 vel 20 annorum cum titulo; imo, juxta plures,

illud tempus sufficebat etiam præscribenti sine titulo. Eodem tempore extinguuntur servitutes quo acquiruntur.

2° Si jus commune resistat præscribenti et positive assistat ei contra quem præscribitur, fundando ejus intentionem, jus aliquod non præscribitur nisi 40 annis cum titulo, et tempore immemoriali sine titulo (ita Bonif. VIII in c. 1 h. t. in 6°, quo reformat jura anteriora c. 6, 15 h. t.). Si vero jus resistat præscribenti, non autem positive assistat ei contra quem præscribuntur aliqua jura, sufficiunt 40 anni, nec opus est allegare vel probare titulum: ita glossa c. 1 h. t. in 6° (Vide Schmalzgr., h. t.).

3° Actiones reales cum titulo præscribuntur annis 10 inter præsentés, 20 inter absentes (Vide Schmalzgr., h. t. n. 117).

4° Actiones personales, aliæ sunt ex contractu, aliæ autem ex delicto. Priores regulariter extinguuntur spatio triginta annorum. Sed variæ sunt exceptiones: sic actiones ecclesiis et piis locis competentes, non extinguuntur nisi præscriptione quadragenaria, vel centenaria, si de Ecclesia Romana ageretur. Quoad actiones et obligationes personales ex delicto, de jure Romano præscribebantur spatio 20 annorum, exceptis ex una parte quibusdam criminibus quæ ob enormitatem nullo unquam tempore præscribebantur; et ex altera, actiones injuriarum, quæ uno anno, et actiones ad accusanda delicta carnis, quæ quinquennio exstinguebantur (de jure Gallico).

§ IV. De justo titulo et bona fide ad præscribendum requisitis.

I. De justo titulo.

a) *Definitio et divisio tituli.* 1° Tituli nomine hic intelligitur causa ex se habilis ad transferendum dominium seu aliud quodcumque jus; unde tot sunt tituli præscribendi rem alienam quot sunt hujusmodi causæ. De his tractant civilistæ.

2° Constat ex c. 7 h. t. titulum requiri ad præscribendum; et ratio confirmat, quia titulus est fundamentum justæ possessionis et bonæ fidei, et sine causa habili nemo credere potest se habere jus possidendi.

3° Titulus dividitur communiter in verum, putativum, coloratum et præsumptum. *Verus* est qui nullo defectu laborat, seu cui nullus subest error; *coloratus* seu *apparens*, qui apparet

esse verus, sed reipsa non est, propter vitium occultum; *existimatus* seu *putativus*, quando probabiliter creditur intervenisse, cum tamen de facto non intervenit; *præsumptus*, quando ob diuturnitatem temporis jus præsumit intervenisse titulum, sive reipsa intervenerit, sive non.

b) *Qualis titulus requiratur ad præscribendum?*

1° Titulus *verus* non requiritur, cum sine præscriptione transferat dominium et alia jura.

2° Titulus *coloratus* ad præscribendum sufficit, nam mediante illo titulo sufficienter justificatur possessio, et conditio præscribendi acquiritur. At non requiritur, quia

3° Sufficit titulus *existimatus*, dummodo sit rationabiliter existimatus : ita communis sententia. Est rationabiliter existimatus, dum intervenit error facti alieni; nam error circa factum proprium a jure non toleratur.

4° Titulus *præsumptus* non sufficit ad præscriptionem ordinariam, sed allegari et probari debet (can. *Placuit* 15, causa 16, q. 3). Sufficit autem ad præscriptionem extraordinariam longissimi temporis, et multo magis in centenaria et immemoriali; quia jus præsumit titulum intervenisse, saltem quando præscribenti non resistit.

At qualis resistentia juris communis obstat præscriptioni quadragenariæ? Sufficit si ita resistat jus possessori, ut simul etiam assistat petitori seu illi contra quem præscribitur. Si vero resisteret quidem possessori, sed petitori non assisteret, probabilius non obstat præscriptioni, quia reapse jus non resistit possessori quoad hunc petitozem, et consequenter remanet præsumptio bonæ fidei.

5° Disputant CC. an ad præscribendas servitutes requiratur titulus positivus (Vide Schmalzgr., h. t. n. 91).

6° Notandum est hic quod præscriptio longissimi temporis aut immemoralis corrui, detecto vitio seu inhabili titulo : quia præsumptio tituli cedit veritati.

II. De bona fide ad præscribendum requisita.

a) *De natura et necessitate bonæ fidei.* 1° Bonæ fidei nomine hic intelligitur iudicium prudens, quo quis iudicat se juste rem possidere. Opponitur *malæ fidei*, qua quis iudicat rem quam

possidet esse alienam vel non esse suam. Bona fides accipitur vel *theologice*, seu quatenus peccatum excludit, vel *civiliter* seu *juridice*, quatenus possessio ex lege non habet vitium.

2° *Generatim* bona fides requiritur ad omnem præscriptionem, tam inchoatam, quam continuam et completam, ex c. 5 et fin. h. t., et reg. 2 in 6°; nam sine fide theologice bona detinetur res aliena cum peccato; porro legislator humanus nequit permittere detentionem rei cum peccato, cum obstet jus naturale. Unde jure canonico correctum est jus civile, quo bona fides exigebatur tantum ad initium, non vero ad continuationem præscriptionis. Diximus: « ad omnem præscriptionem », nam tempus etiam immemoriale non purgat malam fidem, ex c. 5 h. t., et ratio est, quia detinens scienter rem alienam peccat, et tanto gravius, quanto diutius hanc rem detinet.

3° *Speciatim* requiritur bona fides, non tantum theologica, verum etiam *juridica*: unde ignorantia juris certi et clari, etiamsi hæc ignorantia sit invincibilis, impedit ordinariam præscriptionem ex utroque foro: præscriptio enim a jure conceditur, et ideo in tantum valet, in quantum a jure approbatur. Diximus « ordinariam », nam ignorantia invincibilis non nocet tricenariæ præscriptioni, cum jus Romanum, a jure canonico non correctum, bonam fidem ad eam non requirat.

Tamen ignorantia juris toleratur in feminis, rusticis et simplicibus, saltem quoad dispendia (jus Rom.). Item quoad omnes ignorantia juris dubii, cum jus dubium proprie non sit jus.

b) *De fide dubia*. 1° Dubium antecedens obstat initio et continuationi præscriptionis, nam ad eam jus canonicum exigit bonam fidem; ratio est, quia ut aliquis rem, quam ante non habuit, licite sibi vindicare incipiat, necesse est ut determinate judicet eam ad se pertinere; porro si dubitat, inique facit eam sibi usurpando.

2° Si dubium superveniat præscriptioni jam inchoatæ, distinguendum est: si in thesi seu in genere dubitetur, nempe si dubium sit *speculativum*, non ponit obicem præscriptioni, juxta gloss. in cap. fin. h. t.; tamen diligentia adhiberi debet sufficiens ad detegendum dominum rei, nempe ut detinens rem sciat an illa sit aliena. Si dubium sit *practicum*, nempe si in hypothesis, nempe attentis omnibus circumstantiis, dubitetur an res reti-

neri possit, interruptitur præscriptio, quia tale dubium pugnat cum bona fide.

c) Bona vel mala fides auctoris quoad successores.

1° Bona fides auctoris prodest successor, tam universali quam particulari seu singulari, quia successor succedit in omni jure rei connexo, et ideo etiam quoad præscribendum. Sequitur quod tempora antecessoris accedant temporibus successoris (Vide Schmalzgr., n. 70).

2° Mala fides auctoris non nocet successor singulari, modo iste bona fide inchoet possessionem, nam successor singularis non ita repræsentat personam auctoris, ut ei succedat in vitia particularia. Excipitur, si res sit affecta vitio reali, v. g. furti.

3° Probabilius successor universalis et immediatus, quamvis sit bonæ fidei, rem ab auctore mala fide possessam non potest de jure communi præscribere præscriptione ordinaria. Ratio est, quia hic successor universalis fictione juris censetur una eademque persona cum antecessore (Schmalzgr., n. 72, 73).

4° Mala fides antecessorum civitatis, communitatis, etc. probabilius nocet successoribus, ut hi res et jura a se cum bona fide possessa præscribere nequeant, et valet ratio superius adducta quoad identitatem personæ: communitas enim eadem persona moralis semper remanet.

d) Notandum est quod possessor non teneatur probare bonam fidem, nam ignorantia rei alienæ seu bona fides præsumitur, ubi scientia non probatur (reg. 47 in 6°). Mala autem fides ex variis conjecturis probatur, ut ex defectu tituli in recenti possessione.

§ V. *De impedimentis præscriptionis.*

1° Præscriptio dicitur *non procedere*, seu *non currere*, quando, ob defectum alicujus conditionis requisitæ, incipere non potest: ut si desit possessio civilis, titulus vel lex resistat alienationi bonorum. Tamen aliquando potest continuari præscriptio jam cœpta, licet eadem non possit incipere (Vide Schmalzgr., h. t. n. 129).

2° Præscriptio dicitur *dormire*, dum semel legitime inchoata ob impedimentum superveniens interim quiescit et suspenditur; sublato vero impedimento, denuo procedit, computato

tempore anteriore cum posteriore, ita ut solum tempus medium deducatur, utpote inutile (c. 10, 14 h. t.) Tria assignantur ejusmodi impedimenta, scilicet tempus belli vel pestis grassantis, tempus vacationis ecclesiæ quæ caret proprio pastore (c. 4, 10 huj. tit.), et tandem tempus pupillaris ætatis (Schmalzgr., n. 130-133).

3° Præscriptio *interrumpi* dicitur, quando inchoata ita cessat ut tempus antea non continuetur cum posteriori (c. 8 h. t.). Illa autem interruptio fieri potest dupliciter : *naturaliter*, si post illam rite inchoatam deprehenderetur aliquis defectus substantialis, v. g. quod mala fides supervenerit; tunc interruptur absolute quoad omnes. *Civiliter* interruptur, quando jus possidendi per aliquem actum juridicum, id est, per citationem vel litis contestationem, revocatur in dubium; tunc præscriptio interruptur tantum respectu illius quocum lis cœpta est : citatio interruptit præscriptionem odiosam 30 annorum, non vero longi temporis; litis contestatio, mixtam 10 vel 20 annorum; sed præscriptio favorabilis interruptur sola sententia judiciali, non vero probabilis litis contestatione (Vide Schmalzgr., n. 138, 139).

4° Usucapio jam completa *rescindi* potest ex juxta causa, seu occasione læsionis quam præscriptione passi sunt qui gaudent beneficio restitutionis in integrum (de quibus in tit. xli libri I).

QUARTA PARS

DE FINE LITIS

Absoluto principio et medio litis, agere oportet de iis quæ spectant ad finem processus judiciarii. Finis imponitur liti per sententiam, si ab ea non appellatur; unde in sequentibus titulis superest tractandum de sententia et re judicata, de appellationibus et profectione ad Sedem Apostolicam; tandem de confirmatione sententiarum.

TITULUS XXVII.

DE SENTENTIA ET RE JUDICATA (1).

Sententiæ regulariter præmittitur conclusio in causa : unde successive agemus de conclusione in causa, de ipsa sententia, de re judicata, et tandem de sententiæ executione ac de pœnis latis contra male judicantes vel litigantes.

§ I. De conclusione in causa.

a) *Definitur conclusio in causa, quæ nihil aliud est quam ulteriorum probationum et allegationum renuntiatio, ac causæ agitatæ submittio ad decisionem a iudice faciendam.* Hoc fit dupliciter, tacite et expresse : *expressa* est conclusio in causa, dum partes scripto aut oretenus renuntiant ulterioribus probationibus ; *tacita* autem est, dum controversiam suam submitunt decisioni iudicis aut tempus probationibus præfixum elapsunt.

Conclusio in causa est vel *pura* seu *absoluta*, quæ simpliciter causam concludit, vel *conditionalis* seu *eventualis*, quæ fit cum conditione, protestatione aut reservatione. Potest etiam concludi vel in tota causa vel tantum super aliquo articulo : in primo casu, dicitur *generalis*, in secundo, *specialis*.

Conclusio in causa probabilius non est de substantia processus judicialis, nam nullo certo jure præcipitur sub pœna vitiationis processus, et alias per eam nihil defensionis aufertur partibus, sed tantum suspectæ dilationes tolluntur.

b) Partes litigantes et procurator cum mandato speciali concludere possunt in causa, cum eis competat renunciare ulterioribus allegationibus. Modus seu forma concludendi in hoc præsertim consistit ut iudex, finitis recessibus, seu allegatio-

(1) De hac materia agitur 1º in Inst., lib. IV, tit. XXVII ; in Pandect., lib. XLII, tit. 1 et seq. ; in Codice, lib. VII, tit. XLII-LXI ; 2º in Cod. proces. civil., a. 116 et seq., 135, 136, 139 et seq., 345, etc.

nibus et responsionibus, a partibus quærat an ulterius habeant aliquid allegandum, et postea exigat ut aliis allegationibus renuntient.

c) Finis conclusionis in causa est ut veniatur ad finem processus judiciarii. Inde effectus illius conclusionis, si hæc pura sit, seu sine conditione aut reservatione, est quod post eam regulariter nulla amplius admittatur probatio vel exceptio (c. 9 *de Fid. instrum.*; c. 3 *de Causa poss. et prop.*). Conclusio enim significat omnino liquere de causa. Dicitur « regulariter »; nam in causis criminalibus, matrimonialibus, minorum et appellationis, instrumenta et probationes produci possunt post conclusionem in causa : quia in prioribus agitur de re gravissima, et ipsum jus naturæ, omni lege positiva superius, defensionem tribuit; quoad causas minorum, constat quia possunt petere restitutionem in integrum, editis instrumentis, et tandem per appellationem conclusio in causa tollitur. Addendum est quod in omnibus casibus litis admittuntur instrumenta et lites, etiam post conclusionem in causa (Vide Schmalzgr., h. t. n. 11-13).

§ II. De sententia.

I. Quid et quotuplex sit sententia?

a) *Sententia*, quæ a *sentiendo* dicitur, accipi potest formaliter vel objective. Formaliter sumpta, est pronuntiatio judicis super causa inter litigantes agitata, et in hoc sensu est proprie actus judicis. Objective accepta, est ipsa res judicata; quo sensu sententia dicitur transire in rem judicatam.

b) Sententia dividitur : 1° in *definitivam*, quæ, negotio principaliter deducto in iudicium, finem imponit, et *interlocutoriam*, quæ super aliquo incidenti vel emergenti profertur, inter principium et finem causæ. In multis differunt definitiva et interlocutoria, scilicet in effectu, in forma et in firmitate. Sic, v. g., iudex sententiam interlocutoriam revocare potest (c. 60 *de Appell.*), non autem definitivam, cum in primo casu non desinat esse iudex in illa causa, et in secundo desinat.

2° Definitiva dividitur in absolutoriam, condemnatoriam et declaratoriam criminis : *absolutoria* est, quæ reum absolvit : *condemnatoria*, quæ reum condemnat eique infligit pœnam, et

tandem *declaratoria criminis* illa est quæ reum non damnat, sed declarat crimen commissum fuisse, cui lex ipsa pœnam infligit.

3° Interlocutoria duplex est : *simplex* seu mere interlocutoria, quæ non officit causæ principali, et *mixta*, quæ, licet causam principalem expresse non decidat, tamen vim definitivæ habet, quia post eam alia sententia non speratur.

II. *Requisita et solemnitates validæ sententiæ.*

a) Ad validam sententiam, requiritur in primis :

1° Ex parte *judicis*, ut sit competens (c. 4 *de Judic.*), et non sit notorie excommunicatus; nam judex incompetens caret jurisdictione in partes litigantes, et excommunicatus jurisdictione est privatus. 2° Si sententia feratur a pluribus iudicibus, valet si illorum iudicum major pars concordet; si vero æquali numero discordent, et sint iudices ordinarii, prævalet sententia pro reo, nisi actor causam favorabilem habeat (c. fin. h. t.); si vero sint iudices delegati, neutra valet sententia, donec alterutra a delegante confirmetur (c. 17 *de Hæret.*, in 6°).

2° Ex parte ipsius *sententiæ* requiritur : 1° ut sit *certa*, nisi res in iudicium deducta petat sententiam incertam vel alternativam : v. g. prædium cum fructibus restituatur; 2° ut sit *pura* et non conditionata, quia sententia sub conditione lata non imponeret finem controversiæ, nec videretur fundata in sufficienti causæ cognitione; 3° ut sit *conformis libello*, in re quæ petitur, in causa ex qua petitur, et in actione quæ intenditur (c. 24 *de Accus.* Clem. 2; *de Verb. sign.*); 4° ut sit *conformis juri*, saltem si jus clarum est. De obscuritate quæ tollit vel relinquit valorem sententiæ, agit Schmalzgr. (h. t. n. 38 seq.).

b) *Solemnitates extrinsecæ* in prolatione sententiæ observandæ, sunt sequentes : 1° Ut sententia feratur utraque parte legitime citata et præsentem; at absens contumaciter habetur pro præsentem (c. 2 h. t.).

2° Ut sententia feratur die non feriato, ut supra dictum est, in loco publico seu tribunali, nisi agatur de episcopo, qui in quolibet loco non exempto suæ diœcesis jus dicere potest (c. 7 *de Off. ord.*, in 6°).

3° Ut sententia feratur, iudice sedente pro tribunali (c. fin. h. t. in 6°), et ex periculo seu ex scriptura nomine iudicis con-

cepta; tamen consuetudo alicubi obtinuit ut episcopus per alium sententiam recitare faciat.

4° Ut sententia concipiatur contra illum qui litem contestatus est : ita jus Rom. Sed de jure canonico, sententia ferri potest vel in procuratorem vel in principalem litigantem (c. 6 *de Relig. Dom.*; c. 14 *de Cens.*, etc.); excipiuntur aliqui casus in quibus, ob specialem rationem, sententia non potest concipi in procuratorem, v. g. in matrimonialibus, criminalibus, etc.

c) Sententia *transit in rem judicatam*, eo tempore quo pars victa acquiescit sententiæ, vel expresse, puta petendo terminum solutionis, vel tacite, non appellando intra delectum tempus : etenim stat pro justitia sententiæ præsumptio juris et de jure, contra quam non admittitur probatio.

Dantur tamen exceptiones, seu casus in quibus sententia non transit in rem judicatam. Præcipuæ sunt sequentes : 1° In causa matrimoniali, si deinde pro dissolutione vel contra eandem matrimonii probationes afferantur (c. 7, 10 h. t.). 2° In causis beneficialibus, si ostenderetur contra victorem inanitas tituli (c. 46 *de Appell.*). 3° Si sententia lata est ex instrumentis aut testimoniis notorie falsis (c. 22 h. t.). 4° In causa censurarum (c. 36 *de Offic. deleg.*; c. 48 *de Sent. excom.*, etc.); petens absolutionem semper auditur si velit probare sententiam esse injustam. 5° In causis criminalibus, si repertæ sunt probationes pro favore rei (jus Rom.). 6° In causis minorum eorumque privilegiis gaudentium (Vide expositores juris Rom.).

§ III. *De re judicata.*

a) *Rei judicatæ* nomen accipitur sive pro ipsa lite super qua sententia lata est, et a sententia differt sicut effectus a causa; sive pro ipsa sententia, non tamen statim ac pronuntiata est, sed cum primum illa amplius suspendi nequit : transit in rem judicatam.

b) *Effectus* rei judicatæ 1° ex parte *judicis* est, quod functus sit suo officio; 2° ex parte *partium*, quod inter illos jus faciat et obliget ad parendum (c. 13 h. t.). 3° Ex parte *causæ*, est finis controversiæ. Quando conformes sunt communiter sententiæ inferiorum judicum, non faciunt quidem jus commune, tamen

constituere possunt *stylum curiæ* seu fori, qui pro lege vel saltem legis interpretatione in tali loco recipitur. Si sententia fuisset lata a principe, vim legis haberet (c. 19 h. t.).

c) An res judicata vim habeat, etiam in foro conscientiæ? Prima sententia, quam propugnant Gonzalez, Schmalzgrueb., Pichler, etc., affirmat litigantes, saltem bonæ fidei, quibus res adjudicata fuit, illam rem retinere posse, etiamsi postea certo cognoverint rem esse alienam. Varia afferunt jura; sed probant præsertim ex ratione, quia respublica potest et in casu debet tribuere hanc vim rei judicatæ, sicut tribuit consuetudini, cum bonum publicum non minus in primo quam in secundo casu hoc exigat. Altera sententia, quam tenent Abb., Felin., Sylv., Soto, Maschat, etc., negat, multis juribus allatis plus minusve concludentibus; et ratio præcipua est quia sententia judicis fundatur in præsumptione justitiæ et meritorum causæ pro qua pronuntiatum est; porro præsumptio cedit compertæ veritati, præsertim in foro conscientiæ seu veritatis.

d) *De executione rei judicatæ seu sententiæ.* 1° Exsecutio est actus judicialis quo realiter victori præstatur quod verbaliter per sententiam ei adjudicatum est. Hinc per sententiam ore tantum res victori præstatur, per executionem ipso facto adjudicatur. 2° Exsecutio fieri debet ab ipso iudice qui sententiam tulit, non autem ab ipso victore, quia secus periculum foret ne pars victa violenter resistat victori. Tamen si iudex qui sententiam tulit non esset ordinarius, generatim non posset exsequi sententiam (Vid. Schmalzgr., h. t. n. 95). Si a sententia fuisset appellatum, et sententia in prima instantia lata fuisset reformata, ad iudicem appellationis pertineret exsecutio; si vero fuisset confirmata, variæ sunt distinctiones quæ videri possunt apud civilistas et Schmalzgr. (n. 96, 97). 3° Quoad tempus intra quod fieri debeat exsecutio, distinctione opus est inter diversas causas: in criminalibus, pro executione pœnæ corporalis, decem dies, a jure communi dati ad appellandum, non exspectantur, sed exsecutio statim fit; in actionibus personalibus et delictis, conceditur quadrimestre ad solvendum (c. 15 h. t. post jus Rom.); nam non semper ad manum est pecunia; tandem in actionalibus realibus, executioni mandari debet sententia quamprimum illa transierit in rem judicatam, scilicet statim

post decem dies a jure concessas ad appellandum; nam res non potest ulterius retineri, nec ex ea fructus colligere potest victus (Vide Schmalzgr., h. t. n. 98, 99, et explanatores juris civilis).

§ IV. *De pœna temere litigantis et judicis male judicantis.*

a) Temerarius litigator. Olim triplici pœna coercebatur, scilicet juramento calumniæ; infamia, saltem in judiciis famosis et turpibus; tandem multa pecuniaria. Hodie est hæc ultima tantum, seu condemnatio in expensas necessarias et moderatas, quarum male litigans causa fuit. Tamen expensæ quæ vocantur *delicatæ* et voluntariæ, ut sumptus justo majores in itinere, dona advocatis data, etc., non refunduntur.

Per temerarium litigatorem hic intelligitur qui imprudenter, seu non adhibita requisita diligentia, sine prævio causæ examine, litem adversario movit aut sibi motam suscepit; sic qui libellum mutavit, ab una actione transiit ad aliam, vel nihil pro sua causa probavit, etc., est temerarius litigator. Secus si semiplene probavit, si jura ab ipso allegata sunt ambigua, si confidit in sententia plurium DD. vel unius celebris, si justam habuit causam litigandi, etc.; tum victus generatim excusatur a pœnis temere litigantium, cum ex parte illius nulla fuit temeritas. Diximus generatim, quia sunt casus in quibus litigans in expensis litis victori condemnandus est.

b) Judex male judicans, 1° si ex dolo et malitia male judicavit, ad varias pœnas de jure Romano et Gallico hodierno dammandus est, prout inductus fuerit timore, gratia, odio, vel pecunia (Vide civilistas).

2° Si male judicavit ex imprudentia aut imperitia, tenetur ex quasi-delicto ad litis æstimationem seu damnum et interesse partis, attenta culpæ qualitate.

3° De jure canonico, judex ecclesiasticus contra justitiam et propriam conscientiam, favore vel per sordes, judicans, præter litis æstimationem, punitur pœna suspensionis ab officio (c. 1 h. t. in 6°). Si vero judicavit materialiter tantum contra justitiam, seu ex inconsideratione vel ignorantia putans se juste judicare, non incurrit hanc suspensionem. Tamen hæc pœna

non comprehendit episcopum : nam ex privilegio (c. 4 *de Sent. excom.*, in 6°), episcopi pœnam suspensionis non incurrunt, nisi de illis expressa fiat mentio. Hæc pœna non extenditur etiam ad arbitrum compromissarium, qui non est judex ordinarius nec delegatus : leges enim pœnales sunt stricte interpretandæ. Idem dicendum est de mero exsecutore.

TITULUS XXVIII.

DE APPELLATIONIBUS, RECUSATIONIBUS ET RELATIONIBUS (1).

Parti per sententiam læsæ competunt varia remedia : 1° remedium nullitatis, si sententia ex aliquo capite fuerit invalida; 2° remedium ordinarium appellationis et remedia extraordinaria, ut restitutionis in integrum, supplicationis principi factæ, etc., si sententia fuerit injusta. In rubrica hujus tituli speciatim indicatur modus quo suspendi posset effectus sententiæ, ne in rem judicatam transeat : impeditur enim ille effectus sive *appellatione* ad judicem superiorem, sive *recusatione* judicis incompetentis, suspecti, etc., sive denique *relatione* causæ ad superiorem.

SECTIO PRIMA.

De appellatione.

§ 1. *De natura appellationis et de personis quæ appellare possunt.*

I. Natura et divisio appellationis.

a) Appellatio est *provocatio ab inferiori ad superiorem, ratione gravaminis illati vel inferendi.*

Differt a supplicatione, qua læsus seu gravatus petit a principe ut ex benignitate revideat ac retractet sententiam.

b) Appellatio est duplex : *judicialis*, quæ interponitur ab actibus judicialibus, vel ante litem contestatam a brevi termino

(1) De hac materia agitur 1° in Pandect., lib. XLIX, tit. I-XIII; in Cod., lib. VII, tit. LXII, usque ad finem Novel. 13; 2° in Cod. civ., a. 99, 178, 448, 2224, etc.; in Cod. process. civ., lib. III et IV.

ad comparandum, vel post litem contestatam ab aliqua sententia interlocutoria, vel post sententiam definitivam, dum ab ista vel ejus exsecutione appellatur; *extrajudicialis*, quæ fit ab actibus extrajudicialibus quibus quis gravatur; ut a delatione tutelæ, vel alterius oneris, uti etiam a gravamine quod a privatis infertur vel inferendum timetur in præsentatione, electione, etc. Utraque vel est *justa*, vel *rationabilis* ex justa causa, quæ admittenda est, vel *frivola* ex levi causa, aut *frustratoria* tantum litis protrahendæ causa, quæ tanquam temerariæ rejiciendæ sunt. Jam agendum erit de appellationibus, iudice, causis, modo et effectu appellationum; et tandem de recussionibus et relationibus.

II. De personis quæ appellare possunt.

a) *Qui appellare possint?* Regulariter omnes, quibus intra vel extra iudicium gravamen illatum est, vel inferendum timetur, appellare possunt can. 10 *Ideo* 2, q. 6, c. 61 h. t. Et quidem non solum condemnatus, sed et ii quorum interest, appellare possunt: ut hæres pro cohærede, maritus pro uxore, venditor pro emptore, fidejussor pro debitore principali, pater pro filio, et econtra, dominus pro subdito, episcopus pro clerico, quilibet pro condemnato ad supplicium, cum innocentem defendere omnium intersit. Interdum etiam utraque pars appellare potest, dum sententia super pluribus articulis lata, in uno uni, in altero alteri nocet (c. 7 h. t.). Excommunicato admittitur appellatio judicialis, tanquam defensio (c. 5, 8, 11 *de Except.*), non tamen regulariter extrajudicialis, quæ vim conventionis habet.

b) Appellare non possunt: 1° Qui expresse aut tacite sententiam approbavit, vel legitime citatus contumaciter dixit se nolle venire. 2° Qui in eadem causa non detulit legitimæ appellationi sui adversarii (c. 42 h. t.); nam quod quisque juris in alterum statuit, eodem ipse uti debet. 3° Qui tribus conformibus sententiis condemnatus est, ab ultima appellare nequit, quia præsumptio juris et de jure est pro æquitate sententiarum, et contra reum, quod causam iniquam foveat (cap. 65 huj. t.). 4° In notorio crimine, vel si copulative adsit propria confessio in jure et convictio criminis (c. 13, 14 h. t., can. 4, § *Nullus* 2, q. 6). Denique 5° qui juravit se non appellaturum, regulariter

in causa civili nequit appellare, nisi sententia esset notorie injusta; quia tunc juramentum, in materia juris præstitum, secundum jus interpretandum est sub tacita conditione *si sententia juri et justitiæ conformis est* (arg. c. 13 *de Cler. non resid.*).

c) *An appellatio unius prosit cæteris correis ejusdem causæ consortibus?* Opus est distinctione: si unus reus in prima instantia condemnatus est, et in secunda instantia vicit, appellatio ejus prodest cæteris ejusdem litis consortibus, eandem defensionis causam habentibus (c. 72 h. t.); nam sententia appellationis fertur super sententia primæ instantiæ; ergo cum pro uno non possit esse vera, et falsa pro altero, cujus eadem est causa et idem jus, necessario debet prodesse etiam alteri. At si sententia primæ instantiæ lata est pro uno, sententia secundæ instantiæ, utpote priori conformis, non prodest cæteris, nisi causa sit individua, ut in servitutibus (Schmalzgr., a. 15).

§ II. De iudice a quo et ad quem appellatur.

1. A quo, et coram quo iudice appellari debeat?

a) Appellatur a iudice inferiori, sive ordinario, sive delegato, et qui sententiam tulit; et in hujus defectum appellatio interponenda est coram iudice *ad quem*; et si neutrius copia haberi potest, vel si propter metum gravem non expedit appellationem interponere coram iudice *a quo*, facienda est appellatio coram viris honestis vel notario, cum protestatione quod coram iudice appellari non potuerit (c. fin. h. t.); quod si autem sententia a pluribus iudicibus lata est, et omnium simul aut seorsim, copia ad appellandum haberi nequit, saltem coram uno appellandum est (Clem. 1^a h. t.).

b) A iudice *supremo* nulla datur appellatio, cum is superiorem non recognoscat, nisi per accidens sententia principis politici esset manifeste injusta; tunc enim ad Papam appellari posset, qui ratione peccati est iudex competens, et supremus omnium fidelium (c. 13 *de Judic.*).

Ab ipso autem Papa, qui in terris nulli iudici subjectus est, nulla datur appellatio, ne quidem ad concilium generale; imo sic appellantes, ipso facto incurrunt excommunicationem bullæ *Cœnæ*, casu 2, renovata in constitutione *Apostolicæ Sedis*.

Similiter rejicitur appellatio a Papa male informato ad eundem, ut bene informatum; sed si sententia Romani Pontificis in melius reformanda est, opus est supplicatione et restitutione in integrum (c. 5 *De in integr. rest.*).

Præterea non datur appellatio a concilio generali suo capiti unito, nec a sententia totius S. collegii Card., nec a SS. congregationibus et supremis tribunalibus principum.

c) Judex *a quo* tenetur ex justa causa deferre cuilibet appellationi, cum appellans utatur jure suo, nisi appellatio specialiter sit prohibita. In dubio an causa sit justa, propter reverentiam judicis superioris, deferendum est appellationi. Si autem judex justæ appellationi non deferat, de jure can., saltem si non deferat appellationi ad Papam, deponitur (can. 11, § *Si autem* 2, q. 6), vel arbitrarie punitur (c. 31 h. t.). Quod si ab interlocutoria appellatur, judex non tenetur deferre appellationi; imo progredi potest in causa, donec ei legitime prohibeatur (cap. 5, 7 h. t.).

II. Ad quem judicem appellandum sit?

a) Appellandum est ad superiorem et quidem gradatim, sicut in ecclesiasticis ab archidiacono ad episcopum, ab hoc ad archiepiscopum, primatem, patriarcham, et tandem ad Sedem Apostolicam. Ratio hujus ordinis est, ne confundantur jurisdictiones ecclesiasticæ (c. 66 h. t.; c. 3, eod. in 6º). Si tamen pars adversa non contradiceret, probabilius valeret appellatio ad superiorem mediatum, ut colligitur ex cit. c. 66 h. t. Sic etiam in religionibus a prælato locali appellandum est ad provincialem, ab hoc ad generalem, tum ad protectorem, denique ad Sac. Congregationem negotiis episcoporum et regularium præpositam. Hodie generatim valet appellatio ab episcopo ad SS. congregationes Romanas.

b) A delegato appellatur ad delegantem, vel ejus in officio successorem, a subdelegato ad delegatum subdelegantem, nisi totam suam jurisdictionem subdelegasset; tunc enim ad primum delegantem esset appellandum (c. 27, § *Porro de off. deleg.*; cap. 6, 14, eod. in 6º); uti etiam in casu quo condelegatus subdelegat suo collegæ condelegato, ne appellatio videatur fieri partialiter ad eum qui judex fuit (c. 27 *de Off. deleg.*).

Quod si episcopus causam, alias subjectam jurisdictioni officialis, subdelegavit, regulariter appellari potest, non tantum ad episcopum delegantem, sed etiam ad ejus officialem, seu vicarium generalem, cum utriusque sit idem tribunal (cap. 3 h. t. in 6°), nisi expresse constaret quod episcopus talem causam subduxerit jurisdictioni vicarii (Vide Pirhing et alios).

c) Ex speciali præeminentia et privilegio, a quolibet iudice ecclesiastico (et in territorio papali a iudice laico) immediate appellari potest ad Papam (can. *Si quis* 2, q. 6, c. 7, 31, 34 h. t.) nam Papæ jurisdictio est concurrens cum jurisdictione omnium ordinariorum : excipe subdelegatum delegati Papæ, nam ab illo ad hunc appellandum est (cit. cap. 27, § *Porro de off. deleg.*). Item in provincia immediate appellari potest ad legatum Papæ, cujus jurisdictio est concurrens (c. 1 *de Off. legat*). Si vero causa agitata sit coram ordinario et delegato Papæ, appellatur ad Papam, quia delegatus tanquam major trahit ad se ordinarium tanquam minorem.

d) In casu quo ex duobus litigantibus unus appellat ad superiorem proximum, et alter ad remotum in eodem capitulo, si iudex inferior scit interpositam esse appellationem ad superiorem, non potest procedere in causa, quia jurisdictio superioris absorbet jurisdictionem inferioris.

§ III. De causis a quibus appellatur.

a) In omni causa in qua quis gravatur, regulariter admittitur appellatio (can. 20 *Liceat* 2, q. 6), et quidem si appellatio est judicialis, debet esse gravamen illatum vel comminatum; si vero est extrajudicialis, sufficit gravamen futurum, licet non sit comminatum (c. 60 h. t. Clem. 3^a, eod).

b) Speciatim appellatio non admittitur in sequentibus actibus :

1° A sententia interlocutoria, de jure novo Tridentini (sess. 13, c. 1, et sess. 24, c. 20 *de Ref.*). Excipe, nisi interlocutoria vim habeat definitivæ, vel contineat gravamen non reparabile per definitivam (Trident., *loc. cit.*).

2° In *causa correctionis*, si prælatus ut pater procedat juxta sacros canones, aut propriam regulam ad observantiam disci-

plinæ ecclesiasticæ aut regularis (Trident., sess. 13, c. 1, et sess. 24, c. 10 *de Reform.*; c. 3, 26 h. t., etc.); nam hoc modo appellans, sacros canones, et regulam redargueret iniquitatis : at si prælatus procedat ut iudex, vel in corrigendo modum excedat, ut imponendo jejunium triduanum, cum regula statuatur biduanum, recte ab illius correctione appellatur (Trid., *loc cit.*, c. 18 *de Offic. ord.*). In hac autem appellatione exprimi debet quod prælatus in corrigendo modum excesserit, ut superior cognoscat appellatum esse in casu permissio.

3° *In casu censurarum*, excommunicationis, etc., si latæ sint ante appellationem, quia statim ligant animam, ut tanto magis timeantur (c. 37 h. t.; c. 20 in fine *de Sent. excom.*); ut autem superior de iustitia censuræ cognoscat, licite appellatur.

4° *In causa electionis*, ad impediendam ejus executionem; talis enim appellatio non impedit quominus electus investitur et in possessionem mittatur. Excipitur tamen si appellans gravissimam et rationabilem causam allegaret (c. 4 h. t.).

5° Quando causa committitur decidenda cum clausula « amota omni appellatione »; at solus princeps supremus potest talem clausulam apponere, cum inferior derogare nequeat juri communi appellationem concedenti. Notandum est quod hac clausula prohibetur non tantum privata appellatio, sed etiam justa et rationabilis (c. 53 h. t.). Sunt multi alii casus particulares, qui videri possunt apud Schmalzgrueber fusius de illis disputantem.

c) *In causis minoribus* admittitur etiam appellatio (c. 11 h. t.); ratio est, quia in minoribus potest quis gravari. Tamen in variis juribus civilibus nonnullæ excipiuntur causæ minores summam determinatam non excedentes (Vide civilistas).

§ IV. De fatalibus appellationis.

I. Quid sint fatalia et apostoli?

a) *Fatalia* appellationis, a *fato* dicta, sunt certa tempora a jure statuta intra quæ debet inchoari et terminari causa appellationis; alias appellatio fit deserta seu quasi fato moritur. Tempus illud intra quod appellatio interponi debet, hodie de jure canonico et civili est decendium (cap. 15 *de Sent. et re*

jud.) Ultimus dies fatalis est, quia, eo elapso, non auditur appellans.

Fatalia quatuor sunt scilicet : 1° *appellationis interponendæ*; 2° *petendi et concedendi apostolos*; 3° *appellationis introducendæ*, et tandem 4° *appellationis finiendæ*.

b) Apostoli seu missi sunt litteræ dimissoriæ quas judex a quo appellatur, ad instantiam partis, transmittit judici ad quem appellatur, in testimonium appellationis interpositæ : ita jus Rom. a canonico receptum. Dicuntur « dimissoriæ », quia per eas causa dimittitur ad superiorem judicem.

Horum apostolorum plures sunt species : 1° *dimissorii* a iudice *a quo* ad iudicem *ad quem*; 2° *reverendiales*, dum judex *a quo* defert appellationi, ob reverentiam superioris ad quem appellatur, licet forsan non sit justa causa appellandi (c. 1 h. t. in 6°); 3° *testimoniales* a notario vel aliis viris honestis qui in defectu iudicis aut absentis aut recusantis dare apostolos, testificantur appellationem coram se fuisse interpositam (cap. fin. h. t.); 4° *refutatorii*, quibus judex *a quo* significat quod ex causa certa refutaverit seu non admiserit appellationem. Ex his in usu hodie videntur remanere in foro ecclesiastico solæ *reverendiales*.

II. De variis fatalibus in specie.

a) Quoad fatalia *appellationis interponendæ*, notandum est : 1° quod a sententia definitiva in continenti, nempe, iudice ad hoc pro tribunali sedente, appellari potest viva voce. Verumtamen debet in intervallo formari libellus appellatorius. Juxta c. 1 h. t. in 6° et Clem. 5^a eod., appellans ab interlocutoria sententia deberet in scriptis appellationem facere; at hæc jura de sola appellatione ad Summum Pontificem intelligendi possunt.

2° De tempore intra quod appellandum est, supra diximus in definitione fatalium : hic sufficit animadvertere quod illud tempus currit a momento latæ sententiæ, si adversus præsentem pronuntiatum sit, vel cognitionis de hoc obtentæ, si contra absentem (c. 15 *de Sent. et re jud.*). Conceditur enim tempus utile, et ideo ignoranti non currit, nisi sit contumax (cap. 29, can. 2, q. 6).

3° Modus servandus est quod appellatio non sit vaga et gene-

ralis super omni gravamine inferendo; necesse ut definiatur gravamen præsens, saltem moraliter (c. 2, 18 h. t.).

b) Fatalia petendi et concedendi apostolos. 1° His petendis de jure novo præscribuntur 30 dies (cap. 6 hujus tit. in 6°; l. 24 c. eod.), quibus corrigitur jus antiquum concedens 5 dies (can. 34 *Ab eo* 2, q. 6). Hoc autem tempus ignoranti currit a die habitæ notitiæ de lata sententia; scienti vero a die latæ sententiæ; neque judex tempus istud prolongare potest, bene vero ex justa causa abbreviare (Clem. 2^a h. t.).

2° Lapsa autem termino præscripto, præsumitur appellationi renuntiatum, quæ præsumptio est juris et de jure, non admit- tens probationem in contrarium (Clem. 2^a h. t.), nisi pars petere non potuerit, vel per judicem steterit quominus acciperet apo- stolos. Quod si autem judex *a quo* requisitus nolit apostolos concedere, sed in causa procedat, non valet processus, et re- vocari debet a iudice *ad quem* (cap. 4. h. tit. in 6°).

3° Aliquando tamen loco apostolorum traduntur appellanti acta sigillo judiciali obsignata; et hæc sufficiunt ad effectum, ne fatalia petendi apostolos censeantur elapsa.

4° Apostoli petendi sunt loco et tempore congruo, non in templo vel tempore prandii; et insuper petendi sunt *instante* et consultius in scripto, ut facilius probetur eos petitos fuisse (c. 6 h. t. in 6°).

c) Fatalia introducendæ appellationis. Tempus intra quod apostoli præsentandi sunt iudici *ad quem*, relinquitur deter- minandum arbitrio iudicis *a quo*, cujus est, consideratis circum- stantiis, præfigere terminum intra quem apostoli præsententur (c. 4 h. t. et c. 33, eod.). Hinc fatalia ista magis sunt *hominis* quam *egis*.

d) Fatalia finiendæ appellationis. Unus annus, vel ex justa causa biennium, intra quod tempus si causa appellationis non fuerit finita, censetur deserta (c. 5. 8 et Clem. 3^a huj. tit.). Et hoc tempus currit a die interpositæ appellationis in iudicio; extra vero a die illati gravaminis (Clem. 3^a h. t.). Causæ con- cedendi biennium appellationi proseguendæ, sunt adversa va- letudo, casus et impedimenta fortuita, obices ab adversario positi, etc.

Hodie in majoribus tribunalibus tempus finiendæ appellatio-

nis est arbitrium; quale etiam fieri potest ex consensu appellantis et appellati, ut colligitur ex Clem. 4^a h. t., cum tempus istud favore partium præfixum sit.

§ V. *De officio judicis ad quem appellatur.*

1° Cognoscit primo an fuerit justa causa appellandi (c. 33 h. t.); si ita, pronuntiabit *bene appellatum, et male judicatum* fuisse; si non, e contrario pronuntiabit *male appellatum, et bene judicatum*. Priori casu, causam appellationis ad se devolutam cognoscet, et per definitivam sententiam finem ei imponet; posteriori vero casu, sententiam judicis *a quo* confirmabit; et si appellatum est ab interlocutoria, appellante in expensas condemnato, causam ad priorem judicem remittet (c. 38, 59 h. t., c. 3 in fin. eod. in 6°, licet jure novo Trid., sess. 24, c. 20 *de Reform.*), non admittantur appellationes ab interlocutoria, nisi vim definitivæ habeat, vel contineat gravamen irreparabile.

2° Judex *ad quem* onus probandi imponit partim appellanti, partim appellato: nam appellans probare debet legitimum tempus et causam justam appellandi; merita vero causæ is ostendet, qui ea protulit in prima instantia.

3° Si appellans ab episcopo innodatus est censura, judex *ad quem* non revocabit illam, donec constet legitime esse appellatum, uti nec citius prohibebit judici *a quo* processum in causa (*Ibid.*).

4° Si pars appellans a definitiva non appellavit ab interlocutoria, quæ principali præjudicat, judex *ad quem* revocabit interlocutoriam, cum aliter causa principalis expediri nequeat.

5° Quæritur: *An appellans a sententia judicis ad quem, appellare possit?* Quælibet pars his in eadem causa appellare potest, non autem ter, vel ultra (c. 63 h. t.), ac proinde qui a sententia definitiva judicis *a quo* appellavit, adhuc semel a sententia definitiva judicis appellationis appellare poterit, sed non ultra, ne appellationes fiant infinitæ; tum quia pro tribus sententiis conformibus stat maxima præsumptio justitiæ. Quod si sententia in secunda appellatione reformata fuit, parti adversæ in ea victæ conceditur duplex appellatio, ut servetur æqualitas inter litigantes.

§ VI. De effectibus appellationis.

a) Tres præcipui : 1° *Effectus suspensivus*, dum per appellationem suspenditur sententia judicis *a quo* ejusque jurisdictio in hac causa, ut neque ad executionem sententiæ, neque ad aliud circa hanc causam innovandum procedere possit. Et hunc effectum suspensivum regulariter parit appellatio (c. 39 h. t.; c. 10, eod. in 6°), exceptis casibus infra dicendis.

2° *Effectus devolutivus*, dum causa per appellationem cum omnibus accessoriis devolvitur a iudice inferiori ad superiorem, ita ut super his omnibus judicare possit, puta non solum de justitia appellationis, sed etiam de meritis causæ. Et hunc effectum devolutivum æque regulariter parit appellatio (c. 55, 59 h. t., et c. 3, eod. in 6°).

3° *Remedium attentati seu attentatorum*, quo revocantur ea omnia quæ pendente appellatione innovata, vel post sententiam intra decendum attentata sunt (c. 7 h. tit.), nam similia non ponuntur de jure, sed de facto, et ideo bene dicuntur attentata.

b) *In quibus casibus appellatio non pariat effectum suspensivum?* 1° In censuris ecclesiasticis absolute, et ante appellationem latis (c. 37, 53 h. t.); nam hæ statim producunt suum effectum et ligant animam, adeoque non suspenduntur; sed appellatio ab his interposita parit solum effectum devolutivum, ut iudex superior cognoscat de justitia censuræ. At si censura non est absolute lata, sed conditionata, aut comminatoria, et appellatio ante eventum conditionis delata est ad superiorem, suspenditur executio censuræ (c. 40 h. t.); nam per jurisdictionem superioris impeditur prior sententia a producendo suo effectum. Idem dic in casu quo censura fertur sub conditione appellationis, v. g. *Excommunico te, si appellaveris*, nam talis censura non incurritur ante appellationem, cum conditio non existat; neque post appellationem, quia hac posita, statim suspenditur jurisdictio et sententia judicis *a quo*: retractio autem hic non habet locum.

2° In causis in quibus negatur appellatio, vel proceditur *remota appellatione*, ut in causa dotis, alimentorum futurorum,

etc.; ut etiam in iis quæ tendunt ad favorem et faciliorem causæ expeditionem (c. 17 h. t.).

3° In provocatione a sententia invalida; nam talis sententia, cum sit nulla, de jure non suspenditur, sed causa solum devolvitur ad judicem superiorem, ut de meritis causæ cognoscat.

c) *An jurisdictio judicis a quo appellatione suspendatur, non tantum in illa causa in qua appellatum est, sed etiam in aliis causis civilibus aut criminalibus?* Respondetur negative, ex c. 22 et 24 h. t.; nam appellans quoad cæteras causas in quibus non est appellatum, manet subjectus judici ordinario (c. 17 h. t.); ergo. Neque sola appellatio est causa sufficiens recusandi judicem tanquam suspectum, cum per appellationem a jure concessam non censeatur judex offendi (c. 20 h. t.), nisi concurrant alia adminicula ad causam recusationis sufficientia, ut manifesta iniquitas sententiæ, odium, inimicitia, etc. Quo sensu procedit sententia DD. asserentium judicem a quo recusari posse ob appellationem interpositam. Qui uberiores velit tractationem, adeat Schmalzgr., Reiffenst. et alios fusius de hoc agentes.

SECTIO II.

De recusationibus et relationibus.

I. De recusatione.

a) *Recusatio* est judicis suspecti declinatio, ex probata suspicionis causa, concessa litiganti. Convenit cum appellatione, quod per utramque recedatur a jurisdictione et foro judicis. Differt autem in multis; nam appellatio fit a judice gravante ad superiorem, et regulariter post sententiam: econtra recusatio fit sub initium ante litem contestatam, nisi post hanc causa recusandi emergat, a judice etiam non gravante, neque fit ad superiorem; et licet a vicario generali non possit appellari ad episcopum, tamen ille coram isto recusari potest (c. 4 *de Off. deleg.*).

b) *Quid juris circa recusationem judicis?* 1° Hæc, cum sit exceptio dilatoria, regulariter proponenda est ante litem contestatam intra 20 dies a libello oblato (c. 20 *de Sent. et re jud.*), non viva voce, sed in libello recusatorio, expressa causa speci-

fica suspicionis et recusationis (c. 41 in fin. et c. 61 h. t.). Illa autem justa causa reputatur, quam jus pro tali habet, v. g. *specialis affectio* cum parte altera propter consanguinitatem, affinitatem, familiaritatem (c. 4 *Ut lit. non cont.*; c. 17, 25, 35, *de Off. deleg.*).

2° Ex his causis recusari potest non tantum delegatus, etiam principis, sed et iudex ordinarius : certum est de jure can. (c. 41, 61 h. t.; c. 10 *de Foro comp.*). Imo et integrum collegium, seu senatus judicum, absolute recusari potest, licet non tam facile, cum vix fieri possit ut omnes sint suspecti; non tamen summus princeps, in quo majestas omne suspicionis vitium et periculum purgat.

3° Causa dubia suspicionis cognoscenda et decidenda est per duos vel tres arbitros communiter a partibus electos, qui auditis testibus et aliis necessariis, si pronuntiaverint non esse justam causam suspicionis et recusationis, tunc iudex perseverabit in causa principali; si vero pronuntiaverint justam esse causam recusationis, iudex de consensu recusantis causam demandabit alteri, vel eam remittet ad superiorem (c. 41, 61 h. t.).

4° Effectus recusationis justæ est suspensio jurisdictionis iudicis in hac causa. Probabilius autem videtur acta iudicis recusati ante electionem arbitratorum non esse ipso jure nulla, ut tenent Gonz., Schmalz., et alii contra plures; nam (c. 27 in fine, *de Off. deleg.*) ea solum acta dicuntur irrita, quæ facta sunt post appellationem interpositam a delegato non admittente causam recusationis. Et ex c. 61 h. t. colligitur tunc primum suspendi jurisdictionem recusati, dum arbitri electi sunt ad discutiendum articulum recusationis. Ratio est, quia sola obiectio suspicionis a parte facta non videtur sufficiens ad hoc ut statim suspendat jurisdictionem iudicis.

II. De relatione.

c) *Relatio* est actus iudicis inferioris de jure in causa ardua dubitantis, et propterea totam causam remittentis ad principem, ab eo decidendam. Convenit cum appellatione, quia utraque fit ad superiorem; differt vero, quia appellatio fit a partibus, et post sententiam; relatio autem fit a iudice inferiori

ad principem, et ante sententiam. Differt etiam a *consultatione* : nam hæc dirigitur ad principem, ut respondeat super dubio juris, non vero ut ipsam causam definiat, licet judex inferior in sententiando sequatur responsum principis ; econtra relatio totam causam transfert ad principem, ut is eam decadat.

d) Quid juris circa relationem? 1° Hæc facienda est tantum in causa ardua, et in dubio juris, non facti : nam principis non est facta declarare, sed jura.

2° Effectus hujus relationis est, quod in ea causa suspendatur judicis referentis jurisdictio, et causa per principem, vel ejus successorem, decidenda sit (c. 5 *de Off. deleg.*).

3° Hodie relationes istæ fere exoleverunt (Maschat, h. t.).

TITULUS XXIX.

De clericis peregrinantibus.

a) Hic titulus est veluti appendix superioris ; nam de appellatione reali ad Sedem Apostolicam agitur ; clerici enim iter arripiunt ut se sistant coram Romano Pontifice. Tamen rubrica in sensu latiori sumitur, nempe quatenus de clericis vel laicis intelligitur ad Sanctam Sedem proficiscentibus, sive ex causa peregrinationis ad limina Apostolorum, sive ex alia causa necessaria vel probabili : ratio enim constitutionis Inn. III (in cap. un. h. t.) est generalis, et ideo se extendit ad omnes proficiscentes ad Papam.

b) Peregrinatio ad S. Sedem vim et effectum appellationis habet, ita ut nec judex ordinarius nec delegatus possit contra peregrinantem procedere post iter arreptum, ideoque revocari debet quidquid contra eundem peregrinantem attentatum fuisset (c. un. h. t.). Talis enim cum omnibus rebus suis sub protectione Sedis Apostolicæ constituitur. At profectio ad limina Apostolorum effectum appellationis habet tantum 1° quando fit intra 10 dies a sententia lata vel gravamine illato, modo judici vel parti intimetur ; ratio est quia talis, licet non verbis, facto tamen ipso ad Sedem Apostolicam appellat (c. 52 *de Appell.*). Imo hujusmodi

peregrinatio plus operatur quam appellatio; nam eximit ab onere petendi apostolos;

2° Quando iter instituitur ante citationem; nam citatus tenetur comparere coram iudice (c. 9 *de Appell.*).

c) Pœnæ eorum qui peregrinantes ad limina Apostolorum capiunt vel spoliant rebus quas secum ferunt, olim erat excommunicatio reservata Summo Pontifici, ex bulla *Causæ*; sed hæc pœna non renovatur in const. *Apostolicæ Sedis*, et ideo hodie sublata est.

TITULUS XXX.

DE CONFIRMATIONE UTILI ET INUTILI.

NOTA. In titulis superioribus dictum est de modis quibus sententia suspenditur, et potestas cognoscendi devolvitur ad superiorem; in hoc ergo agitur de modo quo sententia confirmatur utiliter vel inutiliter a superiore: sic absolvetur tota materia de iudiciis.

I. Natura et varietas confirmationis.

a) Confirmatio definitur: *Juris prius quæsitæ corroboratio per legitimum superiorem facta*. Dicitur 1° « juris prius quæsitæ », nam confirmatio semper præsupponit id quod confirmat; secus non esset confirmatio, sed nova collatio. Dicitur 2° « per legitimum superiorem », nam quæ a privatis fiunt, non sunt confirmationes, sed approbationes; ratio est quia confirmatio est actus imperii, qui proinde ab inferiore fieri nequit. Dicitur 3° « corroboratio », quia confirmatio supponit valorem actus, cum id quod non est, confirmari non possit, licet superior valorem actui de se invalido tribuere valeat; quo casu esset innovatio quædam actus.

b) Confirmatio dividitur 1° in ipsa rubrica hujus tituli in utilem et inutilem. *Utilis* est quæ de jure valet, ita ut iudex inferior ei contravenire non possit (c. 1, 2 h. t.). *Inutilis* est quæ de jure

non valet, ut si esset obreptio vel subreptio in impetratione rescripti justitiæ (c. 3, § h. t. et c. 20 *de Rescript.*).

2° Dividitur etiam in simplicem et specialem. Confirmatio *simplex* seu *in forma communi et ordinaria*, ea est qua princeps vel alius superior, potestatem confirmandi habens, actum ab inferioribus gestum confirmat in eo statu in quo prius fuerat : igitur ex una parte non supponit exactam causæ cognitionem, et ex altera non tribuit novum jus seu valorem actui de se invalido. Confirmatio *in forma speciali* seu *ex certa scientia* ea est quæ confirmat actum ab inferiore gestum, præmissa plena hujusce actus cognitione; hæc ergo confirmatio jus tribuit actui confirmato, ita ut si forte ille actus fuisset invalidus, firmus ac validus redderetur. Sunt tamen aliqui casus in quibus confirmatio in forma speciali et ex certa scientia non habet vim tribuendi valorem actui secundum se irritum (Vide Pirhing, h. t. n. 9, 16).

II. De signis ex quibus cognoscitur confirmationem esse factam in forma communi vel speciali.

1° Omnis confirmatio censetur facta in forma communi, nisi aliquod signum apponatur ex quo constet illam factam esse in forma speciali. Ratio est quia confirmatio simpliciter facta supponit rem esse quæ confirmatur. Verumtamen si agatur de confirmatione data a supremo principe, in dubio an confirmatio sit facta in forma communi vel in forma speciali, censetur facta in forma speciali; actum autem Summi Pontificis vel alterius supremi principis interpretari convenit ut aliquid operetur, seu non remaneat otiosus (Schmalzgr., h. t. n. 5).

2° Confirmatio censetur facta in forma speciali, si in instrumento seu rescripto confirmationis inseratur totus tenor dispositionis vel actus qui confirmatur (c. 8 h. t.). Ratio est, quia tunc constat principem, non obstante aliquo defectu, voluisse dispositionem vel actum confirmare.

3° Si in rescripto expressa adjecta esset clausula *ex certa scientia*. Princeps enim affirmat se non ignorasse defectum, dum confirmat actum hoc defectu laborantem. Idem dicendum si confirmatio fieret per verba æquipollentia formulæ *ex certa scientia*.

4° Si ex aliis verbis rescripti confirmatorii, vel ex narratis in illo constet confirmationem factam fuisse cum plena causæ cognitione : princeps suam mentem tacite manifestare potest.

5° Si ipsa confirmatio a confirmante iteretur; nam geminatio rescripti habet vim clausulæ *ex certa scientia*.

III. An privilegiorum innovatio habeat vim confirmationis?

Innovatio privilegiorum affinitatem habet cum eorundem confirmatione, nam nihil novi juris tribuit, sed antiquum, si quod competebat, conservat et corroborat. Privilegia, sicut alia instrumenta, ne corrumpantur propter vetustatem, renovari possunt. Circa vim et efficaciam illius innovationis, sequentes adstruuntur regulæ :

1° Si innovatio esset pure materialis, qua scilicet ipsum instrumentum vetustate consumptum innovaretur, nullum jus novum conferretur (c. 4 h. t.; c. 13, 29 *de Privileg.*), et ratio est obvia.

2° Si innovatio esset formalis seu ipsius gratiæ in privilegio concessæ, jus de novo conferret, seu gratiam revocatione, usu contrario, etc. amissam redintegraret, si est in forma speciali; si autem in forma communi, jus prius quæsitum roborat, si illud non fuerit amissum; sed non redintegrat amissum.

VARIA DOCUMENTA

CIRCA PLURES QUÆSTIONES

DE QUIBUS ACTUM IN LIBRO II DECRETALIUM

SECTIO PRIMA.

DE PROCESSU SUMMARIO.

- I. Instructio S. Congr. de Propaganda Fide de modo servando ab episcopis Fœderatorum septentrionalis Americæ Statuum in cognoscendis et definiendis causis criminalibus et disciplinaribus clericorum.**

Quamvis concilium plenarium Baltimoreense II, ab Apostolica Sede recognitum, certam quamdam iudicii formam, jam antea a concilio provinciali S. Ludovici sancitam, in criminalibus clericorum causis ab ecclesiasticis curis diœcesium Fœderatorum septentrionalis Americæ Statuum pertractandis servandum esse decreverit, experientia tamen compertum est, statutum iudicii ordinem haud undequaque parem esse ad querelas eorum præcavendas, quos pœna aliqua mulctari contigerit. Sæpe enim postremis hisce temporibus accidit, ut presbyteri iudiciis ea ratione initis latisque sententiis damnati, remoti præsertim ab officio rectoris missionarii, huc illuc de suis prælatis conquesti fuerint, et frequenter etiam ad Apostolicam Sedem recursus detulerint. Dolendum autem est non raro evenire ut transmissis actis plura, eaque necessaria, desiderentur atque, perpensis omnibus, gravia sæpe dubia oriantur circa fidem documentis hisce in causis allatis habendam vel denegandam.

Quæ omnia S. Congregatio fidei propagandæ præposita serio perpendens, aliquod remedium hisce incommodis parandum, ac ita iustitiæ consulendum esse censuit ut neque insontes clerici per injuriam pœna afficiantur, neque alicujus criminis rei ob minus rectam iudiciorum formam a promerita pœna immunes evadant. Quod quidem facili pacto obtineret, si omnes præscriptiones a sacris canonibus sapienter editas pro ecclesiasticis iudiciis, præsertim criminalibus, ineundis et absolvendis servandas omnino esse præciperet. Verum animo reputans, in prædictis Fœderatorum Statuum regionibus id facile servari non posse, ea ratione providendum esse duxit, ut saltem illæ de admisso crimine accurate peragantur investigationes, quæ omnino

necessariæ existimantur antequam ad poenam irrogandam deveniantur.

Itaque SS. Domino Nostro divina Providentia PP. Leone XIII approbante, in generalibus comitiis habitis die 25 junii 1878, S. C. decrevit, ac districte mandavit, ut singuli memoratæ regionis sacrorum antistites, diœcesana synodo quamprimum convocanda, quinque, aut ubi ob peculiaria rerum adjuncta tot haberi nequeant, tres saltem presbyteros ex probatissimis, et quantum fieri poterit in jure canonico peritis, seligant, quibus consilium quoddam judiciale, seu, ut appellant, Commissio investigationis constituatur, eidemque unum ex electis præficient. Quod si ob aliquam gravem causam synodus diœcesana statim haberi nequeat, quinque vel tres prouti supra per episcopum interim ecclesiastici viri ad munus de quo agitur deputentur.

Commissionis ita constitutæ princeps erit officium criminales atque disciplinares presbyterorum aliorumque clericorum causas, juxta normam mox proponendam, ad examen revocare, rite cognoscere, ita episcopo in ipsis definiendis auxilium præbere. Satagant propterea oportet ad hoc munus electi, ut accurate fiant investigationes, ea proferantur testimonia atque a præsumpto reo omnia exquirantur, quæ ad veritatem eruendam necessaria censeantur ac ad justam sententiam tuto prudenterque ferendam certa vel satis firma argumenta suppeditent.

Quod si de alicujus rectoris missionis remotione agatur, nequeat ipse a credito sibi munere dejici nisi tribus saltem prædictæ commissionis membris per episcopum ad causam cognoscendam adhibitis, eorumque consilio audito.

Electi consilarii in suscepto munere permanebunt ad proximam usque diœcesanæ synodi celebrationem, in qua vel ipsi confirmentur in officio vel alii designentur. Quod si interim morte, aut renuntiatione, vel alia causa, præscriptus consiliariorum numerus minuatur, episcopus, extra synodum, alios in deficientium locum, prout superius statutum est, sufficiat.

In causis cognoscendis, iis præsertim in quibus de rectore missionario definitive a suo officio amovendo agatur, judicialis commissio hanc sequetur agendi rationem :

I. Ad commissionem investigationis non recurratur, nisi prius clare et præcise exposita ab episcopo causa ad dejectionem finalem movente, ipse rector missionarius malit rem ad consilium deferri, quam se a munere et officio sponte dimittere.

II. Re ad consilium delata, episcopus vicario suo generali vel alii sacerdoti ad hoc ab ipso deputato committat, ut relationem causæ in scriptis conficiat, cum expositione investigationis eo usque peractæ et circumstantiarum, quæ causam vel ejusdem demonstrationem specialiter afficiant.

III. Locum, diem, et horam opportunam ad conveniendum indicet, idque per litteras ad singulos consiliarios.

IV. Per litteras etiam rectorem missionarium de quo agitur ad

locum et diem constitutum ad consilium habendum advocet, exponens, nisi prudentia vetat, uti in casu criminis occulti, causam ad dejectionem moventem, per extensum, monensque ipsum rectorem ut responsum suis rationibus suffultum ad ea præparet in scriptis, quæ in causæ expositione vel jam antea oretenus, vel tunc in scriptis, relata fuerint.

V. Convenientibus consiliariis tempore et loco præfinitis, præcipiat episcopus silentium servandum de iis quæ in consilio audiantur; moneat investigationem non esse processum judiciale, sed eo fine habitam, et eo modo faciendam, ut ad cognitionem veritatis diligentiori qua poterit ratione perveniatur, adeo ut unusquisque consiliarius, perpensis omnibus, opinionem de veritate factorum quibus causa innititur, efformare quam accurate possit. Moneat etiam ne quid in investigatione fiat, quod aut ipsos, aut alios, periculo damni vel gravaminis exponat, præsertim ne locus detur actioni libelli famosi, vel alii cuicumque processui coram tribunali civili.

VI. Relatio causæ legatur coram consilio ab episcopi officiali, qui etiam ad interpellationes respondebit a præside vel ab aliis consiliariis per præsidem faciendas ad uberiores rei notitiam assequendam.

VII. Deinde in consilium introducatur rector missionarius, qui responsum a se confectum leget, et ad interpellationes similiter respondebit, facta ipsi plena facultate ea omnia in medium afferendi, intra tempus tamen a consilio determinandum, quæ ad propriam defensionem conferre possunt.

VIII. Si contingat rectorem missionarium de cujus causa agitur, nolle ad consilium accedere, iterum datis litteris vocetur, eique congruum temporis spatium ad comparendum præfiniatur, et si ad constitutum diem non comparuerit, dummodo legitime præpeditus non fuerit, uti contumax habeatur.

IX. Quibus omnibus rite expletis, consilarii simul consilia conferant, et si major pars consiliariorum satis constare de factis arbitretur, sententiam suam unusquisque consiliarius in scriptis exponat, rationibus quibus nititur expressis; conferantur sententiæ, acta in consilio ab episcopi officiali redigantur, a præside nomine consilii subscribantur, et simul cum sententiis singulorum in extenso ad episcopum deferantur.

X. Quod si ulterior investigatio necessaria vel congrua videatur, eo ipso die, vel alio, ad conveniendum, a consilio constituto, testes vocentur, quos opportunos consilium judicaverit, audito etiam rectore missionario de iis quos ipse advocandos esse voluerit.

XI. Singuli testes PRO CAUSA seorsim et accurate examinentur a præside et ab aliis per præsidem, absente primum rectore missionario. Non requiratur juramentum, sed si testes ipsi non renuant, et se paratos esse declarent, ad ea quæ detulerint, juramento, data occasione, confirmanda, fiat adnotatio hujusmodi dispositionis seu declarationis in actis.

XII. Consentientibus testibus, et dirigente prudentia consilii, repetatur testimonium coram rectore missionario, qui et ipse testes, si voluerit, interroget per præsidem.

XIII. Eadem ratione qua testes PRO CAUSA, examinentur testes CONTRA CAUSAM.

XIV. Collatis tunc consiliis, fiat ut supra n. IX.

XV. Quod si testes nolint aut nequeant consilio assistere, vel eorum testimonium nondum satis luculentum negotium reddat, duo saltem ex consilio deputentur, qui testes adeuntes, loca invisentes, vel alio quocumque modo poterunt, lumen ad dubia solvenda requirentes, relationem suæ investigationis ad consilium deferant, ut ita nulla via intentata relinquatur ad verum formaliter certo cognoscendum, antequam ad sententiæ prolationem deveniatur.

XVI. Omnia acta occasione iudicii in medium allata accurate in curia episcopali custodiantur, ut in casu appellationis commode exhiberi valeant.

XVII. Si vero contingat ut a sententia in curia episcopali prolata ad archiepiscopalem provocetur, metropolitanus eadem methodo in causæ cognitione et decisione procedat.

Datum Romæ ex ædibus præfatæ S. Congregationis, die 20 junii anni 1878.

JOANNES Card. SIMEONI, *Præfectus*.

Joannes Baptista Agnozzi, *Secretarius*.

II. Instructio pro ecclesiasticis curiis quoad modum procedendi œconomice in causis disciplinaribus et criminalibus clericorum.

Die 11 junii 1880.

Sacra hæc EE. et RR. Congregatio, mature præsentī Ecclesiæ conditione perpensa, quæ pene ubique impeditur quominus externam explicet suam actionem super materias et personas ecclesiasticas, et considerato quoque defectu mediorum aptorum pro regulari curiarum ordinatione, constituit facultatem ordinariis locorum expresse concedere ut formas magis œconomicas adhibere valeant in exercitio suæ disciplinaris jurisdictionis super clericis. Ut autem tota justitiæ ratio certa tectaque maneat, serveturque processuum canonica regularitas et uniformitas, opportunum censuit sequentes emanare normas, a curiis servandas.

I. Ordinario pastorale onus incumbit disciplinam correctionemque clericorum a se dependentium curandi, super eorumdem vitæ rationem vigilando, remediisque utendo canonicis ad præcavendas apud eosdem et eliminandas ordinis perturbationes.

II. Ex his remediis alia præveniunt, reprimunt et medelam afferunt. Priora ad hoc diriguntur ut impediant quominus malum adveniat, ut scandali stimuli, occasiones voluntariæ, causæque ad delinquendum

proximæ removeantur. Altera finem habent revocandi delinquentes ut sapiant reparentque admissi criminis consequentias.

III. Conscientiæ et prudentiæ ordinarii horum remediorum incumbit applicatio, juxta canonum præscriptiones, et casuum adjunctorumque gravitatem.

IV. Mediis quæ præservant præcipue accensentur spiritualia exercitia, monitiones et præcepta.

V. Has provisiones præcedere debet summaria facti cognitio quæ ab ordinario notanda est, ut *ad ulteriora* procedere, quatenus opus sit, et certiore reddere queat superiorem auctoritatem, in casu legitimi recursus.

VI. Canonicæ monitiones fiunt sive in forma paterna et secreta per epistolam aut per interpositam personam, sive in forma legali, ita tamen ut de earumdem executione constet ex aliquo actu.

VII. Quatenus infructuosæ monitiones evadant, ordinarius præcipit curiæ ut delinquenti analogum injungatur præceptum, in quo declaretur quid eidem agendum aut omittendum sit, correspondentis pœnæ ecclesiasticæ comminatione, quam incurreret in casu transgressionis.

VIII. Præceptum intimatur prævento a cancellario coram vicario generali, sive coram duobus testibus ecclesiasticis aut laicis probatæ integritatis.

§ 1. Actus subsignatur a partibus præsentibus et a prævento quoque, si velit.

§ 2. Vicarius generalis adjicere valet juramentum servandi secretum, quatenus id prudenter expetat tituli indoles de quo agitur.

IX. Quoad pœnalia media, animadvertent reverendissimi ordinarii præsentî instructione haud derogatum esse judiciorum solemnitatibus, per sacros canones, per apostolicas constitutiones et alias ecclesiasticas dispositiones imperatis, quatenus eadem libere efficaciterque applicari queant; sed œconomicae formæ consulere intendunt illis casibus iisque in quibus solemnes processus aut adhiberi nequeant, aut non expedire videantur. Plenam quoque vim servat suam extrajudiciale remedium *ex informata conscientia* pro criminibus occultis, quod decrevit S. Tridentina synodus in sess. 14, cap. 1 *de Reform.*, adhibendum, cum illis regulis et reservationibus quas constanter servavit pro dicti capitis interpretatione C. Congregatio in pluribus resolutionibus, et præcipue *in Bosnien. et Sirmien.*, 20 decembris 1873.

X. Quum procedi oporteat criminaliter, sive infractionis præcepti, aut criminum communium, vel legum Ecclesiæ violationis causa, processus confici potest formis summariis et absque judicii strepitu, servatis semper regulis justitiæ substantialibus.

XI. Processus instruitur ex *officio* aut in sequelam supplicis libelli et querelæ, aut notitiæ, alio modo, a curia habitæ, et ad finem perducitur eo consilio, ut omni studio atque prudentia veritas detegatur, et cognitio tum criminis, cum reitatis aut innocentiae accusati, exsurgat.

XII. Processus confectio committi potest alicui probo atque idoneo ecclesiastico, adstante actuario.

XIII. Unicuique curiæ opus est procuratore fiscali pro justitiæ et legis tutela.

XIV. Quatenus pro intimationibus aut notificationibus haud præsto sit opera apparitorum curiæ, suppletur exhibitione earumdem explenda per qualificatam personam, quæ de facto certior et; sive eas transmittendo, ope commendationis penes tabellariorum officium, illis in locis in quibus hoc invaluit systema, exposcendo fidem exhibitionis, receptionis aut repudii.

XV. Basis facti criminosi constitui potest per expositionem in processu habitam, authenticis roboratam informationibus aut confessionibus extrajudicialibus, vel testium depositionibus, et quoad titulum transgressionis præcepti constat per novam exhibitionem decreti et actus indictionis, perfectorum modis enuntiatis art. VII et VIII.

XVI. Ad retinendam in specie culpabilitatem accusati, opus est probatione legali, quæ talia continere debet elementa, ut veritatem evincat aut saltem inducat moralem certitudinem, remoto in contrarium quovis rationabili dubio.

XVII. Personæ quas examinare expediat, semper audiuntur separatim.

XVIII. Testes ad probationem aut ad defensionem, quoties legalia obstacula haud obsistunt, suo juramento audiri debent, quod extendi potest, si opus sit, ad obligationem secreti.

XIX. Testium absentium, aut in aliena diœcesi morantium, exposcitur examen in subsidium ab ecclesiastica loci auctoritate, eidem transmittendo prospectum facti; et auctoritas requisita petitioni respondet, servando præsentis instructionis normas.

XX. Quoties indicuntur testes ob facta aut adjuncta essentialiter utilia merito causæ, qui examini subjici nequeant, eo quod censeatur haud convenire ut vocentur, aut quia vocati abnuant, mentio eorumdem fit in actibus, et curatur supplere eorum defectui per depositiones aliorum testium, qui de relato aut alia ratione noverint id quod exquiritur.

XXI. Quum collectum fuerit quidquid opus sit ad factum et accusati responsabilitatem constituendam, vocatur iste ad examen.

XXII. In indictione, nisi prudentia id vetet, exponentur ei per extensum accusationes adversus eum collatæ, ut parari valeat ad respondendum.

XXIII. Quando autem ob accusationum qualitates, aut ob alia adjuncta, prudens non sit in actu intimationis eas patefacere, in hac solum innuitur eundem ad examen vocari ut sese excuset in causa quæ ipsum respicit uti accusatum.

XXIV. Si iudicio sistere abnuat, iteratur indictio, in qua eidem præfigitur congruum peremptorium terminum, eique significatur quod si adhuc obedire renuat, habebitur ceu contumax; et pro tali in facto

æstimabitur, quatenus absque probato legitimo impedimento, istam quoque posthaberet intimationem.

XXV. Si compareat, auditur in examine; et quatenus inductiones faciat alicujus momenti, debent istæ, quantum fieri potest, exhaustiri.

XXVI. Proceditur inde ad contestationem facti criminosi et conclusionum habitarum, ad retinendum accusatum criminolum lapsumque in relativis pœnis canonicis.

XXVII. Quum accusatus, tali modo, habeat plenam cognitionem ejus quod in actis exstat contra se, ultra quod respondere possit, jure se defendendi a semetipso etiam uti valet.

XXVIII. Potest quoque, si id expetat, obtinere præfixionem termini ad exhibendam defensionem cum memoria in scriptis, præcipue quando ob dispositionem art. XXIII nequiverit paratus esse ad responsa pro sua excusatione.

XXIX. Expleto processu, actorum instructor restrictum conficit essentialium conclusionum ejusdem.

XXX. In die qua causa proponitur, est in facultate accusati faciendi se repræsentare et defendere ab alio sacerdote aut laico patrocinatore, antea approbatis ab ordinario.

XXXI. Quatenus præventus constituere defensorem renuat, ordinarius consulit constituendo aliquem ex officio.

XXXII. Defensor caute notitiam haurit processus et restricti in cancellaria, ut paratus sit ad defensionem peragendam, quæ alias propositio causæ exhiberi potest in scriptis. Ipse quoque subjicitur oneri secreti jurati, quatenus ordinario videatur indolem causæ id expostulare.

XXXIII. Transmittitur dein procuratori fiscali processus et restrictus, ut munere suo *ex officio* fungatur; uterque ordinario traditur, qui plena causæ cognitione adepta, diem constituit in qua disceptanda et resolvenda sit, curans ut accusatus certior de hoc fiat.

XXXIV. Die constituta proponitur causa coram vicario generali, interessentibus procuratore fiscali, defensore et cancellario.

XXXV. Post votum procuratoris fisci et deductiones defensionis, profertur sententia, dictando dispositivam cancellario, cum explicita mentione, in casu damnationis, canonicæ sanctionis, accusato applicatæ.

XXXVI. Sententia indicitur prævento, qui appellationem interponere potest ad auctoritatem ecclesiasticam superiorem.

XXXVII. Pro appellatione servantur normæ statutæ a constitutione *Ad militantes* s. m. Bened. XIV, 30 martii 1742, aliæque emanatæ ab hac S. Congregatione, decreto 18 decembris 1835 et littera circulari diei 1 augusti 1851 (1).

(1) DECRETUM PRO CAUSIS CRIMINALIBUS. Non ita pridem a S. Congregatione negotiis et consultationibus episcoporum et regularium præpositæ nonnullæ regulæ prescriptæ fuerunt pro recta et expedita definitione causarum criminalium, quæ a curiis episcoporum, vel ordinariorum ad eandem S. Congregationem in gradu appellationis deferuntur. Quas quidem præscriptiones, quoniam impedimenta sublata sunt quæ aliqua ex parte earum executioni interposita

XXXVIII. Comparitio pro appellatione facienda est infra terminum decem dierum a notificatione sententiæ; quo termino inutiliter elapso, sententia ipsa in executionis statu reperitur.

fuerunt, visum est eminentissimis Patribus in conventu habito xv calend. januar. MDCCCXXXV uberius explicare, et cum assensu et approbatione S. D. N. GREGORII XVI iterum promulgare, ut ab omnibus, ad quos pertinent, accuratissime servantur. Sunt autem quæ sequuntur :

I. Reis a curiis episcopalibus criminali iudicio damnatis spatium dierum decem conceditur, quo ad S. Congregationem Episcoporum et Regularium appellare possint.

II. Decem dies numerari incipient, non a die quo sententia lata est, sed a die quo reo vel ejus defensori per cursorem denunciata fuit.

III. Eo tempore elapso, quin reus vel ejus defensor appellaverit, latam a se sententiam episcopus exsequetur.

IV. Interposita intra decem dies appellatione, curia episcopalis acta autographa totius causæ ad S. Congregationem continuo transmittat, nempe :

1. *Processum* ipsum in curia confectum ;

2. Ejus *restrictum*, seu compendiarium expositionem eorum quæ ex eodem processu emergunt ;

3. Defensiones pro reo exhibitæ ;

4. Denique sententiam latam.

V. Ipsa curia reo ejusque defensori denunciabit appellationem coram eadem S. Congregatione prosequendam esse.

VI. Si nemo compareat, aut si appellationis acta negligenter vel malitiose protrahantur, congruens tempus a S. Congregatione præfinietur, quo inutiliter elapso, causa deserta censeatur, et sententia curiæ episcopalis executioni mandetur.

VII. Reo, aut illi qui ejus defensionem suscepit, tradendus est *restrictus* processus, qui a iudice relate conficitur.

VIII. Allegationes, seu defensiones eminentissimis Patribus distribuendas typis non committantur, nisi iudex relator imprimendi veniam dederit.

IX. Causa definietur statuta die ab eminentissimis Patribus in pleno auditorio congregatis.

X. Eidem Congregationis procurator generalis fisci, et iudex relator intererunt.

XI. Iudex relator de toto statu causæ ad eminentissimos Patres refert, et procurator generalis fisci stabit pro curia episcopali, suasque conclusiones explanabit.

XII. Post hæc eminentissimi Patres iudicium proferent, sententiam curiæ episcopalis aut confirmando, aut infirmando, aut etiam reformando.

XIII. Prolata sententia una cum omnibus actis causæ ad eandem curiam episcopalem remittitur, ut eam exsequatur.

XIV. *Revisio* seu recognitio rei iudicatæ non conceditur, nisi ejus tribuendæ potestas a Sanctitate Sua facta fuerit et subsint gravissimæ causæ, super quibus cognitio et iudicium ad plenam Congregationem pertinet.

XV. Sciant denique curiæ episcopales per novissimas leges, quæ ad investiganda et coercenda crimina pro criminalibus laicis promulgatæ sunt, nihil detractum esse de formis et regulis canonicis, quas proinde sequi omnino debent, non modo in conficiendo processu ad quem spectant hæc verba edicti die 5 novembris : *Nihil innovetur, quantum ad iudicia ecclesiastica pertinet*; verum etiam in pœnis decernendis, quemadmodum in appendice ejusdem edicti ita cautum est : *Tribunalia jurisdictionis mixtæ clericos, et personas ecclesiasticas iis pœnis mulctabunt, quas secundum canones et constitutiones apostolicas tribunal ecclesiasticum is itidem irrogaret.*

J. A. Card. SALA, *Præfectus.*

I. Patriarcha Constantinopolitanus, *Secr.*

XXXIX. Interposita appellatione infra decem dies, curia absque mora remittit ad auctoritatem ecclesiasticam superiorem apud quam appellatio facta est omnes actus causæ originales, id est processum, restrictum, defensiones et sententiam.

XL. Auctoritas ecclesiastica superior, capta cognitione actus appellationis, intimare facit appellanti ut infra terminum viginti dierum defensorem constituat, qui approbari debet ab eadem superiori auctoritate.

XLI. Decurso dicto termino peremptorio absque effectu, censetur appellantem nuncium misisse appellationis beneficio, et hæc consequenter perempta declaratur a superiori auctoritate.

XLII. Quum appellatio producitur a sententia alicujus curiæ episcopalis ad metropolitanam, archiepiscopus pro cognitione et decisione causæ sequitur normam procedendi in hac instructione traditam.

XLIII. Si contingat quod clericus, non obstante fori privilegio, ob crimina communia subjiciatur processui et judicio laicæ potestatis, ordinarius, hoc in casu, summariam sumit criminosi facti cognitionem atque perpendit an ipsum, ad tradita per sacros canones, locum faciat infamiæ, irregularitati, aut alii ecclesiasticæ sanctioni.

§ 1. Donec judicium pendeat, aut accusatus detentus sit, prudens est quod ordinarius sese limitet ad media provisoria.

§ 2. Expleto tamen judicio, et libero reddito accusato, curia juxta exitum informationum ceu superius assumptarum, procedit ad tramites dispositionum præsentis instructionis.

XLIV. In casibus dubiis, et in variis practicis difficultatibus. quæ contingere possint, ordinarii consulant hanc S. Congregat. ad vitandas contentiones et nullitates.

Ex aud. SSmi, diei 11 junii 1880.

SSmus Dnus Noster LEO div. Prov. PP. XIII, audita relatione præsentis instructionis ab infrascripto Sacr. Congreg. Episcopor. et Regularium secretario, eam in omnibus approbare et confirmare dignatus est.

Romæ, die et anno quibus supra.

I. Card. FERRIERI, *Præfectus.*

I. B. AGNOZZI, *Secretarius.*

SECTIO II.

DE APPELLATIONE.

I. Constitutio Benedicti XIV.

In constit. Benedicti XIV Ad militantis, 30 martii 1742, referuntur sequentes causæ, in quibus appellatio cum inhibitione in suspensivo concedi probibetur, non obstante quacumque contraria consuetudine, etiam immemorabili, aut privilegio, sub pœna nullitatis actorum, etiam quoad citationes expediri solitas coram Signaturæ præfecto, ad effectum comparendi, aut adeundi eamdem Signaturam :

I. A decretis quorum exsecutio a Trident. demandata est locorum ordinariis, etiam uti Sedis Apost. delegatis, appellatione, vel inhibitione quacumque postposita.

II. Ab eorum decretis tam in visitatione quam extra, circa cultum divinum conservandum vel augendum; et præcipue circa missæ celebrationem.

III. A decretis cogentibus clericos tam sæculares quam regulares, etiam monachos, et exemptos, ad processiones publicas; servata tamen forma constit. Pii V *Etsi mendicantium*, et circa præcedentias in eisdem inter dictos clericos, vel associatione cadaverum, delatione umbellæ, etc. ac super observantia censurarum, etiam episcopalium, et festorum diocesium.

IV. A decretis circa curam animarum et sacramentorum administrationem, aliaque parochialia munera, etiam quoad exemptos, tam sæculares quam regulares.

V. A deputatione vicariorum, etiam perpetuorum, cum assignatione congruæ in parochialibus perpetuo unitis quibuscumque ecclesiis aut locis piis.

VI. A visitatione dictarum ecclesiarum parochialium, et aliarum quarumcumque quomodolibet exemptarum; et a decretis circa earumdem reparationem et curam animarum.

VII. A decretis quibus episcopi, etiam uti Sedis Apost. delegati, cogunt rectores ecclesiarum parochialium aut baptismalium, ob populi numerositatem, sibi tot sacerdotes adjungere, quot sufficiant ad sacramentorum administrationem; aut quibus ob grave populi incommodum ad hæc percipienda, ipsis etiam invitis, novas parochias constituunt cum assignatione competentis portionis; vel quibus tandem ob paupertatem, et in cæteris casibus a jure permissis, perpetuo alia simplicia beneficia uniunt.

VIII. A deputatione coadjutorum, aut vicariorum parochialium eccle-

siarum ob earum rectorum illiteraturam, vel suspensionem, aut etiam privationem, quando turpiter et scandalose vivunt, si moniti incorrigibiles perseverant.

IX. A translatione beneficiorum simplicium, etiam juris patronatus, ex ecclesiis collapsis, quæ ob inopiam reparari nequeunt, in matrices, aut alias ecclesias cum omnibus emolumentis et oneribus, vocatis iis quorum interest; et a decretis cogentibus patronos, rectores, beneficiatos, aut parochianos ad restaurationem ecclesiarum parochialium, servata forma Trident. (sess. 21, c. 7).

X. A censuris, sequestratione et subtractione fructuum contra curam animarum habentes non residentes.

XI. A denegatione, revocatione, suspensione, vel restrictione facultatis audiendi sæcularium confessiones contra sacerdotes non parochos, etiam regulares.

XII. A divisione seu distinctione parochiarum, earumque institutione in titulum, juxta Trident. (sess. 24, *de Reform.*, c. 13) ubi parochiæ, vel certos non habent fines, qua de causa earum rectores promiscue petentibus sacramenta administrant, vel nullæ sunt.

XIII. A deputatione œconomi tempore parochialis ecclesiæ vacantis, sicut et ab indictione concursus, relatione examinerum, præelectione et provisione episcopi in eodem concursu.

XIV. A decretis contra habentes publicas lectiones, necnon prædicationem verbi Dei sine licentia episcopi, etiam a regularibus in alienis ecclesiis; et in suis, non petita ejus benedictione, juxta const. Clem. X *Superna*.

XV. A decretis circa clausuram monialium, ac punitionem delinquentium in eam, et personas intra eam degentes. Item circa examen pro approbatione, vel reprobatione confessariorum earumdem, tam ordinariorum quam extraordinariorum, et tam sæcularium quam regularium quomodolibet exemptorum; etiam pro monialibus subjectis iisdem regularibus: sicuti et contra earumdem ministros, tam pro mala administratione, quam pro reddenda singulis annis bonorum ratione: ac demum circa quorumcumque ipsorum officialium amotionem, servata forma, quoad regulares et exemptos, constit. Gregor. XV *Inscrutabili*.

XVI. A postorali visitatione diœcesis, et præsertim monasteriorum commendatarum, abbatiarum, prioratuum, et præpositurarum, in quibus non viget regularis observantia; ac beneficiorum tam curatorum quam non, sæcularium et regularium, qualitercunque commendatarum, etiam exemptorum; et ab executione decretorum in ipsa visitatione factorum, sicuti et ab illis factis extra visitationem pro conservatione et reparatione disciplinæ ecclesiasticæ circa vitam, mores, honestatemque quorumcumque clericorum, ac luxum, commensationes, choreas, lusus, crimina, et sæcularia negotia evitanda, ad formam tamen decretorum Congreg. Episc. edit. an. 1600, de mandato Clem. VIII.

XVII. A decretis cogentibus præsentatos, electos, vel nominatos quibusvis ecclesiasticis personis, etiam Sedis Apost. nunciis, ad se subiiciendum examini ordinariorum, antequam instituantur et confirmentur.

XVIII. A denegatione promotionis ad sacros ordines, et a suspensione susceptorum ob crimen occultum, sive ex informata conscientia.

XIX. A præfixione termini pro punitione regularis episcopo non subiecti, degentis intra claustra, sed extra notorie scandalose delinquentis, facienda a suo superiore, et pro notitia punitionis huiusmodi episcopo danda.

XX. A censuris, aliisque provisionibus contra concubenarios; et etiam contra detinentes mulieres suspectas domi, aut extra.

XXI. A privatione privilegii fori; et a decretis contra clericos non incedentes in habitu et tonsura; et in aliis casibus a Trident. præscriptis (sess. 14, c. 6 et 23, *de Reform.*).

XXII. Ab approbatione et reprobatione patrimonii pensionis, aut beneficii, quoad promovendos ad sacros ordines.

XXIII. A convocatione capituli facta ab episcopo pro deliberando aliquo negotio cum voto capitularium, ad ipsius tamen, vel suorum commodum non spectante.

XXIV. A decretis circa conversionem tertiæ partis quorumcumque proventuum, et obventionum tam dignitatum quam canonicatum, personatum, portionum et officiorum in distributiones quotidianas, earumque divisionem inter dignitates obtinentes, et alios divinis interessentes in ecclesiis cathedralibus et collegiatis in quibus nullæ sunt huiusmodi quotidianæ distributiones, vel sunt ita tenues, ut verisimiliter negligantur, juxta Trident. (sess. 21, c. 3, et sess. 22, c. 3, *de Reform.*).

XXV. Ab executione piarum dispositionum tam in ultima voluntate, quam inter vivos, juxta idem Trident., dicta (sess. 22, c. 8).

XXVI. A visitatione hospitalium, et quorumcumque piorum locorum, etiam exemptorum, et a laicis administratorum; collegiorum, confraternitatum, eleemosynarum, montium pietatis, ac a cognitione et executione pertinentium ad Dei cultum, et pauperum sustentationem; atque a ratione administrationis eorundem locorum singulis annis episcopo reddenda; nisi aliter in ipsorum institutione et ordinatione expresse cautum fuerit, juxta cit. (c. 8 sess. 22, et cap. 15 sess. 7; cap. 9 sess. 22 et cap. 8 sess. 25).

XXVII. Ab examine, suspensione, vel remotione quorumcumque notariorum scribentium in causis ecclesiasticis, juxta caput 10 dictæ sess. 22.

XXVIII. Ab erectione seminarii, et præfixione taxæ imponendæ dignitatibus, personatibus, officiis, præbendis, portionibus, abbatiis, et prioratibus cujuscumque ordinis, etiam regularium hospitalium (quæ dantur in titulum, vel administrationem) beneficiis quibuscumque tam regularium, quam jurispatronatus, exemptorum, et nullius diocesis, vel

annexis aliis ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, aut quibusvis locis piis, licet exemptis : ac tandem imponendæ redditibus pertinentibus ad fabricas ecclesiarum, confraternitates, et monasteria omnia (non tamen mendicantium) et decimis quacumque ratione spectantibus ad laicos, et milites cujuscumque militiæ aut ordinis (excepto Hierosolymitano), nec ab unione aliquot beneficiorum simplicium ; sicuti neque a decretis contra scholasterias obtinentes, quibus lectionis, vel doctrinæ munus ad docendum aut per se, aut per alios est annexum. Nec denique a quibuscumque provisionibus curam, directionem, et administrationem seminarii respicientibus, juxta Tridentin. (sess. 13, *de Reform.*, c. 18).

XXIX. A reddenda ratione administrationis gestæ ab œconomo, et vicario capitulari tempore sedis episcopalis vacantis, juxta Trident. (sess. 24, *de Reform.*, c. 16).

XXX. A comminatione excommunicationis a jure latæ, et a sententia suspensionis et interdicti, nisi appellatio fuerit interposita ex capite nullitatis, et e converso a sententia absolutionis ab iisdem censuris.

XXXI. Ab exsecutione quorumcumque aliorum decretorum, locorum ordinariis a Trident. et constit. Pii IV *Benedictus Deus*, demandata.

XXXII. In prædictis omnibus causis permittitur simplex duntaxat et extrajudicialis recursus ad S. Sedem, et juxta earum naturam appellatio in solo devolutivo ad quos de jure sine retardatione legitimæ exsecutionis decretorum super eisdem causis : nunquam autem admitenda, nisi prius constituto de legitima ejus interpositione, et in causis a jure permissis.

XXXIII. Si denegatum fuerit instrumentum sententiæ a qua appellatur, appellans tenetur producere in actis ejus copiam simplicem ; et in inhibitione exprimenda est conditio — quatenus vero tenor insertus vere et in substantialibus cum originali concordet, eodemque originali præsentis litteræ sint in tempore posteriores ; alioquin nullæ, et irritæ censeantur — sub infrascriptis pœnis respectu notariorum, ut seq. num. XXXV.

XXXIV. Si appellatum fuerit a gravamine quod per definitivam reparari nequit, si hoc est de carceratione jam secuta cum mandato verbali, non admittitur appellatio, nisi prius constituto de carceratione per depositionem duorum saltem testium ; et interim appellans remanere debet in carcere, donec aliter decisum fuerit. Si vero gravamen est de censuris jam prolatis, vel de comminatione carcerationis, torturæ, aut censurarum, observanda est dispositio decretorum Congr. Episcoporum sub Clem. VIII, juxta declarationes Benedicti XIII, in appendice ad Conc. Rom. *ibi*. — Ad 12 et 13, decretum Clem. VIII. — Quoad absolutionem ultimam a censuris, servetur dispositio supradicti 12 Clem. VIII, juxta etiam canonicam sanctionem, quod in casu constet de justitia censurarum, debeat remitti absolutio danda ad judicem *a quo* : si vero constet clare de injustitia, judex *ad quem* absolutionem impendat. Si vero adsit dubietas an fuerit justa, honestius esset ut ad excommunica-

torem infra aliquem competentem terminum præfigendum absolvendus remittatur, licet etiam judex *ad quem* hoc casu idipsum per se præstare jure possit. Verum quoad absolutiones cum reincidentia, quæ partibus concedi solent a iudicibus ad quos appellatur, ad effectum audiendi, cum inoluerit usus, tam in tribunali A. C. quam forsitan etiam in metropolitanis, aliisque tribunalibus appellationum, quod committantur absolutiones cuicumque confessario, ita ut rei, absque ulla reverentia proprii ordinarii, pro absolutis se publice habeant, Sanctitas Sua statuit ut in futurum hujusmodi absolutiones cum reincidentia tam in tribunali A. C. quam in curiis metropolitanis, aliorumque iudicum appellationum, committantur ipsis ordinariis excommunicantibus cum clausula ut infra tres dies absolvant censuratos, juxta commissionem, quibus elapsis, si requisitus ordinarius absolvere recusaverit vel neglexerit, absolvantur a confessario juxta commissionis formam, quæ in præsentis servatur in dictis commissionibus absolutionum. Quoad vero censuratos in Urbe commorantes, committi debeat absolutio cardinali Urbis vicario, seu ejus vices gerenti, ac præfata servari etiam mandavit in absolutionibus, quæ conceduntur per congregationes, prout jam religiose in ipsis servatum fuit. Declaravitque rursus Sanctitas Sua quod hujusmodi commissiones de absolvendo præsentari debeant cancellario ordinariorum, a qua præsentatione currere debeant tres dies, post quorum lapsum, et non data absolutione, possint ab aliis absolvi, ut supra in commissione.

Quoad insuper censuratos mandat Sanctitas Sua quod, reportata absolutione a censuris cum reincidentia, cedulones, quatenus affixi fuerint, amoveri non debeant, sed tantummodo tegantur, et tecti remaneant, durante termino obtentæ absolutionis.

XXXV. Ab hac generali regula negandæ appellationis Pontifex excipit particulares casus, qui per Trid., const. apost., aut communem doctorum sententiam in suspensivo admitti potest; serio tamen expendendi a iudice superiori an sint de exceptis; et tunc aliter non concedenda, nisi adjecta hac clausula: « Nos enim, attentis juribus, et supplici libello nobis præsentatis, atque in actis exhibitis, sicut præfertur, inhibendum esse speciali rescripto mandavimus, » sub pœna nullitatis; notariis vero infamiæ et perpetuæ inhabilitatis ad officium notarii in causis ecclesiasticis exercendum ipso facto incurrenda, si præsumpserint citationes cum inhibitione expedire sine tali speciali rescripto: ejus productione, et insertionem prædictæ clausulæ in actis; et insuper, quoad notarios Urbis, quinquaginta ducatorum auri de camera, huic pro una medietate, et pro altera parti recurrenti, sin minus locis piis arbitrio Pontificis applicandorum.

XXXVI. Item excipiuntur monitoria in causis privilegiatis coram auditore Cameræ apost., ejusque locum tenentibus, etiam in prima instantia tractandis, juxta præscriptum const. Pauli V *Universi*, et citatas declarationes Bened. XIII. Quæ si expediantur ultra montes, offerri prius debet supplex libellus universam facti speciem clare continens, et

prævio ejusdem audit. Cam. rescripto de ipsis expediendis, sub pœnis ut supra in notarios aliter expedientes.

XXXVII. Denique in cit. const. *Ad militantis* statuitur ut causæ omnes tam civiles quam criminales, ad forum ecclesiasticum pertinentes, exceptis privilegiatis, et aliis de jure excipiendis, in prima instantia coram locorum ordinariis cognoscantur, nec a quoquam avocari possint, nisi per viam legitimæ appellationis.

II. Decretum de mandato Clementis Papæ VIII latum an. 1600, circa appellationes et inhibitiones.

Ad tollendas ambiguitates et controversias jurisdictionales, quæ inter appellationem et prioris instantiæ judices, non sine partium dispendio cursusque justitiæ impedimento, et sæpe cum scandalo oriuntur, Sacra Congregatio causis episcoporum præposita, facta prius relatione S. N. D. Clementi Papæ VIII, ac de Sanctitatis Suæ mandato vivæ vocis oraculo desuper habito, in hunc qui sequitur modum, ab omnibus ad quos spectat, in posterum fieri ac servari debere mandat:

I. Metropolitani, archiepiscopi, primates aut patriarchæ in suffraganeos, eorumve subditos non judicent, nisi in casibus a jure expressis.

II. Item, nec alii superiores, etiam nuntii vel legati a latere, specificam facultatem majorem non habentes, causas in curiis ordinariorum vel aliorum inferiorum judicum pendentes ad se non advocent, nisi per viam legitimæ appellationis ad ipsorum tribunalia deferantur, tuncque appellantes ab inferiorum jurisdictionibus quoad alias causas eximere non possint.

III. Appellationes nunquam recipiantur, nisi per publica documenta, quæ realiter exhibeantur, prius constiterit appellationem a sententia definitiva vel habente vim definitivæ aut a gravamine quod per definitivam sententiam reparari non possit, in casibus a jure non prohibitis, per legitimam personam, et intra debita tempora, fuisse interpositam ac prosecutam.

IV. Nec dum causa coram inferioribus judicibus pendet, ante definitivam sententiam, vel vim definitivæ habentem, de gravamine illato superiores cognoscere valeant, licet citra præjudicium cursus causarum se id facere contestentur, nec ad hunc effectum liceat eis inhibere, aut simpliciter mandare, ut ipsis copia processus transmittatur, etiam expensis appellantis.

V. Inhibitiones post appellationem, sicut præmittitur, receptam, non concedantur, nisi cum inscriptione tenoris sententiæ, aut decreti definitivi aut vim definitivæ habentis, vel damnum per definitivam irreparabile continentis, alias inhibitiones et processus, et inde secuta quæcumque, sint ipso jure nulla, eisque impune non parere liceat.

VI. Si appellans asserat sententiæ aut appellationis exemplum culpa judicis *a quo* vel actuarii habere non posse, non ideo recipienda erit appellatio, aut aliqua inhibitio concedenda, sed eis tantum ad quos

pertinet injungi poterit ut, soluta digna mercede, actorum exemplum authenticum appellanti intra brevem aliquem competentem terminum tradatur. Caveat tamen judex *a quo* ne, si vere appellatum fuerit in casu appellabili, interim aliquid in præjudicium appellantis attentet; et si per actum publicum aut per testium depositionem constiterit acta denegari appellanti, tunc mandato tradendi acta possit judex appellationis adjicere, ne interim aliquid novi contra appellantem attentetur.

VII. Ab exsecutione decretorum S. concilii Tridentini, aut visitationis apostolicæ, appellationes a metropolitanis non recipiantur, nec si episcopi virtute ejusdem S. Concilii procedunt, uti delegati Sedis Apostolicæ, in causis quæ sub eorum jurisdictione ordinaria non comprehenduntur, salva tamen in hoc casu legatorum et nuntiorum apostolicorum auctoritate.

VIII. In causis vero visitationis ordinariorum, aut correctionis morum, quoad effectum devolutivum tantum, appellationes admittantur, nisi de gravamine per definitivam irreparabili agatur; vel visitator, citata parte et adhibita causæ cognitione, judicialiter procedat; tunc enim appellationi locus erit, etiam quoad effectum suspensivum.

IX. Cum a gravamine quod per definitivam reparari nequit, ut indebitæ carcerationis, vel torturæ, aut excommunicationis etiam comminatæ, appellatur, non nisi visis actis ex quibus evidenter appareat de gravamine, appellatio admittatur aut inhibitio, vel provisio aliqua concedatur.

X. Causa appellationis pendente, appellans in eodem quo reperitur carcere permanebit, quoad judex ad quem appellatum est, visis actis et causa cognita, aliter decreverit; et tunc, si a judicis *ad quem* decreto vim definitivæ habente, fuerit appellatum, nihil mandare, aut pro sui decreti exsecutione attentare poterit, donec per judicem superiorem aliud fuerit ordinatum.

XI. Acta originalia processus primæ instantiæ ad judicem appellationis notarius mittere non cogatur, nisi probabilis aliqua falsitatis causa et suspicio incidat, quæ judicialiter objiciatur, et tunc, terminata causa, remittenda sunt ad ordinarium, ut in suo archivio conserventur.

XII. Censura ecclesiastica in appellantem prolata, relaxari aut nulla declarari per judicem appellationis non possit, nisi auditis partibus et causa cognita; tuncque, si constiterit eam justam esse, ad judicem qui excommunicavit appellans remittendus est, ut ab ipso juxta sacros canones, beneficium absolutionis, si humiliter petierit debitamque emendationem præstiterit, obtineat: si vero justam esse apparet, superior absolutionem impendat; si dubitetur, honestius est ut ad excommunicatorem intra brevem aliquem competentem terminum, eidem præfigendum, absolvendus remittatur, licet etiam superior hoc casu idipsum per se præstare jure possit.

XIII. Absolutio ad cautelam, non nisi parte citata et visis actis, cum

dubitatur de nullitate excommunicationis ab homine prolatae, vel a jure, si occurrat dubium facti, vel probabile dubium juris, concedenda erit; tuncque ad tempus breve, cum reincidentia, et præstita per excommunicatum cautione de stando juri et parendo mandatis Ecclesiae tantum, et si juxta formam a jure præscriptam apparebit aliquem ob manifestam offensam excommunicatum fuisse, debitam etiam satisfactionem præstare, et si ob contumaciam manifestam, expensas pariter satisfacere, et cavere de judicio sisti coram excommunicatore, quis tenebitur, priusquam ad cautelam absolvatur.

XIV. A sententia etiam definitiva, contra verum contumacem prolata, appellatio non recipiatur, nec inhibitio aut alia quævis provisio, quamdiu appellans in hujusmodi vera contumacia perstiterit, concedatur.

LIBER TERTIUS DECRETALIUM

DE CLERO

PROŒMIUM.

Primo libro, in quo actum est de prælatis et iudicibus ecclesiasticis, et secundo, qui est de iudiciis seu de processu iudiciario, subnectitur tertius, in quo de clero generatim agitur. Sub nomine cleri hic veniunt, non modo clerici proprio sensu sumpti, sed etiam omnes personæ quæ Deo specialiter dicatæ sunt. Præsens ergo liber tractat de clericis et regularibus utriusque sexus, horumque obligationibus et rebus, puta beneficiis, decimis, ecclesiis, etc. Quamvis materiæ non paucæ præsentis libri communes sint etiam laicis, quia tamen directe et principaliter tangunt clericos, ideo præsens liber a potiori et digniori inscribitur *de Clero*.

Liber tertius Decretalium in quinque partes commode dividi potest : prima continet actus et obligationes clericorum respective ad beneficia quæ ipsis conferuntur; unde agit *de causis beneficialibus* (I-XIII); secunda expendit clericorum pacta et contractus, seu generatim est *de contractibus* (XIV-XXIV); tertia tractat *de clericorum dominio et cæteris juribus* (XXV-XXX); quarta *de regularium statu, juribus obligationibusque* (XXXI-XXXVII); tandem quinta perpendit jura, privilegia et actus quæ vel *ecclesiis competunt, vel in iisdem exercentur* (XXXVIII-XLIX).

PRIMA PARS

DE CAUSIS BENEFICIALIBUS

Hæc pars tria continet : 1° enumerat qualitates quæ in beneficiatis requiruntur (I-V); 2° descendit de beneficiatis ad beneficia, et de eorum natura, varietate, atque de modo ea acquirendi agit (V-VIII); 3° de bonorum ecclesiasticorum administratione discurrit.

TITULUS PRIMUS.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

Cum in clericos tanquam in speculum reliqui oculos conji-
ciant, ex iisque sumant quod imitentur, ut ait C. Trid. (sess. 22,
c. 1, *de Reform.*), ante omnia requiritur in Ecclesiæ ministris
vitæ morumque honestas. Hæc autem honestas duplex est :
interna, quæ consistit in statu gratiæ sanctificantis, et actuali
exercitio virtutum theologicarum et moralium ; *externa*, quæ
consistit in opere externo inculpabili, necnon decenti corporis
habitu. De prima breviter, et ratione connexionis cum altera :
nam honestas externa tantum directe et per se est objectum
juris canonici, cum interna iudicio Ecclesiæ externo generali-
ter non subjiciatur.

SECTIO PRIMA.

De honestate interna.

Tria maxime exposcit : rectitudinem intentionis, animæ et
conscientiæ puritatem, ac reliquas virtutes tum theologicas,
tum morales.

I. De rectitudine intentionis.

In eo generatim consistit ut clericus ad ordines et beneficia ecclesiastica se promoveri curet, obeundi sui officii spiritualis et gloriæ divinæ promovendæ gratia, non autem emolumentum temporalis vel alicujus dignitatis externæ cupiditate. Unde concilium Trid. (sess. 22, c. 4) vetat non tantum ordinibus, sed et prima tonsura initiari illos de quibus probabilis conjectura non est eos ut fidelem Deo cultum præstent hoc vitæ genus elegisse.

Unde *a) quoad beneficia*, promovendus 1° ad beneficium parochiale, si nondum sit presbyter, debet habere intentionem seriam et certam suscipiendi presbyteratum, ita ut, juxta multos, non faceret fructus suos, si beneficium parochiale acceptaret sine hac intentione. 2° Qui sine hac intentione reciperet dignitatem cui cura animarum non est annexa, coram Deo peccaret, sed non teneretur fructus restituere, saltem ante sententiam. Peccatum illud communius habetur ut mortale. 3° Si de beneficio simplici, quod ordinem sacrum annexum haberet, quæritur utrum recipiens illud sine animo suscipiendi ordinem requisitum, obligaretur ad restitutionem fructuum quos ex eo percepit? Negant aliqui, eo quod in jure agatur de beneficiato parochiali tantum. Sed juxta plerosque, peccaret graviter, quia in re gravi caret intentione servandi jus.

b) Quoad ordines, quæritur an et quomodo peccet qui primam tonsuram vel minores ordines reciperet sine intentione permanendi in clericatu? Tres sunt opiniones. Juxta primam, peccaret mortaliter, ex paritate cum eo qui religiosi ordinis novitiatum ingreditur, animo non profitendi, sed ad sæculum redeundi. Secundum alios, ab omni culpa absolveretur, si ex rationabili causa id faciat, v. g. ut sit capax jurisdictionis in clericos exercendæ. Communior tandem sententia tenet illud non vacare culpa veniali: est enim culpa, ut constat ex prohibitione C. Trid.: venialis autem est, quia, ex una parte, non adest præceptum rigorosum; ex altera, non est paritas cum religionis novitio, qui in re gravi decipit prælatum.

II. De animæ et conscientiæ puritate.

a) Hanc oportet esse maximam, ita ut ab omni culpa graviori

clerici immunes sint, tum ob sublimitatem status, cum sint Christi ministri, tum ob finem quem sibi præfixum habent, quum sint deputati ad laudandum et placandum Deum; tum denique ob sanctitatem functionum: nam sanctam et immaculatam Deo hostiam offerunt et sumunt. Hinc eruuntur

b) Sequentia: 1° Ad licite administranda sacramenta extra casum necessitatis, sub gravi requiritur status gratiæ in ministro. 2° Quoad alios ordinum actus qui non sunt sacramenta, consentiunt doctores non peccare mortaliter qui actus ordinum minorum in peccato mortali exercent. Sed controversia est de actibus propriis majorum ordinum. Probabilior opinio tenet functiones non sacramentales in statu peccati mortalis factas, saltem secluso casu scandali vel contemptus, non constituere peccatum mortale.

SECTIO II.

De honestate externa.

Tria præsertim exposcit: morum et conversationis integritatem, decentiam habitus externam, exercitium officiorum statui clericali convenientium.

I. De vitæ et morum integritate.

a) Integritas vitæ et morum juxta SS. canones requisita consistit in primis in eo quod clerici, præsertim in sacris constituti, non solum continenter et caste vivant, verum etiam ita caute, ut extra omnem *suspicionem incontinentiæ et intemperantis animi sint* (c. 13 h. t.). Nihil enim a purissimis ministeriis divinis quibus mancipantur alienius quam polluta conscientia.

b) Hinc 1° sine manifesta et rationabili causa monasteria monialium, sub pœna depositionis, frequentare prohibentur. (c. 8 pr. tit.; c. unic. in 6°, renov. a Trid., sess. 25, c. 5, *de Reg.*, imo et auxit pœnas jam latas). 2° Multo magis clericis vitanda est familiaritas cum aliis feminis. Præterea 3° hæc integritas exigit ut clerici fugiant crapulam et ebrietatem, quæ est omnium vitiorum fomes, et speciatim mentis aciem hebetat et est libidinis incentiva. Hinc non permittitur eis sive adire hospitia, nisi in itinere (c. 15 h. t.), sive convivia accedere, præ-

sertim nuptialia. Tandem 4° oportet ut iidem clerici ab omni avaritia maxime sint alieni, juxta illud Prov., xxviii : « Qui festinat ditari, non est innocens. » Quapropter Ecclesia eisdem sustulit potestatem condendi testamenta (cap. *Quorundam*); necnon negotiationis exercitium et præcipue usurarum, idque sub poena excommunicationis (in c. *Clerici* 2° h. tit., et Trident., sess. 22, c. 1). De negotiatione speciatim agitur in titulo I hujus libri.

II. De decentia habitus clericorum externa.

Definitur positive et negative :

a) Eadem vitæ clericalis honestas exposcit decentiam habitus externam. Nomine habitus, latius accepti, venit non solum vestis, sed et tonsura clericalis. Unde honestas habitus consistit in tonsura et veste clericis propria, ita ut ex habitu exteriori primo aspectu clericus a laico discernatur.

b) *Quæ adversentur modestiæ clericali?* 1° Clerici in sacris constituti et minoristæ beneficiati obligantur ad tonsuram et vestem clericalem, ex Clementina 3^a (h. tit.), et ex Trident. (sess. 15, c. 6), quod statuit « ut transgressores, ab episcopo moniti etiam generaliter per edictum publicum, primum suspendantur ab officiis et beneficiis; si vero semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam privari officiis et beneficiis possint et debeant. » Sequitur habitum et tonsuram habitualiter non ferentem peccare mortaliter : nam poenæ istud supponunt. Sed clerici minoribus tantum initiati, beneficium non habentes, non rigore obligantur ad deferendum habitum et tonsuram clericalem. Tamen non deferentes non gaudent privilegio fori.

2° Clerici neque comam neque barbam nutrire debent (c. 4, 5 et 7 h. t.), et si nutriant, etiam inviti ab archidiaconis suis tonderi possunt. Illos canones consuetudo sic explicat, ut prohibitum sit clericis nutrire comam more profano, nam si capilli formam non excederent a viris honestis, etiam laicis, usitatam, clericus hujusmodi non esset excommunicandus vel aliter puniendus. Huc refertur vetita delatio comæ adscititiæ, vulgo *perruque*, quæ ferri nequit a clericis, etiam extra missarum solemniam, sine licentia episcopi (Bened. XIV, *Inst. eccl.* 34, § 4, et 96, n. 5).

3° Interdicta est clericis gestatio armorum, et contrarium facientes excommunicantur, non tamen ipso facto, nisi religiosi sint, qui olim ex c. 2 pr. tit. erant ipso facto excommunicati. Sunt enim milites cœlestes, qui studere debent orationi et contemplationi, non digladiationi. Si tamen esset justa causa arma ferendi, v. g. in obsidione vel itinere per loca latronibus infesta, possent arma impune gestare, consuetudine illud permittente (Vide Pirhing, li. t. n. 22).

c) *Qualis esse debeat vestis clericorum?* Hæc maxime conformanda est consuetudini et usui cujusque regionis. Nam forma non est absolute determinata a SS. canonibus, et ideo desumenda est ex rationabili consuetudine diœcesis et præscripto episcopi (Vide Bened. XIV, *Synod. diœc.*, lib. XI, c. viii). Speciatim tamen 1° debet esse talaris, prout statutum est a Sixto V in constit. *Sacrosancta*; 2° non virgata, vel partita, h. e. diversos colores aut acupicturas habens; 3° nigri coloris, nisi agatur de episcopis vel cardinalibus: nam primi utuntur colore violaceo; secundis Inn. IV in conc. Lugdunensi galei et purpuræ usum concessit; 4° annulos in digitis gestare non debent, nisi sint episcopi vel in ecclesiastici officii dignitate constituti. — Quoad doctores, communiter distinguitur: illi qui sunt professores in academiis, quibus jurisdictio vel superioritas aliqua in studiosos competit, annulum gestare possunt, aut saltem in suis prælectionibus; nunquam vero in missæ celebratione, quod etiam interdicitur protonotariis non participantibus. Quoad cæteros doctores, communius negatur, licet annulus sit unum ex insignibus quibus inaugurantur doctores. His enim etiam tunc confertur torques aureus, quem tamen, ex recepta Ecclesiæ consuetudine, n publico gestare nequeunt clerici.

b) *Quibus casibus habitum et tonsuram clericus licite vel saltem impune non deferat?* Resp. 1° si hoc una tantum vice contingat; quia, ut incurrat pœnas, requiritur ut non perseveranter non ferat habitum, ita ut publice ac communiter existimetur laicus; 2° si habitum clericalem deferat, sed non tonsuram; quia, in tali casu, non foret puniendus pœnis a jure statutis, licet arbitrio episcopi puniri possit; 3° si ratione paupertatis habitum ordini suo congruentem gestare non valeat; 4° si habitum clericalem domi suæ et in occulto non gestet; 5° si eundem dimittat

ob periculum probabile; 6° si in itinere sit constitutus : tunc enim clericus vestes breviores gerere posset. Jus autem supponit quod vestis talaris dimittatur quia obstat ne tam celeriter incedat clericus (Vide De Angelis, h. t. n. 5-7).

III. De exercitio officiorum status clericalis.

α) Externa vitæ clericalis honestas requirit exercitium officiorum statui clericali convenientium, quæ hic breviter et negative tantum determinabimus, positivam determinationem ad aliam tractationem remittendo. Porro generalis regula est ne clerici officia, munera et commercia quæ statui clericali et ecclesiasticis functionibus adversantur, exerceant (c. *Clerici* pr. tit.). Alias post tertiam monitionem amittunt privilegium clericale.

β) In specie clericis prohibentur officia vilia et infamantia secundum morem patriæ, sic v. g. 1° ne mimis, histrionibus et jaculatoribus intendant ; imo si artem hujusmodi ignominiosam per annum, vel postquam ter moniti sunt, exerceant, infames fiunt ; 2° lusus alearum et taxillorum (vide Bened. XIV, *Synod. diæc.*, lib. X, c. II, n. 2) : intelligitur eo nomine omnis lusus varietate fortunæ consistens, quique casu potiusquam arte dirigitur. Unde lusus qui magis arte quam fortuna regitur, non clericis prohibetur, sicut nec omnis ille qui consistit in ingenio aut virtute corporis.

3° Prohibentur vanæ et lascivæ musicæ, seu quæ non movent ad pietatem erga Deum, in officiis divinis ; non vero illa quæ est gravis et stylo ecclesiastico concinnata (extrav. *Comm.*).

Item 4° vetatur exhibitio ludorum theatralium et scenicorum in templis, si profani sunt (12 h. t. et extrav. *Comm.* un. h. t.) Tamen ludi honesti et pii qui ad devotionem excitant, hoc textu non prohibentur etiam in templis exhiberi, ut docent communiter DD. (Vide Reiffenst., h. t. n. 141).

TITULUS II.DE COHABITATIONE CLERICORUM ET MULIERUM.

---

§ I. *Cohabitatio prohibita vel non.*

a) In hoc titulo generaliter prohibetur clericis cohabitatio cum mulieribus quibuscumque de incontinentia suspectis (c. 1 et fin. h. t.) Ratio, quia conversatio cum illis ad lapsum provocat, et clerici in incontinentiæ suspicionem traherentur. Hinc, ut a lapsu et lapsus periculo ac suspicione remotiores sint, hic titulus priori *de vita et honestate clericorum* subjungitur. Istæ præscriptiones non tam sunt ad vitanda crimina, quam criminum suspicionem. Clerici contra prohibitionem illam agentes dicuntur concubinarii; ideo concubinarii sunt vocati, non modo illi qui turpiter cum aliqua femina viverent, sed et qui cum mulieribus suspectis habitarent, vel etiam familiaritatem aut consuetudinem servarent (c. 2, 3 h. t.).

Regula prima generalis quæ prohibet cohabitationem cum mulieribus suspectis, satis jam cognoscitur. Tamen prohibitio cohabitationis non est sine exceptione. Etenim

b) *Excipiuntur* 1° personæ in primo vel secundo gradu consanguinitatis conjunctæ; nam in his personis naturale fœdus nihil permittit sævi criminis suspicari (c. 9). Verumtamen, si illæ mulieres essent de incontinentia suspectæ, cohabitatio esset etiam prohibita (c. 1.) Quod eveniret, si per accidens tales forent circumstantiæ ut locus sit suspicioni; nam extraneæ eo ipso solent esse suspectæ, quia juvenes sunt.

2° Permittitur clericis habitare in eadem domo cum mulieribus quæ de hujusmodi conjunctarum mulierum familia sunt, dummodo feminae illæ in discretis conclavibus maneant, et nullo modo sint suspectæ. Quod autem dicitur de consanguineis, non potest extendi ad affines: nam jus excipit tantum consanguineas; dein ratio exceptionis non tam stricte tangit affines. Excipiuntur tamen mulieres in primo gradu affinitatis (Vide Bened. XIV, *Syn. diæc.* lib. II, c. ix, n. 7).

3° Non prohibetur in servitium suum assumere extraneas feminas provectæ ætatis, saltem quadraginta annorum, si sint honestæ famæ et extra omnem incontinentiæ suspicionem. Hæc exceptio non ex jure scripto ortum habet, sed ex consuetudine et statutis quarumdam diœcesium.

c) *Quæritur an licentia cohabitandi personis sanguine conjunctis se extendat ad episcopos et alios similiter prælatos sæculares?* — Ratio dubitandi venit tum quia jus Rom. jubet ut episcopus nullam omnino secum mulierem habeat, tum dignitas et sanctitas eminentior ordinis episcopalis. — Verumtamen in jure canonico nulla reperitur prohibitio; et ideo, etsi omnino honestius et magis consultum sit ut hujusmodi mulieres conjunctæ intra domum episcopalem non habitent, nihil impedit quin maneant, si absit periculum scandali et suspicio incontinentiæ.

d) *Alterâ et rigidior cautio juris.* — Prohibitum est clericis frequentare domicilia feminarum, etiam honestarum, ad vitandam omnem suspicionem incontinentiæ. Statuunt SS. canones « ne clericus solus accedat ad feminæ tabernaculum, vel solus cum sola fabulas misceat, etiam prætextu religionis aut spiritualis colloquii, vel obsequii; imo nec archidiaconus sub prætextu officii; sed hæc colloquia fiant præsentem alio clerico vel gravi aliquo christiano. » (Ita c. 21, 32 dist. 41^a Decret.) Non agitur ergo de mulieribus suspectis; nam in citato c. 32 dicitur: « Clerici ad viduas vel virgines, nisi ex jussu vel permissu episcopi, non accedant, et hoc soli non faciant, sed cum aliis clericis. » Hi canones, regularibus institutis firmati, quam maxime a viris religiosis observandi sunt. Unde visitationes solitariae regularium sine socio probato erga feminam, quantumvis devotam, potest prohibere episcopus, quoad quoscumque exemptos.

§ II. De pœnis latis contra cohabitantes.

a) Olim clerici cohabitantes seu concubinarii, ut dici solebant, variis plectebantur pœnis, sed hodie servandus est modus puniendi a Trident. invectus (sess. 21, c. 6, et sess. 25, c. 5).

1° Clericus monendus est personaliter, et non tantummodo per edictum publicum; et si post primam monitionem non abstinuerit a cohabitatione vel frequentatione, ipso facto privatur

tertia parte fructuum beneficii. Hæc pars est applicanda ab episcopo ecclesiæ vel alteri loco pio.

2° Si post alteram monitionem non resipiscat, eo ipso privatur fructibus omnibus, et pro arbitrio episcopi suspendi debet ab administratione beneficii. Hæc ergo suspensio non incurritur ipso jure, ut constat ex ipsis verbis concilii Tridentini; imo hæc suspensio non est vera pœna ecclesiastica suspensionis, quæ redderet irregularem illum qui celebraret antequam ab illa suspensione liberetur.

3° Si ita suspensus feminas suspectas non expellat, aut cum eis versetur, tunc perpetuo privatur beneficiis et officiis, et ad ea inhabilis redditur. Tamen privatio beneficiorum, sicut suspensio ab administratione beneficii, probabilius est ferendæ sententiæ, ut colligitur ex verbis Trid. Privatio autem fructuum ipso jure et facto incurritur. Verum etiam probabilius non stringit nisi post sententiam declaratoriam criminis, quia est pœna vindicativa, quæ generatim non obligat ante sententiam judicis; deinde desumitur ex verbis Trid., quæ ad executionem requirunt ministerium episcopi.

4° Si etiam sic puniti a scandalosis commerciis non destiterint, excommunicationis gladio plecti debent. Advertendum est quod hic non agitur de simplici fornicatione quæ habitum non constitueret; nam hæc fornicatio aliis pœnis ab episcopo mulctari potest.

b) *Quid requiratur ut incurrantur istæ pœnæ et recte infligantur?* 1° Is cui infligitur pœna a Trid. imposita, esse debet vere concubinarium, talis nempe, qui domi suæ vel alibi extra domum « feminam sibi associat et cum ea assiduam consuetudinem habet ». Sufficit ergo ut clericus frequentet domum mulieris suspectæ, et ideo frequens accessus ad mulierem istam, ac frequentatio domus ejus constituit concubinatum.

Quoad forum internum, certum est illum absolvi non posse, donec concubinam dimiserit, et sic tollat proximam occasionem peccandi, ut alias constat ex prop. 61 ab Alex. VII, et prop. 61 et 62 ab Innoc. XI damnatis.

Quoad forum externum, concubinatus debet esse notorius notorietate facti vel juris, seu plene probatus, per testes vel præsumptiones violentas, ex indiciis valde propinquis delicto.

Tamen non tam advertitur ad crimen contra castitatem, quam ad speciem criminis, seu ad famam servandam.

2° Agitur de clericis beneficiatis. Cæteri pro qualitate delicti puniendi sunt ab episcopo carceris pœna, suspensione ab ordine, inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisve modis juxta canones.

3° Si ageretur de episcopo, tunc delinquens, si jam monitus a concilio provinciali se non emendaverit, ipso facto est suspensus. Est ergo discrimen inter episcopum et cæteros clericos, quod episcopus, cujus dignitas peccatum aggravat, incurrit ipso facto suspensionem, dum hæc pœna est tantum ferendæ sententiæ quoad alios clericos. Si episcopus monitus perseveret, ad Summum Pontificem deferri debet, qui eum episcopatu privare potest pro qualitate culpæ, ut statuit Trident. (sess. 23, c. 14, *de Reform.*).

c) *De judicio circa crimen cohabitationis.* 1° Judex in hoc judicio solus est episcopus, ita ut, juxta plures, vicarius generalis non possit judicare, nisi ex speciali mandato. (Collig. ex Trid., l. c. et ex. c. 2, *de Offic. vic.*, in 6°.) Tamen, juxta alios, C. Trid. excludere intendit archidiaconum tantum. Verum episcopus hic procedit « etiam ut delegatus Sedis Apostolicæ »; quo casu per seipsum procedere deberet.

2° Ut judex ad pœnas procedat, requiritur plena probatio, vel ex notorietate facti, vel per testes seu violentas præsumptiones, ut antea diximus; nam certæ pœnæ non debentur nisi certo delicto.

3° Episcopus, præmissis monitionibus supradictis, instituto processu summario, sine strepitu et figura judicii, et sola facti veritate inspecta, decernit pœnas a Trid. statutas. Illarum pœnarum executio impediri vel suspendi nequit vi cujuslibet appellationis aut etiam exemptionis. Etenim episcopus procedit ut delegatus Sedis Apostolicæ.

TITULUS III.

DE CLERICIS CONJUGATIS.

In præcedenti titulo actum est de illicita cohabitatione clericorum cum mulieribus; nunc de licita cohabitatione per legitimum matrimonium. Nam licet matrimonium prohibitum sit clericis, non tamen omnibus eodem rigore et indiscriminatum.

SECTIO PRIMA.

De contractu matrimoniali clericorum in majoribus constitutorum.

I. De lege cœlibatus ecclesiastici.

a) Sacris ordinibus annexus est cœlibatus in Ecclesia Latina, non tamen jure naturali aut divino, sed solo jure Ecclesiæ jam ab apostolis tradito. Verumtamen nonnulli olim existimarunt id esse juris divini, quia ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio, continentiæ lex in ministris ejus fuit observata. Vera autem sententia tenet cœlibatum sacris ordinibus solum humano Ecclesiæ jure adnexum fuisse. Constat sufficienter ex eo quod Ecclesia permiserit Orientalibus usum matrimonii; deinde si jure divino cœlibatus introductus esset, id deprehenderetur ex aliquo textu Scripturæ vel conciliorum. Nec est etiam juris naturalis: nam etsi ordo sacer suapte natura quamdam afferat congruentiam cœlibatus, non tamen sequitur quod ordo et matrimonium inter se absolute pugnent.

b) Sequitur 1° clericos in sacris constitutos nec licite nec valide contrahere posse matrimonium; quod ex variis c. juris desumitur, et alias expresse definitum est a Trident., sess. 24, can. 9, et hæc praxis olim erat etiam recepta in Ecclesia Græca, ut patet ex can. 6 concilii Trullani. Ratio est, quia in majoribus constituti, cum propinquius ad altaris ministerium accedant, debent majorem habere sanctitatem; deinde ordinem sacrum ineundo, perpetuo se Deo consecrarunt: porro uxore

ratus divisus est in duo, ideoque incapax se totum devovendi cultui divino.

2° Lex illa est universalis, obligans clericos etiam Ecclesiæ Græcæ, qui post susceptos ordines nequeunt contrahere matrimonium, licet usus matrimonii, antea contracti, eis permissus sit, exceptis saltem episcopis. Quoad Orientales, hæc consuetudo qua usus matrimonii toleratur, a celebri canone 13 concilii Trullani incept; sed ille canon nunquam fuit positive approbatus a Sede Apostolica, quæ tamen tolerat illam minus laudabilem consuetudinem. Hodie in Ecclesia Græca invaluit consuetudo abusiva et reprehensibilis qua subdiaconi uxorem assumere possent; et Benedictus XIV, in const. *Etsi pastoralis*, statuit invalida esse matrimonia a subdiaconis Italo-Græcis contracta.

3° Olim subdiaconatus non fuit certo computatus inter ordines sacros; sed a decreto Urbani II relatus est inter ipsos, et ideo etiam subdiaconi invalide contraherent matrimonium.

II. De fonte proximo obligationis cœlibatus.

Queritur an hæc obligatio servandi continentiam oriatur tantum ex hac lege Ecclesiæ, an etiam ex voto quod Ecclesia ordini sacro adnexuit?

Resp. Scotus et alii affirmant obligationem oriri ex mera constitutione ecclesiastica. Et adducunt varios textus juris antiquioris et recentioris, et speciatim Trid., sess. 14, can. 9, ubi expresse meminit legis ecclesiasticæ, nulla facta mentione de voto. Econtra, alii, ut Cajetan, Bellarm., Sanchez, etc., dicunt obligationem oriri ex solo voto, productis etiam aliis juris textibus. Tertia sententia distinguit inter eum qui suscipit ordinem sacrum, scientem ei adnexum esse continentiae votum, vel hoc ignorantem. In primo casu, tacite emisit votum; in posteriori, obligaretur solummodo ex constitutione Ecclesiæ, non ex voto, quia votum est lex privata quam quisque sibi voluntarie ponit. Quarta et probabilior opinio affirmat scientes et ignorantes votum teneri ex voto, quia Ecclesia lege universali et legitime promulgata, ac proinde omnes obligante, adnexuit votum continentiae sacris tantum ordinibus. Itaque eo ipso quod aliquis sciens et volens sacris ordinibus initiatus est, licet ignoraverit votum adnecti, tacite emisit votum.

III. Pœnæ latæ contra clericos in sacris constitutos, attentantes contrahere matrimonium.

Islæ pœnæ in jure statutæ sunt sequentes :

1° Per suspensionem et excommunicationem compellendi sunt attentantes contrahere matrimonium ad agendam pœnitentiam : imo ipso jure et facto excommunicantur. Hæc pœna renovata est in const. *Apostolicæ Sedis*, inter excommunicationes reservatas episcopis, et incurritur etiamsi matrimonium non fuerit consummatum.

2° Delinquentes fiunt irregulares ; sed ab hac irregularite, si absit scandalum, dispensari possunt ab episcopo. Verumtamen sic attentantes contrahere matrimonium habentur tanquam suspecti de hæresi, et ideo, juxta Giraldum (*Jus can.*, s. 339), episcopus non posset eos suo officio restituere, etiamsi longam pœnitentiam egissent.

3° In pœnam tanti delicti, per sententiam privari possunt beneficiis omnibus ; probabilius ipso jure et facto non privantur ; idem dic de privilegio fori et canonis. Etenim privatio ipso facto non reperitur expressa in jure ; porro lex pœnalis est. Hanc pœnam privationis ad Italo-Græcos extendit Bened. XIV, in superius citata constitutione.

SECTIO II.

De contractu matrimoniali clericorum in minoribus constitutorum.

a) Clerici in minoribus constituti 1° non modo valide, sed per se etiam licite matrimonium ineunt. Nullo enim jure obligantur ad cœlibatum ; imo expresse eis permittitur matrimonium (c. 1 et 7 h. tit.). Nec obstat quod is qui ordines minores suscipit, eos suscipiat false existimans adnexum his esse continentię votum. Talis enim clericus non intendit per se et principaliter votum castitatis emittere, sed solum quatenus illud adnexum putabat ordinibus minoribus. Cum ergo non sit adnexum, nullo voto obligatus erit.

2° Sed minoristæ, contracto matrimonio, redduntur inhabiles ad beneficia ecclesiastica obtinenda ; et si quæ postea obtinuerint, iis sunt privandi. Clericus enim conjugatus in omnibus

habetur ut laicus, exceptis casibus jure enumeratis (c. 1, 3, 5, h. t. et un. h. tit. in 6°). Nec juvat triennalis possessio, cum matrimonium reddat inhabilem ad accipiendum et retinendum.

Diximus « contracto matrimonio »; nam si matrimonium fuisset nulliter contractum, tunc privationem probabilius non induceret.

b) Juxta communem sententiam, minoristæ valide contrahentes matrimonium, 1° ipso jure et facto privantur beneficiis antea habitis; nam matrimonium validum incompatibile est cum beneficiis ecclesiasticis; ac proinde cum sciat vel scire debeat clericus quod simul beneficium retinere et uxorem habere non possit, hoc ipso quod uxorem duxerit, censetur renuntiasse beneficio; deinde beneficia ecclesiastica conceduntur sub tacita conditione cœlibatus. Verum

2° Dubitari potest an hæc privatio beneficii se extendat etiam ad pensiones quas antea clericus obtinuit ab Ecclesia? Respondetur cum distinctione: amittuntur pensiones quæ minoristis assignatæ sunt titulo clericali, quia istæ beneficiis subrogantur, et ideo naturam beneficiorum sequuntur; non vero amittuntur pensiones quasi-laicales, seu assignatæ pro ministerio mere temporali.

c) Episcopus cum clericis conjugatis dispensare nequit ad beneficia obtinenda vel retinenda, sed solus Summus Pontifex. Episcopus enim nequit dispensare contra SS. canonum decreta, nisi id expresse ei concedatur. Est inferior respectu legis istius; deinde in cap. 5 huj. t., clericus spoliatur beneficio quod ei « scienter » contulerat episcopus.

d) Minorista conjugatus, si contraxerit cum una et virgine, seu monogamus sit, gaudet privilegio fori, saltem in criminalibus, criminaliter vel civiliter intentis, ex constit. Bonifacii VIII (in cap. un. huj. tit. in 6° et Trident., sess. 23, c. 6, *de Reform.*); sed ad hoc requiritur ut 1° sit monogamus; 2° tonsuram et habitum clericalem deferat; 3° et episcopi deputatione alicui ecclesiæ deserviat (1). Sub his conditionibus, imo seclusa ultima, retinet etiam privilegium canonis. Si tamen, mortua uxore, iterum incipiat vivere clericaliter, privilegia clericalia omnia

(1) Vide Bened. XIV, *Syn. diœc.*, l. XII, c. iv, n. 3.

recuperaret, quia privatio eorum non est injuncta in pœnam per modum alicujus depositionis, sed ideo quod alium statum incompatibilem et clericali repugnantem assumpserit.

TITULUS IV.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS IN ECCLESIA VEL PRÆBENDA.

Ad vitæ clericalis honestatem, præter recensita, pertinet etiam ut in ecclesiis et titulis beneficiorum suorum clerici resideant, et officium ratione beneficii debitum præsent. Hinc ad superiores titulos merito conjungitur titulus *de Residentia cleri*.

§ I. De natura, varietate et origine residentia cleri.

a) Residentia communiter definitur : « Commoratio assidua in ecclesia seu loco beneficii, causa servitii ecclesiastici personaliter præstandi. » Dicitur : 1° *commoratio assidua*, quia spectato jure communi, non sufficit ut beneficiatus per intervalla resideat in loco sui beneficii, sed residentia debet esse assidua seu continua, saltem moraliter; 2° *causa servitii...*; nam residentia non debet esse pure materialis, sed formalis seu cum effectu, ita ut residens personaliter exerceat actus beneficio annexos.

b) Hæc residentia duplex est : 1° *vera*, quando beneficiatus vere et realiter est præsens in loco beneficii, et personaliter exercet officium spirituale propter quod datur beneficium; 2° *facta* dicitur, quando absens e loco beneficii, fictione juris habetur pro præsent. Jus supponit præsentiam, quando ex justa causa a lege admissa beneficiatus abest.

c) Si quæras *quonam jure* introducta sit, respondetur : 1° In confesso esse apud omnes residentiam clericorum beneficia curata non habentium esse juris ecclesiastici : nam nullum reperitur jus divinum ex quo colligatur. Sed Ecclesia talibus clericis beneficia concedit sub conditione « si personaliter resideant » (C. Trident., sess. 24, c. 12).

Sed 2° dubium exsurgit quoad curatos : communis sententia contra Catharinum et quosdam alios docet curatos ad residentiam teneri jure divino et naturali : 1° quia episcopi et curati jure naturali et divino tenentur oves suas pascere ; quod aperte constat ex Evangelio necnon S. Pauli Epistolis, necnon innuitur a Trident. (sess. 23, c. 1) : « Cum præcepto divino mandatum sit omnibus quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere, exemplo pascere..... » Porro si pastores non resideant, oves suas nec agnoscere nec pascere possunt. 2° Quilibet jure divino et naturali tenetur rite præstare officium quod suscepit, præcipue quando ob tale officium stipendium accepit.

Verumtamen determinatio residentiae in particularibus circumstantiis, seu in hypothesi, pertinet ad potestatem ecclesiasticam. Unde in thesi tantum seu in genere residentia est juris divini. Etenim jus divinum et naturale non dictat curatos teneri residere *per se*, et non *per alios* ; sed præceptum ecclesiasticum ad residentiam personalem adigit pastores (c. 2, 3, 4, 9 h. t., et conc. Trident., sess. 24, c. 12, *de Reform.*). Hinc

d) *Quæritur an præceptum residendi relaxari possit per dispensationem, vel per consuetudinem?* Respondetur, cum debitis distinctionibus : 1° circa beneficia simplicia, dubium non est, quia residentia quoad illa introducta est solo jure ecclesiastico. Tota ergo quæstio est de beneficiis curatis.

2° Summus Pontifex vel alius superior hac potestate pollens, dispensare potest ex justa causa. Ita sententia communis, cui favet praxis, et colligitur ex c. 7 et 8 h. tit., necnon ex conc. Trid. (sess. 23, c. 1). Residentia enim curatorum non est juris divini absoluti in hypothesi et pro omni circumstantia, sed in thesi tantum et conditionate, si nempe justa causa non suadeat absentiam. Porro Summus Pontifex determinare potest particulares circumstantias in quibus necessaria sit vel non residentia.

3° Consuetudo saltem immemorialis, justæ causæ innixa, probabilius potest curatum excusare a residentia personali, dummodo cura animarum exerceatur per vicarium æque idoneum. Ratio, quia id fieri potest privilegio apostolico. Tamen 1° immemorialis consuetudo non excusat a residentia in cathedralibus et collegiatis insignibus, etiamsi absens inserviat per

substitutum. Eruitur ex conc. Trid. (sess. 24, c. 12), quod, ut expresse declaratur a Congr. Conc. 1873, consuetudinem inserendi per substitutum in illis ecclesiis sustulit. 2° Quoad beneficia curata, nulla consuetudine introduci potest ut eorum rector nec per se nec per alium resideat : imo, neque ut generatim episcopi, parochi et alii curam animarum habentes, debellantur a personali residentia, cum talis consuetudo sit evidenter corruptela, utpote nullo motivo rationabili innixa.

§ II. *Qui et quomodo obligentur ad residentiam?*

a) Episcopi et his superiores, deinde parochi, vicarii perpetui, et generatim omnes quibus incumbit cura animarum, uti etiam abbates et alii praelati regulares, cum sint suorum religiosorum pastores, tenentur personaliter residere in sua ecclesia, ut supra diximus.

Speciatim : 1° monet Trident. (sess. 23, c. 1) ne episcopi (et idem dicendum est de aliis curatis) dominicis Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes et Corporis Domini, quibus refici maxime et in Domino gaudere pastoris præsentia oves debent, ab ecclesia sua cathedrali ullo facto absint.

2° Vi hujus residentiae episcopi tenentur personaliter exercere ea quæ sunt sui officii, puta pro ovibus suis sacrificium offerre, verbum Dei prædicare, sacramenta administrare, pauperum curam paternam gerere, et cætera munera episcopalia exercere, ut monet Trid., loc. cit. (Vide Ferraris, *Biblioth.*, v° *Episcopus*, a. 3).

3° Hoc præcepto stringuntur praelati regulares et parochi, qui in conscientia tuti esse non possunt, si ipsi, desidia torpentes, omnia per vicarios faciant : nam hoc non esset residere cum effectu.

4° Ex variis declarationibus S. Congr. Conc. (10 febr., 15 maii 1618) parochi tenentur residere, nedum in parochia, sed et in domo parochiali, si quam habeant.

b) Dignitates, personatus, canonici cathedralis vel collegiatæ ecclesiæ, tenentur personaliter residere in sua ecclesia, et vi hujus residentiae tenentur assistere in choro, psallere, et ea

quæ ad cujusque spectant officium personaliter exsequi. Ita jus commune et specialis Trid. declaratio.

In quibusdam tamen ecclesiis, consuetudine introductum est ut canonici præsentibus non psallant, sed submisso recitent horas; verum Bened. XIV, constit. *Cum semper*, diei 19 aug. 1744, renovans præscriptiones Trid., declarat canonicos non psallentes alta voce fructus præbendarum et distributionum suos non facere et ad eorum restitutionem teneri, quacumque consuetudine in contrarium obstante.

§ III. *Ad quod tempus beneficiati licite abesse possint a suis ecclesiis?*

a) Episcopi ex justa causa, licet non gravi, e sua diœcesi singulis annis abesse possunt per duos aut ad summum per tres menses, sive continuos sive interruptos, modo id fiat absque detrimento gregis. Ita Trid., sess. 23, c. 1. Hæc tamen absentia haberi nequit, ut supra dictum est, in certis anni diebus. Si vero per longius tempus abesse velint, duo requiruntur copulative: « justa causa et licentia » danda a Summo Pontifice, vel metropolitano, aut, hoc absente, ab antiquiore suffraganeo. Excipitur si periculum sit in mora, aut absentiae causa sit notoria, quo casu ipsum jus dat licentiam (Vide const. *Ad universæ*, n. 6, Benedicti XIV).

b) In abbatibus et prælatis aliis inferioribus videndum est an sint exempti a jurisdictione episcopi, an huic subditi. In primo casu, idem dicendum est de illis ac de episcopis: nam nomine ordinarii veniunt. Si vero sint subditi episcopo, eis permittuntur duo menses, sicut parochis.

c) 1º Parochi aliiq̃ue curam animarum habentes, scilicet parochi amovibiles (1) vel inamovibiles, vicarii curati perpetui vel temporales, coadjutores, abesse possunt per duos menses continuos vel interruptos; ultra duos menses, abesse nequeunt nisi ex gravi causa et licentia ab episcopo impetrata in scriptis, ac constituto vicario loco sui ab episcopo approbato, cum debita mercedis assignatione.

2º *An etiam ad absentiam duorum mensium necesse sit ut a*

(1) S. Congr. Conc. 26 maii 1612.

parochis licentia episcopi impetretur? Negat Navarrus cum paucis; sed omnino tenenda est sententia affirmans, quæ sufficienter colligitur ex Trid. loc. cit., ubi generaliter decernit « quandocumque curatos abesse contigerit, id fiat causa prius per episcopum cognita et approbata ». Cæterum hoc expresse declaratur a Congr. Conc. an. 1573 (1), quæ respondit *parochos abesse non posse ad duos menses sine episcopi licentia*. Unde inter absentiam ad duos menses et diuturniorem hoc intercedit discrimen, quod in secundo casu, præter gravem causam, licentia in scriptis data requiratur, dum in primo sufficit oretenus data et causa justa, licet gravis non sit, velut recreationis et visitandi propinquos. Excipitur si tempus sit modicum; nam ad modicum tempus parochus abesse potest, etiam non petita episcopi licentia; etenim parum pro nihilo reputatur. Verumtamen necesse est ut interim ecclesia notabile damnum non patiatur (Vide Bened. XIV, *Inst. eccl.* 17, n. 11, qui varias affert declarationes S. Congr. Conc.).

3° *Quod tempus censeatur modicum?* Respectu diversorum locorum, statutorum et personarum diversimode æstimari debet. In his consuetudo, optima legum interpret, est sequenda. Sed 1° ad absentiam unius hebdomadæ, requiritur licentia episcopi, ex speciali declaratione Congr. Conc. 7 oct. 1604; 2° juxta multos, quoad absentiam ultra biduum, requiretur etiam prædicta licentia. At certum est quod episcopus prohibere possit ne ultra biduum absint parochi absque licentia prius obtenta. Nequit etiam parochus abesse nocturno tempore, etiam si diuturno tempore maneat in parœcia, aut vicissim, etsi vicarium idoneum reliquerit (S. Congr. Conc. 10 maii 1687).

§ IV. *Causæ excusantes a residentia.*

I. Conc. Trid. (sess. 23, c. 1) quatuor sequentes agnovit :

a) Prima est *christiana charitas*, ut si quis abiret ad conversionem certi populi ab hæresi, ad pacem inter principes et magnates componendam, vel ad succurrendum alteri necessitati spirituali. In his tamen casibus, duo sunt necessaria ut

(1) Apud Bened. XIV, *Inst. eccl.* 17, n. 10.

excusatio legitima sit : 1° ut ejusmodi absentia non cedat in notabile damnum commissi gregis ; nam curatus ex justitia obligatus est ad subveniendum suis ovibus et non aliis ; 2° ut fiat cum superioris licentia (S. Congr. Conc. 7 oct. 1604). Et hæc ultima conditio se extendit ad alias causas excusantes ; nam generatim requiritur approbatio superioris, ut constat ex conc. Trid. (s. 23, cap. 1, *de Reform.*). Superior ille quoad episcopos est hodie sola Sedes Apostolica per organum S. Congr. super residentia episcoporum (Bened. XIV constitut. *Ad universæ*, 3 sept. 1746 ; vide Lucid., *de Visit. SS. liminum*, vol. I).

b) Secunda causa est *urgens necessitas*. Præcipuæ causæ sunt : 1° hostilis incursus ; 2° capitales inimicitiae, quas curatus haberet cum domino loci : tunc abesse potest, donec discordia sit composita ; 3° insidiæ a loci domino vel plebe infesta : tunc episcopus vel parochus recipere se in alium locum potest ; 4° corporis infirmitas, ut si quis curari nequeat ex defectu medicorum aut medicinarum : non tamen excusat nisi ad tempus breve, nam Congr. Conc. 6 april. 1647 declaravit *generatim nec ætatem senilem, nec malam valetudinem, excusare parochum a residentia* ; 5° aeris intemperies, vel pestis sæviens, juxta multos antiquiores canonistas, excusaret a personali residentia, si dum corpore absunt ovium necessitati pastores prospicerent per idoneos vicarios. Sed Congr. Conc. non admisit hanc causam, die 7 julii 1646 ; consequenter Bened. XIV, in lib. XIII *de Syn. diæc.*, c. xix, ex hoc decreto docet non licere parochi a residentia loco abscedere tempore pestis, licet sint alii sacerdotes, qui, accedente licentia episcopi, vices parochi absentis adimpleant. Sed aeris intemperies, juncto morbo, esset causa sufficiens ut episcopus concedat licentiam abessendi ultra duos menses (Vide De Angelis, h. t. n. 11 ; Lucidi opus cit. t. I, n. 330 seqq.).

c) Tertia causa est *obedientia debita*. Ex hac excusantur 1° beneficiati Sedi Apostolicæ deservientes (c. 14 pr. tit.) : quia Ecclesia Romana est universalis, et ideo qui ei serviunt, censentur etiam aliis ecclesiis particularibus inservire ; 2° duo canonici cathedrales in servitio episcopi occupati, nam unum corpus faciunt cum episcopo, ac proinde servitium impensum episcopo cedit immediate in utilitatem ecclesiæ cathedralis.

Sed ultra illos duos, episcopus in servitio suo occupare nequit **canonicos**, ita ut dispensationem legitimam illi habeant a residentia (conc. Trid., s. 24, c. 12, *de Reform.*).

d) Tandem quarta causa est evidens *utilitas Ecclesiae vel reipublicae*. Quatuor sunt praecipui casus : 1° si absit clericus ad defendenda suae ecclesiae jura, vel litem super iis prosequendam ; 2° si vocatus esset ad synodum generalem, provincialem vel dioecesanam ; 3° si exigente evidenti reipublicae necessitate, obiret munus oratoris aut legati, vel in camera senatorum aut in aula deputatorum sederet (1) ; 4° praecipue si absit studiorum causa ; nam haec causa utilitatem Ecclesiae concernit, ac proinde est sufficiens ad impetrandam beneficiati licentiam ut in scholis publicis theologiae et juri canonico vacare possit. Hoc privilegium communicatur tam docentibus quam discentibus, his quidem per quinque annos, illis autem sine limitatione temporis. Sed hoc privilegium a Trid. ademptum est clericis curatis. Quaestio haec, olim dubia propter verborum obscuritatem quibus usum erat concilium, nunc definita est a Congr. Conc. (Vide Reiffenst., h. t. n. 42 seqq.).

e) *Quaeritur quae sint conditiones requisitae ut beneficiatu ratione studiorum excusetur a residentia?* Resp. 1° Ille dare debet operam theologiae vel juri canonico, non aliis disciplinis ; 2° istis studiis se impendere in aliqua universitate vel publica schola ; 3° non requiritur licentia episcopi ut beneficiati non curati studiorum causa per quinquennium abesse possint, nam haec facultas a Papa jure communi concessa est.

Si qua ex his quatuor causis occurrat, clericus licite potest abesse, etsi fuerit **juramentum de residendo** (c. 12 huj. tit.). Ratio, quia tale juramentum, in materia **juris factum**, recipit interpretationem a jure communi, ac proinde **hanc** habet implicitam conditionem, nisi justa causa a residendo excuset.

Privilegium non residendi deficit dum ecclesia ex absentia privilegiatorum notabile damnum et detrimentum cultus patitur (c. 16 pr. tit. *Non sum.*). Pontifex non vult ut ecclesia talibus privilegiis notabiliter praegravetur. Sic. v. g. canonici eo tempore quo licite abesse possunt, non omnes simul, sed suc-

(1) An episcopi qui istis publicis comitiis intersunt, indigeant licentia Summi Pontificis (Vide Lucidi op. supra citatum, vol. I. n. 120, 121)?

cessive, absentiam eligere deberent, ne cultus divinus in ecclesia cathedrali minuatur.

Aliæ causæ, præter enumeratas, non excusant a residendo, v. g. peregrinatio devotionis causa, vel studia scientiarum aut litterarum profanarum.

§ V. *De fructibus quæ obveniunt beneficiatis residentibus, et speciatim de distributionibus quotidianis.*

a) In capitulo quolibet datur mensa communis, quæ complectitur universos fructus capituli dividendos inter clericos. Fructus isti duplicis generis sunt : alii *annui* seu *grossi*, qui dantur propter annuam residentiam, et simpliciter dicuntur *fructus præbendæ*, seu *præbenda*; alii consistunt in distributionibus quotidianis, quæ etiam dicuntur *præsentia*, *victualia* aut *fructus canonicales*. Sunt ergo *portiones reddituum quotidie distribui solitæ iis qui intersunt divinis officiis, ac proinde favore cultus divini conservandi et augendi introductæ*.

b) Fructus annui obveniunt clericis residentibus sive vere, ut constat ex Trid. (sess. 23, c. 1, et sess. 24, c. 11, *de Ref.*), sive etiam fide, seu ex legitima causa absentibus, ut eruitur ex c. 7, 14, 15 h. tit. Ratio, quia justum est ut qui ecclesiæ deservit, ab ea sustentetur. Sed distributiones quotidianæ solis interessentibus in choro, seu divinis officiis, obveniunt. Constat ex Trid., sess. 24, c. 12, *de Ref.* Fide residentes, licet lucrentur fructus grossos, non tamen distributiones quotidianas; sed hæ accrescunt interessentibus; imo absentibus remitti aut condonari nequeunt, sive a capitulo, sive ab episcopo, non obstante qualibet consuetudine. Constat ex variis decretis S. Congr. Conc. relatis a Bened. XIV in suis institutionibus. Ratio est, quia secus sub spe remissionis daretur canonicis occasio non residendi (conç. Trid., l. cit. et sess. 24, c. 3).

Aliquando distributionum loco habentur *punctaturæ*, scilicet pecunia mulctatitia ab absentibus persolvenda, quæ correspondet distributionibus quas absentes amitterent (S. Congr. Conc. 20 dec. 1738, 5 april. 1783).

Hic modus solus potest introduci in locis in quibus canonici habent redditus sibi a gubernio assignatos; sic enim potest

observari lex Tridentina, quæ jubet tertiam partem reddituum canonicatum deputari in distributiones. Porro, ex una parte, consuetudo qua nullæ essent distributiones, non est attendenda, ut declaravit S. Congr. Conc. 23 nov. 1850, et ex altera, stipendium datum a gubernio habet rationem beneficii, ex eadem Congreg. 19 jan. 1819.

c) Admittuntur exceptiones, nempe jus agnoscit causas ob quas absentibus dantur distributiones quotidianæ. Ad duas principales revocantur :

1^a Est justa et rationabilis corporis necessitas, ut in valetudinariis, injuste incarceratis aut excommunicatis; vel qui propter periculum mortis non audent ad ecclesiam proficisci. Inde juste carceratis vel excommunicatis non prodest hoc privilegium.

2^a Causa est evidens ecclesiæ utilitas, ut supra definita est. Ob hanc causam distributiones lucrari possunt : 1° canonicus theologalis, ea die qua legit; 2° pœnitentiarius, ea hora qua actu confessiones audit; 3° canonicus deputatus ab episcopo ad audiendas confessiones loco pœnitentarii; 4° ex privileg. Clem. 11^a, absentes occasione exercitiorum spiritualium peragendorum, saltem de licentia episcopi, in aliqua regularium æde. Non tamen debentur distributiones cononico episcopum in visitatione diœcesis comitanti, nec vicario generali, nec examinatore synodali, neque magistris juris pontificii aut theologiæ. Constat de his omnibus ex variis declarationibus Congr. Conc.

§ VI. De pœnis non residentia.

a) Episcopi, etiam cardinales, ultra tres menses sine justa causa et licentia absentes a sua diœcesi, præter reatum peccati mortalis, fructus non faciunt suos pro rata temporis absentia, et tenentur ad restitutionem, etiam alia declaratione non secuta. Fructus sic male perceptos erogare debent sive fabricæ ecclesiarum, sive pauperibus, nullo pacto vel privilegio in contrarium obstante (conc. Trid., sess. 23, c. 1, *de Reform.*). Tamen aliqui, inter quos Giraldus et Thesaurus(1), docent episcopum non

(1) *De Pœnis*, c. 1, verbo *Residentia*.

teneri in foro conscientiae restituere integros fructus, nisi adigeretur per superiorem; posset enim retinere partem eorum pro aliis muneribus ab ipso impletis in favorem sui gregis.

Si hac poena non emendaretur episcopus, Romano Pontifici denuntiandus esset a metropolitano, vel seniore suffraganeo ad ipsum metropolitanum, sub poena interdicti ab ingressu ecclesiae; quae poena incurreretur ipso facto. Insuper ita absentis episcopi bona, si in hac absentia moriatur, per modum spoliis ceduntur cameræ apostolicæ, juxta constit. Pii IV *In suprema*. Cæterum, qui fusiorem exposcit de hac re disputationem, adeat constitutionem Benedicti XIV *Ad universa*, die 3 sept. 1746 latam.

Quoad cardinales episcopos vide Bened. XIV, *Synod. diæc.*

l. VII, c. 1, n. 7; c. VIII, n. 4, et supra citat. constit.

b) Prælati regulares non puniuntur privatione fructuum, sed aliis poenis secundum statuta regularia.

c) Parochi et alii curati, si ultra duos menses sine justa causa et licentia episcopi absint, pro rata absentia, præter peccatum mortale, fructus non faciunt suos, eodem modo quo episcopi (Trid., loc. cit. Vide Girald., op. cit. loc. cit.). Si hac poena jam correpti ad suam ecclesiam non redierint, episcopus debet contra eos procedere per censuras, fructuum subtractionem, aliaque juris remedia, usque ad privationem beneficii; et ejusmodi privatio impediri nequit ullis pactis, privilegiis vel consuetudine, etiam immemoriali (Vide varia decreta apud De Angelis, h. t. n. 10).

Ad sententiam ferendam contra illos absentes, sufficit etiam citatio per tria edicta, vel unum peremptorium (S. Congr. Conc. 2 sept. 1581), licet expediat ut personaliter per nuntium vel litteras ipse delinquens citetur, si non nimis procul distet. Si ignoraretur quo loco manet parochus non residens, expectandus est per sex menses ab ultimo edicto; quibus transactis, ad privationem procedendum est (S. Congr. Conc. 26 april. 1621, 8 jun. 1624. Vide Lucidi, op. et loc. cit., n. 275 seqq.).

d) Canonici vel alii portionem aut præbendam in ecclesia obtinentes, si ultra tres menses sine debita licentia absint, citandi sunt ab ordinario. Si vero integro anno absint, privandi sunt dimidia parte fructuum; secundo anno absentiae, omnibus

fructibus; et, crescente contumacia, si legitime moniti non redierint, proceditur contra eos usque ad privationem beneficii (conc. Trid., sess. 24, c. 12, post jus antiq.; c. 89 et fin. h. tit.).

Juxta declarationem Congr. Conc., processus institui potest durante triennio, sed post elapsum biennium absentiae. Præterea, ex altero decreto 24 maii 1674, subjacent pœnis non interessentium pro rata absentia, etsi absint per primum tantum nocturnum, aut, in diebus ferialibus, per sex psalmos, contraria consuetudine non obstante (Vide De Angelis, hoc loco, n. 13, 14, 15).

TITULUS V.

DE PRÆBENDIS ET DIGNITATIBUS.

SECTIO PRIMA.

De natura et varietate beneficiorum.

I. Definitio beneficii.

a) *Nomen præbendæ a præbeo venit* : unde præbenda id est quod datur ministris et officialibus ecclesiæ ad suam sustentationem; seu id quod præbet alimoniam ministris ecclesiæ, dicitur præbenda. Sic generice accepta, duplex est : *temporalis* et *spiritualis*. Illa alicui datur ex redditibus ecclesiasticis pro labore temporali, v. g. cantori; ista est jus percipiendi proventus ecclesiasticos ratione officii spiritualis : et in hoc sensu accipitur pro beneficio ecclesiastico, saltem inferiore. Nam majora beneficia non vocantur præbendæ, sed dignitates, et ideo, in Rubrica, præbendæ contradistinguuntur a dignitatibus.

b) Præbenda igitur proprie dicta definitur : « Jus perpetuum percipiendi redditus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod servitium spirituale auctoritate Ecclesiæ constitutum. » Constat proinde ad rationem beneficii tres principales requiri conditiones : 1° ut sit erectum auctoritate ecclesiastica : unde laicus fundans certa anniversaria facit piam donationem, non præbendam; 2° ut sit annexum officio spirituali, et ideo conferri

nequit nisi clerico; 3° ut sit perpetuum, non tantum quoad se, seu objective, sed et quoad beneficiatum, seu subjective, ita ut detur ad vitam beneficiati, et ei auferri nequeat nisi ex causa per sacros canones approbata; qua de causa beneficia titulata, seu in titulum perpetuum collata, proprie sunt beneficia. Notandum est etiam quod « jus percipiendi redditus » constituit *formaliter* beneficium, cum sit fundamentum et causa ipsius officii. Redditus illi provenire possunt etiam ex bonis mobilibus, puta censibus vel assignatione a guberniis debita; plerumque tamen dōs beneficiorum constituta est in bonis immobilibus. Sed sufficit ut bona sive immobilia sive mobilia pertineant ad patrimonium Ecclesiæ. Quare S. Pœnitentiaria, die 19 jan. 1819, declaravit salaria a gubernio Belgii soluta pastoribus et canonicis induere naturam beneficiorum.

c) Sequitur: 1° *commendam* perpetuam esse beneficium. *Commenda* idem est ac custodia seu administratio alicujus ecclesiæ cuidam clerico commissa. Si igitur sit perpetua, *commendatarius*, qui jus omne in beneficio sibi commissio habet et potest ex illo fructus percipere, verus est beneficiatus: in hoc enim casu, non est purum depositum seu custodia beneficii, sed ipsum beneficium sub titulo *commendæ* perpetuo confertur.

2° *Præstimoniam*, seu præstimoniales pensiones, quæ sunt stipendia annua de bonis ecclesiasticis detracta, dici etiam possunt beneficia, saltem si spirituale obsequium adnexum et perpetuitatem habeant. Ex primaria sui institutione, istæ pensiones deputabantur in sustentatione juvenum in studiis versantium; nunc aliis clericis præstari solent, et hæc assignatio non vacat, nisi obitu ejus qui accepit. At pura *pensio* ad tempus assignata evidenter non est beneficium.

3° *Hospitalia*, si ex fundatione vel ordinatione publica conferantur solis clericis, et sint collata in titulum perpetuum, sunt etiam beneficia proprie dicta.

4° *Capellania*, quæ est onus celebrandi missas annuas in certa capella seu altari, est beneficium, quando confertur in titulum perpetuum et est erecta auctoritate episcopi. Si vero erecta sit auctoritate laicali, non venit nomine beneficii. Sed, ex altera parte,

5° *Vicariatus* non est de se beneficium, cum non habeatur

titulus beneficii in vicario qui vices gerit beneficiati; verumtamen vicarius perpetuus, etsi non habeat titulum beneficii, habet tamen jus in beneficio, ex c. *27 de Rescript.*

II. Divisio beneficiorum.

a) Beneficium dividitur in *sæculare* et *regulare*. Primum clericis sæcularibus, h. e. nullam alicujus ordinis religiosi regulam professis, conferri solet et debet; alterum confertur religiosis tantum et per eos administrari debet, ut sunt abbatia, prioratus. At sequentia sunt notanda :

1° In dubio, beneficium censetur sæculare, quia clerus sæcularis prior est tempore et jure clero regulari, et ideo in controversia regulares deberent probare beneficium non esse sæculare.

2° Beneficia sæcularia non debent conferri regularibus nec vicissim : verumtamen si urgeat necessitas, v. g. si ecclesia per regulares regi ac reformari possit, episcopus in illa potest instituere clericos regulares.

3° *An regulares hodie absque dispensatione pontificia sint capaces ecclesiarum parochialium sæcularium?* Tres sunt sententiæ. *Prima* simpliciter affirmat, quia nihil contrarium in jure legitur, et par est ratio quoad regulares et sæculares. *Secunda* distinguit inter canonicos regulares et alios religiosos. Prioribus tantum concedit hanc capacitatem. *Tertia* verior seu vera universaliter negat de omnibus, et constat tum ex declar. Congr. Conc. 8 jul. 1584, tum ex Congr. Ep. et Reg. die 19 mart. 1671.

b) Dividitur in *simplex* et *duplex*. Simplex quod nullam jurisdictionem, administrationem vel curam animarum aut specialem præeminentiam annexam habet; unde obligat ad servitium altaris vel assistantiam in choro. Hujusmodi sunt canonicatus pleræque capellaniæ et præstimonia. Tamen canonicatus, ob præcellentiam canonicorum, dicuntur beneficia simplicia majora; et in materia odiosa ac in rescriptis provisoriiis non veniunt nomine beneficii simplicis, ex cap. 4 *de Præbendis*, in 6°. Beneficium duplex est cui aliqua specialis qualitas, ut præeminentia, administratio, jurisdictio vel cura animarum, adjuncta est. Horum quatuor sunt genera :

1° Primum est *dignitas*, quæ dicitur quando ei annexa est juris-

dictio in foro externo, et administratio proprie dicta. Dignitates sunt majores, ut episcopatus, primatia, patriarchatus, et hac communi appellatione beneficiorum, præsertim in pœnalibus, comprehendi non solent. Aliæ sunt minores, ut archidiaconatus, archipresbyteratus, decanatus cathedralis, saltem in quibusdam regionibus, præpositura, abbatia, et aliæ prælaturæ tam sæculares quam regulares, ut etiam generalatus, provincialatus. Nomine *dignitatum* in rescriptis et reservationibus papalibus, ac universim in materia strictæ interpretationis, intelliguntur solæ dignitates minores.

2° Secundum est *personatus*, seu beneficium cui annexa est sola præcedentia, v. g. in choro, in processionibus. Est ergo præeminentia sine jurisdictione fori externi et sine administratione proprie dicta.

3° Tertium est *cura* seu beneficium curatum, cui annexa est cura animarum et jurisdictio pro foro interno, non externo, v. g. parochia, vicaria aut commenda perpetua ecclesiæ parochialis.

4° Quartum est *officium* quod, generice sumptum, vagatur per universa beneficia; sed hic specificè accipitur pro beneficio cui annexa est administratio rerum ecclesiasticarum, sine ulla jurisdictione et præeminentia, uti est beneficium seu officium primicerii, sacristæ et custodis.

c) Dividitur in *electivum, collativum et mixtum*. 1° Collativum est quod a prælato ecclesiastico libere confertur et independentè ab ulla præsentatione, nominatione et electione. 2° Electivum, quod per vota capitularium, accedente superioris confirmatione vel admissione, acquiritur: talia sunt proprie solæ prælaturæ sive dignitates pastorales. Unde ut beneficium proprie sit electivum duo requiruntur: ut sit prælatura, et ut electio ad illud facta a superiore ecclesiastico confirmanda veniat. 3° Mixtum seu patronatum est quod ad præviam patroni præsentationem ab episcopo confertur. In dubio, beneficium potius collativum seu liberum esse præsumitur, quam electivum aut patronatum; quia electio et præsentatio sunt qualitates accidentales et extrinsecæ beneficiorum, atque primævo juri præjudicantes.

d) Dividitur in *titulare et manuale*, prout confertur in titulum

perpetuum vel in titulum non perpetuum, seu revocabiliter. Primum ergo semel legitime collatum nequit auferri, nisi ex justa et jure expressa causa; alterum pro arbitrio conferentis revocari potest; cujus modi sunt pleraque beneficia regularia. Hinc beneficia manualia non habent nisi perpetuitatem objectivam, et ideo in se sunt vera beneficia, etsi investitus non reputetur verus beneficiatus, cum desit perpetuitas subjectiva. In dubio, beneficia sæcularia præsumuntur titularia; nam sua natura et jure ordinario sunt titularia; regularia vero, si nec curata nec electiva sint, præsumuntur manualia; nam ex natura vitæ religiosæ et ratione voti obedientiæ, religiosi beneficia obtinentes ad nutum removeri possunt.

SECTIO II.

De beneficiorum erectione, unione, divisione et dismembratione.

I. De erectione beneficiorum.

a) Erectio beneficii est actus legitimus quo redditus annui constituuntur clerico, propter officium spirituale seu ministerium in exsequendo cultu divino. Ad erectionem beneficii requiruntur :

1° Consensus expressus episcopi; tamen in dubio præsumitur consensum legitime adfuisse, quando ecclesia exstructa ac dotata est; et conditio hæc est necessaria. Unde si episcopi auctoritas et consensus deficeret, non haberetur beneficium proprie dictum, sed pia quædam erectio;

2° Congrua dos pro alendis ecclesiæ ministris. Ideo ad episcopum pertinet diligenter examinare an dos sit necne congrua, juxta qualitatem beneficii, loci et personarum. Hoc examen peragitur in limine foundationis;

3° Locus decens et congruus, ut talis erectio non sit aliis præjudiciosa, quia unius beneficii erectio non debet esse ad destructionem alterius; quapropter in ipso limine foundationis instituitur processus de non præjudicando;

4° Ut talis erectio fiat ex fine cultus divini, seu sub onere præstandi officium spirituale : beneficium enim datur propter officium;

5° Ut fundator non apponat conditiones a jure omnino repro-

batas. Possent tamen apponi conditiones etiam juri communi contrariæ, dummodo non sint turpes, impossibiles et contra substantiam beneficii, ac sint ab episcopo expresse et specialiter admissæ; imo episcopus tenetur approbare ejusmodi conditiones. Sed ipse episcopus nequit beneficium oneribus gravare, ut pluries declaravit Congr. Conc. (3 dec. 1834, 30 maii 1835). Nequit etiam onera reducere, sed ad ejusmodi reductionem requiritur recursus ad Sedem Apostolicam.

b) Nonnulli juristæ recentiores contendunt erectionem beneficiorum non esse compatibilem cum juribus Status circa proprietatem. Ecclesia enim jus possidendi vel administrandi bona temporalia non haberet primigenium seu independens a concessionibus societatis civilis; quapropter Status personis vel associationibus ecclesiasticis vel religiosis conferret tum jus possidendi, tum facultatem administrandi bona temporalia, sub necessariis quibusdam reservationibus, ut tributis *manus mortuæ*, etc. Hinc perpetuitas in possessione, stabilitas et libertas in administratione, nunquam haberetur, quæ tamen sunt necessaria ad verum beneficium constituendum. Quapropter natura beneficii pugnaret cum regimine hodierno proprietatis.

Sed hæc objectio solvitur, dum ostenditur Ecclesiam jus possidendi habere, non mutuatum ab aliqua concessione potestatis civilis, ut constat ex traditione et constanti Ecclesiæ praxi, præter apertas declarationes juris. Rationes juristarum desumuntur omnes ex falso systemate de absoluta et universali præstantia Status præ societate religiosa, quæ esset civili simpliciter subordinata (Vide Syll. error., 26, 27).

Falsum est ergo beneficia evanuisse in Gallia, in Belgio, propter mutatum essentialiter statum proprietatis et possessionis bonorum ecclesiasticorum.

II. De unione beneficiorum.

a) *Quid et quotuplex sit?* Unio est duorum vel plurium beneficiorum aut ecclesiarum ab episcopo vel alio legitimo superiore ecclesiastico facta annexio. Nomine ecclesiarum comprehenduntur episcopatus; beneficiorum autem nomine veniunt alia beneficia, dignitates, personatus et officia. Unio proprie dicta est in perpetuum; si vero esset ad tempus et in favorem

beneficiati, haberetur unio improprie dicta; hinc in dubio non præsumitur temporalis, sed perpetua. Tribus tantum modis fieri potest:

1° Confusive, dum duæ ecclesiæ confunduntur in unam, ut si ex duobus episcopatibus unus fieret, ita ut ambo in unum veluti corpus tertium coalescerent. Dicitur etiam extinctiva; effectus illius est ut privilegia utriusque ecclesiæ mutuo confundantur, et si sint incompatibilia, meliora reserventur, rejectis aliis.

2° Æque principaliter, quando duo beneficia, v. g. duæ ecclesiæ parochiales, uniuntur sub eodem rectore, ita ut quælibet earum servet suam naturam, sua jura, privilegia et cæteras qualitates. Effectus illius non est alius nisi ut rector unius sit etiam rector alterius.

Sequitur tum quod redditus ecclesiarum etiam maneant distincti, prout eorum tituli distincti remanent, tum quod si ecclesiæ unitæ essent cathedrales vel collegiatae, canonici unius non ficerent eo ipso canonici alterius, cum separata utriusque ecclesiæ maneant jura.

3° Accessorie, dum ecclesia minus principalis per adunationem unitur principali. Hic uniendi modus est frequentior. Effectus generalis est ut ecclesia minus principalis naturam, jura et qualitates principalioris participet; unde beneficium unitum, tanquam accessorium, quasi exstinguitur. Quapropter, si ecclesia non exempta uniatur exemptæ, jus exemptionis acquirit, et vicissim. Ratio, quia hujus unionis ea est natura, ut titulum ecclesiæ unitæ tollat, eamque faciat membrum et quasi prædium ecclesiæ cui facta est unio. — Sequitur quod non possit beneficium dignius accessorie uniri minus digno, quia sic magis dignum minus digno subjiceretur. Tamen Summus Pontifex de plenitudine suæ potestatis potest has facere uniones.

b) *Quis possit unire beneficia?* Resp. 1° Summus Pont. præ omnibus aliis: et hæc potestas Pontificis se extendit ad quæcumque beneficia tam majora quam minora, et ecclesias quæcumque, inde et ad ecclesias cathedrales et metropolitanas; imo præter Sum. Pont. nemo potest unire has ecclesias.

2° Episcopi jure communi potestatem habent, tamen citra

præjudicium alterius, perpetuo uniendi ecclesias et beneficia omnia suæ diœcesis non exempta ab ejus jurisdictione.

3° Hæc potestas competit capitulo, sede vacante. Quod in hac re potestatem episcopi habeat, constat quia unio ista introducta fuit ob necessitates ecclesiæ, ac proinde est jurisdictionis necessaria, quæ devolvitur ad capitulum, sede vacante. Verumtamen capitulum per illas uniones nihil derogare debet juri episcopali.

Sed 4° vicarius generalis vel prælatus inferior, sine speciali mandato episcopi, nequit unire ecclesias; nam beneficia conferre nequit, et multo minus ea unire.

c) *Cautiones juris circa uniones.* 1° Conc. Trid. (sess. 7, c. 4; sess. 24, c. 17) prohibet uniones temporales ad vitam beneficiati, quia proprie non sunt uniones ecclesiarum, sed reipsa concessionem plurium beneficiorum; neque hoc modo providetur ecclesiis, sed personis.

2° Generatim episcopi non possunt unire nisi beneficia ad beneficia; unio enim non fit de beneficio ad non beneficium. Tamen fieri possunt uniones beneficiorum, saltem simplicium, locis piis ac religiosis, puta seminariis, hospitalibus. Quoad seminaria, Trid. (sess. 23, c. 18) permissionem dedit ordinariis. Hæc tamen unio non fit nisi seminariis jam erectis, non erigendis, ut affirmant plurimæ declarationes Congr. Conc. Sed episcopi nullo modo possunt seminariis unire beneficia curata.

3° In Clementina finali tit. *de Rebus Eccles non alienandis*, prohibetur ne episcopus (consequenter et capitulum) mensæ suæ aliquod beneficium uniat, ne in sui favorem præstet consensum, et jus dicat in propria causa.

Sed 4° ex constit. Bened. XIII *Pastoralis*, episcopi possunt ac debent unire beneficium simplex primo vacaturum præbendæ tam theologali quam pœnitentiali jam erectæ vel erigendæ in cathedralibus Italiæ et insularum adjacentium, ad conficiendam summam congruentem; et illud jus nunc videtur extensum ad universam Ecclesiam; unde non idem dicendum est de præbendis capitulorum ac de ipsa mensa capitulari.

d) *Qua forma uniantur beneficia?* Respond. Ad formam unionis beneficiorum legitimam requiritur: 1° *justa causa* sive necessitatis, ut si ecclesia unienda sit pauper vel desolata ab

hostibus, paucō populo constans, sive etiam magnæ utilitatis, ut si desint clerici idonei qui ecclesiæ deserviant; secus unio sine justa causa facta ipso jure nulla est, quia est species alienationis. Porro alienationes rerum ad Ecclesiam pertinentium fieri nequeunt sine justa causa in re existente. Imo unio sine justa causa non valet, etsi facta sit a Summo Pont., non quidem ob defectum causæ, sed ob vitium subreptionis; quia in rescriptis unionum a Papa emanatis semper subintelligitur clausula: *Si causæ veræ sint.*

2º Requiritur *sufficiens cognitio* et discussio causæ, alias subreptitia esset unio et ipso jure nulla; nam exigitur a jure necessitas vel utilitas evidens et præcisa, qua excludatur quæcumque dubietas. Necessaria est proinde plena probatio justitiæ causæ.

3º Requiritur *citatio* eorum quorum interest, sive in quorum præjudicium unio cedere potest, juxta regulam juris: *Quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet.* Sequitur quod vocari debent patroni, prælati et illi omnes qui in ecclesia unienda præsentationem, administrationem, vel aliud jus habent: hæc enim jura per unionem auferuntur. Tamen consensus rectoris beneficii non requiritur, quia unio ante vacationem ecclesiæ non sortitur effectum, et ideo jus rectoris nullo modo læditur. Excipitur, si unio fiat a Sum. Pont. in forma gratiosa, quia non requiritur in ejusmodi rescriptis clausula *vocatis vocandis.*

4º *An requiratur consensus capituli?* Respond. In unionibus quæ ab episcopo fiunt, requiritur; secus uniones essent ipso jure nullæ, quia unio est species quædam alienationis. Porro, et id verum est etsi episcopus procedat ut delegatus Sedis Apostolicæ, ex facultate concessa a conc. Trid. Nam concessio data intelligitur cum clausula *servata forma juris* (S. Congr. Conc. 8 aug. 1615, 14 oct. 1594). Verumtamen excipitur si in contrarium stet consuetudo immemorialis, vel quadragenaria cum titulo; imo, juxta plures, quadragenaria sine titulo. — Hic consensus a canonicis præstari debet, non singillatim seu singulariter, sed ab iis simul in unum congregatis, seu capitulariter, prævio tractatu et discussione causæ propter quam unio fit. Deinde debet esse expressus, nec sufficit tacitus.

Diximus « si fiat ab episcopo », nam legatus a latere, quando

ex commissione speciali procedit (non ut ordinarius; quo casu subjacet generali regulæ), et multo minus Papa, non indigent hac solemnitate.

5° Requiritur *expressio annui valoris* utriusque ecclesiæ, juxta regulam 21^{am} Cancellariæ: alioquin constare non posset unionem esse necessariam vel utilem. Verum id procedit tantum si petatur fieri a Sum. Pont. vel ejus legato, qui ignorat valorem beneficii; secus, si unio fieret ab ordinario, cui valor beneficii satis perspectus esse præsumitur.

e) Quæ beneficia uniri possint?

Jam diximus 1° unionem fieri de beneficio ad beneficium, non de beneficio ad non beneficium; unde Corradus refert Cancellariam maluisse beneficium suppressi, ut proventus ejus cederent pro paramentis certi alicujus altaris, quam illud uniri huic altari. Diximus etiam

2° Beneficia simplicia uniri posse quibusdam locis piis, præsertim seminariis, ex speciali dispositione Trident.; non vero mensæ episcopali vel capitulari. Deinde

3° Duæ parochiæ inter se vicinæ facilius uniri possunt, quia citra incommodum ab uno rectore administrari valent.

4° Beneficia curata uniri non debent abbatibus, dignitatibus, seminariis aut collegiis, ut patet ex Trid. (sess. 23, c. 18). Unde parochiæ unitæ monasteriis, vel erant incorporatæ ante tempora Tridentina, vel si post ea, ex auctoritate apostolica, vel forsân consuetudo et necessitas temporum has uniones coonestavit. Istæ uniones monasteriis fieri potuerunt, vel quoad temporalia solum, vel pleno jure, seu quoad temporalia et spiritualia simul. Si primum, monasterium vel abbatia cui incorporatio reddituum facta est, nihil fere juris habet nisi constituendi beneficiatos, vel præsentandi proprio episcopo vicarium perpetuum (Vide De Murgo, *Benef. eccl.*, q. 4, a. 2, § 3 s.).

5° Beneficia simplicia simplicibus uniri possunt per episcopum; hoc tamen quasdam patitur exceptiones.

6° Beneficia unius diœcesis non sunt unienda beneficiis alterius diœceseos, nec collativa patronatis. Utrumque ex conc. Trident.: primum ex sess. 24, c. 9; secundum ex sess. 25, c. 9. Ratio prioris, quia secus beneficium esset simul et non esset sub jurisdictione episcopi: esset quoad territorium, non esset

quoad actum. Ratio posterioris, quia vel patronus amitteret jus patronatus, vel collator jus liberæ collationis.

III. De divisione beneficiorum.

a) *Divisio* seu *sectio* beneficii est actus legitimus quo auctoritate superioris, ob justam causam, ex uno beneficio fiunt duo vel plura, v. g. si idem parochus non posset obligationibus suæ parochiæ sufficere. Divisio permittitur episcopo quoad beneficia subjecta, si adsint justæ causæ, legitimæ conditiones et requisitæ solemnitates; alias esset prohibita, quia per divisionem mutatur status ecclesiæ, quod sine justa causa et debitis conditionibus fieri nequit. Concilium Tridentinum sine ambiguitate hoc jus tribuit episcopis; et si aliquandiu illud jus fuit denegatum a S. Congreg. Conc., defectui causæ legitimæ hoc tribui debet. Quando parochia aliqua in duas dividitur, ecclesia prima dicitur *matrix*, et noviter erecta *filialis*: olim fiebat reservatio census in signum veteris subjectionis, vel matrici ecclesiæ reservabatur fons baptismalis. At hodie apud nos non remanet matricitas proprie dicta, seu cum realibus vel honorificis juribus.

Justa causa unica est, nimirum quod, seclusa divisione, obligationibus officio incumben- tibus satisfieri nequit. Unde divisio non est facienda, tum ea causa quia multiplicatio beneficiatorum augeret cultum divinum; tum etiam quia parochia multitudine parochianorum abundaret, saltem si unus rector, aliis sacerdotibus vel clericis in auxilium assumptis, posset omnibus ovibus sacramenta administrare: igitur solus numerus parochianorum non sufficit ad divisionem aut dismembrationem parochiarum, cum numerositati succurri possit per unius vel plurium coadjutorum deputationem. Itaque generatim causa legitima consistit in locorum distantia vel difficultate.

b) *Conditiones* requisitæ præter justam causam, duæ sunt: 1° ut portio novis beneficiatis assignata per divisionem, iis ad congruam sustentationem sufficiat; secus provisi in præbendis ita divisæ actionem ad redintegrandum præbendas instituere possunt contra episcopum, qui tenetur supplere ex aliis proven- tibus; 2° ut episcopus vel superior qui divisionem facit, inten- dat eligere seu promovere duos ad duo jura et beneficia de novo

erecta : nam unum beneficium nequit simul duobus conferri.

c) *Solemnnitates* eædem sunt ac in alienatione bonorum eccl., vel etiam in unione beneficiorum. Notandum tamen quod episcopus, stante justa causa, dividere possit beneficia, etiam invitis rectoribus (conc. Trid., sess. 21, c. 4, *de Reform.*).

d) Divisioni adjungimus dismembrationem et suppressionem.

1° *Dismembratio* est ablatio partis fructuum ex uno beneficio ad alterum, ex justa causa et auctore episcopo, quatenus tali beneficio, quod tenues redditus habet, aliter provideri non potest. Justa causa, quæ consistit in tenuitate reddituum ecclesiæ, cui providetur per dismembrationem, talis esse debet, quæ moralem necessitatem vel evidentem ecclesiæ utilitatem indicet, ita ut huic ecclesiæ aliter opportune nequeat provideri. Dismembratio est generaliter a jure prohibita, quia est contra regulam generalem, quæ statuit « ut beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur ». Sed ex justa causa supra memorata permittitur. Alio modo contingere potest dismembratio, quando scilicet pars territorii quæ ad unam pertinebat paræciam, alteri tribuitur. Idem de hac dismembratione dicendum est ac de altera; est in jure odiosa, sed ex justa causa ab episcopo fieri potest, etiam invitis rectoribus.

2° *Suppressio* est totalis beneficii extinctio omniumque jurium ei cohærentium, ex justa causa, ut tenuitate reddituum ex quibus ministri ali non possunt. Conc. Trid. (sess. 24, c. 15, *de Reform.*) permittit episcopo talem suppressionem beneficii, saltem quod non sit dignitas. Locum habet præcipue in ecclesiis collegiatis quæ carent numero canonicorum requisito ad decens cultus exercitium.

In divisione, dismembratione et suppressione, generatim requiruntur conditiones seu solemnitates pro alienatione bonorum ecclesiasticorum præscriptæ, nempe citatio eorum quorum interest et alia superius enumerata quoad unionem.

SECTIO III.

De collatione beneficiorum.

Hic agitur de collatione libera, dum collator pro arbitrio suo potest dare beneficium huic vel illi clerico, independenter ab

alterius præsentatione, nominatione vel electione. Propter quod talis collatio vocatur etiam in jure donatio. Collatio definiri solet: « Assignatio libera seu concessio beneficii vacantis, facta legitime clerico idoneo, ab ecclesiastica persona habente potestatem. » Collator ergo est persona ecclesiastica, et accipiens est clericus idoneus. Itaque.

I. Qui possint conferre beneficia?

a) Summus Pontifex per totam Ecclesiam, tanquam superior ordinarius pastorum, potest conferre beneficia (c. 2 h. t. in 6°), idque 1° vel jure *concursum*, seu cumulative cum ordinario, quo casu locus est præventioni; vel 2° jure anticipationis seu *præventionis*, dum Papa, præveniendo vacationem beneficii, dat mandatum seu gratiam expectativam de illo conferendo; vel 3° jure *devolutionis*, quando jus conferendi devolvitur ad Sum. Pont. ob culpam vel negligentiam inferiorum collatorum. Jure concursus raro utitur Papa, et non nisi ex magna causa; jure autem præventionis nunquam (conc. Trid., sess. 24, cap. 19, de *Reform.*, et Pius V, const. *Sacrosanctum*); sed datur jus reservationis quod suffectum fuit juri præventionis, saltem practice: reservatio est beneficii ecclesiastici vacaturi, cujus provisio ad inferiorem collatorem spectat, avocatio per Romanum Pontificem ad se facta. Varias species reservationum enumerat Ferraris (*Biblioth.*, v° *Beneficium*, a. 8). At hodie, ex concordatis cum variis guberniis a Sancta Sede initis, mutatus est modus conferendi beneficia, et ideo multæ factæ sunt derogationes juri communi.

b) Episcopus confirmatus, licet non consecratus, conferre potest omnia beneficia suæ dioceseos, nisi specialiter sint prohibita. Idem dicendum de prælato plenissime exempto, seu cum clero et populo; æquiparatur episcopo in jurisdictione. Aliquando episcopus vel alius ordinarius collator impeditur per appositionem manus Papæ, qui prohibet ne pro ea vice tale beneficium conferatur, et tunc beneficium dicitur *affectum*. Affectio est quædam species reservationis, ut infra dicetur.

c) Capitulum, de jure communi, conjunctim cum episcopo confert canonicas et dignitates, ita ut episcopus unam vocem habeat et capitulum alteram (cap. 5 de *Concess. præb.*). Verum-

tamen in hoc plerumque attenditur consuetudini et statutis particularibus cujusque ecclesiæ (Vide De Angelis, h. t. n. 21). Nam alicubi canonici conferunt eligendo conjunctim seu capitulariter; aliis in locis, per turnum seu circulum, ita ut singuli canonici alternatim conferant in certis mensibus; item jure singulari, dum jus conferendi est adnexum alicui dignitati, v. g. decanatui. In Gallia, consuetudine universali introductum est ut solus episcopus, non requisito consensu aut consilio capituli, conferat canonicas et dignitates. — Quando collatio, juxta jus commune, pertinet simul ad episcopum et capitulum, mortuo episcopo vel per censuram impedito, capitulum confert; item, suspenso capitulo, confert episcopus. Quid possit vicarius generalis episcopi, dictum est antea in libro I *de Officio vicarii*.

d) Legatus a latere, nisi per concordata impediatur, ut in Gallia, in collatione beneficiorum concurrat cum ordinariis, ita ut locus sit præventioni (c. 34 h. t. in 6º). Cardinales ex privilegio et limitate conferunt beneficia suorum titularum; cum de jure talis collatio spectet ad Summum Pontificem, ut Urbis episcopum, fit ut non nisi ex speciali privilegio id possint cardinales.

Laici, secluso speciali privil. apost., sunt incapaces possidendi jus spirituale: quapropter ex nulla consuetudine vel præscriptione conferre possunt beneficia.

II. Cui conferri possint beneficia?

a) Generatim, beneficium conferri potest clerico cuilibet habenti qualitates a sacris canonibus præscriptas, ita ut eum commendat ætatis maturitas, gravitas morum, et litterarum scientia (c. 7 *de Elect.* et can. 5, disquis. 25ª), ubi ratio redditur: melius est episcopo paucos habere ministros qui possint digne opus Dei exercere, quam multos inutiles qui onus grave ordinatori adducant (c. 5). Istæ qualitates antea enumeratæ sunt in tit. *de Qual. eligendorum*.

b) Circa modum promovendi ad ecclesias parochiales, plura sunt notanda. Nam viget lex concursus, ut constat ex Trid., sess. 24, c. 18, *de Ref.*; Pio V., in const. *In conferendis*; Inn. XI et Clem. VI, per edicta Congr. Conc., tandem Bened. XIV, in const.

Cum ad illud. His in locis præscribitur forma concursus quoad ecclesias parochiales. Porro lex illa etiam nunc viget, et jus commune constituit quoad parochiarum collationem, nec in Gallia fuit per concordatum abrogata; verba enim « episcopi ad parochias nominabunt », minime important abrogationem concursus. Nec majorem vim habuit consuetudo contraria, juxta veriore sententiam. Est enim lex illa, lex Tridentina quæ nullam admittit consuetudinem in contrarium. Itaque praxis fere universim recepta nunc in Gallia, Belgio et aliis regionibus toleratur tantum a Sancta Sede, ut infra dicitur.

c) Beneficia sæcularia conferri possunt novitio religioso, quia adhuc est sui juris, neque novitatus incompatibilis est cum beneficio. Sed beneficia regularia, quæ jurisdictionem cum administratione habent, novitio conferri non possunt (c. 28 de *Elect.*, in 6°), quia non debet aliis præfici qui subesse non novit. Alia vero beneficia conferre licet novitio, modo iste professionem velit emitte (Conc. Trid., sess. 24, c. 11, de *Ref.*). Quoad collationem eccl. paroch. regularibus, vide supra dicta.

III. De modo conferendi beneficia per concursum.

a) Generatim, ad formam conferendi beneficia requiritur: 1° ut beneficium sit actu vacans (c. 2 de *Concess. præb.*); 2° ut collatio sit gratuita (c. 8 de *Simonia*); 3° absoluta et determinata, non vero conditionata, sub conditione extranea; nam collatio et electio numerantur inter actus legitimos qui conditionem non recipiunt neque diem (Reg. I in 6°); 4° ut absit pactum onerosum extraneum: si tamen onus de jure insit beneficio, potest exprimi in collatione; 5° si beneficium conferatur a Papa vel legato a latere, requiritur rescriptum nulla subreptione vel obreptione vitiatum.

At speciatim agendum est de forma collationis ecclesiarum parochialium, seu de forma concursus. Concilium Tridentinum nullam specialem formam proposuit pro examine candidatorum ad ecclesias parochiales; sed postea methodus specialis fuit determinata, quam exponere oportet. Itaque de vacatione ad concursum, de examinatore, etc. in specie tractandum est.

b) *De vacatione ad concursum.* Intra decem dies a vacatione ecclesiarum parochialium, edictum convocationis est proponendum.

Tempus quo remanet affixum, est ad arbitrium episcopi; regulariter tamen, juxta const. Pii V *In conferendis*, non ultra viginti dies protrahi debet edicti suspensio, quæ probabiliter non est de substantia concursus. Sed episcopus tenetur clericos descriptos vocare coram examinadoribus synodalibus. Tamen elapso termino edicti, inchoari posset examen. Modus vocandi ad concursum triplex est: 1° episcopus ipse aliquos clericos idoneos ad regendam ecclesiam nominat; 2° liberum est etiam aliis, præter episcopum, qui aliquos ad id aptos noverint, eorum nomina proferre; 3° si episcopo aut synodo provinciali, pro regionis more, videatur magis expedire, per edictum etiam publicum vocari debent qui volunt examinari.

c) *De examinadoribus synodalibus*. 1° Omnes qui descripti sunt, examinantur ab episcopo, sive, eo impedito, ab ejus vic. gen., atque ab aliis examinadoribus, non paucioribus quam tribus. Adhiberi possunt quinque vel sex: si vero non essent tres, examen non esset validum. — Sex ad minus examinadores synodales eligi debent in synodo diœcesana ab episcopo (conc. Trid.; Congr. Conc. 24 nov. 1770). Requiritur approbatio ipsius synodi. Juxta superius laudatam declarationem et alias multas, examinadores synodales esse debent doctores in sacra theologia vel jure canonico, et probitate morum ac scientia præcellere (Congr. Conc. 16 dec. 1719). Tamen, juxta eamdem declarationem, posset episcopus, saltem cum synodi approbatione, viros doctos eligere qui gradu academico carerent, et, ut addit altera declaratio, etiam relictis doctoribus qui idonei non forent (24 nov. 1770). Si dissensus exsurgeret inter synod. et episc., et dissensus synodi esset irrationabilis, consensus suppleretur a Congr. Conc., ex laudata declaratione.

2° Examinadores possunt suum officium exercere usque ad novam synodum, etsi ea singulo anno non convocetur, dummodo ex electis in synodo sex supersint. Sed si minor esset numerus examinadorum, non possent isti valide suum officium exercere, nisi obtenta facultate a Congr. Conc. Deficientibus examinadoribus synodi, potest episcopus alios subrogare cum approbatione capituli, quod tenetur ex justitia consensum præstare; et quando capitulum injuste denegat consensum, hic consensus pro præstito habetur, ut fert eadem declaratio. At

sic electi ab episcopo esse debent doctores aut licentiati, si haberi possunt: alias concursus est nullus (Congr. Conc. 23 jun. 1753).

d) Modus examinandi. Examinatores in scrutinio 1° perpendere debent scientiam simul ac merita concurrentium (S. Congr. Conc. 2 aug. 1607). Habent enim onus explorandi non tantum scientiam, sed mores, ætatem, prudentiam aliasque animi dotes, et in relatione verbum facere debent de illis omnibus.

2° Debent referre qui sint idonei, nunquam vero denuntiare quis magis sit idoneus, quod ad episcopum solum spectat (ead. Congreg. 17 dec. 1729). Possunt tamen declarare quis fuerit primo loco idoneus quoad scientiam, quis quoad cæteras dotes.

3° Debent juramentum præstare ante examen de æquabiliter discernendo, de munere suo fideliter adimplendo; non tamen necesse est ut in quolibet examine præstetur illud juramentum.

e) De objecto concursus. Generatim complectitur scientiam, mores, prudentiam, solertiam in regendis parochiis, ætatem, bona opera, ac proinde generatim omnes dotes ad regimen animarum requisitas. Quoad scientiam, triplici præsertim experimento subjiuntur concurrentes. Proponitur 1° quæstio dogmatica; 2° casus conscientie: responsiones sermone latino dari debent; 3° concio super aliquem textum Evangelii, in lingua vulgari conficienda. Tandem 4° generatim aliqua explicatio, oretenus, alicujus textus Scripturæ, SS. Patrum vel conc. Trid. petenda est.

Ex declaratione Clem. XI, 1° quæstiones simul sub eodem tempore omnibus proponi debent; 2° idem temporis spatium conceditur omnibus ad solutionem earum (Vide ad calcem hujus libri varia documenta quæ distinctius exhibent formam concursus).

f) At gravis quæstio est, an collatio ecclesiæ parochialis facta aliter quam per formam concursus sit valida?

1° Ipsum concilium Trid. admisit exceptionem, sive quoad illas ecclesias quæ adeo exigui forent redditus ut nemo sit qui se examini quærat subdicere, sive quoad beneficia curata juris-patronatus laicorum (apud De Angelis, h. t. n. 22).

2° Hæc lex Tridentina nunquam fuit revocata, quamvis plu-

ribus in locis *de facto* ei fuerit derogatum. Verumtamen legi concursus his in regionibus non raro obtemperatur per concursus generales, semestres et annuales, in quibus idonei discernuntur; et clariss. De Angelis putat hunc modum non esse illegitimum (loc. cit.); imo est satis antiquus.

3° Speciatim in Gallia, Belgio, etc. viget modus diversus quoad parochias majores seu cantonales, et minores : quoad ultimas, episcopus eas confert revocabiliter seu ad nutum; et hic modus fuit toleratus a Sede Apostolica in responsione ad episc. Leodiensem; quoad parochos inamovibiles, non constituuntur etiam per formam concursus; et quamvis nulla sit declaratio Sedis Apostolicæ circa validitatem illarum provisionum, tenendum etiam illas esse validas, sublata sanctione Pii V; nam Sancta Sedes non ignorat praxim in Gallia receptam, et immensum esset detrimentum, si provisiones subreptitiæ essent (ita De Angelis, h. t. n. 22). Verumtamen consultius esset ut istæ parochiæ provideantur, servata lege concursus.

IV. Effectus collationis.

Effectus collationis generatim 1° est tribuere jus in re, seu quasi-dominium beneficii. Collatio enim æquiparatur confirmationi et institutioni, atque vim habet traditionis factæ, quæ ad transferenda jura spiritualia sufficit.

2° Collatio nondum acceptata tribuit jus reale, non absolute, sed conditionate, nempe si collatarius consenserit, ita ut collator nequeat illud alteri conferre (c. 17 pr. tit. in 6°). Ratio : talis collatio ex parte collatoris est perfecta, sed solum suspenditur ex defectu consensus in collatario. Ejusmodi autem consensus certo non tribuit jus reale, sed illud supponit a collatore tributum. Plures tamen, inter quos Schmalzgrueber, docent collationem non acceptatam conferre tantum jus ad rem. Verum collator terminum præfigere potest, quo elapso, libere poterit illud beneficium alteri conferre.

SECTION IV.

De pluralitate beneficiorum.**I. Quid generatim sentiendum sit de pluralitate beneficiorum?**

a) Instar regulæ generalis receptum est in jure : singula beneficia singulis prorsus sunt conferenda, non plura uni. Ratio, quia secus, ex una parte ecclesiasticus ordo perverteretur, cultus divinus minueretur; ex altera, execrabilis cupiditas et ambitio nutriretur, ut ait Joann. XXII in extrav. *Exsecrabilis*.

b) Sed hæc regula a vetustissimo tempore recepta, non est sine exceptione; imo communis est apud canonistas beneficiorum divisio in incompatibilia et compatibilia.

1° Compatibilia sunt beneficia quæ in una persona non contrariantur, sed administrari possunt ab eodem clerico. Dari posse beneficia compatibilia constat ex claris textibus juris, sive antiqui sive recentioris, speciatim ex Trid., quod, sess. 24, c. 17, *de Reform.*, prohibet ne quis plura curata aut alia incompatibilia beneficia ecclesiastica recipiat. Indirecte ergo declarat existere beneficia compatibilia.

2° Incompatibilia sunt quæ in una persona ita contrariantur, ut utrumque simul haberi nequeat.

II. Quænam beneficia compatibilia sint et quænam incompatibilia?

a) Compatibilia sunt : 1° duo beneficia simplicia etiam uniformia, sub diverso tecto seu in diversis ecclesiis, si alterum residentiam non exigit, vel residentia utriusque per alternum tempus impleri queat; 2° beneficia simplicia difformia sub eodem tecto seu in eadem ecclesia; sic v. g. in una eademque ecclesia idem esse potest præpositus aut decanus et simul canonicus; 3° si dignitati vel parochiæ alterum beneficium sit accessorie unitum, vel si unum datum sit in titulum, et alterum in commendam temporalem.

b) Incompatibilia sunt : 1° generatim beneficia quæ ex jure divino requirunt residentiam continuam, ut sunt duo episcopatus, duæ parochiæ, vel vicariæ perpetuæ; nam vicarius perpetuus æquiparatur parochi. Item duæ prælaturæ regulares, quibus adnexa est cura animarum; sic v. g. idem religiosus

nequit simul esse provincialis et rector localis, saltem citra apostolicam dispensationem.

2° Duæ dignitates vel duo personatus obtineri nequeunt etiam in diversis ecclesiis, cum jura indistincte loquantur. Ratio, quia dignitates et personatus de jure assiduam residentiam exigunt.

3° Duo beneficia uniformia sub eodem tecto, ut sunt duo canonicatus (ita cap. 28 pr. tit.). Etenim non idem dicendum est de beneficiis difformibus ac de uniformibus, quia si unus haberet duo beneficia uniformia, minueretur numerus ministrorum et consequenter cultus divinus : si vero unus haberet duo beneficia difformia, posset tempore diverso utrique satisfacere.

4° Duo beneficia regularia inferiora non possunt ab eodem religioso obtineri, etiam in diversis monasteriis, nisi unum alteri sit adnexum (c. 22 h. t. in 6°).

5° Si unum sufficiat ad congruam sustentationem clerici, alterum quodcumque est incompatible cum ipso, etsi personalem residentiam non requirat. Ita jus antiquum renovatum a Trid. (sess. 24, de Ref.). Et glossa in cap. 54 de Electione ait : « Qui habet beneficia quorum alterum per se sufficeret, non potest sine peccato mortali aliud retinere. » Ratio, quia pluralitas beneficiorum, dum unum sufficit ad sustentationem, non tantum opponitur juri positivo, sed et juri naturali. Nam, ut dicitur in extrav. *Exsecrabilis*, qui plura stipendia præripit, quæ pauperibus idoneis clericis abunde sufficerent, agit contra præceptum naturale : Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Deinde, ut subdit Joannes XXII, habentibus plura beneficia, paratur materia vagandi, divinus cultus minuitur, vitiorum fomentum periculose præbetur. Nec consuetudo in contrarium valet; nam cum adversa sit juri naturali, est omnino irrationalis, et dicitur corruptela, de ambitionis et cupiditatis radice procedens.

III. De dispensatione in pluralitate beneficiorum.

a) Dispensari potest (c. 28 h. t.), et praxis communis ita fert; et hoc admittitur, etsi beneficia sint jure naturali et divino incompatibilia. Dupliciter dispensari potest : 1° dispensatur

directe seu proprie, si pluralitas soli juri eccles. adversetur; nam S. Pontifex, qui est auctor juris, dispensat in re propria; 2° dispensatur *indirecte* seu improprie, quando pluralitas adversatur juri naturali *indirecte*, quia jus naturale non se extendit ad circumstantias omnes; et ideo materia potest haberi quæ in aliquo casu non contineatur sub jure naturali. Unde dispensatur ratione materiæ quæ subducitur; sicut obligatio voti, juramenti, potest relaxari, ita etiam lex.

b) *Qui dispensare possint?* 1° Solus Papa de plenitudine potestatis regulariter {dispensare potest; alii vero, cum inferiores sint, jure communi dispensare nequeunt, nisi speciali privilegio id eis competat.

2° Episcopi conferre possunt duo beneficia simplicia compatible, vel unum curatum et alterum simplex, si neutrum sit per se sufficiens ad congruam sustentationem; hoc enim eis permisit C. Trid. (sess. 24, c. 17, *de Reform.*). Sed si duo non sufficerent, tertium adjicere non possent, ex declarat. S. Congr. Conc. Verum si beneficia essent curata, vel propter residentiam personalem incompatible, episcopus duo conferre nequit sine dispensatione Apostolicæ Sedis. Hæc facultas dispensandi vicario generali non competit sine speciali episcopi mandato.

3° Consuetudo conferendi tria beneficia sub diverso tecto simplicia et compatible, alias de se insufficientia, non videtur esse corruptela, cum utilitate diocesis cohonestari possit. Sed non idem dicendum de tribus beneficiis difformibus sub eodem tecto, ob rationes superius allatas.

IV. De causis requisitis ad rite dispensandum.

a) *An requiratur justa causa, ut dispensatio a S. Pontifice facta sit valida?* Respondetur cum distinctione: 1° Si beneficia sunt compatible, vel jure ecclesiastico incompatible, evidenter non requiritur justa causa ut dispensatio valida sit. Papa enim tunc dispensat in jure suo. Hoc tamen intelligi debet de casu quo dispensat ex motu proprio et certa scientia; nam si ad instantiam partis supplicantis dispenset, et causa finalis allegata sit falsa, ipsa dispensatio foret invalida, ut subreptitia vel obreptitia. Verum dispensatio facta a Sum. Pont. sine justa causa est illicita, quia S. Pontifex non est beneficiorum domi-

nus, sed dispensator, qui non potest dispensare bona ecclesiarum pro arbitrio, sed tantum in earum utilitatem.

2° Si vero beneficia sint jure naturali vel divino incompatibilia, ut sunt duo episcopatus, et Summus Pontifex dispense motu proprio cum certa scientia, dispensatio præsumitur valida in foro externo; nam facta præsumitur ex justa causa, et majestas ac sanctitas summi pontificatus purgat omnem suspicionem invalidæ dispensationis. Deinde Papa, qui in terris superiores non habet, redargui nequit, et ideo omnes ejus actus firmitatem habent in foro externo. Sed ulterius quæritur

3° An etiam in foro interno talis dispensatio sit valida, ac proinde an dispensatio papalis, justa deficiente causa, prosit beneficiato in foro conscientiae coram Deo?

Duplex est sententia. Juxta *primam*, valida esset dispensatio, et dispensatus licite posset beneficia illa simul retinere, dummodo per se vel per alios a se deputatos illa rite administret. Ratio, quia Papa dispensare potest in jure naturali, quando non agitur de objectis intrinsece malis tam formaliter quam materialiter. Quoad illa quæ ab intrinseco mala sunt formaliter, sed non materialiter, dispensare potest; nam materia subduci potest a præcepto, dum scilicet talis dependet a voluntate principis, et ponitur in his circumstantiis in quibus jus naturale ad illa se non extendit. Alia ratio: dispensando et recipiendo plura beneficia, solum peccatur contra justitiam distributivam, cujus violatio ad restitutionem non obligat.

Secunda sententia, communior, negat validam esse in foro interno dispensationem papalem in pluralitate beneficiorum, natura sua incompatibilium, justa deficiente causa; quia papa, utpote inferior, sine justa causa dispensare nequit in jure naturali et divino, cum Christus ei non contulerit potestatem irrationabiliter relaxandi jus naturale; deinde jus naturale nequit relaxari seu mutari nisi ex parte materiæ, ut omnes fatentur. Sed extra circumstantiam justæ causæ, materia non subducitur a præcepto juris naturalis, et ideo jus illud relaxari non potest nisi concurrentibus circumstantiis materiam coonestantibus. Nunc quærendum remanet,

b) *Quænam sint causæ justæ dispensandi?* Tres sunt, nempe: 1° *necessitas*, ut si plures desint ministri idonei, maxime in

locis infidelium vel hæreticorum; 2° evidens Ecclesiæ *utilitas*, ut si unus clericus, etiam absens, sua auctoritate, prudentia, potentia aliisque dotibus, plus posset prodesse ecclesiis quam alii præsentis; 3° *prærogativa meritorum*, si nimirum persona aliqua propter doctrinam, scripta et alia obsequia bene merita sit de Ecclesia, et sic digna habeatur pluribus beneficiis. Talis enim concessio redundat in commodum Ecclesiæ. Istæ causæ expresse excipiuntur ab Innoc. III in Conc. Lat. (c. 28 h. tit.).

c) *De rescriptis dispensationis*. 1° Petens dispensationem, in supplicatione mentionem facere debet de beneficio prius obtento, alias dispensatio erit ipso jure nulla (c. 11 pr. tit. in 6°). Et id verum est etiamsi constet, qualitate illa expressa, Papam adhuc concessurum fuisse hanc gratiam: ratio, quia reticentia illa dispensationem vitiat quasi subreptitiam. 2° Si quis indultum apostolicum accipit ad obtinenda vel retinenda plura beneficia, uno ex his dimisso, non potest vi illius indulti accipere aliud (c. 24 pr. tit. in 6°): ratio, quia gratia dispensationis jam impleta est. 3° Dispensatio ad plura beneficia, cum sit odiosa et vulnus legis, stricte est interpretanda. Unde ad ea tantum quæ inseparabiliter accessoria seu connexa sunt, extendi debet, non vero ad ea quæ sunt accessoria contingenter, seu quæ separari possunt; sic v. g. dispensatus ut possit retinere duo beneficia quæ continuam residentiam personalem ideoque incompatibilem exigunt, etiam dispensatus censeretur debet supra ipsam residentiam.

V. An et quo jure per assecutionem secundi beneficii vacet prius incompatible.

a) Variæ fuerunt disciplinæ, in variis temporibus, quoad hanc vacationem, et canonistæ quatuor tempora distinguunt; sed relicta historia juris, consideratur disciplina adhuc vigen, seu renovata et firmata a Trid. (sess. 7, c. 4, *de Ref.*). Juxta hanc disciplinam, obtinens quodcumque beneficium incompatible cum altero pacifice possessio, prius obtento ipso jure privatus est; et si utrumque retinere præsumpserit, utroque pariter ipso jure privatus existit. Ita Congr. Conc., quæ explicavit verba ipsius Trid. eaque ampliavit ad beneficia etiam simplicia.

b) Circa illud jus plura sunt notanda: 1° Beneficium prius

obtentum vacare incipit eodem instanti quo obtenta est pacifica possessio alterius, etiam quoad fructus (c. 28 h. tit. in 6°). Itaque collator, a die vacationis quo possessio pacifica alterius beneficii obtenta est, illud prius statim conferre potest; imo debet intra sex menses, alias potestas conferendi devolvitur ad superiorem. Tamen 2° novus beneficiatus in possessionem introduci non debet, altero non vocato (eod. cap.). Ratio, quia priori possessori jus forsitan competere posset retinendi; verum, si notoria esset possessio pacifica alterius beneficii, prior beneficiatus non esset vocandus. 3° Constat ex dictis non requiri sententiam declaratoriam ad introducendam vacationem beneficiorum, si agitur de primo beneficio, et obtinetur secundum beneficium incompatible. In hoc enim nullum est delictum, et ideo nulla ratio ferendi sententiam etiam declaratoriam. Sed in casu quo, contra jus, beneficiatus vellet utrumque retinere, ad privationem secundi requireretur sententia. Nam hæc privatio vim habet pœnæ propter inobedientiam contra canones commissam.

SECTIO V.

De beneficiorum reservatione.

I. Quid et quotuplex sit?

a) Reservatio proprie dicta est alicujus beneficii ecclesiastici vacaturi per superiorem ad se facta avocatio. Inde reservata dicuntur beneficia quorum collationem superior, præcipue S. Pontifex, ita sibi vindicat, ut inferioris collatoris manus liget, quominus ab ipso ea valide conferri possint. — Dicitur « præcipue Sum. Pont. », nam reservatio regulariter fit a solo Papa, ex variis causis; etenim ad Sedem Romanam primitus pertinebant omnia beneficia, quorum collationem liberaliter concessit episcopis aliisque prælatis seu inferioribus collatoribus. Inde juste aliqua sibi reservare potest; imo valde congrua est ejusmodi reservatio, propter varias rationes a canonistis indicatas, inter quas habetur tum reverentia debita Ecclesiæ Romanæ, tum major inferiorum ecclesiarum cum Romana communicatio.

b) Reservatio varie dividitur, præsertim : 1° in *generalem* et

specialem. Generalis vocatur per quam non reservantur certa beneficia, nec pro certis personis, sed beneficia in communi, velut omnia beneficia quæ sunt unius rationis, v. g. omnes dignitates majores, omnes ecclesiæ cathedrales. Specialis dicitur qua reservantur certa beneficia vel in certo loco, vel ratione certæ qualitatis, v. g. decanatus, vel ratione personæ, scilicet pro tali clerico, uti si Papa jubeat canonicatum talis ecclesiæ cathedralis conferri alicui (Titio) cum vacaverit. 2° In *temporaneam*, dum nimirum Sum. Pont. sibi reservat collationem beneficii ad beneplacitum; et *perpetuam*, dum ea reservat Sedi Apostolicæ. 3° In *fixam* seu continuam, quando tempore aut loco non interruptitur, ut est primarum dignitatum et beneficiorum possessorum ab officialibus Sanctæ Sedis; et *discontinuum*, seu eventualem vel incertam, quando loco et tempore interruptitur, qualis est reservatio ratione mensis vel loci in quo contingit vacatio. 4° In eam quæ est *clausa* in corpore juris communis, seu in Decretalibus Gregorianis, in Sexto et Clementinis, quæ constituunt corpus juris clausum; et eam quæ est extra corpus juris communis, seu in extravagantibus, regulis Cancellariæ et aliis constitutionibus apostolicis, ac specialiter in variis concordatis cum Apostolica Sede initis.

II. De beneficiis reservatis in corpore juris communis.

a) Hæc reservatio verisimilius unica est, scilicet Pontificis collationi reservantur tantum beneficia vacantia apud Sedem Apostolicam vel in curia Romana. Sed an hæc duo : vacare apud Sanctam Sedem, et vacare in curia Romana, pro eodem usurpentur, vel differant, disputant canonistæ. Probabilius sunt formulæ quæ idem plane significant. Vacare apud Sedem seu in curia illa beneficia dicuntur quæ vacant in loco in quo causarum atque litterarum apostolicarum audientia et expeditio fit: v. g. beneficia quæ obtinent legati aut nuntii apostolici, ad curiam Romanam ratione negotiorum venientes, vel inde recedentes, si eos ibi vel in loco ad iter duorum dierum vicino mori contingat. Hæc reservatio durat tantum uno mense, intra quem, si Sum. Pont. non prohibeat, ordinarius collator providere poterit ne diuturnior vacatio ecclesiis sit damnosa.

b) Multa beneficia sunt reservata, sive per constitutiones *ex-*

travagantes, sive per *regulas Cancellariæ*, sive tandem per concordata. De illis non est speciatim loquendum, cum hodie non remaneat fere nisi jus concordatorum, de quibus sive in genere sive in specie hic opportune tractaretur. Sed sufficiens expositio habetur in prolegomenis. Relictis igitur quæ ad hanc materiam pertinent, quæritur, ad interpretationem constitutionum :

c) *Quæ beneficia non comprehendantur sub reservatione generali?* Sequentia sunt : 1° *manualia*, sive sæcularia sive regularia; 2° beneficia juris patronatus laicorum, imo et mixti juris; 3° beneficia resignata ex causa permutationis; 4° beneficia de mensa episcopali aut capitulari, scilicet beneficia mensis istis incorporata; 5° ea omnia quæ in rigore non sunt beneficia : nam reservatio, utpote odiosa et juri communi adversa, est strictæ interpretationis.

III. De affectione beneficiorum.

Affecta sunt beneficia quibus Papa aliquando manum apposuit incipiendo conferre, ita ut *ab inferiore collatore tollatur potestas conferendi*. Itaque convenit affectio cum reservatione, quod per utramque inferiori collatori tollatur conferendi potestas; in multis tamen differt, præsertim in hoc quod reservatio fit per verba expressa, et est continua ac diuturna; dum affectio fit ipso facto ex quo tacita oritur reservatio. Affectio locum habet etiam in ordinibus, ut ordinatus a Papa nequeat ordines superiores ab alio recipere (c. 12 *de Temp. ordin.*). Item in causis, si Papa per se vel per delegatum cœpit cognoscere, tunc inferior non cognoscit in eadem causa, nisi adsit licentia Summi Pontificis.

SECTIO VI.

De primis precibus imperatoris Romanorum.

a) *Preces istæ sunt nominatio personæ idoneæ ad certa beneficia, competens imperatori seu regi Romanorum ex indulto apostolico.* 1° Dicuntur preces, quia imperator non confert, sed tantum petit nominando ut collator ordinarius conferat; et quia preces istæ nituntur mandato apostolico, evadunt preces armatæ.

2° Dicuntur primæ, quia sunt prima petitio imperatoris, et primariæ, quia præferuntur collationi aliorum collatorum.

3° Istæ primæ preces aliis verbis dicuntur jus nominandi, et nominatus vocatur *precista*.

Imperator, postquam unum nominavit, re integra potest variare et alium nominare; nam per talem nominationem, jus nullum nominato acquisitum est. Res autem desinit esse integra, cum imploratum est officium exsecutoris aut collatoris.

δ) At considerari speciatim debet ultima definitionis pars, in qua dicitur nominationem competere ex indulto apostolico. Acris enim de jure primario, quo preces illæ imperatori competunt, disceptatio est inter catholicos et acatholicos. Volunt enim posteriores hoc jus imperatoris competere ab insita suæ personæ per electionem majestate, ita ut nullo indigeat ad hoc aliunde accepto indulto vel adminiculo. Quapropter jure originario et non derivato hæc facultas ei competeret. Hoc vero falsum est, ut constat, tum ex ipsis diplomatibus precum primariarum, tum ex bullis pontificiis, tum ex variis limitibus quibus Pontifices jus illud concluserunt, sive quoad locum, sive quoad collatores, sive quoad beneficia; tum denique ex praxi. Cæterum, jus illud, cum antecederet connexionem sit spirituali, sequitur naturam ejus. Imperator autem, ut laicus, juris spiritualis est incapax.

TITULUS VI.

DE CLERICO ÆGROTANTE VEL DEBILITATO.

Cum beneficium detur propter officium, sequitur quod possessio beneficii supponat in beneficiato habilitatem ad exercendum officium beneficii; et sicut beneficium nonnisi habili confertur, ita illi qui factus est inhabilis, deberet auferri. Inde titulus præsens. Cum enim ratio agendi supra indicata esset durior, et contra jus acquisitum atque mansuetudinem christianam, sacri canones in specie definiverunt quid in tali casu

sit faciendum. Non agitur ergo de clerico tantum ægroto seu laborante morbo sanabili, sed de clerico ægotante, seu qui patitur infirmitatem insanabilem.

I. An clericus ob senium vel infirmitatem removendus sit
a sua præbenda?

1° Negatur, sive sit episcopus, sive parochus, sive alius simplex beneficiatus (supponitur ille canonice institutus). Ratio legis datur in cap. 3 pr. tit. : « Afflicto afflictio non est addenda, imo potius ipsius miseriæ miserendum. » Deinde non facile aliquis idoneus vellet deservire Ecclesiæ, si sciret se infirmum negligi ab ea. Tandem si per alium idoneum exercet suum officium, non censetur simpliciter inhabilis, quippe cujus inhabilitas habilitate coadjutoris suppletur.

Diximus « si sit in beneficio eccles. canonice institutus » ; nam per hanc institutionem, acquisivit jus in re in beneficium : si vero institutus nondum sit, removeri debet, vel potius non admitti ad beneficium, cum collatio inhabili facta nulla sit et irrita.

2° Tamen ægro dandus est vicarius seu coadjutor, ne infirmitas beneficiarii beneficio seu Ecclesiæ sit damnosa, et periculosa animabus. Et sic jura conciliantur cum bono communi Ecclesiæ, ita ut nullum damnum sive beneficio, sive beneficiato inferatur.

II. Quandonam dandus sit coadjutor?

a) *Quibus beneficiatis?* 1° Episcopo vel parochi ad exercitium pastorale inhabili facto dandus est coadjutor, ex quacumque causa proveniat inhabilitas, sive ex infirmitate, senio, sive ex ineptia, negligentia, vel defectu sufficientis scientiæ (cap. 3 et 5 tit. præs., et Trid. sess. 21, c. 6, *de Reform.*). In cap. 3 dicitur quod *parochus, inhabilis factus, sit removendus*. Sed intelligitur de solo exercitio officii, non de titulo parochiæ. Quando constituitur adjutor, certa pensio assignanda est illi; et si parochia non sufficit ad utrumque alendum, præferendus est parochus, utpote habens jus in re; coadjutori succurrendum est per collationem beneficii simplicis, vel ex subsidio parochianorum, vel alio modo : id relinquitur prudentiæ episcopi constituentis.

2° Canonicus æger vel inhabilis factus non tenetur sibi assumere vicarium: id enim nullo jure præcipitur. Si ille canonicus ante infirmitatem solitus fuit chorum frequentare, tunc præter fructus grossos percipit etiam distributiones quotidianas (cap. unic. *de Clerico non residente*, in 6°).

3° Capellanus qui ad certas missas singulis hebdomadibus obligatus est, si per duas hebdomadas, vel, juxta De Lugo, etiam per quatuor, infirmetur, non tenetur missas omissas per ~~aliam~~ celebrare, seu recompensare, nisi in instrumento fundationis caveatur ut ~~per se~~ vel per substitutum celebret. S. Congr. Conc. decretum edidit quo ~~sententia~~ Lugonis, ut nimis laxa, reprobatur. Unde beneficiatus seu capellanus cui incumbit onus missas celebrandi quotidie per ipsum, si ex diuturna infirmitate quindecim dies excedente, impediatur eas celebrare, ~~satisfacere~~ tenetur per alium (4 jun. 1682, renov. 17 nov. 1695).

b) *Causæ* ob quas dari posset coadjutor, ad sequentes reduci queunt: 1° Si adsit gravis infirmitas perpetua et incurabilis. Si enim morbus temporalis solummodo sit et curabilis, coadjutor infirmo non est imponendus, licet constitui possit temporalis pro tempore infirmitatis. 2° Defectus requisitæ doctrinæ in paroco, seu generatim in curato, est etiam causa sufficiens (Conc. Trid., sess. 31, c. 6, *de Reform.*). In hoc enim casu parochi non sunt removendi, si alias honestæ vitæ sint. 3° Quando beneficiatus est negligens in suo officio, potest etiam ei imponi coadjutor. 4° Aucta populi numerositas, ita ut rector ei providendo solus non sufficiat, constituit etiam causam sufficientem.

c) *Quinam dandus sit coadjutor?* Cum coadjutoria sit facultas alicui concessa adjuvandi beneficiatum in beneficii regimine, duplex præsertim distingui potest: 1° *temporalis* seu revocabilis, quæ datur ad tempus, ob utilitatem Ecclesiæ et maxime ob curam animarum; et hæc, mortuo coadjuto, vel sanitati restituto aut beneficium resignante, expirat; 2° *perpetua*, seu cum jure succedendi, datur non tantum ad rectorem adjuvandum, sed et ad illi succedendum. Igitur coadjutor perpetuus succedit in locum et officium coadjuti absque nova collatione, dummodo litteræ coadjutoriæ perpetuæ expeditæ sint ante mortem vel resignationem coadjuti.

III. Quis assignare possit coadjutorem?

1° Coadjutor perpetuus dari nequit nisi a Papa, et regulariter tantum in ecclesiis cathedralibus aut monasteriis, ob causam necessitatis vel utilitatis. Colligitur ex Trid., quod (sess. 25, c. 7, *de Reform.*) decernit coadjutorias perpetuas esse tollendas. Ratio, quia coadjutoriæ perpetuæ, cum vim habeant collationis beneficii vacaturi, generaliter adversantur juri communi; porro solus Romanus Pontifex potest in jure communi dispensare; et ideo, stante prohibitione universali, solus assignare potest coadjutoriam perpetuam (Vide Bened. XIV, *Syn. diœc.*, lib. XIII, c. x).

2° Coadjutor temporalis episcopis et his superioribus *de via ordinaria* dari potest a solo R. Pont. (c. un. præ. tit. in 6°). Nam talis datio numeratur inter causas majores, quæ in signum specialis prærogativæ Sedi Apostolicæ reservatæ fuerunt. Et hoc jus ita est Romano Pontifici proprium, ut quælibet consuetudo, etiam immemorialis, in contrarium rejiciatur, ac proinde jus illud non est præscriptibile per consuetudinem.

Sed diximus, *de via ordinaria*: nam in casu necessitatis, et si ob distantiam Summus Pontifex facile adiri nequeat, aliquando constituitur coadjutor, quin interveniat potestas pontificia, saltem directe. Et in casu necessitatis opus est distinctione: Si episcopus administrationis incapax sit ob senium vel corporalem invaletudinem, potest ipse, auctoritate a S. P. delegata et cum consilio et consensu sui capituli, vel majoris partis ejusdem, assumere sibi unum vel duos coadjutores, ad secum officium exsequendum. Si vero morbo animi, ut amenitia, laboret, tunc capitulum eadem auctoritate pontificia eligit coadjutorem unum, vel ad summum duos. In hoc casu, ad coadjutoris constitutionem concurrere debent duæ partes capituli, nec sufficit majoris partis consensus.

3° Coadjutor temporalis parochi vel alteri prælato inferiori dari potest ab episcopo, etiam tanquam Sedis Apostolicæ delegato, vel alio prælato habente jus constituendi coadjutores (cap. 3 pr. tit., et Trident., sess. 34, c. 6, *de Reform.*). Ratio illius delegationis a jure factæ est, quia id necessarium est, ne ecclesia, maxime in cura animarum, debito ministerio destituatur.

De potestate constituendi ab episcopis vicarios et coadjutores, jam in primo libro (tit. XXVIII) actum est. Hic speciatim notandum est quod episcopus, etiam tanquam Sedis Apostolicæ delegatus, cogere potest rectores vel alios ad quos pertinet, sibi tot sacerdotes adjungere quot sufficiant ad curam animarum rite exercendam, detracta parte fructuum coadjutoribus obsignanda, juxta præscriptiones Innocentii III in bulla *Apostolici ministerii*.

Coadjutores illi assumi vel poni debent ab ipsis parochis, nisi ponantur vicarii parrocho ob suam culpam suspenso, juxta responsionem S. Congr. Conc. 4 maii 1737. Verum in Gallia, Belgio et aliis quibusdam regionibus, coadjutores parochorum directe constituuntur ab episcopis, etiam inauditis parochis, et hic modus exigitur ex conditionibus specialibus administrationis diœcesium, seu ex novo statu œconomico præbendarum, quo episcopus habet exclusivum onus providendi clero titulum ordinationis, etc.

IV. De coadjutoris qualitate, potestate et officio.

a) Qualitas. Debet esse instructus omnibus qualitatibus ad ministerium propter quod datur necessariis (Trid., sess. 35, c. 7, *de Reform.*). Unde 1° coadjutor episcopi in spiritualibus debet complevisse trigesimum ætatis annum, gravitate morum, scientia et ordine episcopali insigniri, nisi Sedes Apost. in quibusdam qualitatibus dispensaverit. Quoad statum, parum refert an sit sæcularis vel regularis. 2° Si datur parrocho vel alii beneficiato, ætatem illam habere debet quam requirit beneficium vel officium ad cujus administrationem datur.

b) Potestas coadjutoris dependet a voluntate dantis vel assumentis : totum id pendet ab ipsis litteris quibus constituitur. Hinc, ut cognoscatur quid coadjutor possit, attendi debent facultates expressæ in litteris coadjutoriæ. Sed ubi de voluntate dantis vel assumentis sufficienter constare non potest, inspicendum est ex qua causa datus sit. Unde si episcopo datus est solum ad temporalia administranda, in spiritualibus gubernare non poterit ; si vero datus fuisset in temporalibus et spiritualibus, tunc iterum distinguendum est : videatur an sit datus dementi vel mentis compoti. In primo casu, liberam habet

potestatem tam in spiritualibus quam in temporalibus, ita ut beneficia vacantia conferre possit. In secundo, ea exercere potest, sive jurisdictionis, sive ordinis, quæ a jure vel ab ipso coadjuto non sunt reservata. Hac occasione exsurgit quæstio :

c) *De sede et prærogativa quæ in ecclesia, capitulo et aliis locis coadjutori competunt.* Juxta quosdam, eadem coadjutori quæ coadjuto seu principali debetur sedes, quia subrogatus est in locum ejus : et hoc videtur fundatum in variis declarationibus S. Congr. Rituum (12 junii 1627, 5 julii 1634, 9 junii 1637, etc.). Sed communis sententia docet coadjutorem non præcedere, saltem in sedendo, pares in dignitate, licet præcedat omnes inferioris ordinis. Sic v. g. coadjutor episcopi non præcedit episcopos, sed omnes abbates. Itaque, etsi coadjutus præcederet cæteros episcopos provinciæ, coadjutor tamen veniret post illos omnes. Ratio, quia cæteris paribus, in eodem ordine sive gradu dignitatis semper clarior est, ut legimus in jure, qui propriis radiis fulget, quam qui alienis, et potentius est jus quod quis proprio habet nomine, quam quod alieno. Verumtamen in obeundis muneribus quæ spectant ad coadjutum, coadjutor generatim præferendus est aliis dignitatibus, ex variis declarationibus S. Congr. Rituum (9 junii 1637, et aliæ supra citatæ in favorem prioris sententiæ).

d) *Obligatio* coadjutoris triplex est : 1° ut diligenter exerceat officium suum. Tamen in hujus officii exercitio, non debet transgredi finem mandati quo datus est coadjutor. Itaque, si datur alicui beneficiato non prorsus inhabili, illa tantum agere valet quæ coadjutus vel non potest, vel non vult ipse complere.

2° *Obligatio* est ut resideat in loco beneficii, etsi resideat ibidem coadjutus. Declaravit enim Congr. Conc. per residentiam coadjuti non liberari coadjutorem ab onere residendi ; et ex altera parte, ipse coadjutus ab obligatione residendi non fit liber per id quod in eo beneficio resideat coadjutor. Excipitur trimestre quod de jure episcopis est concessum.

3° *Rationem* administrationis suæ reddere debet vel coadjuto, si sanæ mentis sit, vel capitulo aut successori coadjuti. Possunt istæ rationes ab eo peti, etiam durante adhuc ipsius officio.

TITULUS VII.

DE INSTITUTIONIBUS.

NOTA. Quum beneficium ecclesiasticum non possit licite sine institutione canonica obtineri, fit ut postquam de beneficio actum est, de institutionibus in beneficia agatur. Hinc titulus VII. Namque titulus VII est quasi accidens, seu accessorium quid superveniens titulo V.

Institutio dupliciter sumi potest: 1° *generalissime*; in quo sensu includit nominationem et præsentationem; 2° *specificè*; quo sensu accepta, significat solam collationem beneficiorum et excludit nominationem et præsentationem. Institutio igitur et collatio in jure sæpe promiscue usurpantur; stricte tamen differunt: collatio, quæ etiam libera institutio vocatur, est « *libera datio* beneficii, independenter ab aliqua præsentatione aut nominatione ad illud »; de hac in titulo V actum est. Institutio vero necessaria, de qua hic agitur, est « *necessaria collatio* beneficii vacantis, auctoritate legitimi superioris facta, ad præsentationem vel nominationem patroni ».

Quum plurima sint genera beneficiorum, inde sunt tres species institutionis: *collativa*, quando per eam confertur titulus seu jus in beneficio; *auctorisabilis* seu *auctorisativa*, qua clericus approbatur et promovetur ad curam animarum; *realis* et *actualis*, seu *investitura*, per quam clericus accipit possessionem beneficii.

§ I. De institutione collativa.

1. Conditiones illius institutionis.

a) Institutio *collativa* dicitur *necessaria*, quia debetur præsentato, seu nominato, sub quibusdam tamen conditionibus, nimirum: 1° Si vacet beneficium patronatum, et qui præsentavit sit in possessione juris patronatus. Imo si esset tantum patronus existimatus et non verus, valeret etiam præsentatio; quia

patronus ille existimatus est quasi in possessione. 2° Si præsentatus sit habilis. 3° Si præsentatio fiat in tempore debito.

His concurrentibus, ordinarius tenetur instituere præsentatum, ita ut detur appellatio contra illum, si instituere renuat, aut plus æquo differat. Itaque, ut beneficium patronatum occupari possit, requiritur præsentatio et institutio.

δ) Hinc 1° invalida est institutio facta neglecto præsentato, vel absque consensu et præsentatione patroni. Dixi « invalida », nam non est tantum rescindibilis, sed ipso jure irrita. Colligitur ex jure antiquo (c. *Decernimus*).

Hinc 2° ex altera parte, necessaria est institutio, ut nominatus possit occupare vel administrare beneficium; nam præsentatio seu nominatio confert tantum *jus ad rem*; sed *titulus ac proprietas beneficii* non acquiritur nisi per institutionem. Porro occupatio vel administratio supponit proprietatem, seu *jus in re*.

II. De eo qui potest instituere.

1° *Papa*, in universa Ecclesia et quoad omnia beneficia.

2° Post *Papam*, jus instituendi competit episcopo in cujus diocesi aliqua præbenda vel aliquod beneficium situm est, ex cap. 9 huj. tit. Unde alius contendens sibi competere jus instituendi, cogitur illud probare. Non est necesse ut episcopus institutor sit consecratus, nam institutio non est actus ordinis, sed jurisdictionis, quam episcopus electus confirmatione consequitur. Nomine episcopi venit etiam prælatus plenissimo jure cum clero et populo exemptus.

3° *Vicarius generalis* episcopi potest etiam de jure, nempe sine speciali mandato, instituere; nam institutio non numeratur inter causas arduas sicut destitutio. Ex altera parte, institutio non est reservata episcopo, ut collatio libera. Et ratio discriminis est, quod collatio libera rationem donationis habeat, dum institutio est necessaria. Porro vicarius generalis donare nequit.

4° *Capitulum*, sede vacante, potest instituere, quia institutio est necessitatis et justitiæ, seu jurisdictionis necessariæ quæ transit in capitulum (c. unic. *de Majoritate et obedientia*, in 6°). Potestas vero conferendi non transit in capitulum, quia collatio

libera non exercetur sine præjudicio futuri episcopi, dum institutio nullum affert præjudicium.

5° *Prælati episcopo inferiores*, etiam qui non habent ecclesiam aliquam plenissimo jure sibi subjectam, jus instituendi ex privilegio S. Pontificis habere possunt. Imo hoc privilegium competere potest etiam abbatissis et similibus monialium præpositis. Ratio est, quia aliquis actus jurisdictionis spiritualis communicari potest etiam feminis; de facto hoc jus fuit olim concessum quibusdam abbatissis, ex petitione principum.

6° *Laici*, licet sint incapaces possidendi jus spirituale instituendi, possunt tamen illud obtinere ex privilegio apostolico. Sed nulla præscriptione vel consuetudine illud acquirere valent. Ideoque principium juris: « Via præscriptionis immemorialis obtineri potest quicquid obtinetur via privilegii, utpote cui illa æquivalet, » non valet in præsentī materia, nam illa regula solum procedit in casu quo subjectum, secluso privilegio, est possessionis capax.

7° In ecclesia sita in confinio duarum diocesium, is instituit qui est in quasi-possessione juris instituendi, quia in pari causa melior est conditio possidentis. Attamen, si pars præcipua ecclesiæ, seu caput vel porta principalis, sit in territorio unius diocesis, et pars altera in territorio alterius, jus instituendi, juxta multos, adscribitur episcopo illi in cujus diocesi est hæc pars principalis.

III. De eo qui potest institui.

1° Instituendi sunt *clerici*, nam laici non possunt institui in canonicatibus et aliis beneficiis (c. 2 h. t.). Excipiuntur nonnulli principes laici, quibus conferuntur præbendæ quædam honorariæ, sicut imperator Romanus coronatus ad S. Petrum in Vaticano, rex Galliæ et rex Hispaniæ. Non sufficit esse religiosum, sed necesse est ut instituendus habeat saltem primam tonsuram; nam beneficiatus talis esse debet qui servire possit ecclesiæ in divinis officiis.

2° Clerici, etiam alterius originis et nationis, præsentari et institui possunt, modo alias sint idonei (c. 5 h. t.), nisi beneficia essent patrimonialia, pro certa familia, civitate vel natione.

Tamen clerici illius nationis in qua situm est beneficium, cæteris paribus, præferendi sunt extraneis.

3° In ecclesiis vel monasteriis sive monachorum sive monialium, tot sunt instituendi quot commode et sine penuria ali possunt (c. 1, 4 h. t., et conc. Trid., sess. 25, c. 3, *de Reg.*). Nec plures sunt recipiendi. Procedit hoc maxime de ecclesiis non numeratis; nam in numeratis seu quæ certum canonicorum vel regularium habent numerum, non plures sunt recipiendi, nisi redditus notabiliter accrescant; numerus enim non est definitus nisi sub tacita clausula « quando redditus non excrescunt. » (Vide varias const. SS. Pontificum, apud De Angelis, in h. tit. n. 3.)

IV. De forma illius institutionis.

1° Præcedere debet præsentatio; alias institutio esset nulla, nisi patronus deinde ratam haberet. Imo, si episcopus scienter institueret non præsentatum, teneretur ei de alio beneficio providere.

2° Facta præsentatione, accedere debet auctoritas superioris ecclesiastici; alias patronus laicus per se instituens est excommunicandus, et clericus perperam institutus communione privabitur; atque si in delicto perstiterit, a ministerio ecclesiastico et ordine deponetur (c. 4 et 21 *de Jure patron.*).

3° Ante institutionem, episcopus proponere debet edictum publicum in valvis ecclesiæ, aut alio consueto loco quo generaliter et peremptorie citantur ii quorum interest, an quid in contrarium habeant: quod edictum necessario præmittendum est, ita ut institutiones, eo non præmisso, sint irritæ. Tamen in pluribus casibus, hoc edictum non est necessarium; imo in multis diocesis, hæc juris præscriptio consuetudine contraria est abrogata.

4° Tandem, examinata idoneitate personæ, episcopus consensum præbet institutioni, quocumque loco et quacumque die etiam feriata; nam est actus jurisdictionis voluntariæ, et expeditur sine strepitu.

§ II. De institutione auctorisabili.

I. Ad quem pertineat institutio auctorisabilis?

Institutio auctorisabilis est participatio jurisdictionis parochialis ad sacramenta populo administranda ejusque curam agendam pastorem, præcipue in foro interno. Itaque locum non habet nisi in beneficiis curatis.

1° Approbatio ad curam animarum, de jure communi, facienda est ab episcopo, præmisso de idoneitate examine, nisi aliunde de illa constaret, ut si approbandus præsentaretur seu nominaretur ab universitate, seu collegio generalium studiorum. 2° Approbatio illa competere potest tum capitulo, sede vacante, quia est actus jurisdictionis necessariæ, quæ tota in capitulum, sede vacante, transit; tum vicario generali episcopi, ob eandem rationem. 3° Post conc. Trid., ex cap. 13, sess. 7, nulla consuetudo, etiam immemorialis, præscribere potest contra jus ordinariorum, ut infra dicetur. Unde speciatim quæritur :

II. Utrum præscribi possit contra episcopum?

Institutio auctorisabilis non præscribitur contra episcopum, etiam consuetudine vel præscriptione immemoriali, saltem ex jure novo (conc. Trid., sess. 7, c. 13, *de Ref.*), nam talis consuetudo esset irrationabilis : tum quia nocet Ecclesiæ, nam, sublato examine, multi imperiti irrepserint ad curam animarum; tum quia opponitur juri divino, quo episcopus tenetur pascere ac proinde cognoscere suum gregem.

Tamen ipsa beneficia a jurisdictione episcopi eximi possunt; nam, non obstante conc. Trid. decreto, adhuc acquiri præscriptione potest jus institutionis auctorisabilis indirectæ; quod fit, quando beneficium curatum per præscriptionem fit exemptum a jurisdictione episcopi et subjectum alii episcopo.

§ III. De investitura seu institutione reali.

Investitura illa est missio in possessionem. Jus enim præscribit ut provisi de beneficio vel ecclesia ad beneficii posses-

sionem manuducantur ab auctoritate ecclesiastica ; et hæc manuductio est missio in possessionem seu investitura.

I. Ad quem de jure pertineat institutos mittere in possessionem beneficii ?

1° Clericus habens collationem tituli, nequit propria auctoritate apprehendere possessionem beneficii ; secus agens esset puniendus, juxta c. 18 *de Præbendis*, in 6°.

2° Laicus, nomine proprio, nequit mittere institutos in possessionem (c. 9 *de Officio archid.*). Jus ita instituendi adnumeratur officiis spiritualibus ; laici dantes et clerici ab eis recipientes investituras in jure veteri excommunicabantur. Sed hæc censura, si remanet in jure hodierno, constitutione *Apostolicæ Sedis* introducto, non est nisi ferendæ sententiæ.

3° Solus superior ecclesiasticus potest dare investituram seu mittere in possessionem beneficii. Sed quis superior possit mittere de jure in possessionem beneficii ?

Jus hanc potestatem tribuit tum episcopo, tum archidiacono ; unde, juxta aliquos, episcopis competeret potestas decernendi ut provisi in possessionem mittantur, et ad archidiaconum spectaret exercitium seu executio illius sententiæ. Sed, juxta alios, de jure communi, missio in possessionem spectat ad archidiaconum ; de consuetudine autem, ad episcopum. Nunc jus illud pertinet ad solum episcopum, ad exclusionem archidiaconi ; episcopus per se, vel per suos vicarios, decanos rurales et alios commissarios hanc introductionem facit. Si alius sit in possessione beneficii, citari debet et causa summarie cognoscitur.

II. Qua forma fieri debet missio in possessionem ?

Modus seu investituræ realis cæremonia varia est pro varietate locorum et ipsorum etiam beneficiorum, ac consequenter consuetudo cujusque loci est observanda.

Episcopi solent investiri per installationem : abbates, per collationem in sede abbatiali ; canonici, per assignationem loci et sedis in choro capituli.

Magis diversa est consuetudo in investitura parochorum. In quibusdam diœcesibus fit quum, die festo vel dominico, populo ad divina præsentibus publice proponuntur missi, atque fidei et

obedientiæ juramentis factis, iidem recipiunt insignia parochialia : quam investituram in *spiritualibus* vocant. Peracta deinde re divina, parochi introducuntur in domum parochialem atque ibidem claves et rationum libri eisdem traduntur ; quam traditionem *temporalium* appellant.

III. Effectus investituræ.

a) Effectus sunt iidem qui acquisitæ possessionis, puta : interdicta possessoria, jus faciendi fructus suos, præsumptio tituli et conditio præscribendi. Igitur, licet de se titulum et jus non tribuat, ex illa tamen titulus in subjecto capace præsumitur ; imo, per triennalem possessionem cum titulo colorato, beneficium ipsum præscribitur in foro interno et externo, juxta regulam xxxvi Cancellariæ.

b) *An ad præscribendum sufficiat annua possessio bona fide et pacifice continuata?* Respond. negative. Attamen in hoc casu impetratio beneficii quod ab alio per annum pacifice possidetur, non valet, nisi ostendatur vitium tituli. (Vide Pirhing., *de Præscript.*, n. 115.)

c) *An is qui per canonicam institutionem obtinet beneficium, ejus possessionem apprehendere possit propria auctoritate?* Respond. : Distinguendo. Si prælatus simpliciter et sine signo investituram denotante contulerit aut præsentatum instituerit, institutus non potest propria auctoritate possessionem beneficii etiam vacuam apprehendere, ut docent communiter canonistæ : imo, qui propria auctoritate adiit possessionem beneficii cujus titulum habet, ipso jure et facto amittit titulum beneficii, si vi illata priorem beneficiatum depulit. Ratio est, quia partes judicis assumere videtur (c. 18 *de Præbendis*, in 6°).

Si vero hanc possessionem adierit, nulla interveniente violentia, tunc pœna arbitraria a judice est puniendus. Ipsum tamen beneficium non amittit, quia ad amissionem jus requirit neglectum judicis et violentiam possessori existenti illatam.

TITULUS VIII.

DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

NOTA. Titulis præcedentibus, in quibus agitur de beneficiis eorumque collatione, recte subjungitur titulus præsens de concessione præbendæ et ecclesiæ non vacantis; nam, ut ecclesiarum et beneficiorum collatio et in eis institutio sint legitimæ, necesse est ut exspectetur eorundem vacatio.

I. De vacatione beneficii.

a) Præbenda tunc vacat, quando destituitur proprietario vel possessore seu detentore. Potest hæc vacatio tribus modis contingere: 1° *de facto* tantum, quando, sola possessione amissa, titulus et jus, seu proprietas, retinetur; ut cum beneficiatus diu absens a beneficio est, et ignoratur ubi sit; vel per vim depulsus est, nec alius occupavit beneficium; 2° *de jure* tantum, quando beneficiarius quidem amisit jus et titulum beneficii, possessionem tamen retinet; 3° *de jure et facto* simul, quando nec titulus, nec possessio beneficii apud aliquem est, ut quando beneficiarius mortuus est vel beneficium resignavit.

b) Vacatio induci potest per sententiam judicis, dum is beneficiarium privavit beneficio; vel ipso jure, dum jus absque facto hominis resolvit titulum. Nunquam beneficium vacat ipso jure, nisi in casibus a jure speciatim determinatis; cujusmodi sunt: 1° mors naturalis, quando beneficium est in ecclesia numerata, et interim non est suppressum (c. 10 et 36 *de Electione*); 2° translatio; 3° renuntiatio; 4° assumptio status de jure incompatibilis cum beneficio, ut est matrimonium, professio religiosa et militia terrestris; 5° non promotio ad sacerdotium intra annum in parochia; 6° non susceptio consecrationis episcopalis intra tempus a jure præfixum (conc. Trid., s. 23, c. 2); 7° intrusio vel violenta occupatio alterius beneficii inducit privationem beneficii prioris, ex cap. 8 *de Præbendis*; 8° atrociora crimina, ut hæresis, simonia realis et confidentialis, falsatio

litterarum apostolicarum, et alia de quibus in libro *de Criminibus*. Consequenter

c) Quæritur : *Quodnam sit discrimen inter privationem beneficii ipso jure decretam et eam quæ per sententiam judicis inferenda est?* 1° Privatus per sententiam fructus ante illam perceptos, suos facit; dum ipso jure privatus eos restituere tenetur, inde a tempore commissi criminis.

2° Privatus per sententiam a judice ferendam permutare et resignare beneficium potest, etsi ante sententiam illud fecerit, permutatio vel resignatio hujusmodi rescindi nequit. Sed privatus ipso jure beneficium permutare et resignare nequit.

3° In primo casu, beneficium vacaret morte privati, si ante sententiam moriatur; dum in secundo, non vacat per mortem, utpote cum jam prius vacaverit.

II. An beneficium actu non vacans conferri possit?

a) Ex cap. 1, 2 et 3 hujus tituli, constat beneficium actu non vacans non posse conferri. In his tamen juribus, semper excepta remanet auctoritas Summi Pontificis, cujus solius est conferre beneficium vacaturum. Sed quia hujusmodi collatio pertinet ad plenitudinem potestatis papalis, non ordinariam, sed absolutam, censetur non facta, quotiescumque est dubie facta; nam Papa non censetur agere contra jus. Unde, ut conferatur beneficium, debet esse vacans; sed quæritur :

b) *Quomodo vacare debeat?* 1° Certum est non sufficere, si vacat de facto tantum; nam revera vacans non est, ideoque collatio illius esset ipso jure irrita. 2° Certum est etiam posse conferri beneficium vacans de jure et facto simul, nam plene et perfecte vacat. 3° Quando de jure vacat tantum et non de facto, eo quod alius sit in possessione, potest etiam conferri; sed citandus est is qui cum titulo colorato illud possidet vel detinet, et causa summarie est cognoscenda. Si vero possessor non habeat titulum coloratum, ita ut defectus tituli sit notorius, tunc nulla requireretur citatio, cum in notoriis ordo juris non est servandus. 4° Scienter recipiens beneficium non vacans, tanquam intrusus est repellendus ab eo, sine spe illud obtinendi, et est etiam excommunicandus. Illæ tamen pœnæ non stringunt ignorantes. Sed quæritur :

c) *An saltem promitti possit beneficium vacaturum, cum actu vacaverit?* 1° Negatur, ex c. 2 h. tit. Ratio est, quia tales promissiones pro effectu habent ut foveantur improba ambitio et cupiditas clericorum. Imo mortis alienæ appetendæ votum ingeritur, aut captandæ; et hæc omnia, præter gravamina plurima quæ Ecclesiis earumque prælatis inferrentur.

2° Hujusmodi promissio non teneret, etiamsi facta sit cum consensu ejus qui illud obtinet, ex cap. 11 et 13: quia jura absolute irritant promissionem de beneficio viventis; nec promissio illa convalesceret, adjecto juramento: nam juramentum illud, ut adversum bonis moribus et bono publico, nullius est momenti.

3° Vivens nequit sibi designare successorem jure hereditario in beneficio. Constat ex conc. Trid., s. 25, c. 7, et ex jure antiquo. Ratio est, quia per tales successiones ecclesiis nocetur, quatenus beneficia plerumque in indignos transmittuntur, et ambitiosæ cupiditati favetur.

4° Summus Pontifex tamen, de potestate absoluta, potest conferre beneficia non vacantia, seu dare gratias expectativas. Istæ gratiæ quidem sublatae sunt a conc. Trid. (sess. 25, c. 24), sed salva semper auctoritate Sedis Apostolicæ, quæ a concilio non pendet; ideoque diximus antea collationem beneficii non vacantis pertinere ad plenitudinem potestatis papalis, non ordinariam, sed extraordinariam. Hinc,

5° Quæritur quid sentiendum sit de canonicis supranumerariis qui vacaturam expectant præbendam? Juxta cap. 5 *de Præbend.* et S. Congreg. Conc. in *Fulginat.* 26 febr. 1639 et 6 aug. 1808, in canonicos nominari possunt et recipi, non quidem vi promissionis, quæ non habetur, sed ex vi receptionis. Clariss. De Angelis (in h. tit. n. 3) putat canonicos supranumerarios hodie vocari canonicos *honorarios*; sed in Gallia diversitas habetur inter supernumerarios et honorarios, nam hi ultimi nullam expectant præbendam.

III. De tempore intra quod conferri debeant beneficia vacantia.

a) Distinguendum est inter beneficia collativa, electiva et patronata seu mixta. 1° Si beneficium vacans sit collativum, seu liberæ collationis, ut sunt apud nos omnia beneficia, debet

conferri intra sex menses, quia diuturna vacatio beneficiorum est damnosa ecclesiis et periculosa animabus.

2° Si beneficium sit electivum, tunc iterum distinguendum est inter dignitates superiores et beneficia inferiora. De jure communi ecclesiis cathedralibus et regularibus intra trimestre providendum est, ex cap. 41 *de Elect.*; beneficiis inferioribus intra semestre, ex cap. 12 huj. tit. Ratio discriminis est periculum, quod est majus, ex diuturna pastoris carentia, quando agitur de majoribus dignitatibus.

3° Si beneficium sit patronatum, et patronus sit laicus, ut, v. g. gubernium civile quoad episcopos, intra quatuor menses patronus præsentare tenetur. Si vero beneficium subjiciatur patrono ecclesiastico, sex menses ipsi ad præsentandum conceduntur. Hoc tempus incipit a die habitæ notiæ vacationis, nam tempus statutum fuit contra negligentes. Porro qui ignorat, negligens aut culpabilis dici nequit. Ob eandem rationem tempus non currit legitime impedito.

b) *Pœna* non conferentium beneficia vacantia intra tempus a jure præscriptum, est quod potestas conferendi devolvitur ad superiorem, scilicet ad illum ad quem spectat potestas confirmandi electum, vel instituendi præsentatum.

TITULUS IX.

NE, SEDE VACANTE, ALIQUID INNOVETUR.

NOTA. 1° Connexio hujus tituli cum superiore est obvia. Postquam de necessitate vacaturæ providendi ecclesiæ actum est, considerandum venit quid agere oporteat tempore illius vacaturæ: per sedem vacantem venit præsertim sedes episcopalis, seu ecclesia cathedralis. In hac materia, duæ habentur regulæ juris quæ inter se pugnare videntur. Prima est rubrica hujus tituli: *Sede vacante, non est aliquid innovandum*. Altera, quæ desumitur ex variis capitibus, est sequens: *Sede vacante, jurisdictio episcopi transit in capitulum ecclesiæ cathedralis*. Verum, in præsentī titulo conciliantur istæ regulæ, dum dis-

quiritur ad quænam potestas capituli, episcopum suum representantis, extendatur.

2° Beneficium vel sedes vacare dicitur, cum titularem amplius non habet, ac proinde non est qui jus episcopale vel beneficiale possideat (c. 1 h. t.). Porro, juxta rubricam hujus tituli, sede vacante, interdicuntur omnes innovationes quæ vergunt in detrimentum ecclesiæ et beneficii vacantis, vel in præjudicium prælati vel beneficiarii futuri. Ideo canonistæ hic agunt de iis quæ possit vel non possit capitulum, sede episcopali vacante.

I. Quænam possit capitulum, sede vacante?

a) In genere, potest omnia, exceptis iis quæ sunt illi specialiter prohibita juxta secundam regulam : nam ob necessitatem et utilitatem Ecclesiæ, jurisdictio episcopalis transit in capitulum. Quapropter prima regula, seu rubrica hujus tituli, intelligi debet in hoc sensu, quod nihil innovetur in præjudicium Ecclesiæ et futuri episcopi, atque de his quæ competunt episcopo ex speciali commissione juris vel hominis, capitulum nihil sibi tribuat.

Notandum est tamen quod in locis missionum, ubi non sunt capitula, defunctis vicariis apostolicis succedit vicarius generalis, qui habet, non modo facultates vicariorum capitularium, sed ampliores, ut sunt potestas consecrandi calices, patenas, altaria portatilia, sed cum oleis ab episcopo benedictis et urgente necessitate.

b) In specie, capitulum, sede vacante, sequentia negotia pertractare potest : 1° Condere leges et statuta pro tota diœcesi, quæ tamen non præjudicent constitutionibus antea legitime editis ab antecessore, nec ligent jus vel auctoritatem legislativam successoris ;

2° Cognoscere causas ad forum episcopi pertinentes, inquirere in criminosas pœnas, censuras infligere et ab eis absolvere ;

3° Dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto, excepta ea quæ oritur ex homicidio ;

4° Approbare ad curam animarum et instituere in beneficiis ;

5° Assistere matrimonio ; dispensare in denuntiationibus matrimonialibus, in observatione festorum et jejuniorum, in votis et juramentis, modo non sint reservata, in defectu nata-

lium ad ordines minores tantum, ad simplicia beneficia; deinde et in similibus casibus in quibus, ob difficilem recursum, solent dispensare episcopi;

6° Constituere visitatorem idoneum diœcesis, pro reformatione morum cleri et populi, saltem juxta communiorem et verio rem sententiam ;

7° Unire beneficia potest, quod est necessitatis, et admittere resignationes beneficiorum ;

8° Ire ad concilium provinciale per suum vicarium cum voto decisivo, dum, sede plena, capitulo competit tantum votum consultativum. Ratio horum omnium est, quod hæc et similia pertinent ad ordinariam et necessariam jurisdictionem episcopi, quæ, sede vacante, transit in capitulum.

II. Quid non possit capitulum, sede vacante?

Nequit : 1° dare litteras dimissorias ad ordines ab extraneo episcopo recipiendos intra annum vacationis : posset tamen ejusmodi litteras dare his qui arctati sunt ratione beneficii recepti vel recipiendi. Secus punitur pœna interdicti, ex Trid., sess. 8, c. 10;

2° Dare licentiam ædificandi novum monasterium, quia ex const. Gregorii XIII *Quoniam*, episcopalis licentia per modum formæ requiritur. Id declaravit de vicario capitulari sacra Congr. Conc. 19 januar. 1633;

3° Concedere indulgentias, quia hæc facultas videtur attributa dignitati episcopali;

4° Alienare bona immobilia Ecclesiæ et mobilia pretiosa quæ servanda servari possunt (ex cap. 1 huj. tit.), nisi specialiter accedat licentia Sanctæ Sedis, vel contingat casus urgentis necessitatis quæ moram non patitur;

5° Litem inchoare, vel ab episcopo inchoatam proseguire (ex cap. fin. huj. tit.) : quia, sede vacante, Ecclesia caret legitimo defensore. Si tamen ageretur de bonis et juribus propriis capituli ab episcopo independentibus, in judicio stare posset capitulum;

6° Conferre beneficia quæ ad liberam collationem episcopi pertinent (ex cap. 2 huj. tit.). Ratio est, quia talis collatio est donatio quæ capitulo non permittitur : at si collatio pertineat

simul ad episcopum et ad capitulum, ut, v. g. vicariatus perpetuus ecclesiæ cathedralis, fieri posset a capitulo, servata forma capituli unici præsentis tituli in 6º; a fortiori collationes necessariae cadunt sub potestatem capituli, uti diximus antea.

7º Nequit capitulum ea quæ competunt episcopo, ut Apostolicæ Sedis delegato, v. g. visitare et corrigere exemptos (conc. Trid., sess. 25, c. 9, *de Reform.*, et Clem. fin. *de Statu monachorum*); nec ea quæ competunt episcopo ex speciali privilegio, vel quæ ejus dignitati sunt alligata. Aliqui tamen docent, contra multos, capitulum visitare posse monasteria monialium exempta; sed communior et in praxi tenenda sententia negat, etiam quando agitur de monasteriis monialium.

TITULUS X.

DE HIS QUÆ FIUNT A PRÆLATIS SINE CONSENSU CAPITULI.

In titulo superiori, definitur potestas capituli circa administrationem rerum Ecclesiæ, ne præjudicium inferatur, sive Ecclesiæ sive prælato futuro; in præsentī, potestas episcopi limitatur, ne præjudicet capitulo. In rubrica hujus tituli, nomine prælati venit solus episcopus, et per capitulum venit cathedrale tantum.

I. Quinam actus a prælato exerceri debeant cum consensu capituli?

1º Episcopus nequit alienare res ecclesiarum absque consensu canonicorum ecclesiæ cathedralis, ita ut alienatio hujusmodi irrita sit, si fiat neglecto illo consensu. Constat ex cap. 1 huj. tit. Sed ut irrita sit alienatio, tria requiruntur: a) ut bona de quorum alienatione agitur, sint immobilia, aut mobilia pretiosa, nam res mobiles non pretiosæ a prælato sine solemnitate alienari possunt; b) ut bona illa sint ipsius ecclesiæ cathedralis, saltem juxta nonnullos, qui contendunt ad alienationem bonorum ecclesiæ inferioris sufficere consensum rectoris illius ecclesiæ. Sed communis sententia est, quod in qualibet alienatione ab episcopo facta requiritur consensus

canonicorum cathedralium. c) Consensus ille detur capitulariter necesse est.

2° Præsentatio, vel collatio beneficiorum ecclesiasticorum, fieri debet etiam de consensu capituli, ex cap. 6 h. t.; sed aliquando sufficeret consensus tacitus.

3° Constitutio pensionis aut certæ portionis fructuum in alia ecclesia, quia est species alienationis.

4° Unio ecclesiæ vel beneficii vacantis, si fiat alicui collegio, vel etiam canonicatui.

5° Quando contra aliquem vel aliquos de capitulo est procedendum ad pœnam commissi delicti, modum agendi in hoc casu determinavit conc. Trid. (sess. 25, c. 6).

6° Quando prælatus, per contractum mutui aut aliam conventionem, intendit obligare suam Ecclesiam.

7° Si ageretur de commodo et emolumento capituli, veluti si quæstio sit de augendo vel supprimendo numero canonicatum, de susceptione canonicorum. Tandem generatim,

8° Requiritur ille consensus in omnibus negotiis in quibus Ecclesiæ et successoribus notabile præjudicium generari posset; quæ ad prælatum et capitulum spectant simul.

II. Quinam actus fieri debeant cum consilio capituli?

a) Præcipua negotia quæ tractari debent cum consilio capituli sunt :

1° Statuta condenda, ex cap. 5 huj. tit.;

2° Institutio et destitutio clericorum, ex cap. 4.;

3° Punitio et correptio defectuum clericorum, ex eodem cap.;

4° Administratio rerum ecclesiasticarum, extra alienationem;

5° Convocatio synodi, juxta plures declarationes S. Congr. Conc.;

6° Cætera alicujus momenti negotia, v. g. erectio novi monasterii. Ratio horum omnium datur in capite 4, et est quia episcopus cum canonicis suis unum efficit corpus, cujus est ipse caput, et illi membra; ideoque non decet ut prælatus, omissis membris, aliorum consilio in tractandis Ecclesiæ negotiis utatur, quum id honestati et sanctorum Patrum constitutionibus sit contrarium. Verumtamen, sunt casus in quibus episcopus potest expedire negotia quædam sine consilio capituli: 1° quando

id suadet justa et rationabilis causa, ut si ageretur de controversia orta inter episcopum et consanguineos canonicorum, quia tunc periculum esset ne isti consanguineis suis secreta revelent. 2° Si belli vel contagionis metu capitulares omnes diffugerint, et actus differri nequeat. 3° Si sunt negotia exigua et minoris momenti, tractatio eorum spectat ad curam generalem Ecclesiæ, quæ principaliter ad solum prælatum pertinet; deinde prælatus nequit interrogare quoad omnia. 4° In causis notoriis et quando manifestum est quid sit agendum, tunc consultatione opus non est. Sed,

b) An consuetudo induci possit ut prælatus quivis, vel episcopus diæcesis, negotia Ecclesiæ tractet et jurisdictionem exerceat, non requisito consensu vel consilio capituli? Respondetur affirmative, cum sententia communi canonistarum contra paucos, et colligitur ex cap. 6 præ. tit. in 6°, et ex cap. 3 de *Consuetudine*, in 6°. Patet etiam ex praxi; nam hodie, præsertim in Gallia, episcopi negotia, etiam ardua, Ecclesiæ suæ peragunt sine capitulo (Bened. XIV, *Syn. diæc.*, lib. XVII, c. 1, n. 8 et 9). S. Congregatio Concilii, cui non raro subjiciuntur hæc ardua negotia ut rationem agendi approbet, minime requirit prævium consensum capituli. Igitur episcopi solent petere approbationem S. Congreg. quando agitur de illis negotiis quæ olim non valebant expedire sine consensu capituli. Advertit Fagnanus (c. 1 de *Cult. ædific.*), in illis actibus in quibus episcopus procedit tanquam delegatus Sedis Apostolicæ, non requiri consensum nec consilium capituli. Imo Benedict. XIV (de *Jure patron.*), citatus a Giraldo (sect. 432), sentit hodie dici posse præsentem titulum recessisse ab aula, cum episcopi fere omnia expédiant sine consensu capituli. Canonistæ disputant tantum de tempore requisito ut valeat consuetudo talis.

III. De discrimine inter consensum et consilium capituli, quoad vim obligandi.

a) Generatim hoc intercedit discrimen, quod ille qui agere debet cum consensu, tenetur non tantum hunc consensum requirere, sed etiam sequi; dum ea est natura consilii, ut nullam inferat necessitatem ea, quæ consilio subjecta sunt, sequendi. Habetur consensus, quando major pars capituli cum episcopo

convenit; si capitulum irrationabiliter denegat consensum, Summus Pontifex aut supplet illum consensum, aut jubet capitulum consentire.

b) Plures tamen sunt casus in quibus lex obligans ad petendum consilium, etiam obligat ad illud sequendum; imo, aliquando etiam irritus ipso jure esset actus celebratus non requisito consilio quod requiri debebat. Hoc habetur quotiescumque requisitio consilii est conditio sine qua actus non subsistit. Varii casus enumerantur apud canonistas.

TITULUS XI.

DE HIS QUÆ FIUNT A MAJORI PARTE CAPITULI.

Pleraque alicujus momenti negotia tractari debent aut saltem debebant, ut vidimus titulo præcedenti, cum consilio et aliquando cum consensu capituli. Oportet ergo determinare quorumnam consensus vel consilium requiri debeat, ut dici possit capitulum consensisse.

I. De capitulo et de personis ad illud pertinentibus.

a) Capituli nomine intelligitur congregata universitas, sive collegium clericorum qui tanquam membra sub uno prælato vivunt. Unde substantialia capituli sunt : 1° ut constituatur ex pluribus personis; 2° ut istæ sint ecclesiasticæ : agitur enim, in jure canonico, de universitate ecclesiastica; 3° ut unum corpus cum suo prælato constituent : alias non esset communitas, sed singularitas. Ad capitulum requiritur etiam ærarium seu massa communis; commune sigillum quo acta capituli muniuntur; syndicus, seu procurator communis, pro juribus capituli defendendis. Initio Ecclesiæ non erant capitula; sed totum presbyterium concurrebat sub episcopo ad diocesis administrationem; verum, aucto numero ecclesiarum et clericorum, collegia quædam fundata sunt, quæ dicuntur capitula.

b) Capitulum dividitur : 1° in *sæculare* et *regulare*, prout constituitur clericis sæcularibus vel regularibus; 2° in *cathedrale*

et *collegiale*, prout in ecclesia cathedrali vel collegiata constitutum est. Dicitur *metropolitanum*, quando ecclesia cathedralis est metropolis. 3° Capitula etiam dividuntur in *numerata* et *non numerata*, prout numerus canonicorum est determinatus vel non determinatus.

c) Ad capitulum sæculare 1° pertinent soli canonici, non vero clerici portionarii et cæteri beneficiati in eadem ecclesia, nisi vocem in capitulo obtinuerint speciali statuto vel consuetudine. Ad capitulum regulare pertinent soli professi, in subdiaconatu saltem constituti, nisi regula a Sancta Sede probata plus vel minus requirat. Ita conc. Trid., s. 22, c. 4, *de Ref.*, quod generatim declarat vocem activam iis tantum competere canonicis et professis qui in maioribus sunt constituti.

2° Dignitates summo jure non pertinent ad capitulum, nisi simul sint canonici, vel ex lege foundationis aut ex antiqua consuetudine secus obtineat. Excipitur tamen in aliquibus locis decanus, qui, licet præbenda canonicali careat, capituli tamen nomine continetur, quia est caput canonicorum; at, de jure communi, decanatus non est dignitas, sed simplex officium. Verumtamen etsi dignitates non sint de capitulo, nec stallum habeant in choro nec vocem in conventu canonicorum, præcedunt tamen omnibus canonicis, dum celebrant solemniores functiones aut episcopo celebranti assistunt. Episcopus vel prælatus non pertinet etiam ad capitulum, quia caput a membris distinguitur, et quia in titulo superiori prælatus a capitulo ut expresse distinctus ponitur.

II. De convocatione capituli.

a) Potestas convocandi capitulum principaliter spectat ad prælatum Ecclesiæ; si rem majoris momenti proponat capitulo, id non debet aliis committere, sed ipse capitulo personaliter interesse tenetur. Sede vacante, potestas ista competit decano seu primariæ personæ (Conc. Trid., sess. 25, c. 6). — Ratio horum omnium est, quod decet ut capitulum convocetur ab illo qui primum locum in ipso obtinet. Episcopus tamen neque convocare capitulum neque ei interesse potest, quando tractanda sunt negotia non communia Ecclesiæ, sed ad solum commodum capituli pertinentia. In his casibus, capitulum se-

ipsum congregat seu ministerio capitis numeralis veri ac proprie dicti, seu præsidis; secus illegitima esset convocatio; quod alias facere potest, quandocumque voluerit, dummodo id fiat solitis et destinatis diebus.

b) Vocandi sunt omnes qui in loco præsentes sunt, aut non procul absentes. Generatim tamen, in hac convocatione, maxime attendenda est consuetudo, statuta particularia. Sed hæc statuta accipiunt interpretationem ex jure communi. In quibusdam casibus etiam absentes vocari debent, scilicet : 1° quando prælatus est eligendus; 2° quando recipiendus est aliquis in canonicum, et generatim quando negotium arduum et magni momenti est tractandum. Verumtamen in his etiam casibus, si unus aut alter non vocaretur, actus a cæteris gestus esset ipso jure validus.

c) Tempus celebrando capitulo præfigi potest quodcumque etiam feriatum, exceptis illis horis quibus divina officia celebrantur; nam actus capitulares exercentur sine strepitu, ideoque diebus feriatis non prohibentur. Locus convocationis erit solitus, nisi capitulares alium honestum pro suo conventu elegerint, et mutatio non fiat in fraudem. Separatim acta a singulis non censentur acta capituli, sed necesse est ut fiant capitulariter.

III. De modo procedendi.

a) Modus rite procedendi in ipso actu capitulari sequentibus continetur : 1° Proposito negotio, quilibet capitularis mentem suam exprimere debet viva voce : nam nonnulli, præsertim juvenes, quos plerumque privatus affectus sursum deorsum in laxitates et exorbitantes trahit, sæpe imprudenter darent suffragia secreta cum magno dispendio Ecclesiæ et boni communis. Hic modus procedendi manifestat saniores partes consentientium vel dissentientium. Sunt tamen varia negotia quæ ob specialem causam melius per suffragia secreta expediuntur, ut v. g. in odiosis; sed in suffragiis motiva et rationes suffragantis in scripto dari debent. Verum in levioribus datur solum suffragium.

2° Facta collatione, prævalet major et sanior pars capituli : major pars est quæ numero personarum excedit, habito res-

pectu ad totum capitulum, non tantum ad alias partes in diversa abeuntes. Sanior pars censetur illa quæ dignitate, integritate et zelo honoris divini ac boni publici prævalet. Sed in dubio pars major censetur etiam sanior, præsertim si duæ partes capituli consentiant. Tamen aliquando non sufficit consensus majoris et sanioris partis; nam in electione S. Pontificis, in postulatione concurrente cum electione, in dando coadjutore episcopo amenti, et in quibusdam aliis negotiis, concurrere debent duæ partes ex tribus. In admittendo clerico extraneo ad suffragandum, requiritur consensus omnium; sed consuetudine vel statuto speciali introduci nequit ut pro communibus negotiis requiratur consensus omnium; nam talis consuetudo vel statutum non esset rationabile, siquidem exponeret Ecclesiam periculo maximo ne cuncta maneant indecisa.

3º Ut valida sint acta capituli, requiritur ut duæ partes eorum qui adesse debent et possunt, fuerint congregatæ. Consuetudine tamen introduci potest, ut necesse non sit convenire duas partes, sed sufficiat convenire majorem.

4º Supra acta capituli confici solet instrumentum, quod munitur sigillo communi et subscriptione quorundam, juxta consuetudinem in tali capitulo receptam vel statuta particularia.

b) Notandum est : 1º quod episcopus aut prælatus regulariter non dat votum in actibus capitularibus; imo si vota sint paria, nequit accessu suo unam partem complere. Id colligitur ex conc. Trid., sess. 23, c. 6, *de Ref.*, ubi declaratur episcopi esse capitulum convocare, vota exquirere, et juxta ea concludere. Tamen ex consuetudine posset votum dare.

2º Capitulum vocem suam nonnisi capitulariter dat, seu per coadunationes et comitia : hinc nullus esset consensus capituli, qui daretur ab omnibus etiam capitularibus, si fuisset singulariter percontatus.

IV. An minor pars introducere possit oppositionem decreto majoris partis, vel ab eo appellare?

1º Ad hujus quæstionis solutionem præsertim spectat rubrica hujus tituli, cum agatur de his quæ fiunt a « majori parte » capituli, etiam dissidente vel absente minori parte

canonicorum, alias legitime convocata. Inde quid possit major vel minor pars? Sufficit regulariter ut major pars præsentium consentiat, ad hoc ut conclusio valeat pro omnibus et liget omnes : ita communiter doctores. Et ratio est, quia absoluta majoritas votorum, cum repræsenteret opinionem personæ moralis, jure dicitur capituli votum. At speciatim ad quæsitum circa minorem partem reluctantem, respondendum est :

2° Hæc pars contradicere potest, si causam rationabilem afferat eamque probet, coram superiore capituli vel arbitris ab eo electis. Constat ex cap. 1 h. t. Causa vero rationabilis erit; si decretum vergat in detrimentum Ecclesiæ aut singulorum capitularium. Si vergeret in detrimentum tertii extranei, non admitteretur appellatio : contradicens tamen uti posset denuntiatione evangelica coram superiore, ut is peccatum capitularium emendat. Contradictio aliquando debet esse expressa, aliquando sufficit tacita. Debet esse expressa si agatur de iis actibus in quibus tacitus consensus sufficit ad valorem; at in illis actibus qui exigunt expressum consensum, non requiritur expressa contradictio, sed sufficit tacita; in hoc enim casu, tacens non habetur pro consentiente; dum in primo, pro consentiente haberi debet, cum contradicere teneatur, ut non fiat particeps peccati capitularium non recte agentium.

TITULUS XII.

UT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DIMINUTIONE CONFERANTUR.

RATIO RUBRICÆ. Inter actus capitulares, non infimus est beneficiorum collatio; porro hæc collatio ad episcopum et capitulum pertinet, vel saltem ad episcopum cum consensu vel consilio capituli, ut patet ex dictis. Inde rubrica tituli præsentis, qui superiores complet. Hæc regula est justissima; nam cum beneficium detur propter officium, æquum est ut toto officio ad clericum transeunte, etiam totum beneficium sine diminutione ad illum transeat. Deinde expedit ut collatores beneficiorum pro suo suorumque commodo beneficia non grā-

vent ac diminuant per impositionem pensionum, reservationem fructuum et alia hujusmodi. Beneficium diminui sex omnino modis potest, videlicet : 1° per unionem, 2° divisionem, 3° dismembrationem, 4° suppressionem, 5° pensionis impositionem, et 6° fructuum reservationem. De prioribus antea actum est; ideoque reliqui duo hic sunt examinandi.

I. De pensionis impositione.

a) De natura et diversitate pensionis. Pensio, sic dicta a pendendo, est jus percipiendi portionem aliquam fructuum ex beneficio alieno, alicui justa de causa sive ad tempus sive in perpetuum concessum.

Dividitur 1° in *laicalem* et *clericalem*. Dicitur laicalis, si datur ob ministerium temporale, et laico etiam conferri potest. Talis est quæ datur ecclesiæ patrono, in recognitionem foundationis. Dicitur clericalis seu ecclesiastica, quando exigit statum clericalem in illo cui conceditur. Pensio, sive laicalis sive etiam clericalis, non est beneficium : patet quoad primam, cum nec statum clericalem nec officium spirituale exigit : quoad secundam, hoc eruitur ex eo quod beneficium suapte natura perpetuum est, et spiritualitatem in officio fundatam habet; porro pensio generatim est ad tempus, et non semper intuitu officii spiritualis conceditur.

2° Clericalis seu ecclesiastica, alia est ad vitam beneficiati, alia ad vitam pensionati : prima appellatur *onus personæ*, et altera *onus beneficii*, cum percellat omnes beneficiatos dum vivit pensionatus.

b) De potestate imponendi pensiones. 1° S. Pontifex, qui plenam habet potestatem disponendi de beneficiis aliisque juribus ecclesiasticis, pensiones ex justa causa imponere potest, non solum temporales, sed etiam perpetuas, tam in beneficiis inferioribus quam in cathedralibus.

2° Episcopus ex justa causa imponere potest pensionem temporalem, non vero perpetuam, sicut Papa; præcipua enim differentia inter pensionem quæ ab episcopo constituta est, et eam quæ est a Papa imposita, consistit in eo quod ista possit esse perpetua; tamen controversia est, an episcopus possit imponere pensionem beneficio ad vitam ejus cui pensio solvi-

tur. Plures canonistæ negant, quia beneficia ecclesiastica, ut legitur in rubrica hujus tituli, sine diminutione sunt conferenda. Communior tamen sententia affirmat, saltem quando id consuetudine introductum est, et hæc sententia colligitur ex cap. 8 *de Transactionibus*, ubi dicitur quod pensio absque auctoritate episcopali imposita vitam ejus qui solverit, non excedat; sequitur ergo quod, ex auctoritate episcopali, pensio possit vitam solventis excedere.

In omnibus his casibus, ut valida sit impositio pensionis ab episcopo facta, requiritur justa causa quæ utilitatem Ecclesiæ concernat, v. g. sustentatio parochi vel alterius clerici, vel pro subsidio alumnorum seminarii, pro sublevanda necessitate gentium. Sed semper requiritur ut pensiones sint moderatæ, quia non debet beneficiato sustentatio congrua subripi. Resignationes beneficiorum cum reservatione pensionis et pacto eam cassandi per anticipatas solutiones sunt nullæ. Ita in const. Bened. XIV *In sublimi*.

c) *De subjecto pensionis ecclesiasticæ*. 1° Pensio constitui potest clerico, saltem prima tonsura insignito, non excommunicato aut suspenso, nec conjugato. 2° Pensionarii triplex est obligatio: a) Recitare debet saltem officium parvum B. M. Virginis, juxta Pii V decretum, et ideo assimilatur beneficiatis: non tamen obligatur ad horas canonicas; — b) deferre habitum et tonsuram clericalem, saltem quando pensio excedit summam 60 ducatorum auri de camera; — c) pro rata fructuum quos percipit ex beneficio alieno ad omnia onera annexa beneficio, v. g. ad collectas, subsidium charitativum et similia.

Translatio pensionum ab una ad aliam personam nequit fieri nisi de Papæ licentia, quia talis translatio est extinctio veteris pensionis et constitutio novæ.

d) *De extinctione pensionum*. 1° Si pensio imposita sit beneficiato, morte illius exstinguitur; si vero beneficio, morte pensionarii. 2° Matrimonio contracto a pensionario exstinguitur pensio, nisi adsit dispensatio Summi Pontificis vel pensio sit laicalis. 3° Professione religiosa, militia assumpta, ut declaravit S. Congr. Concilii, et promotione ad episcopatum, nisi foret titularis. (De pensionibus fuse tractat De Angelis in hoc tit.)

II. De reservatione fructuum ex beneficiis provenientium.

Duplex est circa hanc reservationem juris dispositio : 1° Prohibetur episcopus collationem beneficiorum differre, eo præsertim fine ut si beneficiatus interierit, ipse percipiat fructus beneficii vacantis ; nam collatio beneficiorum vacantium differri non debet, et casu quo differri debeat, fructus asservandi sunt successori, nisi pars aliqua eorum impendi debeat fabricæ ecclesiæ.

2° In casu necessitatis, potest episcopus redditus beneficii vacantis reservare, v. g. ad exsolvenda debita nomine ecclesiæ contracta, modo redditus sint abundantes ; nam quod jure est illicitum, necessitas facit licitum.

De *Annatis* hic agi posset ; nam annatæ sunt certa pars fructuum in beneficiis Rom. Pontificis illiusque curiæ in eorum collatione solvenda. Dicuntur jura Datarie apostolicæ. Istæ annatæ solvebantur in ipsa valorum receptione, pro partiali sustentatione officialium Curie Romanæ, pro bellis cruciatis, pro fidei propagatione, etc. (Vide Ferraris, *Biblioth.*, v° *Annatæ*.)

TITULUS XIII.

DE REBUS ECCLESIE ALIENANDIS, VEL NON.

NOTA. Ne beneficiorum fructus et proventus minuantur, necesse erat impedire alienationem bonorum ex quibus proveniunt : quod fit præsentis titulo. Nomen alienationis dupliciter accipi potest : a) *stricte*, pro eo tantum actu quo dominium rei traditæ directum in alterum transfertur, cujusmodi est donatio, venditio ; b) *latissime*, pro omni eo actu quo dominium directum vel etiam utile tantum, retento directo, aut aliud jus in re transfertur. In præsentis titulo sumitur in hoc sensu latissimo, quia translatio non tantum dominii, sed etiam cujuslibet juris, nocere potest Ecclesiæ. Porro jus, in hoc titulo, intendit favorem et utilitatem Ecclesiæ.

§ 1. *De rebus Ecclesiæ quæ alienari possunt, vel non.*

I. *Quid nomine rerum hic veniat?*

1° Res Ecclesiæ aliæ sunt corporales, aliæ incorporales; corporales dicuntur res quæ sensibus internis subjiciuntur, v. g. agri, pecuniæ; incorporales, quæ solo intellectu percipiuntur, ut sup't jura.

2° Res corporales ulterius subdividuntur in immobiles et mobiles. Immobiles sunt quæ loco moveri nequeunt; mobiles vero, quæ de loco moveri possunt. Res immobiles aliæ sunt immobiles naturaliter, quibus natura impedimento est quominus moveri possint, ut fundus, domus; aliæ vero sunt immobiles civiliter, quæ licet ex natura sua moveri possint, tamen quia destinatæ sunt ad perpetuam utilitatem vel ornamentum rei immobilis, ex censura juris pro immobilibus reputantur, ut v. g. portæ, fenestræ, etc.

3° Res immobiles sunt vel magni momenti seu magnæ utilitatis, vel exigui momenti. Discrimen inter illas jure non omnino definitur, ideoque prudentiæ judicis relinquitur distinctio. Similiter res mobiles vel sunt fungibiles, quæ uno usu consumuntur, et servando servari nequeunt, ut vinum, oleum, frumentum; vel servabiles, seu non fungibiles, quæ servando servari possunt; et hæc sunt vel pretiosæ, ratione materiæ, artis, vel antiquitatis, ut vasa aurea, statuæ; vel non pretiosæ, ut communis supellex. Quantus valor requiratur ut res dicatur pretiosa, non conveniunt doctores. Unde in hoc attendi debet consuetudo et praxis locorum.

4° Res Ecclesiæ, aliæ sunt profanæ, quæ sunt juris humani et intra commercium, ut fundi, prædia; aliæ sacræ et religiosæ, quæ sunt juris divini, ob specialem deputationem ad cultum divinum, atque ita extra commercium humanum, ut templa, calices.

II. *Quænam res alienari possint?*

1° Generatim id pendet ex praxi et consuetudine locorum, cum regula a jure definita non sit. In specie tamen alienari possunt :

2° Res mobiles non pretiosæ et quæ servando servari nequeunt, ut vinum; talis enim alienatio est utilis Ecclesiæ;

3° Res inutiles, et multo magis si damnosæ sint;

4° Bona ab antiquo in emphyteusim dari solita; quæ si redeant ad Ecclesiam, iterum hoc modo obligari possunt;

5° Pecunia, quæ regulariter fungibilibus accensetur.

6° Res immobiles exigui momenti et parvæ utilitatis etiam alienari possunt, secundum jus antiquum, cui non est derogatum per conc. Trident., ut declaravit S. Congr. Episc. et Regul. (1 maii 1840, etc.). Ratio est, quia prælatis permittitur donatio rei modicæ, licet alias donatio generaliter sit eis interdicta. Ergo a fortiori alienatio rei modicæ et parvæ utilitatis non est eis interdicta. Sed hæc jura optime interpretantur praxis et consuetudo. Hæc facultas alienandi res immobiles parvæ utilitatis competit etiam abbatibus vere nullius, non vero aliis superioribus regularibus, etiam majoribus, saltem sine licentia et decreto ordinarii.

III. Quænam res alienari sint prohibitæ?

Agitur de prohibitione quæ respiceret alienationem factam sine solemnitatibus a jure requisitis.

1° Res omnes immobiles magni momenti et mobiles pretiosæ quæ immobilibus æquiparantur : ita jus antiquum et conc. Trident., s. 22, c. 11, *de Ref.* Hæc prohibitio fuit etiam renovata per plures constitutiones Apostolicæ Sedis. Ratio hujus prohibitionis est necessitas et utilitas ecclesiarum, ne patrimonio earum consumpto, ministri egeant, cultus divinus minuat et ipsæ tandem ecclesiæ pereant.

2° In specie alienari prohibentur : 1° oppida, villæ, prædia et similia bona; 2° vasa aurea, argentea, ususfructus longi temporis, census annui, reliquæ insignes sanctorum, ut sunt totum corpus, caput, brachium, etc.; bibliothecæ; unus tamen vel alius liber, nisi esset specialiter rarus et utilis, alienari posset; 3° pecunia data sub conditione ne alienetur, vel in dotem ecclesiæ et sustentationem ministrorum data, ut ex censu illius vivant; talis pecunia æquiparatur fundo ad sustentationem perpetuam destinato : porro, ex cap. 5 et extrav. *Ambitosæ*, generaliter prohibetur alienatio bonorum ecclesiæ ex quibus pendet

ejus sustentatio; 4° integri greges ovium, vel armenta, quia computantur inter res mobiles pretiosas; 5° arbores quæ ita prædicio necessariae vel utiles, ut illis excisis notabiliter deterius fieret; ista enim bonis immobilibus adnumerantur: secus est de arboribus non fructiferis, præsertim quæ opacitate sua augmentum fructuum impediunt; a rectore ecclesiæ, non adhibitis solemnitatibus juris, excindi possunt et vendi. Idem etiam dicendum de fructiferis eodem modo nocivis, saltem si aliæ subrogarentur in aptiori loco. Ita S. Congr. Concilii 29 julii 1684. Excipitur si silvæ excinderentur integræ.

§ II. *De modis alienandi res Ecclesiæ, et causis talis alienationis.*

I. Varii modi alienandi res ecclesiæ.

1° Res alienantur omnibus illis modis quibus patrimonium seu res Ecclesiæ diminuuntur: cujusmodi sunt donatio, venditio, permutatio, hypothecatio specialis in certa re, concessio emphyteusis, locatio ultra triennium, saltem quando fructus percipiuntur singulis annis; secus, si quolibet triennio vel biennio; constitutio servitutis realis vel personalis, transactio vel compromissum, vi quorum sequeretur alienatio rei immobilis vel mobilis pretiosæ.

2° Hypotheca generalis omnium rerum Ecclesiæ non videtur prohibita; unde, urgente causa, fieri potest a prælato sine solemnitatibus canonicis; nam, in cap. 5 hujus tituli, exprimitur sola hypotheca specialis, quia in generali, secus ac in speciali, non habetur periculum alienationis; excipitur casus tantæ quantitatis, ut non esset spes bona ecclesiastica redimendi.

3° Repudiatio hæreditatis vel legati relictæ ecclesiæ non continetur sub modis alienandi, ac proinde valide fieri posset a prælato seu rectore ecclesiæ sine solemnitatibus juris. Aliqui tamen simpliciter negant quoad utrumque. Alii vero distinguunt inter hæreditatem, quæ jure posset repudiari, et legatum, cujus repudiatio esset invalida. Ratio nostræ sententiæ, quæ affirmat, est quod ejusmodi repudiatio non est alienatio, sed tantum non usus occasionis acquirendi; alienatio enim est deperditio; porro qui non acquirit hæreditatem, non fit pauperior; et ratio illa valet etiam quoad legatum, quod non transit in do-

minium legatarii, nisi sub conditione quod legatarius illud acceptaverit. Verum, juxta omnes, si hæc repudiatio fieret a prælato sine causa, esset illicita, et prælatus seu rector sic peccans contra officium suum quo obligatur bonum Ecclesiæ quærere, teneretur ad compensationem damni illati.

II. De justis causis alienationis.

Enumerantur quatuor causæ justæ ex quibus res alienari possunt : 1° *Urgens necessitas* ecclesiæ, cui alia via subvenire nequit (Clement. 1^a huj. tit.); v. g. si ecclesia sit gravata ære alieno, et hoc liberari nequeat nisi alienatione alicujus rei. Ita etiam si non essent redditus sufficientes ad alendos ecclesiæ ministros, vel deesset supellex sacra ad rem divinam rite decenterque obeundam necessaria. Animavertendum est tamen quod prohibitio alienationis introducta est in favorem ecclesiæ, non autem clericorum deservientium ; itaque requiritur ut necessitas respiciat ipsam ecclesiam, non vero solum rectorem. Unde alienatio ad alendos ministros hoc tantum casu est legitima, quando ecclesia nequit dare suis ministris redditus stricte sufficientes.

2° *Evidens ecclesiæ utilitas*, nam utilitas et necessitas æquiparantur (c. 8 h. t.). Ratio est, quia alienatio rerum ecclesiæ jure prohibita est potissimum ob damnificationem ecclesiæ. Ergo ob causam evidentis utilitatis debet esse permissa, quia tunc nullum est periculum damnificationis, v. g. quando res aliqua alienatur, ut res melior et utilior ecclesiæ comparetur ; necesse est ut hæc utilitas prudentibus evidens appareat, nec videtur sufficere existimata.

3° *Pietas*, ut v. g. pro redemptione captivorum inter infideles ; pro necessitatibus pauperum, ne frigore aut fame pereant ; pro bello sacro adversus infideles et hæreticos.

4° *Incommoditas seu inutilitas rei*, v. g. domus, agri, quia in illius restorationem aut culturam faciendæ sunt magnæ expensæ, vel quia ab ecclesiæ prædiis valde distat. Ratio est, quia ejusmodi rerum alienatio redundat in evidentem ecclesiæ utilitatem. Istæ omnes causæ de præsentī existere debent.

§ III. *De forma alienationis rerum Ecclesiæ.*

1° Prima solemnitas requisita, est tractatus capitularis in quo prælatus cum capitulo legitime convocato deliberat an expediens sit alienatio. Si vero ecclesia careat capitulo, sufficit ut rector ecclesiæ consulat episcopum ejusque licentiam obtineat ad alienationem, modo cætera necessaria non desint. Parochi igitur nihil possunt alienare inconsulto episcopo.

2° Secunda, est consensus capitularis capitulariter datus, ex c. 1, etiamsi episcopus nomine suo alienet rem inferioris ecclesiæ, ut jam antea dictum est. At si rector ecclesiæ nomine suo vult alienare, non requiritur consensus capituli cathedralis, sed consensus tantum episcopi; nam in hoc casu episcopus non alienat, sed tantum alienationi consensum præstat. Consensus capituli probabilius debet esse expressus, quia strictiori sensu nomen consensus intelligitur de expresso: sed sufficeret ut per ratihabitionem detur, nam hic consensus est tantum approbatio, quæ præstatur sive ante, sive post factum.

3° Tertia, est subscriptio capituli, quæ necessaria est ad substantiam alienationis, et non tantum ad probationem (cap. 1, 2, *De his quæ a prælatis fiunt*). Hic est specialis casus in quo ad formam contractus scriptura requiritur. An omnes capitulares vel solum aliqui ex eis subscribere debeant, id ex consuetudine locorum est determinandum. At quoad consensum capituli, vide superius dicta in titulo X.

4° Quarta, est auctoritas superioris cui ecclesia subjecta est, uti episcopus, capitulum vel vicarius capitularis, sede vacante, non vero vicarius episcopi; nam ecclesiæ non sunt subjectæ vicario generali. Vicarius tamen generalis posset, de mandato specialis episcopi, præstare consensum. Si ecclesia regularis exempta habeat suum provincialem aut generalem, ejus auctoritas sufficeret absque auctoritate episcopi.

5° Quinta, est consensus Sedis Apostolicæ, ex const. Gregor. X relata cap. 2 hujus tit. in 6°, et ex Pauli II extravag., et quidem ad omnem alienationem, præterquam in casibus a jure permissis, v. g. locatio intra triennium, alienatio necessaria necessitate juris, quando casus moram non patitur, quia urget magna necessitas; nam, ut legitur in regula v juris: « Necessitas non

habet legem. » Verum aliqui docent consensum apostolicum non exigi ad alienationem quæ fit suadente justa causa, adhibitisque solemnitatibus juris; requireretur tantum in defectu aliarum solemnitatum; sed retinenda est sententia contraria, quæ exigit prædictum consensum ad omnem alienationem. Verum est tamen quod valida sit alienatio facta sine solemnitatibus aliis, sed interveniente justa causa, et consensu Pontificis absolute absque obreptione vel subreptione impetrato; etenim S. Pontifex habet supremam potestatem disponendi de bonis ecclesiasticis, tanquam supremus eorum administrator. Nam, etsi consensus Sedis Apostolicæ sit solemnitas aliis solemnitatibus superadjuncta, tamen plerumque supplet hodie antiquas solemnitates; nam dari solet ad solam ordinariorum petitionem, causis legitimis innixam.

Has omnes solemnitates observare tenentur etiam regulares, ut patet ex citata extrav. et speciali S. Congr. Concilii decreto jussu Urbani VIII edito. Si unum ex his requisitis deficiat, non subsistit alienatio, nisi intercedat extraordinaria S. Pontificis potestas, quæ dispenset ab illis solemnitatibus.

Quæritur : *Quid consuetudo possit circa alienationem rerum Ecclesiæ?* Consuetudo potest abrogare solemnitates juris seorsim : potest unam aut alteram, cum sint juris humani; non tamen omnes simul, quia talis consuetudo esset irrationalis et gravamen ecclesiis afferret. Multo minus potest introducere ut alienatio fiat sine justa causa. (Vide tit. X, II, b.)

§ IV. De effectu alienationis rerum ecclesiasticarum.

I. De alienatione facta sine solemnitatibus.

a) Alienatio facta sine dictis solemnitatibus, etiamsi adsit justa causa, est invalida in foro externo. Ita omnes ex variis juribus hactenus allatis. His juribus expresse irritatio additur. Ratio est, quia solemnitates jure præscriptæ pertinent ad formam alienationis rerum Ecclesiæ. Porro actus sine forma gestus est invalidus, seu pro infecto habetur.

b) *An sit etiam invalida in foro interno conscientie?* Affirmant plures, quorum sententia est vere probabilis. Hinc, juxta hanc sententiam, alienatio facta sine solemnitatibus juris nullam

produceret obligationem ex parte Ecclesiæ. Rationes sunt :
 1° Generatim, quod est licitum aut illicitum, validum aut invalidum in foro externo, est etiam licitum aut illicitum, validum aut invalidum in foro interno. 2° Deinde, in tali alienatione deest forma substantialis alienationis. 3° Tandem, potestas alienandi videtur alligata his solemnitatibus juris. Ergo, relictis illis solemnitatibus, non superest potestas alienandi.

Verum, altera sententia quæ docet talem alienationem, si causa justa subnixa sit, valere in foro conscientiæ, est probabilior, vel saltem æque probabilis. Nam talis alienatio, sine solemnitatibus facta, jure naturali est valida, cum habeat omnia substantialia quæ de hoc jure requiruntur ad valorem contractus, scilicet mutuum consensum contrahentium, et justam alienandi causam. Atqui non constat quod de jure positivo sit irritata in foro animæ. Ergo remanet valida in hoc foro. Textus juris qui pro utraque sententia afferuntur, non sat clare indicant nullitatem aut validitatem pro foro interno, ideoque indecisam relinquunt quæstionem. Ex prima sententia sequeretur,

c) Quod alienatio facta sine solemnitatibus claudicat, ita ut Ecclesiam nullo modo obliget, bene vero alterum contrahentem. Unde si contractus appareat Ecclesiæ esse utilis, potest illum per ratihabitionem convalidare, dum alter contrahens nequit resilire. Id eruitur ex eo quod Ecclesia æquiparatur minoribus et pupillis, quorum contractus onerosi claudicant ex jure civili et canonico. Generatim Ecclesia, per alienationem invalidam læsa, habet ordinarium remedium nullitatis et revocationis, ut constat ex cap. unico præsentis tit. in 6°.

d) In dubio an valida sit alienatio, si nullus objiciat defectum, præsumitur valida et rite celebrata, juxta effatum : « Standum est pro valore actus. » Si pars aliqua actum impugnet ex defectu solemnitatum, debet suam probare oppositionem per testes vel instrumentum publicum.

II. De alienatione rite facta.

1° Alienatio valide facta transfert dominium vel jus aliud in eum in quem facta est, modo traditio subsequuta fuerit.

2° Ecclesia per alienationem validam læsa, præter remedium ordinarium contra prælatum male alienantem, ut is de suo

dominio reparet, habet etiam remedium extraordinarium restitutionis in integrum, sicut minor ex contractu læsus, cum gaudeat jure minoris, ex cap. 11 huj. tit.

3º Male alienatum debet revocare prælatus ex præscriptione cap. 14 huj. tit., quia dum agitur de favore publico, præsertim Ecclesiæ, allegans proprium errorem est audiendus : in defectum prælati revocare potest capitulum, etiam sede plena, successor prælati, et his deficientibus, quilibet clericus, imo et quilibet, cum ad agendum pro jure publico quilibet admittatur.

§ V. De pœna male alienantium.

a) Jure antiquo alienator et alienatarius excommunicabantur, et, ex Clement. 1ª huj. tit., prælatus alienans ipso facto incurbat suspensionem ab officio. Hodie ex extravag. *Ambitosæ*, quæ firmata fuit in concilio Trid. (sess. 22, c. 11, *de Ref.*), alienans et alienatarius, si sint episcopo et abbati inferiores, v. g. parochi, incurrunt excommunicationem latæ sententiæ olim S. Pontifici reservatam. Episcopi et abbates ipso jure interdicti sunt ab ingressu ecclesiæ; si sub hoc interdicto sex mensibus steterint, ipso facto suspenduntur ab administratione et regimine ecclesiarum. Prælati inferiores et rectores ecclesiarum ipso facto privantur suis beneficiis. Omnes istæ pœnæ locum habent etiam quoad regulares, præter alias expressas in decreto particulari.

b) Excusant ab his pœnis, contrariæ consuetudines locorum; bona fides alienantis et recipientis, qui nesciverunt rem esse Ecclesiæ; ignorantia juris et facti, modo non sit supina et affectata; imperfectio actus, ut v. g. alienatio attentata, non tamen consummata per traditionem, aut saltem celeriter revocata: ex capite 6 hujus tituli.

c) Occasione alienationis, clar. De Angelis agit de usurpatione rerum ad Ecclesiam pertinentium, et recenset pœnas a concilio Tridentino (sess. 22, cap. 21) et const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX latas contra usurpantes aut sequestrantes bona, redditus, jurisdictionem Ecclesiæ (n. 7, 8). In hoc ultimo numero agit de usurpationibus per gubernia factis. (Vide explanatores constitutionis *Apostolicæ Sedis*.)

SECUNDA PARS

DE CLERICORUM PACTIS ET CONTRACTIBUS

NOTA 1^a. Actum est in præcedentibus titulis de causis beneficiis, seu de clericorum obligationibus respective ad beneficia, et hæc pars titulo de rerum ecclesiasticarum alienatione licita vel illicita clauditur. In præsentī parte tractatur de pactis et contractibus clericorum.

NOTA 2^a. Hæc materia de pactis et contractibus exponitur tum in libri primi titulo XXXV, *de Pactis*, tum in hoc tertio libro a titulo XIV ad XXIV. In titulo *de Pactis*, agitur de pactis et contractibus in genere, dum in hoc libro contractus in specie considerantur. Verumtamen canonistæ sat communiter in præsentī titulo dant tractationem de contractibus in genere, antequam de contractibus in specie agere incipiant. Sed dispositioni et ordini corporis juris strictius inhærendo, agemus tantum de contractibus in specie; imo, quia in theologia morali datur specialis tractatus de contractibus, tam in genere quam in specie, ea tantum expendemus quæ magis desiderantur in tractatu theologico, vel quæ ad correctionem juris civilis Gallici traderet jus canonicum. Cæterum tractatio de contractibus potius jus civile quam ecclesiasticum respicit.

TITULUS XIV.

DE PRECARIIS (1).

---

1. De natura precarii et precariorum.

a) *De nomine. Precarium et precariæ* a precibus vel a charta quæ precatoria declaratur, nomen accipiunt. Precarium tamen

(1) De illis agitur in Pandect., hoc tit.

in neutro et precaria in feminino singulari seu precariæ in plurali, sunt diversa, nam precarium est quod precibus petentis utendum gratis conceditur, tamdiu quamdiu is qui concessit patitur, ut definitur in jure Romano et cap. fin. huj. tit. : v. g., concessio alicujus libri ad nutum revocabilis est precarium; unde proprie non est contractus, sed quædam species liberalitatis, cum nullam obligationem pariat. Precariæ vero sunt contractus realis bilateralis jure canonico inductus, quo alicui ad preces, et plerumque causa remunerationis, ususfructus prædii ecclesiastici conceditur, ita tamen ut singulis quinquenniis petitio renovetur. Itaque precarium est circa res mobiles vel immobiles, atque quocumque tempore est revocabilis, dum precariæ fiunt circa res immobiles et ad tempus determinatum. De utroque actu agitur in præsentī titulo, cap. 1 et 3.

Ex dictis sequitur precarium non esse idem ac commodatum, quia hoc conceditur ad tempus certum et usum certum, expresse vel tacite. Deinde commodatum, secus ac precarium, est contractus pariens obligationem.

Voces « precarium, commodatum, » etc. triplici modo sumuntur : 1° materialiter seu objective, pro ipsa re precaria data vel commodata; 2° formaliter, pro ipso actu vel contractu celebrato; 3° effective, pro effectu seu jure ex tali actu acquisito, seu pro obligatione.

b) *De re ipsa seu de natura precarii.* 1° Precarium formaliter sumptum exigit : 1° traditionem rei ad usum indeterminatum; secus non esset precarium, sed commodatum; 2° ut nulla merces detur, quia est conventio gratuita; 3° ut dans pro placito possit rem revocare, etiam sine ulla causa, cum pendeat ex libera voluntate ejus qui dedit.

2° Ad precarias vero, præter causam precum aut remunerationis, requiruntur solemnitates pro alienatione rerum Ecclesiæ præscriptæ; nam per precarias alienatur ususfructus vel usus ad longum tempus (cap. 2 huj. tit.). Hodie precariæ non in perpetuum, sed in quinquennium conceduntur; si autem ad longius tempus concessæ sunt, renovari debent singulis quinquenniis : in hac tamen renovatione non requiruntur solemnitates juris.

II. De effectibus precarii et precariorum.

a) *Effectus precarii.* 1° Ex parte *accipientis*, est jus utendi re precaria data, et possessio rei quoad hoc jus utendi.

2° In precarista nascitur obligatio restituendi rem ad placitum revocantis, et obligatio præstandi culpam latam, non tantum levem et levissimam, tum quia precarium non est stricte contractus, tum quia est species beneficii pro placito revocabilis. Ideoque jura noluerunt precaristam obligari, nisi ad ordinariam custodiam, seu ad præstandum dolum et culpam latam duntaxat. At si precarista sit in mora restituendi, præstare debet omnem culpam, quia mora culpabilis ei nocere debet, et non domino.

3° Concedens, revocato precario, habet pro re sua recuperanda interdictum restitutorium de precario; nam revocato precatorio, æquum est possessionem rei restitui.

b) *Effectus precariorum.* 1° Ex parte *concedentis* est obligatio ad permittendum usum rei usque ad tempus conventum quo finito, datur Ecclesiæ actio precariorum contra precaristam ejusque hæredes, ad præstandum id quod exigi potest ex natura hujus contractus.

2° Ex parte *accipientis* est : 1° jus reale ad usum vel usumfructum rei : an vero usus vel usufructus sit concessus, id verbis et aliis circumstantiis colligi debet; 2° obligatio ad rem diligentissime, sine culpa etiam levissima, custodiendam. 3° Competit etiam actio, saltem indirecta, contra Ecclesiam, ad præstandum id quod ex natura hujus contractus æquum est præstari.

III. Quibus modis solvatur precarium?

1° Revocatione; 2° morte rogantis, cum precarium sit beneficium personale; 3° morte concedentis, si concessit cum clausula « usque ad meum beneplacitum », quia hæc cum morte expirat. Si vero absolute concessit, non solvitur morte concedentis, sed tacite per hæredem innovatur, nisi is expresse illud revocet, ex cap. fin. hujus tit. 8; 4° alienatione rei precario data.

TITULUS XV.

DE COMMODATO (1).

NOTA. Precario et precariæ affinis est contractus commodati; idcirco tractatio illius subicitur.

I. Quid sit commodatum?

a) Commodatum, juxta vim nominis, idem est ac commodum datum; ita ergo dictum est, quasi sit accipientis commodum, seu ad usum ejusdem datum. Duplicem acceptionem in jure habet, nam aliquando sumitur pro re ipsa commodum data, aliquando vero pro contractu quo aliquid commodum datur. In hoc secundo sensu sumitur et definitur: « Contractus realis juris gentium et bonæ fidei, quo res aliqua non fungibilis ad certum usum et tempus gratis conceditur, ea lege ut, eo finito, eadem res in specie restituatur. »

Dicitur 1° *contractus realis juris gentium et bonæ fidei*; id eruitur ex jure civili.

Dicitur 2° *quo res ad certum usum*; nam in commodato non transfertur dominium rei, imo nec possessio, sed solus usus, manente penes commodantem proprietate simul et possessione: sic differt a mutuo, in quo datur res fungibilis, cum translatione domini, ut eadem res in genere restituatur; dum in commodato res datur non usu consumptibilis, ut eadem in specie seu numero restituatur.

Dicitur 3° *ad certum tempus*, videlicet, aut expresse definitum, v. g. ad mensem; aut tacite, ut si equus commodaretur ad tale iter.

Dicitur 4° *gratis conceditur*; nam si pro certa mercede res utenda conceditur, non amplius est commodum, sed locatio, vel contractus innominatus: do ut des, facio ut facias.

b) Ex hac explicatione constat quænam sint requisita ad

(1) Vide Instit., lib. V, t. xv, § 3; Pandect. et Cod. h. t.; in jure civ. Gall., Cod. civ., l. III, t. x, ch. 1.

substantiam commodati, et sequitur quod in commodatum veniant:

1° Res permanentes seu non fungibiles, sive mobiles sive immobiles;

2° Res etiam alienæ quarum possessionem habet commodans; nam in jure civili furibus et prædonibus conceditur actio commodati, sicut et depositi. Verumtamen in foro conscientiæ non licet commodare res alienas, cum ex alieno donare non liceat. Deinde possessor malæ fidei domino restituere jure naturali tenetur;

3° Res sacræ ad usum sacrum saltem, ut v. g. calix ad missam;

4° Jura, servitutes et redditus annui, cum et ista, finito usu, reddi possint.

c) Facile etiam colligitur *quis et cui commodare possit*.

1° Commodare potest omnis et solus ille qui liberam rerum administrationem habet, sive sit dominus, sive fructuarius, sive alius administrator. In specie commodare prohibentur: infans, furiosus, pupillus absque auctoritate tutoris, religiosus sine licentia superioris, et uxor sine consensu mariti.

2° Recipere commodatum possunt omnes qui ex contractu obligari, vel saltem lucrari valent: ita pupillus pro sua libertate accipere potest commodatum absque tutoris auctoritate; tamen actione commodati non tenetur, sed sola actione ad reddendum: quia iniquum est rem alienam a pupillo detineri.

II. De obligationibus commodantis et commodatarii.

a) *Commodans* tenetur: 1° rem tradere et non revocare ante tempus et usum finitum. Ita jus civile Rom. et Gall. Ratio est, quia non decipi beneficio nos oportet, sed adjuvari; tamen,

a) Si tempus præfixum elapsum est, revocari potest commodatum, etsi illo tempore nullus factus sit usus rei commodatæ: nam talis est natura contractus ut res præfixo tempore restituatur. b) In casu extraordinario non præviso, quo commodans æquale vel majus damnum pateretur, seu quando ipsi commodanti supervenit necessitasurgens et inopinata rei suæ, commodatum revocare potest ante tempus. Ita jus Rom. et Gall.

Ratio est, quia commodans non præsumitur voluisse commodare pro tali casu non præviso, cum nemo præsumatur velle jactare suum, ideoque commodatum ex usu hominum communi censetur conditionatum;

2° Compensare impensas extraordinarias et necessarias, seu reparare ea quæ commodatarius in rem commodatam impendit : ex utroque jure ;

3° Resarcire damna quæ dolo vel culpa lata causavit, ut v. g. si sciens commodavit vasa vitiosa pro vino. Unde generatim aperire vitia rei commodatæ debet, si sint periculosa et eorum notitiam habeat. Ita expresse in jure Gallico, art. 1808 ad 1891 Cod. civ.

b) *Tenetur commodatarius* : 1° realiter uti re commodata, qualiter ei concessum est : unde si aliter utatur, quam sit concessum, furtum committit ; v. g. si utatur equo ad quatuor horas, qui concessus est ad duas tantum ; 2° rem diligentissime custodire, seu ut bonus paterfamilias, et finito usu et in tempore eandem in specie ac in bono statu restituere : ex utroque jure. Consequenter quæritur :

c) *Qua culpa teneatur commodatarius* ? 1° Si commodatum celebratum sit in utilitatem solius commodatarii, ut fieri solet, is tenetur præstare omnem culpam, etiam levissimam, seu aliis verbis, invigilare tenetur tanquam diligens paterfamilias conservationi rei, ex cap. unico huj. tit. Si in gratiam utriusque celebratum est, præstatur culpa lata et levis. Si in favorem solius commodantis, præstatur solus dolus et culpa lata : v. g. si quis commendaret instrumenta musices, ut sibi musicen producant. Ratio horum est, quia in primo casu commodatarius accipit maximum beneficium, in secundo minus, et in tertio minimum. Ergo in primo casu levissimam, in secundo levem, in tertio latam culpam præstare debet, si res per ejus negligentiam perit aut deterior redditur.

Notandum est quod si in commodatario nulla culpa theologica, sed mere juridica intervenit, probabilius est quod in foro conscientiae nulla sit obligatio reparandi damnum, saltem ante sententiam judicis. Alii tamen negant, seu docent commodatarium obligari etiam in foro conscientiae.

2° Si res duobus commodata est et alter commisit culpam, is

solus tenetur damnum reparare ; si uterque culpam commisit, uterque in solidum obligatur.

d) Quæritur : *An teneatur commodatarius præstare casum fortuitum, ut si res commodata apud ipsum pereat incendio, naufragio vel hostium incursu?* In eo casu, res perit commodanti, juxta effatum juris : « Res naturaliter perit domino. » Ita jus can. et civ. Ratio est, quia cum hujusmodi casus vis major sit, quam ut ab aliquo prævideri vel præcaveri possit, æquitas non patitur ut a contrahentibus regulariter præstetur. Sunt tamen quidam casus in quibus commodatarius tenetur etiam de casu fortuito : a) Si ab initio commodatarius in se susceperit periculum eventus fortuiti quia contractus legem ex conventionione accipiunt. b) Si culpa præcessit ex qua secutus est infelix casus. c) Si commodatarius fuit in culpabili mora restituendi ; nam ex illa mora veluti ex causa secutus est interitus rei, commodatori. d) Si res antequam tradatur, fuerit æstimata, quia æstimatio censetur contractus initus ut periculum casus fortuiti rejiciatur in commodatarium.

III. De actione quæ institui potest ex commodato.

1° Duplex ex eo actio datur : una directa commodanti et ejus hæredibus contra commodatarium ejusque hæredes, ad restituendam rem commodatam, usu finito, et ad resarcienda damna per culpam illata. Actio contraria datur commodatario ejusque hæredibus adversus commodantem ejusque hæredes, ad interesse, si res prius revocetur, vel si commodatarius in eam sumptus extraordinarios fecerit : ex jure can. Utraque actio est civilis, personalis, rei persecutoria, bonæ fidei et perpetua.

2° Si commodatarius re aliter usus sit, quam fuerit concessum, datur contra eum actio furti. Deinde, si alius a commodatario rem commodatam teneat, datur contra illum tertium rei vindictio. De hoc contractu, qui gallice dicitur *prêt à usage* vel *commodat*, agitur in Codice civili ab art. 1875 ad 1891 inclusive.

Hactenus dicta communia sunt juri utrique, canonico et civili, sine ulla diversitate. Codex civ. non expresse loquitur de precario, sed jurisperiti Gallici Troplong, Pothier, etc., illud revocant ad commodatum, saltem generice sumptum, et alias admittunt communiter superius dicta de illo contractu.

TITULUS XVI.

DE DEPOSITO (1).

NOTA. Depositum in multis affine est commodato : inde titulus de deposito immediate succedit titulo de commodato.

. I. Quid et quotuplex sit depositum?

a) Depositum, juxta vim nominis, idem est ac de manu in manum, seu in alterius manu positum. In jure, sumitur sive pro re ipsa deposita, sive pro contractu depositi. In hoc secundo sensu hic præcipue sumitur. Definitur : « Contractus realis quo res alicui gratuito custodienda traditur, ea conditione, ut eadem in specie ad deponentis placitum restituatur. »

Dicitur 1° *contractus realis*, qui proinde requirit traditionem rei. Dicitur 2° *gratuito custodienda* ; nam si pro mercede, non esset depositum, sed locatio vel contractus innominatus. Dicitur 3° *in specie*, per oppositionem ad genus, ideoque in specie idem est ac in numero.

Differt a commodato, quia in hoc res traditur ad certum usum ; in deposito vero ad puram custodiam.

b) Dividitur : 1° in *judiciale* seu *sequestrium*, quo res litigiosa apud tertium deponitur (de sequestro in tit. xvi libri II), et *extrajudiciale* seu *conventionale*, aut depositum facti, dum privatus apud privatum rem custodiendam deponit. Sub judiciali continetur depositum juris, quo res debita, creditori juste oblata et ab ipso injuste recusata, apud magistratum vel aliquem ab eo designatum deponitur ad inducendum liberationis effectum.

Dividitur 2° in *voluntarium* et *necessarium*. Primum est illud quod, nullo imminente periculo, ex mera fiducia et voluntate fit. Necessarium vocatur illud ad quod ineundum instans necessitas,

(1) De illo agitur in Inst., l. III, t. xv, § 3, in Pand. et Cod., h. t.; quoad jus Gall. in Cod. civ., art. 1259, 1293, 1341, 1348, 1924 seqq., 1932 seqq., 1939-1946, 1952 (totus tit. II libri III).

ut v. g. incendium, naufragium, cogit. Qui voluntarium depositum perfide recusat restituere, condemnatur in simplum, id est in rem eandem vel æquivalentem reddendam; in duplum vero qui recusat restituere necessarium, quia majorem committit perfidiam, eo quod deponens ea necessitate dignus est majori commiseratione.

Dividitur 3° in *regulare*, quod servat totam naturam depositi, et *irregulare*, quod ex aliquo adjecto alteratur, ut vel assumat aliquid ex alio contractu, vel transeat in alium contractum.

c) Ex ipso conceptu depositi, jam determinari possunt personæ inter quas locum habet depositum. Deponere et depositum suscipere possunt illi et soli qui, ratione utentes, contrahere valent. Inde, in specie, depositum suscipere possunt: 1° femina; 2° pupillus et minor, etiam sine tutoris vel curatoris auctoritate, quo casu non obligatur deponenti nisi ex dolo, vel si ex re deposita locupletior factus est; 3° clericus et religiosus; verum si religiosus sine sui superioris, clericus sine sui prælati licentia, vel ipse prælatus sine consensu capituli depositum suscepit, ecclesia vel monasterium exinde non obligatur, nec debitum personæ redundat in detrimentum ecclesiæ, contra regulam LXXVI in 6°, nisi ecclesia locupletior facta sit ex tali deposito.

II. De materia depositi.

1° Deponi possunt res omnes quæ sub custodiam cadunt, neque refert an propriæ sint vel alienæ; nam etiam fur et prædo, si rem furtivam aut raptam deposuerit, actionem depositi habet, modo fur non deponat apud dominum rei, quia is evidenter non tenetur actione depositi, cum ad rem suam tradendam non obligetur. Inde,

2° Quamvis plerumque res mobiles deponantur, res tamen immobilis potest esse materia depositi, cum et ista tradi possit custodienda. Ita sententia communis contra plures; sed jus civile Gallicum alteram sententiam secutum est (art. 1318). Unde apud nos non concederetur actio depositi quoad res immobiles.

3° Accessoria depositi, juxta veriore sententiam, non censentur deposita. Hæc tamen accessoria restituenda sunt cum ipsa re, vel eorum æstimatio, si dolo depositarii perierint.

4° Si arca sigillata vel cista deponatur, etiam res in ea con-

tentæ sunt depositæ; nam dum arca sigillata deponitur, non tam attenditur continens quam contentum, et res ipsa contenta ex intentione contrahentium deponi videtur; adeoque si sigillum fractum sit et aliquæ res non reperiantur, præsumitur dolus vel culpa depositarii, et deponens ad juratam rerum inde amissarum probationem admittitur; secus tamen si sigillum esset valde fragile et depositarius vir integræ famæ. Si vero non sit fractum, deponenti incumbit onus probandi aliquid fuisse subreptum, nam dolus non præsumitur, sed debet probari.

III. De obligatione nascente ex contractu depositi.

a) Enumerantur conditiones ex parte depositarii, quia proprie deponens non habet obligationes. 1° Tenetur rem depositam custodire: sine licentia expresse vel legitime præsumpta deponentis, nequit illa re uti (ita jus Gall., art. 1938 Cod. civ.): secus furtum committit, et sic tenetur compensare damna; imo, ex nostro jure pœnali (art. 408 Cod. pœn.), posset plecti variis pœnis. Si tamen res sit fungibilis, v. g. pecunia, et deposita per modum generis, seu ut eadem in genere restituatur, tunc usus talis rei, puta pecuniæ, censetur concessus depositario; sed in hoc casu esset potius mutuum quam depositum. Inde quæritur,

An administratores pecuniis et rebus sibi commissis uti possint? Variæ sunt sententiæ et distinctiones apud canonistas. At breviter respondetur, quod in praxi non est attendendus usus talium rerum; alioquin brevi daretur locus multis abusibus.

b) Tenetur ad nutum deponentis rem depositam reddere, non obstante termino præfixo, cum hic gratia deponentis apponatur, ne ante illam rem recipere teneatur. Contra vero si ratio altior dictaret rem non esse restituendam, ut v. g. hosti reipublicæ vel furi, concurrente domino qui rem suam petit. Ita etiam si ex restitutione deponenti vel alteri timeretur damnum spirituale vel temporale, ut si ebrius repetat vinum, vel furiosus gladium. Ita etiam si facta fuisset oppositio judiciaria, vulgo *saisie-arrêt* (in jur. Gall., art. 1944).

c) Regulariter tenetur præstare solum dolum et culpam latam, non vero levem vel levissimam. Ratio est, quia depositum regulariter in gratiam solius deponentis celebratur; unde sibi imputare debet quod minus diligenti amico rem custodiendam tra-

diderit. Et ex altera parte, depositarius non tenetur adhibere majorem diligentiam quam quisque in rebus suis adhibere solet. Attamen, per accidens, culpam levem præstare tenetur, quod habetur 1° quotiescumque mercedem pro rei custodia accepit; si ad depositum recipiendum seipsum obtulerit, vel si ita conventum sit: hoc ultimo casu, nempe vi conventionis, posset etiam teneri ad præstandam culpam levissimam. Deberet etiam præstare culpam levissimam, si ipsa custodia adnexa esset ejus officio, sic v. g. caupones, stabularii tenentur res viatorum diligentissime custodire. Ita in jus Gall., art. 1932 et 1937. Hospites tamen, accepta clavi assignati cubiculi, in se suscipere videntur custodiam rerum suarum.

d) In casu periculi, v. g. incendii, naufragii, si res depositæ sunt pretiosiores quam propriæ, et utrasque salvare non possit, tenetur depositarius salvare res pretiosiores præ suis. Si æque pretiosæ essent, suas salvare poterit præ depositis. Ita agit prudens paterfamilias, et ex altera parte ordo charitatis jubet ut quisque primo sibi prospiciat, deinde proximo. Sed si res alienas salvavit suis consumptis, potest petere compensationem. Generatim depositarius non obligatur ad præstandum casum fortuitum, nisi susceperit casus fortuitos vel fuerit in mora culpabili restituendi; nam, quoad primum, pactis standum est, et quoad secundum, mora sua cuilibet est nociva.

IV. De loco et modo faciendæ restitutionis.

a) Hæc generatim notanda sunt quoad locum et modum :

1° Res deposita ibi restituenda est, ubi deposita fuit (Cod. civ., art. 1943). Sed si locus fuit assignatus in contractu, deponi debet in hoc loco; si vero faciendæ essent expensæ, reciderent in deponentem (Cod. civ., art. 1948) : nam officium a depositario præstitum non debet esse illi damnosum. Animadvertendum est quod reddi debeat ei qui eam deposuit, vel ejus mandatario (Cod. civ., art. 1997). Si deponens mortuus sit naturaliter vel civiliter, reddi debet ejus hæredibus; si plures sint hæredes, modus restitutionis apud nos receptus indicatur in art. 1939 Cod. civ.

2° Res deposita restituenda est integra, non deteriorata; nam, ut ait jus Romanum, res deterior est quasi non reddita : deinde fructus rei, si essent, in restitutionem etiam veniunt.

3° Res reddi debet tempore assignato, nisi antea a deponente repetatur, ut antea diximus. Consequenter,

b) Quæritur : *Utrum depositarius rem depositam retinere possit in compensationem cum alio debito quo ipsi deponens obstringitur? ac proinde utrum possit, ipso repetente illam negare, vel deducere partem depositi ac sibi servare?* Respondetur negative. Contra depositum nec compensationi, nec deductioni locus est propter debitum, saltem extra forum conscientiæ; nam in foro conscientiæ, si debitum liquidum est et alio quocumque modo non potest consequi, licet uti compensatione. Ratio datur in c. 2 h. t., quia scilicet in hoc contractu abundare debet bona fides : nam cum ille contractus ineatur inter amicos, facile ad perfidiam traheretur, si admitteret compensationem vel deductionem.

V. De actionibus quæ nascuntur ex contractu depositi.

a) Sequentes generatim nascuntur actiones :

1° Datur actio directa depositi, quæ competit deponenti contra depositarium ad rem suam integraliter recipiendam vel ad ejus æstimationem, si culpa lata res deposita periit, vel deteriorata est. Si res in se exstet, deponens præferendus est omnibus creditoribus depositarii; si vero fuerit consumpta a depositario, deponens nullam hypothecam legalem seu tacitam habet in bonis depositarii, cum id nullo jure concedatur.

2° Actio datur contraria depositi, quæ competit depositario contra deponentem pro resarciendis impensis, si quas fecit in rem depositam. Hoc casu, depositarius non tenetur rem restituere, donec sibi expensæ refundantur.

3° Utraque hæc actio est civilis, personalis, rei persecutoria, bonæ fidei, perpetua et transitoria ad hæredes.

b) Speciatim, quæritur an ecclesia vel monasterium de deposito teneatur, si res aliqua penes aliquem clericum vel religiosum alicujus ecclesiæ vel monasterii ex dolo vel culpa lata depositarii fuerit deperdita? Si capitulum aut monasterium suscepit custodiam depositi, tunc obligatur ad instar aliorum depositariorum, ut per se patet; si vero membrum collegii, ut persona particularis, depositum acceptavit, ipsum collegium de deposito non tenetur, nisi res deposita fuerit conversa in utilitatem communitatis (c. 1 h. t.).

TITULUS XVII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE (1).

NOTA. In tribus titulis præcedentibus actum est de tribus contractibus, qui sunt unilaterales. Cæteri aut omittuntur, aut in alium locum rejiciuntur. In sequentibus titulis agitur de contractibus consensualibus in specie, qui in gratiam utriusque celebrantur, nempe sunt bilaterales. Hinc jus progreditur a contractibus unilaterialibus ad synallagmaticos.

SECTIO PRIMA.

De natura et varietate emptionis et venditionis.

I. Natura.

1° Apud veteres, emptio-venditio nuncupata fuit pro quacumque permutatione et alienatione, ut constat ex § 2 Instit. h. t. Recentiori jure, accipitur pro contractu a cæteris distincto : unde *vendere* et *venditor* dicitur solus ille qui rem sive mercem tradit pro pecunia; *emere* autem et *emptor* is tantum qui pecuniam, tanquam pretium pro re seu merce, tradit. Ex quo patet emptionem et venditionem posse accipi pro eodemque contractu qui, secundum duplicem personarum respectum, duplex sortitus est nomen; tamen possunt haberi ut duplex contractus reciprocos et necessario connexus ad instar correlativorum.

2° Emptio-venditio definiri potest : « Contractus consensualis ac bonæ fidei, ultro citroque obligatorius, super re pro certo pretio tradenda. » Dicitur 1° *consensualis*, eo quod non requiritur actualis traditio, ut contractus ille perficiatur et obligationem producat. Ita etiam jus Gall. (Cod. civ., art. 150); 2° *bonæ fidei*, non quod alii contractus sint malæ fidei, sed ad distinctionem contractuum stricti juris; 3° *ultro citroque obligatorius*, seu bi-

(1) Quoad jus Rom., vid. Instit., lib. III, t. XXIV; Pandect., lib. XVIII, lib. XIX, t. I, lib. XXI; Cod., lib. IV, tit. XXXVIII-LXIII; quoad jus Gall., Cod. civ., lib. III, t. VI.

lateralis, quia utrique contrahentium obligationem imponit: emptori ad tradendum pretium, venditori ad tradendam mercem venditam.

3° Ex hac definitione patet tria esse substantialia requisita hujus contractus, scilicet *mutuum consensum*, *rem* seu *mercem*, et *pretium* seu *pecuniam*. Traditio vero mercis et pretii pertinet solum ad integritatem et complementum emptionis-venditionis.

II. Divisio.

1° Venditio dividitur in *œconomicam* et *negotiatoriam*. Œconomica, seu naturalis aut necessaria, est qua paterfamilias vendit sua superflua ut ad suam suæque familiæ sustentationem necessaria emat. Negotiatoria seu artificialis, qua quis aliqua emit ut illa carius vendat: vel actu immutando speciem, et hæc magis proprie dicitur artificialis; vel sine mutatione, quo casu est strictius negotiatoria.

2° Dividitur in eam quæ fit *ad corpus* et illam quæ fit *ad mensuram*. 1. Venditio ad corpus, seu per aversionem, est quando plures species seu individua per modum rei unius seu individuae, sine numeri, ponderis et mensuræ expressione, ut totus acervus tritici, venduntur. Dicitur ad corpus, quia non singulæ partes, sed totum corpus ex partibus conflatum venditur. Dicitur per aversionem, quia emptor et venditor quasi avertuntur a distincta consideratione partium. 2. Venditio ad mensuram seu quantitatem habetur, quando venditur certa quantitas specierum, ut tradatur per numerationem, mensurationem vel ponderationem, ut v. g. decem oves in grege. In venditione ad corpus omne periculum avertitur ad emptorem, ita ut, si res emptæ vel ex toto, vel ex parte pereat, emptori pereat; dum in venditione ad mensuram, si res vendita pereat, venditori perit. Ita etiam jus Gall. (Cod. civ., art. 1505, 1516.)

3° Dividitur in *privatam* et *publicam*, prout fit privata conventionem partium vel auctoritate judicis, ut si bona venditoris vendantur sub hasta.

4° Tandem dividitur in eam quæ fit *in scriptis*, et in illam quæ fit *sine scriptura*. In scriptis censetur facta, quando contrahentes convenerunt ut non valeat nisi super ea confecta sit scriptura; sine scriptis, quando inter contrahentes nulla inter-

cedit conventio de scriptura; nam de jure scriptura non est necessaria, nisi ad faciliorem probationem.

In jure Gall. venditio fieri potest per actum authenticum vel ex jure chirographario (Cod. civ., art. 1582). Potest enim fieri sine scriptura, sed jus non admittit probationem talis venditionis, nisi pretium remaneat infra 150 fr.

SECTIO II.

De personis quæ emere et vendere possunt, et earum consensu.

I. Personæ venditionis et emptionis capaces.

a) Emere et vendere possunt quicumque lege non prohibentur: ita jus Gall. (Cod. civ., art. 1594); ratio est, quia est materia communiter permissa. Quosdam prohibet *natura*, ut infantes, furiosos, amentes, ebrios; alios *lex*, ut pupillos, minores, prodigos. Generatim qui pacisci prohibentur, etiam emere et vendere prohibiti sunt. Tandem nonnulli vendere et emere nequeunt *interdicto juris speciali*, et tales sunt:

1° Qui cum imperio provinciis præsent; ex antiquiori jure Rom., sed prohibitio illa jamdiu cessavit. Tamen, ex art. 1596 Cod. civ., *præpositi publici* emere non possunt bona nationalia quæ ipsorum ministerio venduntur, ob rationem infra datam. Ex art. 176 Cod. pæn., varii magistratus sive civiles, sive militares, prohibentur, in locis suæ auctoritati subditis, facere commercium granorum aut liquorum: sed est simplex prohibitio.

2° *Pupillus*: nam hunc inter et tutorem celebrari emptio-venditio nequit; idem de curatore, procuratore, et generatim de iis qui aliena negotia gerunt: ita jus Rom. et Gall. (Cod. civ., art. 1596); ratio est, quia tutores, curatores, procuratores, ut administratores, tenentur ad pretium magnum obtinendum; altera parte, ut emptores, possent pretia submittere.

3° *Advocatus* cum cliente, quia in fraudem juris pactio inter ipsos fieri posset de quota litis, et aliquid a cliente extorqueri: ita jus Rom. Aliqui CC. extendunt ad medicum respectu ægroti, durante istius ægritudine, quia par, imo major prohibendi ratio, quum sanitas et vita præferendæ sint bonis fortunæ. Ita etiam, ex jure Gall., judices et omnes magistratus vel officiales ordinis

judicialis quoad *res litigiosas* coram tribunali cui addicti sunt (Cod. civ., art. 1576).

4° *Milites* in provinciis in quibus militant, olim ex jure Rom. prohibebantur sibi comparare prædia; sed hæc prohibitio jamdudum cessavit.

5° *Clerici*, quoad negotiationem a jure canonico prohibitam, de qua agemus in tit. LX.

6° Inter sponso s prohibetur emptio-venditio, exceptis tribus casibus qui enumerantur in art. 1595 Cod. civ. Gall.

7° Deinde, ex art. 686 Cod. civ., debitor cujus bona immobilia sub custodia tradita sunt (*le saisi*), quoad hæc bona, et ex art. 447 Cod. comm., debitor, qui foro cessit (*le failli*), quoad omnia bona, incapaces sunt venditionis.

b) *An quis cogi possit ad vendendum vel emendum?* Regulariter loquendo, non datur obligatio emendi aut vendendi; nam contrahere est actus libertatis, et quisque rerum suarum dominus est. Tamen aliquando magistratus subditos ad emendum vel vendendum potest compellere. Causæ ex quibus quis jure cogi possit sunt :

1° *Necessitas publica*, v. g. tempore inopiæ publicæ, divites compelli possunt ad frumentum, si eo non indigent pro se suæque familia alenda, justo pretio vendendum; item, ingruente famis aut obsidionis periculo, compelli subditi possunt pro tali casu ad res necessarias emendas.

2° *Utilitas publica* etiam sufficit ut magistratus possit compellere, v. g. mercatores rerum ad victum pertinentium, etiamsi non sit illarum penuria, ut eas justo pretio vendant; ita etiam subditi cogi possunt ad vendendum pro via publica et schola publica similibusque. Huic causæ revocari potest *favor religionis*, quo v. g. ad exstruendam vel ampliandam ecclesiam, vicinæ ædes aut fundi justo pretio vendi deberent.

Sed dubitari potest utrum in casu necessitatis publicæ clerici et religiosi compelli possint ad venditionem rerum quarum penuria laborat respublica. Respondetur affirmative : nam jure naturæ clerici tenentur occurrere publicis necessitatibus in defectum laicorum. De jure communi compelli possunt a solo judice ecclesiastico, qui solus habet jurisdictionem in clericos : tamen si judex ecclesiasticus id negligeret, vel recursui non

esset locus, tunc iudex sæcularis posset clericos cogere, eorum horrea aperire et frumentum justo pretio vendere, quia necessitas non habet legem.

3° Princeps laicus non potest, sine indulto apostolico, ferre legem amortizationis, qua prohiberet suis subditis ne sua bona vendant ecclesiis et monasteriis, atque ita ea transferant in manus mortuas; nam id adversatur libertati ecclesiasticæ, imo ante const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX, sub excommunicatione prohibebatur.

c) *An jus vendendi certas merces possit uni exclusive competere?* Resp. 1° Monopolia, quibus unus sibi vindicat jus vendendi certas merces, ita ut omnes ab illo emere teneantur, sunt illicita et injusta, si fiant privata auctoritate, et merces vendantur ultra justum pretium: ita communis sententia CC.

Respond. 2° Si monopolium erigeretur auctoritate principis, ex justa, gravi et necessaria causa, licitum esset, quia illud onus quod emptoribus imponitur, cohonestat justa causa et bonum publicum. Sed hæc duo requiruntur, nempe gravis causa et auctoritas principis; secus illicitum esset.

II. Mutuus contrahentium consensus.

a) Consensus iste in traditionem pretii pro re, et rei pro pretio, fieri potest vel absolute, vel conditionate, vel adjecto pacto aut modo, prout etiam in aliis contractibus flerisolet. Pacta quæ admisceri possunt venditioni, sunt additio in diem, arrha, lex commissoria, retrovenditio et jus retrahendi. His omnibus pactis, consensus fit conditionalis.

1° *Absolutus*, in emptionem vel venditionem, consensus solis declaratur verbis: « Volo vendere, volo emere; » præsertim si ex circumstantiis sensus et intentio manifestentur: ad contractum sufficit mutuus consensus, qui satis exprimitur per verba « volo vendere, etc. » Ita probabilior sententia.

2° Consensus etiam censetur sufficienter expressus, juxta veriore sententiam, si quis prius promisit vendere rem pro certo pretio, et postea pretium illud recepit et mercem tradidit, sine alio expressiori consensu. Ratio est quia facta, non minus ac verba, sunt signa consensus.

b) Emptioni et venditioni addi possunt *arrhæ*, seu aliquid,

nempe res vel pecunia, in confirmationem contractus ad ejus securitatem, et ut contrahentes illum ad effectum perducant. Differt a pignore, quod est aliquid externum tali summæ æquivalens.

1° Si arrha datur in securitatem contractus faciendi, licet quidem a contractu abstinere, sed emptor arrham datam perdit, venditor vero resiliens duplum arrhæ pendere cogitur. Tamen si esset justa causa resiliendi, nulli pænæ locus esset : ita jus Romanum.

2° Si arrha data est in confirmationem contractus jam initi, non licet, altero invito, a contractu resilire ; nam contractus ex postfacto sunt necessitatis : quam necessitatem non tollit, sed firmat arrha : ita jus Rom.

c) Venditioni adjici potest *pactum additionis in diem*, seu conventio qua licet venditori rem venditam uni, alteri addicere, si hoc intra certum tempus meliorem ipsi conditionem, v. g. majus pretium, afferat : ratio est, quia nullibi in jure canonico reprobat, et regulariter facit minime venditionem conditionatam suspensive, sed absolutam relinquit ; nam eventus melioris conditionis non suspendit, sed resolvit contractum.

Sed, ut hoc pactum valeat, plura requiruntur : 1° ut alius emptor meliorem conditionem sincere afferat et sine simulatione ; 2° ut meliorem conditionem nolit primus emptor ipse præstare ; 3° ut venditor meliorem conditionem acceptet ; 4° ut venditor secundo emptori rem addicat simpliciter, et non cum nova additione in diem ; 5° ut pactum venditioni in continenti adjiciatur, non autem ex intervallo. Ita jus Rom.

Tunc emptor fit statim dominus rei, dominio saltem revocabili, fructus suos facit et tanquam dominus suscipit periculum rei emptæ : ita expresse jus Rom. ; sed si venditio celebraretur sub conditione suspensiva, nihil horum, pendente conditione, haberet emptor. Si, tempore lapso, melior conditio non est oblata, res fit emptoris irrevocabiliter ; si vero melior conditio oblata est, venditio resolvitur, et res cum fructibus, saltem exstantibus, restituitur venditori. Hæc omnia constant ex jure Rom., cui suffragantur CC.

d) Venditioni potest etiam adjici, ex jure Rom. et Gall. (art. 1656), *pactum legis commissoriæ*.

1° Lex commissoria est conventio ut, nisi emptor intra præfixum tempus solverit, res sit inempta, seu venditio sit resoluta et nulla. Juxta jus Gall. (art. 1636), resolutio non fit pleno jure quoad immobilia, sed requiritur interpellatio venditoris (gallice *sommation*). Dicitur pactum legis commissoriæ seu conventionis privatæ de committenda seu resolvenda venditione, cum etiam pactum sit lex privata.

2° Pretio intra præfixum tempus non soluto, venditor potest vel irritare seuolvere venditionem, vel cogere ad implendum contractum seu ad solutionem pretii. Ratio primi est, quia contractus emptionis, jam perfectus, dissolvi potest mutuo contrahentium consensu, et ideo conditio apponi potest, qua non impleta, dissolvatur contractus. Ratio secundi est, quia quod, pacto legis commissoriæ res fieri inempta possit, est introductum in favorem venditoris; porro detorqueretur in detrimentum illius, si in ejus arbitrio non esset uti lege commissoria. Deinde, secus emptor ex propria culpa haberet commodum, seu posset se liberare a sua obligatione.

3° Si venditor eligat resolutionem contractus, non tantum res, sed etiam fructus rei ad eum redeunt. Ita quoad omnia jus Rom.

e) Venditio potest etiam celebrari cum *pacto de retrovendendo*.

1° Pactum retrovendendi est conventio ut emptor vel possit vel debeat rem emptam revendere venditori. Fieri potest, vel in gratiam solius *emptoris*, ut is eam rem venditori revendere possit; vel in gratiam solius *venditoris*, ut si petenti res emptā revendi debeat; vel in gratiam *utriusque*, dum uterque se obligat, emptor quidem ad revendendum, si venditori placuerit, venditor vero ad redimendum, si placuerit emptori: tunc tenetur restituere pretium rei, sumptus contractus, impensas necessarias, non vero utiles, nisi ex ipsis auctus sit valor rei: ita art. 1673 Cod. civ. Frequenter etiam adjicitur tempus, v. g. si intra tres annos revenditio celebretur (ultra quinquennium, art. 1660 Cod. civ., jus Gall. non extendit facultatem redimendi).

2° Pacta hæc sunt de se licita; nam sicut venditor potestatem habet rem absolute vendendi, ita quoque vendendi cum certo modo et pacto: et similiter emptor cum vel sine tali pacto liber est ad emendum.

3° Necesse est ut pretium augeatur vel minuatur, prout pactum adjicitur gratia emptoris vel venditoris; nam onus hoc et favor est pretio aestimabile. Sed quantum de pretio rei sit detrahendum, quando pactio retrovenditionis cedit in favorem venditoris, vel augendum, si in gratiam solius emptoris, non conveniunt DD.; unde id relinquitur prudentis arbitrio vel judicis officio; sed vitanda est palliata usura, ut si quis nollet mutuum dare, sed rem emere cum pacto retrovendendi (cap. 5 hujus tituli). Servari ergo debet utrinque justitia. Sed quaeritur :

4° An licitus sit contractus *Mohatræ*? Resp. 1° Contractus ille est species retrovenditionis, qua quis vendit merces seu rem summo pretio justo emptori ad creditum, ut statim ab eodem emptore numeratae indigente pecuniae, easdem merces emat pretio infimo, dando pecuniam numeratam. Resp. 2° Hic contractus ob palliatam usuram damnatus est ab Innoc. XI, et merito dicitur latrocinii genus maxime exsecrandum.

f) Tandem venditioni adjici potest *retractus*, seu jus redimendi rem venditam, oblato eodem pretio. Aliter vocatur *jus congrui* seu *prælationis*. *Retractus* est vel *conventionalis* ex pacto partium, vel *legalis* tam scriptus quam *consuetudinarius*, et conceditur certis personis et in certis causis : sic dominus directus pro emendo dominio utili a vassallo, creditor pro bonis subhastatis, cohæres pro re communi cæteris emptoribus præferuntur in jure Rom. In Gallia et in Germania habebatur, tum *retractus gentilitius* (gallice *retrait lignager*), vi cujus propinquior consanguineus legitime natus rem venditam retrahere poterat, et cæteris emptoribus præferebatur; tum *retractus feudal*, vi cujus dominus feudal poterat ad se revocare bona ab ipso dependentia. Illæ variæ species *retractus* non admittuntur in nostro jure hodierno.

SECTIO III.

De re seu merce, secundo venditionis-emptionis constitutivo ejusque pretio.

I. De re seu merce, quæ est materia venditionis-emptionis.

Consensus contrahentium habilium, de quo diximus in superiori sectione, habetur tanquam forma contractus emptionis-

venditionis; merx seu res pro pretio emenda tanquam materia, seu est objectum materiale partiale; alterum objectum partiale est pretium. Regula universalis est: Omnium rerum quas quis habere, vel possidere, vel prosequi potest, venditio recte fit. Unde emi vendique possunt res sive mobiles sive immobiles, sive corporales sive incorporales, uti sunt nomina, jura et actiones, debita, etc. Tamen jus divinum, canonicum aut civile aliquas res commercio eruerunt; et ideo quæritur:

a) *Quæ res vendi nequeant?* 1° Omnes res extra commercium humanum existentes, ut *res spirituales*, v. g. ordinatio sacra, absolutio; res *spiritualibus annexæ* sive consequenter, ut beneficia, jus decimandi, etc., sive antecedenter, ut templa, altaria, calices, etc. Ratio horum omnium est, quia hujusmodi rerum venditio labem simoniæ continet, et graviter adversatur religioni. Tamen res sacræ secundum materiam æstimabiles, ut calices, indumenta, in casu necessitatis vendi possunt, sed cum hoc discrimine: si vendantur ad usum profanum, prius confringi et execrari debent; si ad usum sacrum, integra vendi poterunt, modo non augeatur pretium ratione consecrationis.

2° *Res publicæ*, seu publicis usibus destinatæ, uti sunt fora, basilicæ, viæ et thermæ publicæ; nam ratio nulla permittit, ut quod pro communi utilitate datum esse dignoscitur, propriis cuiusdam usibus applicetur.

3° *Res de se malæ*, ut prostitutio corporis, libri impuri, hæretici, famosi.

4° *Res propria* ipsius emptoris, nam quod meum est, ex alia causa meum fieri non potest. Tamen si alius jus aliquod in re hujusmodi habet, illud a domino rei emi potest; nam tunc acquirit aut rei suæ alienam possessionem aut alienum in ea jus.

5° *Bona immobilia in dotem constituta* non possunt alienari durante matrimonio, nec a marito nec ab uxore, nec ab utroque simul. Ita art. 1554 Cod. civ. Admittuntur tamen nonnullæ exceptiones (art. 1555-1559).

6° Denique res aliæ de quibus specialis est prohibitio, sive juris civilis, sicuti sunt res litigiosæ, feudales, etc., sive juris gentium, ut arma, venenum, naves et similia, si barbaris, Turcis vel aliis inimicis venderentur. Generatim, saltem in foro conscientiæ, non licet sine ratione sufficienti vendere res quibus

prævidetur emptor abusurus. A testatore aut ex pacto res etiam vendi quandoque prohibentur; res etiam dari potest cum conditione ne vendatur aut alienetur.

7° De emptione et venditione census annui agitur in extravag. 1^a et 2^a inter comm. huj. tit.; hæ extravag. conditiones enumerant, ut talis venditio et emptio sit licita. De hoc contractu, hic fuse disputat De Angelis, qui, relicta civilistis tota fere materia hujus tituli, de censu redimibili vel irredimibili agit.

b) *An res aliena vendi possit?* 1° Respond. cum distinctione : 1° Si est res usu consumptibilis, cujus æquivalens reddi potest, nihil impedit quin vendatur, ex præsumpto consensu domini, cujus nihil interest rem propriam reddi sibi, quando altera ejusdem qualitatis absque mora et incommodo redditur. Ita jus Rom. et recta ratio; quoad jus Gall., licet art. 1499 Cod. civ. videatur irritare quamcumque venditionem rei alienæ, tamen generatim hic art. non applicatur bonis mobilibus, saltem ad commercium ordinarie pertinentibus. Ergo ille articulus potest interpretari ad normam juris Rom.

2° Si res non est usu consumptibilis, iterum opus est distinctione : si emptor *sciat* rem esse alienam, venditio est invalida, neque venditor tali casu tenetur de evictione aut ad compensanda damna inde secuta; quia conscius vitii rei emptæ ejus periculum in se suscepit; si emptor *dubitet*, an res sit aliena, poterit eam emere, modo statuatur inquirere veritatem et, comperto domino, eam restituere. Ratio est, quia sic nulla fit domino injuria. Tandem si emptor *ignoret* alienam esse rem venditam, venditio valet, donec dominus eam vindicet, et venditor tenetur de evictione et ad totum interesse. Ita communiter CC.

3° Res *vendita duobus* dici etiam potest res aliena quoad unum emptorem; unde res alteri emptori jam vendita, licet nondum tradita, non potest vendi, quin secunda venditio sit nulla, aut primus emptor possit intentare contra venditorem. Unde si secunda venditio non est completa per traditionem, prævalet prima; si secundo emptori res tradita est, prævalet secunda venditio, utpote completa jure reali per traditionem; sed primus emptor agere potest ad interesse et crimen falsi intentare; imo aliquando rescindi potest secunda illa venditio,

ut si emptor scivit rem esse alienam, vel si alia causa justa id suadeat.

c) *An vendi possit res non existens?* Emi potest res non existens, modo speretur existitura. Tamen 1° si ordinarie existitura est, seu procedat a causis veluti naturalibus, ut v. g. fructus agrorum, foetus animalium, venditio est conditionata et effectum non habet, si nihil de fructibus aut foetibus natum fuerit; contra valet, si quid natum fuerit, quantumvis minimum, et totum pretium conventum debetur. Agitur de emptione rei quæ tempore emptionis nullatenus existit, nam si, v. g. venderentur fructus in herba vel dum pendent in arbore, venditio esset absoluta, et periculum ad emptorem spectaret.

2° Si rei proventus esset incertus et fortuitus, uti est captura volucrum et piscium, lucra ex sorte, tunc venditio pura est suumque effectum irrevocabiliter operatur, sive aliquod captum fuerit, sive non. Ita expresse jus Rom. Ratio est, quia non tam res certa, quam incerta, videtur vendita.

d) *Utrum vendi possit hæreditas?* 1° Si ageretur de hæreditate viventis, non valeret venditio, quia est contra bonos mores, et inducit votum captandæ mortis: ita jus Rom. et Gall. Valeret tamen, si consentiret ille de cujus hæreditate agitur, quia tollitur injuria testatori facta, et unus simpliciter sufficitur alteri in spe hæreditatis.

2° Si hæreditas per mortem testatoris esset jam delata venditori, valeret venditio; nam quivis de re sua disponere potest, nisi lege prohibeatur: porro nullibi prohibita est ejusmodi venditio. Hoc casu, jus accrescendi, juxta probabiliorum sententiam, ad emptorem transit; nam omne jus quod venditor habuit aut habebit, transit ad emptorem: v. g. si unus hæres, cui altera pars hæreditatis obveniebat, suam partem repudiaret, tota hæreditas transiret ad emptorem qui unius tantum hæredis partem emit. Ratio est, quia portio relicta accrescit portioni venditæ, instar alluvionis.

II. Pretium est alterum objectum partiale venditionis.

a) Pretium emptionis-venditionis debet esse *verum*, et non fictum aut simulatum; secus non esset venditio, sed potius donatio; *pecuniarium*, nam si res pro re præstaretur, non esset

venditio, sed permutatio; *justum*, nam solutio hujus est actus justitiæ commutativæ, et ideo non est in potestate venditoris augere pretium, nec est emptoris diminuere, quantum quilibet vult, sed servari debet æqualitas pretii cum re.

2° Pretium rerum est duplex, legale et naturale : *legale* seu *legitimum* dicitur quod a lege taxatum est; et statutis pretium taxantibus tenentur etiam clerici, quia ejusmodi statuta non lædunt immunitatem ecclesiasticam, et necessaria sunt ad contractuum æqualitatem et quorumdam damnum avertendum : *naturale* seu *vulgare* est quod, attenta rerum natura, necessitate, utilitate, aliisque circumstantiis, ex communi privatorum judicio taxatur. Prius consistit in indivisibili, nec a privatis mutari potest, quatenus habet latitudinem : nam triplex communiter assignatur, summum, medium, infimum, et quodlibet ex his justum est. *Supremum* dicitur illud ultra quod viri probi merces suas non vendunt; *infimum*, infra quod emptores probi non emunt; *medium* quod inter utrumque consistit. Fines justitiæ intra latitudinem supremi et infimi pretii mensurantur, ex communi æstimatione mercium. Hæc latitudo potest esse major vel minor, juxta naturam mercium : v. g. quoad res pretiosiores, quæ dicuntur non habere pretium, ut veteres picturæ, libri rari, major admittitur latitudo intra supremum et infimum pretium. Sed quæritur :

b) *An si pretium legale sit majus vel minus vulgari, licitum sit sequi vulgare in emptione, venditione?*

Resp. 1° Si pretium sit majus vulgari, illicitum est illo vendere, quando, ut communiter fit, lex pretium taxans in favorem emptorum lata est : etenim si venditor non sequeretur pretium legale, tunc lex quæ favere intendit emptoribus, in eorum damnum detorqueretur. Si taxatio esset in gratiam venditoris, ut fit in venditione censuum, licitum foret exigere vulgare, nam venditor favore a lege indulto gaudere potest.

Resp. 2° Si pretium legale esset minus vulgari, tenetur venditor sequi legale, nam princeps potest taxare rerum pretium, et sua lege taxante obligare subditos. Tamen si circumstantiæ in quibus lex lata fuit, mutarentur, ita ut pretium legale fiat injustum, posset negligi pretium legale; nam voluntas principis est ut pretium sit justum.

c) *Variae sunt causae ex quibus variari potest pretium.* 1° Augeri potest hoc ob inopiam mercium et emptorum copiam, sive ob majores labores, pericula, sumptus in ejusmodi rebus colligendis, asportandis, quia haec omnia sunt pretio aestimabilia, sive ob lucrum cessans, damnum emergens aut periculum amittendi, quia nemo cum dispendio suo beneficium alteri conferre tenetur.

2° Sola indigentia, necessitas vel utilitas particularis non sufficit ut res carius vendatur vel vilius ematur: ita communior sententia contra aliquos, qui non vident discrimen inter indigentiam privatam et publicam: sed ratio illa est falsa, et sequeretur quod v. g. panis carius vendi possit famelico et pauperi, quam diviti. Sequitur quod res non potest cariori pretio vendi peregrinis per loca transeuntibus, quam incolis; nam, ex una parte, est necessitas vel utilitas privata, et ex altera, merces vendi nequeunt alio pretio quam justo.

3° Privata notitia de pretio breve minuendo vel augendo, probabilius per se non obest quominus currenti pretio venditor vendere et emptor emere possit; nam currens pretium est justum, et notitia privata non facit illud injustum, nec ponit aliquod vitium intrinsicum in merce. Tamen plures negant mercem tunc vendi posse pretio currenti, quia pretium justum non fundatur in errore, sed in veritate.

Per accidens, charitas suadet contrarium agere, casu quo per hujusmodi emptiones-venditiones proximus in extremam vel gravem necessitatem redigeretur.

Alii casus quos congerunt nonnulli CC., solvi possunt ex dictis, seu revocari ad casus enumeratos.

SECTIO IV.

De obligationibus venditoris et emptoris.

I. Obligationes venditoris.

a) Si vitium est 1° in *substantia* rei, ut si vitrum habeatur pro gemma, venditor tenetur illud *manifestare*; secus, jure naturali, contractus est nullus, nam in tali casu deest consensus emptoris; deinde in foro externo datur actio de dolo.

2° Si vitium occultum est in *quantitate*, et venditio non fiat

ad corpus, sed ad quantitatem, ut si decem arapennes pro duodecim venderentur, tum venditor tenetur manifestare, vel pretium diminuere; secus deficeret æqualitas in contractu. At si venditio fieret ad corpus, ut si talis hortus per aversionem vendatur, tunc falsa æstimatio quantitatis regulāriter non vitiat actum, nec obest venditori; venditor suæ facilitati imputare debet quod quantitatem non exploraverit; et ex altera parte, si venditor minorem quantitatem dixerit, cum sit major, excessus prodest emptori. In utroque casu, corpus, non quantitas, venditur.

3° Si vitium esset in *qualitate*, distinctione opus est: Si vitium illud sit *manifestum*, non tenetur venditor illud manifestare, quia sibi imputare debet emptor quod rem vitiosam emerit. Tamen, spectato foro conscientiae, venditor deberet vitium manifestare, si emptor esset adeo mente hebes, ut vitium facile videre non posset; hoc casu vitium censetur occultum. Si vitium sit occultum, tunc iterum distinguendum est: si emptor alligat intentionem suam ipsi qualitati, ut si vinum Burdigalense velit, tunc venditio alterius vini esset nulla, ob defectum consensus alligati huic qualitati. Si intentionem suam non alligat tali qualitati, venditor non tenetur vitia manifestare, modo pretium sit justum, nisi vitium sit emptori periculosum, v. g. si equus sit ferox, vel merx inutilis ad finem ementis, ut v. g. medicamenta evanida: nam in his casibus reapse deest consensus. De vitiis redhibitoriis postea agemus, quando sermo erit de ipsa actione redhibitoria.

4° Si mercibus optimis miscentur minus bonæ, defectus ille debet manifestari, vel pretium minui.

5° Si emptor expresse interrogat de quibusdam vitiis, ea manifestare debet venditor, alias dolo suo causam dabit contractui.

b) *Traditio rei emptori facienda.* 1° Traditio rei est prima et velut essentialis obligatio venditoris; ad hoc tenetur, contractu mutuo consensu perfecto et impletis conditionibus sub quibus de re pro pretio tradenda conventum est. Prior ad traditionem rei vel pretii tenetur, qui ad contractus adimpletionem prius alterum vult cogere: nam hoc generale est in contractu bilaterali.

2° *Effectus* traditionis est translatio domini rei emptæ a venditore in emptorem, et pretii soluti in venditorem. Licet contractus venditionis jam quoad substantiam perfectus sit ante traditionem, tamen ad integritatem ejus contractus necesse est ut accedat traditio rei emptæ et solutio pretii; est etiam regula quod traditionibus, et non nudis petitionibus ac titulis, rerum dominium transfertur. Admittuntur tamen aliquæ exceptiones, ut v. g. quando res vendita est ecclesiæ aut loco pio, vel civitati, quia hæc loca munita sunt speciali privilegio.

3° *Modus* quo fit traditio, differt pro diversitate rerum : 1. Res *mobilis*, si facile movere potest, ut catena aurea, tradenda est de manu in manum; si sit gravior, quæ difficulter moveri potest, demonstratio rei præsentis pro traditione valet : ita jus Rom. Si venditio facta sit ad mensuram et non ad corpus (gallice *en bloc*), res censetur tradita quando admensa, appensa, adnumerata fuit. 2. Res *immobilis* traditur vel per immissionem corporalem, si videlicet in fundum vel domum emptoris introducatur, vel per simplicem ostensionem, vel traditionem scripturæ vel instrumenti quo constat de titulo et jure quo possidebat, vel aliqua actione æquivalente. Ex art. 1605 Cod. civ., hoc fit sufficienter traditione clavium, si agitur de domo, et titulorum proprietate. 3. *Jura et servitutes* traduntur aut missione in fundum in quo servitudo constituitur, vel usu juris, sciente et permittente venditore; art. 1607 Cod. civ., præter hunc usum, admittit etiam, ut signum sufficiens, traditionem titulorum proprietatis, saltem quando non agitur de juribus erga tertium; quo casu requireretur notificatio venditionis facta huic tertio (art. 1690).

4° *Locus et tempus* traditionis conventionem contrahentium generatim determinantur, cui standum est. Si nihil statutum sit, tradenda est res loco quo vendita est, et quando pretium erit persolutum : nam si pretium persolutum non est tempore præfixo, venditor potest rem venditam retinere quasi jure pignoris. Consonat in omnibus jus Gall., quod nonnullas tenues affert distinctiones (art. 1610-1612).

c) Venditor de *evictione* tenetur emptori. 1° Evictio est rei suæ, quam alius legitimo titulo acquisierat, per judicem recuperatio. De hac regulariter tenetur venditor emptori, etiamsi

ignoraverit rem alienam esse, aut alteri obligatam; ignorantia non excusat, quia quisque tenetur cognoscere conditiones rei quam vendit. Porro qui tenetur de evictione, non tantum debet emptori restituere pretium, sed etiam compensare quoad damnum emergens, lucrum cessans, expensas, etc. Bona fides in venditione exigit, ut emptor servetur indemnus. Ita etiam jus hodiernum, quod expresse enumerat sumptus contractus, fructus, sumptus pro intentanda actione, damna, impensas (art. 1630, 1634).

2° Si ususfructus tantum rei venditæ evincatur, tenetur venditor ad compensationem, quia ususfructus est quasi pars rei. Si vero servitus evincatur, venditor etiam de evictione tenetur, si cognoverit rem suam esse servituti subjectam; si vero ignorans rem vendiderit tanquam liberam, non tenetur quidem ad interesse et damna inde secuta, sed præstare debet quanto minus res valet, quam si libera esset.

3° Non refert ad obligationem præstandi evictionem, si de ea præstanda inter contrahentes convenerit, vel non; nam venditio-emptio est contractus bonæ fidei, et bonæ fidei omnino congruit, ut præstentur quæ contractui naturaliter insunt; porro contractui synallagmatico naturaliter inest, ut sicut emptor pretium solvit, ita venditor rem tradat.

4° Ad iudicium evictionis rite instituendum requiritur ut emptor conventus denuntiet venditori, ut vel litem in se suscipiat, vel positive assistat liti motæ. Secus venditor non teneatur de evictione.

5° Venditor, in certis casibus, non tenetur de evictione: ut si bona fide existimans rem esse suam, cum emptore convenit ut non teneatur de evictione, vel si malitia iudicis contra emptorem iudicatum est; quo casu emptor regressum habet contra iudicem. Sententia lata pro emptore, venditor non compensat expensas, quia non fuit causa injuriæ emptori ab actore illatæ; secus, si emptor cognoverit rem esse alienam, vel alteri obligatam, quia sibi imputare debet quod rem alienam vel obligatam malitiose emerit. Plures alii casus infrequentiores enumerantur a CC.

II. De obligationibus emptoris.

a) *Obligatio manifestandi bonitatem mercis.* 1° Si venditor

ignorat præstantiam mercis, emptor alternative tenetur vel illam manifestare, vel augere pretium æquale merci; ratio est, quia secus emptio esset injusta, utpote inæqualis. Deinde, ex communi sententia, emptor tutus esse nequit in conscientia, si tacendo minus pretium offerat, quia non potest præsumi consensus venditoris.

2° Si bonitas vel commoditas latens sit extrinseca merci, v. g. thesaurus vel aurifodina in fundo latens, emptor de hoc admonere non tenetur venditorem, sed fundum emere potest currenti pretio justo: ita communis sententia post S. Thomam. Ratio est, quia justitia pretii non desumitur præcise ex majori utilitate rei, sed ex communi existimatione. Igitur in hoc casu latens thesaurus se habet per accidens, nec scientia nocet emptori.

b) *Tenetur manifestare vitium pretii seu monetæ.* 1° Si moneta est adulterina, emptor de hoc admonere debet venditorem: si ipse emptor ab alio hanc monetam tradente, deceptus est, per hoc non acquisivit jus decipiendi alios, seu illam tradendi aliis; 2° si minoris sit pretii et venditor putet eam esse majoris, non ~~tenetur emptorem monere~~, modo moneta quam solvit, ex contractu æquet pretium minus infimum, ~~nam~~ destructa non est æqualitas in contractu; sed si venditor interrogaretur de valore monetæ, deberet eam manifestare; 3° si, in præsentī, valorem habet quem venditor concepit, sed paulo post valor iste sit imminuendus, non tenetur monere venditorem; nam servatur æqualitas in contractu et pretium solvitur in moneta proba, legitima et usuali. Quoad læsionem in ipso pretio, dicemus suo loco.

c) Quoad locum et tempus solutionis: 1° idem dicendum est ac de rei traditione; solutio fit die illo qui solutioni in contractu præfixus est; si nullus præfixus est dies, fieri debet quando venditor pro solutione interpellat; nam in obligationibus puris quæ certum tempus solutionis non habent, præsentī die et hora satisfactio debetur, ut fert principium juris; 2° si fuit in mora culpabili solvendi, non secus ac venditor, tenetur præstare, non solum culpam latam et dolum, sed etiam levem, cum contractus iste in gratiam utriusque celebretur. Item a tempore moræ tenetur præstare usuras 5 pro 100, sive sint compensa-

toriae fructuum, ut volunt alii, seu lucrativæ in pœnam morosi debitoris, ut docent alii; nam DD. non consentiunt quoad titulum quo ejusmodi usuræ debentur venditori.

d) Sentire debet periculum seu damnum rei venditæ, etiam nondum traditæ, modo res sit certa, determinata, absolute vendita, et venditor in se periculum rei non susceperit. Ratio est, quia emptor sentit commoda et fructus rei; ergo etiam incommoda et pericula sentire debet. Igitur 1° regula generalis est, si res apud venditorem pereat vel deterioretur, perit emptori; verum 2° sunt plures casus in quibus periculum rei nondum traditæ pertinet ad venditorem: si is fuisset in culpa lata et levi, vel in mora culpabili tradendi; si res vendita ante venditionem publicetur sive confiscetur ob delictum venditoris.

III. De fructibus rei venditæ et nondum traditæ.

An isti fructus debentur venditori vel emptori?

Resp. a) Si de his convenerit inter contrahentes, nulla habetur difficultas: standum est conventioni.

b) Si nihil a contrahentibus dispositum fuerit, opus est distinctione: 1° Si fructus sunt nati et collecti ante emptionem-venditionem perfectam, ad venditorem pertinent; nam non proprie sunt pars rei venditæ, quando non perfecta est venditio; ut, si v. g. venditor noluit eam esse ratam nisi tradito pretio. 2° Si fructus collecti sunt post venditionem perfectam et absolute contractam, etiam distinguitur inter fructus naturales pendentes, qui debentur emptori, quia sunt partes rei venditæ, et ideo uno et indivisibili pretio cum re emuntur; et fructus non pedentes; hoc ultimo casu inter se DD. dissident: alii illos fructus tribuunt venditori, quia res fructificat domino; porro ante traditionem venditor remanet dominus rei venditæ. Sed communis sententia docet illos deberi emptori, etiamsi traditio nondum facta sit, tum quia periculum et damna rei emptæ et nondum traditæ ad emptorem spectant, et ideo commoda et fructus pertinere debent, tum quia venditor fictione juris quasi dominus rei reputatur ante traditionem. Idem dicendum est de fructibus civilibus, ut sunt mercedes locationum, ac de fructibus naturalibus, saltem quoad partem quæ respondet tempori venditionem consequenti.

S E C T I O V.

**Remedia juris contra læsionem in contractu emptionis
venditionis et ejusdem resolutione.**

I. Remedia contra læsionem.

a) Emptori læso in re ipsa competit actio redhibitoria. 1° Actio illa dicitur redhibitoria, qua emptor læsus a venditore qui scienter ei vendidit rem vitiosam, usui et fini ementis ineptam, petit ut res vitiosa vendenti reddatur et venditio rescindatur, ac pretium cum interesse reddatur. Unde,

2° Si venditor non manifestavit vitium latens et grave seu redhibitorium, v. g. equum furiosum pro domito vendidit, cogi potest ad rem suam recipiendam, restituto pretio cum interesse. Vitium censetur redhibitorium, quando est hujusmodi, ut si ab emptore fuisset cognitum, res non fuisset empta, nequidem minore pretio : ita etiam art. 1641 Cod. civ. Lex lata 20 maii 1838 determinat in specie vitia redhibitoria in venditione animalium domesticorum. Emptor etiam posset tantum agere, ut quanto minoris rem emisset, venditor de pretio accepto restituat : hoc casu actio dicitur æstimatoria.

3° Hæc actio est personalis, bonæ fidei, utrinque transiens ad hæredes ; non tamen, ex jure Romano, durabat ultra sex menses, siquidem sufficit illud tempus ad vitium deprehendendum, si reapse exstitit ante venditionem. Sed ex cit. lege 20 maii 1838, mora major vel minor conceditur, juxta diversas species vitiorum.

a) Venditor in quantitate pretii læsus, 1° ultra dimidium, ex jure Gall. (art. 1674, 1675 Cod. civ.), ultra septem e duodecim partibus, habet etiam remedium : potest agere alternative vel ad pretii defectum supplendum, vel ad rescissionem venditionis, prout emptori lædenti placuerit. Ita jus Rom. cui fere in omnibus concordat jus Gallicum (1). Hoc procedit, etsi bona fide utrinque celebrata fuerit emptio-venditio. Ratio cur electio emptori relinquatur, est quia emptor qui decipit, est debitor ; porro, juxta regulam LXX in 6°, electio in alternativis est debito-

(1) Tamen notandum est quod rescissio conceditur tantum quoad immobilia : art. 1674 Cod. civ.

ris. Notandum est quod venditor dicitur læsus dum pro merce, nec infimum pretium recepit; emptor vero, dum aliquid supra summum pretium solvit. Igitur dimidium pretii sic computatur a summo vel infimo pretio, prout agitur de emptione vel venditione. Hoc remedium etiam competit emptori, si a venditore læsus est ultra dimidium pretii justum: id suadet æquitas et æqualitas inter contrahentes, licet art. 1683 Cod. civ. remedium rescissionis non conferat nisi venditori, ideo quia venditor sæpe necessitate compellitur ad vendendum, non vero emptor ad emendum; sed hæc ratio non est firma.

2° Si graviter læsus est, sed infra dimidium justum pretii, nulla datur actio ex jure civili, seu in foro externo venditio est simpliciter valida: et hoc ut evitetur illud gravissimum malum frequentiae litium. Tamen in foro conscientiae, emptor graviter lædens ad pretii defectum supplendum tenetur: ita omnes CC. Diximus « graviter »; nam si læsio sit modica et intra limites pretii summi et infimi, nulla facienda est restitutio, cum in contractibus omnimodam æqualitatem servare vix possibile sit, et ex communi usu hominum fieri censetur condonatio modici excessus. — Quoad modum computandi læsionem ultra vel infra dimidium, non conveniunt DD.

Tamen probabilius in venditore et emptore facienda est æqualiter per ordinem ad pretium; igitur læsio ultra dimidium contingit in venditore, si mercem valentem 100 francos vendat infra 50; in emptore, si in rem quæ valeret tantum 50, impendat plus quam 100. Ratio hujus sententiæ est quod æqualitatem observat inter venditorem et emptorem; porro in contractu reciproco, qualis est venditio, servanda est æqualitas absoluta seu arithmetica inter contrahentes.

3° Hoc remedium actionis ad rescissionem contractus vel supplementum pretii refundendum ultra dimidium, læsis non conceditur, quando huic beneficio facta est renuntiatio, vel dum excessus aut defectus fit condonatio; tandem quando res emptæ, casu fortuito perempta est, cessat optio ac proinde et actio: ita communiter CC. Sequitur ex dictis quod in *emptione publica* (vente aux enchères), non concedatur actio ob læsionem ultra dimidium vel $\frac{7}{12}$, tum quia vendens et emens libere consentiunt in pretium quod per licitationes constituitur, tum

quia auctoritas publica pro justo habet idem pretium. Tamen necesse est ut nulla intercedat fraus, sive ex parte venditoris, sive ex parte emptoris; quod haberetur, si v. g. essent ficti emptores, vel si fieret occulta conventio inter emptores de non licitando ultra vile quoddam pretium.

4° Si emptor et venditor sunt bonæ fidei, emptor fructus rei suos facit, venditor vero ad usuras non tenetur: ita communis sententia. Ratio est quia venditio-emptio, etsi infirma, valida tamen est, et consequenter per traditionem rei transfert dominium rei emptæ in emptorem et pretii in venditorem.

II. Resolutio emptionis-venditionis.

Remediis juris supra enumeratis resolvi potest emptio-venditio, si reparatio damni hoc exigat. Sed præter actionem redhibitoriam, læsionem ultra dimidium et alia capita aliis contractibus communia, ut error, dolus et metus, emptio-venditio resolvi potest *mutuo contrahentium consensu*: de hac directa et pacifica resolutione remanet agendum. Itaque

a) Resolvi potest venditio-emptio mutuo contrahentium consensu, *si res adhuc sit integra*. Res dicitur integra, quando nec traditio rei neque solutio pretii inchoata est. Ratio datur in jure Romano, ubi legimus: « Sicut obligatio consensu contrahitur, ita contrario consensu resolvitur, antequam res fuerit secuta. »

b) *Si res non amplius integra est*. Sed: 1° si ab *utraque* parte contractus impletur, tunc non datur resolutio, sed opus est nova emptione-venditione; 2° si vero ab *alterutra* tantum parte impletus fuit, v. g. a venditore mercem tradente, consensus utriusque sufficeret in foro interno ad auferendam obligationem naturalem; sed pro foro externo requiritur, præter mutuum consensum in dissolutionem contractus, ut res in antiquum statum reducat per restitutionem mercis in præsentī hypothēsi, vel pretii, si solutum fuerit. Ita expresse jus Rom.

c) Ad prædictam dissolutionem non requiritur consensus expressus, sed sufficit tacitus; nam voluntas potest manifestari ex facto discessus a negotio, non secus ac si expressus daretur consensus.

TITULUS XVIII.

DE LOCATO ET CONDUCTO (1).

Emptioni ordine proxima est locatio et conductio, quia est ei similima, et propterea iisdem fere regulis juris regitur. In hoc titulo agitur etiam de emphyteusi, qui est contractus veluti medius inter venditionem et locationem : nam olim disputabant jurisconsultæ utrum emphyteusis sit emptio-venditio.

SECTIO PRIMA.

**De natura et varietate locationis-conductionis
ac de his qui conducere et locare possunt.**

I. Natura hujus contractus.

a) Locatio-conductio est contractus bonæ fidei, solo consensu initus, quo res aliqua utenda vel fruenda, vel opera personæ datur pro certo pretio seu mercede. Dicitur 1° *contractus*, et quidem unus sub diverso tamen personarum respectu, diverso nomine expressus : respectu personæ quæ rem aliquam utendam vel fruendam pro mercede conduit, *locatio* dicitur ; respectu vero personæ quæ pro re utenda aut fruenda pretium præbet, *conductio* vocatur.

Dicitur 2° pro re aliqua *utenda vel fruenda*, quia res aliquæ locantur tantum ad usum, ut domus, equus, instrumenta rustica, etc.; aliquæ vera locantur ad fructus ex eis percipiendos ut vineæ, pascua, jura, etc., et aliquando locatur *opera* seu labor personæ (art. 1708 Cod. civ.). Propter diversitatem objectorum conductionis, ipse conductor, gallice *le preneur*, varia accipit nomina ; si conduxit prædium urbanum vel domum, dicitur *inquilinus* ; si agrum vel prædium rusticum, *colonus* ; si vectigalia, *publicanus*. Locator gallice dicitur *le bailleur*.

b) Sequitur 1° locationem differre tum ab emptione, quia in

(1) Jus Rom. in Inst., lib. III, t. xxv.; in Pandect., lib. XIX, t. II; in Cod., lib. IV, t. LXV, et lib. II, t. LXX-LXXXII; jus Gall. in Cod. civ., lib. III, tit. VIII.

contractu emptionis, secuta traditione, transfertur in emptorem dominium, non vero in locatione, quæ non solet mutare dominium; tum a deposito et pignore, quia in his res traditur ad custodiam, non ad usum; tum a commodato et precario, cum in his res concedatur quidem ad usum, sed gratis et liberaliter. Sequitur 2° de substantia illius contractus esse, sive *mutuum consensus*, quo contractus ille ante traditionem perficitur, sive *rem vel operam* aptam locationi, sive *mercedem* seu pretium verum, certum et justum, quod regulariter consistit in pecunia; tamen si res frugifera locetur, merces consistere potest in alia re fungibili, scilicet in parte fructuum olei, vini, frumenti, etc.

II. Varietas locationis-conductionis.

Dividitur 1° in *regularem* et *irregularem*, prout res eadem in specie vel in genere tantum restituitur; in secundo casu, dicitur irregularis, quia de natura hujus contractus est, ut res eadem in specie restituatur, non autem res æquivalens æstimata per modum venditionis.

2° Est *perpetua* vel *temporalis*, si pro semper vel certo tempore fit; ex jure Gallico (art. 530 Cod. civ.) locatio fieri nequit in perpetuum, licet fieri possit ad vitam, non solum conductoris, sed etiam trium successive personarum, ex lege 18-29 aug. 1790. Quoad locationem operarum, non potest fieri nisi ad quoddam tempus vel ad opus determinatum (art. 1700 Cod. civ.).

3° Dividitur in *publicam*, qua prædium publicum fisci, et *privatam*, qua prædium privatum conducitur.

4° Dividitur in locationem *rei* et in locationem *facti*. Locatio rei est, quando fundus, domus, jumentum, etc., alicui utendum aut fruendum pro mercede conceditur. Hæc locatio, in jure Gallico (art. 1711 Cod. civ.), varia accepit nomina, juxta diversitatem rerum: locatio ædium et bonorum mobilium dicitur *bail à loyer*; locatio bonorum ruralium, *bail à ferme*; in jure Rom., *affectus* quando prædium rusticum pro parte fructuum locatur; locatio animalium (*bail à cheptel*), et in jure Romano *conventio* quæ pro certa quantitate lanæ, butyri, etc., fit; sed istæ locationes sunt potius conventiones affines conductioni-locationi, quam ejus species subordinatæ. Quandoque utraque mixtim

convenit, ut si auriga sese det ad me vehendum; tunc enim est conductor operis et locator operæ, ego vero sum locator operis et conductor operæ.

5° Dividitur in *expressam*, quæ verbis expressis, et *tacitam*, quæ ex præsumpto consensu initur; ut si, elapso tempore, locator sinat conductorem re uti. Tandem dividitur etiam in puram et conditionatam, scriptam et non scriptam, etc.

III. De iis qui locare et conducere possunt.

Generatim omnes qui vendere et emere possunt, nisi specialiter prohibeantur. Etenim est in materia communiter non prohibita, utpote de jure gentium.

a) Olim ex jure Romano prohibebantur: 1° tutores et curatores, qui prædia fiscalia conducere nequeunt, ne vel fisco vel pupillo noceatur. Ex jure Gallico, tutor non potest sibi conducere bona sui pupilli, nisi accedat consensus concilii familiæ (art. 480 Cod. civ.). 2° Milites, curiales, clerici, negotiationis causa, non possunt prædia rustica conducere, nisi necessitas excuset, quia sic avocari possent a suis officiis. 3° Fabri et omnes strepentem artem exercentes prohibebantur conducere domum vicinam scholis publicis, habitationi magistrorum, et a fortiori religiosorum, ne eorum studia et maxime exercitia spiritualia impediant. Quoad hoc ultimum, prohibitio venit a jure canonico (can. 7, c. 78, q. 2).

b) Ex jure Gallico, non permittitur locatio ultra terminum novem annorum minori emancipato (art. 184 Cod. civ.), usufructuario (art. 595), marito quoad bona uxoris (art. 1429); uxori separatæ (art. 1449), et tandem tutoribus minorum vel interdictorum (art. 509, 1718). Ratio horum est quod ejusmodi locatio est quædam species alienationis, aut saltem ultragreditur fines ordinariæ administrationis.

SECTIO II.

De rebus et operis quæ locari possunt.

a) Res omnes in commercio humano existentes, mobiles vel immobiles, etiam alienæ, dummodo conductor servetur indemnis, locari possunt. Tamen si quis mala fide rem alienam loca-

vit, dolum, imo furtum commisit, utpote invito domino contractans rem, lucri faciendi causa.

b) Res incapaces locationis sunt : 1° res fungibiles, præterquam ad pompam et ostentationem; quia locatione, si regularis sit, res conceditur ad usum, ut elapso termino restituatur; porro res fungibiles usu consumuntur.

2° *Res sacræ* ad usum profanum, cum sint extra commercium humanum : ita et jurisdictio ecclesiastica, propter qualitatem spiritualem, ex tit. *Ne prælati vices suas*.

3° Res ecclesiarum et aliorum piorum locorum etiam temporales, si immobiles sint aut mobiles pretiosæ quæ servando servari possunt, saltem ultra triennium; nam ut istæ ultra triennium locari possint, opus est ut interveniant justa causa et solemnitates canonicæ (Extrav. *Ambitosæ*, de rebus Eccl. non alienandis). Tamen si locatio sine solemnitatibus canonicis flectet ad duo triennia, ita tamen ut singulis trienniis assignaretur determinata merces, subsisteret pro primo triennio. Hæc prohibitio non se extendit ad proventus qui pertinent ad mensam rectoris ecclesiæ; unde is potest illos proventus locare ultra triennium absque solemnitatibus, dummodo anticipatam solutionem non accipiat (Conc. Trid., sess. 25, c. 11, *de Ref.*). Hoc modo non nocetur Ecclesiæ, nec successori in beneficio.

4° *Servitus prædialis* sine prædio locari nequit, bene vero servitus personalis, ut usufructus et habitatio, non tamen ultra vitam fructuarii, cum, resoluto jure dantis, resolvatur etiam jus accipientis.

5° Operæ subditorum domino debitæ. Tandem

6° Res propriæ ipsius conductoris, quia cum proprium domini sit posse re sua uti, pro ejus usu mercedem a domino præstari iniquum foret. Excipitur quando dominus res suas pignori aut alio jure in alium transtulit; nam has conducere potest ab ipso, ut expresse declaratur in jure Rom.

c) *Operæ quæ locari possunt*. 1° Notandum est quod operæ sunt duplices, scilicet simplices et prægnantes : *simplices* sunt quibus equidem impenditur labor corporalis, sed nullum opus producitur, cujusmodi est ire Romam; *prægnantes*, quibus opus aliquod externum producitur, ut pingere.

- 2° Utriusque generis operæ locari possunt, si tamen honestæ

sint et mercenariæ; honestæ esse debent, nam operæ turpis, cum involvat peccatum, nulla potest esse obligatio; necesse est etiam ut sint *mercenariæ*, nempe æstimationem recipiant, nam ubi non datur æstimatio, nec merces solvi potest.

Non mercenariæ seu *liberales*, quæ magis ingenio, quam corpore, exercentur, sicut æstimationem non recipiunt, ita proprie non locantur: ut docere liberalia studia, mederi, advocare. Unde quod pro eis solvitur, honorarium vocatur, et salarium quod proinde petitur, non *actione conducti*, sed *conductione certi*, si quid certum promissum est, vel ex stipulatu, si in facto consistit quod promissum est, vel denique officio iudicis.

3° *An quis in perpetuum alteri locare operam suam possit?* Negant plures, quia non valet pactum quo quis se servum facit; sed communis sententia affirmat, cum nihil obstat; nam longe diversa sunt esse servum et esse famulum, et longe minus servitutis speciem habet addicere suas operas in perpetuum alteri, quam se subijcere jurisdictioni alterius, quod tamen est licitum.

SECTIO III.

Obligationes et jura locatoris et conductoris.

I. Obligationes et jura locatoris.

Ante omnia attendendum est ad speciales conventiones contrahentium et consuetudines locorum. His autem suppositis,

a) *Locator rerum*, vilocationis, sequentes præsertim contrahit obligationes: 1° Debet præstare rem locatam conductori tempore et modo convento; hinc si, tempore convento, conductor re conducta frui nequeat, locator tenetur ad refundendum pretium et simul ad interesse. Sed ad solum pretium teneretur, si impedimentum non ex causa locatoris, sed aliunde proveniat.

2° Obligatur reparare reparanda in domo vel in re locata, ut conductor modo et tempore convento, ea frui commode valeat: ex Gall. (art. 1720, 1754); id intelligi debet de reparationibus majoribus, non de iis quæ gallice dicuntur *locatives*.

3° Obligatur, saltem ex jure Gall. (art. 1719), rem assecurare, scilicet conductorem tueri a perturbatione quam experiri posset in usu rei, sive quia perturbatio juris fieret a tertio, sive

quia res destrueretur casu fortuito (1722, 1726, 1727, Cod. civ.).

4° Obligatur refundere expensas extraordinarias, saltem necessarias, vel utiles tantum, dummodo sint modicæ, a conductore in rem locatam factas: ita jus Rom., juxta communio-rem interpretationem.

5° Obligatur manifestare occulta rei locatæ vitia, ita ut si ex vitio non manifestato conductori damnum sequatur, vel res locata ei minus utilis evadat, teneatur ad restitutionem: ita etiam jus Gall. (art. 1721 Cod. civ.).

6° Obligatur tributa et onera rei locatæ imposita solvere: ita communiter DD. in jure Rom.

7° *An locator teneatur remittere pretium quando ob sterilitatem vel aliquem casum fortuitum, absque culpa conductoris, is nullos vel paucos percepit fructus?* — Resp. affirmative, juxta communem sententiam, ex c. 3. h. t.: remittere debet totaliter vel partialiter pretium, prout conductor nullum fructum percepit, vel paucos exiguos collegit. Ratio est, quia in locatione rei frugiferæ merces constituitur in compensationem fructuum percipiendorum. Tamen locator nihil remittere teneretur propter sterilitatem, aut casus fortuitos, si specialiter ita conventum esset; ratio est, quia contractus ex conventionem legem accipiant, ut habet reg. lxxxv jur. in 6°; alias pretium determinatur, ut sterilitas unius anni compensetur ubertate alterius.

b) *Locatores operarum tenentur* 1° ex justitia fideliter laborare et in casu negligentiae restituere: ita communis sententia. Ratio est, quia his merces et stipendium datur ob labores et operas: unde pro rata laboris omissi tenentur mercedem remittere.

2° Tenentur etiam ad interesse et damna, si quæ ex lata vel levi eorum culpa domino emergant; nam est principium generale quod in contractibus quæ fiunt in gratiam utriusque, ex culpa lata vel levi obligantur contrahentes. Hoc applicatur custodibus regum.

3° Speciatim famulus totum salarium perdit, si ante finitum tempus locationis discedat; imo tenetur ad damna domino inde secuta. Ratio est, quia lex cavet ne fuga famulorum sit damnosa dominis; deinde bonum commune reipublicæ postulat ut famuli non relinquunt pro libitu servitium dominorum.

Aliqui tamen limitant in casu quo ex discessu famuli herus damnum emergens vel lucrum cessans patiatur, seu statim alium famulum æque idoneum habere nequeat. Sed si ex justa causa, v. g. ob sævitiam domini, fugiat, tunc dominus tenetur solvere salarium totius anni, maxime si interim famulus operas suas alteri locare non potuit : ita jus Rom. Ratio est, quia per talem famulum non stat quominus operæ impleantur.

4° Famulus vel operarius, pro tempore quo ægrotat, saltem si tempus illud est notabile, nequit exigere mercedem, nisi id specialiter sit conventum vel consuetudo sit in contrarium : ita omnes. Ratio est, quia merces debetur tantum propter operas conductas. Diximus « tempus notabile » ; quia nihil famulo vel operario detrahi debet de mercede, si tempus infirmitatis fuerit modicum.

5° Famuli, ex eo quod probabiliter judicant salarium suum esse minus justo, non possunt occulte aliquid subripere : secus si esset *evidenter* injustum. Prima pars est certa ex Inn. III, qui contrariam damnavit propositionem (37 inter damnnatas). Ratio est, quia iniquum et injustum est ob rationes solummodo probabiles aliquem privare possessione suorum bonorum ; deinde in dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. LXV juris in 6°. Famulos sic occulte subripiētes non excusaret gravis necessitas, cum etiam in gravi necessitate non sit licitum furari, ut patet ex prop. 36 ab eodem Inn. III. damnata. Dominus conducit eos certo salario, sive hoc sufficiat sive non ad honestam sustentationem. Secunda pars est communis. Ratio est, quia in hoc casu famulus accipit quod suum est vel saltem quod ei certo debetur. Deinde generatim licet uti compensatione occulta, quando debitum est moraliter certum et alio modo acquiri nequit.

Pretium justum determinatur juxta consuetudinem locorum, ut id communiter detur ; sed in assignando justo pretio, quantitas et qualitas laboris attendi debet. Varii casus enumerantur a CC. in quibus salarium est evidenter injustum : v. g. si dominus integram mercedem non solvit.

NOTA. Ad hæc omnia tenetur locator *actione conducti* conventus, quia sunt obligationes quas jus Romanum agnoscit ac determinat.

II. Obligationes et jura conductoris.

a) Conductor rerum. — Quoad conductorem, etiam attendendum est ante omnia ad speciales conventiones et locorum consuetudines. Sed de jure communi plures contrahit obligationes.

1° Prima est ut integrum pretium fideliter solvat locatori, et quidem tempore per contractum definito : ex mora culpabili teneatur etiam ad usuras : ita jus Rom.

2° Rem conductam adhibere nequit ad alium usum ac in locatione conventum est, nisi forsan rationabiliter præsumeret locatorem non esse invitum : ita jus Rom.

3° Rem conductam ante finitum conductionis tempus deserere nequit sine justa causa ; vel si deserit, totum pretium solvere debet : ita jus Rom. Tamen si esset justa causa deserendi, non teneretur ad pretium nisi pro rata temporis.

4° Finito locationis tempore, tenetur rem eamdem in specie restituere et præstare dolum, culpam latam et levem aut in quibus damnum causatum est locatori : ita jus Rom. Sed si casu fortuito res pereat aut deterior evadat, conductor ad nihil tenetur, ut monent omnes DD., nisi sua culpa levissima causam dederit casui fortuito, et locator id probare possit : ita communior sententia. Sed generatim non tenetur præstare culpam levissimam, quia locatio-conductio est contractus in gratiam utriusque ; secus si expresse conventum esset inter contrahentes de culpa levissima aut de casu fortuito.

5° Conductor non tenetur augere mercedem, si tempore ubertatis ac fertilitatis majores solito fructus percipit ex conducta re frugifera, sicut tenetur locator eidem remittere mercedem, si ob sterilitatem defectum in fructibus patitur. Ratio discriminis est, quia in casu sterilitatis conductor agit de damno vitando, locator vero in casu ubertatis ageret de lucro acquirendo : atque potius succurritur agenti de damno vitando, quam agenti de lucro acquirendo.

6° Notandum est quod conductori competit *actio ex conducto* ad ea cuncta prosequenda ad quæ eidem obligatur locator : sic communis sententia. Ita etiam jura et obligationes conductoris transeunt ad ejus hæredes.

b) Conductor operarum, sicut locator rerum, debet solvere

totum pretium, ac usuras ejus, si tempore debito non solvit. Generatim ejus obligationes respondent juribus locatoris superius enumeratis.

Speciatim tenetur solvere personam conductam, etsi uti non possit opera ejus, si impedimentum ex causa ipsius conductoris proveniat: juxta communem sententiam. Ratio est, quia quando impedimentum provenit ex persona conducta, hæc caret mercede et patitur damnum; ergo vicissim, si impedimentum se habet ex parte conductoris.

SECTIO IV.

Duratio et cessatio locationis.

a) Resolvitur locatio-conductio : 1° mutuo consensu contrahentium : ita jus Rom.

2° Lapsu temporis præfixi, contractus resolvitur pleno jure, absque ulla partium declaratione : ita etiam jus Gall. (art. 1737 Cod. civ.). Tamen si tacite renovaretur, nempe si, elapso termino, conductor re locata uti tranquille pergat, novus exoritur contractus; quia reapse tacite præstatur novus consensus : ita etiam jus Gall. (art. 1738 Cod. civ.).

3° Si locationis terminus in conventionem non fuerit determinatus, potest alteruter contrahentium pro arbitrio suo locationem resilire, modo alterum præmoneat tempore sufficienti, juxta locorum consuetudines, seu praxim receptam : ita art. 1736 Cod. civ.

4° Si conductor per biennium non solvat mercedem, expelli potest (c. 3 h. t.), seu si tempore debito non solvat, et generatim resolvitur per inexsecutionem conventionum, sive ex parte conductoris, sive ex parte locatoris (jus Gall., art. 1741 Cod. civ.).

5° Si conductor re locata abutatur, eam deteriorando aut physice destruendo; quo casu merces pro rata temporis ei remittitur; sed pro compensatione damnorum salva est actio.

6° Conductor ante finitum tempus non potest resilire a contractu, nisi adsit juxta causam, ut pestis, timor ruinæ, hostium, etc. Cessat evidenter locatio per interitum rei : ita jus Gall. (art. 1741 Cod. civ.).

b) Sed non resolvitur 1° per mortem locatoris aut conducto-

ris, qui censetur stipulari pro se suisque hæredibus, nisi contrarium exprimant (art. 1742 Cod. civ.).

2° Neque per venditionem rei locatæ, si locatio sit ad epocham certam, et facultas vendendi non fuerit reservata in contractu locationis: ita art. 1743 Cod. civ. Quando facultas vendendi est reservata, non potest etiam resolvi locatio, nisi sub quibusdam conditionibus determinatis; necesse est ut locator debito tempore præmoneat locatorem, et eum indemnem præstet (art. 1744-49 Cod. civ.).

3° Locatio ædium non cessat, quia locator in suis ædibus habitare vult, nisi sibi reservaverit hanc facultatem, et tempore sufficienti, juxta consuetudinem locorum, conductorem præmonuerit (art. 1761-62 Cod. civ.).

Quoad specialiores præscriptiones juris Gallici, vide civilistas.

SECTIO V.

De emphyteusi.

I. Natura et varietas emphyteusis?

a) Emphyteusis quoad nomen idem est ac melioratio seu insitio; quoad rem est contractus nominatus quo res immobilis colenda, fruenda, cum translatione dominii utilis, conceditur colono in perpetuum, vel ad tempus non minus decennio, sub obligatione annui canonis seu pensionis præstandæ domino, in recognitionem dominii directi seu proprietatis. Unde differt a locatione, ex qua dominium utile non transfertur; a contractu censuali *reservativo pensionis*, in quo dominium plenum transfertur in censualistam.

Emphyteusis est quasi mixta ex locatione et emptione, et ideo est contractus bonæ fidei et consensualis, potiusquam scriptus. Tamen in emphyteusi ecclesiastica requiritur scriptura, non vero ex causa contractus, sed ex causa alienationis, sicut ad emptionem.

b) Emphyteusis dividitur 1° in *ecclesiasticam*, quæ in prædiis Ecclesiæ, et *laicam* seu communem, quæ in fundo mere profano constituitur; 2° in *perpetuam*, quæ sine restrictione temporis, et *temporalem*, quæ ad certum tempus datur; ex art. 1709 et 530 Cod. civ., adempta videtur emphyteusis perpetua. Dividitur

3° in *hæreditariam*, quæ transit ad hæredes emphyteutæ, et *gentilitiam* seu familiarem, sive ex pacto, et *providentiam*, quæ transit ad descendentes ejusdem familiæ, etsi hæredes non sint.

II. Dans et recipiens emphyteusim atque resolutio emphyteusis.

a) *Qui concedere vel recipere possint emphyteusim?* 1° Dare potest prædium in emphyteusim quilibet dominus liberam habens potestatem administrandi, cum sit dominus rei; et ille dominus directus tenetur transferre dominium utile liberumque usum rei permittere et compensare melioramenta extraordinaria quæ fecit emphyteuta, ne cum jactura alterius locupletetur. Recipere emphyteusim possunt omnes qui ex contractu obligari queunt.

2° Emphyteuta tenetur servare pacta, singulis annis pendere domino canonem, nisi res totaliter pereat; nequit vendere emphyteusim, nisi id denuntiet domino directo cum expressione pretii. Quæ successio detur in emphyteusi perpetua? plerumque desumitur ex pactis et loci consuetudine. In jure Romano, sunt variæ dispositiones circa hanc successionem, quæ videri possunt apud jurisconsultos.

b) *Resolutio hujus contractus.* Emphyteusis resolvitur: 1° lapsu temporis præfixi, ut si ad decennium vel vicennium; 2° extincta generatione ad quam restricta est; 3° totali interitu rei emphyteuticæ; 4° deterioratione rei dolo vel culpa lata vel levi facta: ita jus Rom. Ratio est, quia emphyteusis datur ad meliorationem; 5° omissione solutionis canonis, biennio in emphyteusi ecclesiastica (c. fin. h. t.) et triennio in laica, nisi emphyteuta, celeri satisfactione moram purgaverit, vel dominus certo loco et tempore congruo canonem recipere noluerit.

TITULUS XIX.

DE RERUM PERMUTATIONE (1).

Sicut locatio-conductio, ita et permutatio vicina est emptioni; ideo recto ordine præcedentes duos titulos præsens sequitur.

§ I. De permutatione rerum in genere.

I. Natura permutationis.

1º Permutatio hic non accipitur generice et late pro omni contractu in quo unum datur pro altero; quo sensu comprehendit etiam emptionem, venditionem, locationem, etc.; sed sumitur stricte ac specificè pro eo contractu reali « quo una res in specie seu individuo datur ea lege, ut vicissim alia res individuae speciei detur. »

2º Notandum est quod aliqui permutationis nomine *generice* illam intelligant cujus objectum est res in genere seu indeterminata, quæ datur pro alia re indeterminata, ut equus pro bove, neutrum determinando; permutatio *specificè* esset illa qua species pro specie, nempe individuum pro individuo datur, ut hic equus pro hoc bove. Prior permutatio non distingueretur a contractu innominato, *do ut des*; bene vero posterior. Sed illa distinctio non habet fundamentum sufficiens in jure, et permutatio, etiam specificè sumpta, non distinguitur a contractu innominato, *do ut des*; unde est et ipsa contractus *innominatus*. Contractus enim fere omnes quadam commutatione constant; unde justitia in contractibus dicitur antonomastice *commutativa*.

3º Permutatio est contractus *juris gentium*, quia est antiquissimus; *bonæ fidei*, nam ex eo dantur *actiones bonæ fidei*; constat *re et consensu*, quia solo consensu non perficitur, sed traditione rei completur, ita ut ante rem traditam nulla detur actio.

(1) De hoc contractu agit jus Rom. in Pandect., lib. IX, tit. IV, 5; in Cod., lib. IV, t. LXIV; jus Gall. in Cod. civ., lib. III, tit. VII.

Tamen apud nos, ex art. 1703 Cod. civ., non requiritur rei traditio, sed contractus permutationis est consensualis, seu solo consensu perficitur.

4° Differt ab emptione-venditione, quæ solo consensu perficitur et pretium habet ut materiam; nam permutatio constituitur per consensum, tanquam per formam, et per rem ipsam reciprocam, ut materiam. Differt a mutuo, quia in hoc non est statim traditio reciproca, nec res diversi generis; differt etiam a cambio, tanquam genus a specie, etc.

II. De iis quæ permutari possunt atque de materia et effectibus permutationis.

a) Soli domini, vel nomine eorum administratores, permutare possunt, vel simpliciter vel cum debitis solemnitatibus; permutatio est quædam species alienationis.

b) Materia permutationis est res omnis propria permutantis, in humano commercio posita nec alienari prohibita. Hæc res est diversa a pecunia; secus si res pro pecunia daretur, esset venditio. Res aliena permutari nequit, quia in permutatione transferri debet dominium, quod proinde habere debet permutans, dum in venditione non necessario fit translatio domini.

c) *De effectibus permutationis.* 1° Ex permutatione, postquam res fuit ab uno tradita, exsurgit obligatio ex parte accipientis ut vicissim det quod promisit.

2° Dominium rei permutatæ transfert. Sequitur quod si is qui rem ex permutatione traditam accepit, eandem vendat et tradat alteri, non posse illum qui dedit, contra emptorem movere aliquam actionem: ita jus Rom.

3° Si neuter permutantium rem permutandam tradidit, uterque pœnitere potest seu recedere; si unus tradidit, pœnitere potest, et quod dedit repetere *conductione causa data, causa non secuta*: ita jus Rom. Quoad illam actionem et quoad jus pœnitendi, vide civilistas. Sed apud nos hæc non admittuntur, quia permutatio est contractus consensualis; unde applicantur dicta de emptione.

§ II. De permutatione rerum Ecclesiæ.

NOTA. Res spiritualis pro temporali nec licite nec valide permutari potest; exploratum est apud omnes talem permutationem esse simoniacam. Sed res spiritualis pro alia re spirituali licite ac valide permutari potest, quia cum res spirituales sint ejusdem ordinis, ac sibi invicem proportionatæ, nullatenus derogatur eorum dignitati, si ad invicem permulentur; agitur de hac permutatione.

I. Res Ecclesiæ 1° *mobiles non pretiosæ*, quæ servando servari non possunt, licite permulantur pro aliis ejusdem valoris quoad materiam; sic calix antiquus pro alio novo et utili. 2° *Res immobiles vel mobiles pretiosæ*, tantum ex juxta causa et cum solemnitatibus, permutari possunt, ut dictum est in titulo *de Rebus Eccl. alien.*, alias permutatio esset irrita; talis enim permutatio est alienatio. Tamen minor causa requiritur quam ad vendendum; deinde etiamsi permutatio fiat inter ecclesias, requiruntur solemnitates juris, ut vult communior sententia, quia lex est omnino generalis.

II. *Permutatio beneficiorum.* — a) Beneficium permutari potest cum beneficio, modo adsit justa causa et a permulantibus allegata, jus in re, consensus legitimi superioris, aliæque solemnitates ad renuntiationem beneficii requisitæ (cap. unic. h. t. in 6°).

1° Legitimus superior probabilius est tantum episcopus vel prælatus superior habens jurisdictionem quasi episcopalem, non vero inferior, etiamsi habeat jus conferendi et instituendi; nam non habet jus destituendi. Capitulum, sede vacante, est legitimus superior quoad ea tantum beneficia quæ vel ad suam solius vel ad suam simul et episcopi collationem pertinent, non vero quoad ea quorum collatio ad solum episcopum pertinet.

2° Beneficia resignata ob permutationem episcopus seu superior legitimus conferre debet permulantibus, non vero aliis (Clem. unic. cap. h. t.). Si unus resignavit, et alter resignare non vult vel non potest, prior resignans redit ad suum beneficium (cap. 8 h. t. et cap. 20 *de Præb.* in 6°); quo casu non opus est nova collatione hominis, nam jus ipsum confert; deinde

resignatio est sub conditione resolutive « si et alter resignet cum effectu ».

b) Permutantes beneficia auctoritate propria committunt simoniam, non quidem juris naturalis, cum non detur spirituale pro temporali, sed juris ecclesiastici, quod districte prohibet tales commutationes. Ratio est, tum quia timetur periculum veræ simoniæ, quatenus latenter fieri possent pacta simoniaca, tum quia beneficia sic obtinerentur sine institutione canonica.

Sequitur : 1° quoad beneficia obtenta in titulum, si alterum pinguiore, alterum tenuiores habet redditus, nulla fit compensatio pecuniaria, nisi de consensu Papæ, qui potest separare a jure spirituali jus percipiendi redditus. Sed nulla potestas papali inferior potest licitam reddere hanc compensationem, ut constat ex allata ratione. 2° Secus, si beneficia essent obtenta jure proprietatis (cap. 6 *de Except.* et c. 6 h. t.). Ratio est, quia istæ possessiones nullo juri spirituali annexæ sunt, et ideo permutari et vendi possunt.

c) Permutationi locus est in omnibus beneficiis, ac proinde 1° etiamsi possessio nondum sit adepta, dummodo collatio fuerit acceptata; 2° procedit hoc etiam in beneficiis manualibus; 3° beneficia Romano Pontifici reservata permutari etiam possunt, saltem de consensu Rom. Pontificis, non vero auctoritate ordinariorum. Sed 4° permutari nequeunt beneficia ad quæ permutans habet solum jus personale seu ad rem, nisi episcopus hanc permutationem specialiter admittat. Beneficia litigiosa, pendente lite, vel jam amissa, vel etiam solum expectata, permutari nequeunt, quia deest jus certum, seu non sunt res propriæ permutantis.

TITULUS XX.

De feudis (1).

Expositio hujus tituli ex synopsi Pirhingiana desumitur. cum jus feudale sit penitus obsoletum, hæc materia traditur

(1) Vid. lib. *Feudorum*

historiæ tantum gratia, ideoque interpretationem alienam paulo ordinatius dispositam, exscribere contenti sumus.

Feuda originem habent, juxta multos, a Longobardis, qui sub Justino II imperatore terram Italiæ ingressi, agros militibus diviserunt; juxta alios, ab ipso jure Romano introducta sunt feuda; tandem non desunt qui primæ occupationi Galliæ a Francis originem feudorum adscribunt, ex divisione territorii facta in favorem ducum ac principum.

I. De natura et varietate feudorum.

a) Feudum, quoad nomen, venit, juxta quosdam, a voce Germanica vel Longobardica *Feido*, quæ fidelitatem significat; juxta alios, a voce Teutonica *Fehod*, quod idem est ac usus stipendii. Sed quidquid sit de etymologia, feudum recte describitur: «Benevola, libera ac perpetua concessio rei immobilis, vel æquivalentis, cum translatione utilis dominii, retenta proprietate, sub onere fidelitatis et obsequii personalis exhibendi.» Ab emphyteusi in hoc potissimum distinguitur, quod emphyteusis fiat sub onere annui canonis, seu pensionis solvendæ; feudum vero, si proprie et stricte feudum dictum sit, fiat sub onere fidelitatis et obsequii personalis a vassallo seu feudatorio, domino directo feudi, qui et senior vocatur, præstandi. Est ergo contractus consensualis bonæ fidei.

b) Dividitur autem feudum 1° in feudum *antiquum*, quod ab uno ex ascendentibus, qui caput ac parens communis agnationis fuerat, est *acquisitum*, ac nonnunquam etiam feudum *paternum* dicitur; et in feudum *novum*, quod primo alicui acquisitum est. 2° Dividitur in feudum *hæreditarium*, quod absolute alicui pro se et hæredibus suis, etiam extraneis, conceditur; in feudum ex *pacto* et providentia, quod concessum est alicui pro se et liberis tantum, nulla mentione facta hæredum; et in *mixtum*, quod de utroque participat, ut si alicui concessum sit feudum pro se, ac filiis, ac hæredibus, ita ut successor in tali feudo debeat primi vassalli et filius esse et hæres. 3° Dividitur in feudum *ecclesiasticum*, quod ecclesia dat, vel accipit ab alio, aut clericus, ut clericus, concedit; et *sæculare*, quod a sæcularibus datur, et recipitur (quamvis aliqui dicant, in discernendo ecclesiastico a feudo sæculari, attendendum esse primam origi-

nem, sive a quo primum feudum tale concessum est, ita ut sæculare dicatur, quod primo concessum a principe sæculari, etiamsi postmodum ab ecclesia feudataria in alium transferatur). 4° Denique in *masculinum*, quod ad solos mares transit, et in *femininum*, quod etiam in feminas transit.

II. Res Ecclesiæ quæ in feudum dari possunt, et feudi amissio vel alienatio.

a) Res sacras et spirituales in feudum concedi non posse, cum non sint in commercio hominum, ex dictis jam patet, nisi accessorie tantum rei alicui immobili sæculari in feudum concessæ unitæ sint, et cum universitate transeant, prout in jure patronatus castro alicui aut prædio annexo concedunt AA. Alia vero bona ecclesiastica, sine solemnitatibus ad alienandum hæc talia requisitis a jure, in feudum concedi non posse, cum talis infeudatio sit alienatio, ex dictis etiam patet, nisi fiat talis infeudatio de bonis jam ab antiquo infeudari solitis, hic et nunc tamen ad ecclesiam reversis, prout supra de emphyteusi dictum est, et ex sequenti paragrapho plus patebit.

b) Feudum patrimoniale clericum delinquentem contra feudorum leges non minus amittere quam laicum, certi juris est, cum in talibus feudis clericus æstimetur ut laicus; si vero feudum sit ecclesiasticum, quod clerico competit ratione sedis, aut dignitatis ecclesiasticæ, et quod ad mensam, v. g. prælati, pertinet, non amittit quidem absolute feudum tale ecclesia, ob delictum prælati; v. g. quia delictum personæ non debet in ecclesiæ detrimentum redundare, juxta reg. LXXXI in 6°. Fructus tamen prælatus, qui deliquit, non percipit, sed ad dominum directum redeunt, dum vivit talis prælatus; mortuo vero illo, vel deposito, ad successorem in prælatura revertuntur, prout habetur in lib. II *Feudorum*, tit. XL *de Capitulis Corradi*, § *Item si clericus*. Ut sic enim puniuntur competenter delinquentes, delictum tamen personæ non est ecclesiæ damnosum.

c) *De prohibita et illicita feudi alienatione*. Ex generalibus feudorum principiis responsio ad hoc quæsitum desumi debet (quæ intelligi debent tam de ecclesiastico quam de sæculari feudo), juxta quæ in genere docetur quod vassallus non possit valide feudum alienare, sive novum, sive antiquum illud sit,

sine consensu domini directi, ne fiat contemptus aut præjudicium domino directo; cum consensu tamen domini directi, sive tacitus hic sit, sive expressus, quod licite et valide feudum alienare possit vassallus, expresse habetur in pluribus feudorum juribus: ex quibus etiam patet quod vassallus in feudo quod habet, alterum (similem sibi quoad conditionem) subinfeudare possit, etiam sine consensu domini directi (cum in tali casu nihil patiatur dominus directus, cui prior vassallus, qui hic et nunc de feudo suo subinfeudavit alium, plene obligatus maneat), nisi aliunde prohibeatur.

III. An clerici, monachi, alique regulares succedere possint in feudis, vel ea acquirere?

a) Clericis universim jus succedendi in feudo negat jus commune feudale, ut constat ex l. II *Feudorum*, tit. xxx, cap. unic. *de Feudo feminæ*, et pluribus aliis feudorum juribus (neque enim qui miles Christi est, debet esse miles sæculi, ut jura illa dicunt), nisi ex prima institutione feudum tale sit ecclesiasticum, aut statuto, vel consuetudine, contrarium introductum sit, aut francum sit feudum tale, et ab omni obsequio præstando liberum; aut servitium tantum personale quidem exigit, quod tamen a clerico honeste vel per substitutum possit præstari; aut servitium tantum reale, pensio v. g. pecuniaria, etc., præstandum sit; aut feuda talia sint hæreditaria; ita ut ad quoscumque successores, etiam feminas extraneas, etc., transeant; aut denique clerici tales sint tantum in minoribus constituti.

b) Et hæc quidem de jure feudorum, quia tamen talia jura specificè disponunt de personis ecclesiasticis, aut ecclesiis, ob defectum jurisdictionis, quæ laicis competere non potest in personas aut res ecclesiasticas, hinc a jure canonico correctæ sunt, et de hoc sacrorum canonum jure, feudorum tam novorum quam antiquorum capaces sunt clerici et religiosi (cap. 6 et 7 *de Foro compet.*). Ita ut monasterium etiam in sui professi feudum succedat, si capax illud sit successionis et honorum stabilium, prout supra de emphyteusi dictum est (modo feudum vel francum sit, vel tale onus annexum habeat, quod etiam a monasterio præstari potest, ut modo ante dictum, et nec

expresse nec tacite prohibitum fuerit, in prima investitura, ne ad monasterium transeat), utilitatem illius feudi habens, quamdiu vixerit talis professus, ad agnatos autem proximos vel alios, qui in investitura prima vocati fuerunt, redditurum, si moriatur talis professus, cum ut sic nec monasterio in bona sui professi succedenti, nec feudo aut feudi domino præjudicium fiat.

NOTA. Quoad celebrem quæstionem de investituris quæ a temporibus Gregorii VII magnis animis inter imperium et Pontifices Romanos exagitata est, videri possunt historici ecclesiastici. Notandum est tantum quod, ut monet clar. De Angelis, duplex erat excessus imperatorum hac in re : imprimis imperatores impediabant liberam electionem episcoporum et abbatum, cum ante quamcumque electionem designabant personam quæ habitura erat feudum, et ei concedebant investituram : sic electores coacti erant feudatarium ab imperatore nominatum eligere. Alter excessus in hoc erat, quod feudi investitura dabatur per symbola quæ erant propria episcopatus et abbatiae, non autem feudi, nempe per traditionem *annuli et baculi pastoralis*; inde potestas spiritualis videbatur procedere ab imperatore.

TITULUS XXI.

DE PIGNORIBUS ET ALIIS CAUTIONIBUS (1).

Hactenus de nonnullis contractibus qui sunt variæ species alienationis acti sumus ; sequitur nunc de iis quæ contractibus in securitatem conventionis et debiti adjiciuntur. Istæ cautiones sunt variæ : alia *simplex*, quæ nuda promissione constat ; alia *juratoria*, qua creditor securus redditur mediante iuramento a debitore præstito ; alia *idonea*, quæ est vel *pignoratitia*, seu fit per pignora, vel *satisdatoria*, quæ per fidejussores fit, de qua agitur in titulo sequenti.

(1) De hoc contractu agit jus Rom. in Inst. lib. III, tit. xv, § 4; in Pandect., lib. XIII, tit. vii et lib. XX; in Cod., lib. VIII, tit. xiv-xxxv; jus Gall., in Cod. civ., lib. III, tit. xiv, xvii, xviii.

In hoc titulo agitur principaliter de contractu pignoris; tamen additur dispositio de cautione usufructuaria : inde rubrica tituli *de Pignoribus et aliis cautionibus*.

SECTIO PRIMA.

De pignoribus.

I. De natura et divisione pignoris.

a) *Natura pignoris*. 1° Pignus a pugno seu manu dicitur, quia de manu traditur. Sumitur sive *pro re ipsa* quæ in securitatem crediti datur, sive *pro ipso jure* reali quod in re sibi pignorata habet creditor, sive *pro ipso contractu pignoratitio* : hoc ultimo sensu potissimum accipitur in præsentî.

2° Pignus definitur : « Contractus realis, quo debitor creditori jus in re aliqua constituit in securitatem debiti. » Ita etiam Cod. civ. art. 2071. In hoc contractu consensus pacti habet se instar formæ, et res obligata instar materiæ. In jure civili Gallico, contractus pignoris dicitur *nantissement*; res pignorata, si est mobilis, *gage*; si vero sit immobilis *antichresis*. Dicemus postea quid proprie sit antichresis, et quomodo accipiatur in jure canonico et in jure civili. Pignus, licet generice sumptum solo nominis sono differat ab hypotheca, ut legimus in jure Rom., tamen, specificè sumptum, ab ea distinguitur : etenim pignus perficitur traditione rei, generatim mobilis, dum hypotheca nudo pacto constituitur, sine traditione rei. Ita etiam post jus Rom. Cod. civ. art. 2076. Deinde apud nos hypotheca non constituitur nisi in re immobili, ex art. 2114, 2119 Cod. civ. In effectu tamen non differunt, quia per pignus et hypothecam res sit obligata creditori in securitatem debiti, acquiritur jus distrahendi rem, si debitor sit in mora culpabili solvendi, tandem datur actio realis rem oppignoratam repetendi a quovis possessore.

b) *Divisio pignoris*. Pignus et hypotheca dividitur : 1° in generalem et specialem : *generalis* afficit et gravat omnia bona debitoris ; *specialis*, quædam certa bona tantum ; — 2° in pignus expressum et tacitum : *expressum* constituitur expresso consensu partium, vel jussu et voluntate testatoris, dum v. g. prædia sua obligat pro legatis a se relictis ; *tacitum*, quod plerumque a

lege seu jure inducitur, et ideo *legale* vocatur. Dicitur « plerumque » ; nam quandoque pignus tacitum est *conventionale*, seu solo tacito consensu partium contrahitur. Dividitur 3° in voluntarium et necessarium : *voluntarium*, quod etiam *conventionale* dicitur, quod ex partium consensu constituitur ; *necessarium*, quod auctoritate judicis inducitur. In jure Rom. erat duplex : *prætorium*, quod a prætore constituitur ante latam sententiam, cum actor mittitur in possessionem bonorum debitoris ex causa absentiae vel contumaciae ; et *judiciale*, quod inducitur per sententiam condemnatoriam debitoris et immissionem in ejus bona ad effectum executionis.

II. Qui possint rem pignori obligare?

a) Generaliter pignorare possunt omnes qui alienare possunt ; nam necesse est ut qui pignus constituit, habeat postestatem alienandi, cum, debito non soluto, creditor possit rem pignori datam distrahere. Contra qui contrahere vel alienare nequeunt, neque pignus possunt constituere : in specie

1° Pignorare nequeunt tutor, curator, prælatus, saltem pignore speciali, res immobiles vel mobiles pretiosas pupilli, minoris vel ecclesiae sine debitis solemnitatibus. Sed procurator habens omnino liberam rerum administrationem potest oppignorare res domini, si dominus solebat hoc facere ; secus, si id non solebat. Si non sit constitutus *cum libera*, nequit, nisi legitime præsumatur consensus domini.

2° Maritus fundum dotalem pignorare nequit, etiam uxore consentiente ; secus, si bona dotalia essent mobilia, vel etiam immobilia æstimato data, quorum periculum statim in maritum transit. Ita expresse jus Rom. (apud civilistas).

b) Recipere pignus pro credito possunt omnes creditores in quacumque causa tales, modo habeant facultatem contrahendi et seipsos obligandi ; et ideo pupillus sine tutore auctore non potest pignus accipere, ob metum actionis pignoratitiae : ita expresse jus antiquum.

c) Sed quæritur qui habeant *hypothecam legalem*, et in quibus rebus?

1° Maritus in bonis uxoris vel alterius dotantis pro dote sibi præstanda, et uxor in bonis mariti pro dote restituenda ; imo

apud nos, etiam pro donationibus matrimonialibus, pro successionibus aut donationibus quas recepit durante matrimonio, pro indemnitate debitorum quæ contraxit cum suo marito, etc. (art. 2121, 2125 Cod. civ.). 2° Fiscus in bonis subditorum (Cod. civ. art. 2121). 3° Pupilli et minores in bonis tutorum et curatorum : constat ex jus Gall. (art. 2121, 2135 Cod. civ.) ; ita etiam pupillus in re empta ex pecunia pupillari. 4° Venditor in re vendita, si emptor pretium non persolvit. 5° Legatarii et fideicommissarii in rebus a testatore relictis. 6° Locator in rebus a conductore in prædium urbanum invectis, non tantum pro securitate mercedis, sed etiam satisfactionis pro damnis illatis. Hæc omnia statuuntur expresse in jure Rom. Sed quæritur consequenter,

a) Qui creditores sint potiores in pignore? 1° Respondetur per regulam generalem : « Qui prior est tempore, potior est jure. » Unde qui prius pignus vel hypothecam accepit, potior est in pignore : quod intelligi debet de constitutione pignoris vel hypothecæ coram legitimo magistratu. Sed hæc regula intelligi debet de communibus creditoribus, nam dantur creditores privilegiati. Igitur 2° *fiscus*, seu respublica, saltem in causa primipilari, seu in causa publica annonæ et stipendiorum militarium, præfertur quibuscumque creditoribus ; at in aliis causis, *fiscus* generalem regulam sequitur. *Pupillus* in re nummis pupillaribus comparata, prælationem habet. *Mulier*, quoad dotem suam, præfertur omnibus creditoribus anteriorem hypothecam habentibus, excepto *fisco*. Tamen disputant civilistæ utrum præferatur iis tantum qui habent tacitam hypothecam, vel etiam qui habent expressam.

III. Res quæ pignori vel hypothecæ subijci possunt.

a) Res omnes quæ vendi vel alio modo alienari possunt, nisi specialiter sint exceptæ, pignori vel hypothecæ subijci possunt, ut bona immobilia, mobilia, ususfructus, servitutes prædiales, emphyteusis, etc. Ita etiam post jus Roman. Cod. civ. (art. 2072, 2075).

b) Quæ alienari, ita et oppignorari, prohibentur, quia oppignratio est quædam species alienationis late acceptæ. In specie, 1° sine justa causa et solemnitatibus juris non possunt subijci hypothecæ res seu bona Ecclesiæ immobilia aut mobilia pre-

tiosa (Extrav. *Ambitiosæ*, de rebus Eccl. non alien.). Disputant CC. an prælatis prohibita sit constitutio hypothecæ generalis in bonis ecclesiasticis, saltem sine solemnitatibus juris, licet cum justa causa.

2° Beneficia et pensiones ecclesiasticæ, quæ non sunt in commercio hominum : calices, patenæ, cæteraque ecclesiarum suppellex, nisi in casu urgentis necessitatis (c. 13 h. t.).

3° Res communi et publico usui deputatæ, uti plateæ et viæ publicæ, nisi princeps consentiat.

IV. De effectibus pignoris.

Effectus illi ad triplex genus revocari possunt : 1° ad jus creditoris ; 2° ad obligationem tam debitoris tam creditoris ; 3° ad actiones quæ oriuntur ex contractu pignoris.

a) *Jura creditoris*. 1° Habet in re pignoratam jus reale et possessionem. Ita etiam Cod. civ. (art. 2076) et hoc jus extenditur etiam ad ea quæ postea ex re nata sunt, et hæc possessio seu jus retinendi perdurat usque ad integram solutionem debiti. 2° Vi hujus juris realis, creditori non præjudicat debitor rem vendendo, donando vel aliter alienando, quia a quocumque possessore ille eam revocare potest, nisi consentiat alienationi hypothecam remittendo. 3° Potest rem sibi pignoratam subpignorrare alteri, non tamen pro majori quantitate : sed soluto debito a primo debitore, exstinguitur jus pignoris in secundo et tertio creditore, quia resolutio jure auctoris, resolvitur jus creditoris. 4° Si tempore præfixo debitum non solvatur, creditor, post triam denuntiationem, procedere potest ad venditionem rei et fructuum, ut ita sibi satisfiat pro debito. Ita in omnibus jus Rom. Sed injure Gall., non potest rem pignoratam vendere, licet possit obtinere a judice ut res vendatur actione publica, vel sibi tribuatur in solutionem ; quando venditur, jus habet in pretium rei pignoratæ præ aliis creditoribus (art. 2073 seqq. Cod. civ.).

b) *Obligationes debitoris* sunt, 1° ut non repetat rem pignoratam, nisi creditori, vel per solutionem vel alia ratione, satisfaciat, deinde ut solvat impensas quas fecisset creditor in conservando pignore. Ita etiam jus Gall. (art. 2080 Cod. civ.). 2° Obligatio creditoris est sive ut rem diligenter custodiat, et in damnis præstet dolum, culpam latam et levem (ita utrumque

jus Rom. et Gall., art. 2080 Cod. civ.), sive ut non utatur re pro suo commodo, nisi præsumatur consensus domini, sive ut, soluto debito, rem pignoratam restituat cum omnibus fructibus, (ita etiam utrumque jus Rom. et Gall., art. 2080 Cod. civ.). Tamen si maritus habeat pignus pro dote sibi promissa, non tenetur fructus restituere, quia fructus isti cedunt ad sustentanda onera matrimonii.

c) Actiones quæ oriuntur ex contractu pignoratitio, sunt :
 1° actio hypothecaria, seu utilis, competens creditori, ut rem sibi pignoratam vindicare possit a debitore vel alio quocumque possessore. Notandum est quod apud nos hypotheca conventionalis non habet effectus, nisi facta sit inscriptio (art. 2155 Cod. civ.), et hæc inscriptio debet renovari quolibet decennio, art. 2154; secus amittitur, non præcise hypotheca, sed ejus ordo præ cæteris creditoribus. Tamen contra tertium non intentatur, nisi prius excusso debitore principali. Hæc actio est realis.
 2° Actio pignoratitia personalis directa, competens debitori contra creditorem, ut, soluto integro debito, pignus cum fructibus restituat, et damna illata resarciat. Pignoratitia contraria competit creditori contra debitorem, ut impensas in pignus factas compenset. Quoad purgationem et extinctionem hypothecarum, specialius vide civilistas.

V. An contractui pignoris addi possit pactum antichreseos et legis commissoriæ?

a) Antichresis est pactum quo inter creditorem et debitorem convenit, ut donec debitum solvatur, creditor percipiat fructus ex pignore. Sed in jure Gall. (art. 2072 Cod. civ.) aliter intelligitur : antichresis dicitur quodlibet pignus in re immobili. Sed illud pignus nullum confert jus reale, nullum privilegium in rem. Verum percipiuntur fructus in compensationem debiti. Pactum illud, tanquam usurarium, damnatur jure canonico (cap. 4 et 6 h. t.), licet jure civili Romano et Gallico approbetur. Fructus ergo debent reddi, aut in sortem computari; etenim usura est quidquid ultra sortem accipitur; sed fructus pignoris, nisi in sortem computentur, ultra sortem acciperentur. Non potest fingi donatio illorum; nam donare non censetur qui eget, et egestate adactus rem oppignoravit.

Civilistæ fuse enumerant sive obligationes creditoris vel debitoris, sive effectus antichreseos quoad alienos; sed cum ille contractus a jure can. reprobetur tanquam usurarius, non est cur hæc omnia examinentur; et alius modus quo intelligitur in jure nostro, non tollit periculum usuræ.

b) Pactum legis commissoriæ datur in pignore, quando inter creditorem et debitorem convenit, ut si iste debitum intra statutum tempus non solvat, pignus pro eo datum committatur et transeat in dominium creditoris.

Illud pactum est etiam illicitum et irritum, etiamsi ex intervallo adjiciatur: constat ex cap. 7 h. t., post jus civile Romanum. Hujus prohibitionis duplex assignari potest causa. Prima est ut coerceatur fœneratorum avaritia, quorum fraudibus, talium pactorum licentia, obnoxios reddit debitores. Altera est, ut tollatur usurariæ iniquitatis periculum; nam plerumque pignora pecuniæ creditæ quantitatem valore suo multum excedunt. Est ergo discrimen inter pignoris et venditionis contractum, quod in isto nullum est periculum fraudum et usurarum.

c) Aliquod pactum simile superiori considerari posset, nempe quo, si certo tempore non solvatur, pignus vendi possit. Illud pactum nullo jure reprobatur, si venditio fiat justo pretio; nam excessus pretii restituitur debitori, ac proinde nulla probatur injustitia.

SECTIO II.

De cautionibus.

1° Cautio generatim est assecuratio partis alterius circa id quod sui interest vel quod sibi debetur. Superius varias species cautionis enumeravimus. Hic agitur tantum de usufructuaria, seu de cautione usufructuarii. Usufructuarius est cui concessus est ususfructus, seu jus alienis rebus utendi fruendi, salva eorum substantia.

2° Cautio in contractu ususfructus addi solet, diversa pro diversitate bonorum quæ ad usumfructum concessa sunt. In usufructu proprie dicto, qui constituitur in rebus quæ usu non consumuntur, usufructuarius cavere debet ut istæ non pereant, deteriorentur, etc., et finito usufructu restituantur, si adhuc existant; vel, si culpa ejusdem interierunt, æstimatio earum.

Ususfructus improprie dictus constituitur in rebus fungibilibus, ut finito usufructu, res ejusdem valoris et quantitatis restitatur.

3° Hæc cautio debet esse idonea, videlicet pignoratitia vel fidejussoria; generatim juratoria tantum non admittitur, ob inopiam idoneæ, nisi qualitas usufructuarii plene probet nulum esse periculum interitus vel deteriorationis; quo casu, arbitrio judicis, admitteretur juratoria, juxta communem sententiam.

4° Hanc cautionem præstare debent omnes usufructuarii, et in omni usufructu, quocumque modo constituatur, sive a lege, sive a judice, sive testamento aut contractu, etc.; quia sicut usufructuarius uti potest re fructuaria, ita et dominus proprietatis securus esse debet de proprietate. Tamen lex hanc cautionem remittit, tum patri in bonis adventitiis filii, non tamen matri, quæ caret patria potestate, tum donatori omnium bonorum usumfructum sibi reservanti, tum fisco, qui non solet satisfacere, quia semper præsumitur esse par solvendo.

Quoad cætera de materia pignorum, vide civilistas.

TITULUS XXII.

DE FIDEJUSSORIBUS (1).

Præcedenti titulo de pignoribus et aliis cautionibus recto ordine subjungitur titulus de fidejussoribus; nam fidejussio est species cautionis idoneæ, et ideo est etiam contractus accessorius, qui nempe supponit contractum specialem, cui accedit; licet titulus sit de fidejussoribus, tamen de fidejussione principaliter agitur.

I. Quid et quotuplex sit fidejussio.

a) *Natura fidejussionis.* Fidejussio dicitur a fide et jussu vel

(1) Quoad jus Rom., vide Inst., lib. III, t. XXI; Pandect., lib. XXVII, t. VII, et lib. XLV, t. I; Cod., lib. II, t. XXI, lib. VIII, t. XLI; Authent. nov., 4 et 51; jus Gall., Cod. civ., lib. III, t. XIV.

jussione, et ideo juxta etymon significat « alterum de sua fide certum esse jubere ». Definitur : « Contractus verbalis quo quis rogatus promittit se soluturum quod debet alius, si debitor principalis non solverit ; » qui ita promittit et obligationem solvendi in se suscipit, dicitur *fidejussor*. Hac definitione patet : 1° fidejussorem distingui ab aliis personis quæ pro altero intercedunt ; nam sponsor sponte propria intercedit, et actione mandati convenit debitorem, si pro eo solvit ; mandator alteri pecuniam credi seu mutuam dari mandat, etc.

2° Sequitur etiam non esse proprie fidejussorem qui pro alio debitorem se principalem constituit ; fidejussoris obligatio est tantum accessoria obligationi principali.

Inde 3° si principalis obligatio est omnino invalida, etiam fidejussoria erit invalida : ita etiam jus Gall. (art. 2012 Cod. civ.). Ratio est, quia accessorium sequitur principale, ut fert effatum ; porro fidejussio est contractus accessorius. Unde quæritur,

b) *Cui obligationi accedere possit fidejussio?* Generaliter accedere potest omni obligationi, etiam naturali vel civili tantum ; excipitur solum obligatio dotis ab uxore datæ, pro qua uxor nequit exigere fidejussores a marito, nisi dos detur ab extraneo ; secus læderetur amor conjugalís. In causa criminali criminaliter intenta, evidenter dari nequit fidejussio, cum nemo sit dominus vitæ et membrorum. Ex jure Romano erat contractus solemnís qui fieri debebat per certam verborum formulam ; sed jus canonicum et jus Gall. hodiernum (art. 2015 Cod. civ.) nullam formulam consecratam exquirunt, licet ex art. citato jur. Gall. fieri debeat fidejussio verbis expressis, quia non præsumitur. Sed juxta jus can. oretenus fieri posset.

c) *Divisio fidejussionis.* Fidejussio, non secus ac satisfactio seu pignus, dividitur 1° in *necessariam*, quæ a lege, vel magistratu exigitur, et *voluntariam*, quæ talem exactionem non habet ; 2° in *judicialem*, quæ constituitur in judicio, et *extrajudicialem*, quæ fit extra judicium. In jure Gall. (art. 2040-2043, Cod. civ.), judicialis opponitur legali, quatenus hæc ipsa lege constituitur, altera judice. Sed præterea dividitur etiam 3° in *principalem*, qua fidejussor obligat se pro debitore principali, et *falcidianam*, seu vicariam, qua fidejussor obligat se pro fidejussore ; 4° in *simplicem*, qua quis pro debito se simpliciter obli-

gat, et *indemnitas*, qua quis se obligat in residuum, si hoc creditor consequi non posset.

II. Qui fidejungere possint?

Regulæ generalis instar est quod fidejussores esse possint omnes et soli qui possunt se obligare, nisi specialiter a jure prohibeantur. Ex speciali dispositione juris Gallici (art. 2080, 2040), fidejussor domicilium habere debet in territorio curiæ appellationis loci in quo fidejussio dari debet, ne difficile nimis sit creditori rem suam repetere. Deinde fidejussor habere debet bona sufficientia ad assecurandum debitum pro quo fidejubet (art. 2019, 2040 Cod. civ.).

Prohibentur ex jure Rom., præter infantes, furiosos et his similes qui nullo modo contrahere queunt: 1° pupilli sine auctoritate tutoris, et minores, nisi accedat auctoritas curatoris; si curatorem non habeant, tenentur quidem fidejussione a se facta; sed si lædantur, habent beneficium restitutionis in integrum; 2° milites qui in castris atque expeditione versantur, ne forensium negotiorum occupatione a militiæ studio avocentur; 3° religiosi sine consensu prælati, nam religiosus non habet ex quo creditoribus satisfaciat, si debitor principalis deficiat; 4° clerici, ex cap. 1 h. t., ne sæcularibus negotiis se implicent. Tamen si fidejubeant, tenet fidejussio, quia nullo jure irritatur, licet illicita declaretur. Ex decreto S. Congr. Conc. 15 mart. 1642, sicut clerico constituto in sacris interdicta est alienatio patrimonii sine licentia episcopi, ita etiam fidejussio super bonis et fructibus ejusdem patrimonii; 5° prælatus, saltem pro magna quantitate vel cum notabili detrimento ecclesiæ: ita can. *Te quidem* 29, causa 11, q. 1°. Posset tamen fidejungere ex justa causa et in parva quantitate, quia id non excedit liberam potestatem administrandi quam habet prælatus. Si fidejubeat nomine proprio, ille solus obligatur ex bonis patrimonialibus; si vero nomine ecclesiæ cum consensu capituli, tum quidem ecclesia obligatur, quia prælatus et capitulum repræsentant totum corpus ecclesiæ; verumtamen si ecclesia læsa sit hac fidejussione, illi subvenitur remedio restitutionis in integrum; 6° mulier fidejungere nequit, non solum pro marito, ut antiquius statuebatur, sed etiam pro qualibet persona; idque propter

imbecillitatem sexus illi tribuit senatusconsultum Velleianum. Admittuntur tamen plures exceptiones : vide civilistas.

III. De effectibus fidejussionis.

Duplex est : a) Obligatio fidejussoris ad solvendum debitum, non solvente debitore. Hæc obligatio transit ad hæredes, excepta nihilominus apprehensione corporis (art. 2019 Cod. civ.). Sed habet triplex beneficium : 1° ordinis seu excussionis, quo petere potest ut prius excutiantur facultates debitoris principalis, ut constet eum imparem esse, nisi huic beneficio ordinis seu excussionis renuntiaverit, aut in solidum se obligaverit cum debitore.

Si sunt plures fidejussores, unusquisque tenetur ad totum debitum ex art. 2025 Cod. civ. Tamen unusquisque fidejussor habet 2° beneficium divisionis : scilicet potest exigere ut creditor dividat suam actionem et eam restringat ad partem uniuscujusque, etiamsi expresse omnes fidejussores se obligassent in solidum ; sed si unus fidejussor esset impar, fidejussor qui divisionem postulavit, teneretur pro eo, proportionem servata ; sed si post divisionem, alii facti sunt impares, postulans ad nihil tenetur : ita art. 2026 Cod. civ. Sed si singuli se obligassent tantum pro parte debiti, pro illa sola conveniri possunt, quia ad plus non teneretur fidejussor quam in contractu fidejussionis conventum est. Tandem 3° si duplici beneficio superius declarato juvari nequeat, habet beneficium cedendarum actionum, quoolvere non tenetur debitum, donec ei creditor cedat actiones quas habet adversus principalem debitorem, confidejussores et pignorum possessores. Sed si solvat, actiones istæ cedi non possunt post executionem solutionis factæ. Tamen remaneret adhuc recursus, non tantum contra principalem debitorem, sed etiam contra alios confidejussores, ex art. 2033 Cod. civ. Sed ex jure Romano, absque hac cessione, nulla actio competit adversus confidejussores. De hoc late disputat Molina in suo tractatu *de Just. et jure*. Sed fidejussor nequit, juxta multos, lucrum aliquod a debitore percipere pro fidejussione, seclusis damno emergente, lucro cessante, periculo sortis ; ratio est, quia illud lucrum perciperetur sine ullo titulo legitimo, ac proinde esset usurarium.

b) Actio competit creditori contra fidejussorem ejusque hæredes. Olim concedebatur creditori potestas conveniendi fidejussorem, etiam ante debitorem principalem. Sed ab imperatore Justiniano introductum est beneficium ordinis seu excussionis, quod remanet in nostro jure hodierno. Sunt tamen plures exceptiones quas enumerant civilistæ.

IV. De extinctione fidejussionis.

Regulariter, extinguitur fidejussio solutione facta sive a principali sive ab ipso fidejussore, atque generatim ex variis causis quæ extinguunt obligationem (art. 2034, 1234 Cod. civ.). Sed enumerantur in specie aliqui casus in quibus fidejussio expirat et fidejussor liberatur ante solutionem factam :

1° Si creditor eam remittat, etiam per legatum, quia fidejussio est in favorem creditoris.

2° Si fidejussor pactum fecerit cum debitore, ut post certum tempus, solutione non facta, etiam eum a fidejussione liberet; nam contractus a conventionem legem accipiunt.

3° Si graves inimicitiae ortæ sint inter debitorem et fidejussorem, debitoris culpa; non ita si culpa fidejussoris, quia secus esset semper in potestate fidejussoris se a fidejussione liberari.

4° Si inter creditorem et debitorem principalem fiat novatio obligationis principalis, in quam fidejussor non consensit, nec de novo fidejussit.

5° Si fidejussor succedat debitori in bonis, ut ejus hæres : in nostro jure, ex art. 2035 Cod. civ., non exstingueretur actio creditoris contra fidejussorem fidejussoris. Ex jure Rom., si obligatio fidejussoria est utilior creditori quam obligatio debitoris, tunc obligatio quoad illum excessum permanet, sicut vicissim permanet obligatio debitoris, si debitor succedat fidejussori, et obligatio debitoris sit magis utilis creditori.

6° Si creditor contra conventionem proroget terminum debitori; tamen si fidejussor fuisset simpliciter datus et in omnem casum, et prorogationi non contradixisset, ex prorogatione non liberaretur.

7° Si debitor incipiat prodigaliter vivere vel peregre sit profecturus, et diu non rediturus, fidejussor non posset ante solutionem petere liberationem.

Tandem 8° si ex facto creditoris impossibile evadat beneficium credendarum actionum, seu impossibilis fiat subrogatio fidejussoris in illius jura, hypothecas et privilegia (art. 2037 Cod. civ.) Ratio est, quia fidejussor nequit remanere obligatus erga creditorem qui juribus propriis fidejussionis eum spoliavit.

Nota. Hactenus in corpore Juris, a titulo XIV ad tit. præsentem, actum est de contractibus et obligationibus; in sequenti agitur de modis quibus obligatio tollitur, et sic relinquuntur cæteri contractus qui sunt minoris momenti, et ex jure civili supplendi. A quibusdam canonistis hic enumerantur illi contractus vel quasi-contractus, prout admittuntur et definiuntur a jure Romano; sed cum ex una parte jus Romanum in istis contractibus eorumque solemnitatibus non semper concordet cum jure hodierno, et ex altera, non modo civilistæ, sed etiam theologi in tractatu de contractibus, illos contractus, quantum satis est, expendant, hic prætermittitur etiam brevissima illorum contractuum enumeratio.

TITULUS XXIII.

DE SOLUTIONIBUS (1).

Pignora, hypothecæ et fidejussiones constituuntur in securitatem solutionis. Debitore principali non solvente, ad solvendum compellitur fidejussor; merito igitur post superiores titulos sequitur titulus de solutionibus, et recto ordine immediate succedit titulo de fidejussoribus.

I. De natura solutionis et requisitis ad illam.

I. *Natura solutionis.* Solutio generice accipitur pro quacunque liberatione seu satisfactione; hoc sensu, sub se complectitur novationem, acceptationem, compensationem, pactum de non petendo, et alios modos quibus obligatio exstinguitur. Solutio specificè accepta est naturalis seu realis ac legitima præstatio ejus quod debetur. Sic potissimum sumitur in hoc titulo.

(1) Quoad jus Rom., vid. Instit., lib. IX, t. xxx; Pandect., lib. XLVI, t. II-IV; Cod., lib. VIII, t. XLII-XLIV; quoad jus Gall., Cod. civ., lib. IX, t. III, c. 5, sect. 1.

Definitur: « Rei, debito loco et tempore, creditori facta redditio. » Igitur ut recte fiat solutio, requiritur ut id quod solvitur, sit idipsum quod debetur; ut fiat debito loco, nam multum interest creditoris et debitoris quo loco fiat solutio; tandem ut fiat tempore debito. Itaque

II. *Requisita ut solutio rite fiat.* a) Ex parte rei solvendæ, requiritur: 1° ut solvatur res quæ debetur, nam aliud pro alio solvi non potest, invito creditore, etiamsi res sit æque bona: ita etiam art. 1245 Cod. civ. Solvi debet id quod debetur, et non, v. g., pecunia loco vini vel frumenti, vel moneta chartacea loco monetæ metallicæ seu conventæ, nisi solvatur differentia, quæ vulgo dicitur *change* (S. Congr. Univ. Inq., 20 apr. 1876 et 12 sept. 1877). Tamen si debitor ponatur in impossibilitate reddendi rem ipsam, tunc reddere deberet valorem seu æquivalens. 2° Requiritur ut solvatur totum illud quod debetur, seu ut solutio sit integralis pro toto debito, nam particularis solutio, propter facilem minutæ pecuniæ consumptionem, damnosa est creditori: ita etiam art. 1244 Cod. civ. Tamen si creditor ultro admittat solutionem per partes vel ita conventum sit, aut per partes creditum sit, vel ex diversis causis debitum, particularis esse posset solutio: ita post jus Rom. Cod. civ. (art. 1153 et seq.). Sed alias causas admittit, scilicet: quoad hæredes debitoris (art. 1220), in casu compensationis et fidejussionis (art. 1290, 2026), ex concessione judicis (art. 1224).

3° Notandum est quod solutio non necessario facienda est in eadem specie monetæ in qua mutuum, v. g., datum est; sufficit ut fiat in quacumque specie currentis et valentis monetæ, seu juxta actualem nummorum valorem legalem: ita etiam art. 1895. Cod. civ. quoad mutuum. Ratio est, quia in solutione generali, non attenditur materia, sed valor; deinde pecunia in suo genere regulariter mutuam functionem recipit. Tamen si de eadem specie reddenda expresse conventum esset et illa adhuc existat, conventioni standum esset.

b) Ex parte loci solutionis, 1° si certus locus fuit determinatus, solutio fieri debet in loco convento, nec alibi a creditore peti potest: ita etiam art. 1247 Cod. civ. 2° Si non fuit expressus locus solutionis, solutio regulariter peti potest vel in loco contractus, vel in domicilio debitoris. Art. 1247, 1609, 1651,

determinant casus in quibus solutio fieri debet in loco contractus, seu potius in loco ubi res erat tempore contractus, quia potius agitur de traditione rei, quam de solutione, juxta art. 2247. Extra casus in superioribus articulis enumeratos, solutio fieri debet in domicilio debitoris, et quidem expensis debitoris, ex art. 1248. Cod. civ., seclis expensis quietantiæ, quæ cadunt in creditorem.

c) *Quo tempore solutio facienda sit?* 1° Si certum tempus fuit præfixum, solutio facienda est in termino convento, etiam si creditor illam non urgeat, quia dies ipse interpellat pro creditore. 2° Si de epocha solutionis nihil actum sit inter partes, si obligatio sit pura, præsentī die debetur; quod intelligi debet moraliter; quapropter si iudex tempus competens non assignaverit, solutio differri potest donec debitum petat creditor; is non censetur invitatus quoad dilationem, si non petat; secus si non peteret ex aliqua ignorantia, timore, impatientia vel alia ejusmodi causa; quo casu debitor, si non statim solvat, erit in mora culpabili. Sed, ex altera parte, si debitor ex errore solvit ante tempus conventum, et probat aliquid, ex hac anticipata solutione, lucri præter sortem cessisse, creditori potest illud repetere.

II. Cui solutio fieri debeat?

a) Quando unicus est creditor, solutio præstari potest 1° ipsi creditori, si rerum suarum administrationem habeat: ita etiam Cod. civ. art. 1241; et creditor tenetur acceptare solutionem debito modo, tempore et loco factam; unde si eam nolit recipere, poterit debitor pecunias deponere apud magistratum, periculo creditoris (art. 1257 Cod. civ.). Sed in nostro jure ad talem effectum solutionis nonnullæ requiruntur solemnitates seu formalitates præscriptæ art. 1258 et seq. Cod. civ. et art. 812 Cod. proc. civ. Verum ut pupillo et minori solvatur, requiritur tutoris vel curatoris auctoritas et decretum judicis; secus minor vel pupillus, per solutionem læsus, restituitur etiam in integrum. 2° Recte etiam solvitur procuratori creditoris instructo generali mandato, seu qui ab aliquo præpositus sit omnibus negotiis: sufficeret tamen speciale mandatum ad solutionem recipiendam; sic solutio fieri posset etiam servis, filiis-

familias, si ipsi exigendis pecuniis præpositi sint. 3° Solvi potest creditori creditoris, si is consentiat; sed si hæc solutio fieret sine consensu et mandato creditoris immediati, debitor ipso jure manet obligatus creditori. Tamen, in hoc casu, debitor opponere potest exceptionem doli, quatenus creditor dolo petit quod mox creditori suo restituere debet.

b) Quando sunt plures creditores, quo ordine facienda sit solutio? Si bona debitoris sunt paria omnibus creditoribus solvendis, nulla est difficultas. Si vero non sufficiunt omnibus creditoribus: 1° ante omnia solvendæ sunt expensæ judiciales et funerales, et quæ medicis debentur; sed necesse est ut medici, pharmacopæi repetant intra annum, secus debitum præscriptione exstingueretur (art. 2294 et 2372 Cod. civ.). Licet actio funeraria sit personalis, et actio realis ex pignore generatim præferatur actionibus personalibus, tamen ab ista lege generali excipitur actio funeraria pro sumptibus in ultima infirmitate contractis. Ratio est, quia humanitas et commiseratio id exigunt, ne nullus inveniatur qui velit ægrum curare aut mortuum condigno honore sepelire. Jus Gall. habet ut privilegiatos illos creditores, sed tantum quoad bona mobilia. At jus Rom., ab omnibus canonistis admissum, extendit ad omnia bona, et præscriptio hæc videtur magis consentanea juri naturali, ac proinde valere in foro interno.

2° Solvendi sunt deinde creditores hypothecarii, secundum ordinem prælationis aut temporis aut inscriptionis.

3° Succedunt creditores personales seu chirographarii, qui nullo prælationis aut temporis ordine juvantur.

Disputant TT. et civilistæ, an sit ordo prælationis inter creditores titulo oneroso et titulo gratuito, pauperes et divites, aut inter debita diversi temporis? Sed intra ambitum probabilitatis remanet nostra conclusio, quod nullus admittatur ordo prælationis inter debitores chirographarios.

4° QuærunT TT. an possit debitor, omnibus debitis solvendis impar, uni creditori præ aliis solvere? Respondetur uno verbo: Si adhuc penes debitorem sit legitima possessio bonorum et actus reipsa vel legaliter non sit fraudulentus, et ex altera parte creditor bona fide receperit solutionem debiti sui, non tenetur restituere aliis creditoribus.

III. A quo fieri debeat solutio?

a) Solvere possunt : 1° debitor liberam habens rerum suarum administrationem : ita etiam art. 1237 Cod. civ. Unde pupilli, minores, etc., non recte solvunt sine auctoritate tutoris vel curatoris, quia solutio est species alienationis. Solutio sic facta est irrita, et res ab istis tradita vindicari potest : tamen juxta jus Gall., hoc applicari nequit in his casibus in quibus creditor habet dominium, etiam ante solutionem, seu re nondum tradita, ad sensum art. 1138 Cod. civ. Tunc incapax solvens nequit rem solutam repetere. Item, juxta jus Rom. et Gall., ex art. 1138 Cod. civ., si bona fide res fungibilis consumpta fuisset a creditore, convalesceret solutio, et dominium rei consumptione acquireret creditor ; 2° procurator cum libera, vel saltem instructus mandato speciali ; 3° quicumque alius pro debitore, etiam ignorante et invito, solvere potest, cum semper liceat meliorem conditionem alterius facere : tamen qui pro invito solvit, non potest solutum repetere, quia præsimitur donasse.

b) Speciatim quæritur quomodo successor in prælatura vel beneficio obligetur ad solvenda debita antecessoris ? 1° Debita, nomine ecclesiæ pro ejus necessitate contracta, tenetur successor persolvere : constat ex cap. 1 huj. tit. Disputant canonistæ utrum eo casu creditor probare debeat id quod dedit, in ecclesiæ utilitatem conversum esse. Sed in praxi sufficit ut debitum contractum sit cum debitis solemnitatibus ; tunc præsimitur conversum in utilitatem ecclesiæ. 2° Si debita sunt personalia, solvi debent ex bonis patrimonialibus, vel, in defectum eorum, ex redditibus ecclesiasticis a prælato relictis. His deficientibus, solvi debent ex redditibus ecclesiæ, saltem si debita contracta fuerunt pro necessaria et decenti sustentatione antecessoris, vel pro valetudinis reparatione, imo etiam pro ejus sepultura. Secus si antecessor contraxit ad splendorem, luxum et res inutiles ; nam ecclesia debito prælati non debet gravari, et creditor suæ facilitati debet imputare, si damnum sentiat.

IV. Quomodo facienda sit solutio?

Modus in solutione observandus. 1° Ex parte creditoris est, ne is, etiam in debito liquido, propria auctoritate sibi solu-

tionem faciat ex bonis debitoris, cum jus sibi dicere nemo possit: secus, occupando bona debitoris, pœnas invasorum incurrit et actionem perdit. Prius ergo debet amicabilem debitorem convenire; si vero hoc non sufficiat, tunc adire debet judicem, qui debitorem citet et solutionem faciendam imperabit.

2° Quoad debitorem, si bona ejus sunt insufficientia ad debita solvenda, potest, ad instantiam unius vel plurium creditorum, detrudi in carcerem, juxta illud axioma: « Qui non habet in ære, luat in cute. » Tamen si bona sua omnia creditoribus dimittat, et promittat se satisfacturum pro residuo, cum ad pinguiores fortunam venerit, carcerem effugere poterit. Sed hoc beneficio cessionis non gaudent fures, prodigi, dilapidatores et alii commiseratione indigni.

Sed, ex altera parte, 3° sunt quædam personæ quæ conveniri nequeunt ultra id quod, congrua sustentatione retenta, solvere possunt: habent enim privilegium competentiae. Causa reverentiae, pietatis et necessitatis suadet certas personas non esse condemnandas ultra id quod facere possunt. Privilegio competentiae fruuntur parentes adversus liberos, liberi adversus parentes, ascendentes respectu descendentium, et vicissim, donator, si conveniatur ex donatione, socii ejusdem societatis adversus socios, uxor, si conveniatur a marito ex promissione dotis, mulieres honestæ ob pudorem sexus, milites, etc.

Sed speciatim 4° quoad clericos, isti in majoribus, vel etiam, juxta plures, in minoribus constituti, fruuntur privilegio competentiae, ut constat ex cap. 3 huj. tit. Sed adhuc necesse est ut constet de inopia, et illi clerici sint inopes ex causa inculpabili, et ideo conveniantur in causa civili, imo et personali; nam conventus actione reali non potest uti hoc privilegio, quod personale duntaxat est; necesse est etiam ut clericus recognoscat et fateatur debitum, atque bona sua non occultet. Clerici huic privilegio renunciare nequeunt, quia concessum est in favorem totius collegii ecclesiastici. Idem dicendum est de parentibus et conjugibus. Ita quoad omnia jus Rom., communi suffragio canonistarum approbatum, cui consonat jus Gall., secluso privilegio competentiae, quod saltem non eget approbatione juris civilis, tum quia quoad clericos fundatur in lege superiori Ecclesiæ, tum quia proxime descendit a lege naturali quoad alios.

V. De solutione indebiti et effectibus solutionis.

a) Aliquid indebitum esse potest naturaliter tantum, vel civiliter tantum, vel utroque modo. 1° Qui solvit quod nec naturaliter, nec civiliter debitum fuit, potest illud repetere, si ex facti vel etiam juris errore persolvit, nam in damno vitando error obesse non solet; deinde si aliquid sine causa est penes accipientem, æquitas non patitur ut penes eundem remaneat; nam is cum jactura alterius locupletaretur. Itaque in hoc casu datur actio indebiti, seu actio personalis, quam indebite solvens habet contra eum cui indebitum per errorem solvit. Sed si aliter solvit, non potest illud repetere, quia censetur donasse. Secus, si mente dubia et titubante solvit; nam, juxta reg. xli jur. civ., in re obscura, melius est favere repetitioni, quam adventitio lucro.

2° Qui solvit, etiam ex errore facti vel juris, quod erat civiliter duntaxat indebitum, sed naturaliter debitum, non potest illud repetere, quia obligatio naturalis sufficiens est ad faciendam compensationem. Tamen, juxta Reiffenstuel (n° 71 prætit.), qui per ignorantiam facti solvit, potest solutum repetere, si, ignorantia non crassa aut affectata, solvit.

3° Qui solvit indebitum naturaliter, civiliter debitum, potest illud repetere: ex cap. fin. h. t. Ratio est, quia qui per errorem solvit, decertat de damno vitando; is vero qui solutum accepit, de lucro captando.

Sed generatim asserens se indebitum solvisse, probare debet quod fuerit indebitum, quia præsumptio stat contra solventem. Verum si adversarius fateatur se a repetente solutionem accepisse, aut si de solutione accepta convincatur, ipse probare debet nonnisi debitum accepisse.

b) *Effectus solutionis.* 1° Ex parte *debitoris*, est liberatio ipso jure, non solum a debito principali, sed etiam ab obligationibus accessoriis pignoris, hypothecæ et fidejussionis. Ad suam securitatem, si chirographum dedit, illud repetat: si nullum dedit, potest a creditore petere apocham, vulgo quietantiam.

2° Ex parte *creditoris*, est dominium rei solutæ, si saltem fuit antea ejus dominus; secus, in creditorem non transfertur, nisi possessio et conditio usucapiendi.

NOTA. Civilistæ alios præter solutionem enumerant modos tollendi obligationem, v. g. novationem, quæ est prioris debiti in aliam obligationem transfusio; delegationem, dum mutatur persona debitoris, seu loco prioris debitoris alter substituitur; confusionem, pactum de non petendo, compensationem, etc. Præcipui modi recensentur in art. 1234 Cod. civ.

TITULUS XXIV.

DE DONATIONIBUS (1).

Hactenus de contractibus et de solutione obligationis quæ ex contractu nascitur, actum est. Propter analogiam materiæ, donatio illis admiscetur, licet de se non sit contractus proprie dictus, cum non producat obligationem, nisi ex parte donatoris; tamen est actus qui ex privilegio et assistentia juris parit obligationem et actionem, sicut pacta legitima.

SECTIO PRIMA.

De donationis natura et varietate.

I. Quid sit donatio et quæ ad illam requirantur?

a) Donatio, quoad nomen, est doni datio; quoad rem, est liberalitas rei donatæ, nullo jure cogente, facta. Differt a promissione acceptata, quia hæc non habet actualem translationem dominii; bene vero donatio, præsertim perfecta. Differt a pollicitatione, quia hæc est nuda promissio, absque acceptance promissarii. Tandem differt a stipulatione, quia hæc est promissio sub certa verborum forma, nimirum præcedente creditoris interrogatione et subsequente responsione debitoris obligationem acceptantis. Donatio vero non requirit certam verborum formulam.

b) Ad essentiam donationis requiritur : 1° ut res donata non fuerit aliunde debita, saltem ex justitia; 2° ut donans sit idoneus

(1) De his agit jus Rom., in Inst. lib. II, t. VII; in Pandect., lib. XXXIX, t. v, VI in Cod., lib. VIII, t. LIV-LVII, in Nov. 87, 92; jus Gall., lib. III, t. II, c. 1, 2, 4.

et voluntatem donandi habuerit exterius manifestatam; 3° ut donatio fuerit acceptata a donatario; nam donatio, sicut et promissio, antequam acceptetur, nullam parit obligationem in donante vel promittente; quia translatio dominii non fit sine voluntate acquirentis. Tamen si donatio facta esset ecclesiæ vel ad aliam causam piam, regulariter non requireretur acceptatio administratoris ecclesiæ vel causæ piæ, quia ejusmodi promissiones Deo fiunt, qui statim acceptat, si de bono meliori sint.

c) Sed quæritur qualis esse debeat hæc acceptatio donationis? Ut valida sit, requiritur ut donatio non revocetur ante acceptationem, et si absenti fiat per nuntium vel epistolam, intimetur donatario et is acceptet coram nuntio; sed probabilius non requiritur ut acceptatio facta, donatori innotescat per nuntium vel epistolam; ratio est quia, cum per acceptationem donatarius non se obliget promittenti, non est cur ea ei intimari debeat. Tamen apud nos, ex art. 932 Cod. civ., donator non ligatur donatione, nisi a die quo ipsi innotuit acceptatio.

II. Quotuplex sit donatio.

1° Dividitur in *realem* seu perfectam, quæ fit cum actuali traditione, et *verbalem* seu imperfectam, qua res actu equidem datur, non tamen actu extraditur, adeoque perficienda erit actuali traditione, et non confert nisi jus ad rem habendam (c. 1 h. t.). Imperfecta illa differt tamen a promissione gratuita; nam promissio pro objecto habet obligationem futuræ translationis dominii in alium, dum in donatione imperfecta, fit actualis translatio dominii, complenda per traditionem futuram.

2° In *mere gratuitam*, quam alii simplicem et proprie dictam vocant, quæ fit ex puro motivo liberalitatis et ob nullam aliam causam beneficio extrinsecam, et in donationem *ob causam*, puta extrinsecam, quæ non sistit in puro motivo liberalitatis et beneficii, sed fit ob causam extrinsecam et ex quodam debito, uti dos, donatio propter nuptias. Et hæc non est donatio stricte dicta, cum quis ad eam jure cogi possit. Sub hac contineri videtur remuneratoria ob merita donatarii, vel ejus patris aut alicujus ex familia; non enim requiritur ut illi ipsi fiat qui bene sit meritus, sed sufficit ut intuitu illius fiat. Licet hæc donatio

remuneratoria seu antidotalis fiat ex causa gratitudinis, tamen, cum fiat nullo jure cogente, potest dici vera donatio.

3° In *donationem inter vivos*, quæ fit nullo mortis intuitu, sive illam faciat sanus vel infirmus, et *mortis causa*; quæ fit mortis intuitu, sive a sano sive ab infirmo; per illam quis bona sua in alium confert, eo animo, ut, morte secuta, ejus fiant. In prima, bona conferuntur irrevocabiliter; in secunda, modo revocabili.

Præterea dividitur etiam in *puram* et *conditionalem*; sed necesse est hodie, ex art. 944 Cod. civ., quod conditio non pendeat a sola voluntate donatoris; nam apud nos donatio est irrevocabilis, in hoc sensu quod a donatore revocari nequeat.

Si dubium est, an sit donatio inter vivos aut mortis causa, præsumitur quod sit donatio inter vivos; nam donationis verbum magis proprie acceptum intelligitur de donatione inter vivos et simplice.

SECTIO II.

De iis qui donare vel donationem recipere possunt.

I. De habilibus ad donandum.

Regulariter, omnes et soli domini qui rerum suarum administrationem habent et specialiter a jure non prohibentur: capacitas donandi ab ipso: jure naturali oritur, et ex ipsa natura dominii deducitur.

a) Defectu *dominii*, donare nequeunt: 1° tutores, curatores et prælati ex rebus ecclesiæ (c. 2, 3, 4). Quoad prælatos, plura sunt notanda. Nequeunt facere magnas donationes de rebus ecclesiæ, ut aperte constat ex cap. 2 h. t.: etenim rectores ecclesiarum non sunt domini, sed procuratores. Sed modicas rite faciunt, ubi est loci consuetudo (c. 2 h. t.); si omitterentur, esset suspicio avaritiæ. Multi etiam id generatim concedunt, tanquam conditionem liberæ administrationis, dummodo donationes modicæ non plus justo iterentur cum læsione ecclesiæ.

Remuneratorias, etiam magnas, facere possunt, dummodo non multum excedant merita donatarii; nam talis donatio non est mere liberalis. Deinde ex causa legitima et cum consensu capituli, donationes magnas, etiam immobilium, facere possunt;

imo si ex causa pietatis aut misericordiæ fierent, non requiretur consensus capituli.

Tandem de redditibus ad propriam mensam pro honesta sustentatione deputatis indistincte donare possunt, ut postea dicetur.

2° Procuratores, etiam cum libera, sine specialissimo mandato, et religiosi sine consensu superioris, ob votum paupertatis. Quoad religiosos, distinguendum est inter illos qui rem monasterii administrant, vel qui in tali administratione non sunt implicati: priores valent facere parvas donationes renumeratorias, seu ex causa, nam hoc sinit officium administratoris; posteriores nihil proprium habent, et ideo nullas queunt facere donationes. De hoc casu agunt duæ constitutiones pontificales, *Religiosæ congregationis* Clem. VIII et *Nuper Urbani VIII*, quæ inter peccata Sedi Apostolicæ reservata enumerant donationes simpliciter liberales a talibus religiosis factas. Tamen si extra monasterium isti religiosi haberent beneficium cum libera administratione, donare possent, ut cæteri beneficiati.

b) Defectu *liberæ administrationis* donare nequeunt pupilli, minores, ante annum ætatis 16 completum, juxta art. 903 Cod. civ., et prodigi quibus administratio suorum honorum adempta est. Tamen minor qui pubertatem attingit, potest donare, matrimonii causa, seu per contractum matrimonii, non secus ac major: ita art. 1095, 1309, 1398 Cod. civ. Parvæ donationes, quæ fiunt de manu ad manum, juxta multos, non sunt etiam prohibitæ.

c) Jure prohibentur donare: 1° pater, filio in patria potestate constituto, ne sibi ipsi donare videatur; nam pater et filius videntur constituere unam personam moralem. Tamen donatio, si non revocetur, convalescit per emancipationem filii vel mortem patris. Sed si fieret ob causam, v. g. propter nuptias, studia vel merita, valeret.

2° Uxor, marito, et vicissim, ne amor conjugalís fiat venalitiús aut nimius amor alterutrum ad paupertatem redigat: deinde denegatio rei ab altero desideratæ præbet causam inimicitiarum.

Ita jus Rom.; sed in jure nostro, id non videtur prohibitum. Sed ejusmodi donationes sunt semper revocabiles, et quidem sine forma speciali (art. 1096 Cod. civ.). Ex art. 905 Cod. civ., uxor

non potest donare alienis sine speciali consensu mariti vel auctoritate judicis. In ipso actu matrimoniali possunt sponsi sibi donare, etiam juxta jus Rom.

3° Miles, suæ concubinæ, licet alias valeat donatio facta meretrici.

4° Beneficiarius ex redditibus superfluis, ad causas profanas, quia redditus superflui, si non ex justitia, saltem ex præcepto Ecclesiæ, expendendi sunt in causas pias; sed de hoc in titulo sequenti.

5° Filiusfamilias ex bonis profectitiis et adventitiis, ne præjudicet patri. At ex bonis castrensibus et adventitiis irregularibus, quorum proprietas et ususfructus ad filium pertinet, libere donare potest. Prætermitto illas leges Gallicas quibus incapaces donandi inter vivos declarantur moniales, respectu communitatis vel ejus membrorum, sive simpliciter sive quoad summam determinatam. Ejusmodi leges in odium Ecclesiæ latæ sunt, et non obligant in conscientia.

d) Quæritur an valeat donatio omnium bonorum præsentium et futurorum mere liberalis? Olim erant duæ sententiæ, et affirmativa erat communior, quia talis donatio nullo jure positivo prohibebatur, et jure naturali valet. Sed in jure Gall. (art. 943 Cod. civ.) non valet donatio bonorum futurorum, seu quæ donator non possidet, quorum proinde nequit actualiter transferre dominium.

II. De habilibus ad recipiendum.

Generatim donationes recipere possunt illi omnes qui specialiter a jure non declarantur inhabiles. 1° Qui nondum conceptus est, absolute inhabilis est ad recipiendum; sed qui jam conceptus est tempore donationis, potest recipere donationem (art. 906 Cod. civ.), dummodo nascatur vitalis.

2° Tutor, erga minorem, inhabilis est, nisi sit e numero ascendentium: ita art. 907 Cod. civ. Secus tutor abuti posset sua auctoritate in pupilli detrimentum; et ideo etiamsi minor ad 16 ætatis suæ annum pervenerit, vel etiam ad majoritatem, si nondum redditæ sunt tutelæ rationes, nulla erit donatio.

3° Medici, pharmacopolæ, confessarii, qui operam alicui dederunt in ultimo morbo, nihil ab eo accipere possunt, titulo gra-

tuito, nisi sint hæredes : ita art. 909 Cod. civ. Ratio est obvia : abuti possent suo ministerio ad captandas donationes. Valent tamen donationes remuneratoriæ, saltem moderatæ.

4° Filii illegitimi nihil recipere possunt a parentibus, ultra id quod eis conceditur a lege : ita art. 757, 758, 762 Cod. civ.

5° Juxta legem vigentem apud nos, Ecclesiæ instituta religiosa vel pia essent inhabilia ad recipiendum ex donatione vel testamento, nisi accedat edictum gubernii : ita art. 910 Cod. civ. Sed illa præscriptio nullam parit obligationem in conscientia, utpote violenta et contra jus ecclesiasticum.

Jus Gall., præsertim in art. 911, 1100 Cod. civ., irritat etiam sive contractus simulatos sive personarum interpositionem, quibus eluderentur inhabilitates ad donandum vel recipiendum.

SECTIO III.

De forma et modo servando in donatione et de effectibus donationis.

I. De forma et modo servando.

a) Ex parte rei requiritur ut sit alienabilis; nam si a jure vel testatore sit alienari prohibita, nulla erit donatio. Tamen privatum pactum de non donando, cum personam, et non rem, afficiat, non impedit valorem donationis, et actioni personali dat locum contra donantem.

b) Ex parte donantis et donatarii, requiritur consensus sensibilis, ita ut donatio ante acceptationem non sit perfecta, seu obligatoria, ut diximus. Ut postea dicetur, nunc debet esse sensibilis per actum authenticum coram notario factum. Ipsa acceptatio, si fiat per actum posteriorem, iisdem solemnitatibus subjacet, ac ipsa donatio.

c) Ex parte summæ 500 solidos excedentis, requiritur ut donatio fiat cum solemnitate legali. Hoc statuitur ne donationes temere et prodigaliter fiant. Sed si donationes successivæ seu moraliter interpolatæ, simul sumptæ, excederent summam 500 solid., non requireretur solemnitas legalis. Hæc solemnitas consistebat in insinuatione apud judicem, scilicet in actu quo donator coram iudice, sive in iudicio sive extra, declarat suam voluntatem donandi.

Sed apud nos, ex art. 934 Cod. civ., omnis actus donationis inter vivos fieri debet coram notariis, in forma determinata per duas leges (du 15 mai 1863 et du 21 juin 1843). Necesse est etiam quod authentica tabula (la minute) remaneat penes notarium. Tamen ex communi interpretatione, excipiuntur donationes sive ~~manuales~~, sive remuneratoriæ.

Ex jure Romano, multe ~~donationes~~ ab obligatione faciendæ insinuationis exceptæ erant; illas ~~enumerant~~ canonistæ.

II. De effectibus donationis.

1° Donatio pura, si verbalis sit, parit jus et obligationem, seu necessitatem tradendi. Sed in jure nostro, generatim illa obligatio non admittitur, deficientibus solemnitatibus juris; nisi forsitan quoad donationes remuneratorias.

2° Donatio, per traditionem completa, parit dominium rei donatæ, si donans est dominus rei. Si res donata, tanquam aliena, evicta sit, donans non tenetur de evictione, ne ex beneficio damnum patiatur. Secus, si de evictione expresse conventum esset, vel donatio sit ex causa onerosa, ut dotis.

3° Hoc dominium rei donatæ regulariter est irrevocabile; nam, donatione completa, acquiritur jus in re, quod nequidem auctoritate principis, nisi ob causam utilitatis publicæ, auferri potest. In hoc essentialiter differunt donatio mortis causa et donatio inter vivos, quod illa, cum species quædam sit ultimæ voluntatis, est semper revocabilis a donatore, dum ista, semel ac rite perfecta est, irrevocabilis manet, quia jus semel alicui acquisitum non debet ei auferri. Sed dantur exceptiones: unde

SECTIO IV.

De revocatione donationum.

In jure civili Rom. et Gall. tres admittuntur causæ quibus donatio, etsi traditione perfecta, rescindi potest: ingratitude, supervenientia filiorum, etsi donatio esset inofficiosa.

I. Prima causa, seu ingratitude donatarii erga donatorem.

Nec obstaret quod donator renuntiaverit juri revocandi, quia

hæc renuntiatio donatario ansam delinquendi præberet, quod est contra bonos mores.

a) Ingratitudini hic effectus rescissionis tribuitur in quinque duntaxat casibus : 1° si donatarius atrocem injuriam committat verbo vel facto, v. g. committendo adulterium ~~cum uxore~~, vel stuprum cum filia donantis ; vel, ex art. 955 Cod. civ. si ei denegaverit alimenta ; 2° si grave damnum ei inferat in bonis fortunæ ; sed debet illud damnum esse reipsa illatum, nec sufficeret quod donatarius illud attentaverit inferre ; 3° si impias et violentas manus in donatorem injiciat, percutiendo ; 4° si periculum necis donanti straverit per se vel per alium ; 5° si noluerit implere pacta in actu donationis imposita, ad quæ donationis acceptione se obligavit : ita etiam jus Gall. (art. 964 1184 Cod. civ.), quod hanc inexsecutionem conditionum habet ut causam distinctam ab ingratitudine. Reapse est motivum distinctum ab ingratitudine ; nam istæ donationes sunt conditionales. Idem dicendum de altero casu revocationis qui expresse enumeratur in nostro jure (art. 951 Cod. civ.), et est stipulatio de reditu bonorum ad donatorem, in casu mortis donatarii ante mortem donatoris. Effectus illius clausulæ de reversione ad donatorem, est ut corrumpat donatio, clausula verificata.

b) Aliæ causæ ingratitudinis non sufficerent ad revocationem donationis, et enumeratæ debent juridice probari, ut irritetur donatio, quæ nonnisi sententia judicis rescinditur. Unde donatarius ingratus non tenetur res donatas et traditas restituere ante sententiam ; sed, ex altera parte, donans cui competit exceptio, non tenetur post ingratitudinem rem donatam tradere, si nondum esset tradita.

c) Actio pro revocanda donatione competens non transit ad hæredes sive donantis sive donatarii, nisi donator actionem istam movere cœperit vel voluerit, sed morte præventus non potuerit. Ratio est, quia generatim injuriosa actio, aut ex delicto, morte exstinguitur, et ad hæredes non transit. Deinde, si donator sciens tacuit, præsumitur ingratitudinem condonare ; sed si ignoraverit commissum, juxta plures, actio ejus hæredibus competeret.

d) Sunt tamen quædam donationes quæ ex causa ingratitudinis non revocantur. Excipiuntur ergo : 1° donationes remun-

ratoriæ, quia non sunt proprie donationes, sed potius permutationes sive compensationes meritorum, donatario debitæ ex honestate et gratitudine; 2° donationes ob causam, qualis est constitutio dotis facta a patre; 3° donationes factæ ecclesiæ, monasterio vel alteri causæ piæ, quia censentur factæ Deo.

II. Secunda causa revocationis.

Secunda causa est, si quis liberos non habens, postea præter spem *liberos suscipiat*; et jus illud revocandi donationes competit omnibus et quoad quascumque personas. Ratio est, quia quisque liberis carens et de illis nihil cogitans, præsumitur a jure donare cum tacita conditione « nisi liberi nascerentur » (art. 963 Cod. civ.).

Sed quædam sunt notanda: 1° si donatio fuisset modica, ita ut donator, etiamsi de liberis cogitasset, præsumi posset eam nihilominus facturum fuisse, liberorum nativitate non revocaretur. 2° Si facta est filio emancipato, vel remuneratoria aut compensativa ecclesiæ, vel jurata, tota non revocatur, sed quatenus est proli inofficiosa, et per eam cæteris tolleretur legitima.

III. Tertia causa revocationis.

Tandem revocari potest donatio, quando est inofficiosa. 1° Dicitur inofficiosa, quando est contra officium pietatis in liberos, ut si pater vel mater uni aut pluribus filiis in tanta quantitate donavit, ut reliquis filiis legitima, h. e. portio lege ipsis debita auferatur vel minuat. Jus recte concedit revocationem, quia donans recessit a pietatis officio seu ab obligatione naturali.

2° Talis donatio, secundum id quod detrahit legitimæ, revocari potest a liberis, et ideo locus est reductioni, incipiendo a novissimis donationibus, si plures sunt. Ratio est, quia donans peccavit tantum excedendo legitimam portionem, non vero in tota donatione, et pœna non debet esse major delicto. Deinde quoad modum reductionis, resultat ex eo quod novissimæ donationes solæ lædunt legitimam. Apud nos, ex art. 913 Cod. civ., qui habet unicum filium legitimum, non potest disponere nisi de dimidia parte bonorum; qui duos habet filios, de tertia

parte ; qui tres aut plures, de quarta tantum parte. Sub nomine filiorum veniunt descendentes directi in quocumque gradu (art. 915 Cod. civ.).

3° Etiam parentes alique ascendentes revocare possunt donationes inofficiosas a liberis factas. Par est ratio in utroque casu. Sed quoad ascendentes, sic determinatur reservatio : si supersunt ascendentes, et non descendentes, ex art. 915 Cod. civ., reservatur dimidia pars bonorum, si in utraque linea paterna et materna adsunt prædicti descendentes ; si in una tantum linea, reservatur quarta pars. Quando non supersunt nisi collaterales, nulla existit reservatio ; nulla etiam reservatio assignatur conjugii superstiti.

4° Revocatio inofficiosæ donationis fieri nequit ante mortem donatoris, quia tunc primum incæpit cedere in præjudicium filiorum, quibus antea non debetur legitima. Donatarius restituere tenetur fructus perceptos a die obitus donatoris, si intra annum facta fuerit donatio ; secus, a die petitionis : ita art. 928 Cod. civ. Sequitur quod donatio fructuum est absoluta et sine periculo restitutionis, cum hi non debeantur nisi a die obitus.

SECTIO V.

Quæ specialia sunt in mortis causa donatione.

a) Donatio mortis causa, quoad modum et formam, imitatur partim contractus, quia consensus et acceptatio donatarii requiritur, partim testamentum, quia cum eisdem solemnitatibus fit.

1° Apud nos, juxta plures civilistas ex art. 893 Cod. civ., non esset admissa donatio mortis causa, quia prædictus art. duplicem tantum admittit modum disponendi titulo gratuito, nempe per donationem inter vivos et per testamentum. Sed juxta veriorē sententiam, sufficit ut in donatione inter vivos servetur forma testamenti.

2° Differt a donatione inter vivos, quia hæc statim firma est, et non differtur in tempus mortis ; differt a legato, quia ad hoc non requiritur acceptatio legatarii.

b) Donare mortis causa possunt, non tantum qui testari possunt, sed etiam qui testari nequeunt, modo alias donatio eis non prohibeatur. Sic v. g. pubes de consensu patris potest ex bonis

adventitiis, mortis causa, donare, non tamem testari, quia conditor testamenti debet esse sui juris. Ita in omnibus jus Rom.

c) Donatio mortis causa tribus modis expirare, sicut tribus modis fieri, potest : 1° Si donatio fiat, non intuitu mortis, sed solius mortalitatis, generatim ista non expirat, nisi per revocationem positivam, vel nisi donatarius præmoriatur donanti.

2° Si fiat intuitu imminentis periculi, v. g. naufragii, ita tamen ut res donata non fiat statim accipientis, cessante periculo, ipso jure expirat donatio, cum facta fuerit sub conditione resolutive.

3° Si facta est intuitu periculi, ita ut statim res donata fiat accipientis, sublato periculo, ipso jure non expirat, sed res constituta in dominio donatarii revocanda est conditione, vel utili in rem actione.

TERTIA PARS

DE DOMINIO ET CÆTERIS JURIBUS CLERICORUM

NOTA. 1° A contractibus clericorum et aliorum omnium, progrediendum est ad clericorum jura, quorum alia sunt communia omnibus clericis, alia propria parochis. Prioris generis sunt jus peculii et successionis, tum testamentariæ tum legitimæ, quæ constituunt materiam titulorum XXV-XXVII; secundi generis sunt jus sepulturæ, decimandi et alia jura parochialia, de quibus agitur in tit. XXVIII-XXX.

2° *Ratio ordinis seu successionis titulorum.* Hactenus locuti sumus de contractibus per quos de bonis disponitur inter vivos; istis modis disponendi subjunguntur testamenta et ultimæ voluntates, quibus de bonis disponitur mortis causa. Sed ut constet de quibus bonis clerici disponere possint mortis causa, inseritur titulus de peculio clericorum.

TITULUS XXV.

DE PECULIO CLERICORUM.

SECTIO PRIMA.

De peculio clericorum ejusque dominio.

§ 1. *Natura peculii et bonis quibus constet.*

a) Peculium, quoad nomen, idem est ac pusilla pecunia seu parvum patrimonium. Hic sumitur quatenus significat bona clericorum separata a bonis ecclesiarum, similitudine desumpta a peculio servorum et filiorumfamilias, quod pariter separatum erat a rationibus domini vel patris.

Hic ergo non agitur de bonis ecclesiasticis seu quæ ad ipsas ecclesias pertinent; agitur tamen de bonis ecclesiasticis seu beneficalibus quæ ad ipsos clericos spectant. Itaque,

b) Quotuplicis generis sint bona quæ ad clericos spectant? Illa bona sunt triplicis generis :

1° *Patrimonialia*, quæ obveniunt clericis ex causa profana, seu aliunde quam ratione beneficii vel officii ecclesiastici, v. gr. ex hæreditate, legato, donatione, labore vel industria, ut si clericus sit pictor, musicus;

2° *Quasi-patrimonialia* seu industrialia, quæ obveniunt clericis, qua talibus, seu ex industria in functionibus spiritualibus adhibita, ut ex missis, concionibus. Huc revocantur funeralia et cæteri redditus qui *stolæ* dicuntur; item distributiones quotidianæ, quæ tamen ab aliquibus, contra communem sententiam, accensentur bonis beneficalibus; denique illa quæ clericus, parcus et frugaliter vivendo, sibi subtrahit ex redditibus mere ecclesiasticis ad congruam sustentationem datis, quæ proinde dicuntur *parcimonialia*;

3° *Beneficialia*, quæ obveniunt clericis ex intuitu beneficii, uti sunt fructus grossi seu fixi et annui, qui dantur propter residentiam. Dividuntur in necessaria et superflua : *necessaria* seu sufficientia sunt illa quæ clericis præstant honestam sustenta-

tionem pro cujusque statu, dignitate et conditione; *superflua*, quæ huic congruæ sustentationi clericorum supersunt.

§ II. De dominio illorum bonorum.

I. Dominium bonorum ad ipsas ecclesias spectantium.

1° Dominium supremum et universale est penes Christum, cujus intuitu res donantur Ecclesiæ; unde in can. 1, 6, 12, etc., 9, 2, hæc bona dicuntur patrimonium Christi.

2° Dominium altum est penes Romanum Pontificem, tanquam caput totius Ecclesiæ.

3° Dominium particulare et proximum est penes ipsas ecclesias, ut personas morales, seu penes collegia clericorum et regularium: ita post jus antiq. conc. Trid. (sess. 25, c. 3, *de Ref.*). Quoad communitates regularium incapaces dominii, bona illa remanent penes Sedem Apostolicam, vel dominium illorum devolvitur ad ipsam Ecclesiam, ut personam fictam.

II. Bona quorum clerici sunt domini.

a) Sunt absoluti domini 1° *bonorum patrimonialium*, ut constat ex can. 10, seq. 12, q. 1. Ratio est, quia clericatus non inducit incapacitatem dominii, sicut professio religiosa. Idem dicendum est 2° de bonis *quasi-patrimonialibus*, quia dantur clerico, tanquam merces laboris sine ullo onere expresso vel tacito: non excipiuntur *fructus stolæ*, juxta communem sententiam, nam isti a fidelibus dantur, etiam simpliciter et sine gravamine (c. 1 h. t.).

3° Dubitari potest de *distributionibus quotidianis*. Sed communis sententia TT. et CC., contra paucos, tribuit clericis dominium istarum distributionum, ut colligitur ex cap. un. *de Cler. non resid.*, ubi dicitur quod clerici qui divinis officiis non interfuerunt, quotidianarum distributionum dominium non acquirunt.

4° Tandem, quoad bona *parcimonialia*, duplex habetur sententia, quarum fundamenta eadem sunt, ac quando agitur generatim de bonis seu redditibus beneficalibus. Tamen, sententia affirmans validioribus nititur argumentis, quando de solis parcimonialibus agitur. Hæc enim bona honestæ sustentationi de-

trahuntur, ac proinde sunt simpliciter penes clericum parce viventem (c. 1, 5, *de Testam.*).

Hactenus dicta sunt certa aut saltem communiter recepta; sed

b) Quæritur an clerici sæculares sint etiam domini bonorum beneficialium seu reddituum sive necessariorum sive superfluum?

1° Quoad bona necessaria, communis sententia assignat clericis dominium absolutum. Colligitur ex conc. Trid. quod (sess. 23, c. 12, *de Ref.*) dicit canonicum fructus suos facere, ratione præbendæ et residentia; si vero non resideat, fructus non facit suos, ut dicit idem Trid. (sess. 23, c. 1, *de Ref.*). Ratio est, quia miles et operarius stipendium et mercedem facit suam quoad dominium; ergo a pari clericus, qui est operarius in vinea Domini. Deinde, si clerici non essent domini, sed usuarii tantum et administratores, possent cogi ad faciendam restitutionem; atqui nunquam Ecclesia cogit ad restitutionem illos qui male ea bona expendunt.

Adversarii multos proferunt antiquos canones in quibus clerici qui fructus illos in usus profanos expendunt, dicuntur fures, sacrilegi; sed canones illi procedunt de tempore quo beneficia ecclesiastica erant indivisa, administrationi et dispensationi clericorum commissa. Etenim, in primitiva Ecclesia omnia bona ecclesiastica confusa et communia erant, sub dispensatione episcopi. Sed postea, aucto fidelium et clericorum numero, bona illa divisa sunt, tempore Gelasii, in quatuor portiones: una deputata est episcopo, altera clericis, tertia fabricæ ecclesiæ, quarta pauperibus, ut constat ex can. 27, seq. 12, q. 2.

2° Quoad partem superfluum, sententia probabilior docet clericos beneficiatos habere perfectum dominium reddituum, etiam superfluum, beneficii sui. Argumenta superius allata ad probationem quoad partem necessariam rite applicantur redditibus superfluis. Deinde, in supra recensita divisione bonorum ecclesiasticorum, nulla fit distinctio inter redditus superfluos et necessarios, et pars integra adjudicatur clericis. Tandem, in cap. 2 *de Fidej.*, præcipitur ut creditoribus a clericis satisfiat etiam ex redditibus beneficiorum; atqui, si clerici non haberent dominium istorum, injusta esset talis satisfactio.

Juxta quosdam, clerici essent domini illius partis ratione con-

fusionis et commixtionis cum parte necessaria : istæ partes unum quid constituunt. Porro confusio et commixtio est modus acquirendi dominium, ut constat ex jure positivo et ex ratione naturali. Sequitur quod emptio facta ex illis redditibus superfluis acquirit ipsi clerico emptori, non ecclesiæ.

Verumtamen proprietarius verus ac legitimus non habet semper liberam dispositionem rerum suarum, et ideo etiamsi nonnulli canones præscribant modum quo fructus superflui sunt expendendi a clericis, nihil sequitur contra jus proprietatis. At de illo usu nunc agendum est.

SECTIO II.

De usu illorum bonorum quæ sunt sub dominio clericorum.

§ I. Usus rectus peculii clericorum.

a) Clericus potest 1° sua bona patrimonialia vel quasi-patrimonialia expendere in quoscumque usus honestos, etiam profanos ; nam habet plenum dominium, idque nullo modo ligatum.

2° Idem dicendum est de parcimonialibus. Unde si ex recensitis bonis aliquid expendit in causas pias, potest postea compensationem sibi facere ex redditibus beneficialibus sustentationi suæ superfluis.

b) Bona superflua debent expendi in pauperes vel alias causas pias, et quidem sub culpa ex genere suo mortali. Ita communis sententia TT. et CC. Constat ex conc. Trid. (sess. 25, c. 1, *de Ref.*), quod obligationem istam graviter inculcat, omnino interdicens episcopis et aliis beneficiatis, ne ex redditibus ecclesiæ consanguineos aut familiares suos augere studeant.

Sed notandum 1° congruam sustentationem non consistere in indivisibili, et ideo admitti possunt gradus ; nec eandem esse pro omnibus, sed mensurari debere ex qualitate beneficiati et ex usu regionis. Regula desumi potest ex piorum et timoratorum ejusdem qualitatis expensis pro sua sustentatione.

2° Dicitur « sub culpa ex genere suo mortali » ; nam admittitur parvitas materiæ. Sed in determinanda materia gravi, non concordant CC., quia regula universalis statui nequit ; unde alii quartam partem reddituum superfluatorum habent ut mate-

riam gravem; alii vigesimam partem requirunt. Certum est apud omnes plus requiri ad peccatum mortale quam in materia furti.

3° Dicitur « in pauperes »; quod intelligitur etiam de iis qui sunt pauperes secundum quod non habent necessaria ad suum statum conservandum, licet necessaria habeant ad vitæ conservationem; quapropter clericus posset ex bonis superfluis sua et suorum consanguineorum solvere debita, et juvare eosdem consanguineos ut secundum decentiam status sui vivant, etiam subministrare consanguineo sumptus.

§ II. De obligatione erogandi superflua in causas pias.

Diximus ex una parte clericos habere dominium etiam superfluum, et ex altera illos teneri ad illa superflua in pauperes et causas pias eroganda: hæc duo inter se pugnare videntur, et ideo

I. De natura et origine illius obligationis.

Dum quæritur, quæ sit et unde oriatur hæc obligatio, quatuor dantur responsiones, seu quatuor sunt sententiæ circa illam obligationem.

1° Prima sententia docet illam obligationem oriri ex *virtute religionis*: ita Lugo, Schmier et alii. Ratio est, quia ad religionem augendam et cultum divinum promovendum fundatores beneficia ordinarunt: unde contra intentionem donatorum ageret qui redditus superfluos non impenderet ad cultum divinum, seu ad causas pias. Deinde illa bona sunt patrimonium Christi.

Rejicitur illa sententia, quia redditus beneficiales in se non sunt res sacræ vel benedictæ, ut calices, etc. Ergo nihil habetur contra religionem. Colligitur etiam ex eo quod sequeretur consumptionem parcimonialium esse contra religionem; quod ab omnibus rejicitur.

2° Secunda sententia vult obligationem oriri ex *justitia*: ita Pirhing, Reiffenstuel, Leymann, Navarrus, Maschat, qui hoc probant ex variis textibus sive SS. Patrum, sive antiquorum canonistarum, sive ex conc. Trid. quod dicit (sess. 23, c. 1, *de Ref.*) res Ecclesiæ esse patrimonium pauperum, et ideo indicat

obligationem justitiæ. Deinde clerici de bonis beneficialibus testari non possunt, quæ ecclesiæ relinquere debent (c. 3, 4, c.). Affertur etiam ratio petita ex voluntate piorum fundatorum pro cultu Dei et salute animarum bona sua offerentium : hæc voluntas rationabiliter præsumi nequit ut intendat redditus superfluos expendi in usus profanos. Ergo vi quasi-contractus clerici tenentur ex justitia ad hanc piam voluntatem explendam.

Nonnulli qui hanc sententiam propugnant, nihilominus docuerunt dominium superfluatorum esse penes beneficiatos, sed sic explicant : clerici illud habent dominium, cum obligatione justitiæ expendendi illa bona in causas pias.

Sed rejicitur hæc sententia, seu obligatio non est ex justitia ; nam nemo cogendus est ad restitutionem rei alicujus, nisi constet esse alienam et lege justitiæ alteri debitam : atqui nulla auctoritate vel ratione constat beneficiarios lege justitiæ obligari ad partem aliquam reddituum suorum dandam alteri. Testimonia allata in favorem hujus sententiæ aut congruentiam indicant, aut pro tempore quo indivisa erant bona ecclesiastica intelligi debent. Nulla etiam ratio affertur, nisi illa quæ potest desumi ex modo donationis fidelium, vel ex voluntate Ecclesiæ ; porro donationes non fuerunt factæ sub hoc modo et conditione, licet potuissent desiderare ex superfluis ali pauperes ; sed illud desiderium erat spes talis destinationis, minime vero imponebat obligationem justitiæ. Ex altera parte, Ecclesia nullam imponit obligationem justitiæ, nam nusquam in sacris canonibus id clare enuntiatur : porro obligatio adeo gravis deberet clare imponi. Quoad prohibitionem testandi, introducta est ut clerici avocentur a studio accumulandi divitias, et bona superflua relinquantur ecclesiæ.

3° Tertia sententia ducit obligationem ex virtute charitatis et misericordiæ, quia clerici sunt patres et tutores pauperum, et ideo speciali obligatione charitatis, præ laicis, vinciuntur erga pauperes.

Sed hæc ratio indicat convenientiam, non vero quod ex virtute charitatis adeo stricte obligentur, ut aliter expendendo superflua peccent mortaliter ; nam, ex una parte, lex charitatis, juxta omnes, non obligat sub gravi ad subveniendum pauperibus, nisi in extrema vel saltem gravi necessitate constitutis ; ex

altera, clerici, ratione gradus sui et secundum decentiam, dicuntur patres et tutores pauperum; imo propriissime id intelligi debet, non de omnibus beneficiatis, sed de illis qui curam animarum habent. Porro, si ex hoc titulo gravis oriretur obligatio, clerici etiam bona patrimonialia tenerentur in usus pios expendere, quod est falsum.

4° Quarta sententia docet obligationem illam repeti ex præcepto positivo Ecclesiæ, sive solo, juxta doctum Lessium, Schmalzgrueber, Bened. XIV (*de Syn.*, VII, 2, 4, etc.), sive una cum lege charitatis, juxta alios. Præceptum Ecclesiæ ex innumeris canonibus et decretis innotescit. Ratio hujus sententiæ est, quia obligatio, juxta omnes, est certa, imo etiam ab omnibus agnoscitur ut gravis; porro non apparet ex quo alio capite inducta esset. Fundamenta et rationes aliarum sententiarum constituunt motivum propter quod Ecclesia hanc obligationem imponit; sed secluso omni præcepto positivo Ecclesiæ, alii tituli non possent constituere obligationem sub mortali. Igitur Ecclesia reapse concessit dominium reddituum beneficalium, non quidem conditionate, tamen cum obligatione erogandi bona superflua in usus pios.

II. Ex dictis plura solvuntur dubia.

1° Primum est quod beneficiati expendentes redditus superfluos in usus profanos non rigore tenerentur ad restitutionem, juxta communio rem sententiam, cui tamen contradicunt multi TT. et CC. Utramque sententiam fuse expendit S. Liguorius (*Theol. mor.*, l. III, n. 492).

2° Secundum est quod pensionarii ex bonis ecclesiasticis etiam tenerentur, juxta plures, superflua erogare in usus pios, quia obligatio est alligata universim redditibus beneficii ex quibus detracta est pensio. Plures tamen non improbabiler negant, quia præceptum positivum Ecclesiæ intelligitur tantum de redditibus beneficalibus stricte sumptis.

Sed notandum est quod pensio quæ apud nos a gubernio solvitur sacerdotibus, habet rationem fructus beneficalis, seu subiacet legi ecclesiasticæ, nempe obligationi expendendi redditus superfluos in usus pios. Ita pluries S. Pœnitent. (19 jan. 1819, 19 aug. 1821). Verumtamen generatim hæc pensio est adeo te-

nuis, ut generatim non detur locus nisi fructibus parcimoniabilibus.

3° Tertium est quod dono accipiens a beneficiato hæc bona superflua, juxta plures, peccaret mortaliter, licet juxta omnes non teneatur ad restitutionem. Ratio est, quia beneficiatus est verus dominus, et ideo potuit transferre dominium; sed ex altera parte, alio titulo, sub gravi tenetur ad bona superflua in usus pios eroganda, ideo accipiens cooperaretur peccato donantis. Tamen probabilius accipiens non peccaret, nisi inducat beneficiarium ad donandum contra præceptum Ecclesiæ, quia reapse non cooperatur peccato donantis.

4° Quoad tempus quo beneficiarius tenetur ad bona superflua eroganda in usus pios, non rigore determinatur; quapropter, juxta communio rem sententiam, posset hæc bona reservare in futurum ad usus pios, dummodo cautionem sufficientem adhibeat ut hæc bona, morte improvisa adveniente, non diripiantur a consanguineis.

TITULUS XXVI.

DE TESTAMENTIS (1).

NOTA. 1° Ab actibus et contractibus inter vivos jus transit ad ultimas voluntates, quarum quinque olim recensebantur species, inter se distinctæ: *testamentum*, *codicillus*, *legatum*, *fideicommissum*, et *mortis causa donatio*. — Dicuntur ultimæ voluntates, quia sunt postremæ dispositiones de bonis in tempus mortis; tamen non sunt postremæ seu ultimæ ordine, quatenus scilicet mutari non possint in alias, sed tantum *firmitate*, quia non aliter nisi morte testatoris confirmantur. — Per hæc differunt ab actibus inter vivos, qui statim, seu non exspectata morte contrahentium, firmi sunt.

(1) Agit de hac materia jus Rom. in Inst., lib. II, t. ix seqq., et lib. III, t. i-xiii; in Pandect., lib. XXVIII-XXXVIII; in Cod., lib. VI, t. ix usque ad finem hujus lib.; Novell., 1, 2, 18, 115, c. 3 seqq.; jus Gall., in Cod. civ., lib. III, t. II, per totum.

2° Præcipua species ex ultimis voluntatibus erat testamentum, ideo specialiter illius in rubrica fit mentio; sed hodie, quum testamentum sensu latiori sumatur, fit ut illa rubrica strictior evadat.

SECTIO PRIMA.

De natura, varietate et origine testamenti.

I. Quid sit testamentum?

Testamentum, sic dictum a verbis testor et mentis, quia est testatio seu testimonium mentis, nempe voluntatis nostræ de bonis nostris coram testibus declaratio. Quoad *rem*, olim definitur: « Ultima voluntas directam hæredis institutionem continens. » Hæc definitio conveniebat tam solemni, quam non solemni, seu omni testamento; conveniebat etiam soli testamento, ut est actus distinctus ab aliis ultimis voluntatibus, quia non competit aliis ultimis voluntatibus, nequidem codicillo, qui est ultima voluntas magis affinis testamento; etenim codicillus non est directa hæredis institutio. Igitur directa hæredis institutio in jure Romano erat substantiale testamenti constitutum, et distinctivum ab aliis ultimis voluntatibus.

Tamen hodie sumi potest generice, et prout complectitur cæteras ultimas voluntates, excepta donatione mortis causa, et in hoc sensu definitur in nostro jure civili (art. 895 Cod. civ.): « Testamentum est actus revocabilis, quo quis disponit de bonis suis aut de certa illorum parte, pro tempore mortem subsequuturo. » Dicitur *actus*, non autem conventio, quia concurrat sola voluntas testatoris. Dicitur numero singulari *quo quis*, quia suppressum est testamentum conjunctivum seu mutuum: inde irritum apud nos foret testamentum quod a pluribus in eodem actu fieret (art. 968 Cod. civ.). Tandem in hac definitione generica habetur vox « disponit », quæ præscindit a modo particulari, v. g. per legatum, institutionem hæredis, quo fieret hæc dispositio, dummodo ipse testator disponat, seu alteri disponendum non relinquat.

II. Quotuplex testamentum?

a) Jure antiquissimo Romano tria fuerunt genera testamentorum: primum fiebat tempore pacis, *collatis comitiis*, seu con-

vocato universo populo; alterum flebat tempore belli et *procinctum* dicebatur, quia aprocinctis ad bellum condebatur; tertium flebat *per æs et liberam*, scilicet per fictionem venditionis.

b) Jure sequiori seu Justiniano, testamentum dividebatur: 1° in *publicum et privatum*, prout auctoritate publica nitebatur, vel solo testimonio privatorum firmabatur; 2° in *solemne et non solemne* seu privilegiatum. Solemne illud est quod habebat omnes solemnitates a jure requisitas, seu flebat coram septem testibus idoneis, ad hoc rogatis, quorum nomina consignari debebant in ipso instrumento, ab ipsis una cum testatore subscripto et sigillo proprio, si habebant, signato. Vide civilistas. Non solemne est quod ex speciali juris privilegio ab illis solemnitatibus eximebatur: ut testamenta rusticorum et generatim ruri degentium, militum in expeditione, parentum erga liberos, testamentum judiciale, testamentum ad causas pias. — Solemne dividebatur in *clausum* seu scriptum, quod in scripturam redactum, subscriptum atque subsignatum erat, servata juris forma, et in *nuncupativum*, quod sine scriptura ac etiam sine subscriptione et subsignatione testium flebat; testator coram requisitis testibus hæredem oretenus nominabat.

c) Jure Gallico hodierno, ex art. 969 Cod. civ., triplex distinguitur species testamenti: *olographum, publicum et mysticum*. Istis speciebus addi potest quoddam testamentum privilegiatum (testament exceptionnel). Formam illorum speciatim expendemus, relictis aliis quæ hodie non sunt in usu. Ecclesia enim recognoscit in potestate civili facultatem ordinandi testamenta eaque solemnitatibus communiendi; nunquam autem formam testamentorum jure Romano invectam exclusive admisit; ideoque de solis testamentis jure Gallico probatis agemus.

III. Origo testamenti.

Cui juri originem suam debeat facultas testandi? a) Tres sunt sententiæ: prima quam propugnat præsertim Molina, vult facultatem istam procedere a jure naturali; secunda ejus originem refert in jus gentium; tertia contendit eam facultatem originem suam hausisse a solo jure civili. Sed verius diceretur quod non procedit adæquate ab unoquoque eorum, sed ab illo triplici jure simul. Itaque

b) Certum est 1° testamenta et ultimas voluntates valde consentanea esse rationi et juri naturali, maxime in eo puncto quo prolibus vel etiam aliis necessaria sustentatio relinquitur. Ratio est, quia testator est legitimus possessor ad exclusionem cujuscumque, etiam potestatis publicæ, secluso casu utilitatis publicæ; atqui si non posset disponere per testamentum, sequeretur quod bona ejus lege naturæ flerent vacantia seu communia post mortem domini, non autem proximiora prolibus substitutis ipsius testatoris; deinde, cessatio facultatis dandi pro tempore mortis subsecuturo non videtur conforme conceptui dominii, quod est proprie relatio secundum cognitionem et voluntatem; porro supremæ voluntates videntur maxime stabiles. Tandem, si facultas testandi non veniret aliquo modo a jure naturæ, sequeretur quod proles solo jure positivo succederent parentibus in bonis eorum, etiam quoad alimenta infantibus necessaria.

2° Tamen potestas testandi non est ita juris naturalis, ut deficiente lege positiva, quæ effectum efficacem tribuit ultimis voluntatibus, testamenta firma persisterent. Ratio est, quia rigore loquendo, testator non habet reale et practicum dominium pro eo tempore pro quo de re disponit; moriens est incapax juris et dominii in bona corporalia, nam morte solvuntur omnia jura temporalia, maxime quoad res sensibiles et corporales. Ergo ultimæ voluntates, spectata sola rerum natura, nihil aliud sunt quam justum testatoris desiderium de se non perfecte, translativum dominii. Igitur

3° Voluntates ultimæ sunt efficaces partim jure civili humano, partim jure gentium. An ejusmodi efficacia veniat a jure gentium proprie dicto, quod scilicet gentes servare tenentur inter se? Negant multi, seu omnes qui impugnant tertiam sententiam.

SECTIO II.

De testatore et forma testamentorum.

I. Quis possit testari?

Omnes qui specialiter non prohibentur a natura, ut infantes et amentes, vel a jure, testari possunt. Nam testamentum est de genere permissorum.

a) De jure civili Gallico, testari prohibentur : 1° minores ante annum 16 completum, ex art. 903 Cod. civ. Post annum 16, testari possunt, saltem quoad dimidiam partem bonorum quæ dare possent si essent majores : ita art. 904 Cod. civ. Ad hoc non requiritur emancipatio, quæ alias nihil mutat quoad facultatem testandi. Ex jure Romano, masculi anno 14 et feminae anno 12 completo valebant testari.

2° Colligitur ex art. 904 Cod. civ., quod interdicti nequeunt conficere testamentum.

3° Quod autem dictum est de inhabilitate ad recipiendum per donationem inter vivos, applicatur ultimis voluntatibus, v. g. medici, chirurgi, pharmacopolæ, ministri cultus qui operam alicui in ultimo morbo præbuerunt, nihil ab eo recipere possunt titulo gratuito, nisi sint hæredes (art. 909 Cod. civ.). Igitur ex inhabilitate ad recipiendum exsurgit inhabilitas relativa ad dandum. Ex hac inhabilitate, parentes nihil dare possunt per testamentum filiis illegitimis ultra id quod conceditur in titulo *de Successionibus* (art. 762 et seq. Cod. civ.).

4° Legata facta xenodochiis, pauperibus alicujus communis et variis institutis utilitatis publicæ, v. g. fabricis, seminariis, monasteriis, etc., effectum non obtinent nisi approbata fuerint a gubernio : ita art. 918 Cod. civ. Quid sentiendum sit de hac restrictione, sufficienter colligitur ex antea dictis de legibus in odium Ecclesiæ factis.

5° Ex jure Romano, intestabiles reddebantur rei sequentium criminum, scilicet læsæ majestatis, famosi libelli, incestuosa matrimonia contrahentes, etc.

b) De jure canonico prohibentur testari : 1° hæretici, ex cap. 13 *de Hæret.* : hæc tamen dispositio non se extendit ad alios excommunicatos ; 2° manifesti usurarii, nisi prius satisfaciant ex cap. 2 *de Usur.*, in 6° ; 3° hostiliter persequentes aliquem ex S. R. E. Cardinalibus, ex cap. 3 *de Pacis*, in 6° ; 4° clerici beneficiati, de bonis seu proventibus beneficalibus, ex cap. 1, 8, 9, h. t., nisi adesset privilegium apostolicum vel consuetudo testandi ad pias causas. At consuetudo testandi ad causas profanas, juxta communiorem et probabiliorem sententiam, nunquam potest esse licita, quia est intrinsece irrationabilis, et illi continuo resistit jus canonicum. (Quoad illam exclusionem, vide

De Angelis, qui de illa fusius agit in h. t. n. 4.) 5° Denique, religiosi professi nequeunt testamenta condere, ex c. 2 h. t.; sunt enim incapaces, tum propter naturam obedientiæ, tum propter votum paupertatis; nullam habent propriam voluntatem, neque habent de quo testentur. Imo religiosi nequeunt mutare dispositiones testamenti ante professionem religiosam facti (S. Congr. Conc. 7 maii 1718). Hæc tamen sunt *intelligenda de iis* qui vota solemnia emittunt, non vero de iis qui vota simplicia tantum faciunt, cum dominium radicale retineant.

c) Quæritur, an de jure naturali incapax ad testandum, testari possit saltem *ad pias causas*? Duplex habetur sententia apud CC.: verior negat, quia facultas illa incapacibus ad testandum nullibi restituta est jure canonico; imo potius eis denegatur in cap. 4 *de Sepult.*, in 6°.

II. De forma testamentorum.

a) Canonistæ fuse disputant de forma variarum specierum testamenti, juxta præscriptionem juris Romani; hic prætermittuntur ejusmodi disputationes, quia istæ solemnitates non sunt amplius in usu.

b) De jure canonico, 1° ex cap. 10 h. t., ad solemnitatem testamenti non plus requiritur, nisi præsentia parochi et duorum testium idoneorum. 2° In testamento ad causas pias, sufficiunt duo vel tres testes, qui non tam ad substantiam, quam ad probationem, requiruntur (c. 11 h. t.). Ratio est, quia bonum animæ subtilitatibus humanis non debet impediri. In hoc secundo casu, quum jus canonicum disponat circa materiam ex fine suo spirituales, ejus præscriptio valet etiam pro foro externo, non attentis legibus civilibus, si quid contrarium statuunt.

c) In jure civili Gallico, sicut in jure Romano, varia est forma, pro diversa testamenti specie, quæ est triplex, ut antea diximus: itaque

1° Testamentum *olographum*, quod ita nuncupatur quia scriptum est integre manu testatoris, tres tantum requirit conditiones, ex art. 970 Cod. civ. Necesse est ut sit *scriptum integre manu testatoris*, ac proinde sine additione, interpositione, litura manu aliena factis; lituræ etiam manu testatoris factæ irritarent dispositiones deletas, si non essent approbatæ a testatore.

Testamentum fieri potest etiam in charta communi. Necesse est præterea ut testamenti tempus seu *dies apponatur*, notis arithmeticeis vel in extenso seu totidem verbis. Tandem requiritur illa *subscriptio testatoris* quam adhibere consuevit in actibus publicis.

2° Altera species est testamentum *solemne*. Illud est quod a duobus notariis coram duobus testibus vel ab uno notario coram quatuor testibus excipitur : ita art. 971 Cod. civ.

3° Tandem ex art. 976 admittitur testamentum *mysticum*, quo testator disponit de suis bonis, quodque clausum et sigillatum offertur notario et sex testibus simul præsentibus; coram illis testator asserit hoc esse suum testamentum, a se scriptum et subscriptum.

4° Sunt tamen testamenta quæ specialibus regulis subjiciuntur, seu privilegiata, ut habebantur ex jure Romano : regulæ peculiare quæ regunt hæc testamenta enumerantur in Cod. civ., ab art. 981 ad art. 1000. Vide civilistas.

d) An testamentum solitis solemnitatibus destitutum sit invalidum, non solum pro foro externo, sed etiam pro interno?

Resp. 1° In foro *externo*, solemnitates sunt de substantia testamenti, nempe sunt necessariæ, non tantum ad faciendam probationem, sed etiam ad valorem testamenti, ita ut si una deficiat, totum testamentum sit nullum et irritum. Dicitur expresse in jure civili Romano et hodierno. Talis est scopus legis solemnitates determinantis, quæ alias ad bonum commune societatis civilis spectant, cum ad removendas fraudes instituantur.

2° Pro foro *interno*, responsio non est adeo evidens; unde sunt tres celebres sententiæ DD. circa hanc quæstionem. *Prima* negat illas solemnitates a jure civili præscriptas pro foro interno esse necessarias; sufficit ut constet de testatoris voluntate : ita Molina, Lessius, etc. Ratio intrinseca, est quia leges civiles, solemnitates testamentorum præscribentes, fundantur in præsumptione fraudis : porro præsumptio cedit veritati. Ergo sufficit ut constet de voluntate testatoris. Hæc sententia ab omnibus fere amplectitur quoad testamenta ad causas pias; quia jure canonico derogatum est juri civili, ut jam antea diximus. Nec valent rationes a civilistis et TT. gallicanis, v. g. Col-

let, Carrière, qui contrarium propugnant, ex voluntate legislatoris civilis, cui, juxta ipsos, subjacet, sin minus ipsa materia, saltem modus quo de illa materia, spiritali effecta per destinationem, disponitur. Sufficit ergo, quoad testamenta ad causas pias, ut servata fuerint quæ in talibus actibus de jure naturæ præcipiuntur.

Secunda sententia docet solemnitates esse necessarias, ut valeat testamentum, etiam pro foro interno : ita Vasquez, Lugo, Diana, etc. Ratio duplex præsertim affertur : leges civiles quæ requirunt has solemnitates, sunt justæ, et nullibi a jure canonico restringuntur; porro lex justa obligat, etiam pro foro interno; deinde, potestas testandi venit a jure civili; ergo essentia illius potestatis pendet a conditionibus in jure designatis.

Tertia sententia docet mentem legislatoris solemnitates præscribentis fuisse, non ut tollatur obligatio naturalis, sed ut auferatur actio et obligatio civilis; unde hæredes vel legatarii possunt retinere hæreditatem vel legatum, donec testamentum per sententiam judicis infirmetur : ita Leyman, Bannez, Reif-fenst. Hæc sententia est tuta in praxi. Imo

3º Conveniunt omnes, cujusque alias sint sententiæ, quod in casu quo hæres ab intestato interfuit testamento, defunctique voluntatem percepit, non sunt necessariæ aliæ solemnitates juris, ad hoc ut hæres in foro externo obligetur solvere legata. Id clare colligitur ex jure Romano, quod in hoc casu aliquam vim testamento tribuebat pro foro externo quoad legata. Deinde, illud testamentum parit obligationem naturalem, ut fatentur fere omnes TT. et CC. : nam ad talem obligationem requiritur et sufficit honestas et debitum morale.

SECTIO III.

De institutionibus et substitutionibus.

I. Institutiones.

a) Institutio hæredis est prima vocatio alicujus ad hæreditatem : hæres est ille qui ex testamento vel ab intestato ex lege in universum jus defuncti succedit, et fictione juris eadem est persona cum illo; ipsa vero hæreditas est successio in universum jus quod defunctus habuit. Olim illa institutio hæredis

erat necessaria ad validitatem testamenti; ideo in jure Romano fuse agitur de illa institutione. Sed ex art. 967, 1002 Cod. civ. tollitur hæc obligatio instituendi hæredem, atque permittitur dispositio testamentaria sub quavis denominatione, nempe sive titulo institutionis hæredis, sive titulo legati, etc. Porro hæredes alii sunt *necessarii*, qui necessario institui debuerunt vel nominatim in testamento exhæredari, ut, v. g. liberi, non vero patres; et *voluntarii* seu extranei, qui pro placito testatoris institui et pro placito suo hæreditatem acceptare potuerunt.

In jure Romano (Nov. 115, c. 3 et 4), enumerantur causæ ob quas pater posset exhæredare liberos; istæ causæ sunt quatuordecim, quæ consistunt in gravioribus injuriis contra patrem, vel in criminibus quæ infamiam involvunt. In eadem Nov. octo enumerantur causæ ob quas liberi exhæredare possunt parentes.

b) Omnes qui specialiter non prohibentur, institui possunt hæredes. Prohibentur jure canonico, post jus Rom., alii ut *incapaces*, alii ut *indigni*. Incapaces simpliciter sunt 1° *judæi*, *persecutores* S. R. E. Cardinalium, *Fratres minores* S. Francisci, nisi recipiant per modum eleemosynæ (S. C. C. 26 aug. 1719), etc. Incapaces secundum quid sunt filii *spurii* et *naturales*, ut vidimus supra. Quoad incapaces de jure civili, vide civilistas. 2° Indigni sunt, qui graviter offenderunt testatorem; casus particulares enumerantur a CC. Quoad familias religiosas, quibus jus civile denegat facultatem accipiendi per testamenta, vide declarationem S. Pœnitent. sub die 18 aprilis 1868 (ad calcem hujus vol.).

c) Modus et forma instituendi hæredes expenduntur a CC. Sed hodie istæ disputationes sunt nullius momenti, quia jus canonicum non resistit juri civili Gallico, quod sustulit obligationem instituendi hæredem in quolibet testamento. Apud nos, institutio hæredis proprie non differt a legato.

II. De substitutionibus.

a) Substitutio generatim sumpta est secunda seu subordinata hæredis institutio in locum primi hæredis, seu in hujus defectum.

Duplex distinguitur : 1° *directa*, qua substitutus immediate

vocatur ad hæreditatem in loco primi hæredis, qui non vult vel non potest esse hæres; unde si primus hæres hæreditatem adit, substitutio ista evanescit. Subdividebatur in tres principales species: *vulgarem*, *pupillarem* et *exemplarem*. Vulgaris sic dicebatur quod vulgo a quovis et cuivis fieri poterat, primo hærede incapace recipiendi aut nolente. Pupillaris, qua parentes filiis impuberibus sub potestate patria constitutis substituunt alium, in casu quo filii impuberes decesserint. Exemplaris seu quasi pupillaris fit ad instar pupillaris, quoad filios amentes vel furiosos.

2° *Indirecta*, obliqua, seu fideicommissaria est qua quis vocatur ad hæreditatem sub onere illam restituendi totam vel ejus partem substituto seu hæredi fideicommissario: is cui restituitur, vocatur *hæres fideicommissarius* (in nostro jure, *l'appelé, le substitué*); qui restituit, hæres *fiduciarius* vocatur (in nostro jure, « gravatus », *le grevé*); id quod restituitur, fideicommissum dicitur. Fideicommissum objective sumptum est *universale*, quando restituenda venit tota hæreditas vel certa pars, v. g. tertia, quarta; *particulare*, si restituenda est res aliqua singularis: idem est hodie ac legatum. Sub variis respectibus, dividebatur in *expressum* et *tacitum*, ex modo; in *gentilitium* et *commune*, prout certa familia attendebatur pro qua constituebatur, vel non; gentilitium dicebatur *primogenitura*, quando successio erat obligata primogenito; *majoratus*, quando senior totius familiæ, spectatis viventibus, succedebat. Sed etiam primogenitura vulgo vocatur majoratus.

b) Substitutio directa admittitur in jure Gallico, ut constat ex art. 898, 899 Cod. civ.; sed non vocatur substitutio; unde hodie, apud nos, nomine substitutionis venit tantum fideicommissaria, quæ generatim est prohibita, ex art. 896 Cod. civ.: quædam tantum admittuntur exceptiones.

1° Quoad prohibitionem, ita intelligi debet ut fiduciarius aut gravatus non teneatur alteri tradere, nec ipse retinere possit; colligitur ex citatis articulis. Ipsum fideicommissum est simpliciter irritum; sed quomodo in particulari et stricte sic accipienda illa lex irritans? Disputant civilistæ. Generatim intelligitur in hoc sensu quod in substitutione 1° duæ includantur donationes factæ a fideicommittente, et 2° istæ successivæ, quatenus pro-

prietas (resolubilis) in uno desinit, quando in altero incipit; nec non 3° invicem conjunctæ, ita ut, licet una non sit alterius accessorium, efforment tamen quoddam totum veluti indivisibile; tandem 4° inter illas requiritur etiam *tractus temporis*, secus non videntur irritæ. An ille tractus intelligatur (ex art. 896) de toto vitæ vocati decursu, disputant civilistæ.

2° Exceptiones admittuntur, ex art. 1048, in *gratiam cognatorum* seu liberorum a patre dissipatore ortorum, quoad bona quorum ascendentes liberam dispositionem habent. Ex lege 17 maii 1826, substitutio extensa est ad secundum gradum.

c) Olim gravatus fideicommisso universali habebat, ex lege Trebelliniaca, quartam partem omnium bonorum testatoris; et ex jure canonico (c. 16, 18 h. t.), quando gravatus tali fideicommisso erat hæres necessarius, præter legitimam poterat deducere Trebelliniam.

SECTIO IV.

De legatis et codicillis.

I. Legata.

a) Legatum objective accipitur pro ipsa re legata; formaliter vero pro actu legantis. Hoc ultimo sensu apud enarratores juris Romani definiebatur: « Ultima voluntas qua defunctus aliquam rem alicui liberaliter relinquit. » Differt a fideicommisso, ut satis constat ex dictis; differt etiam a donatione mortis causa, tum ex effectu, tum quia ad hanc requiritur acceptatio donatarii. Ille cui legatum relinquitur, dicitur legatarius. Istæ definitiones rite applicantur juri hodierno, dummodo legatum, fideicommissum, codicillum, non accipiantur ut actus specificè distincti a testamento, sed ut quædam conditiones vel determinationes accidentales testamentorum.

b) Apud nos, triplex genus legati distinguitur: *legatum universale*, *legatum titulo universali* et *legatum particulare*.

1° *Adest legatum universale*, quando testator dat uni vel pluribus conjunctim universalitatem bonorum quæ post suam mortem relicturus est, ex art. 1003 Cod. civ. Quoad jura legatorum universalium, hæc statuuntur: si adsunt hæredes legitimarii, seu quibus competit reservatio, legatarius ab ipsis postulare debet

traditionem (*la délivrance*) bonorum, quia illis hæredibus competit sæsina (art. 1004); si non sunt ejusmodi hæredes, ipsi legatarii sæsina pleno jure habent (art. 1006). Prærequiritur tamen missio in possessionem per præsidem tribunalis, si testamentum est olographum vel mysticum (art. 1007, 1008).

Quoad onera quæ legatario incumbunt, tenetur, si solus, de omnibus debitis, saltem intra vires hæreditatis : nam potest petere beneficium inventarii. Si concurrat cum hærede legitimo, solus tenetur solvere omnia legata (art. 1009), non tamen ultra vires hereditatis, etiamsi non recurreret ad beneficium inventarii.

2° *Legatum titulo universali* adest, quando testator dat quantum suorum bonorum, v. g. quartam vel omnia mobilia : ita art. 1010. Legatarii titulo universali non habent sæsina, sed debent recurrere ad hæredes legitimarios vel legatarios universales, vel tandem ad hæredes legales seu naturales (art. 1011). Isti legatarii tenentur de debitis et oneribus successionis personaliter pro parte sua, et hypothecarie pro toto (art. 871, 1012), non tamen ultra vires : ita communis sententia civilistarum.

3° *Omnia legata* quæ non sunt universalia vel titulo universali, habenda sunt ut *particularia* (art. 1010). Legatarii particulares jus habent ad bona legata, statim post mortem testatoris (art. 1014). Tamen, ex eodem articulo, non possunt inire possessionem vel fructus exigere, nisi a die petitionis vel traditionis voluntariæ; secus tamen si contrarium expresse statutum fuisset in testamento, vel ageretur de pensione alimentaria (art. 1015).

Generatim legatarii titulo particulari non tenentur ad onera et debita, quia non repræsentant defunctum (art. 871, 1024). Tamen plures sunt exceptiones : 1° si legata excedant partem disponibilem, fit reductio legatorum, juxta art. 926, 927; 2° si res legata subiaceat hypothecæ.

II. Codicillus.

Secundum jus Romanum, codicillus est ultima voluntas testatoris de bonis suis disponentis sine directa hæredis institutione. Sic distinguitur a testamento, cujus essentielle constitutum erat directa institutio hæredis. Sed testamentum, prout

nunc accipitur, codicillum complectitur; quapropter hodie codicilli nomine veniunt aliquando ultimæ mutationes seu modificationes alicui testamento, antea conscripto, factæ.

Subjicitur ergo eisdem solemnitatibus ac legibus quam ipsum testamentum.

SECTIO V.

Resolutio, exsecutio et commutatio testamentorum.

I. Resolutio.

a) Testamentum est essentialiter revocabile, etiamsi juratum sit; tamen juramentum induceret obligationem conscientiae ad non revocandum, licet revocatio sit valida: ita communiter TT. et CC. Ratio primi est, quia juramentum servari debet, quotiescumque sine peccato servari potest; ratio alterius est, quia juramentum non mutavit naturam testamenti.

b) Revocatio potest esse expressa vel tacita. 1° *Expressa*, fit per testamentum posterius vel per actum coram notario quo declaratur mutatio voluntatis (art. 1035 Cod. civ.). An sufficiat scripta declaratio indicans revocationem, disputant civilistæ in unam aut alteram partem, prout hæc declaratio eis videtur æquipollens, vel non, testamento olographo.

Sed ut testamentum posterius sit revocatorium prioris, necesse est ut sit validum.

2° *Tacita* revocatio, illa est quæ deducitur ex facto vel ex dispositionibus posterioribus testatoris: unde si testamentum posterius, non expresse revocatorium, contineat dispositiones contrarias, primum revocatur quoad illas dispositiones (art. 1036); item si res legata fuit alienata.

c) *Caducæ* fieri possunt dispositiones testamentariæ; quod habetur quando illæ dispositiones, ab initio validæ, exsecutionem sortiri nequeunt, ob aliquas circumstantias: nempe 1° si legatarius moriatur vel ante testatorem (art. 1039), vel ante eventum conditionis sub qua legatum relictum fuerat (art. 1040); ratio utriusque est evidens; 2° si res legata totaliter perierit, vivente testatore (art. 1042); 3° si legatarius legato renuntiet, vel factus sit inhabilis ad illud recipiendum (art. 1043).

d) Tandem per *rescisionem* aboliri potest testamentum; nam

hæredes, post mortem testatoris, possunt in pluribus casibus petere rescissionem testamenti rite facti. Causæ, per legem admissæ, sunt : 1° inexecutio conditionum legatario impositarum, quas adimplere potuit (art. 1046); 2° si legatarius vitæ testatoris insidiatus fuerit, vel aliam gravem injuriam ei intulerit (art. 1047).

Rescissio illa postulari debet, in causa injuriæ memoriæ defuncti illatæ (art. 1047); vel injuriæ cujuslibet, si hæres procedit per modum actionis, intra annum a die delicti; in casu inexecutionis conditionum, præscriptionem acquirit legatarius intra 30 annum. Idem ergo de hoc casu, ac de postulatione nullitatis testamenti (art. 2262).

II. Executio.

1° Exsecutores testamentorum sunt triplicis generis : *testamentarii*, qui ab ipso testatore in ultima sua voluntate designati sunt; *legitimi*, qui a lege seu jure dati sunt, instar hæredum ad quos pertinet providere ut defuncti dispositiones impleantur; *dativi*, qui a judice constituuntur.

2° Testator constituere potest exsecutorem testamentarium, unum aut plures (art. 1025), mares vel feminas, et, de jure canonico (c. 3 h. t.), etiam minores. Sed ex art. 1030 Cod. civ., minores, etiam cum tutoris vel curatoris assistentia, nequeunt eligi exsecutores testamentarii. Deinde, ex art. 1029, exsecutores eligi nequeunt uxores quoad bona non separatæ, absque consensu mariti; ita et uxores separatæ, absque eodem consensu vel auctoritate judicis. Religiosi sine mandato superioris illicitè agerent munus exsecutoris testamentarii, sed acta sustinerentur. Nulla prohibitio quoad clericos.

3° Ille cui a testatore executionis munus est demandatum, regulariter non potest compelli ad illud suscipiendum : ita jus antiquum et novum. Dixi « regulariter », quia religiosus a superiore et clericus ab episcopo cogi possent. Sed quando semel acceptavit, cogi potest ad implendum : ita CC. et civilistæ; sed in jure Gallico nulla specialis habetur dispositio qua prohiberetur renuntiatio post acceptionem.

Quando plures sunt exsecutores, si unus munus repudiat, alij procedere possunt. Docent tamen multi civilistæ, ex art. 1033

Cod. civ., quod alii in hoc casu non possent exsequi testamentum.

4° Munus exsecutoris est *personale*, seu non transit ad hæredes : ita etiam art. 1032 Cod. civ. Ratio est, quia ipsa persona eligitur; secus tamen si ratione officii aliquis eligeretur; tunc successor exsequi posset testamentum. Vi hujus muneris exsecutor debet invigilare ut voluntates testatoris executionem quam primum accipiant; deinde, ex art. 1031 Cod. civ., tenetur, post annum elapsum ab obitu defuncti, rationem reddere suæ gestionis. Juxta præscriptiones juris canonici seu Clem. un. h. t., clerici et regulares, etiam exempti, hanc rationem reddere debent, etiam episcopo suo diœcesano.

III. Commutatio testamentorum.

1° Exsecutor non potest commutare dispositiones testamentarias, ut constat ex jure canonico veteri et novo (Conc. Trid., sess. 22, c. 6, *de Reform.*). Ratio est, quia ipsis committitur executio tantum. Secus, si testator dedisset facultatem mutandi, vel si exsecutor pauper jussus esset erogare pecuniam in pauperes sine determinatione : tunc probabiliter posset partem aliquam pecuniæ sibi applicare.

2° *Princeps sæcularis*, vel magistratus supremus, quoad relicta profana, potest commutare dispositiones testamentarias, ut docet communis sententia cum Suarezio. Ratio est, quia res profanæ et voluntates subditorum, quoad res ejusmodi, stant sub dominio alto principis, qui proinde de iis, ex causa justa et bonum publicum concernente, disponere valet.

3° *Summus Pontifex* relicta pia commutare potest, quia est supremus princeps in potestate ecclesiastica, seu ob generalem ac supremam a Christo collatam administrationem : colligitur ex Clem. 2°, *de Reliq.* Res ad pias causas relicte relationem habent ad finem supernaturalem, et ideo Pontifex illas applicare potest, si necessitas vel utilitas id suaserit.

4° *Episcopus*, juxta plures, potest commutare ultimas voluntates. Probant tum ex can. 6, dist. 32, ubi asseritur oblationes mortuorum in episcoporum dispositione esse; tum ex conc. Trid. (sess. 22, c. 6, *de Reform.*), ubi potestas ista videtur episcopis data, tanquam delegatis Sedis Apostolicæ. Addunt

confirmationem ex ratione : nam hac commutatione res relictæ in meliorem usum convertuntur, et ideo non tam mutatur, quam declaratur voluntas defuncti.

At jam olim negabant Molina, Barbosa, Pirhing, etc. : quia, juxta ipsos, solus princeps superiorem non agnoscens potest mutare ultimas voluntates ; solus enim princeps supremus altum dominium habet ; deinde commutatio illa est contra sanctionem juris ecclesiastici, ac proinde in hoc casu episcopus legem superioris relaxaret.

Hodie in dubium revocari nequit hæc ultima sententia, ex variis declarationibus Sedis Apostolicæ et praxi ubique recepta recurrendi ad Summum Pontificem ut obtineantur rescripta commutationis. Tunc episcopus exsequitur, ut delegatus Sedis Apostolicæ, et de legitima causa commutationis summarie et extrajudicialiter inquirat. Nam

5° Ad quascumque commutationes requiritur causa justa et rationabilis : ut v. g. si ultima voluntas impleri nequeat, vel non nisi cum magna difficultate ; si adsit evidens utilitas vel necessitas, ut si tempore famis bona relictæ erogarentur in sublevationem pauperum.

Regulariter minor causa requiritur ad commutanda legata profana, quam pia.

TITULUS XXVII.

DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO (1).

SECTIO PRIMA.

De successione ab intestato generatim spectata.

a) 1° Successio est duplex : 1° *testamentaria*, quæ defertur ex facto seu provisione hominis, nempe per testamentum defuncti : de illa actum est in titulo superiori ; 2° *legitima* seu ab intes-

(1) Vid. Inst., lib. III, t. I-XIII ; Pandect., lib. XXXVII-XXXVIII per totum ; Cod., lib. VI, t. LVI seqq., præsertim Nov. 118 ; jus Gall. de hac materia agit in Cod. civ., t. I per totum.

tato, quæ dispositione legis juste voluntatem defuncti supplens datur. Dicitur « legitima », quia deficiente provisione defuncti, lex decernit quod justum seu legitimum est. Igitur hæredes legitimi hic opponuntur institutis seu testamentariis (art. 728 Cod. civ.), non vero irregularibus, de quibus in art. 756 seqq. Cod. civ.

Quare successio ab intestato definiri potest : *Hæreditatis legitimæ extra casum ultimæ voluntatis defuncti acquisitio.*

2° Aliquis dicitur intestatus, quando nullum fecit vel invalidum aut irritum testamentum; quapropter locus est successioni legitimæ, tum quando defunctus, defectu voluntatis vel potestatis naturalis aut juridicæ, nullum condidit testamentum; tum quando testamentum quidem condidit, sed invalidum, eo quod solemnitates ad ejus valorem a jure requisitas omiserit; tum quando testamentum a defuncto confectum, validum quidem fuit, sed variis ex causis ruptum est aut invalidum factum; tum denique quia hæres mortuus fuit ante testatorem, vel hæreditatem adire noluit.

b) Ordo successionis ab intestato, generatim sumptus, sic describi potest : .

1° Ante omnes ab intestato succedunt defuncto ejusdem liberi legitimi, aliique ex his præmortuis descendentes : ita omne jus civ. vel can.; et hæc præscriptio, si non est de jure naturali, saltem in illo jure fundatur; nam ad bona a defuncto relictæ vocantur, naturali voto ipsorum parentum, filii legitimi, per quos familia rebus, nomine et memoria ascendentium constans, in ævum est duratura. Dicta de jure testandi hic valent.

2° Si liberos legitimos vel ex his descendentes defunctus nullos reliquerit, succedunt eidem ascendentes : ratio duplex dari potest : prima est, quod parentes cum liberis eadem persona moralis reputantur, et ideo applicatur cum proportionem ratio pro primo casu allata; deinde ascendentes, liberis succedendo, ad propria bona sua revertuntur.

3° Deficientibus tum ascendentibus tum descendantibus, ab intestato succedunt consanguinei ejusdem collaterales.

Hæc omnia constant ex jure civili antiquo et hodierno, et approbantur a jure canonico, atque in ipso jure naturali fundamentum aliquod, proximum vel remotum, habent.

4° Quando deficiunt etiam collaterales, juxta jus ant. et Gall. succedit uxor (art. 767 Cod. civ.). Postea tantum fiscus hæreditatem sibi vindicat.

5° De jure canonico, clerico qui nullos hæredes, nequidem collaterales habet, succedit ecclesia in qua habuit beneficium, ex cap. 1 h. t., si fuit beneficiatus. Fiscus ecclesiasticus fit hæres, si clericus defunctus non fuit beneficiatus. Quod postea cum debitis distinctionibus explicabitur.

c) Modus sequens in jure civili observatur in computandis gradibus in ordine ad successionem legitimam.

1° *In linea recta* ascendentium et descendantium, tot sunt gradus quot sunt generationes et personæ, una dempta, nempe communi stipite, a quo prima origo consanguinitatis inducitur et numeratio incipit : ita etiam art. 735, 738.

2° *In linea transversa* vel laterali, tot censentur esse gradus consanguinitatis, quot sunt personæ collaterales; sequens ergo regula generalis stabiliri potest, quæ alias non differt ab illa quæ traditur pro linea recta : Tot gradibus in linea transversa unus ab altero distat, quot gradibus uterque distat a communi stipite. Hinc duo fratres erunt in secundo gradu, patruus sive patris frater et nepos ex fratre in tertio, etc. (vide art. 738 Cod. civ.).

3° Notandum quod successio aliquando dicitur fieri in capita, aliquando in stirpes. Illi dicuntur succedere *in capita*, quorum quot sunt personæ seu capita, tot sunt æquales portiones : illi vero *in stirpes*, in quibus numerus personarum non attenditur, sed solius stirpis ex qua descendunt : ita, v. g. tres nepotes, repræsentando suum patrem seu stirpem, cum patruo succedunt avo; idem capiunt quod pater eorum accepisset, idque jure repræsentationis, eo quod omnes simul unam patris personam repræsentant.

His generalioribus rationibus præmissis, specialis ratio successionis pro diversis personis consideratur.

SECTIO II.

De ordine quo succedunt liberi, ascendentes et collaterales.**I. Qua ratione succedant liberi eorumque descendentes?**

a, Primum, liberi legitimi, seu ex legitimo matrimonio nati, vel legitimati per subsequens matrimonium; nam isti per omnia æquiparantur legitime natis. Parum refert, an isti omnes ex eodem matrimonio nati sint, vel ex diversis seu successivis matrimoniis; filii regulariter succedunt parenti suo ex quo procreati sunt; unde, v. g. si patrem communem habeant, non vero matrem, succedunt omnes in bona paterna: ita jus civ. ant. et Nov., art. 743. Tamen, quoad filios ex diversis nuptiis procreatos, adnotandum quod posset intervenire pactum unionis, secundum jus alicubi receptum, sive pacificationis prolium, quo bona utriusque matrimonii communicarentur.

Secundo, filii adoptivi, dummodo adoptio recte facta fuerit, juxta art. 343, 346 Cod. civ.

Isti omnes seu liberi primi gradus succedunt æqualiter in capita.

b) *Successio irregularis in hoc gradu.* — 1° Filii naturales excluduntur ab omni successione tam paterna quam materna, juxta jus Gall. (art. 736 Cod. civ.), nisi legalis eorum accedat agnitio; tum aliquod jus acquirunt. Sed de jure, filii naturales, æqualiter cum legitimis, succedunt matri: unde et aviæ aliisque per lineam maternam ascendentibus.

2° Filiorum naturalium, sic agnitorum, jus succedendi ita determinatur in art. 737 Cod. civ.: si pater vel mater descendentes legitimos habeant, filius naturalis *tertiam partem* habet illius portionis hæreditariæ quam hausisset, si legitimus fuisset; si pater vel mater nullos descendentes legitimos, sed tantum ascendentes vel fratres aut sorores habeant, *mediam partem* totius hæreditatis accipiet; si non sunt ascendentes vel descendentes, vel etiam fratres aut sorores, totam sibi vindicabit hæreditatem, dempta tantum quarta parte. Tandem simpliciter succedit patri vel matri qui nullum post se habent hæredem in gradu successibili: ita art. 738.

3° Adulterinis vel incestuosis nulla pars conceditur in hære-

ditate paterna vel materna; possunt tantum accipere alimenta: ita art. 762.

4° Jus Romanum et canonicum nonnulla addunt juri Gallico, quæ ordinem moralem promovent.

Utrumque jus distinguit etiam inter spurios et naturales. *Spurii*, secundum jus civile, dicuntur qui nati sunt ex meretrice publica; secundum jus ecclesiasticum, qui geniti sunt ex muliere quacum nec conceptionis, nec nativitatis prolis, nec etiam tempore intermedio, matrimonium consistere potuit. (Conf. tit. xvii lib. I).

Spuriis, de jure civili, nihil esset dandum a patre, in detestationem tanti sceleris; at, de jure canonico, eis relinquenda sunt alimenta. Sed æqualiter cum naturalibus et legitimis succedunt matri. Hæc successio illegitimorum dicitur irregularis seu extra leges legitimæ successionis.

c) Descendentes liberorum succedunt sicut ipsi liberi primi gradus: ita omne jus, speciatim art. 745 Cod. civ. Hoc tamen intercedit discrimen inter liberos primi gradus et remotiores descendentes, quod priores succedunt in capita et isti in stirpes (idem art. 745). Gaudent ergo jure repræsentationis, quod procedit in infinitum seu ad certum gradum non restringitur: ita art. 740.

Repræsentatio proprie dicta non idem est ac transmissio; fit simplex transmissio, quando defunctus suis hæredibus jura transfert, quæ ipse jam habuit; habetur repræsentatio, quando descendentes defuncti jura occupant in successione, quæ ipse defunctus non habuit, quando ipsa successio nondum erat aperta.

II. Ascendentes et collaterales qua ratione succedant?

I. *Quoad ascendentes*. 1° Si defunctus post se nullos relinquit descendentes, ab intestato succedunt pater et mater, avus et avia, etc., servata tamen graduum prærogativa, ita ut proximiores gradu excludant eos qui remotiores sunt. Nullum admittitur jus repræsentationis in favorem ascendentium (art. 741). Quoad rationem successionis, pater et mater succedunt in capita, avi vero et aviæ in stirpes: ita post jus Roman. art. 745 Cod. civ.

2° Si, cum patre et matre, concurrant fratres germani et sorores defuncti, ex jure Gall., media pars hæreditatis obvenit patri et matri seu quarta patri et quarta matri, altera fratribus et sororibus eorumque descendantibus (art. 748, 751 Cod. civ.) : de jure Romano, æqualiter omnes succedebant in capita. Ascendentes remotiores patre et matre, si concurrant cum fratribus et sororibus, excluduntur; tamen, de eod. jure Romano, avus, una cum fratre germano defuncti, concurrebat ab intestato.

II. *Quoad collaterales*, explicanda est lex quæ superius fuit proposita : In defectu descendantium et ascendentium succedunt consanguinei collaterales.

a) *Quoad fratres*. 1° Fratres et sorores eorumque descendentes excludunt sive omnes ascendentes, exceptis patre et matre defuncti, sive omnes alios collaterales remotiores : ita art. 750. In hoc articulo nulla videtur fieri distinctio inter fratres germanos et uterinos vel consanguineos; ac proinde uterini et consanguinei eodem jure exclusionis fruuntur ac germani.

2° Quomodo fratres et sorores defuncti concurrant cum patre et matre ejusdem, diximus antea; successio partitur in duas æquales partes; sed in casu quo superest solus pater vel sola mater, tres partes ex quatuor obveniunt fratribus (art. 751).

3° Ratio successionis in casu superius exposito. Si sunt tantum fratres germani, hi succedunt in capita; sed si simul cum fratribus germanis concurrerent uterini vel consanguinei, tunc tota hæreditas dividitur in duas partes æquales, quarum una lineæ femineæ, altera lineæ paternæ devolvitur; germani concurrunt in utraque linea, et uterini vel consanguinei illi tantum lineæ ad quam pertinent : ita art. 752. Ratio est, quia in germanis adest duplex vinculum, cognationis per patrem et cognationis per matrem.

b) *Quoad collaterales fratribus remotiores*. 1° Deficientibus fratribus eorumque descendantibus, et simul ascendentibus in una vel altera linea, media pars successionis devolvitur ascendentibus adhuc superstitibus, et altera media pars propinquiioribus parentibus in altera linea; isti concurrunt in capita, si sunt in eodem gradu : ita art. 753; secus, jure repræsentationis succedunt in stirpes.

2° Jus succedendi se extendit ad gradum duodecimum et

non ultra. Quapropter si in una linea non essent parentes in gradu legali, dum haberentur in altera, isti ultimi totam adhibunt hæreditatem (art. 755).

III. Quoad bona clericorum et religiosorum defunctorum.

a) *Quis succedit clerico defuncto?* 1° In bonis patrimonialibus vel quasi, succedunt clerico legitimi ejus hæredes, modo superius explicato, et in eorum defectu Ecclesia (c. 1 h. t.). Jus Gallicum non admittit hanc ultimam dispositionem, et Statui seu gubernio civili, tribuit ejusmodi successionem, seu universim bona vacantia; sed in foro conscientiae remanet dispositio legis ecclesiasticæ, quæ non videtur obnoxia præscriptioni, et certo non potest irritari jure civili.

2° In bonis beneficalibus superfluis, Ecclesia succedit, exclusis etiam legitimis, ex cap. 1 et fin. *de Pecul. cleri*, et aliis juribus. Colligitur ex superius dictis de bonis superfluis clericorum. Sed *notandum* est, juxta communio rem sententiam, consuetudine legitime præscripta induci posse ut consanguinei, etiam in bonis beneficalibus, ab intestato succedant clericis.

b) *De hæredibus religiosorum.* 1° In bonis novitii qui intestatus decessit, succedunt consanguinei: ita communis sententia contra quosdam, qui bona a novitio intestato relicta tribuunt monasterio. Ratio est quia, ex una parte, jura novitii non devolvuntur ad monasterium, nisi secuta professione; ex altera, nullum privilegium monasteriis concessum est succedendi in bona novitii.

2° Bona omnia religiosi professi, si ante professionem de illis non disposuit, devolvuntur ad monasterium, saltem si religio est capax succedendi: ita jus Romanum a jure ecclesiastico approbatum (can. 7, 9, causa 19, q. 3). Ratio est, quia æquitas dictat ut religiosus, qui personam suam servitio divino mancipavit, etiam bona sua cultui Dei consecret.

Tamen si religiosi filios vel descendentes haberent, istis deberetur legitima; nam lex civilis vel canonica non distinguit quoad legitimam inter religiosos, clericos et laicos; et alias lex reservationis non est sine aliquo fundamento in jure naturali.

Ad illam acquisitionem bonorum professi, non requiritur corporalis apprehensio; statim acquiritur dominium et possessio; quapropter jus civile, etiamsi obstet corporali apprehensioni, non potest impedire legitimam possessionem.

c) S. Congregatio Conc., sub die 8 maii 1683, egit de pecunia et mobilibus rebus pretiosis quas relinquunt decedentes in hospitalibus domibus aut nosocomiis; in aliquibus regionibus, invaluit consuetudo ut istæ successiones intestatæ, seu « spolia », cedant domui in qua receptæ sunt istæ personæ, et sunt demortuæ. Porro approbatur illa consuetudo, saltem si fuerit legitime præscripta.

SECTIO III.

De additione et repudiatione.

I. De additione hæreditatis.

Aditio seu acceptatio hæreditatis est actus quo ille qui habilis est ad succedendum, manifestat se velle qualitatem hæredis assumere. Hæc ergo acceptatio supponit personamabilem, quæ suam voluntatem debito modo manifestet.

a) Porro inhabiles sunt aliqui titulo *incapacitatis*, aliqui titulo *indignitatis*.

1° Titulo *incapacitatis* arcentur: qui nondum conceptus est, vel natus est non vitalis, vel tandem qui mortuus est civiliter: ita art. 725 Cod. civ. In jure Gallico, extranei non excluduntur a successionibus.

2° Titulo *indignitatis*, ex art. 727, 728 Cod. civ., excluduntur: qui condemnatus fuit propter patratam vel attentatam defuncti interfectionem, deinde qui accusationem capitalem calumniose tulit contra defunctum; tandem qui non denunciavit molientem defuncti internecionem, quando antea compertam habuit hanc perversam molitionem. Tamen si fuisset interfectoris cognatus aut affinis, excusaretur, ut constat ex eisdem art. et ex supra dictis de revocatione donationum.

b) Ipsa acceptatio, ex jure Gallico, potest fieri *simpliciter* vel sub beneficio *inventarii*: ita art. 774. In jure Rom., hæres, ex acceptatione hæreditatis, tenebatur solvere omnia debita, etiam ultra vires hæreditatis; proinde non vigeat ille duplex modus

accipiendi. Tamen hic ultimus modus accipiendi, ad exclusionem prioris, imponitur minoribus, interdictis, etc., ex art. 461, 505, 776, 782; istis ergo non competit acceptatio simplex.

c) *Notandum* : 1° non valere acceptationem successionis futuræ, ex art. 1130; necesse est ut successio jam obtigerit, et ut sic cognoscatur ab accipiente; deinde necesse est ut accipiens sit habilis ad se obligandum, quia ex acceptatione variæ exsurgunt obligationes; hinc uxor sine consensu mariti, minor sine auctoritate tutoris, etc., non sunt capaces acceptationis (art. 461, 484, 509, 513 Cod. civ.).

2° Licet acceptatio fieri possit sub beneficio inventarii, nequit præstari modo conditionato. Sed fieri potest vel *expresse*, quando quis titulum hæredis assumit in actu authentico vel privato; vel *tacite*, quando actum hæredis elicit (art. 778 Cod. civ.). Sed hoc intelligi debet de sola acceptatione simplici; nam acceptatio sub beneficio inventarii debet esse expressa (art. 793); alias natura rei id suadet.

3° Acceptatio simplex differt ab acceptatione sub beneficio inventarii, tum quoad jura, tum quoad obligationes. *Quoad jura*; nam qui simpliciter acceptat, statim dominium acquirit in omnia bona defuncti; hæres vero beneficiarius suscipit tantum administrationem bonorum, usquedum status successionis sit liquidus, solutis debitis et oneribus (art. 724, 802, 803 Cod. civ. et seq.). *Quoad obligationes*; hæres simplex in se suscipit irrevocabiliter omnia onera, dum hæres beneficiarius non tenetur de debitis et oneribus ultra vires hæreditatis. Tamen disputant TT. utrum in foro conscientiæ hæres qui simpliciter acceptavit, teneatur debita et onera solvere ultra vires hæreditatis, sive ante sive post sententiam judicis.

II. De repudiatione successionis.

a) *Modus renuntiandi*. 1° Successioni potest semper aliquis renuntiare, nam nemo fit hæres invitus. 2° Eædem requiruntur conditiones quas superius assignavimus pro legitima acceptatione; sed notandum est quod renuntiatio non præsumitur, sed fieri debet in tabulario tribunalis (art. 784 Cod. civ.). 3° Renuntiatio, semel facta, est irrevocabilis, saltem quando aliquis illam successionem repudiatam acceptavit : ita arti-

culi 462, 790 Cod. civ.); 4° hæres qui sibi tribuit quædam bona successionis, censetur acceptasse pure et simpliciter (art. 792). Porro qui semel acceptavit, nequit in posterum renuntiare, juxta principium juris : Qui semel hæres, semper hæres. Tamen donare posset suam partem cohæredibus, vel etiam contractu oneroso et bilaterali renuntiare, de mutuo consensu aliorum cohæredum.

b) Effectus renuntiationis. 1° Qui renuntiat, censetur simpliciter extraneus, seu nunquam fuisse hæres, et ideo pars illius pervenit ad alios cohæredes (art. 785), vel devolvitur gradui consanguinitatis subsequenti (art. 786 Cod. civ.); 2° et consequenter non tenetur ad debita successionis solvenda. 3° Posset tamen hæres qui renuntiavit, postulare legata quæ ipsi facta essent a defuncto, usque ad concurrentiam portionis disponibilis : ita art. 845 Cod. civ. Colligitur ex dictis : cum factus sit velut extraneus vi renuntiationis, postulare potest legata per testamentum ipsi relictæ. 4° Nemo admittitur titulo repræsentationis illius hæredis qui renuntiavit : tamen filii renuntiantis possunt hæreditatem repudiatam adire, ut jus immediatum habentes, quia gradum subsequentem constituunt.

c) Facultas adeundi hæreditatem vel ei renuntiandi, perimitur præscriptione 30 annorum, ex art. 789 Cod. civ.

Quoad varias præscriptiones juris civilis circa modum dividendi inter plures hæredes, conficiendi inventarium, persolvendi onera et debita quibus gravaretur hæreditas, vide civilistas.

TITULUS XXVIII.

DE SEPULTURIS.

§ I. *De sepultura ejusque electione.*

I. De sepulturis et cæmeteriis.

*a) Vox sepulturæ tripliciter in jure sumitur : 1° pro ritu sepe-
liendi mortuos; 2° pro jure inferendi in sepulturam : ita in Cle-*

mentina 2^a hujus tituli; 3° pro loco ad sepelienda mortuorum corpora deputato : ita sumitur in cap. 3 hujus tit. Præterea sepultura alia dicitur communis et alia sacra vel ecclesiastica ; omnes enim gentes semper agnoverunt dignitatem humanam exigere decentem sepulturam. Sed Ecclesia Christi specialem curam habuit corporum fidelium, cum post mortem perseveret communio sanctorum.

b) Olim sepeliri corpora poterant in quovis loco honesto, qui propterea religiosus fiebat, ac proinde extra commercium humanum positus. Sed hodie, de jure canonico, apud christianos ille solum locus efficitur religiosus qui publica episcopi auctoritate ad fidelium sepulturam deputatur. Hæc deputatio fit per solemnem benedictionem, qua Ecclesia constituit loca defunctorum fidelium distincta ac separata a sepulturis extraneorum. Locus sepulturæ vocatur cœmeterium seu dormitorium, a voce græca κοιτάω, ideo quia fides docet christianos non mori, sed interea dormire, donec in universali resurrectione excitentur. Ecclesia semper curavit corpora fidelium in cœmeteriis condi et sepeliri, ut ibi requiescant in exspectatione resurrectionis mortuorum; nunquam vero permisit cremationem aut quamcumque violentam destructionem corporum, quæ feritatem redolet; dignitas enim humana exigit ut cadavera naturaliter consumantur, omni violenta actione hominis exclusa. Quare Bonifacius VIII, in c. 1 h. t. (Extrav. comm.) interdixit omnes modos violentos consumendi corpora. De Angelis fuse impugnat cremationem corporum, a quibusdam recentioribus magnis laudibus celebratam (n. 6 h. t.).

c) Cœmeteria construi possunt in civitate vel extra civitatem; plerumque prope ecclesiam consecratam, idque ob varias rationes: 1° ut fideles per cœmeteria adeuntes commoneficerent mortalitatis et exitus sui e vita, qua nulla est salubrior cogitatio; 2° ut vivorum ecclesias ingredientium charitas excitetur ad preces fundendas pro animabus defunctorum ibi requiescentium. Sed ex causa rationabili construi possunt cœmeteria etiam in loco remoto ab ecclesia, præsertim si destinata fuerint pro pestiferis.

Quoad sepulturam intra ecclesiam, notandum est quod ante sæculum ix, nemini unquam, exceptis episcopis, abbatibus et

presbyteris ac piis laicis, fuit permissum sic sepeliri : ex can. 18 causa 13, q. 2. Sed cum merita vitæ ob quæ illud privilegium concedebatur, non essent determinata, factum est ut omnes ambirent sepulturam in ecclesia, et ipsi sacerdotes nacti sint plenam libertatem sepeliendi fideles sibi benevisos intra ecclesias. Hic non agitur de legibus civilibus, quibus gubernia sæcularia regere attentarunt totam materiam de sepulturis. Vi illarum legum municipia construunt cœmeteria, quæ aliquo sensu dici possent « civilia », nempe in quantum Ecclesiæ denegatur libera facultas regendi ea omnia quæ pertinent ad sepulturas, ad locum erectionis cœmeteriorum illorum, ad exclusionem aut separationem debitam infidelium et hæreticorum, etc. Potestas municipalis in Gallia jus exclusivum habet regendi quæ spectant cœmeteria et inhumationes.

II. De electione sepulturæ.

I. *Quilibet eligere sibi potest sepulturam, nisi specialiter prohibeatur*, modo locus qui eligitur pro sepultura, talis sit qui jus sepulturæ, vel ex jure communi, vel ex privilegio, habeat (c. 1 h. t.). Pro ratione reddi potest quod sepultura est pars ultimæ voluntatis. Ergo cadit sub liberam electionem.

a) *Prohibentur sepulturam eligere* : 1° infantes, impuberes, et ratione carentes ; nam electio sepulturæ est actus humanus, cujus incapaces sunt mente capti, et postulat maturum iudicium, quod non habetur in infantibus et generatim in impuberibus. Loco eorum, sepulturam pro ipsis eligere valet pater, saltem ubi consuetudo loci sic habet (c. 1 h. t. in 6°).

2° Excipiuntur etiam religiosi professi, nam cum velle et nolle non habeant, potestas eligendi ipsis non est. Si tamen valde remoti essent a monasterio, ex licentia a jure indulta, sepulturam sibi eligere possent. Prælati regulares etiam sibi sepulturam eligere possunt.

3° Filiusfamilias, si pubes est, eligere sibi sepulturam potest, etiam absque consensu patris (c. 1 h. t.). Nam jus sepulturæ est spirituale ; porro quoad jura spiritualia, filius non subest patriæ potestati.

b) *Quæritur : An validum sit votum vel juramentum quo quis se obligat ad eligendam in certo loco sepulturam ?*

1° Si votum aut juramentum factum sit sponte et sine dolo, observari debet, cum non vergat in dispendium salutis æternæ, nisi mutatus sit status aut ipsius eligentis, quia v. g. factus est episcopus vel religiosus, aut loci, quia destructus est; nam hæc circumstantia prævisa non fuit.

2° Si tamen eligens a religiosis vel clericis inductus fuisset, ut relicta ecclesia parochiali eligeret sepulturam in eorum ecclesia, votum vel juramentum irritum foret; et inducens ad illud olim incurrebat excommunicationem ipso facto Papæ reservatam. Sed illa excommunicatio non reperitur in constitutione *Apostolicæ Sedis*. Quidquid tamen sit de pœna, actio illicita remanet; imo ipse parochus inducens suum parochianum ad eligendam sepulturam in ecclesia parochiali, illicite ageret.

II. *Qui nullam sepulturam elegit*, 1° sepeliendus est in sepulcro majorum, quia ex instinctu naturali et communi voto quilibet suis, potius quam extraneis, conjungi velle præsumitur. Majorum nomine hic intelligitur pater, avus et alii ascendentes. — a) Si pater et avus sepulti sint in uno loco, alii ascendentes in altero, defunctus potius est inferendus in sepulcro quod sibi delectum habuit pater et avus, quia istis filius est propinquior. — b) Si pater solus sepultus sit in alio loco, juxta plures, filius sepeliendus esset in sepulcro patris; juxta alios, in loco sepulturæ aliorum majorum.

2° Filii naturales et spurii plerumque sequuntur matrem in sepulturam, nisi ista sit illustris. Filii adoptivi sequuntur patrem adoptantem, eo vivente; secus, si eo jam mortuo decedant, quia jam exspiravit in tali casu adoptio.

3° Uxor ante vel post maritum mortua sepelitur in ejus sepulcro, saltem si non fuerit separata propter adulterium, et si in viduitate honeste vixerit. Si maritus sepulcrum non elegit, sepelienda est in sepulcro majorum. Si plures habuit maritos, sequitur ultimum. Sed maritus non est sepeliendus in sepulcro uxoris, sed suorum majorum; nam vir et uxor æquiparantur solum quoad jus maritale, non vero quoad alia jura.

4° Clericus beneficiatus, si majorum sepultura careat et aliam non elegerit, sepeliendus est in loco beneficii, cum in eo domicilium contrahat, et sacramenta administret ac recipiat, licet

alibi habitet, nisi aliud habeat consuetudo. Si clericus non est beneficiatus et non sit sepultura propria et distincta pro clericis in ecclesia cathedrali vel alibi, debet sepeliri in propria parochia, ut alii fideles.

III. *Qui sepulturam non elegit nec sepulcra majorum habet,*
a) sepeliendus est in parochia propria ubi domicilium habet, etiamsi ibidem non fuisset mortuus. Ratio est, quia non amisit prius domicilium per habitationem extra propriam parochiam, ideoque non factus est parochianus loci ad quem migravit. Si tamen hæc habitatio fuisset sufficiens ad acquirendum quasi-domicilium, in loco obitus sepeliri posset.

1° Infantes qui nutricibus alendi extra propriam parochiam dantur, retinent domicilium in parochia parentum, licet in alia decedant.

2° Puellæ educandæ decedentes in monasteriis monialium, non electa sepultura, nec habentes majorum sepulcrum, sepeliendæ sunt in parochia intra quam monasterium situm est, non vero in ecclesia monialium. Possunt tamen eligere hanc ecclesiam.

3° Idipsum est dicendum de sæcularibus mulieribus in iisdem monasteriis, vel famulatus, vel alia quacumque causa legitima commorantibus ac inibi decedentibus. Ita S. Congr. Conc. sæpe declaravit.

4° Sed generatim peregrini, advenæ et alii sæculares, quando intra monasteria decesserunt, nulla sibi electa sepultura, non sunt sepeliendi in ecclesia monasterii, sed in parochiali intra cujus territorium est monasterium, saltem si propriam parochiam non habeant, vel commode ad eam deferri nequeant : sic inspecto jure statuitur ; sed aliquando ordines religiosi et monasteria habent specialia privilegia.

b) *Qui in duabus vel pluribus parochiis domicilium habent,* in illa sepeliendi sunt in qua viventes sacramenta perceperunt et officiis divinis interfuerunt. Si hoc factum sit in utraque, in illa sepeliri debent quæ prævenit ; si autem neutra prævenit, vel uterque parochus inter se litiget, litem hac in re componet episcopus.

§ II. *De ecclesiis quibus competit jus sepulturæ.*

a) Jus sepulturæ non competit omnibus ecclesiis, sed, regulariter loquendo, solis ecclesiis parochialibus; unde, qui proprio paracho defuncti sepeliendi opponeret jus sepulturæ, teneretur illud probare ex jure speciali. Attamen 1° hodie consuetudo obtinuit, ut quis sepeliatur ubi mortuus est et habebat domicilium, etiamsi habuerit alibi jus sepulturæ, saltem quando agitur de pubere, mentis compote, qui nullam personaliter elegit sepulturam; nam hodie privilegia tumulandi in ecclesiis generali modo vetita sunt, et non remanet nisi commune cœmeterium in singulis civitatibus aut parochiis, ideoque sepulcra peculiariora familiarum generaliter derelicta sunt. 2° Item quasi incolæ habentur, qui quasi-domicilium habuerunt in loco, ut studiosi, famuli; ibi sepeliuntur, cum et sacramenta inibi perceperunt.

b) Aliqui tamen ex jure particulari habent jus sepulturæ.

1° Jus illud concedere potest S. Pontifex per universam Ecclesiam, et episcopus in sua diœcesi. Sed in hac concessione ab episcopo facta, necesse est ut serventur omnes solemnitates ad alienationem requisitæ.

2° De facto, hoc privilegium a Sancta Sede concessum habent plerique ordines religiosi, et ideo vi illius privilegii, regulares sepelire possunt in suis ecclesiis non tantum professos et novitios, vel famulos, domesticos, sed etiam quoscunque fideles qui sponte apud eos sepulturam elegerunt. Sed moniales non participant privilegium; unde in earum ecclesiis, sive interioribus sive exterioribus, nulla femina extranea sepulturam eligere potest.

3° Tali etiam privilegio ex concessione episcopali fruuntur quædam domus particulares, ut seminaria, hospitalia, saltem quoad inhabitantes.

Sed 4° in usu illorum privilegiorum observanda sunt specialia pacta et consuetudines quæ inter parochum et privilegiatos introducta sunt.

His secluis, in delatione cadaveris ad locum sepulturæ, attendi debent variæ juris dispositiones. Generatim ad proprium parochum spectat funus agere suorum parochianorum

defunctorum, ex c. 3 h. t. in 6°. Proprius parochus ille est in cujus parochia defunctus habebat domicilium. Hæc regula servari debet, etiamsi quis extra suam parochiam decedat, dummodo cadaver possit absque periculo ad propriam ecclesiam deportari. Altera regula generalis est quod emolumenta funeris ad parochum proprium pertinent (c. 2 h. t. in 6°, et c. 5, 6 h. t.). Sed varii sunt casus in quibus vel jus parochi dubium est, vel modus agendi funus indeterminatus; itaque successive agendum est de jure sepeliendi quoad regulares et quoad parochos.

c) *Quoad regulares*. 1° Observari debet dispositio Leonis X in conc. Lateranensi, quam renovavit S. Congr. Rit. 20 januarii 1640. Non licet quibusvis regularibus parochias cum cruce processionaliter ad efferenda et levanda defunctorum funera intrare, nisi vocato et exspectato proprio defuncti parochi, vel nisi is requisitus dissentiat, aut venire expresse recuset. Unde parochus vocatus tenetur intervenire.

2° Regulares cogi nequeunt ut cadaver defuncti prius ad ecclesiam parochialem deferatur (constat ex constit. *Regimini* Sixti IV), vel ibidem missæ pro defuncto celebrentur (S. Congr. Rituum 16 julii 1675). Multo minus, si ex aliena parochia corpus defuncti devehatur sine solemnitate funebri ad regulares in alio loco existentes, requiritur licentia parochi. Jura enim non plus exigunt quam consensum proprii parochi, qui in præsentia adest ad hoc ut corpus parochiani levetur. Nullo modo requiritur consensus parochi loci ubi regulares existunt.

3° In actu sepulturæ, ipsi regulares cum sua cruce intra suum territorium corpus defuncti ad sepulcrum comitabuntur, missas et psalmos cantabunt (Clemens X, in const. *Nuper*).

d) *Quoad parochos*. 1° Parochus vocatus funeribus suorum parochianorum in regularium ecclesiis tumulandorum, deferat stolam, corpus e domo levat, aqua benedicta respergit et præcinit antiphonam *Exsultabunt Domino*, etc. Ita S. Congreg. Rit. in variis declarationibus, quæ in indice collectionis Gardellianæ, v° *Funera*, recensentur.

2° Parochus relinquit cadaver ad ecclesiæ januam. Ubi tamen favet consuetudo immemorialis, potest assistere cum stola, sed ut reliqui assistentes; olim, ex const. Benedicti XIII *Pre-*

tiosæ, etc., parochus intrare poterat ecclesiam regularium cum cruce et stola. Sed hæc constitutio fuit revocata a Clemente XII, et jus hodiernum sancitur variis declarationibus S. Congregationis Rituum (*loc. cit.*). Nequit parochus ante limina preces consuetas recitare. Imo nequit intonare *Regem cui omnia vivunt*, etc., nisi adsit consuetudo immemorialis, et tunc facta intonatione recedit. Itaque in ingressu januæ vel atrii ecclesiæ tumultantis, parochum suum onus dimittit; sed potest, tam in domo defuncti quam per viam usque ad ecclesiam, officium peragere. Verum in ecclesia tumultanti nullum plane officium super cadavere peragere potest. Potest transire fines aliarum parochiarum, quin illarum parochi possint illum impedire, vel jus acquirere, vel quidquam stipendii petere.

e) *Unica crux* in ducendo funere elevari potest. Unde 1° si capitulum cathedrale interveniat, non alia crux deferenda est quam capituli (S. Cong. Rit.). Idem dicendum est de collegiali capitulo, et capitulum ingreditur, cruce erecta, ecclesiam tumultantem. 2° Extra hunc casum, elevari debet crux ecclesiæ tumultantis, non autem ecclesiæ ad quam defunctus pertineret, etiam quando ecclesia tumultans est ecclesia regularium. 3° Parochus interveniens funeribus incedit usque ad januam ecclesiæ tumultantis, sub cruce huiusce ecclesiæ.

§ III. De his quibus denegari debet sepultura ecclesiastica.

I. Quibus deneganda sit sepultura ecclesiastica?

1° Privantur omnes non baptizati, v. g. judæi, pagani, alique infideles, atque infantes fidelium qui decesserunt sine baptismo (can. 28 *de Cons.*, d. 1, et Rit. Rom., *de exsequiis*); imo et ipsi catechumeni; licet Ecclesia pro catechumenis oret, nondum tamen ingressi sunt Ecclesiam per baptismum. Ratio desumitur ex significatione et consecratione cœmeterii: significat enim communionem fidelium, et consecratione deputatur ut sit locus religiosus. In dubio de baptismi validitate, nequit denegari sepultura ecclesiastica.

2° Hæretici, schismatici et apostatæ, eorumque in crimine fautores, defensores aut receptores, dummodo fuerint communiter ut tales habiti (can. 7 et causa 24, q. 2, et c. 17 *de Hæret.*). Id

habetur, etiamsi eorum hæresis primum post mortem sit manifestata, v. g. qui noluit admittere conc. Vatic.

3° Excommunicati, saltem vitandi seu denunciati: illis olim denegabatur sepultura ecclesiastica, etiamsi contritionis signa ante obitum dedissent; sed S. Congr. Episcoporum et Regularium declaravit illos qui in articulo mortis pœnitentiæ signa dederunt, posse tradi sepulturæ ecclesiasticæ. Verumtamen, juxta multos, imo et juxta plures declarationes congregationum Romanarum, excommunicati pœnitentes absolvi deberent ab excommunicatione, antequam tradantur sepulturæ ecclesiasticæ; imo, si ante externam absolutionem decesserint, cadaver absolvendus esset in forma publica (*Thesaur., de Pœn.*, p. I, c. 25, resp. 5). Excommunicati non vitandi, licet publici seu notorii, non sunt privandi sepultura ecclesiastica, juxta communio rem sententiam; nam post constit. *Ad evitandum* Martini V, non tenemur vitare omnes excommunicatos, sed illos tantum qui hac censura fuerunt nominatim notati; porro consuetudine introductum est, cohærenter ad illam constitutionem, ut non nisi denunciati arcerentur a sepultura ecclesiastica, cum plerumque exclusio sit causa scandali et perturbationum apud fideles.

4° Interdicti notorii et denunciati, nisi constet vel rationaliter præsumatur quod signa pœnitentiæ dederunt. Ita Innocent. III (c. 12 h. t.) et const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX.

5° Usurarii publici ac manifesti, nisi prius restituerint vel idoneam de restituendo dederint cautionem (c. 2 *de Usur.* in 6°).

6° Raptores et incendiarii, si ante restitutionem et sine signis pœnitentiæ decedant (c. 2 et 3 *de Rapt.*).

7° Qui confessionem annuam et communionem paschalem voluntarie negligunt: id est, quando sine consilio sacerdotis qui eam prorogasset, omittunt, saltem si hæc intermissio præcepti paschalis per plures annos fuisset continuata, et sic intermittentes notorie impœnitentes decedant. Verumtamen si illi qui pervicaciter omiserunt præceptum paschale, non haberentur in communi existimatione tanquam peccatores publici, non essent privandi sepultura ecclesiastica, cum privatio illa, quæ habetur in celebri capite *Omnes utriusque sexus* (*de Pœnit. et remiss.*), sit ferendæ sententiæ.

8° Regulares utriusque sexus proprietarii, si moniti a superiore absque emendatione et pœnitentia decesserint (ex cap. *Monachi*, 2°, et ex cap. 4 de *Statu monachorum*). Recte tamen advertunt multi canonistæ non esse præcipitanter sepultura ecclesiastica privandum religiosum inventum mortuum cum bursa denariorum : præsumi potest denarios non esse proprios. Unde certo constare debet quod religiosi vera proprietate onerati sunt mortui.

9° Occidentes seipsos ex industria, seu suicidæ qui sibi ipsis mortem sponte intulerunt. Excipiuntur : 1° ille qui ad vitandum malum sibi impendens se præcipitem dedit et in flumen se projecit. 2° Quando non constat quod aliquis seipsum interfecit, illi non est deneganda sepultura ecclesiastica. 3° Quando ex furore, mentis alienatione, aliquis sibi mortem intulit, potest sepeliri in loco sacro, imo et debet. Unde in Rituali Rom. act. negatur sepultura ecclesiastica seipsos occidentibus ob desperationem, vel iracundiam (non tamen si ex insania id accidat), nisi ante mortem dederint signa pœnitentiæ.

In dubio, mors non præsumitur voluntaria, ut animadvertunt communiter canonistæ : nam crimen non præsumitur, sed plene probari debet, sive quoad factum, sive quoad voluntatem. Unde, v. g., si ille qui seipsum interfecit, animadversus fuit defigi in melancholia, signum est sufficiens suspicandi quod adfuerit alienatio mentalis. Verumtamen, quando constitit suicidium commissum esse, non semper præsumi potest quod illud accidit ex insania, ut aliqui recentiores, plus æquo placitis hodiernis indulgentes, facile concedunt ut omnibus suicidis detur sepultura ecclesiastica. Etsi suicidium sit de se insania moralis, non sequitur quod semper abfuerit advertentia et voluntas. Quando non potest excludi insania, licet de vero suicidio non constet, danda est sepultura sine funebri pompa et sine funeris celebratione, ex declar. S. Univ. Inq. 28 nov. 1829, et S. Congr. Conc. 7 aug. 1835. Deinde, qui pœnituerit ante mortem, potest etiam sepeliri in loco sacro, juxta supra citatum Rituale Romanum.

10° Qui occumbunt in duello etiam privato, seu non solemni, sive decedant in loco duelli, sive extra locum, ex vulnere ibidem recepto (ita quoad primam hypothesim conc. Trid. ; quoad secundam, Bened. XIV, in const. *Detestabilem*). Id habetur etiamsi

vulneratus, ante mortem non incerta pœnitentiæ signa dederit atque a peccatis et censuris absolutionem obtinuerit, ex eod. Bened. XIV.

11° Fures, latrones, concubinarii notorii et generatim omnes peccatores publici, ut sunt etiam publice blasphemantes Deum, B. Virginem, quando decedunt notorie sine pœnitentia; sed dicitur peccator publicus, decedens nullo dato signo contritionis, nam si daret signa contritionis, non esset privandus sepultura ecclesiastica. Ut publici peccatores habentur qui in actu peccati gravis, publice seu notorie, decedunt. Corpora ultimo supplicio damnatorum, si illi damnati contriti sacramenta Ecclesiæ perceperunt, recte donantur sepultura ecclesiastica; nam Ecclesia concessit sacramenta; inde si sepulturam denegaret, sibi contradiceret.

Attamen quoad ultimo supplicio damnatos, multi approbant consuetudinem non sepeliendi eos in loco sacro, quando agitur de atrocissimis sceleribus, etiamsi illi damnati pie decesserint; negatur sepultura ad terrorem et exemplum aliorum.

II. Concessio illegitima sepulturæ.

a) Qui *scienter* sepeliunt nominatim excommunicatum vel interdictum, hæreticum notorium, committunt peccatum mortale et incurrunt excommunicationem latæ sententiæ nemini reservatæ, juxta constit. *Apostolicæ Sedis*, post jus antiquum. Sepelientes vero alios sepulturæ indignos, peccant quidem mortaliter, sed non incurrunt excommunicationem.

Diximus *scienter*; nam qui ex ignorantia, etiam culpabili, prædictos in loco sacro sepeliunt, ab hac censura sunt liberi. Ratio est, quia pœna illa, quæ lata fuit primitus per Clemen tinam primam hujus tituli, respiciebat eos tantum qui *scienter* præsumerent tales sepelire in loco sacro. Porro const. *Apostolicæ Sedis* nihil addidit juri antiquo. Sed

b) Quæritur: *Quid faciendum, casu quo alicui sepultura catholica concessa fuit, cui illa deneganda erat?* 1° Si ossa ita sepulti ab aliorum fidelium corporibus discerni possint, exhumari debent, et a catholica sepultura procul abjici, juxta cap. 13 h. tituli. Si discerni nequeant, non sunt exhumanda, ne corporibus aliorum fidelium injuria fiat.

2° Si sepultus sit excommunicatus vitandus, cœmeterium in quo sepultus est, reconciliari debet, quia per hanc sepulturam pollutum censetur (cap. *Consuluit*, 7, de *Consecr. ecclesiæ*). Si excommunicatus non sit vitandus, etsi in loco sacro, juxta plures, sepeliri nequeat, non violatur locus sacer, qui consequenter reconciliatione non indiget.

Idem dicendum est de infidelibus et de hæreticis ac de excommunicatis vitandis. In locis tamen ubi hæretici sunt tolerati, ut in locis ubi catholicis permixti sunt, illicite quidem sepeliuntur, sed ecclesia vel cœmeterium non polluuntur.

§ IV. De portione canonica episcopali et parochiali.

I. De portione canonica episcopali.

1° *Portio canonica episcopalis* est quarta pars mortuorum seu funeralium, hoc est, obvenientium bonorum mobilium et immobilium quæ inferioribus ecclesiasticis et locis piis intra diœcesim sitis obveniunt ex testamentis et ultimis voluntatibus (can. 25 et seq., q. 2, et cap. 16 de *Aff. ord.*). Sed de consuetudine, portio ista est varia pro varietate locorum (cap. 15 de *Test.*); imo fere ubique in desuetudinem hodie abiit. Dabatur hæc pars, ratione superioritatis, oneris pastoralis et communicationis inter episcopum et ecclesias inferiores (cap. 15 de *Test.*).

Cessabat hæc portio in sequentibus casibus : 1° si testator reliquit episcopo suam portionem cum conditione ne quartam ex relictis detrahat, vel si quid relictum est ex speciali causa, v. g. pro fabrica ecclesiæ, pro virginibus dotandis ; 2° si quartæ præscriptum est præscriptione quadragenaria (cap. 4 de *Præscript.*); 3° si a tali quarta locus sacer per privilegium eximatur, ut v. g. omnia monasteria præsertim exempta, saltem juxta communio rem sententiam. Ratio est, quia hæc quarta pertinet ad legem diœcesanam, a qua monasteria sunt exempta.

II. De portione canonica parochiali.

a) *Portio canonica parochialis* est pars eorum quæ occasione funeris et sepulturæ corporis extra parochiam tumulati, obvernerunt ecclesiæ in qua ejusmodi corpus sepultum est. Sub

nomine emolumentorum funeris veniunt oblationes quæ fiunt occasione hujusce, cujus generis sunt intortitia et candelæ quæ in funebri processione vel circa, vel ante, vel post feretrum deferuntur, necnon et cerei qui funeris tempore in altaribus ~~specialiter~~ ab hæredibus demortui afferuntur ; item quæcumque ad pompam ~~funeris~~, puta insignia familiæ, in ecclesiam importantur. Hæc pars emolumentorum omnium de jure est quarta, ex cap. 8 huj. tit. Sed in ~~determinatione~~ portionis et rerum ex quibus desumitur, maxime spectanda est ~~consuetudo~~ (c. 4 h. t. et variæ declarationes S. Congr. Conc.).

1º Portio hæc solvi debet ecclesiæ parochiali in qua alioquin defunctus sepeliri debuisset, sive in illa parochia mortuus sit, sive in alia : ex pluribus cap. huj. tit. Ratio est, quia cum parochus sustineat onus celebrandi officia et administrandi sacramenta, æquissimum est ut eidem præstetur hæc portio parochialis. Quarta funeralium pro sepultura canonicorum cathedralium debetur parocho domicili, non vero parocho cathedrali, neque parocho parochiæ ubi adest sepultura suorum majorum. Ita S. Congr. Conc. 12 maii 1685, 26 sept. 1699. Atamen, si tumultatio fieret in cathedrali per præscriptionem exempta, quarta non deberetur parocho defuncti (S. Congr. Conc. 16 julii 1737).

2º Solvitur ab illa ecclesia in qua sepultura electa est, ex cap. 1, 10 et Clement. 2ª huj. tit., etiamsi hæc ecclesia sit cathedralis (S. Congr. Conc. 17 sept. 1759, etc.) vel monasterium exemptum (Benedict. XIII, const. *Romanus Pontifex*). Sunt tamen quædam monasteria specialiter privilegiata, quæ immunitia sunt a quarta funerali, et ecclesia cathedralis quadragenaria præscriptione acquirit exemptionem a solutione quartæ funeralis.

b) Parochus pro actu sepulturæ nihil exigere potest de jure communi (can. 15 *Præcipiendum*, 1º, q. 2). Ratio est quia cæremonia ecclesiastica, qualis est sepultura, est jus spirituale fidelibus competens. Citatum cap. 13 videtur prohibere tanquam simoniacum quodcumque emolumentum pro actu sepulturæ parocho datum ; verumtamen omnes canonistæ consentiunt dari posse materiam temporalem alicujus contractus, ut taxam pro ædificatione et conservatione cæmeterii, etc. Itaque ex consue-

tudine, aliquid moderatum peti potest, præsertim si parochus aliunde non habeat competentem sustentationem; imo, ex vi consuetudinis pensionem istam exigere potest, etsi defunctus sepeliatur in ecclesia privilegiata quæ ad quartam funeralium non tenetur. Cæteris paribus, parochus non potest majorem eleemosynam exigere pro sepultura forensium, quàm incolarum. Ita pluries S. Congr. Episc. et Reg. Sed pauperibus funus gratis fieri debet. Rituale Romanum monet ministros ecclesiasticos pro funere nihil exigere « tanquam pretium, sed iis eleemosynis contentos esse quæ aut probata consuetudine dari solent, aut ordinarius constituerit ». Approbat ergo impositionem alicujus taxæ moderatæ et legitima auctoritate impositæ.

c) In quibusdam casibus portio canonica non debetur. 1º Non debetur ex iis quæ defunctus reliquit aliis ecclesiis ab ecclesia suæ sepulturæ distinctis.

2º Ex eo quod relictum est ecclesiæ in qua sepulturam defunctus accepit, pro ornamentis, fabrica, anniversario, etc.

3º Si legatum sit aliquid testamento ante sepulturam electam condito, adeoque independenter a sepultura electa.

4º Si ecclesia parochialis diu nimis vacavit ut defunctus in illa sancta aliaque divina percipere non potuerit; tunc cessat ratio illius portionis exigendæ. Ita communis doctrina canonistarum.

5º Non debetur etiam de intortitiis et candelis quas sacerdotes, etiam regulares, funeri assistentes, manualiter per viam deferunt. Ita Benedictus XIII in const. *Romanus Pontifex*.

6º Tandem non debetur de missis, legatis, anniversariis, hisque similibus piis relictis in favorem ecclesiæ tumultantis. Ita Benedictus XIII, in ead. const.

TITULUS XXIX.

DE PAROCHIIS ET ALIENIS PAROCHIANIS.

SECTIO PRIMA.

De parochiarum et parochorum constitutione.

I. *Nomen et divisio parochiarum et parochorum.* 1° Olim apud Romanos parochi dicebantur qui legatis Romam missis « ligna salemque ferebant », id est, copiam rerum omnium suppeditabant. Unde per analogiam parochi in Ecclesia dicti sunt sacerdotes qui plebibus sacrum divini verbi et sacramentorum pabulum subministrant (a *παρέχω*, præbeo). Juxta alios, parochus dictus est a verbo græco *πάροικος*, seu incola. Parochia idem esset ac portio curæ. In sensu ecclesiastico et juxta antiquos canones, parochia sumebatur sive pro ecclesiastica provincia, sive pro diœcesi, sive denique pro aliqua parte diœcesis. In hoc ultimo sensu hic sumitur, ac proinde potest definiri : « Determinata alicujus diœcesis ecclesia auctoritate Romani Pontificis vel episcopi designata, quæ populum intra certos limites territorii circumseptum habet, et per presbyterum seu rectorem exclusive et ex officio administratur. »

2° Parochi alii vocantur *plebani*, qui curam animarum exercent in plebania, seu sub se habent plures ecclesias, nempe plures parochos unius plebis. Alii dicuntur rectores, quia cum cura regunt populum. Sed minus proprie appellarentur pastores, nam vox illa importat veram jurisdictionem in foro externo et potestatem legislativam; unde in antiquitate hoc nomine designabantur soli episcopi.

II. *Origo parochiarum et parochorum.* — a) In prioribus Ecclesiæ sæculis, omnes fideles *unius diœcesis* apud suum episcopum conveniebant ad celebrandam liturgiam. Episcopus tamen impeditus ad explendas vices suas aliquem sacerdotem deputabat, non vero per modum stabilis officii.

Sed iv° circiter sæculo, propter numerum fidelium et exigen-

tiam officii ecclesiastici, parochiarum institutio introducta est; sed paulatim territorium divisum est in parochias plus minusve stabiles. Hæc divisio visa est maxime conducens ad rectum regimen populi christiani, et fuit a sacris canonibus præscripta, ultimo et strictius a conc. Trid. (sess. 24, cap. 13, *de Reform.*).

b) Origo parochorum. Parochi non fuerunt immediate instituti a Christo, seu successores septuaginta discipulorum, ut sæculo elapso docuerunt presbyteriani, et non ita pridem aliqui contendentes parochos esse inamovibiles, ideo quia sunt jure divino instituti. Etenim 1° discipuli non erant sacerdotes; 2° missionem temporariam habuerunt, scilicet prædicandi adventum regni Dei et curandi infirmos; in prioribus sæculis, præter episcopos non erant parochi. Deinde etiamsi parochi essent successores septuaginta discipulorum, nihil inde colligeretur in favorem institutionis divinæ; namque adversarii probare deberent quod eadem potestas, quæ olim data est discipulis, est nunc in parochis; porro est plane diversa. Verumtamen non deest aliqua analogia inter discipulos et sacerdotes.

His positis de nomine et origine parochorum, quæritur

III. *Quid requiratur ut ecclesia aliqua dici possit parochialis?* Requiritur: 1° et præcipue potestas ligandi et solvendi in foro pœnitentiali, idque ex necessitate muneris parochialis, cujus præcipua pars est fidelibus administrare sacramenta; sed parochus non habet jurisdictionem in foro externo; unde speciatim non potest dispensare in legibus ecclesiasticis, nisi quantum ei permittit consuetudo quoad relaxanda jejunia, festa, etc...

2° Locus certis limitibus constitutus, in quo populus alicui ecclesiæ deputatus degit, prout sumitur ex conc. Trid. (sess. 24, c. 13, *de Ref.*): « In locis ubi parochiales ecclesiæ certos non habent limites. » Parochi populum certum ac determinatum regere dicuntur: in omni jurisdictione respectus habetur ad incolas præfixi territorii.

Notandum est quod limites parochiarum præscriptioni non sunt obnoxii, saltem si certi sint: ita communis sententia canonistarum, ex can. 4 et seq., causa 16, q. 3, et c. 4 h. t. Etenim isti limites ob publicam utilitatem sunt constituti.

3° Auctoritas episcopi designantis hos limites et constituentis populum parochianum (can. 11, causa 16, q. 7, et conc. Trid. sess. 24, cap. 4). Isti limites auctoritate sæculari constitui nequeunt. Hæc erectio episcopalis supponitur ex lapsu temporis, ex ipso exercitio jurium parochialium.

4° Ut habeat rectorem certum, et quidem unicum : nam, ut legitur in can. *Sicut*, 4, causa 21, q. 2 : « Sicut una mulier duos sponso, et unum corpus duo capita sine monstruositate habere non potest, ita nec una parochia duos parochos.

Objici potest quod aliquando cura parochialis spectat ad capitulum ecclesiæ collegiatæ; sed capitulum constituit unicam personam moralem; nam parochus esse potest persona moralis. Sequitur ex dictis quod parochia, semel ab auctoritate ecclesiastica constituta, non possit dividi nec dismembrari, nisi ex causis a jure designatis.

Ad constitutionem parochiæ non essentialiter requiritur fons baptismalis, cœmeterium, licet ista, quando adsunt, signa sint probabilia ecclesiæ parochialis. Aliquando ecclesia quæ cæterarum *matrix* dicitur, retinet fontem baptismalem pro aliis etiam parochiis.

SECTIO II.

De parochorum juribus et prærogativis.

NOTA. Jura parochi considerari possunt : 1° quoad administrationem sacramentorum; 2° quoad reliqua munia officii pastoralis.

I. Jura parochorum quoad administrationem sacramentorum.

a) Baptismi administratio solemnis pertinet ad parochum, qui habet ordinariam potestatem in corpus Christi mysticum, ac proinde potest fideles per baptismum colligere. Ergo baptizans solemniter sine licentia parochi peccaret graviter.

Sequitur etiam parochianos teneri sub gravi pueros suos baptizandos ad parochum suum deferre, nisi consuetudine vel aliter ecclesia cathedralis vel ecclesia matrix cumulativum jus habeat baptizandi cum ecclesia parochiali baptizandorum propria. Hoc jus cumulativum facilius præsumitur, quando in hac

parochia existit lavacrum recens constructum; secus si antiquum existat (S. Congr. Conc. 15 julii 1737).

b) Quoad pœnitentiam. 1° Parochus vi officii ordinariam fori interni habet jurisdictionem in sua parochia. Sed hæc jurisdictio est dependens ab ordinario quoad casuum reservationem. Nequit tamen episcopus sine causa legitima hanc ordinariam jurisdictionem, aut prorsus auferre, aut ita imminuere ut fere inanis evadat. Ita Bened. XIV, in *Syn.*, lib. V, cap. 4). — Sed hæc jurisdictio parochi restringitur ad civitatem vel oppidum ubi sita est parochia; non se extendit ad totam diœcesim.

2° Parochus jus habet excludendi alios sacerdotes; unde generatim alienus ab episcopo approbatus nequit licite excipere confessiones in aliqua ecclesia parochiali sine licentia parochi; sed valide absolveret, non obstante oppositione parochi. Parochus tamen nequit exigere ut tempore paschali et instante mortis periculo parochiani sibi et non aliis, nisi de ejus licentia, confessionem faciant; etenim canon *Utriusque sexus consuetudine* contraria abrogatus est.

3° Nequit delegare ad confessiones audiendas nisi approbatum etiam quoad jurisdictionem (S. Congr. Conc. 14 mart. 1725).

c) Quoad Eucharistiæ administrationem. 1° Communio paschalis facienda est in ecclesia parochiali, de manu vel proprii parochi vel alterius qui vicem parochi gerat. Nec huic præcepto nunc satisfiit in ecclesia cathedrali, ut declarat Bened. XIV, in const. *Magna*.

2° In quibusdam regionibus, *prima* quoque communio est functio exclusive parochialis: et hæc consuetudo, cum ad pietatem fovendam conducat, est retinenda et legitima.

3° Jus administrandi viaticum competit etiam parocho, non secus ac communio paschalis, et regulares qui in hoc invaderent jus parochi, excommunicationem Rom. Pont. reservatam incurrerent, juxta const. *Apostolicæ Sedis*. Episcopus tamen viaticum accipit, non a parocho ecclesiæ parochialis, sed a prima dignitate capituli, comitante capitulo et toto clero ecclesiæ cathedralis. Ita Sac. Congr. Conc. 24 maii 1873, post Cærem. episcop.

4° Quoad missam, parochus non habet jus suos parochianos cogendi ad illam audiendam in parochia: nam ex consuetudine

quæ vim legis universalis habet, possunt fideles præcepto audiendi missam satisfacere in quavis ecclesia, modo non sit oratorium privatum. Nequit etiam exigere ut parochiani ad verbum Dei audiendum parochiam adeant: ita Bened. XIV, in *Syn.*, lib. VII, cap. 4.

d) Extrema unctio 1° non potest licite ministrari nisi a parcho vel ejus delegato, licet hæc administratio non sit actus jurisdictionis. Attamen si parochus absit, aut per manifestam injuriam nolit hoc sacramentum administrare, nec recursus ad superiorem sit possibilis ad petendam licentiam, tunc quivis sacerdos non excommunicatus aut suspensus licite potest hoc sacramentum administrare. Ratio est, quia Ecclesia, quæ vult bonum commune fidelium, censenda est dare licentiam.

2° Parochus tenetur sub gravi hoc sacramentum administrare petenti, si non habeat justam rationem denegandi. Pueris rationis usum habentibus sufficientem ad peccandum, scilicet qui sunt capaces recipiendi sacramenta pœnitentiæ et Eucharistiæ, non est deneganda extrema unctio.

e) Quoad matrimonium, jus proprium parochi est triplex: ut præco publicus Ecclesiæ denuntiat matrimonia; ut testis authenticus eisdem assistit; denique ut minister Ecclesiæ contrahentes benedicit. Hæc omnia fuse explicantur in lib. IV.

II. Jura honorifica parochorum, seu functiones parochiales.

Functiones parochiales sunt illæ quæ a proprio parcho fiunt, et quibus alii sacerdotes, v. g. capellani, se intromittere nequeunt. Istæ ergo functiones ad solum parochum spectant.

a) Sunt sequentes:

1° Benedictio fontis baptismalis, sabbato sancto, quæ fieri debet a proprio parcho, licet non sit de juribus mere parochialibus (S. Congr. Rit. 10 decemb. 1703).

2° Benedictio domorum in die sabbati sancti, ut in Italia fieri solet.

3° Missa feriæ 5^a in Cœna Domini et sabbati sancti est etiam functio parochialis, licet non sit de juribus mere parochialibus (Sac. Congr. Rit. 12 januar. 1704). Sed non idem dicendum est de aliis functionibus hebdomadæ sanctæ.

4° Sanctissimi Sacramenti delationes et generatim proces-

siones per parochiam seu extra ecclesiam ad solum parochum spectant (S. Congr. Rit. 11 januar. 1714); non autem ad capellanum, qui tamen intra propriam ecclesiam potest hæc omnia peragere. Ergo confraternitates, domus religiosæ nequeunt, secluso speciali privilegio, processionem facere extra ecclesiam, nisi de licentia et consensu parochi. Parochus semper jus habet dirigendi processionem, non autem deferendi SS. Sacramentum; id spectat generatim ad celebrantem.

5° Jus habet celebrandi missas solemniore, saltem in ecclesia parochiali: nam in oratoriis et ecclesiis separatis jus celebrandi non spectat ad parochum, ut respondit S. Congr. Rit.

Unde possunt celebrari missæ solemnes in oratoriis sine licentia parochi, nisi adsit consuetudo vel id reservatum fuerit in titulo foundationis oratorii.

6° Jus sepulturæ vel portionis canonice, decimarum, primitiarum, et oblationum.

7° Verbi divini prædicatio, ut patet ex conc. Trid. (sess. 5, cap. 2, *de Ref.*). Præter episcopum et parochos, nemo concionari potest sine commissione Papæ, episcopi vel parochi. Tamen parochus nequit dare ejusmodi commissionem sine licentia episcopi, ut intelligitur ex conc. Trident. et ex declarat. Clement. VIII. Sed

b) Utrum benedictio et dispensatio cinerum prima die Quadragesimæ, Palmarum dominica festum Paschatis antecedente, et cereorum in festo Purificationis, sint de functionibus parochialibus? Multi canonistæ olim affirmarunt, in quorum proinde sententia capellani, eleemosynarii in oratoriis vel ecclesiis a parochiali ecclesia diversis, hanc benedictionem peragere non possent. Sed Sac. Congr. Rit. in pluribus responsionibus (10 decemb. 1703, 31 mart. 1640, 13 januar. 1844) declaravit benedictionem et dispensationem cinerum fieri posse in omnibus ecclesiis. Et in decret. 12 januar. 1704, ad 5, declaratur illas benedictiones et distributiones non esse de juribus mere parochialibus. Verumtamen hæ functiones, licet non sint jura pure parochialia, peragi debent a curatis in eorum ecclesia parochiali. In ecclesia cathedrali candelarum benedictio et distributio fit ab episcopo, qui primam candelam accipit a prima dignitate capituli; deinde episcopus dat candelam huic primæ dignitati ante omnes, etiam

ante vicarium generalem : ita Sacra Congr. Rit. 5 mart. 1633.

c) *An benedictio mulierum post partum sit functio parochialis?* Sac. Congr. Rit., in decret. ann. 1703 supra laudato, declaravit « hanc benedictionem fieri debere a parochis ». Sed in pluribus recentioribus decretis, præsertim 7 decembris 1720, contrarium reperitur declaratum, in hoc sensu quod « in libertate puerperarum sit accedere ad quamcumque ecclesiam sibi benevisam ».

III. De inamovibilitate parochorum.

a) *Etsi perpetuitas parochi in sua parochia, semel legitime adepta, non possit proprie accenseri juribus parochorum, tamen, occasione sumpta ex enumeratione jurium, aliquid hic dicemus de illa stabilitate.* Si nulla fuisset exorta quæstio de « amovibilitate » rectorum « succursalium » in Gallia, nihil addendum foret superius dictis de beneficiatis ; nam beneficium parochiale constitutum est ad instar omnium aliorum, ac proinde ut perpetuitate personali seu inamovibilitate donatum. At parochi apud nos dividi solent in parochos proprie dictos, qui reputantur inamovibiles, et deservitores, ut aiunt, qui essent ad nutum episcopi amovibiles : Igitur gravis exsurgit quæstio, jam leviter tacta in superioribus titulis :

b) *An episcopus possit constituere parochos amovibiles in parochiis jam constitutis?* 1° Certum est illum non posse constituere nisi parochos inamovibiles, secluso consensu Sedis Apostolicæ. Constat enim ex supra probatis in tit. quinto beneficia conferri debere *in perpetuum*; porro parochiæ, jam statutæ, sunt vera ac proprie dicta beneficia titularia ; ex altera parte, episcopi legibus canonicis subjiciuntur.

2° At Sedes Apostolica, ex plenitudine potestatis, disponere potest de rebus ecclesiasticis, et beneficia parochialia reddere manualia. Quoad factum, nihil unquam a Sancta Sede fuit statutum hac in re ; sed tantum Summus Pontifex, ex Congr. Conc. 1 maii 1845, toleravit praxim in Gallia et Belgio receptam, « donec aliter a Sancta Apostolica Sede statutum fuerit ». Igitur, ex tacito consensu Summi Pontificis, episcopi ponunt deservitores seu parochos amovibiles in « succursalibus ».

3° Ex hoc sequitur episcopos valide remove-re posse ejusmodi

parochos, absque forma processus judiciarii; verumtamen, ex variis declarationibus S. Congregationis Concilii, sufficienter constat Sedem Apostolicam causas legitimas exigere, saltem extrajudicialiter probatas, quando inviti removentur, ut videre est speciatim in *Viridun.* 23 martii 1873; igitur ex tacita vel expressa venia Summi Pontificis qui, spectatis circumstantiis, interim subvertere voluit conditionem ordinariam parochorum, episcopi nacti sunt facultatem tam constituendi quam removendi parochos quosdam amovibiles; sed remanet lex generalis, quæ omnes parochos facit inamovibiles, et omnes parochias beneficia titularia, seclusa speciali derogatione.

SECTIO III.

De obligationibus et officiis parochorum.

1° Parochus provisos de beneficio, intra bimestre tenetur coram episcopo aut vicario generali emittere professionem fidei, ut supra dictum est in tit. viii lib. I; secus fructus non facit suos, ex conc. Trid. (sess. 24, cap. 12, *de Ref.*).

2° Tenetur de jure divino et ecclesiastico ad prædicationem verbi divini, ut const. ex conc. Trid. (sess. 22, cap. 1, et sess. 5, cap. 2). Vi hujus obligationis debet diebus dominicis et festis solemnioribus suum populum docere verbum divinum. Imo episcopus potest exigere ut tempore Adventus et Quadragesimæ quotidie vel tribus in hebdomada diebus fiat prædicatio per parochum (conc. Trid., sess. 14, c. 4). Hæc obligatio est personalis: constat ex Trid. (*loc. cit.*) dicente: « Debent per se vel per alios, si legitime impediti fuerint. » Modum etiam indicat concilium Trid., dum subdit: « Plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiando eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectare oportet, ut pœnam æternam evadere et cœlestem gloriam consequi valeant. Moneantur proinde ab episcopo negligentes; ubi vero moniti trium mensium spatio suo muneri defuerint, per censuras ecclesiasticas, seu alias ad ipsius arbitrium cogantur... » Prædicatio illa fieri debet post missæ evangelium, ut pluries declaravit S. Congr. Conc.

Ex hac obligatione sequitur jus repellendi alios : unde episcopus non potest deputare alium ad prædicandum in parochia, quando parochus vult per seipsum prædicationem explere : ita S. Congr. Conc. apud Giraldi, h. t.

Tenetur præterea pueris fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes docere : ita conc. Trid. (sess. 24, cap. 4, *de Ref.*, et sess. 5, cap. 2, *de Ref.*).

3° Tenetur residere in suo beneficio, non tantum materialiter, sed formaliter, et cum effectu suum officium præstando. Sed de residentia antea actum est.

4° Tenetur missam, diebus dominicis et festivis quæ sunt vel erant de præcepto, pro populo applicare, eamque hora competentem celebrare ; alioquin si horam pro placito mutet et anticipet, causa est quod multi parochiani missam non audiunt. De hac obligatione fusius in tit. XLI agemus.

5° Sicut habet jus administrandi sacramenta, ita consequenter tenetur in paschate, articulo mortis, et quando parochiani rationabiliter petunt, eis pœnitentiam, Eucharistiam et alia sacramenta administrare.

TITULUS XXX.

DE DECIMIS, PRIMITIIS ET OBLATIONIBUS.

I. De primitiis et decimis.

I. *Primitiæ* sunt quasi primi fructus terræ eo anno collecti : in lege antiqua, dabantur Deo in recognitionem divini beneficii. In lege nova, solo jure ecclesiastico præceptæ sunt, et pro quadragesima vel sexagesima parte determinatæ (cap. 1 huj. tit.). Sed hodie in plerisque locis primitiæ abrogatæ sunt.

Debebantur illi parochiæ in qua prædia existebant ; erant enim naturalis recognitio dominii Dei in omnes fructus terræ, ideoque clericis qui terram illam spiritualiter colebant, solvebantur.

II. *Decimæ*. — a) Quoad nomen, est decima pars cujuscunque rei. Quoad vim nominis, est decima pars fructuum honeste

collectorum, ex certo titulo alicui præstanda. Dicitur 1° « decima pars », quia sic sonat nomen; verumtamen non semper decima pars exacte solvebatur, sed aliquando duodecima aut vigesima, etc. Dicitur 2° « honeste collectorum », nam Ecclesia non vult partem injustitiæ habere.

Aliæ sunt *spirituales* vel ecclesiasticæ, quæ ministris Ecclesiæ dantur tanquam stipendia ob spiritualia eorum ministeria; aliæ *profanæ*, quæ a dominis instar tributi imponuntur agris et prædiis; aliæ sunt *mixtæ*, quæ dicuntur etiam temporales seu laicales, quæ primitus erant ecclesiasticæ, sed auctoritate legitima fuerunt a titulo spirituali separatæ et attributæ laicis per donationem vel in feudum.

Ecclesiasticæ seu spirituales sunt, aliæ *reales* seu *prædiales*, quæ ex prædiis proveniunt seu ex fructibus agrorum debentur; aliæ *personales*, quæ dantur ex opera et industria personæ, et aliæ *mixtæ*, quæ partim a re, partim a persona habentur, v. g. fructus animalium, ut lac, lana, etc...

b) *Quæritur quo jure debeantur decimæ?* Decimæ materialiter spectatæ, et quatenus sumuntur pro necessaria sustentatione sacrorum ministrorum, debentur jure naturali et divino; at formaliter spectatæ, seu pro tali parte fructuum, debentur solo jure ecclesiastico: ita communis sententia. Ratio primi est, quia jus naturale dictat alendos esse ministros Ecclesiæ; sed decimæ materialiter spectatæ important necessariam sustentationem ministrorum Ecclesiæ. Ratio secundi est, quia in lege nova nullum reperitur præceptum divinum de decimis vel quota parte fructuum; præceptum veteris legis, utpot judiciale, jam exspiravit, et ideo determinatio quotæ partis est juris ecclesiastici. Hæc distinctio, quoad decimas materialiter et formaliter spectatas, a sancto Thoma inventa est, ideoque non a recentioribus canonistis, ut putat Reiffenstuel, introducta est. Proinde decimæ sunt de præcepto ecclesiastico, et institutæ fuerunt post tempora apostolica, quando imminutæ sunt voluntariæ oblationes.

c) *Quæritur quinam obligentur ad præstandas decimas et ex quibus bonis?* Resp. 1° Omnes et soli fideles qui a parocho sacramenta percipiunt. Unde etiam clerici simplices, non quidem ex bonis titulo spirituali acquisitis, v. g. ratione beneficii,

sed ex bonis patrimonialibus, tenentur decimas dare (cap. 2 huj. tit.). Quamobrem verba sequentia citati capitis : « Novum genus exactionis est, ut clerici a clericis decimas exigant », intelligi debent de bonis titulo spirituali acquisitis. Imo etiam monasteria omnia de jure communi (cap. 3, 4, 8 et 18 huj. tit.) obligantur. Sed jus illud immutatum fuit variis privilegiis.

2° Debentur ex omnibus bonis natura vel industria acquisitis (cap. 6 et 21 huj. tit.). Ex prædiis decimationi obnoxiiis semper solvendæ sunt decimæ, etiamsi hæc prædia ad judæum devenirent (cap. 16 et 32 huj. tit.); nam res cum onere suo transit.

d) *Liberatio a decimis* solvendis quatuor modis acquiritur : privilegio apostolico, consuetudine, præscriptione et transactione. Sed ad liberationem legitimam requiritur ut ministris Ecclesiæ congrua sustentatio aliunde competat; nam, ut antea diximus, decimæ materialiter spectatæ sunt jure naturali debitæ, ideoque nullo privilegio aut facto hominis citra injustitiam tolli possunt.

Consuetudine vel transactione in omnibus fere locis cessavit jus decimandi, et ministri Ecclesiæ ex aliis proventibus habent unde honeste subsistant. Hoc mirum non est, cum et universim hodie vectigalia nummis persolvi soleant, non rebus; igitur una cum profanis ecclesiasticæ decimæ, præsertim prædiales, consuetudine contraria extinctæ sunt, non quidem materialiter, siquidem non deest ministris congrua sustentatio; sed formaliter, seu quoad quantitatem et modum quo persolvuntur. Verum decimæ personales, diu ante reales, cessarunt, et loco earum subvenerunt *jura stolæ*.

Quoad cessationem ope transactionis, notandum est quod super decimis futuris in perpetuum transigi non potest sine consensu Summi Pontificis (c. 8 *de Trans.*, extr. *Ambitosæ de reb. eccl.*). Transactio enim perpetua vim habet alienationis. Ergo solus Papa potest juri decimandi in perpetuum derogare per concordata.

II. Oblationes.

a) Oblationes, proprie tales, sunt illa dona quæ fideles sive per se, sive per sacros ministros ad altare offerunt, vel ad

manum sacerdotis deferunt, religionis intuitu. Nullum exstat præceptum ecclesiasticum ut fiant ejusmodi oblationes, quæ proinde sunt ex natura sua spontaneæ, et sic differunt a decimis, quæ debentur ex justitia. Verumtamen consuetudine introduci posset ut sit obligatio illas offerendi.

b) Oblationes jure communi pertinent ad rectorem illius parochiæ intra cujus territorium fiunt; et hoc intelligi debet, non tantum de oblationibus quæ fiunt ad manum sacerdotis in missa, sed etiam de his quæ fiunt ad altare vel imaginem etiam depictam in domo privata, nisi aliud constet, vel colligi possit de mente offerentium.

Hinc 1° ad sacerdotem celebrantem, non vero ad parochum, pertinent oblationes quæ sacrum dicenti traduntur in stipendium. 2° Neomystis relinquendæ sunt quæ offeruntur in prima eorum missa. 3° Relinquendæ sunt altari vel imagini aut sacello, si constet aut præsumi possit ea intentione factas esse ut in honorem et ornatum imaginis, altaris vel sacelli consumantur. Tandem 4° si ad imaginem depictam in domo privata fiat oblatio, et domus illa sit pauper, relinquendæ sunt illi domui: ob paupertatem illius domus præsumuntur factæ.

Notandum est quod laici sæculares, secluso privilegio apostolico, incapaces omnino sunt percipiendi oblationes; ideoque tale jus acquirere non possunt per viam consuetudinis aut præscriptionis. Inde videtur quid sentiendum sit de quibusdam decretis civilibus quæ oblationes subtrahunt parocho.

c) *In quos usus converti debeant oblationes ecclesiis vel aliis locis piis factæ.* 1° Regulariter converti debent in eos usus ad quos fidelium offerentium intentione destinatæ sunt. Si usus non est determinatus, impendendæ sunt partim in fabricam, ornamenta, etc., illorum locorum, seu cultum divinum, partim in sustentationem pauperum, etc.

2° Si locus illis non indigeat, in alios usus per auctoritatem legitimam converti possunt. Hæc legitima auctoritas est S. Pontifex; episcopus, ex facultate interpretandi ultimas voluntates, potest aliquando interpretative in alios usus similes convertere oblationes; sed ex Clement. 2° *de Verb. signif.*, non valet illas oblationes simpliciter convertere in usus diversos.

QUARTA PARS

DE CLERO REGULARI

Hactenus de clero sæculari ejusque juribus et obligationibus actum est; nunc, a titulo sequenti ad tit. XXXVIII, agendum est de clero regulari. Quædam tamen habentur etiam clericis et laicis communia, ut sunt jus patronatus, census, exactiones, etc., quæ ob aliquam analogiam, potius ad præsentem partem vocantur, et objectum titulorum XXXVIII et XXXIX constituunt.

In prioribus titulis, agitur de ipso statu religioso et de transitu ac conversione ad statum religiosum; in XXXIV et XXXV, de voto et de statu monachorum qui ex voto constituitur, speciatim disputatur. In duobus sequentibus considerantur domus et capellæ religiosorum.

TITULUS XXXI.

DE REGULARIBUS ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

SECTIO PRIMA.

De natura, origine et varietate status religiosi.

I. De natura et origine.

a) Religio varias significationes habet: accipitur enim sive pro virtute morali qua Deum colimus, ob summam ejus excellentiam; sive pro communitate seu universitate omnium fidelium, quo sensu dicitur religio christiana; sive denique pro certo statu in Ecclesia erecto, quo per specialem vivendi modum aliqui se Deo ejusque obsequio dedicant.

1° Quatenus hic status constituitur per tria vota substan-

tialia in religione ab Ecclesia approbata, dicitur stricte *status religiosus*. Appellatur status, quia hominem in certo et natura sua perpetuo statu collocat. Illi qui hanc religionem profitentur, dicuntur *religiosi* et *regulares* : religiosi, a religione quam profitentur; regulares, a regula sub qua vivunt.

In hoc sensu, religio seu status religiosus definitur : « Stabilis in communi vivendi modus fidelium ad christianæ charitatis perfectionem tendentium, editis tribus substantialibus votis paupertatis, castitatis et obedientiæ, ab Ecclesia approbatus. »

Itaque ad substantiam veræ religionis requiritur : 1° ut serventur tria consilia evangelica paupertatis, castitatis et obedientiæ; nam status religiosus vi suæ institutionis tendit ad perfectionem; porro hæc tria, juxta declarationem Christi in Evangelio, constituunt perfectionem; 2° ut hæc tria consilia voto perpetuam obligationem continente firmentur, nam status perpetuitatem denotat; 3° ut hæc vota emittantur in aliqua religione a Sede Apostolica approbata; 4° tandem ut ii qui hæc vota emiserunt, sub certa regula vivant, et sub prælati vel superioris jurisdictione aut potestate speciali.

2° De essentia religionis non est ut vota sint solemnia, ut constat ex Gregorio XIII (const. *Ascendente*), post c. unic. *de Voto et voti redempt.* in 6°. Vita communis, licet ex natura sua status religiosus eam non requirat, pertinet tamen ad substantiam veræ religionis, spectato saltem jure ecclesiastico hodierno. Professio per vota solemnia, nonnisi extrinsece et quoad solemnitates ab Ecclesia inductas, differt a professione per vota simplicia, ut constat ex citatis juribus. Sequitur quod ex decreto Sedis Apostolicæ vota simplicia possunt evadere solemnia, quin nova sit emittenda professio religiosa, ut patet ex const. *Ex debito* Clem. XI, *In supremo* Greg. XV, etc. Distinctio inter vota solemnia et simplicia fuit probabilius introducta paulo ante medietatem sæculi undecimi; nam de hac distinctione primum agitur in can. 7 concilii Rom., sub Inn. II. Discrimen inter vota simplicia et vota solemnia in his consistit : 1° Solemnitas voti castitatis tribuit huic voto efficaciam perpetuo inhabilitandi voventem ad matrimonium subsequens, et irritandi antecedens matrimonium ratum et non consummatum. 2° Voti paupertatis solemnitas consistit in inducenda in

vovente incapacitate domini quoad omnia bona retinenda vel acquirenda, ita ut hæc incapacitas excludat etiam dominium *radicale*. 3° Voti obedientiæ solemnitas reddit irritabiles per superiorem omnes promissiones sive Deo sive hominibus factas ~~post~~ professionem. Itaque solemnitas universim consistit in quibusdam effectibus quos Ecclesia alligat votis solemnibus præ simplicibus; hi effectus consistunt in vi irritandi certos actus accidentali perfectioni votorum contrarios.

b) Hic status *originem* habet ex jure divino, ~~seu~~ institutione Christi, qui in Evangelio posuit tria consilia (S. Matth., cap. ix, 12, 21; xvi, 24; xix, 21). Igitur secundum se et quoad substantiam, status religiosus institutus est ab ipso Christo. Si vero consideretur quoad determinationem et particularem vivendi modum, sive regulam, est juris ecclesiastici, cum pendeat ab approbatione Ecclesiæ; sine hac approbatione, nullus est ordo religiosus. Ex quo sequitur quod Ecclesia, libera sua voluntate, possit certas condiciones statuere, per quas constituatur status religiosus, easque mutare pro temporum varietate.

Olim approbationem ordinum religiosorum præstare poterant episcopi; sed a temporibus Innocentii III et consequentium Pontificum, solus Papa potest approbare religionem; id confirmat praxis continua, præter conc. generale Lugdunense sub Gregor. X (cap. un. *de Reliq. dom.* in 6°).

II. De variis generibus statuum religiosorum.

a) Hi status revocantur ad tria genera, videlicet ad eos qui profitentur aut vitam contemplativam, aut vitam activam, aut denique vitam ex utraque mixtam.

1° *Vita contemplativa* ex primario fine ordinatur ad contemplationem rerum cœlestium; hanc vitam profitentur religiones monasticæ SS. Basilii, Benedicti, Bernardi, Brunonis, etc., quæ principaliter soli orationi, lectioni spirituali, etc. vacant.

2° *Vita activa* est quæ ex primario fine ordinatur ad exteriora opera charitatis erga proximum, ut in ordinibus militaribus, hospitalariis et redemptionis captivorum.

3° *Mixta* ex utraque contemplationem suam ordinat ad docendum et prædicandum. Hanc vitam habent ordines S. Augustini, mendicantes, Societas Jesu, omnesque recentiores

congregationes. Igitur qui hanc vitam profitentur, vitæ activæ et contemplativæ æqualiter intenti sunt.

Inter istos tres modos vivendi, vita contemplativa est simpliciter melior et perfectior quam sola activa, juxta verba Christi: « Optimam partem elegit Maria » (Luc., x, 42). Utraque tamen perfectior est vita mixta, ut communiter notant doctores, quia est vita apostolorum et ipsius Christi Domini, qui omnis perfectionis idea et exemplar perfectissimum est. Deinde religiones quæ vitam mixtam exercent, vi instituti sui Deo vacant simul et proximo propter Deum.

b) Religiosa instituta, si historice spectentur, dividi possent juxta diversas epochas in varias classes : 1° in prioribus Ecclesiæ sæculis habetur monachismus orientalis : quidam homines, ut rabiem persecutionis declinarent, deserta loca petierunt, contemplationi divinæ unice addicti; ideo quia in solitudine degebant, appellati sunt *monachi* seu *solitarii*, inter quos primi enumerantur S. Paulus eremita et S. Antonius. Postea S. Pacomius vitam communem instituere cœpit, et monasteria ædificare; hinc distinctio monachorum in anachoretas seu cœnobitas, et eremitas. Domus cœnobitarum, cœnobium seu monasterium dicta est. In hac prima epocha, vita regularis fuit unice contemplativa. Spiritualismus monachorum oppositus est, ita disponente Providentia Dei, tum materialismo pagano, tum gliscentibus hæresibus.

2° In sequenti epocha, S. Benedictus monasteria fundavit et monachis suis dedit regulam, quæ mansit in sua primitiva forma usque ad sæculum nonum. Hoc tempore, exortæ sunt plures congregationes : Cluniacensis, Camaldulensis, Vallis Umbrosæ, Cisterciensis, etc., quæ regulam Benedictinam varie flexerunt. Omnes isti religiosi vacabant etiam contemplationi, et ex instituto, meditationi Scripturarum; addicebantur, non tantum contemplationi, sed etiam culturæ scientiarum, litterarum et artium, quarum conservatio ordini Benedictino debetur.

3° A sæculo xi ad sæculum xvi, exorti sunt præsertim ordines mendicantium. Sancitum fuerat in conciliis Lateranensi IV et Lugdunensi II (c. unic. *de Relig. dom.*) ut nemo novam religionem inveniat, sed unam de approbatis assumat. Tamen pluri-

bus sanctis hominibus inspiravit Deus ut nova instituta conderent religiosa; unde, non obstantibus illis decretis, exortæ sunt multæ species institutorum regularium: capitula canonicorum regularium, ordines militares, ordines redemptionis captivorum, et tandem ordines mendicantium, scilicet, fratrum Minorum, Prædicatorum, Carmelitarum et Augustinianorum, qui latiore extensionem et majoribus dotati sunt privilegiis: quamobrem epochæ illi nomen dederunt. In hac periodo, vita activa fuit etiam associata vitæ contemplativæ, ita ut novæ religiones, magis quam antiquiores, vitæ activæ videantur addictæ.

4° A sæculo xvi usque ad nos, apparuerunt instituta clericorum regularium (Theatinorum, Barnabitarum, Somaschorum, Societatis Jesu, clericorum Minorum). Religiosi hujus epochæ vocantur clerici regulares, quia sunt potius clerici quam regulares, scilicet, regula potius accessit clericatui, quam clericatus regulæ. Illæ religiones non sunt choro addictæ; profitentur vitam deambulatoriam ad instar mendicantium, non quidem ut ex mendicata stipe alantur, sed ut variis officiis charitatis incumbant. De recentiori distinctione in congregationes *recognitas* a Statu vel *non recognitas* nihil dicemus, cum hæc distinctio veniat ex violenta usurpatione jurium Ecclesiæ a guberniis civilibus.

III. De ratione erigendi illos ordines religiosos.

Hæc notanda sunt:

a) Ut supra dictum est, substantialis aliqua conditio sancita fuit ab Inn. III in concilio Lateran. IV et a Greg. X in concilio Lugdun. II, quod nemo novam religionem inveniat. Itaque 1° approbatio novæ religionis est *causa major* Summo Pontifici reservata; antea erat causa episcopalis. Lex illa concilii Lateranensis non est tantum prohibens, sed etiam irritans, ita ut non valeant vota emissa in nova religione non approbata a Summo Pontifice. Disputabant doctores, an sub illo interdicto veniant etiam simplices congregationes religiosæ. Ratio dubitandi desumebatur ex eo quod, a temporibus Innocentii III usque ad concilium Trid. Sedes Apostolica non approbavit nisi veras religiones, id est cum votis solemnibus, et ideo simplices

congregationes non videbantur comprehensæ in dictis prohibitionibus.

Sed quidquid sit de hac extensione, dubium est hanc legem, quatenus ad congregationes extenderetur, abiisse in desuetudinem; nam a duobus abhinc sæculis et ultra, novus modus vivendi, qui tria vota religiosa simplicia includeret, in Ecclesia invectus est, qui venit nomine *Congregationis*.

b) Strictiori modo Ecclesia prohibuit erectionem institutorum religiosorum duplicium (can. 24, causa 18, q. 2). *Instituta dicuntur duplicia seu mixta*, quando constant viris et mulieribus eidem superiori et superiorissæ generali subjectis, ita tamen ut superiorissa superiori generali subjecta maneat. Experientia enim demonstravit rem esse periculi plenam, speciatim quoad Beguardos et Beguinas, de quibus agitur in Clem. 1^a de Religios. Multo etiam periculosiora erant *monasteria duplicia*, in quibus scilicet insimul monachi et moniales inhabitabant; ideoque a jure rigide prohibita sunt.

Instituti duplicis exemplum recens habuimus in congregatione vulgari nomine *de' Picpus* appellata, quæ multis dissidiis agitata, iterum probavit talia instituta non esse de novo erigenda, ut sufficienter constat ex decreto S. Congreg. Episc. et Regul. sub 27 januar. 1860.

Ejusmodi institutis non absimiles sunt quædam *affiliationes* congregationum sororum alicui instituto virorum: quare ex citatis cardinalis Bizarri *Collectaneis* constat illas affiliationes nihil aliud esse nisi duplicium institutorum cum fraude efformationem, a Sancta Sede minime probatam.

SECTIO II.

De novitiatu.

I. Quinam possint amplecti statum religiosum?

a) Generaliter omnes christiani qui jure non prohibentur; nam religio, cum sit de meliori bono, cuivis est permissa. Generatim ingressus in religionem easdem requirit qualitates ac ingressus in clerum, relative ad probitatem vitæ: de qua constare debet ex litteris testimonialibus ordinariorum, juxta decretum S. Congreg. super statu regular. 25 januar. 1848.

Speciatim prohibentur : 1° infantes, furiosi, amentes, ut colligitur ex c. 15 h. t. Ratio est, quia se obligare non possunt, defectu iudicii. Quoad infantes, notandum est quod, jure antiquo, novitiatus inchoari, imo professio emitti non poterat, a mare, nisi 15 ætatis anno expleto; a femina, anno 13. Quoad utrumque casum, constat ex Clem. fin. h. t. Sed per conc. Trid. (s. 25, c. 15, *de Reg.*), requiritur ad professionem, ut eam emitteat, sive mas sive femina sit, annum 16 ætatis expleverit; at conc. Trid. non correxit jus antiquum quoad inchoationem novitiatus. Ex recentiori const. Papæ Pii IX, quædam sanciantur quoad professionem, de quibus postea.

2° Episcopus consecratus vel saltem confirmatus; nam ob vinculum spiritualis matrimonii cum sua ecclesia, nequit discedere, nisi per Papam a vinculo suæ ecclesiæ absolvatur (c. 18 h. t.).

3° Conjuges, post matrimonium jam consummatum, nisi adsit justa causa perpetuæ separationis, vel alter conjux consentiat (c. 3 et 12 *de Conv. conj.*).

4° Rationibus reddendis, sive publicis sive privatis, obnoxii, si ex hujusmodi causa timeri debeat ne lis inferatur. Idem dicendum de illo qui magno ære alieno gravatur, nam obligatio solvendi debita est juris naturalis, et prævalet consiliis evangelicis. Quoad utrumque casum, vide const. Sixti V *Cum de omnibus*.

5° Criminosi, quibus timetur pœna mortis, mutilationis, fustigationis, perpetui exsilii, vel alia similia reum infamem reddentia (const. Sixti V et const. Clem. VIII *In suprema*).

6° Liberi, quando eorum parentes in extrema vel gravi necessitate sunt constituti; nam jure naturali obligantur parentibus egentibus subvenire. Idem a fortiori dicendum est de parentibus, si opera illorum adhuc indigeant liberi; nam parentes, non per accidens, sed per se et ratione sui muneris, obligantur ad alimenta et educationem liberorum.

7° Cætera impedimenta recipiendorum ex variarum religionum statutis determinantur.

b) Dubia quædam solvuntur. 1° S. Pontifex episcopo dare potest licentiam ingrediendi religionem iis casibus quibus episcopus episcopatu renuntiare potest. Casus illi sunt sex enumerati in

c. 10 *de Renunt.*, scilicet : conscientia criminis quod impediret executionem officii, debilitas corporis quæ etiam impediret exercitium officii pastoralis, defectus scientiæ necessariæ, malitia in plebe, grave scandalum populi, irregularitas personæ indispensabilis. Extra hos casus non solet, nec de jure debet, quia non haberetur ratio sufficiens resolvendi vinculum inter episcopum et suam ecclesiam.

2° Alii curati et beneficiati sæculares, secus ac episcopi, non arcentur ab ingressu religionis; sed libere transire possunt ad regulares, etiam episcopo suo contradicente: ita Urban. III, in decreto, can. 7, causa 19, q. 2. — Sed an teneantur petere licentiam ab episcopo, non consentiunt CC. Juxta aliquos tenerentur, saltem si habent curam animarum; juxta alios, non tenentur, etiamsi curati sint; sufficit ut post ingressum denuntient factum.

3° *An sicut ob parentum neccessitatem filius, ita etiam ob neccessitatem fratrum et sororum frater impediatur ab ingredienda religione?* — Resp. distinguitur: si fratres et sorores patiantur extremam neccessitatem, frater differre debet ingressum religionis. Ratio est, tum quia dilatio illa compensatur exercitio charitatis, tum quia hæc dilatio nequit diu durare. Si patiantur tantum gravem neccessitatem, etiam teneretur casu quo, ob inopiam patris, neccessitatem illam paterentur; secus non teneretur frater: ita communis sententia.

II. Novitatus præmitti debet professioni religiosæ.

a) Recta ratio, non minus ac constans Ecclesiæ disciplina, exigit ut quis statum religiosum non assumat, nisi post longam probationem; verumtamen, ante concilium Trident., professio neglecto penitus novitiatu erat valida. Sed hodie

Ex conc. Trid. (sess. 25, c. 15, *de Regul.*), unius anni probatio præmitti debet professioni religiosæ; secus illa professio est nullius valoris; et ratio sic statuendi est justissima, ut scilicet novitatus disciplinam vitæ regularis experiri possit, et vicissim monasterium perspicere valeat mores et indolem novitii. Quamobrem tempus mathematice computatur de momento in momentum, ita ut in anno bissextili computanda sit illa dies quæ superest, ex S. Congreg. Conc. 5 julii 1617, etc. Præterea,

annus debet esse continuus, et non interruptus, atque incipit a die suscepti habitus, ut declarat idem conc. Trident. (sess. 25, c. 15, *de Reg.*). Itaque prima conditio est tempus unius anni integri, a Tridentino impositum sub pœna nullitatis professionis. Hæc conditio intelligi debet in hoc sensu, quod tempus novitiatu nequeat esse brevius; sed longius requiri posset.

Aliæ conditiones necessariae sunt sequentes :

Probatio peragenda est in *habitu religioso*, ex conc. Trid. (*loco cit.*). Ratio est quia, in vestitu religionis deferendo, est quædam vitæ austeritas, quæ inter probationis experimenta computatur. Tamen aliud in aliqua religione præscribi posset, sicut præscribitur in Societate Jesu, in qua tota probatio peragi posset in veste sæculari.

Probatio regulariter peragi debet in *domo religiosa*, ut constat ex constit. *Sacra Congregatio Urbani VIII*; nam novitatus eo fine est institutus, ut novitius religionem experiri possit, et religio vicissim sumat experientiam de novitii sui moribus. Dixi : « regulariter » ; nam in aliquibus congregationibus, novitius qui cum facultate superioris extra monasterium aliquam anni partem versaretur, suum tamen novitiatum perageret; sub prælati sui obedientia existit, et ideo præsens censetur. Sed remanet regula universalis statuta ab Urbano VIII sub pœna nullitatis et irritationis professionis deinde secutæ, post neglectam illam conditionem.

Hæc omnia de jure communi ; nam de jure speciali, conditiones particulares præsentiae in monasterio aut de habitu stabiliri possunt de consensu S. Pontificis.

III. De obligationibus et juribus novitiorum.

a) Novitius intra annum probationis, absque gravi causa, potest e monasterio licite egredi et reverti ad sæculum, etiam non requisita prælati licentia, ut cum Suarezio docet communis sententia, ex c. 23 h. t. et 1 h. t. in 6°. Est enim in statu experientiae ut se probet, et nullum est præceptum perseverandi in statu religioso; tamen si votum de perseverando emisisset, teneretur, nisi in religione experiatur difficultates adeo graves ut eis ferendis moraliter sit impar : tunc materia voti fit moraliter impossibilis. Reversus ad sæculum, non tenetur

solvere expensas quæ factæ sunt ad suam sustentationem : ita omnes, ex c. Trid. (sess. 25, c. 16, *de Reg.*). Et ratio est, quia probatio annua non tantum ad bonum novitii, sed etiam religionis instituta est ; deinde si religio ipsum aluit, etiam ipse eidem serviit. Secus, si quis ficto animo ingrederetur religionem, quia esset dolosus deceptor. Si novitius exeat, omnia sua bona sub pœna anathematis ei restituenda sunt ; imo, valor vestis regularis, propriis novitii pecuniis confectæ, esset ei restituendus, ut declaravit S. Congr. Conc. 28 sept. 1686.

b) *Privilegia novitiorum* complura sunt. — 1° In favorabilibus comprehenduntur nomine religiosorum ; inde sunt personæ ecclesiasticæ, et consequenter gaudent privilegio canonis et fori ; 2° gaudent privilegiis et indulgentiis suæ religionis, quia jam enumerantur inter membra religionis ; 3° possunt a prælato ordinis absolvi a reservatis, dispensari in votis, aliisque, sed juxta tenorem privilegiorum ; 4° sunt immunes a tributis et vectigalibus solvendis ex bonis patrimonialibus, sicut aliæ personæ ecclesiasticæ ab iisdem immunes sunt ; 5° jus habent, vi receptionis in novitiatum, ut sine justa causa dimitti non possint ; unde in dubio, capitulares dare debent calculum favorabilem, secus jure certo privaretur ob causam dubiam ; secus, si ageretur de receptione in novitiatum, quia tunc causa dubia sufficit ad excludendum novitium ; 6° durante anno novitiatus, possunt retinere beneficium ecclesiasticum, dummodo constitutus sit vicarius qui beneficio deserviat ; colligitur ex c. 4, et libertas egressus hoc exigere videtur. Sequitur collationem ejusmodi beneficii, durante anno novitiatus, esse irritam.

c) *Quoad onera novitiorum*, notandum est quod, licet ad regulæ observantiam directe non obligentur, tamen subsunt potestati prælati. 1° Non subduntur regulæ, ut docent omnes. Ratio est, quia votum obedientiæ nondum emiserunt, et status illorum non exigit hanc obligationem. Dixi : « directe » ; nam decencia et honestas suadent ut ipsi regulam servant, qui similem cum aliis vitam suscipiunt, tum quia secus esset confusio et perturbatio in ordine. Sed 2° subsunt prælatis ; nam si novitii non subjicerentur illi potestati, vagis annumerarentur qui nulli jurisdictioni subsunt ; nam ex una parte, tempore

novitiatus, a jurisdictione sui ordinarii judicis subtracti sunt, et ex alia, praelatus regularis jurisdictionem in eos non haberet. In religionibus exemptis, plene subsunt; si praelati non sunt exempti, jurisdictionem habent, quantum episcopus permisit. 3° Inde praelatus posset novitiis justa praecepta imponere, etiam sub censuris, et delinquentes punire: licet novitii inobediendo, non peccent contra obedientiam religiosam, peccant tamen contra jurisdictionem praelati.

IV. De dispositione bonorum a novitiis facienda.

a) Antiquo jure, novitius renunciare poterat bonis et juribus, non tantum ante, sed etiam post ingressum suum in religionem, durante toto tempore novitiatus. Sed observandum est novum jus conc. Trident. (sess. 23, c. 16, *de Reg.*) quod statuit: « Nulla renunciatio aut obligatio antea facta, etiam cum juramento..... valeat, nisi cum licentia episcopi vel ejus vicarii fiat intra duos menses ante professionem, ac non alias intelligatur effectum suum sortiri, nisi secuta professione; aliter facta, etiamsi cum hujus favoris renuntiatione expressa, etiam jurata, sit irrita et nullius effectus. » Ratio hujus decreti est, quia jam alienatis bonis, novitio impediretur libertas exeundi, et defectu sustentationis, imponderetur invito necessitas profitendi.

Excipitur Societas Jesu, in qua novitii quocumque tempore novitiatus et absque licentia ordinarii, bonis suis cedere possunt; exceptionem expresse agnovit conc. Trid.

b) Tridentino decreto irritantur solum illi contractus et pacta quibus bona et jura novitii notabiliter minuuntur, ut constat ex fine decreti. Unde in hoc decreto non comprehenduntur testamenta, utpote ad placitum revocabilia, neque contractus onerosi, quibus non plus datur quam accipitur, sed solae donationes aut renuntiationes quibus patrimonium notabiliter minuitur; imo etiam renuntiationes beneficiorum, ut pluries declaravit S. Congr. Conc. (apud Fagnan., in c. 23, h. t., n. 19).

c) Renuntiatio bonorum legitime facta subsistit, nec revocari pro placito potest a novitio; alias frustra istae solemnitates adhiberentur; secuta professione valida perfecte confirmatur; sed si professio invalida sit, omnia bona libera manent, quae

novitio integre restitui debent, juxta conc. Trid. (l. c.). Excipitur etiam Societas Jesu, quæ specialia habet privilegia. Renuntiatio est « legitima », quando fit juxta formam a concilio Trid. præscriptam, scilicet cum licentia episcopi vel ejus vicarii, et infra duos menses proximos ante professionem.

a) Ex dictis, colligitur : 1° dispositionem per actum inter vivos probabiliter corrui, si novitius moriatur ante emissam professionem ; nam deest conditio necessaria secutæ professionis : nam omnes renuntiationes sunt conditionales, natura sua, et conditio est, quod sequatur professio. Plures tamen contrariam tenent sententiam in hoc casu, quia non idem dicendum foret de morte, ac de mutatione voluntatis professionem non emit-tentis post peractum novitiatum.

2° Renuntiationem et dispositionem de bonis, quam quis fecit ut candidatus religionis, seu intuitu ingressus, extra vel intra monasterium, ante susceptum habitum, probabiliter non contineri sub decreto Tridentino, ac proinde esse validas ; quia conc. Trid. expresse loquitur de renuntiationibus quas facit novitius. Porro candidatus, ante susceptum habitum, non est proprie novitius ; afferuntur in favorem hujusce sententiæ nonnullæ declarationes S. Congreg. Concilii, speciatim diei 22 jan. 1612.

3° Si novitius disposuit per actum inter vivos, res donatæ non traduntur donatorio ante professionem, etiam quoad dominium revocabile ; nam ex conc. Trid., donatio nullum sortitur effectum, nisi secuta professione. At professione secuta, statim facienda est executio dispositionum, cum donatio perfecta et absoluta evadat.

SECTIO III.

De professione religiosa.

I. De ipsa professione.

a) Professio religiosa est actus religionis quo homo fidelis, emissis et acceptis tribus substantialibus votis, se totum Deo et religioni approbatæ tradit. Professio solemnis est quasi contractus ex parte profitentis et religionis acceptantis obligatorius.

Professio potest esse vel *expressa* vel *tacita*, prout verbo.

scriptura, etc. exprimitur, vel tantum per aliquem actum professio proprium, ut si novitius, expleto novitiatu, induat per tri-duum habitum professorum (c. 16 h. t.). Professionis expressæ forma determinatur in diversis institutis religiosis, et conc. Trid. non sustulit tacitam in jure antiquo receptam, quidquid in contrarium sentiant aliqui interpretes; tamen hodie sublata est quoad vota solemnia, ex decreto S. Cong. sub die 12 jun. 1858.

Professio potest etiam esse *solemnis* vel *simplex*, prout ipsa vota sunt solemnia vel simplicia. Verum nonnulla sunt notanda circa religiosas virorum familias; nam ex litteris encyclic. S. Congreg. super statu regularium datis sub die 19 martii 1857, nullus est admittendus ad profitenda vota solemnia, nisi post triennium a die quo vota simplicia emisit; imo superiores regulares possunt professionem solemnem differre ex justis et rationabilibus causis, non tamen ultra ætatem annorum 25 expletorum. Pie IX per breve *Ad universalia Ecclesiæ*, 7 febr. 1862, irritat professionem solemnem factam contra tenorem superioris declarationis 19 martii 1857.

Ex natura professionis constat ad eam requiri: 1º de jure naturali, personam capacem seu rationis præditam, quæ habeat seriam intentionem se obligandi, plenamque libertatem agendi; itaque non modo coactio, sed etiam gravis timor injustus nullam redderet professionem. Ad libertatem professionis fovendam, conc. Trid. (sess. 25, *de Regul.*, cap. 16, 17 et 18) multa edidit, et cogentes quascumque personas ad ingredendum monasterium subjecit anathemati. Sunt tamen varii casus in quibus licet cogere quasdam personas ad ingredendum monasterium. (Vide *Thesaur.*, vº *Monialis*, c. 1.) Tandem ad eandem libertatem tuendam, conc. Trid. (*loco cit.*, cap. 17) statuit explorandam esse ab episcopo voluntatem puellæ ante habitus susceptionem et ante professionem.

2º Acceptationem legitimi prælati et generatim omnes condiciones ad verum contractum, ut non sit fraus, vis (c. 13, 16 h. t.). Ille prælatus qui admittere potest ad religionis professionem est vel immediatus, vel etiam mediatum prælatus, ut generalis ordinis. Abbatisa potest suas moniales, stando in jure communi, admittere ad professionem, cum acceptatio illa non sit actus jurisdictionis. Ratio cur acceptatio religionis exigatur,

est quia professio, præter relationem ad Deum, dicit etiam relationem ad religionem quacum professus contractum spiritua-lem init (c. 16 h. t.).

3° De jure positivo, ut diximus antea, prærequitur ætas legitima et prævia probatio in habitu religioso. Professio fieri potest etiam extra monasterium, cum nihil de loco statuatur in jure.

b) Si professio invalida fuit ex quocumque capite, nullam coram Deo inducit obligationem. Tamen professio potest esse invalida in foro interno, quin habeatur ut invalida in foro externo. Si defectus esset occultus et non facile in jure probabilis, v. g. facta professio sine animo se obligandi, tunc professio, licet invalida coram Deo, præsumeretur valida in foro externo, et ita profitens teneretur se gerere ut religiosum, licet exiens non peccet. Si defectus est notorius, licet etiam in foro externo egredi.

c) Convalidari potest professio nulla. 1° Si invalida fuit ex parte prælati acceptantis, convalidari potest per ratihabitionem, ex reg. x in 6°.

2° Si ex defectu intentionis in profitente, convalidatur per remotionem fictionis et novum consensum religiosi, qui caute acceptatur a religione, vel saltem a Papa. Sed si invalida fuit ex alio defectu, non convalidatur, nisi tali defectu sublato.

d) Religiosus, elapso quinquennio professionis, non potest amplius reclamare contra nullitatem illius : ita statuit conc. Trid. (sess. 25, c. 19, *de Reg.*). Et ratio est, quia intra tantum tempus præsumitur professio convalidata. Ipsa religio non esset audienda, si vellet probare nullitatem professionis. Tamen dari potest remedium restitutionis in integrum ex justa causa, v. g. si toto quinquennio metus injustus gravis duravit, propter quam non licuit reclamare. Tamen, si causa serio intentata fuisset ante elapsum quinquennium, prosecui posset etiam elapso quinquennio. Ita sancivit Bened. XIV, const. *Si data*.

e) Judex in causa nullitatis, intra quinquennium, est superior regularis, una cum ordinario loci (Bened. XIV). Si judicia ordinarii et superioris discrepent, causa ad Sedem Apostolicam devoluta censetur. Sed quoad moniales ordinario subjectas, judex est solus ordinarius.

II. Effectus validæ professionis et obligationes ex votis ortæ.

I. Præcipui *effectus* professionis, præsertim solemnæ, sunt sequentes : 1° obligatio ex genere suo gravis, ad observationem votorum paupertatis, castitatis et obedientiæ, ex c. 6 h. t. 2° Vinculum perpetuum, quo professus ita ligatur religioni et religio professo, ut mutuo consensu dissolvi nequeat (can. 4, causa 33, q. 5). Sed S. Pontifex, ex justa causa, illud dissolvere posset, ut qui hactenus fuit religiosus, postea non amplius sit : ita communis sententia. Ratio est, quia Papa universalissimam habet potestatem solvendi : constat sufficienter ex factis. 3° Relaxat irregularitatem ortam ex defectu natalium, ex c. 1 *de Filiis presbyter.*; cæteras vero irregularitates non tollit, cum de istis non agatur in citato capite. 4° Dirimit matrimonium contrahendum et dissolvit contractum, si ratum duntaxat sit, ex cap. 2, 7 et 14, *de Conv. conj.* 5° Omnia alia vota et juramenta ipso jure exstinguit (c. 1 *de Voto*), nisi facta sint in favorem hominis.

II. *Obligationes* quæ ex votis nascuntur breviter recensentur, quia de hac materia pro foro conscientiæ fusius agunt moralistæ.

a) Ratione *castitatis*, religiosus abstinere obligatur ab omni voluptate venerea, tam interna quam externa, ac proinde a morosa et voluntaria delectatione de actu turpi, esto illa sit absque desiderio, imo cum proposito non committendi talem actum exteriorem. Religiosus qui contra castitatem peccat, duplicem malitiam committit, scilicet luxuriæ contra temperantiam, et sacrilegii contra votum religionis. Sequitur quod votum castitatis obliget ad conservandam virginitatem, si vovens illam habeat, cum ea non possit deperdi nisi per delectationem aliquam veneream, quæ est omnino prohibita vi talis voti.

Notandum est quod abutens moniali contra castitatem debeat in foro contentioso puniri pœna depositionis ab ordine et amissionis beneficiorum, si sit clericus; si vero laicus, excommunicandus est (c. *Si qua monachar.*, 27, q. 1). — De jure civili Romano (Authent. *de Sanct. episc.*), ille laicus puniebatur pœna mortis, et bona ejus applicabantur monasterio in quo debebat

monialis violata. Illa autem monialis mitius puniri debet quam mares sacrilegii complices, eo quod ipsi tanta culpa non insit, sicut violatori. Hic agitur de monialibus sub clausura viventibus.

Casus in quibus religiosi et moniales violant castitatem expendunt moralistæ et illi canonistæ qui speciatim tractant de statu religioso. (Vide Pellizari, *de Monial.*, c. 4, sect. 2.)

b) Ratione *paupertatis*, obligatur ne proprium quid habeat ex bonis fortunæ, vel saltem aliquo, tanquam proprio, utatur : ex c. 2, 4, 6, *de Statu mon.* Votum enim paupertatis, de sui essentia, non exigit ut quis omni dominio abdicet et incapax ad possidendum reddatur ; sufficit ut privetur libera potestate bonis utendi : itaque jus *radicale* proprietatis est componibile cum voto paupertatis, saltem non solemni ; non autem jus *utile*.

Unde 1° quidquid religiosus acquirit, monasterio et non sibi acquirit.

2° Peccat contra paupertatem, si sine licentia exerceat actus proprios dominii, v. g. vendendo, donando, permutando res sibi ad usum concessas ; item, si recipiat res a sæcularibus, et pro iis retinendis licentiam superioris non petat, vel etiam si rebus sibi concessis abutatur. Sufficit licentia superioris non tantum expressa et tacita, sed etiam rationabiliter præsumpta, licet modus aliquo modo displiceat superiori ; tamen religiosi timorati licentiam non facile præsumunt.

3° Prælatus dispensare nequit ut religiosus superflua et præsertim paupertatem religiosam dedecentia penes se habeat, vel aliqua in usus vanos expendat ; etenim prælatus non est dominus, sed dispensator.

4° Attento jure scripto, superior non potest privato religioso concedere *peculium*, cujus administratio sit penes religiosum, etiam dependenter a voluntate superioris : ita communis sententia, quæ colligitur ex conc. Trid. (sess. 25, c. 2, *de Reg.*) et decreto Clem. et Urb. VIII, incipiente *Nullus omnino*, et pro se affert plures declarationes SS. Congreg. Sed hæc intelligenda sunt de *peculio juridico*, cujus possessio importat proprietatem et administrationem, non de peculio late sumpto, quod consistit in sola administratione quorundam bonorum et ad

merum usum facti ; illud non est vetitum, dummodo remaneat intra limites a Trid. (sess. 25, c. 2, *de Regul.*) assignatas. (Vide ad calcem hujus libri resolutionem S. Congr. Conc. a Giraldi relataam.)

5° Poenæ religiosi proprietarii sunt : privatio vocis activæ et passivæ, ex Trid. (sess. 25, c. 2, *de Reg.*) ; expulsio e conventu, ex c. 6 *de Mon.*, et « sepultura asini », ut legitur in c. 6 et dictum est in tit. XXVIII.

6° Sed hæc observantia non videtur possibilis in quibusdam regionibus, quia gubernia civilia denegant communitatibus jura proprietatis. Hinc factum est ut proprietates communitatum inscribantur in publicis tabulis, nomine duorum vel trium religiosorum, ita ut loco istorum decedentium alii succedant in eadem inscriptione. Quare debuit Ecclesia permittere ut religiosi, vi voti sollemnis incapaces proprietatis, aliquos actus ederent coram gubernio civili, qui nonnisi a proprietariis edi valent, ac proinde isti religiosi tanquam *civiliter proprietarii* habentur. Imo necesse fuit ut Ecclesia habilitaret regulares solemniter professos ad actus dominii edendos, ne bona monasteriorum cadant in manus gubernii. Ita S. Congreg. pro negot. Eccles. extraord., die 31 jul. 1878, ex audientia Sanctissimi.

Tandem, ex indultis S. Poenit. 28 jun. 1866 et 18 april. 1867, pro religiosis Italiæ concessum est ut religiosi violenter dispersi possint acquirere et bona acquisita retinere, contractus agere, etc.

7° *Quanta materia requiratur ad peccatum mortale contra paupertatem?* Non concordant TT. et CC. Communius docent idem sufficere quod ad furtum mortale.

c) *Ratione obedientiæ*, religiosus tenetur parere prælato præcipienti secundum regulam et proprias constitutiones, et hæc obedientia est necessaria et sufficiens ; nam quis obedit, quantum ex regula obedire tenetur ; et hoc sufficit : nam vi voti obligatur tantum ad obedientiam quæ sufficiat ad salutem. Sed tenetur subditus obedire prælato, non tantum in his quæ expresse continentur in regula, sed etiam in his quæ tacite insunt, seu quæ sunt moraliter necessaria ad regulæ observantiam. Verum commendatur perfecta seu excellens obedientia, qua quis obedit superiori in omnibus in quibus non subest

peccatum. Sed notandum quod, si regula sit aliquo modo legitimo relaxata, professi regulariter non tenentur ad suscipiendam reformationem primitivæ regulæ : hanc regulam mitiorem professi sunt.

III. De recessu professorum a religione.

Tribus modis recedere a religione potest religiosus professus : 1° sacrilege, cum quis e monasterio fugit et per apostasiam e religione discedit; 2° necessarie, cum quis ob incorrigibilitatem ejicitur; 3° voluntarie et licite, per transitum legitimum ad alium ordinem.

a) Recedentes sacrilege ab ordine religioso dicuntur apostatæ et fugitivi.

1° Apostata est qui a religione recedit, animo non redeundi, sive habitum deponat, sive non.

2° Fugitivus est qui sine licentia superioris abiit, animo vagandi et rursum ad religionem redeundi. Olim admittebatur exceptio quoad illum qui ad majorem superiorem abiret, ex causa imminentis, injusti et notabilis gravaminis inferendi : non erat fugitivus, dummodo suam intentionem probavisset coram duobus religiosis. Sed ex conc. Trid. (sess. 25, c. 4, *de Reg.*), confugiens ad majores superiores non excusatur, nisi sit ab istis vocatus. Datur tantum una exceptio pro injuste vexatis qui petierent in scriptis a superioribus licentiam recurrendi ad Sedem Apostolicam et recederent a religione, licentia non impetrata : constat constitutione *Ad Romanum* Sixti V.

b) Variæ sunt pœnæ contra apostatas et fugitivos. 1° Olim excommunicationem latæ sententiæ incurrebant omnes apostatæ et fugitivi; sed hæc pœna non reperitur renovata in conc. Trid. nec in const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX, nisi quoad moniales, quæ, exeuntes a clausura extra casum et formam a Pio V in constitut. *Decoris* præscriptam, incurrunt excommunicationem latæ sententiæ R. Pontifici reservatam. 2° In apostasia vel fuga, nec ordinari, nec in ordinibus ita susceptis ministrare possunt; ex c. fin. *de Apost.* 3° Apostata vel fugitivus non gaudet privilegio sui ordinis (conc. Trid., sess. 25, c. 19, *de Reg.*). Cæteræ pœnæ desumendæ sunt ex statutis cujusque ordinis.

c) Recedentes *necessarie* dicuntur *ejecti*. Ejectus est qui non

sponte recedit, sed per sententiam condemnatoriam exire compellitur. Hic quæri posset, an liceat ejicere etiam solemniter professos. Nam fuit contractum vinculum perpetuum ex parte religionis et ex parte professi. Verumtamen isti professi possunt ejici (Bened. XIV, *de Syn. diœc.*, l. XIII, c. 2, n. 15 seqq.). Ratio est, quia incorrigibiles habentur merito ut causa communis periculi spiritualis in communitate. Sed non licet ejicere ~~non incorrigibiles~~, juxta decretum S. Congreg. Conc. 21 sept. 1624. Censetur incorrigibilis ille qui in delicto gravi, ter monitus et correctus, se non emendat (c. fin. *de Statu mon.*). Imo, ex decreto Urbani VIII *Sacra Congregatio*, ad incorrigibilitatem requiritur ut religiosus, unius anni spatio, in jejuniis et poenitentia probetur in carceribus : hæc tamen probatio reducta est ad semestrem carcerem per constit. Inn. XII incip. *Institutionibus*. Ejectus remanet suspensus ab exercitio ordinum, ex cit. decreto Urb. VIII et const. *Apostolicæ Sedis*; sed tenetur se emendare et ad religionem regredi. Incorrigibilitas de qua hic agitur, intelligi debet in materia gravi et valde scandalosa, in quantum scilicet religiosus commiserit aliquod grave crimen quod cedat in religionis dedecus et in populi scandalum, et perseveraverit moraliter in prava dispositione ad delictum illud iterum patrandum.

Notandum est quod in congregationibus quæ vota simplicia tantum admittunt, non requiritur incorrigibilitas, sed sufficit gravis causa. Etenim contractus inter religionem et congregationem initus non censetur irresolubilis, prout est in ordinibus religiosis; unde causa minor, dummodo sit gravis et justa, sufficit ad talis contractus resolutionem.

d) Recessus est legitimus, quando professus ab una religione rite transit ad aliam : constat ex c. 18 h. t. hunc transitum aliquando esse licitum. Sed quædam requiruntur conditiones ut ejusmodi transitus sit legitimus. Necesse est : 1° ut fiat ad religionem perfectiorem, seu strictiorem : ex cit. cap. et ex conc. Trid. (sess. 25, c. 19, *de Reg.*). Perfectio religionis desumitur ex regula actuali et ejusdem observantia præsentis, seu ex statu dogmatico et morali religionis amplectendæ. At hodie transitus ad strictiorem non potest fieri sine licentia Sedis Apostolicæ (Monacell., t. I, t. xvi, form. 3, n. 18). Et hoc strictius

accipi debet de monialibus, quæ generatim prohibentur egredi de clausura ;

2° Ut non fiat temere et leviter, ex odio, contemptu vel alia inordinata animi passione : ex cap. cit. ;

3° Ut non fiat cum notabili detrimento vel infamia religionis, aut monasterii a quo transitur, quia bonum commune religionis præferendum est bono privato alicujus religiosi ;

4° Ut licentiam petat a suo prælato ~~ante~~ transitum, propositis transeundi causis, ne ~~bonum~~ obedientiæ contemnere videatur : ex c. 7 h. t. Prælat~~us~~ litteras dimissorias dare debet, sine quibus religiosus admitti nequit in altera religione, nisi probet has litteras sibi indebite fuisse negatas. Superior exprimere debet causam denegati transitus.

Prima conditio videtur requisita ad valorem transitus ; cæteræ potius ad honestatem.

Nonnulla exiguntur ad legitimum transitum.

Aliquando licitus est transitus a religione strictiore ad laxiorem ; nam concedi potest ejusmodi transitus a Papa, imo etiam a generalibus et similibus prælatis exemptorum, saltem cum consensu conventus sui, si allegatur justa causa infirmitatis vel necessitatis transeundi : ita communis sententia. (Vide const. *Pastor bonus* Bened. XIV, de facultatibus majoris pœnitentarii.) Plura jure canonico interdicta sunt religiosis licite transeuntibus ad alias religiones : redduntur inhabiles ad prioratus et officia quæcumque, nec exercere possunt curam animarum, ut constat ex Clem. 1^a h. t. ; et ratio est, quia secus aliquis posset deserere primam vocationem ex ambitione, ut facilius ad officia et dignitates perveniat. Nequeunt etiam vocem in capitulo habere, saltem quoad electiones, ut docent communiter CC.

SECTIO IV.

De prælatis regularibus.

I. Jura diversorum prælatorum.

Quoad prælatos regulares, distinguere oportet inter prælatos generales, provinciales ac locales.

a) Jura prælati generalis sunt præsertim sequentia :

1° Jus dignitatis et præeminentiæ, quæ comparatur patriar-

chali, quia generalis medios et infimos praelatos sibi subjectos habet.

2° Jus potestatis privatæ, scilicet paternæ et dominicæ, vi cuius imperare potest subditis, sicut pater filio et dominus servo; inde potest irritare subditorum vota, ut infra dicetur, et ipsos subditos paterne corrigere, etc. Hæc potestas sufficit ut praelati possint subditis suis præcepta intimare, quæ eos obligent in conscientia, et quidem sub gravi. Ad hoc sufficit votum obedientiæ.

3° Jus potestatis publicæ, seu jurisdictionis pro foro interno et externo, ut constat ex c. 3 *de Priv.* in 6°; hæc jurisdictio est ordinaria, ut constat ex ipso usu ac privilegiis religionum. Tamen hæc potestas jurisdictionis, ordinarie loquendo, non competit nisi superioribus religionum in quibus vota solemnia existunt. Ratio est, quia sufficit potestas dominativa.

4° Decreta temporanea facere possunt pro tota religione, secundum limites propriæ regulæ. Diximus « temporanea »; nam statuta perpetua, de jure communi condit capitulum generale.

5° Potest etiam causas subditorum ad se evocare, non tamen subditum eximere a jurisdictione praelati inferioris; nam talis exemptio esset exorbitans et contra rectum ordinem.

6° Non modo potest, sed gravissima obligatione tenetur observantiam regularem procurare et laxitates tollere.

b) Jura praelati *provincialis* et *localis* generatim sunt eadem ac jura praelati generalis, cum hoc discrimine, quod limitantur ratione extensionis localis. Unde habent, non tantum jus paternæ et dominicæ potestatis, sed etiam potestatem jurisdictionis. Sed potestates ejusmodi propria regula diverse coarctari possunt. Si praelati regulares exempti sint, suam jurisdictionem libere exercere possunt, independentem ab episcopo, exceptis illis casibus in quibus de jure novo subjiciuntur ordinariis.

Prælati regulares legitime constitui possunt, sive per designationem Romani Pontificis, sive per electionem rite factam, nempe ut describitur in lib. I, tit. *de Electione*.

II. Potestas præpositæ monialium.

Potestas abbatissæ in moniales subditas ad sequentia capita revocari potest :

1° Est generatim materna et dominica, seu domestica et civilis, in qua monialium præpositæ pares sunt cum prælatis virorum; at istæ præpositæ non habent jurisdictionem; hæc enim prærequirit officium spirituale, cujus femina regulariter est incapax. Dixi: « regulariter, » quia abbatissæ concedi potest ut clericos in beneficiis instituat et ab eis amoveat, ut constat ex c. 12 *de Major. et obed.* Verum Suarez cum aliis hoc caput explicat in hoc sensu, quod istæ institutiones et depositiones non sunt actus jurisdictionales, sed quidam actus ad quorum præsentiam S. Pontifex conferebat aut auferebat officium. Sed quidquid sit de illis textibus, conveniunt omnes doctores quod feminae non sunt de jure divino incapaces jurisdictionis ecclesiasticæ, quæ proinde, ex privilegio S. Pontificis, posset eis competere (Pellizari, *de Monial.*, c. 10, n. 118).

2° Ex dictis de potestate domestica et civili abbatissarum, quaeritur, an istæ præpositæ præceptis suis valeant suas moniales in conscientia obligare, præsertim sub mortali. Sunt quatuor sententiæ. Alii cum Tamburini (*de Jure abbatiss.*, d. 23, q. 3, n. 1) simpliciter negant, quia ad hoc requireretur potestas spiritualis, cujus mulier est incapax, et probant præsertim ex S. Paulo (I Cor., xiv): « Mulieres in ecclesia taceant. » Alii cum Bonacina (apud Pelliz.) affirmant, quia tribuunt abbatissæ jurisdictionem delatam a S. Pontifice vel ab episcopo, ideo quia hæc potestas est necessaria ad regimen monasterii; at non constat de tali delegatione neque de ejus necessitate. (Vide Pellizari, *loco cit.*, n. 122.) Tandem alii cum Pellizari (n. 123) distinguunt inter præcepta spiritualia et temporalia, et affirmant quoad hæc secunda, ad quæ sufficit potestas dominativa, cujus sine dubio est capax mulier; itaque cum hac veriore et communiore sententia concludimus potestatem dominativam, seu civilem ac domesticam, sufficere ut præpositæ valeant quibusdam præceptis moniales in conscientia obligare; ratio est, quia talis potestas imponendi præcepta quæ obligent in conscientia, etiam sub gravi, est omnino necessaria ad bonum regimen monasterii.

Verumtamen abbatissa non potest, seclusa speciali delegatione Papæ, præcipere in virtute sanctæ obedientiæ, etiamsi moniales in religiosa professione promisissent obedientiam

præpositæ monasterii; nam ad taliter præcipiendum requiritur potestas jurisdictionis spiritualis, et non sufficit potestas dominativa.

At potest moniales obligare ad observantiam regularem et transgressiones punire, cum ad hoc sufficiat potestas domestica. Sed non potest adhibere nisi illam correctionem quæ locum habere potest intra latitudinem familiaris domus; unde si ageretur de pœna gravi infligenda, deberet recurrere ad prælatum proprium, sive is sit ordinarius, sive sit prælatus regularis.

3° Vi potestatis dominativæ possunt etiam, non secus ac prælati, irritare vota; non vero in ipsis dispensare aut ea commutare, quia ad irritationem sufficit potestas dominativa, dum ad dispensationem vel commutationem requiritur potestas jurisdictionis. (Vide Pellizari, *loco cit.*, n. 134-137.) Non potest etiam, propter eandem rationem, dispensare in jejuniis, abstinentiis, divini officii recitatione et observantiis regularibus. Verumtamen potest declarare religiosam hic et nunc non teneri tali observantia regulari.

4° Nequit præposita moniales suas obligare ut frequentius vel minus frequenter sacram communionem faciant, quia ad hoc requiritur judicium de internis dispositionibus, quod ad confessarium pertinet. Sed posset alicui moniali injungere ne tali die ad sacram synaxim accedat, quia est pœna non proprie spiritualis, ut monet Suarez. In recentioribus quibusdam institutis mulierum, aliquando superiorissæ exigunt manifestationem, non modo publicarum transgressionum regulæ, sed etiam tentationum et secretorum conscientiæ, quæ sacramentali confessioni reservantur. Hunc abusum prohibuit S. Congreg. Episc. et Reg. (in *Collectanea* card. Bizzarri, p. 832).

SECTIO V.

De recentioribus congregationibus religiosis.

a) *Quid sint?* Recentiores distinguunt inter religiones et *congregationes* religiosas, in quantum per religiones veniunt instituta quæ essentiam status religiosi habent cum votis solemnibus, et per congregationes intelligenda sunt instituta quæ

habent essentiam status religiosi cum votis duntaxat simplicibus. Sed antiquiores canonistæ voces illas indiscriminatim adhibent ad designandum ordinem religiosum abstractione facta solemnitatis votorum. Verumtamen, nova instituta in quibus vota tantum simplicia flunt, solent nuncupari congregationes religiosæ. Duplex etiam genus distinguitur congregationum: aliæ enim sunt *congregationes proprie dictæ*, quæ tria vota eaque perpetua admittunt, et aliæ sunt *congregationes improprie dictæ*, quæ nonnisi vota temporanea vel solum votum castitatis emittunt.

b) *Erectio*. Novæ congregationes, saltem sæculo præsentī erectæ, initio foundationis, generatim carebant approbatione Sedis Apostolicæ, et ideo contra præscriptionem Inn. XI in conc. Lateran., relata c. 12 h. t., fuerunt fundatæ. Quapropter quæritur:

1° *Utrum illarum congregationum erectio fuerit illicita, usque dum eis accedat approbatio S. Pontificis?* 1° Spectato solo jure scripto, minime dubium est quin primitiva illorum erectio fuerit illicita; nam verba Inn. III in conc. Lateran. et Greg. X in conc. Lugdunensi sunt perspicua; deinde constat ex interpretatione omnium canonistarum, approbationem apostolicam requiri ut aliqua erectio sit legitima. Ex altera parte, lex illa non fuit abrogata, neque a conc. Trid. neque ab ulla const. Sedis Apostolicæ. Quapropter de prohibitione juris scripti constat. Verum, 2° attenta consuetudine, erectio facta solius ordinarii auctoritate non videtur illicita; nam Sedes Apostolica nunc non solet approbationem concedere pro inchoandis congregationibus, sed inchoatas et erectas laudat; deinde approbat successive institutionem et regulas. Ergo consuetudini contra legem Inn. III favet praxis Curiae Romanæ. Quapropter indubium est legem abiisse in desuetudinem, quatenus ad congregationes extenderetur (De Angelis, h. tit., n. 5).

2° *Utrum ordinarii approbatio sufficiat ad veram religionem constituendam?* Resp. negative; nam ex dictis non sequitur, ut vult Bouix (tract. *de Jure reg.*, p. II, sect. 1, ch. 2, 3, 4), quod ejusmodi congregationes ab ordinario approbatæ censendæ sint veræ religiones ante approbationem S. Pontificis. Ipsa erectio non est adhuc illicita; tamen approbatio S. Sedis

desideratur et peti debet; sine aliqua approbatione, prædictæ religiones forsitan non haberent essentiam status religiosi. Et enim, ideo quia lex, quatenus prohibens, consuetudine tollitur, non statim sequitur quod lex sub omni respectu sit abrogata. Deinde remanet apud S. Sedem praxis approbandi congregationes recenter erectas, et hæc approbatio videtur prima constitutio alicujus instituti in rationem veræ congregationis religiosæ. Modum erigendi novas congregationes votorum simplicium describit card. Bizzarri in sua *Collectanea*.

c) Quoad moniales, speciatim notandum 1° quod Bonifacius VIII et conc. Trid. omnibus congregationibus mulierum clausuram imposuerunt. Sed lex illa videtur etiam abrogata; nam S. Sedes varias approbavit congregationes monialium in quibus clausura non habetur.

2° S. Pius V prohibuit etiam quasdam congregationes tertiariarum absque clausura et votis solemnibus existentium, et hoc decretum generatim habebatur a canonistis ut universale, et ideo obligans omnes congregationes monialium. Ideo vota solemnia semper requirerentur pro congregationibus monialium. Sed idem dicendum est de votis solemnibus ac de clausura. Lex consuetudine contraria est abrogata, approbante S. Sede, quæ laudat et confirmat congregationes quæ vota simplicia tantum emittunt. Constat sufficienter ex supra dictis de constitutione congregationum proprie dictarum.

TITULUS XXXII.

DE CONVERSIONE CONJUGATORUM.

In superiori titulo actum est de transeuntibus ad religionem generaliter; nunc in specie agendum est de iis qui post matrimonium ratum vel consummatum transeunt ad religionem.

I. De religionis ingressu post matrimonium ratum.

a) Sponsis de præsentia a jure conceditur bimestre ad deliberandum de ingressu religionis; intra illud tempus, matrimo-

nium consummare non tenentur, ex c. 7 h. t. Tamen 1° illud tempus non conceditur, juxta veriore sententiam, nisi illis qui cogitant seu asserunt se velle ingredi religionem, ut constat ex cit. capite.

2° Illud tempus ab arbitrio judicis protrahi potest; quo casu liberum erit post bimestre ad religionem convolare, cum favor iste a Christo concessus sit omnibus qui nondum matrimonium consummarunt. Unde quantumcumque tempus elapsum sit, licet adhuc transire ad religionem, matrimonio nondum consummato.

3° Bimestre a jure assignatum currere incipit, juxta aliquos, a die contracti matrimonii; juxta alios, a die præfixionis termini factæ a judice; et hæc sententia magis respondet sensui c. 7, in quo Papa mandat episcopo ut terminum duorum mensium assignet uxori quæ jam diverterat a viro suo.

4° Sponsa quæ asseruit se velle deliberare de ingressu religionis, si fuerit per vim, primo bimestri, a sponso cognita, probabilius potest etiam ingredi religionem. Ratio est, quia sponsus illi gravem fecit injuriam, ex qua commodum sentire non debet; porro commodum sentiret, si jus sponsæ eripuisset: hoc casu matrimonium vel proprie non consummaretur, ut volunt aliqui, vel verius, quia modus violentus consummationis excluditur. Tamen, cum ex tali ingressu magna plerumque sequerentur incommoda, ut desolatio mariti, qui sine spe alterius conjugis deberet manere in sæculo, præstat abstinere ab illo ingressu.

b) Effectus illius transitus in religionem et professionis post matrimonium ratum emissæ, est dissolutio matrimonii, etiam quoad vinculum. Sed matrimonium non dissolvitur nisi facta solemnī professione, prout fuit in superiori titulo definita: ita conc. Trid. (sess. 24, c. 6 *de Sacram. matrim.*). Unde vota simplicia hunc non habent effectum, ut constat etiam ex S. Congr. super statu regular., 25 jan. 1861. Itaque vis dissolvendi matrimonium potius solemnitati voti quam ipsi voto alligatur.

Tunc conjux relictus in sæculo libere transire poterit ad alia vota, ut constat ex c. 2, 14 hujus tit. et ex conc. Trid. (*loco cit.*).

II. De ingressu religionis post matrimonium consummatum.

a) Post matrimonium consummatum, non licet ingredi religionem, nisi in tribus casibus : 1° si alter conjux consentiat, ex c. 3 h. t.; et ille consensus debet esse liber a gravi metu injusto vel dolo, ut colligitur ex c. 16, 17 h. t.; debet esse expressus, quia in rebus magni præjudicii, consensus non præsumitur, nec taciturnitas pro consensu habetur. Sed si ille conjux consentiens et relictus, juvenis sit vel suspectus de incontinentia, debet etiam ingredi religionem, ex can. 21, causa 27, q. 2 et c. 13 h. t.; si vero senex sit et de incontinentia non suspectus, sufficit si votum simplex continentiae in sæculo emittat, ut ex iisdem textibus constat, et ex c. 4, 9 h. t. Tamen, hoc voto non emisso, valet professio alterius conjugis, quia nullibi in jure irritatur.

2° Si alter conjux commisit adulterium : ex c. 15, 16 h. t. Ratio est, quia adulter amisit jus perpetuum ad petendum debitum, ac proinde fieri potest divortium perpetuum.

Si adulterium est notorium, potest conjux innocens, propria auctoritate, seu non expectata sententia judicis, religionem ingredi; secus, si adulterium esset occultum, quia tunc debet expectare sententiam divortii.

3° Si unus sit lapsus in hæresim, vel apostasiam perpetuam a fide. Nam, ex c. fin. h. t., altera pars post unam aut alteram monitionem divertere potest et religionem ingredi, etiam invita parte rea.

b) Conjux qui sine consensu alterius conjugis religionem ingressus est, potest revocari a conjuge relicto, et tunc redire tenetur; imo etiam, sponte redire posset ad sæculum, quia professio fuit invalida, licet ex speciali interpretatione juris, valeat in vim voti simplicis continentiae, ex c. 3, 12 h. t.; sed non tenetur redire, seu eligere potest. Sed quædam occurrunt dubia circa revocationem :

1° An revocationi locus sit, si unus conjugum, post votum continentiae ab utroque editum, sine alterius consensu ingressus et professus est religionem?

Communior sententia affirmat, quia votum continentiae mutuo consensu editum liberat quidem ab obligatione reddendi

debitum, non vero a mutua cohabitatione et cæteris obsequiis conjugalibus; ergo quilibet conjux suum jus retinet ad petenda hæc obsequia.

2º An repetitioni locus sit, etiam casu quo uterque conjux, mutua licentia non obtenta, religionem ingressus eamque professus est?

Resp. Si uterque fuit conscius professionis alterius, neuter alterum revocare potest, quia tunc habetur tacitus consensus ex utraque parte; et valet ille consensus, utpote quia nullum videtur afferre præjudicium et æquivalet expresso.

Si uterque inscius fuerit, datur locus repetitioni ex utraque parte, cum neuter habuerit licentiam alterius, ac proinde professio sit invalida. Ita communior sententia contra aliquos, qui simpliciter negant, quia neuter conqueri potest ab alio fuisse spoliatum. Tamen neuter posset petere aut reddere debitum, quia uterque ligatus esset voto simplici continentiae (c. 3 h. t.).

3º An repetitioni sit locus, in casu quo altera pars, consentiens ingressui, ignoraverit præscriptiones juris, quibus ipsa tenetur aut ingredi religionem aut perpetuam vovere continentiam in sæculo?

Respondetur: In hoc casu, potest fieri revocatio, et revocatus redire tenetur, quia reapse pars ignara talis obligationis non amisit jus, et periculo incontinentiae partis relictæ in sæculo consulendum est. Verumtamen pars revocata petere nequit debitum conjugale, quia per revocationem, professio quæ fuit valida, non est soluta. Imo post mortem uxoris, ad monasterium redire debet (c. 3 h. t.).

Sed episcopus vel prælatus non debet admittere conjugatum ad professionem, nisi ad formam c. 8 hujus tituli, qua altera pars, vel religionem amplectatur, vel continentiam voveat.

NOTA. De conversione conjugati ad sacros ordines hic posset disputari; sed sufficit monere quod susceptio ordinis non dirimit matrimonium ratum, antea celebratum. Itaque, sive matrimonium antecedens sit ratum, sive sit consummatum, requiritur semper consensus uxoris undequaque liber. Si quis, uxore invita, sacros ordines suscepit, potest ab illa revocari ut servet individuum vitæ consuetudinem, et debitum reddere

tenetur; sed non potest petere, cum sit ordine sacro ligatus. Ab ordinum exercitio remanet suspensus.

TITULUS XXXIII.

DE CONVERSIONE INFIDELIUM.

Occasione conversionis conjugatorum a sæculo ad religionem, agitur de conversione infidelium ad fidem christianam. Si rubrica tituli sumeretur ut sonat, disputatio generalis institueretur de conversione infidelium ad fidem catholicam, et ostenderetur nullum esse cogendum ad fidem amplectendam, cum fides internam importet subjectionem voluntatis auctoritati Dei revelantis. Sed strictius sumitur hæc rubrica. Et enim in hoc titulo jus agit tantum de matrimonio et prolibus infidelium. Hic, sermo est de infidelibus proprie dictis, seu de iis qui nunquam christianam fidem susceperunt, neque Ecclesiam per baptismum ingressi sunt. Nomine infidelium hic non veniunt hæretici, licet isti dici queant infideles, in sensu lato, quia a vera fide christiana alieni sunt.

I. De matrimoniis conversorum ad fidem.

1º Si ambo conjuges infideles convertuntur ad fidem catholicam, possunt et debent in matrimonio prius contracto permanere, etsi cum impedimento dirimente, saltem juris ecclesiastici, contraxerint. Ratio est, quia infideles non subjiciuntur constitutionibus canonicis. Non putavit tamen Ecclesia concedere dispensationem ab impedimento criminis, de quo sermo est in c. 1 h. t., cum periculosa esset talis dispensatio.

2º Si vir infidelis habet plures uxores, debet, cæteris demissis, solam primam retinere, si hæc etiam convertatur, vel saltem pacifice et sine periculo perversionis cum converso habitare velit (c. *Gaudeamus, de Divort.*).—Cum polygamia sit jure divino prohibita, matrimonium cum sola prima uxore contractum fuit validum. Qua de causa, si prima nec se convertere, nec absque periculo perversionis eum converso habitare velit, non teneretur

vir conversus aliquam aliam ex uxoribus habitis, etiam conversam, retinere, sed posset pro libitu alteri nubere. Matrimonium enim, quod cum sola prima uxore existit, dissolvitur, et sic vir conversus liber manet. Tamen non statim ipso facto conversionis ad fidem dissolvitur matrimonium, sed tantum quando contrahuntur aliæ nuptiæ; igitur si alter conjux, adhuc infidelis, convertatur antequam conversus cum alia contrahat, uxori conversæ adhærere debet vir.

3º Disputant canonistæ utrum conversus cum infideli habitare debeat, casu quo hæc pars infidelis se convertere quidem renuit, sed cum converso pacifice et absque ullo periculo perversionis aut peccati habitare parata est. Duæ sunt sententiæ, de quibus opportunius agemus in lib. IV.

II. De prolibus conversorum ad fidem.

1º Si unus conjugum convertatur et alter in infidelitate permaneat, proles communis, adhuc doli incapax, assignanda est parenti ad fidem converso (c. 2 et fin. h. t.). Ratio est favor religionis et fidei christianæ. Unde talis proles ante usum rationis potest baptismo ablui, annuente parente christiano, etsi alter infidelis reclamet: ex c. fin. h. t., et can. 10, causa 18, q. 1. Sed

2º Si proles est doli capax, relinquenda est libertati suæ, nec cogenda ut invita fidem christianam suscipiat, ut constat ex can. 5, dist. 45 et c. 9 *de Judæis*. Censetur doli capax seu habere legitimam ætatem, si est major septennio, ut tenet S. Congreg. Conc., 16 jul. 1639. (Vide epist. *Probe te* Bened. XIV diei 15 dec. 1751, et epist. ejusdem ad archiepisc. Tarsensem diei 17 mart. 1747, fuse tractantes de filiis infidelium.)

3º Igitur favor religionis prævalet juri communi, quo proles minor triennio apud matrem et major triennio apud patrem educari debeat. Quapropter religio et jus damnant illa pacta vi quorum proles mascula patri, et femella matri in sua fide educandæ relinquuntur. Sequitur etiam, quod in dubio an proles sit capax rationis, pro favore religionis, illa restituenda est parenti converso.

Ut supra dictum est, in hoc titulo agitur etiam de impedimento dirimente *criminis*, in casu quo vir infidelis occidit maritum uxoris fidelis, ea cooperante et in mortem mariti

machinante : tunc infidelis, etsi convertatur ad fidem, non potest uxorem occisi ducere (can. 40 et 51 conc. Triburcensis), quia, ut legitur in cap. 1 h. t.: « Non sine periculo dispensatio hic posset admitti, cum tale damnum tali lucro Ecclesia compensare non velit. » Si nulla machinatio ex parte fidelis intercessit, nullum erit impedimentum (c. 1 h. t.). Hæc tantum notantur in præsentī, cum de impedimento criminis fuse agatur in tit. vii lib. IV.

TITULUS XXXIV.

DE VOTO ET VOTI REDEMPTIONE.

Occasione status religiosi, hic agitur de votis in genere et de liberatione ab illorum obligatione, quæ liberatio hic late vocatur voti redemptio; etenim stricte voti redemptio habetur, dum personalis obligatio voti transfertur in opus reale. Hic titulus etiam non inepte subnectitur tractationi de conversione conjugatorum et infidelium; nam conjugati votum religionis et infideles votum fidei emittunt.

Tractabimus præsertim quæstiones quæ ad forum canonicum spectant, nam de votis fuse tractant moralistæ. Agemus in duplici sectione de voto et voti redemptione.

SECTIO PRIMA.

De voti natura, varietate et obligatione.

I. Quid et quotuplex sit votum?

a) Votum est promissio deliberate facta Deo de bono meliore et possibili. Dicitur 1º « promissio », et non tantum simplex aliquod propositum, quantumvis firmum; nam ex voto nascitur obligatio præstandi quod vovetur; porro obligationem non inducit simplex propositum, quamvis absolutum (c. 3 h. t.).

2º « Deliberate facta »; nam promissio illa debet fieri cum advertentia rationis, et deliberato consensu voluntatis; unde si facta fuisset ex errore vel ignorantia in intellectu, si ex vi abso-

luta fuisset extorta, aut ex præcipitis animi passione emissa, non esset votum; nam ad voti validitatem, ut ostendunt TT., generatim requiritur discretio major quam ad peccatum mortale. Sed quoad hæc quæ forum internum respiciunt, vide moralistas.

3° « Deo facta », et non alicui creaturæ; quia votum est actus religionis seu latriæ, qua immediate Deum tanquam supremam majestatem colimus. Tandem

4° « De bono meliore »; alias Deo, utpote sanctissimo, non placeret, si esset obligatio ad faciendum minus bonum; porro promissio non obligat, nisi a promissario acceptetur. Sed quid præcise intelligatur per bonum melius? Res promissa est de meliore bono, quando est Deo magis grata quam illius rei oppositum, seu generatim non est impeditiva majoris boni quod quis actu habet: v. g. matrimonii promissio non esset de meliori bono, quia excludit statum religiosum et cælibatum, ex natura sua perfectiores statu matrimoniali.

Theologi demonstrant adversus hæreticos licitum esse vovere, ut patet ex Scripturis et ex ratione naturali, quæ ostendit votum esse modum laudabilem colendi Deum, quippe cum sit de bono meliore.

b) Votum varie dividitur. Ex parte rei promissæ dividitur: 1° in *commune* seu *necessarium*, cujus materia est res præcepta, ut si voveas non furari, et *singulare* seu *liberum*, cujus materia est consilii, ut si voveas continentiam;

2° In *reale*, *personale* et *mixtum*: reale est quo res externa promittitur, ut pecunia, domus pro Ecclesia; personale, quo propria hominis actio vel ejus omissio, ut orare, abstinere a carnibus, vovetur; mixtum, cujus objectum est simul res et actio, ut peregrinatio simul cum oblatione facienda;

3° In *perpetuum* et *temporale*, prout obligatio pro tota vita suscipitur, vel pro limitato tempore.

4° In *reservatum* et *non reservatum*, prout dispensabile est a solo Romano Pontifice, vel etiam ab inferioribus prælatis.

Ex parte promissionis dividitur: 1° in *absolutum*, *conditionatum* et *pœnale*: absolutum est quod a nulla conditione dependet, sed præcise ad honorem Dei elicitur, ut ingredi religionem; conditionatum, quod pendet a conditione, et plerumque im-

perfectum est ex parte voventis : ut ingredi religionem si sanus ex morbo evaseris ; pœnale est quo promittitur pœna solvenda in casu quo vovens hoc vel illud fecerit ;

2° In *externum* et *pure internum*, in *publicum* et *occultum*, in *expressum* et *tacitum*, quorum notitia ex ipsis vocibus patet ;

Tandem 3° in *solemne* et *simplex* ; et hæc divisio, de quo jam supra in titulo XXXI actum, est celeberrima, cum in ejus explicatione non consentiant DD. At communis doctrina solemnitatem voti refundit in dispositionem Ecclesiæ ita acceptantis illud, ut, seclusa dispensatione apostolica, sit perpetuum, et voventem inhabilem reddat ad actus voto repugnantes. Vota solemnia sunt tantum duo : professio religiosa tribus solitis votis constans, et votum continentiae de jure ecclesiastico adnexum sacris ordinibus.

Cætera omnia vota sunt simplicia ; hæc obligant quidem voventem, et actus voto contrarios reddunt illicitos, non tamen invalidos, nisi ex speciali dispositione contrarium statuatur, ut in Societate Jesu. Recole superius dicta de tribus votis substantialibus status religiosi.

II. Quis possit votum emitte?

a) Regulariter omnis homo viator, usu rationis pollens, vovere potest, dummodo votum implere sit in potestate voventis et nulli præjudiciosum. Non solum persona physica, sed etiam persona moralis seu communitas, emitte vota queunt, cum nihil obsit ex parte objecti et ex parte subjecti ; et hæc vota obligant supervenientes in communitate, ita ut hæc obligatio veniat ex vi voti, nam communitas suum habet placitum ex assensu majoris partis resultans.

b) Sed aliqua esse possunt impedimenta ex speciali juris dispositione, vel ex defectu plenæ libertatis aut usus rationis. Itaque aliqui excipiuntur ex defectu usus rationis ; sic 1° vovere prohibentur infantes, seu pueri usque ad septennium, amentes, furiosi. Verum quoad pueros, si ante septennium deprehenderentur capaces voti, possent vovere, ita ut vota valeant in foro interno. Communiter docent DD. illum esse capacem, qui potest peccare mortaliter, quia qui se obligare potest dæmoni, etiam potest se obligare Deo.

2° Ex defectu liberæ voluntatis, arcentur impuberes majores septennio, nam eorum voluntas pendet a voluntate parentum aut tutorum. Tamen votum impuberum validum est, sed potest irritari directe a parentibus et tutoribus, ut postea dicetur. Idem dicendum de minoribus.

Propter eandem rationem impediuntur, etiam ex parte, conjuges, religiosi, episcopi.

Conjux contra jus conjugis nequit vovere ; sed est discrimen inter maritum et uxorem, quatenus maritus potest vota emitte-
tere quoad cætera quæ usum matrimonii non impediunt, dum uxor, cum caput ejus sit vir, etiam alia quæ in rei domesticæ detrimentum non cederent, vovere nequit.

Religiosi generatim emittere nequeunt realia, licet personalia possint emittere vota quæ nihil contineant contra regularem observantiam.

Tandem episcopus nulla vota, nec realia nec personalia, quæ officium episcopale impediunt, emittere potest sine licentia Papæ ; v. g. votum longæ peregrinationis. Hæc vota essent invalida, saltem si absolute emitterentur ; juxta aliquos, essent valida si sub conditione licentiæ impetrandæ a Papa.

Non idem dicendum est de parochis et aliis clericis, cum vinculo ecclesiis suis adstricti non sint ; tamen, quoad vota quæ præjudiciosa essent officio illorum clericorum, debent petere licentiam episcopi.

3° Ex dispositione juris, novitius, ante annum 16ætatís, nequit vota religiosa emittere.

III. Qualis sit obligatio ex voto orta?

a) Obligatio ex voto orta est ex genere suo gravis, sub mortali peccato adstringens voventem, ut fideliter ex virtute religionis impleat et reddat Deo quod promisit ; nam si fidem a Deo datam non oportet frangere, multo magis fidem datam Deo servare oportet. Sed

1° Diximus : « ex genere suo gravis ; » nam hæc obligatio plerumque est commensurata gravitati materiæ, sicut aliæ obligationes et actus ; unde levitas materiæ excusat a mortali, ita ut, juxta communem sententiam, quidquid sit de intentione

voventis, non sit locus obligationi gravi, quando objectum est leve, nisi illud, ex circumstantiis, fiat grave. Tamen

2° Aliquis potest in materia gravi se obligare sub veniali; nam votum, cum sit lex privata voventis, obligationem suam sumit etiam ab intentione voventis, et non tantum a gravitate materiæ; quapropter commensuratur materiæ gravi, quando non constat de intentione mitiorem reddente obligationem.

b) *Obligatio voti dubii*. 1° Si dubium versatur circa ipsam existentiam voti, seu si, inquisitione diligenter facta, dubites **an** voveris, vel an votum aut merum propositum emiseric, votum censetur nullum, seu ad ejus observationem dubitans non tenetur, quia in dubio melior est conditio possidentis; porro in hoc casu voluntas possidet **suam** libertatem.

2° Si votum certo fuerit emissum, et dubium versetur circa validitatem voti; v. g. dubitas an habueris animum te obligandi, deliberationem sufficientem, etc., pariter votum non obligat, tum quia idem est dubitare de animo se obligandi ac dubitare de ipso voto, tum quia in hoc casu possidet etiam libertas. Sed in praxi, difficile est determinare an sufficiens fuerit deliberatio, seu an votum sit invalidum ex defectu sufficientis deliberationis.

3° Si votum fuerit valide emissum, et dubium versetur tantum circa actualem obligationem implendi, generatim adhuc stringit votum, quia tamdiu aliquis convincitur debere, quamdiu non probat se debitum exsolvisse. Tamen id pendet ex natura et gravitate indiciorum quæ pro exemptione voti militarent, atque pro foro interno redit illa varietas sententiarum, quæ habetur circa generalem quæstionem de probabili satisfactione obligationis certæ.

c) Votum rei, quoad quantitatem et qualitatem indeterminatæ,

1° Valet, quia est de re honesta et possibili, et ideo incertitudo in quantitate vel qualitate non officit ipsi voto.

2° Ad ejus impletionem sufficit, ut res præstetur in quantitate utili, etiam minima, nec vovens obligatur ad præstandam majorem quantitatem vel qualitatem meliorem; quia votum solum obligat ut promissum serveatur, quod verificari potest, si in minima quantitate utili impleatur.

d) Quando impleri debeat? 1° Tempore designato impleri debet votum, nisi justa et rationabilis causa dilationem suadeat (c. 5 h. t.). Assignatio temporis est pars illius legis privatae qua ligatur vovens.

2° Si tempus non fuerit designatum, votum impleri debet cum primum, iudicio prudentis et spectatis circumstantiis, potest sine notabili incommodo: ita communis sententia. Ratio est quia, ex una parte, est de ratione promissionis in genere, ut statim obliget, juxta regulam juris civilis: « In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur. » Ex altera parte, aliquis non censetur voluisse se obligare pro illo praecise instanti in quo executio esset maxime onerosa seu produceret notabile incommodum; alias, votum est lex privata, quae interpretatur, sicut aliae leges.

3° Executio voti licite differri potest ad aliquod tempus in duplici casu: si spes sit ut vovens postea votum suum melius executurus sit, nec periculum sit ut interveniat impedimentum perpetuum: sic v. g. ingressus religionis differri potest ut parentes persuadeantur, ut vovens scientiam acquirat quae in religione acquiri non posset. Secundus casus est, si occurrat impedimentum temporale vel etiam perpetuum, sed insuperabile, quo casu vovens liberatur ab obligatione solvendi votum; si esset perpetuum et valde difficilis executionis, locus esset commutationi vel dispensationi. Tandem si tempus non fuisset assignatum, licet statim implendum sit, ut diximus ante, tamen posset differri ad breve tempus, etiam sine gravi causa: nam « statim » intelligitur cum aliquo temperamento. Imo, juxta quosdam TT. posset sine gravi peccato indefinite differri, quotiescumque non adest periculum non executionis, aut imminutionis materiae, ut v. g. votum ingressus in religionem.

e) Impletio voti per alium. 1° Votum personale impleri nequit per alium, ut patet; nam res promissa est actio propria vovens, qui habuit intentionem se obligandi. Tamen vovens posset imponere haeredi adimpletionem voti personalis, tanquam conditionem ad haereditatem adeundam.

2° Votum reale impleri potest per procuratorem, quia materia est res a vovente extrinseca; sufficit ut res ipsa persolvatur.

3° Votum mixtum non potest impleri per alium, nisi quoad id quod est reale, et in casu quo id quod est personale sit separabile ab eo quod est reale. Sequitur

4° Voto defuncti non teneri hæredem, nisi votum sit reale : quo casu votum implere debet juxta vires hæreditatis : ita communis sententia ex c. 6 *de Testam.* Ratio est, quia votum est onus reale hæreditati adnexum, quod cum ipsa transit ad hæredem.

SECTIO II.

De voti redemptione seu de liberatione ab obligatione voti.

Voti redemptio stricte esset mutatio obligationis personalis in realem ; sed hic latius sumitur pro quacumque cessatione voti.

Porro obligatio voti cessare potest duplici modo, scilicet ab intrinseco vel ab extrinseco ; ab intrinseco, si materia voti mutetur aut circumstantia nova superveniat voti adimplemento obstans : itaque cessat, dum materia ex licita fit illicita, ex possibili, impossibilis physice aut moraliter, cessante causa aut conditione, ut si voveas alere pauperem, si pater convaluerit, et interim pauper factus sit dives vel pater moriatur. Quoad liberationem ab intrinseco, vide TT.

Cessat ab extrinseco seu intervèntu auctoritatis humanæ per irritationem, dispensationem et commutationem, de quibus successive agendum est. *Irritatio* voti est ejus annullatio ab eo qui habet potestatem in voventem aut materiam voti : omnia enim vota fiunt sub tacita conditione : « nisi superior contradicat. » *Dispensatio* est condonatio obligationis facta a legitima potestate seu ab habente jurisdictionem ordinariam in foro externo. *Commutatio* est substitutio alicujus operis loco promissi.

I. De potestate irritandi vota.

a) *Paterna potestas* primo loco consideranda venit quoad irritationem votorum : 1° Pater vel avus aut tutor possunt irritare omnia vota impuberum sibi subjectorum, usque ad annum duodecimum ; nam vota impuberum, ob defectum judicii, sunt valde imperfecta et tacite conditionata : « nisi pater vel tutor

contradicat ; » deinde potestas patris in voluntatem filii impuberis fundatur in jure naturali. Hæc irritatio est directa, quia potestati irritanti subest ipsa voluntas voventis. Tamen si voventis ratificarent vota illa post pubertatem, cum cognitione eorum irritabilitatis, firma essent talia vota.

2° Post pubertatem cessat hæc potestas paterna, quoad irritationem votorum, nisi ea præjudicent ipsi potestati patriæ; etenim hæc vota non acceptantur a Deo secundum id quo sunt præjudiciosa; sic, v. g., pater irritare nequit votum continentiae a filio emissum, quia illud non præjudicat potestati patriæ; quapropter non habetur proprie irritatio in hoc casu.

b) *Potestas maritalis et herilis.* Idem plane dicendum est de marito respectu uxoris, de uxore respectu mariti, et tandem de hero quoad servos, ac de patre vel tutore quoad puberes sibi subjectos. Possunt tantum irritare vota quæ præjudicium afferunt potestati maritali et dominicæ. Unde ad determinandum in particulari, an maritus, uxor vel herus possint irritare tale votum, sufficit considerare, an illud officiat juribus, prærogativis, etc., mariti, uxoris vel heri. Quapropter irritatio illa appellari solet indirecta. Tamen aliqui docent maritum posse directe irritare vota stante matrimonio emissa, et indirecte tantum, modo declarato, facta ante matrimonium.

Ad directam validam irritationem votorum, non requiritur causa; nam irritatio directa generatim est exercitium potestatis propriæ, ab altero non mutuata; quoad indirectam, ex ipsa natura rei habetur ratio: siquidem votum censetur præjudiciosum.

c) *Potestas prælatorum quoad subditos.* 1° Summus Pontifex potest irritare vota regularium, quia est supremus prælatus regularium omnium; 2° episcopus potest irritare vota regularium non exemptorum; nam isti subjiciuntur potestati episcopi sub cujus jurisdictione vivunt. Sed speciatim hic considerari posset prælatorum regularium potestas, si de ipsa non sufficienter actum esset in titulo XXXI. Itaque pauca sunt addenda superius dictis. 1° Prælati regulares possunt irritare omnia vota religiosorum, exceptis votis professionis et voto transeundi ad strictiorem ordinem. 2° Quoad abbatissas et priorissas, notandum est etiam quod potestatem illam habent cum limitatione;

ut monent communiter CC., non possunt irritare nisi vota quæ domesticæ ipsarum gubernationi præjudicare vel obesse possunt; nam non habent nisi potestatem domesticam, et ideo irritare valent vota subditorum, sicut pater quoad filios puberes.

II. De potestate dispensandi in votis.

I. *Qui dispensare possint in votis?*

a) Potestate ordinaria, omnis et solus qui habet jurisdictionem ordinariam in foro externo, uti Papa in tota Ecclesia et quoad omnia vota; episcopus ejusque vicarius, seu capitulum, sede vacante, in sua diocesi et cum limitatione, seu quibusdam votis exceptis; legati apostolici in suis provinciis, prælati generales in suis religionibus, provinciales et locales in suis monasteriis, etiam quoad suos novitios, juxta veriorum sententiam, quia habent in eos potestatem spiritualem ecclesiasticam. Quod hæc potestas dispensandi pertineat ad Ecclesiam seu ad Summum Pontificem, aliosque ab illo delegatos, constat ex verbis Christi (Matth., xvi, 19) tradentis potestatem jurisdictionis spiritualem sine limitatione; sed potestas dispensandi pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem, sicut potestas ferendi leges et censuras. Aliqui, ut S. Bonaventura, Covarruvias, docent non dari in votis dispensationem, ideo quia obligatio voti est juris naturalis; porro jus naturale, utpote semper æquum, non est dispensabile. Sed id intelligunt de directa dispensatione; jam vero dispensatio voti est indirecta, quatenus scilicet prælatus, ob justam causam, consensum voventis revocat et invalidat, atque ita materiam subducit obligationi juris naturalis. Dispensatio potest etiam intelligi in hoc sensu quod sit authentica interpretatio declarans Deum, in talibus circumstantiis, non acceptare votum aut remittere obligationem ex voto ortam.

Notandum quod mendicantes regulares et nonnulli alii ex privilegio cum quibuscumque sæcularibus dispensare possunt in omnibus votis Papæ non reservatis, modo sint occulta et in foro pœnitentiali aperta.

An confessarii regulares ad effectum dispensandi indigeant speciali commissione suorum superiorum, controvertitur: unde in hoc standum est constitutionibus diversorum ordinum.

b) Ad validam dispensationem votorum requiritur justa causa, etsi Summus Pontifex dispenset; nam inferior sine justa causa nequit dispensare in jure superioris, ex vulgatis principiis; porro vota sunt juris naturalis, quod est superius lege etiam pontificali.

Causæ justæ ad dispensationem voti requisitæ sunt plures, quæ possunt reduci ad sequentia capita: 1° defectus advertentiæ et plenæ libertatis in vovendo, ut si ex levitate, imprudentia, vehementi passione, metu, præcipitatione; 2° notabilis difficultas in exsequendo, spectato statu hodierno voventis; 3° periculum majoris mali spiritualis vel corporalis; 4° bonum commune, præsertim Ecclesiæ, regni, familiæ: quo casu, votum est impeditivum majoris boni.

Hinc notabile intercedit discrimen inter dispensationem et irriuationem votorum; nam ad dispensationem requiritur jurisdictio et justa causa; contra ad irriuationem sufficit potestas privata sine ulla causa.

II. *De votis Summo Pontifici reservatis.* — c) Hæc vota, juxta antiquiores, sunt quinque tantum, scilicet votum religionis amplectendæ, castitatis perpetuæ ac perfectæ et triplicis peregrinationis, Jerosolymam ad S. sepulcrum, Romam ad limina Apostolorum et Compostellam ad S. Jacobum: ita Sixtus IV in *extrav. Etsi, de Pœnit.*

Sed recentiores alia recensent vota inter reservata Summo Pontifici: vota *obligatoria*, seu in quibus de præjudicio tertii agitur a quo eadem sunt acceptata, et vota *pœnalia*, seu præservativa a peccato, computari deberent inter reservata. Hæc autem doctrina fundatur in declarationibus SS. Pontificum circa facultates extraordinarias confessoriorum in tempore jubilæi; nam in concessione facultatis commutandi vota in alia opera, SS. Pontifices excipiunt vota obligatoria et pœnalia. Itaque septem reapse sunt vota Sedi Apostolicæ reservata.

2° Cum reservatio odiosa sit ex communi DD. sententia, ista tantum vota censentur reservata quæ sunt in suo genere perfecta. Hinc illa tantum vota censentur reservata quæ sunt spontanea, intuitu solius honoris divini facta, et solum quoad substantiam, non quoad accidentia, uti sunt peregrinari pedibus, ingredi strictiorem aut laxiorem ordinem, etc.

d) In specie non sunt reservata : 1° *vota conditionata*, aut pœnalia in futurum, ut voveo religionem, si ex hoc morbo evasero, si adhuc semel furtum commiserò ; hæc vota magis fiunt ex amore proprii boni quam amore Dei ; juxta plures, vota sub conditione de futuro emissa essent reservata postquam conditio impleta est, quia tunc transeunt in absoluta ; sed probabilius est ea non esse reservata, quia non censentur perfecta, utpote affectu conditionis potius quam rei facta ; 2° *non perfecte libera*, seu facta ex metu, etiam levi, si injusto, vel aliqua passione impediante perfectam deliberationem ; 3° facta *ob alium quam devotionis finem* ; imperfecta sunt, si non intuitu solius honoris divini facta sunt ; 4° *vota imperfectæ castitatis*, ut ad plures tantum annos votum non nubendi, non fornicandi aut peccandi adversus castitatem, suscipiendi sacros ordines, et alia hujusmodi. Unde in his omnibus casibus inferiores prælati dispensare possunt.

e) *An episcopus vel regulares possint aliquando dispensare in votis Papæ reservatis?* 1° *Episcopus* potest in casu necessitatis, dummodo votum sit occultum ; nam in casu urgentis necessitatis, quo difficilis est recursus ad S. Pontificem, ex benignitate et suavi regimine, præsumitur Sedes Apostolica concedere episcopis facultatem dispensandi in constitutionibus et casibus apostolicis, prout magis expedire videtur saluti animarum : colligitur ex conc. Trid. (s. 24, c. 6, *de Reform.*). Diximus : « dummodo votum sit occultum, » quia in impedimentis publicis solius est Papæ dispensare.

Quoad tres peregrinationes, non requiritur dispensatio, cum in casu impedimenti temporanei possint differri ; et quoad vota castitatis et religionis, potest quandoque justa causa suadere dispensationem : si dispensatio necessaria est ad evitandum grave scandalum, infamiam vel aliud grave malum, ut si matrimonium non posset differri sine gravi sponsi, sponsæ vel familiæ dedecore ; si adesset periculum incontinentiæ.

2° *Regulares* in casu urgentis necessitatis non possunt, juxta communio rem sententiam, dispensare in voto perfectæ castitatis et religionis : nam privilegia regularium non comprehendunt nisi vota non reservata ; ergo cum hæc privilegia, utpote exorbitantia a jure communi, sint strictæ interpreta-

tionis, non debent extendi ad vota reservata, etsi casus necessitatis eveniat. Ratio discriminis inter eos et episcopum est quod episcopus est proximus ordinarius suorum subditorum; unde potestas dispensandi illi competit tanquam pastori, quasi jure speciali devolutionis.

Sed episcopus nequit, saltem secluso privilegio pontificali, sibi vota reservare private, ita ut regulares in eis dispensare non valeant; nam episcopus nequit restringere privilegia pontificalia.

III. De facultate commutandi vota.

a) Commutari dicitur votum, quando operi pio substituitur aliud opus pium minus, æquale vel melius; unde per commutationem non tollitur omnino voti obligatio, sed substituitur novum opus, quod vi illius subrogationis induit obligationem religionis.

1° Ad commutationem in melius non requiritur auctoritas superioris, sed propria voluntate voventis fieri potest (c. 4 huj. tit.); etenim promissum non infringit qui in melius illud commutat (c. 3 *de Jurejur.*). Verumtamen excipiuntur quinque vota Papæ reservata, quæ etiam in melius commutari nequeunt, nisi in professionem religiosam, ex c. 4 h. t.; hæc ultima mutatio non posset etiam fieri, quoad vota juramento firmata in favorem tertii, ex const. *Inter præteritas* Bened. XIV.

2° Regulariter iidem qui dispensare possunt, etiam commutare valent in opus æqualiter vel minus bonum; nam dispensare seu tollere obligationem est plus quam commutare, seu obligationem unam in aliam transferre; porro ex reg. *LIII* in 6° « cui licet plus, licet utique quod est minus. »

3° Disputant DD. an commutatio in opus æquale fieri possit sola voluntate ipsius voventis; verior sententia negat, ob periculum deceptionis in determinanda æqualitate materiæ.

b) Superior qui vult vota commutare, tria observare debet: 1° Votum non debet esse reservatum potestati superiori, ut supra dictum est quoad vota Papæ reservata; nam hoc ipso quod illa sibi reservavit hæc potestas superior, eadem ex arbitrio aliorum excepit. Hoc casu nequit commutare etiam in melius. 2° Ut commutatio fiat citra præjudicium tertii, ut si factum fuisset votum

in utilitatem alterius et ab ipso acceptatum, qui hac acceptatione facta jus acquisivit ad rem promissam : ex citata constitutione Bened. XIV. Sed cum consensu tertii vota commutari possunt. Si votum non fuerit acceptatum, potest commutari, quia obligatio erga tertium nondum est contracta. 3° Ut commutatio fiat ex justa causa. Tamen si fieret in melius, ipsa subrogatio rei melioris esset justa causa commutationis : sed juxta communio-rem sententiam, ad validam commutationem in opus æquale vel minus, requiritur justa causa ; tamen altera sententia quæ requirit causam ad liceitatem tantum commutationis, est probabilis : ratio est, quia secus obnoxii forent anxietatibus et scrupulis illi quorum vota commutantur.

TITULUS XXXV.

DE STATU MONACHORUM ET CANONICORUM REGULARIUM.

Quædam præfari oportet circa ordinem titulorum et proprium objectum hujus tituli :

1° Titulis de transeuntibus ad vitam religiosam et de votis quibus constituitur vita religiosa, subjungitur præsens titulus, in quo definitur ipse status religiosorum. Licet in rubrica monachi distinguantur a canonicis regularibus, tamen communiter in jure, nomine monachorum veniunt religiosi cujusque ordinis : olim canonici re ipsa distinguebantur a monachis, quia ante sæculum XI vota substantialia vitæ religiosæ non emittebant ; sed inde a tempore S. Petri Damiani, status canonicorum regularium ex professione trium votorum substantialium factus est idem ac status monachorum. Hinc patet quare rubrica distinguit, et nos non distinguimus.

2° Status in genere est certa vivendi ratio qua quis alteri irrevocabiliter devincitur. In Ecclesia status vitæ triplex distinguitur : *clericalis*, *monasticus* et *conjugalis*, quo clerici, speciatim episcopus ecclesiæ, monachi religioni, et conjux conjugi obligantur.

Solus status monachorum seu religiosorum ad rubricam præsentem pertinet.

3° In hoc titulo, plures non immerito disputant de obligationibus quæ oriuntur ex triplici voto obedientiæ, castitatis et paupertatis. Sed superius in titulo XXXI, non minus opportune hæc breviter fuerunt explicata. Quæ speciatim respiciunt forum internum, a moralistis expenduntur, proindeque a nobis penitus prætermittuntur. Unde agemus de statu religioso quoad illa tantum quæ ad ordinem externum spectant, et duo duntaxat a nobis remanent declaranda, scilicet : 1° de externa disciplina regularium; 2° de clausura.

SECTIO PRIMA.

De externa disciplina regularis.

§ I. *Præscriptiones juris circa regulares in genere et capitula ac visitationes in specie.*

I. Quid statuatur in hoc titulo generatim circa regulares?

1° In c. 1 statuitur quod religiosi sunt episcopo subjecti, nisi ab ejus jurisdictione eximantur; igitur de jure communi regulares subjecti sunt episcopo, qui proinde potest eos visitare, corrigere, punire. Tamen prima correctio ad religionis prælatum spectat (c. 7 *de Off. ord.*), nisi agatur de rebus quæ pertinent ad generalem disciplinam Ecclesiæ; quo casu episcopus posset immediate corrigere delinquentes.

2° Ex c. 2, nullus potest recipi in monasterium nec promoveri ad officia pro pretio, nec peculium habere; singuli poni non debent per oppida aut villas in parochialibus ecclesiis; sed in conventu majori cum aliquibus fratribus manere debent.

3° Juxta c. 3, Cistercienses debent servare regulam secundum primitivam institutionem.

4° Ex c. 4, canonici regulares non resignantes proprium, non debent sepeliri in loco sacro. De peculio et de religioso proprietario supra egimus in titulo XXXI.

5° In c. 5, conceditur facultas canonicis regularibus quod ecclesiis parochialibus præfici possint, ita tamen ut socium sui ordinis habeant, si commode fieri potest. Tamen hodie, ex decreto Gregorii XIII, canonici, sicut cæteri religiosi,

præfici nequeunt alicui ecclesiæ parochiali sine dispensatione apostolica.

6° In c. 6, necessaria ad disciplinam regularem commendantur; speciatim, inter alia, ne utantur camisiis monachi seu indusiis lineis, quibus tamen uti possunt canonici regulares; ut silentium servetur continuum, maxime in oratorio, refectorio et dormitorio; ut in refectorio nullus omnino carne vescatur, sed qui debiles et infirmi sunt, iis vescantur in infirmaria, non in privatis cubiculis; ut officia regularia non committantur in perpetuum, sed ita ut ad nutum removeri possint.

7° Clem. 1^a huj. tit., præscribitur regularibus, præsertim monachis, modestia et modus in vestitu et victu. Confessio et communio ad minus menstrua esse debent. Deinde interduntur venationes, præsertim clamorosa, accessus ad curias principum, maxime eo fine ut prælatis aut monasteriis damnum inferant: hoc secundum sub pœna excommunicationis vetatur. Prohibetur etiam detentio armorum intra septa monasterii; tandem præscribitur ætas necessaria in promovendo ad prioratus conventuales, ad ordinum susceptionem, et ad professionem scientiarum.

II. Præscriptiones speciales circa capitula provincialia et visitationes.

a) Circa concilia seu *capitula provincialia*, in c. 7 huj. tit., sequentia præsertim statuuntur: 1° *quoad tempus*, ut illa concilia celebrentur de triennio in triennium; 2° *quoad membra*, ut convenient omnes abbates et priores seu præpositi qui proprios abbates non habent; et eligi debent abbates quatuor, vere pietate, scientia et zelo animarum præditi, qui capitulo præsent; 3° *quoad locum*, hæc capitula celebrari debent in monasterio quod situm sit in æquali, quantum fieri potest, quoad omnes, distantia; 4° *quoad objectum*, debet tractari de reformatione ordinis et observantia regulari, atque eligendi sunt qui monasteria illius provinciæ visitent, atque corrigant et reforment quæ reformatione et correctione indigent.

b) *De visitatione in genere*. — *Quoad ipsos visitatores* institutos, ut modo diximus, notandum est quod non possunt in actu visitandi deponere prælatus alicujus monasterii, sed tantum petere depositionem vel ab episcopo, si monasterium non est

exemptum, vel a generali totius ordinis aut Sede Apostolica, si monasterium est exemptum.

Quoad modum visitationis a visitoribus faciendæ, ille sic determinatur in c. fin. huj. tit. : 1° Si inveniatur aliquis monachus correctione dignus, visitatores debent illum deferre ad abbatem, ut ab ipso corrigatur. Tamen si quos contumaces invenerint, ipsi visitatores possunt, auctoritate apostolica, illos coercere aut e monasterio ejicere, ne sanæ oves inficiantur. 2° Si abbatem ipsum negligentem in munere invenerint, id sine mora diocesano loci signifcent, si monasterium non est exemptum, et tunc episcopus providebit mediis opportunis; si monasterium est exemptum, ipsimet visitatores coadjutorem constituere possunt et debent; sed ultragredi nequeunt, quia depositio est Sedi Apostolicæ reservata. Tandem 3° visitatores posteriores diligenter inquirere debent de visitoribus prioribus, et eorum negligentiam et excessus referre debent sequenti capitulo generali.

c) *Speciatim de visitatione monialium.* 1° In Clem. 2° huj. tit., jubentur moniales visitari, semel in anno, ab episcopo, auctoritate ordinaria, si non sunt exemptæ, apostolica seu delegata a S. Sede, si sunt exemptæ et immediate subjectæ S. Pontifici : ita etiam conc. Trid. (sess. 25, c. 5, *de Regul.*). Si sunt quidem exemptæ, sed subjectæ ordini, tunc visitantur etiam a prælatis ordinum. Tamen episcopus potest etiam illas visitare, sed quoad clausuræ observantiam duntaxat, ex eod. conc. Trid. (*loco cit.* et sess. 24, cap. 9, *de Regul.*); imo ex ult. citato cap. conc. Trid., episcopi, saltem tanquam delegati Sedis Apostolicæ, possent visitare, non tantum quoad clausuram, sed etiam quoad alia. (Vide Pelliz., *op. cit.*, c. 10, n. 22, 23.) Visitatio fieri potest a vicario generali, de speciali mandato episcopi; at vicarius capitularis potest quidem non exemptas visitare, minime vero cœnobia monialium exempta, ut declaravit Rota (apud Barbos.).

Huic visitationi episcopali subjiciuntur quælibet religiosæ, sive sub clausura vivant, sive non; imo etiam in communi, religionis causa, viventes quæ essentialibus religionis votis non adstringuntur, quæque « canonicæ sæculares vulgo dicuntur » : ita expresse Clem. cit., ex qua non omnes illas religiose vixisse, constat per descriptionem morum inibi factam.

2° In ead. Clem. præscribitur numerus personarum quas visitatores monialium secum ducere possunt, videlicet duos notarios et personas duas suæ ecclesiæ (cathedralis vel inferioris), et quatuor alios viros honestos et maturos ætate. Sed ex prohibitione S. Congr. Episc. et Reg., nequeunt omnes isti viri interesse visitationi monialium; sed tres tantum, vel ad summum quatuor socii possunt introduci.

3° Tandem eadem Clem. statuitur, ut si quis ipsos visitatores impedire in suo officio præsumpserit, sententiam excommunicationis incurreret.

4° Debet institui non solum circa ea quæ præscribit conc. Trid. (sess. 25, c. 9, *de Reg.*), nimirum circa vota substantialia religionis, victum ac vestitum, sed etiam circa observationem regulæ, jejunia, clausuram, silentium et alias observantias regulares, imo et circa conversationes suspectas, periculosas, educationem novitiarum, modum quo munus suum obeunt confessarii, etc.

Nonnulli in Gallia docent visitationi episcopali non subjici moniales quoad illa quæ sunt administrationis mere œconomicæ, quia id nullo jure tribuitur episcopo, et alias ex sese non pendet a jurisdictione spirituali. Sed verius dicendum est, quod episcopus in visitatione inquirere potest et debet de statu œconomico monasteriorum: constat ex praxi (vide Martinucci, *Manuale S. cæremon.*, l. VI, Appendix, c. 5, post Gavant. et alios); alias sufficienter colligitur ex const. *Inscrutabili* Greg. XV et ex variis declarationibus S. Congr. C. et S. Congr. Episc. et Reg.

§ II. *De receptione et benedictione monialium.*

I. *De receptione monialium.*

1° Nomine receptionis intelligitur admissio illa per quam monialis legitime recipitur ad probationem novitiatus. Quare hæc receptio fieri debet capitulariter, et quidem una cum consensu proprii prælati, diligenter explorata voluntate puellæ petentis, ut vult conc. Trid. (s. 25, *de Reg.*, c. 17). Tamen, juxta plures, sufficeret ut illa exploratio fiat ante professionem. Ad admissionem ergo concurrunt prælatus, abbatissa seu priorissa et moniales. Tamen, accedente consensu prælati, sufficeret con-

sensus monialium capitulariter consentientium, scilicet per suffragia secreta majorem partem capituli excedentia : imo, juxta plures, prælatus, invitis monialibus, posset recipere aliquam in monialem, saltem si accederet gravis causa et dissensus capituli esset manifeste injustus. (Vide Pellizar., c. 2, n. 2, 3, 4, 5.)

2° In jure etiam statuitur quod non recipiantur plures quam quot ex redditibus monasteriorum sustentari possunt, nisi dotem sufficientem offerant : ita c. 1. huj. tit. in 6°, et conc. Trid. (sess. 25, c. 3, *de Reg.*). Tamen, etiamsi afferant dotem sufficientem, non possunt recipi ultra numerum pro monasterio taxatum (const. *Circa pastoralis* Pii V, apud Pelliz., *l. cit.*, n. 7-9). Receptio dotis non est simoniaca, cum dos non detur tanquam pretium receptionis, sed ut stipendium necessarium ad vitæ sustentationem. De hac dote fuse tractat Pellizarius in sect. II, cap. 3.

3° Conditiones requisitæ in puellis admittendis ad religionem sunt sequentes : 1° *negativæ*, ut ejusmodi puellæ non sint scandalosæ, petulantes, excommunicatæ, flagitiosæ, et ex *motu proprio* Sixti V, ære alieno gravatæ ; 2° *positivæ*, ut moraliter sint irreprehensibiles, ut decet sponsas Christi, et immunes a quocumque defectu qui aliis religiosis obesse possit, et corporaliter non contagiosæ, morbosæ ; sed cæcæ, claudæ, gibbosæ, nullo jure impediuntur.

4° De jure communi possunt recipi ad religionem tum feminæ viduæ, dummodo nunquam eligantur in abbatissam aut superiorem, tum feminæ illicite corruptæ, post debitam peractam poenitentiam, si lapsus remansit occultus ; nulla enim in jure reperitur prohibitio. Multi tamen in hoc ultimo casu negant ; et revera secundum decentiam et convenientem honestatem, in conventu virginum non sunt admittendæ ; sed an possint licite recipere velum consecrationis, dicemus postea.

5° Duæ tantum sorores, et non plures, seclusa dispensatione S. Congr. Episc. et Reg., possunt recipi in unum idemque monasterium : ita statuit illa Congr. decreto 26 aug. 1616, ad evitandas dissensiones et factiones in monasteriis. Expedit etiam ut puella non suscipiat habitum religiosum in eo monasterio in quo degit educationis causa, ne forte ex motivis temporalibus ad vitam

religiosam inducatur a monialibus quarum educationi commissa est.

II. Benedictio seu consecratio monialium.

a) *Benedictio* seu consecratio monialium fit per impositionem veli, quod datur monialibus, tum ut agnoscant se vi religiosæ professionis assumi in veram Christi sponsam, tum ut sic indicent se renuntiavisse mundo, tum ut ostendant se per religiosam professionem apprehendere statum pœnitentiæ significatæ in velo nigro, quale solet esse quod imponitur moniali profitenti. Illa benedictio seu consecratio est aliquod sacramentale, quod habet effectus sacramentalium Ecclesiæ.

b) *Velum* multiplex distinguitur, scilicet 1° *probationis*, quod datur in susceptione habitus religiosi, ante professionem, et communiter est album; 2° *professionis*, quod datur omnibus, sive virgines sint sive viduæ, atque in actu professionis religiosæ imponi solet capiti religiosæ profitentis; illud velum nigrum est; 3° *consecrationis*, quod datur anno ætatis 25; hoc velum confertur a solo episcopo, et non ab alio, nisi is delegatus sit a S. Pontifice; item solis virginibus, imo ne istis quidem omnibus; 4° *continentiæ et observationis*, quæ est viduarum; tamen potest etiam dari virginibus, licet virginale velum non possit dari viduis, nequidem cum dispensatione episcopi; 5° *ordinationis*, quod olim dabatur diaconissis ad inchoandum officium divinum et homilias legendas, nec ante annum 40; 6° *prælationis*, quod olim abbatissis dabatur anno 60, hodie, ex conc. Trid. (s. 25, c. 7, *de Reg.*), 40 ætatis.

Illæ variæ species veli recensentur in decreto. Quidam CC. aliam addunt speciem veli, quod vocant *pœnitentiæ*, et daretur illis monialibus quæ dicuntur convertitæ.

Quoad velum consecrationis, quæritur utrum dari possit feminæ occulte corruptæ, quæ existimatur virgo? Juxta plura conc. particularia, velum illud dari nequit nisi feminæ quæ a parte rei sit virgo: ita etiam D. Thomas cum communi. Ratio desumitur tum ex significatione ipsius veli, tum quia secus forma consecrationis esset mendax. Aliqui tamen partem affirmantem propugnant, etiam extra periculum infamiæ, quia illa femina in exteriori foro se gerere potest sicut in communi

opinionem habetur. Eadem varietas sententiæ habetur etiam in casu quo per violentiam et sine sua culpa fuisset corrupta. Sed peccata solitaria contra castitatem probabilius non impediunt quominus monialis velum consecrationis accipiat; nam in foro externo habetur ut virgo, ideo quia servavit integritatem carnis. Sequitur quod si prælatus consecrans notitiam lapsus habeat, non ex confessione sacramentali, posset monialem repellere, consulendo tamen illius famæ.

Diximus : « velum consecrationis, » nam quoad alia vela, nulla movetur difficultas.

c) *Quo tempore et loco fieri debeat consecratio monialium?* Quoad *tempus*, non debet fieri nisi temporibus a jure statutis, scilicet in Epiphania Domini, in dominica in albis, in natalitiis apostolorum et in diebus dominicis : ita statuitur in decreto, et quoad dies dominicas in conc. Lateran. (cap. 1 *de Temp. ord.*). Tamen, juxta plures, hodie, ex recepta consuetudine, virgines etiam in aliis festivitatibus consecrari possent.

Quoad *locum*, fieri debet in ecclesia interiori, ut monialis non egrediatur e clausura; tamen S. Congr. Rit., 27 jul. 1627, decrevit consecrationem monialium aliquando, seu justis causis, in ecclesia exteriori fieri posse.

SECTIO II.

De clausura.

I. De clausura virorum regularium.

a) Notandum est 1º quod Ecclesia communivit observantiam votorum solemnium speciali lege clausuræ. Hæc lex, præcepto ecclesiastico imposita, respicit monasteria tam virorum quam monialium, etsi diverso modo religiosos et moniales attingat; strictius enim cingit mulieres quam viros. Verumtamen non est de intrinseca ratione status religiosi, etiam monialium, quod tribus votis addatur clausura, vel quod votum castitatis communiatur speciali illa protectione quæ in clausura consistit; at observantia clausuræ est convenientissima statui religioso feminarum, maxime profitentium in communi vita, ob naturalem conditionem ac fragilitatem sexus feminini, ut monet Suarez (*de Relig.*, tr. 8, l. I, c. 8). Quare, ex præsentem Ecclesiæ

disciplina, nullum cœnobium mulierum in quo admittuntur vota solemnia, consistere potest sine clausura (variæ decl. S. Congr. Episc. et Reg.).

2° Lex clausuræ importat generatim ut regulares e suo domo vel ambitu clauso exire indiscriminatim non valeant, vel extraneæ personæ illuc introduci aut pervenire indiscriminatim, seu sine licentia, nullatenus possint.

3° Clausuræ nomine venit totum illud spatium quod intra septa monasterii continetur, id est cellæ, officinæ, cœnaculum, dormitorium, infirmaria, coquina et hujusmodi alia. Item horti ac prata cum conventu ~~et clausura~~ conjuncta; necnon sacristia, imo et silvæ quæ intra septa ~~continuerentur~~. Hæc omnia loca muro circumscribi solent.

b) Speciatim quoad legem clausuræ virorum, hæc sunt notanda :

1° Feminae ingredientiæ vel religiosi illas admittentes ad septa monasterii, sive prætextu privilegii seu facultatum ingrediendi, sive sine ullo prætextu, incurrunt ipso facto excommunicationem latæ sententiæ. Ita const. Greg. XIII *Ubi gratiæ* et Pii V *Regularium*, et litteræ apostolicæ *Decet*. Hæc pœna renovatur in const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX, n. 6, inter excommunicationes latæ sententiæ Rom. Pontifici reservatas. Tamen, ex const. Bened. XIV *Regularis disciplinæ*, excipiuntur quædam feminae nobiles vel insigniores benefactores, quæ privilegia S. Sedis haberent, ab ordinariis locorum recognita, dummodo ingrediantur pietatis causa, v. g. ad missam audiendam.

2° Non modo religiosi nequeunt personas extraneas, præsertim mulieres, admittere intra septa monasterii, verum e clauastro egredi non valent, nisi habita licentia a superiore sub cujus potestate sunt; hæc autem prohibitio non egrediendi absque licentia per se et ex genere suo est gravis. Præscriptiones pontificales circa clausuram virorum non respiciunt congregationes religiosas in quibus non emittuntur nisi vota simplicia.

II. De clausura monialium.

a) Moniales solemmniter professæ ita stricte obligantur ad clausuram, ut sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Rom. Pontifici reservatæ e monasterio egredi non possint,

etiam ad breve tempus et quovis sub prætectu. Ita post jus antiquum conc. Trid. (s. 23, c. 8, *de Reg.*), et Pius IX in const. *Apostolicæ Sedis*. Sed plura sunt notanda : 1° in const. *Apostolicæ Sedis* legimus « moniales ab illa exeuntes extra casus et formam a S. Pio V in const. *Decori* præscriptam, incidere in excommunicationem Summo Pontifici reservatam ». Porro illi *casus* sunt causa magni incendii, infirmitatis lepræ, aut epidemiæ, et aliæ his similes, ut inundatio, incursus hostilis. Forma illa consistit in recognitione ab episcopo sæculari seu **ordinario** loci et approbatione causarum exitus : illa **approbatio** in scriptis dari debet.

2° Nomine **clausuræ** non venit illa quæ ab episcopis imponitur mulieribus in communitate viventibus quæ vota simplicia emittunt ; sed tantum clausura pontificia, seu illa quæ generalibus Ecclesiæ legibus injungitur monialibus vota solemnia emittentibus. Constat ex declarationibus S. Congr. Episc. et Reg. 1 aug. 1839, 6 et 9 dec. ejusdem anni, 13 januar. 1843, etc., et ex communi DD. interpretatione.

Tamen episcopus potest sub pœna censurarum imponere clausuram monialibus vota simplicia emittentibus.

b) Nemo adultus usu rationis pollens, sive vir sive femina, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Rom. Pontifici reservatæ, ingredi potest monasteria monialium seu adire moniales sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta : ita Conc. Trid. (s. 23, c. 3, *de Reg.*), et const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX. Diximus : « usu rationis pollentes, » nempe qui sunt capaces peccati et censuræ. Sed qui introducerent infantes usu rationis destitutos, incurrerent excommunicationem. Etenim in laudata const. Pii IX dicitur : « violantes clausuram monialium, cujuscumque generis aut conditionis, sexus vel ætatis, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo ». Alia quædam etiam sunt notanda :

1° Etiam mulieres, sine legitima licentia ingredientiæ, incurrunt excommunicationem.

2° Licentia dari debet ab episcopo ejusque vicario quoad monasteria monialium ipsi immediate subjectarum ; si moniales subjectæ sunt prælatis regularibus, licentia conceditur ab episcopo simul et prælato proprio monialium, ut constat ex variis

declarationibus SS. Congr. (apud Ferrar., voce *Moniales*, art. 3 n. 88, etc.). Tamen sufficeret licentia solius episcopi vel solius praelati, si talis esset consuetudo locorum, quæ est servanda, ut etiam declaravit S. Congr. Episc. et Reg. (apud Barbosam). Verum si ageretur de regularibus, non possent accedere, nisi habeant licentiam episcopi et praelati proprii monialium: ita sancivit Urb. VIII (apud Pellizar.); quia cum ipsis rigidius est jus.

Ab illa prohibitione non excipiuntur episcopi et cardinales, quoad monasteria quæ ipsis non subsunt. Excipiuntur tamen reges et imperatores, reginæ atque eorumdem filii et filiæ in suo territorio: ita communis sententia DD., confirmata const. Benedicti XIV *Regularis disciplinæ*. Idem dicendum de fundatoribus et aliis insignibus benefactoribus. Confessarii possunt etiam ingredi ad sacramenta administranda moribundis. Generatim in casu necessitatis, jus concedit licentiam ingrediendi claustrum monialium.

c) Spectato jure communi, non licet etiam accedere moniales *colloquii causa*, ut constat ex cap. unic. hujus titul. in 6°, ubi dicitur: « Ingressus vel et accessus pateat ad easdem. » Itaque 1° sæculares accedentes ad moniales, sine rationabili causa et sine licentia, ordinarie peccant mortaliter, et idem dicendum est de monialibus illicite loquentibus. Tamen si hoc semel aut iterum duntaxat fiat et sine scandalo, aut pravo fine, aut superiorum contemptu, est veniale. Ita communiter DD., ut refert Ferrar. (voce *Moniales*, art. 4, n. 4, etc.).

2° Ex decreto S. Congr. nonis maii 1590 edito, prohibetur religiosis cujuscumque ordinis, gradus et dignitatis, ne sine licentia expressa S. Congr. accedant ad monasteria quarumcumque monialium ad colloquendum. Episcopus nequit eis licentiam concedere, nisi quoad conjunctas in primo aut secundo gradu, et pro tempore determinato.

Si absque legitima facultate alloquerentur moniales, peccarent mortaliter quantulocumque duret colloquium, etiamsi ob bonum finem accedant. Olim ex constitut. *Romanus Pontifex* Clem. XII, etiam incurrebant ipso facto excommunicationem, privationem officiorum, dignitatum, etc., imo inhabilitatem ad audiendas confessiones, ad officia et dignitates.

De accessu ad colloquendum agitur etiam in titulo *de Vita et honestate cler.*, c. 8.

3° Tamen accessus ad abbatissam monasterii et ad novitias non requirit licentiam, saltem attento jure communi, dummodo accedentes extra claustra maneant. Nam nomine monialium non venit abbatissa in odiosis, et novitiæ non sunt moniales. Idem dicendum est de parentibus et filiis qui accedunt ad moniales quæ sunt ipsorum filia, aut matres : constat ex declaratione S. Congr. 15 januar. 1616. Quod debet etiam intelligi de accessu extra claustra, præsertim post const. *Apostolicæ Sedis*, in qua prohibitio nullam patitur exceptionem : « Cujuscumque generis aut conditionis ».

TITULUS XXXVI.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS UT EPISCOPO SUNT SUBJECTÆ.

A regularium statu ad eorum domus recto ordine pergunt compileri juris canonici. De istis domibus in præsentis titulo generaliter agitur ; in sequenti speciatim de *capellis* monachorum erit sermo, et in titulo de ædificandis ecclesiis complebitur tota hæc materia.

I. Quid et quotuplex sit domus religiosa?

Domus religiosa in genere est quæ ad cultum divinum, pietatis vel etiam misericordiæ opera exercenda, est deputata. Hujusmodi domus sunt triplicis generis :

1° *Domus sacræ*, quæ ad cultum Dei et sanctorum venerationem per missarum solemnias cæteraque divina officia celebranda episcopali consecratione sunt dedicatæ ; ab ipsa consecratione dicuntur domus sacræ.

Inter illas domus, ratione dignitatis, primum locum tenent basilicæ. Olim basilicæ vocabantur domus sacræ quæ apud gentiles fuerant domus regiæ, seu ad jus dicendum destinatæ ; sed postea ex profano ad sacrum usum conversæ sunt. Deinde constanti significatione nomen basilicæ datum est ecclesiis quæ

per totum orbem erant insignes ob antiquitatem vel aliam rationem, et, progressu temporis, celebrioribus ecclesiis. Sed denominatio illa fuit a S. Pontificibus data aliis ecclesiis minoris celebritatis et antiquitatis, et sic facta est distinctio inter *maiores* et *minores* basilicas, quæ idem dicit ac *primi* et *secundi* ordinis templa. Istæ basilicæ differunt etiam privilegiis et honoribus; privilegia illa sunt usus conopæi, sed excluso in minoribus omni auri et argenti ornatu; deinde in minoribus, non secus ac in majoribus, habetur usus tintinnabuli, et pro canonicis inservientibus jus deferendi cappam magnam.

2° *Domus religiosæ*, in sensu specifico, seu non sacræ, illæ sunt in quibus citra consecrationem, tamen ex auctoritate episcopi, opera pietatis et misericordiæ exercentur, uti sunt monasteria, collegia, cæteræque domus regularium; item nosocomia in quibus ægroti, xenodochia in quibus peregrini recipiuntur, etc. Dicuntur ergo domus religiosæ, quando auctoritate episcopi sunt erectæ, licet non sint aliqua consecratione aut benedictione speciali Deo dicatæ. Ita communis sententia, in c. 4 et fin. h. t. fundata.

3° *Domus piæ*, stricto sensu, sunt illæ quæ ad pietatis et misericordiæ opera, sine auctoritatis ecclesiasticæ consensu seu potius concursu, erectæ fuerunt, scilicet sine ulla consecratione, benedictione vel deputatione per potestatem episcopalem facta. Tales sunt oratoria privata, hospitalia et alia loca hujusmodi : ita glosa c. 4 h. t.

II. Jura episcopi quoad illas domus.

I. *Subjectio*. 1° Attento jure communi, omnes illæ domus jurisdictioni episcopi intra cujus diœcesim sitæ sunt, subjectæ esse debent quoad forum contentiosum et consueta jura episcopalia : constat ex c. 3, 4, 7, 8 h. t. Ergo, nisi ostendatur aliquam ecclesiam vel monasterium jure præscriptionis vel privilegii legitime obtenti jurisdictioni episcopali subtractam esse, illa domus remanet sub potestate episcopi in cujus diœcesi sita est. Ratio est, quia jurisdictio ordinarii extenditur ad omnia loca quæ ab eodem non probantur exempta.

2° At pleræque domus regularium privilegio speciali Sedis Apostolicæ exemptæ sunt a jurisdictione episcopali; itaque

hodie de jure communi, regulares hanc exemptionem invocant; et jus donandi exemptiones non fundatur in decretalibus Isidorianis, ut inepte docet Febronius, seu non fuit usurpatum a Rom. Pontificibus; sed est prærogativa primatus, et alias in Ecclesia semper recognitum in potestate superiori, ut, v. g., in patriarchis. (Vide Zaccar., *Antifebr.*, p. II, l. V, c. 1.) Tamen exemptio est stricte interpretanda, et ideo, si ecclesia vel alius locus sacer aut religiosus incorporatus sit monasterio exempto, non fieret eo ipso exemptus, neque desineret esse subjectus huic episcopo in cujus territorio situs est, etiamsi monasterium cui unitur sit alterius diocesis. Canonistæ varios casus enumerant in quibus episcopus, tanquam Sedis Apostolicæ delegatus, jurisdictionem exercere valet in regulares exemptos. (Vide Girald., *Exposit. juris pont.*, p. I, s. 192.) At notandum est quod instituta votorum simplicium non participant hujus privilegii exemptionis, quod regularium proprium est, maxime si existant sola permissione ordinariorum; si autem constitutiones illorum institutorum a Sancta Sede fuerunt approbatæ, standum est istis constitutionibus quoad subjectionem episcopis.

3º Domus piæ, seu hospitalia et cætera loca ad pietatis et misericordiæ opera deputata, subjiciuntur episcopo, saltem si ecclesiastica auctoritate erecta sunt; unde neganti subjectionem incumbit onus probandi (c. 3 h. t.). Sed si auctoritate principis sæcularis aut aliorum dominorum temporalium erecta sunt, jurisdictioni episcopi diocesanæ non subsunt: colligitur ex c. 4 h. t. Ratio est, quia hujusmodi domus, licet piæ, non sunt religiosæ, sed remanent loca profana, cum loca solum fiant religiosa per destinationem auctoritate episcopali factam.

II. *Visitatio.* a) Episcopo agenti sive secundum potestatem ordinariam, sive ut delegatus Sedis Apostolicæ, competit etiam jus visitandi et exigendi rationes ab administratoribus domorum supra enumeratarum, non obstantibus quibuscumque privilegiis et consuetudine contraria, etiam immemoriali, juxta conc. Trid. (sess. 22, c. 8 et 9, *de Reform.*). Sed cum subjectio et jus visitandi non eamdem omnino habeant extensionem, licet jus visitandi importet aliquam subjectionem, quæritur:

Quæ sint loca quæ visitationi subjiciuntur? 1º Generatim seu

regulariter visitationi subjiciuntur omnes domus quas supra enumeravimus, nempe quæ dicuntur simpliciter subjectæ.

2° Speciatim visitationi sunt obnoxia ecclesiæ non exemptæ, ut dictum est; deinde ecclesiæ sæculares exemptæ quæ non sunt nullius, ut aperte declarat conc. Trid. (sess. 7, c. 7); imo, juxta plures, etiamsi sint vere nullius. Ecclesiæ regulares curatæ, saltem quoad ea quæ concernunt curam animarum, non sunt immunes a visitatione, ut declarat Bened. XIV in const. *Firmandis*; sed aliæ ecclesiæ regularium exemptorum minime subjiciuntur visitationi. Monasteria monialium etiam subsunt episcopo visitanti, ut antea diximus; ita et omnes ecclesiæ unitæ quibuscumque collegiis vel confraternitatibus. Ratio horum omnium est quod visitatio illa inducta fuit in communem locorum piorum ac clericorum utilitatem.

b) Episcopus, sive in visitatione sive extra visitationem, jus habet exigendi rationes administrationis; proinde potest exigere ut libri et scripturæ ad ædes episcopales vel locum ab ipso designatum deferantur, ut rationes administrationis diligentius expendantur: ita declaravit S. Congr. Conc., die 8 aug. 1772.

Hanc rationem administrationis reddere tenentur moniales, etiam exemptæ; quo casu, episcopus procedit ut delegatus Sedis Apostolicæ. Tamen tota administratio rei temporalis remanet penes abbatissam, et in hanc administrationem episcopus non debet se ingerere, nisi ipsi denuntientur quidam excessus in administratione commissi: ita communiter DD.

Hoc jus visitandi et exigendi rationes procedit etiam de hospitalibus quæ non fuerunt erecta auctoritate episcopali, seu quæ stricto sensu dicuntur domus piæ: colligitur ex conc. Trid. (sess. 22, c. 9, *de Reform.*) et constat ex variis declarationibus S. Congreg. Conc. (apud Fagnan., ad c. 4 h. t., n° 56).

c) Sed ex istis locis, ultimo præsertim loco enumeratis, aliqua eximuntur a visitatione episcopali et obligatione reddendi rationem administrationis:

1° Hospitalia et alia loca pia expresse erecta sub immediata protectione regum; episcopus non posset illa visitare sine prædictorum regum licentia, ut declaravit conc. Trid. (*loco cit.* cap. 8). Hæc loca ex propriis principum proventibus vel ex

ærario publico fuerunt constituta, et ideo ad principes spectat eorum cura; sed præcipua ratio est, quia istæ domus sunt sub speciali regum protectione, et ideo privilegium illud seu exceptio non debet intelligi de omnibus supremis imperantibus, sed solum de illis qui titulum regis gerunt: ita secretarius S. Congr. Conc. in *Senogalliensi*, 18 maii 1826. Tamen ex pluribus declarationibus S. Congr. Conc., quas refert Giralduſ (*Adnot. ad Maschat.*, tit. *de Relig. dom.*), episcopo competeret jus exigendi rationes administrationis, saltem ubi favet consuetudo.

2° Si in hospitalium fundatione cautum sit ut non subsint episcopo, valeret conditio: ita expresse declaravit c. Trid. (s. 22, c. 9, *de Ref.*). Tamen si administratores essent negligentes ad implendas voluntates testatorum, posset episcopus exigere rationes, ut docent communiter DD. Imo, semper cum aliis deputatis intervenire potest episcopus, etiam quando expresse cautum est quod rationes reddendæ non sunt ordinario; secus tamen si adderetur: « neque cum episcopi interventu » (S. Congreg. Conc. in *Eugubin.*, 12 nov. 1633).

3° Confraternitates laicorum erectæ in ecclesiis regularium exemptorum visitari possunt in iis quæ administrationem, onera implenda, respiciunt, necnon capellas et altaria in iisdem ecclesiis regularium existentia. Sed hæc visitatio restringi debet ad ea duntaxat quæ confraternitatum administrationem respiciunt: ita declaravit S. Congr. Conc., die 23 jun. 1629.

III. *Mutatio* destinationis domorum. 1° Episcopus nequit mutare in alium usum loca religiosa, ut constat ex Clem. 2° h. t. et c. Trid. (s. 25, c. 8, *de Ref.*). Tamen excipitur casus quo loca illa non possent deservire tali usui ad quem deputata sunt: id expresse declarat c. Trid. (*loco cit.*) quoad hospitalia ad certum genus infirmorum, peregrinorum, etc., si in loco ubi sita sunt, similes personæ non sint.

2° Episcopus monasteria regularium nequit etiam convertere in collegia clericorum sæcularium, neque ecclesias regulares in sæculares, nisi casu quo reperiri non possent religiosi quibus illa monasteria reformarentur et restauraretur disciplina collapsa: ita expresse cap. 5 h. t. Sed in hoc ultimo casu, hic ordo servandus est: tentari debet reformatio per religiosos ejusdem monasterii, vel saltem ejusdem ordinis; deinde per religiosos

alterius ordinis; quibus omnibus deficientibus, clerici sæculares introduci possent (c. 6 h. t.). Ratio est quia in tali substitutione exstat descensus in via Dei, seu mutatio a via strictiore ad laxiorem; quamobrem generatim requiritur auctoritas Rom. Pontificis.

III. Solemnitates requisitæ ad erectionem novi monasterii.

a) *Quis valeat licentiam concedere ædificandi nova monasteria?*

1° Juxta communem sententiam, requiritur licentia Sedis Apostolicæ, præter consensum episcopi: ita sentiunt Barbosa, Pignatelli, Monacelli, qui varia jura afferunt, qualia sunt c. 1 h. t. in 6°, constit. Urbani VIII quæ incipit *Romanus Pontifex*, ubi revocantur privilegia quædam construendi nova monasteria « de sola ordinarii licentia »; præsertim ex const. *Instaurandæ* Innocentii XI. Juxta Pignatelli, exstaret in hoc præciso casu declaratio S. Congr. Conc.

Qui alteram propugnant sententiam, ad jura allegata respondent, ibi sermonem esse de solis mendicantibus, qui S. Pontifici immediate subjecti sunt, non autem de omnibus regularibus; quapropter generatim sufficeret licentia episcopi. At standum est priori sententiæ, quæ etiam praxi constanti et universali firmatur.

2° Requiritur consensus episcopi diœcesani, ut expresse declaravit c. Trid. (s. 25, c. 3, *de Reg.*). Sed ex const. *Quoniam ad institutum* Clem. VIII, ordinarii locorum nequeunt licentiam illam dare, nisi servatis servandis: inde quæritur

b) *Quid requiratur ut licentia illa rite conferatur?* 1° Vocandi et audiendi sunt ab episcopo ii quorum interest, ut parochus loci, religiosi vicini et locorum incolæ. Ratio primi est, quia in nova ecclesia administrari debent sacramenta, sepeliri corpora fidelium, et ideo potest generari præjudicium parochi: ergo merito ejus consensus requiritur. Ratio secundi est simile præjudicium, quod inferri potest vicinis religiosis. Tandem incolarum consensus requiritur, ut declaravit Rota Romana (apud Pignatelli); deinde aperte constat ex const. Greg. XV *Cum alias*.

Sequitur, juxta plures, quod consensus principis territorialis requireretur, et revera de praxi et consuetudine exigitur. Ratio

est, quia territorii princeps præ omnibus aliis incolis interesse habet; attamen nullo jure venia principis exigitur. 2º Verum ex altera parte, gravamina a contradictoribus opposita tenetur episcopus exhibere religiosis erectionem monasterii petentibus, ut se defendere possint : ita S. Pius V, in const. *Etsi mendicantium*. Episcopus judicium ferre potest de oppositione, ac proinde si gravamina objecta essent futilia, et nullum reapse inferretur præjudicium, conferret licentiam, neglecta oppositione.

Notandum est quod gravamen, a vicinis religiosis objiciendum, debet esse notabile, et in hoc præsertim consistere, quod in quæstu eleemosynarum et liberis oblationibus talis fiat diminutio, ut religiosi monasteriorum contradicentium sustentari non possint, etiamsi numerus eorum ad 12 sit reductus. Aliæ rationes sunt diminutio concursus ad divina, vel scholasticorum, etc. Prima militat præsertim in ordinibus mendicantium.

3º Necesse est ut in novo monasterio erigendo duodecim saltem personæ sustentari valeant. Monasteria enim non sunt rite constituta ita ut privilegio exemptionis fruantur, nisi in ipsis saltem duodecim religiosi commorentur, ut constat ex decreto Inn. X *Ut in parvis*. Nam conventus omnes erecti post diem 21 jun. 1625, subsunt jurisdictioni episcopi, si non constant ad minus duodecim religiosis. (Vide De Angelis, in h. t. n. 3).

4º Tandem requiritur ut, interposita legitima appellatione ad S. Sedem, interim nihil innovetur.

Hæc omnia habentur in citatis const. Clem. VIII et Urb. VIII.

c) *Quædam dubia solvenda occurrunt circa hactenus dicta :*

1º Constitutiones prædictæ non videntur servandæ, si ageretur tantum de monasterii ampliacione, translatione vel destructi reædificatione : ita respondit S. Congr. Episc. et Reg. 19 sept. 1687 (apud Monacelli). Ratio est, quia hæc non dicuntur nova fundatio, de qua sola agitur in constitutionibus SS. Pontificum. Tamen in ultimo casu, seu in totali reædificatione, opus est distinctione : si ob temporis lapsum religiosi sua jura inhabitandi, ministrandi sacramenta et alias functiones exercendi amiserunt, requirerentur solemnitates et consensus episcopi ; secus si retinuerunt jus ad inhabitandum.

2º *An hæc tota disciplina comprehendat etiam monasteria*

monialium? Certum est non posse erigi monasteria monialium sine licentia episcopi, ut patet ex c. Trid. (s. 25, c. 3, *de Reg.*). Videtur etiam requiri licentia S. Sedis, quæ solet expedire brevia in fundatione eorum monasteriorum. Quoad consensum requisitum ex parte regularium vicinorum, disputant CC. : communis sententia tenet illam solemnitatem non requiri, nisi moniales quibus novum monasterium erigendum est, victum quærant ex eleemosynis. In hoc tantum casu præjudicium afferri potest religiosis vicinis.

Notandum est quod episcopus, antequam erectioni novi monasterii monialium consentiat, inquirere debet, an bona sint sufficientia pro vita communi, an in loco erectionis moniales habere possint copiam confessariorum, an monasterium sufficienter distet a monasteriis virorum. Ita decrevit S. Congreg. Episc. et Reg., 13 sept. 1583, 16 janv. 1693.

d) Occasione erectionis monasteriorum, de modo erigendi novos ordines religiosos etiam agunt plura capita hujus tituli; sed de illa quæstione jam plura diximus in tit. XXXI, sect. I et V; pauca ergo hic sunt addenda. 1° In dicto tit. *de Regularibus* retulimus leges quibus ad tollendam confusionem quam religionum nimia diversitas parit, statuitur ne deinceps ordines religiosi sine expressa Summi Pontificis approbatione instituantur. Porro istæ prohibitiones comprehendunt etiam congregationes virorum vel mulierum qui sub certa regula, ritu et habitu in communi, sine Sedis Apostolicæ licentia, devotionis ac pietatis causa vivunt, licet tria vota substantialia religionis non ediderint. Constat præsertim ex extrav. un. Joan. XXII, ubi declaratur Beguinas contra illam legem deliquisse. Ratio est, quia non minor exsurgeret confusio ex hujusmodi congregationibus, quam ex novis religionibus.

2° Notandum est quod modus approbandi per gradus novas congregationes qui nunc habetur in usu apud Sanctam Sedem, non videtur adeo constans ut dici possit stylus Curiae Romanæ: habet potius rationem prudentis œconomiae ob indefinitam multiplicationem novarum congregationum. Nulla ergo est ratio illos diversos gradus approbationum apostolicarum speciatim enumerandi atque distincte explicandi: sufficiunt superius dicta in tit. *de Regular.*

3º In Clem. 1ª h. t. statuitur Beguinas, quæ nulli obedientiam promittunt, nec propriis renuntiant, nec aliquam regulam approbatam profitentur, non esse vere religiosas, et earum status sub excommunicationis pœna prohibetur. Tandem ab eodem Clem. V in concilio Vienn., et paulo post a Joan. XXII, successore prædicti Clementis V, damnatur religio Fratricellorum seu Fratrum de paupere vita, sive Beguinorum, qui se jactabant perfectissime vivere juxta regulam S. Francisci, atque tertium ordinem ejusdem S. Francisci constituere; contra eos et eis faventes pœna excommunicationis fertur.

TITULUS XXXVII.

DE CAPELLIS MONACHORUM ET ALIORUM RELIGIOSORUM.

NOTA. In superioribus titulis, actum est de regularibus et domibus eorum; porro regulares non semper in monasteriis habitant, sed quidam ex illis sæpe capellas, parochias obtinent dependentes a monasteriis. Igitur ordine non incongruo a domibus principalibus seu monasteriis pergitur ad domos minus principales seu ad capellas.

I. Quid sit capella?

1º Nomen *capellæ*, juxta quosdam, deducitur a verbo *capio* (populum); juxta alios, venit a pellibus caprinis quibus olim in V. Test. tabernaculum tegebatur; tandem nonnulli vocem latinam deducunt a voce gallica *chappelle*, quæ olim tectum simplex significabat, quo oratoria campestria, lateribus undique patentibus, tegebantur, ut altaria omnibus apparerent.

2º Quoad rem in sensu juris canonici, capella significat vel altare in æde sacra exstructum, aut oratorium, sive sit sacrum ædiculum a templo separatum, sive in ipsa ecclesia exstructum et eidem adnexum; aliquando denique indicat quamvis ecclesiam, etiam parochialem, dummodo non sit collegiata.

In rubrica præsentis tituli, per capellam potissimum intelligitur ecclesia curata, præsertim parochialis, unita et incorporata

monasterio vel ecclesiæ regulari. Unio hæc fieri potest tripliciter : 1° quoad *temporalia* tantum, dum monasterium habet simpliciter redditus ; 2° *etiam quoad spiritualia*, quando monasterium habet curam animarum, et ecclesia cum populo remanet sub jurisdictione episcopi ; et tandem 3° *plenissimo jure*, dum ecclesia cum populo transit sub jurisdictionem monasterii. Ecclesia sic unita alicui monasterio dicitur hic capella.

II. De potestate erigendi capellas et de jurisdictione in eis.

a) Quocumque modo capella accipiatur, si missæ in ea celebrentur, erigi nequit sine consensu episcopi, quia talis capella est locus sacer et religiosus, qui per solam auctoritatem ecclesiasticam erigi potest.

b) Jurisdictio seu jus spirituale in illis capellis determinatur ex modo unionis earundem monasteriis.

1° Si capella, quæ est ecclesia parochialis, sit *jure semipleno*, seu quoad temporalia tantum, unita, ita ut fructus obveniant monasterio, jus instituendi illum qui in ista capella peraget missas aut alia divina officia, pertinet ad episcopum ; monasterio competit duntaxat præsentatio. In hoc casu institui debet clericus sæcularis, tanquam vicarius perpetuus, assignata ei congrua portione. Constat ex c. 1 h. t., c. 31 *de Præb.*, et conc. trid. (s. 24, c. 13, *de Reform.*). Hic clericus ex integro subjacet episcopo, cui rationem reddere debet ; et ipsa capella manet in totum sub visitatione et jurisdictione episcopi.

2° Si capella, seu ecclesia parochialis, unita sit monasterio *pleno jure*, seu quoad temporalia et spiritualia, ut etiam cura animarum translata sit in monasterium, tunc prælatus monasterii fit rector principalis ecclesiæ unitæ, et vicarium sæcularem, perpetuum vel temporalem pro arbitrio episcopi, ibi constituet : ita c. Trid. (s. 7, c. 7, *de Ref.*). Tamen si illa ecclesia consueverit per vicarios regulares administrari, debet institui regularis, juxta const. Pii V *Ad exsequendum*. Olim ex variis juribus, speciatim ex c. 1 h. t., præcipiebatur ut cura animarum sæcularium monasterio incumbens exerceretur per clericum sæcularem, non autem per regularem.

In tali unione populus manet subjectus episcopo diœcesano, qui etiam habet jurisdictionem, saltem in spiritualibus, in cleri-

cum sæcularem ibi positum ; sed si ille clericus esset regularis et temporaneus tantum, tunc jus visitandi, corrigendi, puniendi cum episcopo cumulative haberet prælatus regularis istius vicarii. Parum refert an monasterium sit exemptum, vel non. Sed si parochia sita esset in loco ubi prælati generales aut capita generalia ordinum sedem ordinariam habent, episcopus visitare non posset illam ecclesiam, nisi vi consuetudinis aliqujus jamdudum introductæ : colligitur ex conc. Trid. (*loc. cit.*), ad cujus rectum sensum explicandum Bened. XIV dedit constitutionem *Firmandis atque asserendis*.

3° Si capella unita sit *plenissimo jure*, hoc est, quoad clerum et populum, ita ut monasterium jurisdictionem quasi episcopalem exerceat in populum ecclesiæ unitæ, prælatus monasterii acquirit omnimodam jurisdictionem : conc. Trid. (s. 25, c. 2, *de Reg.*). Nulla auctoritas remanet episcopo in illam ecclesiam et populum, ac proinde is nequiret in administrationem illius se amplius immiscere. Ipse prælatus in capella sic unita posset vicarium sæcularem vel regularem, juxta tenorem foundationis vel receptam consuetudinem, constituere ; et parochus sic constitutus soli prælato regulari subest. Ita in omnibus communis sententia.

4° Animadvertendum est quod de jure communi, quando in parochiis monasterio unitis constituitur vicarius, persona regularis, is non potest ibi esse solus, sed cum sociis aliquibus commorari debet : ita præcipitur in c. 2 *de Statu monach.* et in 3 h. t. Juxta constit. *Ad exsequendum* Pii V, deberent esse saltem quatuor religiosi in parochia. Ratio datur in citato c. 2 : « Ne soli inter sæculares homines, spiritualium hostium conflictum expectent, Salomone dicente : « Væ soli, quia cum ceciderit, non est qui sublevet eum. » Tamen ex aliqua declaratione orali Greg. XIII, unus sufficeret socius ; imo consuetudine introductum est, ut unus solus sine socio sit in parochia.

III. De jure ecclesiæ parochialis in alias ecclesias.

An et qualiter una ecclesia parochialis, non cathedralis, possit sibi vindicare jus in alias ecclesias intra territorium ejus sitas?

1° Juxta quosdam, parochus super subjectione ecclesiarum

intra fines suæ parochiæ sitarum haberet intentionem fundatam in jure : quia in c. 2 h. t., dicitur ejusmodi ecclesias jure communi subjectas esse parochiæ in qua sitæ sunt. Deinde hoc concluditur ex analogia quæ haberetur inter omnes parochias, respectu ecclesiæ cathedralis et episcopi, et ecclesias quæ in territorio alicujus parochiæ continentur, respectu parochi. Tandem ratio id suadere videtur; quia fideles qui ejusmodi frequentant capellas, debent ad parochialem ecclesiam recurrere pro baptismo et cæteris sacramentis. Verum

2º Id negari debet; nam in c. 2 h. t., syndicus parochiæ agens pro subjectione alicujus ecclesiæ intra fines illius sitæ, non plus obtinuit quam probavit, scilicet baptismum et scrutinium seu examen catechizandorum, de quo alias ex confessione partis adversæ constabat. Porro illi qui fundatam in jure habet intentionem super re, non incumbit onus probandi, sed jus ei assistit. Ergo parochi deberent probare capellam ex redditibus parochiæ erectam fuisse, vel ecclesiæ parochiali subjectam in fundatione, vel vi privilegii aut præscriptionis.

Argumentum ex analogia inter episcopum et parochum est nullius momenti, cum episcopo jure communi subjiciantur omnia loca sacra vel religiosa diœcesis per auctoritatem ecclesiasticam erecta, dum loca ejusmodi ex sese minime subjecta sunt parocho.

Tandem licet populus has capellas frequentans teneri possit aliquando ad ecclesiam parochialem recurrere pro sacramentis recipiendis, non tamen sequitur quod ipsæ capellæ sint subjectæ cum clero ibi deserviente : constat ex variis declarationibus S. Congreg. Conc. 13 jan. 1685, 8 jul. 1714, 25 aug. 1877, etc.

TITULUS XXXVIII.

DE JURE PATRONATUS.

NOTA. In titulo superiori, actum est de ecclesiis et capellis, quæ sæpe conferuntur ad alterius nominationem et præsentationem.

tionem; porro jus præsentandi seu nominandi aliquando competit quibusdam patronis ecclesiarum : inde tit. *de Jure patronatus* succedit titulis *de Capellis* et *Ecclesiis*.

Ille titulus olim non minus scitu necessarius erat quam utilis ecclesiasticis; quapropter canonistæ multis disserunt de jure patronatus; sed hanc materiam, hodie vix practicam, saltem quoad beneficia inferiora, paucis absolvemus.

SECTIO PRIMA.

De natura, varietate et origine juris patronatus.

I. De natura illius juris.

1° Nomen « jus patronatus » varie accipitur. In jure civili, pro eo jure sumitur quod habet dominus in servos manumissos. Aliquando in jure canonico idem est ac *jus advocatiæ*; nam patronus, quoad vocis significationem, idem sonat quod advocatus.

At in præsentī, jus patronatus est potestas seu jus ab Ecclesia concessum præsentandi aliquem ad ecclesiasticum beneficium, a superiore ecclesiastico instituendum. Aliquibus tamen non placet hæc definitio, quia in solo jure præsentationis non consistit jus patronatus, quod etiam quædam secum fert honores et commoda certis oneribus cohærentia. Differt ergo a jure advocatiæ, quod usu ecclesiastico nihil aliud est quam jus tuendi ecclesiam contra ejus oppressores et impugnatores.

2° De intima indole istius juris non consentiunt DD. : Utrum sit spirituale vel temporale, controvertitur.

Ex una parte, videtur mere temporale, quia in sua *causa*, scilicet in fundatione, dotatione, etc. alicujus beneficii; in suis *effectibus*, nempe in præcedentia et pensione quibus frui potest patronus; *in seipso*, nempe in facultate præsentandi, quæ cadit etiam in laicum, nihil habetur quod spiritualitatem certo manifestet seu suadeat.

Ex altera parte, videtur mere spirituale, tum quia *principium* ex quo oritur est spiritualis potestas Ecclesiæ, tum quia ejus *objectum* et *terminus* ad quem ordinatur, est beneficium ecclesiasticum, seu quid spirituale.

Sequitur ergo quod non est neque mere temporale neque

mere spirituale. Cum sententia communiori, dicendum est quod est jus spirituale, non quidem formaliter, sed connexive, quia antecederet adnexum est officio spirituali ad quod clericus præsentatur; sicut, v. g., paramenta, calices, patenæ, etc., ob similem connexionem, rebus spiritualibus accensentur, quatenus scilicet ordinantur ad divina officia.

II. Divisio juris patronatus.

Hoc jus partitur 1° et principaliter in ecclesiasticum, laicale et mixtum. *Ecclesiasticum* est quod alicui competit ex titulo spirituali, v. g. ratione dignitatis aut officii; *laicale*, quod alicui competit ex titulo patrimonii profani, sive illud habeat persona laica, sive ecclesiastica; *mixtum*, quod aliquibus, partim ratione Ecclesiæ, partim ratione patrimonii profani, competit: ut si Ecclesia fundum dedit, et clericus vel laicus ex suo patrimonio aliquam ecclesiam extruxit et dotavit; tunc jus patronatus, ratione Ecclesiæ fundantis seu fundum dantis, erit ecclesiasticum, et ratione clerici vel laici ex suo patrimonio ædificantis aut dotantis, erit laicale: erit ergo mixtum. Itaque hæc divisio petitur ex natura bonorum impensorum, et præcipue ex titulo ex quo quis jure patronatus gaudet.

Jus patronatus, de se ab initio laicum, mutari potest in ecclesiasticum, si legitimo titulo, scilicet donatione, legato, etc. transferatur in ecclesiam, beneficium, monasterium, etc.

2° Dividitur in personale et reale: *personale* dicitur si alicui personæ inhæret; *reale*, sive *accessorium*, quod adnexum est et accessorie adhæret rei temporali, v. g. villæ, prædio, et cum tali re in quemcumque transit.

3° Dividitur in hæreditarium et familiare: *hæreditarium* est quod ad hæredes quoscumque, etiam extraneos, transit, saltem si sint capaces acquirendi tale jus; *familiare* seu *gentilitium*, quod transit ad solos posteros ejusdem familiæ; qua extincta, extinguatur. Itaque hæreditarium pro possessoris arbitrio transit ad hæredes; secus de gentilitio seu familiari. Distinguitur gentilitium a familiari, eodem modo ac gens secernitur a familia; familia enim intelligitur de solis descendantibus masculini sexus; gens autem de omnibus agnatis, etiam collateralibus.

4° Tandem dividitur in activum et passivum : *activum* est, vi cuius patronus præsensat; *passivum* seu *patrimoniale*, vi cuius ex certa familia, civitate aut natione præsensandi sunt.

III. Origo juris patronatus.

1° Jus illud totum ex gratia et privilegio apostolico procedit, seu ex Ecclesiæ institutione omnino descendit. Sic Ecclesia respondere voluit liberalitati eorum qui ex suis bonis et patrimonio ecclesias erexerunt, fundaverunt vel dotaverunt; sequitur quod regulariter solus Papa possit derogare juri patronatus, non quidem pro placito, sed ex justa et gravi causa, cum universim princeps non tollat jus sine causa (c. 25 h. tit.).

2° Tribus ergo modis seu titulis acquiritur : *foundatione*, dum quis dat fundum pro ædificanda ecclesia; *ædificatione*, dum quis suis sumptibus ædificat ecclesiam; *dotatione*, dum quis, vel ex integro dotat ecclesiam, vel ex majori parte, puta assignans redditus adnexos pro alendis ministris et necessitatibus ecclesiæ (can. 23, 24, 28; caus. 16, 9, 7 et c. 25 h. t.). Quilibet horum titulorum sufficit ad acquirendum jus patronatus, quin necesse sit ut patronus specialiter sibi illud reservet; nam ipso jure et facto omnibus patronis reservatur, seu ipsum opus instituendi beneficium est privilegiatum, ita ut ex tali opere sequatur jus patronatus. Tamen

3° Necesse est ut intercedat auctoritas ecclesiastica, nempe ordinarii, in eam foundationem, ædificationem vel dotationem consentientis; nam absque superioris potestate neque ecclesia ædificari potest, neque servituti patroni subjici. Verumtamen remanet quod jus patronatus non ab ordinario, sed ipso jure tribuatur patrono; ordinarius duntaxat consentit erectioni, dotationi, etc... Olim ordinarii habebant facultatem concedendi per purum *privilegium* jus patronatus; sed conc. Trident. (sess. 25, c. 9, *de Reform.*) sustulit illam facultatem, et ideo hæc privilegia hodie concedi nequeunt nisi a Romano Pontifice, qui non solet concedere nisi jura patronatus onerosa.

SECTIO II.

De patronis eorumque juribus et obligationibus.

I. De patronis.

Ex dictis, omnes constituuntur patroni qui ex fundatione, constructione vel donatione, sortiti sunt jus patronatus, nisi specialiter a jure prohibeantur. Imo venditione potest transferri jus patronatus; tamen nequit *directe* venditione et emptione acquiri, cum sit jus spirituali adnexum, sed *indirecte* seu quoad jus reale tantum (conc. Trident., sess. 25, cap. 9. Vide Schmalzgr., h. tit. n. 158, etc.).

a) *Capaces* sunt juris patronatus: 1° non tantum clerici, sed etiam laici, ex cap. 7 h. tit., etiam illegitimi et spurii, quia jus patronatus non est tam honor quam compensatio; 2° feminae, ex cap. fin. *de Conc. præb.*; quia femina per se vel per alium præstare potest defensionem et curam ecclesiae quam exstruxit vel dotavit; jus illud non transit ad virum, si est personale vel adnexum bonis paraphernalibus; secus probabilius si adnexum esset bonis in dotem datis; 3° pupilli et minores; etenim, ex una parte, sunt capaces juris patronatus, sicut sunt capaces hæreditatis et legati quibus jus patronatus est adnexum; et ex altera, possunt per suos tutores et curatores ecclesiam defendere. Si pupillus discretionem fruatur, præsentabit cum auctoritate tutoris; tamen valeret præsentatio facta sine illa auctoritate, quia in spiritualibus pupillus non subicitur tutori.

b) *Incapaces* sunt juris patronatus: 1° Judæi et alii infideles, cum honore Ecclesiae digni non sint, et jus patronatus sit privilegium ab Ecclesia concessum. Unde si bona quibus adnexum est jus patronatus transirent titulo hæreditatis vel legati ad judæum vel infidelem, ecclesia ædificata vel dotata a defuncto, cui succedit judæus, esset libera. Sequitur etiam quod jus patronatus regibus vel supremis imperantibus concessum quoad aliqua beneficia majora vel minora in illorum imperantium territorio sita, ipso facto aboleretur, si regnum transiret ad judæum vel infidelem.

2° Hæretici, licet sint baptizati, et sic subiciantur Ecclesiae, sunt tamen incapaces juris patronatus: ita omnes CC. Ratio est,

quia jus patronatus est p̄testas et honor concessus speciali gratia Ecclesiæ; porro hæretici omnibus juribus et favoribus privantur (cap. 19 *de Hæret.* in 6°). Proinde idem diceretur de principibus hæreticis ac de infidelibus; hac de causa facultas quam ante recentissimum concordatum affectabat imperator Germaniæ, nominandi episcopos vel summo Pontifici episcopos vel parochos ecclesiarum vacantium in Alsacia vel Lotharingia præsentandi, non secus ac gubernium Galliæ, cui succedebat, minime agnita fuit ut jus ex facto acquisitionis illarum provinciarum ortum.

Tamen de facto, ex Summi Pontificis et episcoporum conniventia in Germania admittuntur præsentationes ab hæreticis factæ ad beneficia juris patronatus *realis*; nam sine gravissimis damnis, tam materialibus quam moralibus, Ecclesia obsistere non potuisset, et ideo toleravit seu potius dissimulavit.

3° Excommunicati, licet ipso facto non priventur jure patronatus, non possent tamen, juxta rigidiores, valide præsentare ad beneficia juris patronatus, quia præsentatio vim electionis habet; jamvero electio ab excommunicato vitando facta est irrita. Juxta mitiores, præsentatio ab excommunicato, etiam vitando facta, esset valida, quia nullo jure hæc præsentatio valore suo privatur. At epistola Summi Pontificis Leonis XIII directæ ad cardinalem a secretis Status, sub die 27 augusti 1878, videtur denegare excommunicatis exercitium juris patronatus.

Verum illi mitiores docebant episcopum posse, et aliquando debere repellere præsentationem ab excommunicato factam: posset ergo uti jure repulsionis, quin teneatur, quando præsentatio fit ab excommunicato tolerato, v. g. a principe invasore dominii pontificalis; teneretur vero quando præsentatio fit ab excommunicato vitando, quia si admitteret præsentationem, communicaret cum excommunicato vitando, et sic illicite ageret. Excipitur tamen si urgeat necessitas, ut si vacatio diuturna et Ecclesiæ damnosa per repulsionem induceretur (Schmalzgr., h. t. n. 70).

II. Jura et obligationes patronorum.

a) Tria sunt præcipua patronorum jura, quorum alia sunt honorifica et alia utilia:

1° *Honor*, consistit in sede digniori ecclesiæ, tamen extra presbyterium seu chorum, ut declaravit S. Congreg. Conc., 21 aug. 1589, et sine baldachino, ut decrevit eadem Congr., 22 april. 1690. Honoratiorem locum habent etiam in processionibus, distributione candelarum, palmarum, etc., ut colligitur ex cap. 25 h. t. Quoad thurificationem, plura sunt notanda : si patronus esset rex vel imperator, tunc triplici ductu thurificaretur ante episcopum, ex *Cærem. Episc.* l. I, c. 23 ; sed hic honor debetur imperatori Romano scilicet, et regi, non quia patronus est, sed quia imperator vel rex ; proreges, gubernatores regnorum vel princeps magnus non recognoscens superiores thurificantur a primo assistente immediate post episcopum triplici ductu : ita *Cærem. Ep.* l. c. Si nulla fulget dignitate particulari, thurificatur post dignitates et canonicos, atque regulariter duplici ductu ; tamen ubi adest immemorialis consuetudo, posset triplici ductu thurificari, juxta declarat. S. Congr. Rit. 18 sept. 1632. Tandem pax illi defertur, post omnes de choro et mediante instrumento.

2° *Utilitas*, seu jus alimentorum, in casu quo patronus ad inopiam redigeretur (c. 25 h. tit.), dummodo ecclesia habeat superflua et patronus probet suam egestatem. Unde plures sunt conditiones requisitæ, ut patronus alimenta ab ecclesia petere possit. (Vide Schmalzgr., h. t. n. 106 seqq.)

3° *Præsentatio*, quæ est jus patronatus proprie dictum : hæc præsentatio est exhibitio seu oblatio personæ idoneæ ad ecclesiam vel beneficium vacans, episcopo vel alii superiori instituenti legitime facta.

Hæc præsentatio est *necessaria*, ita ut institutio facta sine prævia præsentatione in beneficio patronato sit nulla seu irritanda (c. 8 h. t.) ; ex altera parte, superior, nisi sit Summus Pontifex, tenetur instituere idoneum ad præsentationem patroni : ita conc. Trid. (s. 24, c. 18, *de Ref.*). Diximus : « nisi sit S. Pontifex », nam Papa posset repellere præsentatos, cum superior sit jure canonico. Verumtamen, quoad præsentatos a principibus vi concordatorum ad episcopatus, solet se gerere juxta communes leges juris patronatus.

Præsentatio fieri debet *intra tempus legitimum*, scilicet intra 6 menses, si patronus sit ecclesiasticus, et intra 4 menses,

si patronus sit laicus (c. 22, 27 h. t. et cap. un. in 6°). Ratio discriminis est quod patronus laicus variare potest, re integra, scilicet alium præsentare, saltem cumulative cum priore præsentato; sed patronus ecclesiasticus variare nequit, quia censetur habere meliorem notam clericorum. Tempore, saltem utili, elapso, superior libere providebit, seu jure devolutionis valide et licite constituet.

Tandem præsentatus debet esse clericus dignus, seu instructus qualitatibus in præficiendo requisitis, de quibus in tit. xiv lib. I; imo si ageretur de præsentatione ad ecclesiam parochialem, dignior deberet præsentari, juxta epist. *Redditæ nobis* Bened. XIV; si in præsentato specialis qualitas requiratur, ex fundatoris voluntate in favorem aut decus ecclesiæ, v. g. ut sit doctor in S. theol. vel sacris canonibus, hæc qualitas requireretur ad validam præsentationem: ecclesia non potest renunciare favori publico, ut dicitur in c. 12 *de Foro comp.*

Quoad modum præsentandi, notandum est quod si gaudens jure patronatus sit persona moralis, actus præsentationis erit actus capitularis, ac proinde ille erit præsentatus in quem major pars in capitulum coadunatorum consentiat.

b) *Onera* præcipua patroni sunt cura et defensio ecclesiæ, ne a potentioribus opprimatur, bona illius dilapidentur, vel contra mentem fundatoris in alium usum convertantur.

Tamen nulla patrono competit jurisdictio aut administratio rerum ecclesiæ, quæ ad solum prælatum et rectorem ecclesiæ spectat (conc. Trid., s. 24, c. 3, et s. 25, c. 9, *de Reform.*).

c) In obligatione defendendi ecclesiam, jus patronatus convenit cum *jure advocatiæ*, quapropter hæc in jure non raro confunduntur: ita in c. 6 et 24 h. tit. patronus dicitur advocatus ecclesiæ; identidem patronus erat etiam advocatus; sæpius tamen distinguuntur. Sic imperatori Romano competebat *suprema advocatio* in omnibus ecclesiis imperii; competebat etiam omnibus principibus christianis, respectu ecclesiarum in suis territoriis sitarum.

Vocabantur *episcopus externus*, ut statim constet illorum officium non dirigi ad internam ecclesiæ administrationem, sed ad solam externam defensionem a violentis oppressionibus. Sed non raro principum animas invasit cupiditas jurium eccle-

siasticorum, quæ sibi arripere conati sunt, ut postea illa haberent ut connaturalia regiae majestatis.

Notandum est quod jus advocatiæ late sumptum, seu facultas et obligatio generalis defendendi Ecclesiam, fundatur in jure naturali, cum religio sit maximum bonum societatis civilis; sed constitutio specialium defensorum repetenda est a jure ecclesiastico, seu ex delegatione Ecclesiæ obtinuit. Hic notandum est quod triplex distinguitur ecclesiæ cura: 1° *auctorizabilis*, quæ jurisdictionem habet adnexam; 2° *ministerialis*, quæ actus implicat spirituales aut spiritualibus adnexos; tandem 3° *providentialis* sive puræ *sollicitudinis*; ex dictis constat duplicem priorem denegari patronis, et ideo illis competere tertiam tantum.

NOTA. De juris patronatus probatione, derogatione, amissione atque de variis modis quibus fit præsentatio, etc., agunt CC. Sed sufficiant dicta, relictis aliis minoris momenti et vix practicis.

TITULUS XXXIX.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS ET PROCURATIONIBUS.

NOTA. Sicut jus patronatus est onus aliquod ecclesiæ, quæ alias esset liberæ collationis, ita census, exactiones et procurationes sunt onera ecclesiarum et beneficiorum; deinde census, exactiones et procurationes quæ de ecclesiarum proventibus episcopo sunt exhibenda, aliquando etiam patrono præstantur. Ergo non inepto ordine hic titulus superiori subjungitur.

§ 1. De censibus.

a) *Census* nomen accipitur, vel latissime pro eo omni quod annuatim in certa quantitate præstatur, et sic tributum comprehendit; vel late pro annua pensione, quæ solvitur ex contractu emphyteutico vel censitio; vel tandem proprie in sensu hujus rubricæ, pro pensione annua quæ ex proventibus ecclesiæ

vel beneficii ecclesiastici solvitur superioribus praelatis, praesertim in recognitionem subjectionis.

In hac definitione indicantur tum personae quibus solvitur, quae sunt superiores, praelati, patroni, etc., tum personae quae debent censum, et quae sunt loca pia in genere. Indicatur etiam causa ex qua talis exhibitio fit, quae est recognitio subjectionis. Sed dicitur « praesertim », nam haec recognitio non est unica causa; etenim aliquando census datur ab iis qui nunc sunt exempti a jurisdictione, in signum antiquae jurisdictionis; imo persolvitur sine ulla relatione praesenti vel praeterita ad jurisdictionem.

Inter census antiquos, celebritatem specialem habuit *denarius Sancti Petri*, qui inolevit primum in Anglia et praestabatur a quolibet Anglo cathedrae apostolicae, in honorem S. Petri; postea nostris temporibus sub forma subsidii charitativi spontanei exsuscitatus est, et habet rationem temporalis auxilii quo filii patri et subditi rectori opitulantur; est etiam veluti sollemnis ac universalis protestatio pastorum et fidelium contra usurpationem dominii temporalis ecclesiae Romanae.

b) Qui imponere possint census ecclesiis? 1° Summus Pontifex, ob generalem administrationem, potest quibuslibet ecclesiis imponere census (c. 8 de Priv.).

2° Episcopus, saltem in limine foundationum (c. 16 h. t.), vel in consecratione ecclesiae (can. 30, causa 18, q. 2), vel quando aliquam ecclesiam a sua jurisdictione eximit, dum, v. g. eam concedit regularibus: ex. c. 21 h. t. et aliis juribus. Tamen ex nova causa justa, v. g. pro debitis exsolvendis, pro erigendo necessario seminario, episcopus posset novum censum imponere aut veterem augere; ita c. Trid. (s. 22, c. 8, *de Ref.*). Sed requiritur consensus capituli (c. 7 h. tit.). Verum ex eod. cap., hoc intelligi debet de censu temporaneo, nam solus Romanus Pontifex potest imponere censum perpetuum.

3° Praelatus quilibet, qui ecclesiam pleno jure sibi subjectam et jurisdictionem episcopalem in loco habet, saltem cum limitationibus supra recensitis quoad episcopos.

4° Patronus in limine foundationis, de consensu episcopi, non autem in post facta (c. 7, 15 h. t. et c. 23 *de Jure patr.*).

c) Quid probet et quomodo probetur census? 1° Ex sola pra-

statione annua census, non recte probatur subjectio ecclesiæ censum persolventis, ut docent communiter CC. Ratio est, quia census solvi potest ex aliis causis et rationibus quam ex motivo subjectionis, ut constat ex superius dictis.

Necesse est ergo ad probationem subjectionis, ut vel in solutione expressum sit eam fieri ratione subjectionis, vel id ex circumstantiis loci, temporis, personarum, appareat.

2° Census probatur, in defectu tituli authenticici, tum ostendendo possessionem immemoriam, quo casu non est necesse ut afferatur alius titulus vel causa legitima, nisi ex circumstantiis appareat pensionem solutam non fuisse tanquam debitam; tum allegando, cum possessione 40 annorum, certam causam præstationis.

d) In qua moneta solvendi sint census aut debita antiqua?

1° Olim quæstio erat maximi momenti propter diversitatem et frequentes mutationes monetarum; sed hodie non tanta adest diversitas, et alias valor relativus facile constat ex argentariis. Generatim seu seclusa speciali conventionem de certa specie monetæ et numero, solutio faciendæ est moneta currente secundum valorem currentem, etsi pretium nummorum decrescat vel accrescat : ita communis sententia. Ratio est, quia pecunia non attenditur secundum corpus et materiam, sed secundum valorem publicum.

2° Notandum est quod valor monetæ mutari nequit, nisi auctoritate principis vel magistratus quoad temporalia superiorem non agnoscentis : constat ex jure positivo et ex natura rei. Sed ejusmodi mutatio fieri nequit, nisi adsit causa justa et gravissima, quia gravissima sunt incommoda quæ ex tali commutatione emergunt, v. g. perturbatio negotiationum, auctio pretii rerum venalium, fraudes quibus hæc mutatio ansam præbet.

An ad talem mutationem requiratur consensus populi?

Seclusis pactis inter principem et populum, non requiritur, dummodo adsit causa urgens magnæ necessitatis vel evidentis utilitatis publicæ.

§ II. De exactionibus.

a) Quid et quotuplex sit exactio? 1° Exactionum nomine veniunt contributiones et collectæ pecuniariæ quæ ex justa

et publica causa imperantur sive a principe seu magistratu civili, sive a praelatis ecclesiasticis.

2° Exactiones sunt *ecclesiasticæ* vel *profanæ*; utræque subdividuntur in *ordinarias* et *extraordinarias*, prout singulis annis penduntur vel ex causa necessitatis exiguntur.

Harum variæ etiam sunt species : quando præstantur ex fundis eorumque fructibus, dicuntur *tributa* seu *census*; si ex facultatibus patrimonii præstantur, *collectæ* seu *talliæ* vocantur; *capitatio*, quæ personis seu capitibus sine respectu ad eorum bona imponuntur. Hactenus recensita varie applicata apud nos dicuntur *tributa directa*. Cætera nomine generico *tributorum indirectorum* designantur, et sunt *vectigalia*, quæ ex rebus et mercibus invectis solvuntur; *gabellæ* seu *accisæ*, quæ ex vino, sale aliisque venalibus rebus dantur; *guidagia* seu *pedagia*, quæ pro securo transitu imponuntur.

b) *Quid episcopus possit exigere ab ecclesiis?* 1° Potest exigere ea omnia quæ ei debentur ex lege diocesana, puta quarta decimarum et mortuorum, cathedraticum seu synodaticum et subsidium charitativum. De illis diximus in tit. xxxi libri I, sect. iv, § 2, n. 1. Hic adnotandum tantum quod hoc ultimum non debetur episcopis pingues redditus habentibus, ut declaravit S. Congreg. Conc. in *Gerunden.*, 17 febr. 1663. De cathedratico fuse agit Bened. XIV, in *Syn. diæc.* l. V, c. 6 et 7.

2° *An illæ exactiones consuetudine vel etiam præscriptione tolli possint?* Prima sententia affirmat, quia auferri possunt alia jura episcopalia. Secunda negat, quia tributa illa debentur in signum subjectionis, ac proinde tolli nequeunt, manente subjectione. Tandem tertia distinguit inter præscriptionem ordinariam, quæ in hoc casu non posset prævalere, et extraordinariam seu immemoriam, quæ aliquam ecclesiam particularem liberaret a præstatione earum exactionum. Sed, ut monuimus in titulo XXXI, cathedraticum consuetudine etiam immemoriali non præscribitur, ut declaravit S. Congr. Conc., licet possit moderari.

c) *Utrum princeps possit et ob quas causas IMPONERE NOVAS EXACTIONES?* 1° Generatim subditi secundum proportionem suarum facultatum obligantur ad succurrendum publicis necessitatibus; sed princeps nihil potest imponere ultra exigentias

publicæ necessitatis, siquidem jus exigendi unice fundatur in necessitatibus boni et ordinis publici. Olim principes imponentes sine causa novas exactiones, ipso facto incurrebant excommunicationem reservatam in bulla *Cænæ*. Generalis est regula, quod ea quæ sunt immediate vel mediate necessaria ad finem societatis plene consequendum, potestas jure exigere potest; tunc subditi, ideo quia sunt membra societatis, tenentur ea præstare; porro officio subditorum correspondet jus principis.

Sed quæ evidenter non sunt necessaria ad finem societatis, nec subditi tenentur ea præstare, nec proinde princeps potest ea exigere, cum jus potestatis fundetur in necessario nexu mediorum cum fine societatis; quando necessitas mediorum seu speciatim exactionum est dubia, jus inest supremæ potestati judicandi de mediorum necessitate. Sequitur, quod modus et forma servanda est in hujusmodi exactionibus; imprimis subditi ultra vires non debent gravari; deinde necesse est ut servetur æqualitas proportionis geometricæ inter personas, habitatione facultatum. Hodie œconomistæ disputant de justa et recta forma tributorum, an debeat esse progressiva, ut aiunt, vel proportionalis; an multiplex vel unica in redditibus singulorum civium fundata, etc.; sed ejusmodi disputationes respiciunt ordinem contingentem seu accidentalem societatum, ac proinde non pertinent ad juris publici absoluta et communia principia.

1° Justa exactionum extraordinariarum causa in specie est munitio urbium, apparatus bellicus et stipendia militum; reparatio viarum ac pontium; opera religionem, pietatem, juventutis institutionem et educationem spectantia; egenorum et miserorum sublevatio, et generatim necessitas aut utilitas ejusdem reipublicæ, non vero personæ privatæ ipsius principis imponentis.

2° Ad has exactiones deveniendum non est, nisi media ordinaria non sufficiant, et ærarium publicum par non sit obligationibus satisfaciendis.

3° Istæ exactiones non debent esse majores quam ad finem obtinendum necessarium videatur: constat ex cap. 8 *de Omni*, præter intrinsecam rationem ex jure imponendi petitam.

4° Istæ exactiones cessare debent, cessante causa, et in alium

finem sine injustitia impendi nequeunt, quam in illum ad quem impositæ sunt.

d) Quinam ad tributorum, vectigalium et aliarum exactionum a principe vel supremo magistratu impositarum, præstationem teneantur? Resp. Tenentur soli subditi non exempti; ratio est, quia imponuntur potestate jurisdictionis, quæ ad solos subjectos se porrigit. Hinc

1° Ad illas exactiones *per se* non tenentur extranei, utpote jurisdictioni imponentis non subjecti; inde qui *ex toto*, nempe quoad personam et res omnes, extranei sunt, nihil plane debent. Tamen non omnes extranei sic sunt penitus extra alteram societatem constituti; ideo *per accidens* aliquando tenentur extranei ad solvendas quasdam exactiones, quando, v. g. messes aliasque res introducunt in provinciam vel ex ea vehunt, in ea emunt, etc. Generatim ad exactionem tenentur pro rata parte favorum quibus gaudere possunt in aliena provincia, seu, aliis verbis, qui extranei non *ex toto* sunt, sed ex parte seu ratione personæ, non autem ratione rerum quas possident, habent conditionem membrorum societatis quoad ea quibus devinciuntur huic societati.

2° Clerici aliæque personæ ecclesiasticæ et loca ecclesiastica, sicut a jurisdictione sæculari eximuntur, ita etiam tributis et exactionibus solvendis non tenentur, ut in tit. XLIX dicetur.

3° Pauperes et cæci; quia, ut in cap. 4 h. t. dicitur de cæcis, etiam quoad exactiones, inhumanum est nimis in collectione affligere, cui debuerat ex collectis, si esset necessitas, misereri. Unde tributa non debent imponi quibus gravarentur etiam pauperes. Quoad cæcos, cit. cap. intelligi debet de tributis extraordinariis.

e) Tributorum, vectigalium et exactionum leges obligantne in conscientia? 1° Si exactiones essent injuste impositæ, nulla foret obligatio eas solvendi; nam lex injusta non obligat. Hoc verum est, sive talis exactio injusta sit quoad substantiam, sive quoad quantitatem vel proportionem distributivam; cum hoc solo discrimine, quod in primo casu secundum se totam indubitata sit, in secundo solum quoad excessum.

2° Si juste impositæ sunt, obligatio *per se* datur in conscientia; nam lex justa aliquid absolute præcipiens et legitime pro-

mulgata obligat in conscientia ; porro tales sunt leges tributariae. Licet leges tributariae sub poena ferantur, non sunt tamen leges mere poenales, quae non obligant in conscientia. Etenim leges tributa imponentes sunt leges poenales mixtae, quia obligant de jure divino et naturali, et earum obligatio minime tollitur per poenam quae ei per legem humanam de novo adjicitur : unde obligant sub culpa et sub poena. Nec dici potest quod princeps non intendit obligare in conscientia, nisi alias, speciatim ex consuetudine, constet tributa aliqua esse mere poenalia.

3° Si dubium sit, an juste vel injuste sint impositae, juxta plures, simpliciter debentur, quia legislator imponens est in possessione : porro melior conditio possidentis. Alii simpliciter negant tributa deberi in conscientia, quando dubium est de eorum seu novorum justitia, sive dubium sit positivum, sive sit negativum : ita Lugo, Molina. Ratio est, quia melior est conditio subditi bona fide adhuc possidentis. Idem dicunt, quando satis probabiliter constat illa tributa esse injusta. In hac sententia, subditi non tantum ea subterfugere et defraudare possunt, sed etiam occulta compensatione uti, quia nemo tenetur dare id quod ab eo injuste petitur, et si eidem auferatur, occulta compensatione indemnem se facere potest. Ita etiam Molina, Leyman, Sporer, etc. Tandem alii distinguunt : in dubio ante factum, inclinant ad solutionem imponendam, dum exigitur ; post factum, non compellunt ad restitutionem tributi dubii. Tres istae sententiae sunt vere probabiles.

f) Ex dictis plura erui possunt corollaria. 1° Cum hoc tempore nova tributa plerumque sint omnino injusta, vel certo excessiva, possunt subditi tuta conscientia istas exactiones vel ex toto vel ex parte defraudare, prout ex toto vel ex parte illae injustae communiter aestimantur. Ista tributa saepius imposita fuerunt ad bella injusta, ad excessivam pompam, ad theatra aedificanda, scholas inutiles, etc.

2° Si via defraudandi tributa injusta omnino praeccluditur subditis, possunt etiam defraudare moderatas et justas exactiones, in quantum haec defraudatio est unicum medium quo subditi se indemnes reddere possunt. Quapropter vix hodie fideles teneri possunt ad restitutionem, ob talem defraudationem in

aliquo genere tributorum aut vectigalium; imo, in praxi, vel nunquam vel raro peccant subditi, sic defraudantes aliqua tributa.

§ III. De procurationibus.

a) *Procuratio*, prout hic sumitur, est sustentatio sive subsidia et expensæ quæ episcopo aliisque prælatis obeuntibus visitationem, ab iis quos visitant exhibentur, pro congrua sustentatione: c. 23 h. t. Jam supra in tit. xxxi libri I, brevem dedimus descriptionem; sed hic plura sunt notanda:

1° Nomine *sustentationis* venit cibus et potus cum habitatione pro visitante ejusque famulis: non potest extendi ad viaticum et mercedes equorum conductorum, seu generatim ad expensas quas visitans fecit in itinere. Ratio hujus obligationis est quia visitatores seminant spiritualia in utilitatem ecclesiarum quas visitant; porro nemo suis stipendiis militat unquam (I Cor., ix, 7). Deinde procurationes sunt signum subjectionis (c. 6 h. t. et c. 12 h. t. in 6°).

2° Procurationes debent esse frugales et moderatæ (cap. 14, 23, 25 h. tit., et conc. Trid. sess. 24, c. 3, *de Ref.*), ac fieri cum apparatu et comitatu modesto. Deinde visitator, licet possit accipere pecuniam loco victualium, nequit tamen accipere munus quodcumque, etiam sponte oblatum. Denique, quando episcopus visitat ecclesias et clericos civitatis in qua sita est ipsius ecclesia cathedralis, nulla ei debetur procuratio (c. Trid., *loco cit.*); idem dicendum est de casu quo episcopus, peracta visitatione ecclesiæ extra urbem episcopalem positæ, in domum suam se commodè potest recipere. Colligitur ex conc. Trid. (*loco cit.*), quod dicit ministrandas esse procurationes *pro temporis tantum necessitate et non ultra*.

3° Visitator remittere potest procurationem particularem sibi debitam, non tamen onus procurandi, cum hoc cederet in præjudicium successorum. Regulariter non admittitur præscriptio extinctiva contra procurationes; ratio est, quia talis præscriptio cederet in detrimentum ecclesiarum, nam visitationes ad bonum publicum ecclesiarum institutæ sunt. Sed præscriptio immemorialis, quæ æquivalet privilegio, posset probabilius liberare ab onere præstandi procurationes: nam privilegium potest

liberare ; et hoc videtur certum post conc. Trid. quod consuetudini respexit, quæ si interfuisset ut præscribens nihil deberet, nihil petendum foret (sess. 24, c. 3, *de Ref.*).

4° Si visitator non sit episcopus, sed vicarius sive generalis sive episcopalis, vel alius substitutus, procuratio facienda est pro medietate tantum procurationis episcopo solvi consuetæ, cum non deceat ut hic, utpote minoris dignitatis, incedat cum tanto comitatu, quanto indiget episcopus : ita declaravit S. Congreg. Conc. in *Ostunen.*, 23 jul. 1708.

b) *A quibus solvendæ sint?* 1° Solvendæ sunt ab omnibus clericis, ecclesiis ac monasteriis, speciali privilegio non exemptis, etiamsi ecclesiæ tales quocumque titulo ad exemptos pervenissent, cum transeant cum suo onere (Clementina 1^a h. tit. Vide Giraldi, qui enumerat ecclesias, monasteria, oratoria, etc. visitationi obnoxia ; *op. cit.*, p. I, sect. 597).

2° Excipiuntur sive *laici*, licet et ipsi visitentur, quia jus ad loca et personas ecclesiasticas restrinxit procurationem ; sive *oratoria privata*, quia non habent beneficia adnexa vel redditus aut proventus ecclesiasticos ; sive *hospitalia* et similia loca ad pietatis et misericordiæ opera exercenda, etiam auctoritate episcopali erecta, si titulum beneficii adnexum non habeant, quia proventus eorum deputati sunt ad pauperum, infirmorum, etc. alimenta ; sive *ecclesiæ* et *personæ ecclesiasticæ pauperes*, etiamsi istæ ultro procuraciones afferant, cum charitas non permittat pauperes gravari onere solvendarum procurationum.

§ IV. De sustentatione congrua beneficiarii præsertim curati.

NOTA. Ob analogiam materiæ, hic tractandum est de sustentatione parochi et de vicarii portione, cum parochis et aliis curatis subveniatur per redditus congruos, sicut episcopis per varia subsidia, et visitatoribus per procuraciones.

I. De sustentatione parochi.

a) Nomine sustentationis congruæ veniunt ea quæ ad parochum ejusque familiam honeste sustentandam seu alendam, sunt necessaria. Unde speciatim 1° *alimenta* : quo nomine

intelligitur cibus, potus, vestitus, habitatio, libri necessarii pro officio. Nomine familiæ veniunt famuli et ancillæ, parentes, fratres et sorores egentes pro statu; hoc ultimum colligitur tum ex can. *Extirpandæ*, tum ex ratione, quia secus non reperirentur viri docti et idonei, qui talia beneficia suscipere velent. 2º Ad hanc honestam sustentationem pertinent etiam ea quæ sunt *necessaria ad moderata convivia* pro beneficiarii qualitate, consanguineis et amicis exhibenda, et ad hospites excipiendos, non solum quando id charitas postulat, sed etiam quando sola humanitas, urbanitasque, attenta beneficiarii qualitate, id exigit: ita communiter DD. 3º Quæ requiruntur ad præstandas donationes, non solum remuneratorias beneficiorum, sed etiam moderatas mere liberales, quia etiam has postulat beneficiarii status et conditio. In his omnibus praxis et consuetudo virorum timoratorum hac in re spectanda est.

b) Si redditus annui quos parochus ex parochia sua suscipit, adeo sunt exigui, ut ex iis ipse congruam sustentationem non habeat, supplendum est: 1º per unionem beneficiorum sæcularium: ita conc. Trid. (sess. 24, c. 13, *de Ref.*). Attamen in hac unione videndum est, an parochus obligationi missarum his beneficiis incumbenti satisfacere possit.

2º Si unioni non est locus, defectus supplendus est ex aliis redditibus, v. g. ex fundis intra fines parochiæ sitis.

3º Omnibus proventibus ecclesiasticis deficientibus, deveniendum est ad collectas; ad illas tamen, nonnisi tanquam medium duntaxat subsidiarium, deveniendum est. Ad episcopum spectat determinare an redditus sufficientes sint ad honestam sustentationem.

II. Quantum sit assignandum vicario parochiali?

1º Olim hæc pars erat quarta quartæ, scilicet decima sexta pars fructuum, ut patet ex canone *Extirpandæ*; sed cum hæc pensio admodum tenuis esset, successu temporis introductum est ut major portio præstaretur. Conc. Trid. (sess. 7, c. 7, *de Reform.*) statuit, ut vicariis assignaretur tertia pars, aut major vel minor, *arbitrio episcopi*, fructuum et proventuum parochialium. Sed Pius V, constitutione *Ad exsequendum*, ita restrinxit arbitrium episcopi, ut non liceret in assignanda pensione pro vicario

perpetuo excedere centum scuta aut infra quinquaginta descendere. Si fructus annui ecclesiæ non excederent quinquaginta scuta, omnes relinquendi essent vicario, cum ad curam animarum, quam gerit vicarius, fructus primitus assignati sint. Sed, ut per se patet, hæc taxatio, facta pro sæculo xvi, hodie est insufficiens et irrisoria.

2º Nomine vicarii hic directe non venit simplex coadjutor, sed ille qui actu gerit curam animarum. Attamen minime dubium est, quin simplices cooperatores jus habeant ad honestam sustentationem; nam ubi eadem est ratio, eadem est juris dispositio: ideo hactenus dicta de vicario parochiali, possunt intelligi etiam de ~~cooperatoribus~~. Confirmatur quia Innocentius XIII in const. *Apostolici ministerii* ait: « Cura erit episcopis, pro data sibi a Tridentina synodo potestate, partem fructuum prædictis *coadjutoribus aut vicariis* assignandam determinare, in ea quantitate quæ pro suo prudenti arbitrio et conscientia conveniens videbitur..., inspectis conditionibus loci, numero animarum, quantitate expensarum. » Igitur determinatio quantitatis ad episcopum spectat; et regula ab ipso sequenda exhibetur in ultimis verbis const. Innocentianæ supra relatis, et ex dictis de ipsis parochis.

III. Ad quem pertineant fructus, redditus nondum percepti et meliorationes factæ in rebus ecclesiæ?

a) *Quomodo divisio fructuum facienda sit?* Juxta plures, divisio facienda est inter beneficiarii hæredes et successorem in beneficio, pro rata temporis: ratio est, quia beneficiarius ad fructus pro tempore servitii sui jam habet jus, quod proinde transmittit ad hæredes.

Sed juxta probabiliorem sententiam, omnes fructus pendentes, ac nondum a solo separati, et redditus inexacti, ad beneficiarii successorem pertinent. Colligitur ex const. 7 Julii III, confirmata ab Urbano VIII (april. 1628), in qua expresse hoc declaratur; et hæc const. videtur in toto orbe terrarum jus facere. Ratio intrinseca est, quia jus percipiendi fructus sive naturales sive civiles in defuncto finitur, et beneficiarius comparatur usufructuario, qui non facit fructus suos, nec eos transmittit, nisi quos in vita perceperit. Tamen consuetudine legi-

tima induci potest, ut fructus pro rata inter hæredes beneficiarii et successorem dividantur, ut respondit Rota Rom.

b) *Meliorationes* factæ ex bonis patrimonialibus clerici pertinent ad hæredes, qui proinde possunt expensarum æstimationem repetere, nisi appareat vel ostendatur beneficium animo donandi meliorasse.

Si ex redditibus beneficalibus clerici factæ sunt, generatim ad ecclesiam spectant post mortem clerici; tamen redeunt variæ sententiæ circa facultatem disponendi de redditibus beneficalibus. Quando dubium est, an factæ sint ex redditibus beneficalibus vel patrimonialibus, judicandum est ex statu patrimoniali clerici: si patrimonium fuit nullum ~~vel~~ tenue et redditus beneficales pingues, censentur factæ ex bonis beneficalibus; in hypothesi contraria, ex propriis. Tandem si meliorationes factæ sunt ex bonis ecclesiæ, cedunt ecclesiæ, nam etiam vivente clerico, ecclesiæ erant.

QUINTA PARS

DE ECCLESIIS HARUMQUE JURIBUS, ET DE ACTIBUS QUÆ IN EIS EXERCENTUR

A juribus quæ ipsi clero tam sæculari quam regulari, seu personis ecclesiasticis competunt, progredimur ad ea quæ ad ecclesias seu ad res spectant. Hæc pars initium ducere posset a tit. XXXVIII; nam in titulis XXXVIII et XXXIX, agitur tam de rebus Ecclesiæ quam de personis, seu de juribus personarum in ordine ad res. Tamen strictius, cum Schmalzgrueber, quem alias generatim secuti sumus, in hac ultima parte libri III complectimur titulos XL-L.

TITULUS XL.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE VEL ALTARIS.

NOTA. 1° Nomen *Ecclesiae*, juxta etymologiam, significat con-
vocationem populi; ex recepto usu, cœtum fidelium seu con-
gregationem catholicorum; tandem in sensu præsentis tituli,
ædem sacram, in qua fideles ad percipienda sacra congre-
gantur.

2° *Consecratio* seu dedicatio est sollemnis deputatio ad cul-
tum divinum facta a legitimo ministro, interveniente debita
materia et forma, cum intentione canonica. Consecrantur, non
tantum ecclesiae, sed etiam altaria et res aliæ ad cultum depu-
tatae; de hoc triplici objecto successive agemus. Minus solem-
nis dedicatio dicitur *benedictio*, quæ fit in consecrationis sub-
sidium, cum alicubi episcopi non valerent singulas ecclesias
solemniter consecrare. Utriusque dedicationis cæremoniæ refe-
runtur in Pontificali Romano.

3° Ritus consecrandi originem habet ex Veteri Testamento,
ubi Moyses tabernaculum et Salomon templum Deo dicantes,
precibus et unctione sacrarunt; in lege nova, initium sumpsit
a tempore apostolorum, et S. Sylvester auxit ac strictius
determinavit cæremonias illarum consecrationum.

SECTIO PRIMA.

De consecratione ecclesiarum.

I. De necessitate consecrationis.

Regulariter, non licet celebrare divina nisi in loco ad cultum
specialiter deputato; constat ex variis declarationibus juris anti-
quioris, v. g. can. *Nullus*, 15, *de Consecr.*, dist. 1; et recentioris,
ubi innumera habentur testimonia. Hoc procedit, etiamsi cele-
braretur in altari portatili: et hæc prohibitio obligat sub gravi
in foro conscientiae, et in foro externo violantes illam legem
gravi poena puniendi sunt. Sed plures admittuntur exceptiones.

a) *Casus necessitatis*, quo stante, poterit quis extra locum sacrum, etiam sub dio, celebrare : constat ex can., *Sicut*, 21, *de Consecr.*, dist. 1. Sed quandonam verificetur hæc causa necessitatis, qua permittitur celebratio missæ extra locum sacrum?

Habetur 1°, si in aliquo loco nullæ aut dirutæ sint ecclesiæ, ne populus sacrificio careat (can., *Concedimus*, 30, *de Consecr.*, dist. 1.

2° Si angustia templi multitudinem populi confluentis non capiat; tunc, juxta communem sent. DD., altare potest erigi ante templum sub dio, ne plures careant sacrificio. Tamen si majorem partem populi confluentis in solemnī festo ad divina officia templum capere posset, non oporteret celebrare sub dio; et S. Congr. Rit. (27 april. 1836) denegavit facultatem celebrandi extra ecclesiam, propter magnum populi concursum, die festo.

3° Si missa dicenda sit, saltem diebus festis de præcepto, coram exercitu : missa enim in castris dici potest, ne milites diebus festis sacrificio priventur : ita etiam communiter DD. Ita etiam si navigantes non valeant navem deserere : tunc missa dici posset in littore in conspectu omnium.

4° Si longa peregrinatio instituenda esset per loca deserta, vel infidelium, ubi non est ecclesia, ne ita peregrinantes tanto sacrificio diu privati existant : ita etiam S. Lig. (*Theol. mor.*, l. XI, n. 336, 339). In casibus hactenus enumeratis, sufficit et requiritur licentia episcopi, saltem quando ad ipsum fieri potest recursus ; ipse episcopus judicium ferre debet de vera necessitate ; sed si episcopus sit absens, posset celebrari, stante necessitate, sine licentia.

5° In navi posset celebrari sacrificium, si navigatio esset diuturna ; sed regulariter requiritur ut mare sit tranquillum, et alter sacerdos assistat vel diaconus, ne periculum sit effundendi sacri sanguinis. Tamen hodie Sedes Apostolica concedit facultatem celebrandi in mari, etiam non assistente alio sacerdote vel diacono, dummodo aliter caveatur periculum effusionis. Sed ad celebrandum in navi, necesse est ut impetretur speciale privilegium a Sede Apostolica, et ideo non sufficeret licentia episcopi.

b) Excipiuntur qui ex jure vel privilegio habent facultatem celebrandi in altari viatico, scilicet,

1° Episcopi, etiam titulares, et prælati ordinis episcopalis episcopo superiores, ut sunt archiepiscopi, primates et patriarchæ; item dicendum de cardinalibus, ut declaravit S. Congr. Conc., 18 febr. 1823. Illi omnes, si iter faciant, super altari viatico celebrare possunt, vel coram se celebrari facere, etiam extra diœcesim, juxta privilegium ipsis datum a Bonif. VIII, (cap. fin. *de Priv.* in 6°). Ad hoc sufficit ratio majoris commoditatis vel devotionis; in hoc distinguitur privilegium episcopis datum ab eo quod de jure communi competit sacerdotibus cæteris, juxta superius dicta. Sed hoc privilegium successive restrictum fuit: Clem. XI, in const. *Quoniam Sancta*, jussit quod episcopi et his majores non possent extra domum propriæ habitationis in domibus laicis missam celebrare vel celebrari facere, seu dare licentiam ut alius celebret. Ex decreto S. Congr. Conc. relato a Bened. XIV, in epist. *Magno* (jan. 1751), iterum definitur hoc privilegium, ut episcopi eo uti non possint extra domum propriæ habitationis, in domibus laicorum sitis in aliena diœcesi; hoc tamen uti possunt quando, occasione visitationis vel itineris, ibi hospitio recipiuntur, vel etiam quando sunt absentes a propria ordinaria habitatione, in casibus a jure permissis. Ita etiam declaraverunt Innoc. XI et Bened. XIII in const. *In supremo*. (Vide Bened. XIV, *de Sacrif. missæ*, l. III, c. 6.)

2° Omnes sacerdotes qui licentiam celebrandi in altari portatili per privilegium apostolicum habent. Illud privilegium olim concessum fuit successive variis familiis religionis, Carthusianis, Prædicatoribus, Franciscanis, etc. Sed revocatum fuit a conc. Trid. (sess. 22), ut sæpius declaravit S. Congr. Conc., præsertim 4 jan. 1672, 5 maii 1673, etc. In decreto S. Congr. Conc. 13 jan. 1775, episcopis præcipitur ut contra transgressores procedant, etiam ut delegati Sedis Apostolicæ, usque ad censuras. Sed quæritur

c) An episcopus possit dare licentiam celebrandi super altari portatili in loco non sacro? Olim erant duæ sententiæ; sed hodie, ex variis declarationibus, constat episcopos non posse dare facultatem celebrandi in oratoriis privatis aut quomocumque in altari portatili. S. Congr. Conc., die 29 jan. 1847, respondit: « Non licere ulli episcopo, quocumque sub obtentu,

concedere hujusmodi licentias, ne pro actu quidem mere trans-eunte; hanc facultatem reservatam esse soli Romano Pontifici. » Tamen, « si magnæ et urgentes adsint causæ », episcopus posset « per modum actus tantum » concedere, ut declaravit eadem S. Congr., 20 sept. 1836.

Oratoria dicuntur *privata*, quæ non habent aditum ad viam publicam, seu ad quæ non patet aditus nisi per domum privatam; *publica* sunt omnia oratoria benedicta, si habeant januam in via publica. Tamen oratoria domorum regularium, seminariorum, hospitalium, conservatoriorum, seu generatim communitatum, non censentur oratoria privata, sed publica, licet non habeant januam in via publica (S. Congr. Conc. 27 mart. 1847); et ideo auctoritate episcopi erigi possunt, imo et consecrari.

Sed ut rite erigantur oratoria sive publica sive privata, requiritur ut supra oratoria seu capellas non sint conclavia, seu loca ad habitandum, dormiendum, deambulandum aut ad alium usum profanum, ut pluries declaravit S. Congr. Episc., 6 jul. 1716, et S. Congr. Conc., die 23 febr. 1810. Sed subtus adesse possunt horrea, cellæ vinariæ, etc., ut responderunt eadem Congregationes. Sed Sancta Sedes solet concedere dispensationes quoad illas conditiones loci erecti in oratorium.

II. De conditionibus requisitis ex parte ecclesiæ consecrandæ.

1º Requiritur *dos sufficiens* pro ecclesiæ ministris, paramentis et aliis necessariis, ut constat ex cap. 8 h. tit. Tamen excipiuntur ecclesiæ regularium quæ ex eorum redditibus sustentantur; idem dicendum est, saltem ex jure consuetudinario, de ecclesiis seminariorum, hospitalium et similium communitatum consecrandis.

Consecrari debent ecclesiæ cathedrales et parochiales in civitatibus intra annum, parochiales in diœcesi seu extra civitates intra biennium, post earum ædificationem vel restorationem, ut decrevit Bened. XIII; ideo necesse est ut provideantur dote sufficienti; quoad alias ecclesias, non necesse est ut consecrentur; sufficit simplex benedictio, qua etiam ecclesiæ parochiales deputantur ad cultum publicum, quando consecrari nequeunt.

2º Requiritur *causa devotionis* seu cultus publici, non quæs-

tus ; hoc ultimum haberetur, si quis ecclesiam ædificaret eo fine ut medietas oblationum ad eum pertineret, ut habetur in c. 10, dist. 1, *de Consecr.*

III. De facultate consecrandi.

1° Ecclesia consecranda est ab episcopo, et quidem illo in cujus diœcesi erecta est : ita, post jus antiquum, Bened. XIV in const. *Ex tuis precibus*. Hoc munus ita competit diœcesano episcopo, ut absque ejus delegatione extraneo cuicumque episcopo non liceat, sub pœna suspensionis a pontificalium per integrum annum exercitio, quam tulit conc. Trid. (s. 6, c. 5, *de Ref.*) contra exercentes pontificalia in aliena diœcesi. Tamen consecratio esset valida, quia est actus ordinis episcopalis. Consecratio ita reservatur episcopo ordinario, ut neque vicarius id valeat implere, etiamsi esset caractere episcopali insignitus ; ratio est, quia in generali commissione non includuntur ea quæ spectant consecrationes ecclesiarum. At notandum est quod ex declaratione Congregationis peculiaris a Summo Pontifice Leone XIII designatæ, cardinales habent jus consecrandi altaria in titulis cardinalitiis sita (25 jan. 1878).

2° Tamen plures ordines regulares ex privilegio pontificali possunt pro consecratione suarum ecclesiarum recurrere ad quemcumque episcopum, saltem quando episcopus diœcesanus, consecrationem humiliter ac trina vice postulatam, ultra quatuor menses, sine causa distulit, ex const. *Dum intra* Leon. X ; sed ecclesia quocumque modo exempta debet consecrari ab episcopo diœcesano, quando regulares exempti laudato privilegio non fruuntur. Imo, juxta plures, illud privilegium fuisset revocatum a conc. Trid. per illud decretum (s. 6, c. 5, *de Ref.*) quo generatim prohibuit exercitium pontificalium sub pœna suspensionis. Sed alii multi negant privilegium regularium fuisse revocatum a conc. Trid. (Vide Bened. XIV, *Syn. diœc.*, l. XIII, c. 15.). Abbas vere nullius posset sine privilegio pontificali vocare quemcumque episcopum ; nam est quasi episcopus in suo territorio.

3° Consecratio ecclesiæ ab episcopo committi nequit simplici sacerdoti, ut decrevit Bened. XIV in const. *Ex tuis precibus*. Ratio est, quia consecratio est actus ordinis episcopalis ; porro

ejusmodi actus delegari nequit ab episcopo, ut constat ex c. 9 *de Consecr. eccl.* Nec valet consuetudo contraria qua se tueri possent episcopi. At obscura est quæstio de validitate consecrationis factæ a simplici sacerdote ex delegatione episcopali: consecratio illa de se videtur invalida, etsi aliquando *misericorditer toleretur*, ut legimus in c. 9 h. t. Sed aliud est de benedictione ecclesiæ: hæc enim simplici sacerdoti committi potest, quia non est alligata ordini episcopali, sicut consecratio: ita omnes CC. Facultate benedicendi suas ecclesias gaudent omnes prælati regulares, ut monet Ferraris, vº *Ecclesia*, a. 4, n. 8.

4º Summus Pontifex potest consecrationis munus simplici presbytero committere, ut declarat idem Bened. XIV in cit. const.

IV. De modo consecrandi ecclesias.

1º Generatim ritus consecrandæ ecclesiæ servandus est, prout præscribitur in Pontificali Romano, et consistit in signatione et unctione parietum cum oleo sacro. Substantialis ergo ritus consistit in liniendis sacro chrismate duodecim crucibus insculptis vel depictis in parietibus, cum prolatione verborum correspondentium: unde si episcopus post illum ritum ita viribus deficeret, ut non posset perficere consecrationem, functio esset per alium continuanda; si vero ante prædictam unctionem deficeret, tota consecratio esset iteranda (S. Congregatio Rituum 12 april. 1614).

2º Speciatim præscribitur ut consecratio fiat inter missarum solemnias, prout videre est can. *Omnes basilicæ*, 3, *de Consecr.*, dist. 1. Hinc episcopus peccat, si absque celebratione missæ ecclesiam consecrat, ut docent communiter CC. Tamen consecratio remanet valida: episcopus nequit alteri committere celebrationem hujus missæ, nisi de consensu Summi Pontificis. At hæc licentia, ut advertit De Angelis (h. t. n. 3), potest præsumi, quando consecrans nimis est defatigatus, quod quasi per episcopiam indicat Pontificale Romanum.

Decet ut consecratio fiat die dominico aut festo; sed de jure potest omni tempore et quolibet die.

3º In ecclesiæ consecratione, poni in illa debent reliquiæ: nam eas requirit Pontificale Romanum; et idem videtur colligi ex

can. 26 *Placuit*, et can. 24 *de Consecr.*, dist. 1. Imo nonnulli CC. putant hoc esse de substantia consecrationis; sed alii negant, licet in hac collatione reliquiarum gravem agnoscant obligationem pro episcopo consecranti. In praxi ergo necesse est ut ponantur reliquiæ.

4° Notandum est quod ecclesia auctoritate episcopi erecta, potest simpliciter *benedici*; consecratio enim non requiritur nisi quoad ecclesias cathedrales et parochiales, ut antea monuimus, ex præscriptione Bened. XIII in conc. Rom., tit. XXV, c. 1.

Sed differunt consecratio et benedictio, non solum in ritu et cæremoniis, sed etiam in effectu: quia consecratio inhæret parietibus, quibus dirutis, perit; e contra benedictio inhæret pavimento, et dirutis parietibus, manet, nisi ecclesia auctoritate episcopi fuisset diruta, sine spe reædificationis: ita communiter DD.

V. De iteratione consecrationis.

a) Regulariter iterari non potest, ut constat ex variis textibus juris, v. g. ex cap. 6 h. tit., et consensu DD. Deinde sufficienter colligitur ex natura rei, quia consecratio est deputatio ad cultum de se perpetuum, non secus ac ordo. Tamen sunt exceptiones:

1° Si in consecratione non fuit adhibita debita forma a Pontificali Romano præscripta: quia aliquid non fieri vel non rite fieri paria sunt.

2° Si ignoraretur vel dubitaretur, an ecclesia consecrata fuerit; quia consecratio est factum, et ideo non præsumitur, sed probari debet: idem fere dicendum est ac de iteratione baptismi. Speciatim consecratio probatur sive ex instrumentis, sive ex inscriptionibus in ecclesia factis, sive ex crucibus quæ in parietibus depictæ remanerent, quales fieri solent dum consecratur ecclesia, sive etiam ex unico teste oculari, vel etiam, juxta multos, auriculari: quia in re quæ nulli affert præjudicium, imperfectæ probationes sufficiunt. Deficientibus his probationibus et conjecturis, ecclesia de novo consecrari debet: ita communiter DD. Sed cathedrales antiquæ in dubio censentur consecratæ, et dicenti contrarium incumberet onus probandi.

b) Iterari debet in casu *exsecrationis*. 1° Ecclesia exsecratur, quando ex toto vel secundum majorem partem simul destructa fuit, licet ex eadem materia reædificetur : colligitur ex c. 24, dist. 1, *de Consecr.*; nam in tali casu, nec moraliter nec physice censetur esse eadem ecclesia. Exsecraretur etiam si crusta interior majori ex parte tollatur et abradatur, ut communiter docent CC. : ratio est, quia consecratio consistit in exteriori parte seu superficie parietum, qui chrismate liniuntur et in quibus crucis signum apponitur.

2° Si parietes ecclesiæ successive repararentur, ita ut nunquam major pars destruatur, probabilius non esset de novo consecranda : ita communis sententia contra plures. Ratio est quia, quamvis ex nova materia paulatim a primis fundamentis reficiatur, non ideo desinit esse eadem ecclesia ; sicut patet de legione militum, quæ eadem legio dicitur, quamvis militibus deficientibus novi substituantur. Deinde, dum ecclesia paulatim et successive reficitur, magis dignum attrahit ad se minus dignum, et major pars minorem, juxta reg. XLII juris in 6° : accessorium naturam sequi congruit principalis. Benedictio non est tanquam quid materiale adhærens physice talibus partibus parietum, sed quid morale efficiens totam ecclesiam. Qua de causa sufficiet, in hoc casu, si nova pars aquæ benedictæ aspersione exorcizetur, ut docent communiter DD.

3° Si minor pars ecclesiæ, v. g. tectum, corruat, parietibus adhuc illæsis, ecclesia non indiget nova consecratione, ut constat ex c. 6 *de Consecr. eccl.*

4° Tandem quando ecclesia ampliatur, si nova pars addita sit minor veteri remanente, non indiget nova consecratione, sed sufficit quod nova pars aquæ benedictæ aspersione exorcizetur : seu idem dicendum ac in primo casu, cui hic tertius est fere identicus.

SECTIO II.

De pollutione ecclesiarum et earundem reconciliatione.

I. De pollutione ecclesiarum.

a) *Natura et effectus pollutionis loci sacri*. 1° A parte rei ac physice loquendo, ecclesia, cum sit res sancta, nequit profanis

et turpibus coinquinari; unde etiam postquam polluta fuit turpibus actibus, suam sanctitatem conservat. Sed quia in morali hominum æstimatione indecens reputatur quod in tali loco sceleribus atque indecentibus inquinato, hostia immaculata offeratur et alia divina celebrentur, fit ut ecclesia censeatur polluta et reconciliatione indigeat.

Igitur pollui in genere tunc ecclesia dicitur, quando manente integra illius forma et consecratione, si illam habuit, in ea aliquid accidit quod in fidelium animis generat horrorem: exinde in tali ecclesia SS. canones prohibuerunt divina celebrari, donec sacris ritibus reconciliata fuerit.

2° *Effectus* præcipuus pollutionis est quod in ecclesia polluta, donec reconcilietur, non possint celebrari divina. Qui tamen celebraret, non incurreret irregularitatem vel censuram, licet mortaliter peccet, quia in jure nulla reperitur pœna. Habetur hoc discrimen inter ecclesiam interdictam et ecclesiam pollutam, quod celebrans in ecclesia interdicta, violat censuram interdicti, et sic incidit in irregularitatem: dum celebrans in ecclesia polluta nullam violat censuram. Sed quæritur

b) *Utrum aliquando liceat celebrare in ecclesia polluta?* Sunt plures casus in quibus sacerdos posset celebrare in ecclesia polluta:

1° In casu necessitatis pro viatico, si alia non esset ecclesia in qua celebrari possit; generatim requiritur consensus episcopi, si haberi potest: colligitur ex can. 11, 12, *de Consecr.*, dist. 1.

2° Si, sacerdote celebrante, violatur ecclesia post canonem; si vero ante canonem, debet dimitti missa incœpta (Rubr. Miss. Rom., tit. *de Def.*).

3° Si reconciliatio ecclesiæ tam cito fieri commode nequeat, poterit episcopus, juxta plures CC., dispensare ut celebretur in hac ecclesia, saltem quando divina fieri nequeunt in aliquo oratorio cum altari portatili. Ratio hujus sententiæ est, quia episcopus in casu necessitatis ad evitandum grave damnum spirituale vel temporale potest dispensare in jure positivo, et alias hæc dispensatio tollit periculum scandali vel admirationis in populo.

c) *Quinque modis polluitur ecclesia.* 1° Sepultura cujusvis infidelis, pueri vel adulti, nondum baptizati, ex can. 27, 28, *de Con-*

secre., dist. 1. Ratio est, quia ab ecclesiis infideles repelluntur vivi, et proinde repelli debent mortui, juxta regulam : « Quibus non communicamus vivis, neque mortuis communicare debemus. » Hoc proinde intelligi debet etiam, saltem juxta rigidiorē sententiam, aliis refragantibus, de catechumenis vel de infantibus parentum fidelium nondum baptizatis, nisi in utero matris defuncti, cum matre sepeliantur : hoc ultimo casu non polluitur, quia conjuncti vi charitatis separari, ne in sepultura quidem, debent. Corpus defuncti infidelis foras projici debet antequam ecclesia reconcilietur, ut constat ex cit. can. 28.

2° Sepultura fidelis excommunicati vitandi, seu nominatim denunciati, ut jam dictum est in tit. *de Sepulturis*. Sed non polluitur sepultura hæretici notorii vel interdicti, quia non tene-mur in vita hunc hæreticum vitare.

3° Homicidio voluntario et injusto intra ipsam ecclesiam perpetrato : ex c. 4, h. tit. Sufficit ut quis vulnus lethale acceperit in ipsa ecclesia, etiamsi non moriatur in ea : ita communiter DD. Violaretur etiam per mortem reo illatam in ecclesia ex sententia judicis, quia licet mors illa non sit injuriosa reo mortem merito, est injuriosa loco sacro. Sed si casu fortuito vel ab amente, furioso vel ebrio aliquis occideretur, ecclesia non pollueretur, quia non est homicidium voluntarium.

4° Gravi vulnere inflicto cum copiosa sanguinis effusione, ex c. 4 h. tit. et un. eod. tit. in 6°. Requiritur ergo vulnus grave et effusio sanguinis, et ideo sola percussio gravis non sufficeret ut ecclesia censeatur polluta ; nam lex pœnalis est stricte interpretanda. Deinde lex etiam supponit copiosam effusionem sanguinis : sic v. g. effusio sanguinis e naribus pugno causata nunquam violat ecclesiam ; tamen aliqui contradicunt in casu quo majores quatuordecim annis graviter percutientes sanguinis effusionem e naribus causant.

Tandem necesse est ut percussio et effusio sanguinis locum habeant in ipsa ecclesia, non vero in porticu vel turri ; sed si percussio facta esset in ecclesia et effusio sanguinis extra, juxta communiorem sententiam violaretur ecclesia ; secus si percussio extra et effusio intra ecclesiam accideret.

5° Fornicatione vel alia voluntaria seminis humani effusione intra ipsum corpus ecclesiæ facta, modo notoria sit notorietate

facti vel juris (cap. un. h. t. in 6°, et c. 5 *de Adult.*). Animadvertendum est generatim quod ob nullum occultum delictum ecclesia polluitur: ita communiter DD. qui hoc eruunt ex variis textibus juris, et ex ratione intrinseca, quia pollutio non sumitur materialiter, sed in existimatione hominum seu veluti ex fama perditā.

d) Notandum est quod cœmeterium iisdem modis polluitur quibus ecclesia. Sed ulterius quærendum est, utrum polluta ecclesia polluitur cœmeterium, et vicissim?

1° Si cœmeterium contiguum sit ecclesiæ, polluta ecclesia, polluitur etiam cœmeterium; non tamen vicissim: ratio est, quia cœmeterium est accessorium ecclesiæ; porro accessorium sequitur principale; principale non sequitur accessorium. Hinc, si cœmeterium pollutum sit per pollutionem ecclesiæ, per istius reconciliationem etiam ipsum reconciliatur: constat ex c. un. h. t. in 6°, et communi sententia DD.

2° Si cœmeterium remotum sit ab ecclesia et sejunctum, polluta ecclesia non polluitur, ut constat ex facto separationis; quando polluitur, iisdem ritibus quibus ecclesia, reconciliandum est.

3° Si duo sunt cœmeteria quæ sibi cohærent, sed intermedio pariete sejunguntur, tunc violato uno alterum non violatur, etiamsi aditus pateat ab uno ad alterum per portam intermediam: constat ex cit. cap. in 6°. Ratio est, quia paries intermedius divisionem inducit.

e) Effectus violationis seu pollutionis ecclesiæ sunt duo:

1° Primus est quod ecclesia polluta non potest consecrari antequam reconcilietur et pollutionis causa amoveatur (cap. 27 et 28, dist. 1, *de Consecr.*, etc.).

2° Secundus est quod in ecclesia polluta non possunt nec divina officia, nec missa celebrari, ut jam antea monuimus, nec defuncti sepeliri.

II. Reconciliatio ecclesiæ pollutæ, vel cœmeterii.

a) Quando ecclesia aliquo ex præfatis modis polluitur, debet, quamprimum fieri potest, reconciliari, ut colligitur ex cap. fin. h. tit., ubi ratio additur: «Ne divinæ laudis organa suspendantur.» Sed quoad modum reconciliationis, distinguendum est inter ecclesiam nondum consecratam et consecratam.

1° Si ecclesia, cum polluta fuit, solummodo benedicta esset, seu nondum consecrata, reconciliari potest per simplicem sacerdotem aspersione aquæ benedictæ, etiam licentia episcopi non exspectata, ut docent multi (Schmalzgrueber, Reiffenst., Ferraris, etc.) et eruere conantur ex cap. fin. h. tit. : « Aqua protinus exorcizata lavetur. » Tamen sat communiter DD. hodie tenent contrariam sententiam, quæ exigit licentiam episcopi : hoc videtur fundari in Rituali Romano, quod declarat hanc reconciliationem fieri cum aqua lustrali per sacerdotem delegatum ; deinde S. Congreg. Rit., die 9 febr. 1608, hoc decretum edidit : « Simplex reconciliatio ecclesiæ seu cœmeterii non consecrati potest committi presbytero in dignitate constituto ; et ad eam peragendam independentem ab episcopo, requiritur privilegium apostolicum. » Tamen delegari potest sacerdos simplex, seu in dignitate non constitutus, ut constat ex Rit. Rom. et ex praxi. (Vide Giraldis, *op. cit.*, p. I, sect. 603.)

2° Si consecrata fuit, reconciliari debet a proprio episcopo, vel, de ejus licentia, ab episcopo extraneo, prout habetur in cap. 9 h. tit. Sed episcopus delegare nequit simplicem sacerdotem ad reconciliandam ecclesiam pollutam, si hæc ecclesia fuit consecrata ; quia reconciliatio, non secus ac ipsa consecratio, est actus ordinis episcopalis, quem episcopus demandare nequit clericis inferioris ordinis. Contraria praxis dicenda est corruptela, ac proinde nequit constituere consuetudinem legitimam.

3° Ex commissione vel privilegio Papæ, potest reconciliatio ecclesiæ consecratæ fieri a simplici sacerdote. Constat ex supra dictis de consecratione. Hæc reconciliatio fit cum aqua cui admiscuntur cineres et vinum (c. 4 h. t.); quæque benedictio fit cum forma statuta in Pontificali Romano.

Idem dicendum est de reconciliatione cœmeterii ac de reconciliatione ecclesiæ, nimirum cœmeterium solemni ritu consecratum nequit reconciliari nisi ab episcopo, vel sacerdote cum licentia Sedis Apostolicæ.

4° Ecclesia polluta non reconciliatur sola celebratione missæ, ut plures volunt ex quibusdam textibus male intellectis. Ratio est, quia in jure præscribitur modus reconciliandi ecclesiam pollutam : porro nulla fit mentio reconciliationis per missæ

celebrationem ; deinde, si valeret hic modus, simplex sacerdos semper posset reconciliare ecclesiam pollutam.

SECTIO III.

**De consecratione altaris, calicis, campanæ et aliorum
quæ in sacrificio missæ adhibentur.**

§ I. De altari.

I. Varietas, materia et forma altaris.

a) Altaria sunt duplicis generis, videlicet fixa et portatilia : *fixa* dicuntur quæ stabilia sunt, seu alicui loco immobiliter affixa sunt, et ut basi conjuncta consecrantur ; cujusmodi altaria ordinarie sunt in ecclesiis. Ex declaratione S. Congr. Rit. 19 sept. 1665, altare majus pro ecclesia consecranda debet omnino esse fixum, et simul consecrari cum ea : consecratur totum altare et in qualibet parte mensæ illius potest sacrificari. *Portatilia* seu mobilia sunt quæ, pro commoditate vel necessitate sacerdotis aut aliorum, hinc inde moveri et portari possunt ac solent, atque ut mobilia seu a basi sejuncta consecrantur. Tamen consecrari possunt ut altare fixum altaria portatilia omni ex parte lapidea, si ita ordinata sunt, ut tabula lapidea super stipitem itidem lapideum ex utraque parte reponatur, seu omni ex parte stipitibus adhæreat (S. Congr. Rit. 20 dec. 1864). Ad sacrificium celebrandum, altare quodcumque sufficit, quia tam portatile quam fixum verum altare est. Sed esset gravissimum peccatum celebrare sine altari consecrato : seu juxta can. 19, 28, 30, 31, *de Consecr.*, dist. 1, cap. 5 huj. tit., esset gravissimum sacrilegium.

b) *Materia et forma altaris.* 1° Altare debet esse *lapideum*, saltem quoad superiorem partem, super quam reponitur SS. Eucharistia, ut constat ex cap. 31, *de Consecr.*, dist. 1 ; altare designat sepulcrum Domini, quod lapideum erat. In prioribus Ecclesiæ sæculis, seu ante tempora S. Silvestris Papæ, erant lignea, ad instar mensæ in qua institutum fuit SS. Eucharistiæ sacramentum. Ex consuetudine recepta, et ex declaratione S. Congr. Rit., 17 januar. 1843, prædictum altare lapideum ex uno integro lapide constare debet, non ex pluribus lapidibus

colligatis; sic aptius unitas personæ quæ in Christo est, repræsentatur. Nihilominus Benedictus XIV concessit sacerdotibus latinis in Russia Polonica degentibus ut, deficientibus altaribus lapideis celebrare valerent super antimensiis Ruthenorum, servato ritu latino : antimensia illa sunt lintei quidam benedictione episcopali consecrati.

2° *Figura* altaris debet esse quadrangularis, tanquam accommodatior ad sacrificium peragendum et juxta antiquissimum Ecclesiæ usum.

3° Debet esse tantæ *magnitudinis*, ut super eo commode collocari possit calix cum patena; tamen, juxta plures, sufficeret ut in eo major pars calicis et patenæ collocari possit, absque periculo dilabendi.

4° *Sepulcrum* et sigillum omnia altaria habere debent, id est, cavitatem aliquam in qua reliquiæ sanctorum recludantur. Istæ reliquiæ debent esse martyrum, ut constat ex declaratione S. Congr. Rit. 6 oct. 1837; sed cum his permittuntur reliquiæ confessorum, maxime cum plurium sanctorum reliquiæ sint ponendæ, ut monet Gardell. (n. 4593). Deinde pars corporis reponi debet, non vestis aut aliquid hujusmodi. (Vide Gardell., *loco cit.*) Lapis quo clauditur sepulcrum, dicitur sigillum; cœmento benedicto firmatur lapis super sepulcrum, ut legimus in Pontif. Rom.; igitur, sigilli nomine non venit sigillum episcopale cera hispanica impressum super sepulcrum; hæc impressio sigilli episcopalis ignota est ipsi S. Congreg. Rit., ut patet ex resp. 2 martii 1837. Sed an ejusmodi reliquiarum repositio sit de essentia consecrationis altarium, antiquiores TT., ut Suarez, Lugo, Vasquez, cum plerisque canonistis, communiter negabant, et Ferraris, voce *Altaris*, n. 14, 17, varia affert argumenta tum ex auctoritate quorundam antiquorum missalium in quibus legitur : « Si reliquiæ non fuerunt in altari, omittatur illa particula orationis : *Oramus te, Domine, per merita sanctorum quorum reliquiæ*, » etc., tum ratione ex illius repositionis significatione desumpta.

Plures tamen recentiores affirmant illam repositionem esse necessariam et de essentia consecrationis, quia ex variis declarationibus SS. Congreg. constat violatione sepulcri et extractione reliquiarum exsecrari altare; ergo reliquiæ censentur de

essentia consecrationis. (Giraldi fuse hoc probat in loco supra citato, sect. 609.)

c) *A quo consecranda sint altaria?* 1° De jure communi, altaria consecranda sunt ab episcopo, non a simplici sacerdote, ut constat ex cap. 5, h. tit. et ex Pontif. Rom. Ratio est, quia consecratio illa est actus ordinis episcopalis. Sed

2° Potestas consecrandi potest a S. Pontifice committi simplici sacerdoti; seu generatim idem dicendum est de consecratione altaris ac de consecratione ecclesiæ.

II. Exsecratio et pollutio altaris.

a) Exsecratur altare tam fixum quam mobile: 1° quando tabula consecrata fuit *enormiter fracta* (c. 3 h. t.). Porro dicitur enormiter fracta, si mensa superior seu lapis superpositus qui sigillum continet, nempe lapis ipse altaris, ita frangatur, ut calix cum patena secundum majorem sui partem in eo stare non amplius queat: constat ex cap. h. tit. Imo, juxta plures, amitteret suam consecrationem, si pars detracta contineret unam ex lateralibus crucibus ab episcopo specialiter consecratis: hoc eruitur ex declaratione S. Congr. Rit. 6 oct. 1837, in qua agitur de fractione lateralis partis, quin mentio fiat de fractione sepulcri. Tamen communis sententia antiquorum CC. erat negans; in praxi, dubii solutio remitti debet arbitrio episcopi, ac interim abstinendum est a celebratione missæ super altari dubie consecrato, nam sacerdos se exponeret periculo celebrandi in loco non sacro.

2° Exsecratur altare fixum, quando mensa consecrata amoveatur ab inferiori structura, seu a basi cui est affixum, vel a columnis quibus innititur (cap. 1, 3 h. tit.). Sed si cum basi de loco in locum transferatur, non amittit suam consecrationem, ut monent communiter DD. (Vide Giraldi, *loco cit.*) Evidens est altare portatile non exsecrari, quando separatur a ligno vel lapide cui est inclusum, quia ex natura sua est mobile. Tamen si in ligno vel lapide ubi est inclusum, locus reliquiarum repositus fuisset, separatione facta, altare portatile exsecraretur: ita communiter DD., et alias constat ex dicendis de fractione sepulcri.

3° Tandem quando frangitur et removetur sepulcrum alta-

ris, seu locus in quo sacræ reliquiæ continentur, ac proinde sigillum quo sepulcrum clauditur. Antiquiores canonistæ sat communiter negabant; sed contraria sententia videtur firmata pluribus declarationibus S. Congr. Rit. (3 mart. 1623, 29 nov. 1696, 6 dec. 1696, 23 maii 1835). Tamen sola fractio sigilli, modo sepulcrum non fuerit fractum, non exsecrat altare, ut constat ex declar. S. Congr. Rit. 22 sept. 1848. Sed si sigillum ita fractum fuisset, ut non amplius constet de authenticitate reliquiarum, licet observatæ inveniantur, altare esset denuo consecrandum (S. Congr. Rit. 23 maii 1847, 23 sept. 1848, apud Herdt, qui fuse de hac re disputat).

Notandum est quod exsecratione ecclesiæ non exsecratur altare et vicissim, ut docent omnes ex c. 1 h. t. Ratio est, quia et ecclesiæ et altaris consecratio stat per se principaliter, nec una alterius est accessoria; ergo tametsi una propter defectum aliquem moraliter intereat, potest tamen persistere altera. Sed aliter dicendum est de

b) *Pollutione*; nam 1° altari polluto ecclesia polluta censetur, et polluta ecclesia, censentur polluta omnia altaria fixa ibidem existentia. Ratio est, quia pollutio afficit totum corpus interius ecclesiæ et in eo contenta indivisibiliter, adeoque quocumque in loco contingat; consecratio vero solos parietes aut altare afficit, et ideo exsecrari ecclesia potest, quin exsecratur altare, et vicissim.

2° Idem dicendum est de pollutione et reconciliatione altaris ac de pollutione et reconciliatione ecclesiæ.

§ II. *Aliarum rerum ad ecclesiam vel missam spectantium consecratio.*

I. Calices et patena.

a) 1° *Materia prohibita*. Sancta mater Ecclesia prohibuit, saltem post priora sæcula, ne calix et patena conficerentur sive ex ligno (can. 45, dist. 3), ne sacer sanguis per poros imbibatur; sive ex vitro vel crystallo, propter fragilitatem (can. 45 cit.); sive ex ære, cupro, vel aurichalco, eo quod materiæ istæ propter æruginem vomitum provocant (id. can.); sive denique ex lapide. Tamen, juxta plures, posset confici ex gemma, quæ

non minus pretiosa est auro et argento; supponitur quod non sit periculum ut effringatur, vel sacras species imbibat.

2° *Materia requisita vel licita.* Sequitur ex dictis, quod materia calicis et patenæ apta sit aurum vel argentum: quanto pretiosius est corpus et sanguis Domini, tanto pretiosiora esse debent vasa in quibus asservantur. In rubr. Miss. Rom. legimus: « Calix debet esse aureus vel argenteus, vel saltem habere cuppam argenteam intus inauratam; » in hoc ultimo casu, pes esse potest ex qualibet materia solida et munda.

Permittuntur etiam calices ex aluminio non puro, sed aliis metallis validioribus commixto, attenta paupertate ecclesiæ; sed requiritur ut cuppa calicis et patena in tota superficie argento prius et deinde auro, in partibus a rubrica requisitis, obturentur: ita S. Congreg. Rit., 9 dec. 1866. In altera declaratione, distinctissime indicatur modus inaurandi calices ex aluminio confectos.

An adhiberi possint calices et patenæ ex ære, aurichalco vel stanno, quando deaurantur, dubium est, ut monet S. Ligorius (*Theol. mor.*, l. VI, n° 370); verius negandum est, ex verbis rubricæ supra relatis: certo est materia *dubie* consecrata.

3° Ex analogia destinationis et ex *Cærem. episc.*, l. II, c. 3, colligitur quod pyxis et lunula ostensorii ex eadem materia confici debent ac calices et patenæ.

b) Consecratio calicis et patenæ. 1° Debent esse consecrata ritu et precibus ab Ecclesia præscriptis, ut adhiberi in missæ sacrificio possint. Nec sufficeret quod in illis, nondum consecratis, oblatum fuerit sacrificium missæ, quia contactus sacrarum specierum non est juridica deputatio et ordinatio ad sacrificium: ita hodie communis omnium sententia.

2° Hæc consecratio fieri debet ab episcopo, qui facultatem consecrandi nequit committere simplici sacerdoti. Sed simplices sacerdotes ex privilegio apostolico hac facultate gaudere possunt; sic abbates vel prælati regulares qui usum pontificalium habent, ex tali privilegio solent calices consecrare, sed pro suis ecclesiis tantum, non vero pro aliis, ut constat ex declaratione S. Congreg. Rit. 27 sept. 1659. Tamen consecratio pro aliis facta esset valida, licet illicita.

3° Notandum est quod pyxis et lunula ostensorii non conse-

crantur, licet benedici possint, non secus ac paramenta. Eadem requiritur et sufficit potestas.

c) *Quomodo amittatur consecratio calicis et patenæ?* Generatim per *amissionem formæ*: quod contingit 1° per notabilem fractionem, licet illa fractio de facili possit refici; quando semel ex fractione calix factus est ineptus ad suum usum, exsecratur; v. g. si foramen, quantumvis exiguum, factum esset in parte inferiori calicis.

2° Si pes calicis a cuppa per fractionem abrumpatur, calix amittit etiam consecrationem; quod intelligi debet, si pedem non mobilem habeat; nam si calix tornatilis sit, et pes a cuppa separabilis ex natura sua, iste calix, etiam post separationem pedis sui, consecrationem retinet, cum sola cuppa in tali calice consecratur.

3° Quando calices et patenæ de novo inaurantur. Olim erant duæ sententiæ apud canonistas, quia alii existimabant consecrationem esse præcipue in superficie, alii autem in toto calice vel tota cuppa, cujus major pars consecrata debet ad se trahere minorem non sacram. Sed S. Congr. Rit., 14 jun. 1843, sustulit difficultatem et declaravit requiri novam consecrationem. Sed quando diuturnitate temporis exterior deauratio absumpta est etiam totaliter, calix et patena non exsecrantur: ita communis sententia contra aliquos. Ratio hujus sententiæ est, quia non solum aurum quo calix vel patena inauratur, sed totus calix et patena consecrantur; porro major pars trahit ad se minorem. Sed alii respondent partem principalem in calice et patena esse aurum, quia sola superficies aurata immediate tangit corpus et sanguinem Christi. Verum disputatio illa est supervacanea, eo quod non liceat celebrare cum vasis quæ longo usu inaurationem amiserunt.

II. Campanæ.

a) Campanæ benedici seu consecrari debent, antequam in campanile transferantur, ut constat ex Pontif. Rom., tit. *de Benedictione campanæ*. Verbum *debet*, quod adhibetur, necessitatem importat. Confirmatur, quia ex declaratione S. Congr. Rituum 5 jul. 1614, episcopus prohibere potest, ne campanæ nondum benedictæ pulsantur, tum quia regulares cogi possunt ab epi-

scopo ad deponendum de campanili campanas, si ibi non benedictas appenderunt : ita S. Congr. Reg., 17 jan. 1614. Sed campanæ quæ solum deserviunt profanis usibus, non possunt benedici solemni illo ritu : colligitur ex responsione negativa S. Congr. Rit. 17 sep. 1822, quoad campanas quæ adhiberentur pro horologiis publicis ad horas indicandas ; deinde sufficienter constat ex variis ritibus adhibitis, qui indicant deputationem ad usum religiosum.

b) Campanas 1° *solus episcopus* benedicere potest, quia ubi in consecratione intervenit unctio, hæc consecratio est ordinis episcopalis ; porro unctio campanæ fit cum sacris oleis. Constat ex Pontif. Rom. et ex variis declarationibus SS. Congr. Rom. quoad delegationes. Sequitur

2° Quod episcopus sine speciali Papæ licentia nequeat committere simplicibus sacerdotibus benedictionem campanarum (S. Congr. Rit., 19 apr. 1687). Sed episcopo petenti facultatem delegandi simplices sacerdotes pro ejusmodi consecratione, indultum datur ad quinquennium a Sede Apostolica, ut constat multis exemplis. Sed

3° Simples sacerdotes qui ex indulto apostolico habent facultatem benedicendi campanas, nequeunt aliis benedictionem delegare, nisi hoc illis expresse concedatur (S. Congr. Rit. 1 sept. 1703).

4° Abbates alique prælati usum pontificalium habentes, gaudent privilegio benedicendi campanas (S. Congr. Rit. 5 apr. 1620), dummodo id faciant pro solo usu suarum ecclesiarum, ut pluries censuit S. Congr. Rit., et signanter 27 sept. 1619.

c) *Usus campanarum benedictarum*. 1° Usus expresse indicatur a glossa in cap. un. de *Off. cust.*, extrav. comm., duobus his versibus :

Laudo Deum verum, plebem voco, congreco clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

Eosdem effectus recenset conc. Colon. II, p. IX, c. 14, et alios commemorat : « Benedicuntur campanæ, inquit, ut earum sonitu territi dæmones statim discedant, et ut repellantur procul hostiles exercitus, et ut fragor grandinum, procellæ turbinum, impetus tempestatum et fulgurum, infesta tonitrua et

ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum et aereæ tempestates prosternantur. » Generatim ergo non pulsantur, nisi ad usus sacros vel bonos.

2º Ex hac enumeratione sequitur, quod non licet regulariter pulsare campanas consecratas, ut convocetur populus ad arma, saltem extra casum necessitatis, vel ad designanda supplicia reorum. Ex declaratione S. Congr. Rit. 12 jun. 1660, campana illa quæ in damnatorum suppliciis exsequendis pulsari solet, nunquam in usum ecclesiæ adhiberi potest.

Tamen pulsari possunt ad usus profanos ad quos non sequuntur effectus sanguinis, præsertim si communitalis expensis constructæ sunt, quamvis hæc tale jus non sibi reservasset (S. Congr. Episc. 31 jan. 1889) : sic solent pulsari ad ingressum principis, ad incendium, ad inundationem, pro victoria contra hostes reportata, etc. Requiritur tamen licentia ordinarii semel petita pro semper; hæc proinde non est iteranda toties quoties campanæ pulsandæ sunt.

3º Notandum quod ex cap. 10 *de Privilegiis*, non debent suspendi in oratoriis privatis, sed tantum in ecclesiis et oratoriis publicis; optat S. Carolus ut ad minus duæ campanæ sint in ecclesiis parochialibus; ex altera parte, juxta extrav. 1 *de Off. cust.*, una tantum suspendi potest in ecclesiis mendicantium, cui juri prævalet fere ubique consuetudo contraria.

III. Vestes sacræ et paramenta.

a) *Materia et forma eorum.* 1º Vestes sacræ, quæ sunt superpelliceum vel rochetum, amictus, alba, cingulum, manipulum, stola, casula seu planeta, etc., non debent fieri ex vestibus mulierum, ut monet glossa in c. 43 *de Consecr.*, d. 1, et docent multi CC. contra plures alios quorum sententia prævaluit. Debent confici ex materia decenti; sed planetæ, stolæ, manipula non possunt confici ex tela linea vel gossypio (vulgo *percale*), neque ex lana coloribus præscriptis tincta, ut declaravit S. Congr. Rit., 23 sept. 1837, 28 jul. 1881, tandem neque ex vitreis telis, ut constat ex altera declaratione data anno 1847.

2º Mappæ, corporalia, pallæ et purificatoria possunt et debent confici ex lino vel ex cannabe, ut constat ex decreto S. Congr. Rit. 15 mart. 1848; idem dicendum de mappis, albis et amic-

tibus, qui confici nequeunt ex gossypio, ut decrevit Pius VII, die 15 maii 1819, licet prohibitio sit minus rigida quam pro corporalibus, pallis et purificatoriis; nam priora sic prohibita adhiberi possunt, usquedum consumantur, sed non possunt renovari; secunda autem nullo modo adhiberi queunt. Licet decreta nihil statuunt de rochetto et superpelliceo, tamen regulariter confici deberent ex eadem materia quam alba, cujus usum supplent. Quoad pallam, notandum est quod ex decreto S. Congr. Rit. 10 jan. 1852, permittitur seu toleratur palla panno serico in parte superiori cooperta, dummodo pars inferior ex lino vel cannabe sit confecta.

3° Cingulum potest esse sericum et coloris paramentorum; sed congruentius est, quod sit lineum et album, ut declaravit S. Congr. Rit., 22 jan. 1704. Calix tegi debet velo serico, juxta præscriptionem rubricæ Miss. Rom., etiamsi paramenta sint argentea vel aurea.

4° Extremitates albæ, rochetti, superpellicei, purificatorii, pallæ, corporalis et mapparum texto denticulato circumduci possunt; sed in fimbriis et manicis albarum et aliarum vestium sub velo transparenti fundum rubrum mittere non licet: ita S. Congr. Rit., 17 aug. 1833.

5° Color paramentorum adhibendus præscribitur in rubrica Missalis, et est quintuplex, ad exclusionem coloris flavi, vel cærulei, ut declaravit S. Congr. Rit., 23 sept. 1837. Color aureus, juxta quosdam, æquivaleret omni colori; sed a S. Congr. (1) repellitur, non secus ac color flavus; unde necesse est ut in indumentis aureis color proprius diei prævaleat; tamen hodie receptum est ut adhibeatur color aureus pro albo et rubro colore. Deinde hæc paramenta debent esse unius coloris, vel saltem unus color in eis prævalere debet, ita ut eadem paramenta pro pluribus coloribus inservire non possint (S. Congr. Rit., 18 dec. 1829, 12 nov. 1864, 7 apr. 1832). Tamen episcopus indulgere potest ut in ecclesiis pauperibus adhibeantur paramenta diversi coloris, usquedum eadem consumantur (S. Congr. Rit. 19 dec. 1829, 23 maii 1846).

b) Benedictio paramentorum. — 1° Quæ paramenta sint be-

(1) Sacra Congr. Rit., 20 mart. 1851, declaravit « Paramenta coloris aurei non possunt annulari vice coloris albi, videlicet ac rubri ».

nedicenda? De præcepto benedici debent corporale, amictus, alba, manipulus, stola et casula (rubr. Miss. Rom.). Ratio est, quia sacerdotes debent sacrificium missæ celebrare cum vestibus sacris seu benedictis.

Quoad cingulum, pallam et mappas, nulla reperitur specialis præscriptio; tamen juxta communioem sententiam, debent benedici, quia etiam ordinantur per se ad SS. sacrificii celebrationem.

Nulla est obligatio benedicendi pluviale, dalmaticam, tunicellam, superpelliceum et rochetum, licet possint benedici.

Tandem purificatorium non debet benedici, ut declaravit S. Congr. Rit., 7 sept. 1816; idem dicendum est de bursa, velo calicis, antependio et manutergio.

2° *A quo sint benedicenda?* Sacræ vestes jure ordinario benedicendæ sunt ab episcopo.

Sed episcopus, sine indulto apostolico, nequit aliis delegare facultatem benedicendi paramenta, ut constat ex multis declarationibus S. Congr. Rit.: plusquam 15 jam affert Ferraris (voce *Benedicere*, a. 1, n. 17); signanter hoc declaratur 24 aug. 1610, 16 maii 1744.

Nec obstat quod praxi communi apud nos introductum sit, quod hæc facultas delegaretur sine pontificio indulto: nam hæc praxis minime censi debet approbata, cum Sancta Sedes soleat conferre indulta pro Gallia; imo quandoque in istis indultis, lex ipsa plus minusve directe commemoratur: v. g. in indulto Atrebat. episc., 21 jul. 1866.

Refert clar. Craisson S. Pontif. Pium IX, in audientia data pluribus episcopis et sacerdotibus Galliæ, declarasse facultatem delegandi concessam fuisse omnibus episcopis Galliæ; sed nulum in archivio cujusvis cancellariæ episcopalis existit vestigium illius delegationis generaliter concessæ, dum ex altera parte multa inveniuntur indulta particularia. Ergo sententia clarissimi auctoris nullius est momenti, ob talem declarationem male intellectam, quæ non potuit significare nisi quod S. Pontifex intentionem et voluntatem haberet concedendi indulta omnibus petentibus.

Superiores regulares possunt ex generali facultate paramenta benedicere, sed pro ecclesiis suis tantum; si nihilominus pro

aliis ecclesiis benedixerint, paramenta non essent denuo benedicenda, ut declaravit S. Congr. Rit., 27 aug. 1717; tamen peccarent superiores sic benedicentes.

3° *Quomodo amittant benedictionem?* Si sunt *lacerata*, ita ut morali existimatione usui suo inservire non possint: non sufficit ergo ad execrationem ut resarciantur; nam reparata non egent nova benedictione, saltem si materia adjuncta minor est materia priori, et remanet prior figura.

Si *amittant* formam sub qua benedicta sunt: sic alba amit-

TITULUS XLI.

DE CELEBRATIONE MISSARUM ET SACRAMENTO EUCHARISTIÆ ET DIVINIS OFFICIIS.

NOTA. 1° Consecratio altarium et ecclesarium eo principaliter dirigitur, ut ibidem digne celebratio missarum et laudes divinæ persolvantur : igitur recto ordine post consecrationem ecclesiæ sequitur de celebratione missæ et aliorum divinorum officiorum.

Paucis hunc titulum expediemus, ponendo solum ea quæ forum canonicum strictius concernunt. Plena hujus tituli doctrina haurienda est ex theologia, præsertim morali, quæ tractat sive de SS. Eucharistiæ sacramento, atque de ritibus et cæremoniis in missæ celebratione, sive de horis canonicis aliisque divinis officiis in Ecclesia fieri solitis. Rubrica huj. tit. hæc omnia complectitur, et nonnulli canonistæ in hoc loco agunt de sacramento et sacrificio eucharistico, atque de divinis officiis.

2° In superiori titulo, determinavimus ea quæ spectant ad locum in quo celebrari possint et debeant missæ : tria igitur remanent expendenda : 1° quæ sit obligatio applicandi missas ; 2° an et a quo missæ possint ad numerum minorem reduci ; tandem 3° qui teneantur ad dicendas horas canonicas.

SECTIO PRIMA.

De obligatione celebrandi et applicandi missas.*§ I. De obligatione, tempore et modo celebrandi.***I. Obligatio celebrandi.**

a) Certum est 1° nulla lege divina vel humana sacerdotem obligari ex vi ordinis, ad quotidie celebrandum ; per se tamen loquendo, valde consultum est et decens ut quotidie celebret. Dicit enim V. Beda citatus a Gabriel, et post eum ab omnibus fere canonistis : « Sacerdos non legitime impeditus celebrare omittens, quantum in eo est, privat SS. Trinitatem laude et

a, angelos lætitia, peccatores venia, justos subsidio et a, in purgatorio existentes venia, Ecclesiam speciali Christi officio, et seipsum medicina ac remedio. »

Ad an ex vi solius ordinis aliquando sacerdos ad celebrandum sub gravi teneatur? Variæ sunt sententiæ, quas referunt et se expendunt theologi : illa quæstio hic prætermittitur, ut pure theologica. Hic sufficit adnotare quod S. Congreg. Conc., sub die 23 febr. 1617, declaravit episcopum non posse sub his et censuris cogere simplices sacerdotes, non impeditos, celebrandum.

Certum est etiam parochos et alios curatos ex officio suo prædicti præcepto ecclesiastico per se vel per alios, singulis sabbatibus dominicis et festis diebus, celebrare missam, ut populus eis electus occasionem habeat implendi præceptum Ecclesiæ. stat ex conc. Trid., quod, s. 13, c. 4, refert præceptum divini quo pastores animarum tenentur « oves suas cognoscere, his sacrificium offerre », et sess. 23, c. 14, *de Ref.*, in memoriam revocat præceptum ecclesiasticum. Illud præceptum suo expendemus.

Ad sacrificandum quandoque tenentur etiam sacerdotes curati, ratione beneficii aut capellanix quam habent. obligatio determinatur a lege foundationis, seu juxta mentem fundatorum est implenda. 1º Quando fundatio quotidiana sacrificium exigit, capellanus tenetur quotidie celebrare, se vel per alios : per se, quando ex verbis foundationis conjectura capi potest quod fundator voluerit personæ imponere obligationem; per se vel per alios, quando eodem modo stat fundatorem voluisse ut in tali loco quotidie sacrificium quin personæ celebrantis mentio fiat.

Sed in primo casu, ex consuetudine introductum est, ut illis quibus quotidiani sacrificii obligatio incumbit, aliquot vacationis indulgeantur. Igitur, ex rationabili causa quæ vel sexies in anno pro se suisque celebrare possunt, dummodo nullum stipendium accipiant. Tamen S. Congr. Conc., nov. 1683, noluit numerum dierum definire quibus capellani pro aliis celebrare posset; declaravit tantum ad hoc non dari rationabilem causam. Præterea, juxta quosdam, inter alios Schmalzgr. (h. t. n. 38), unus vacationis dies in hebdo-

mada concederetur, quia « ob humanam fragilitatem, ut ipse monet, sacerdotes, præsertim sæculares, omnibus omnino diebus ad sacrificandum dispositi non sunt ».

3° Tandem tempore infirmitatis, saltem non diuturnæ, non teneretur obligationem celebrandi missas implere per alium; sed posset omittere missam, quin teneatur compensare, nisi de contraria voluntate testatoris omnino constet. Verum non consentiebant CC. quoad tempus quo posset, durante infirmitate, simpliciter omittere missam. Sed S. Congr. Conc., 4 jun. 1689 et 17 nov. 1693, diremit controversiam, assignando 15 dies.

4° Unicus admittitur casus in quo capellanus posset tandiu abstinere a celebrando missas per alium, quandiu durat infirmitas. Hoc habetur quando capellanus, ob aliquam infirmitatem, redditus est omnino impotens, et aliunde non habet unde vivat, atque ordinatus est ad titulum capellaniæ; non tenetur satisfacere per alium. Ita S. Congr. Conc., 15 febr. 1650.

II. Facultas pluries celebrandi eodem die.

a) Præter diem Nativ. Domini, ubi trium missarum celebratio cuivis sacerdoti latino permissa est, idque ad significandam triplicem Christi nativitatem, æternam in Patre cœlesti, temporalem ex Maria Virgine, et spiritualem in hominum cordibus (S. Thom., III p., q. 83, a. 2, ad 2), nemo potest bis in die celebrare, nisi in casu necessitatis, ut populus possit audire missam die festo (c. 3 h. t.). Licentia ter celebrandi in festivitate Nativitatis conceditur solis sacerdotibus ritus latini, non autem orientalibus, ut docet Bened. XIV, in epist. *In superiori*, 29 dec. 1755.

1° Olim CC. et TT. varios enumerabant casus in quibus liceret iterum sacrificare in eadem die. 1° Quoad sacerdotem jejunum : — quando ante ablutionem et post communionem, sacerdos ille admonetur de viatico infirmo alicui ministrando : quando, in die dedicationis, ecclesia magnum populi concursus non capit, et non adest nisi unus sacerdos jejunus. 2° Quoad sacerdotem non jejunum : — quando ob nuptiarum benedictionem, vel mortui sepulturam, missæ sacrificium adungi postulatur; — ob peregrinorum, processioneis, vel principis inspectatum adventum, præsertim die festo; — saltem

quando præter unam ex illis causis major aliqua necessitas accedit; — v. g. populi quærimonia vel scandalum, nisi iterum sacrificetur. Sed hodie communi omnium suffragio in his casibus non liceret iterum sacrificare.

2° Admittitur tantummodo casus necessitatis, quando unus parochus regit duas parochias vel ecclesias, et alius sacerdos deest, neque populus unius parochiæ commode venire ad alteram potest vel ad alteram ecclesiam; tali casu, ne die festo populus alterius parochiæ missæ audiendæ occasione privetur, iterum, ablutione non sumpta, sacerdos ad alteram ecclesiam accedere et missam celebrare potest.

b) Quapropter, circa facultatem his celebrandi eadem die, plura sunt notanda :

1° Hæc facultas non potest concedi, nisi pro diebus festis de præcepto, et quando urget necessitas gravis, ut declaravit S. Congr. Conc., 1388, nempe quando populus vel pars magna populi sacro careret diebus dominicis et festis, neque consuetudine introduci posset ut extra hunc casum necessitatis, sacerdos bis in die celebret. Ita Bened. XIV, in const. *Declarasti*. Sequitur

2° Quod aliquando licitum est parocho in eadem ecclesia iterum sacrificare in eodem die, quando ecclesia nequit continere populum, cujus pars notabilis privaretur facultate audiendi missam, si non fieret iteratio S. sacrificii. Ita Ben. XIV, in citata const.

3° Ad his celebrandum in eadem die requiritur licentia episcopi, nisi agatur de casibus repentinis in quibus recursus ad episcopum est impossibilis. Constat ex eadem const. Ben. XIV, et ex praxi. Hæc conceditur eo ipso quod parochus duabus parochiis seu ecclesiis præficitur.

4° Ad binas missas in eadem ecclesia ab eodem sacerdote, non sufficit consensus episcopi; requiritur licentia S. Sedis, quidquid in contrarium congerat D. Bouix : constat ex praxi universali, et ex declaratione S. Congr. Rit. 22 maii 1841. Imo, De Angelis innuere videtur ex const. *Quod expensis* Ben. XIV, quod episcopi nequeunt personale binandi privilegium parochis concedere, etiam in diversis ecclesiis, nisi pro quibusdam easibus particularibus (in hoc tit., n. 2).

III. De tempore, hora et modo celebrandi.

a) Dies in quibus non licet celebrare.

1° Feria 5^a in Cœna Domini, non licet privatim celebrare, ut constat ex variis declarationibus S. Sedis, quibus exclusa penitus fuit communis DD. sententia quæ contrarium tenebat, ut monet Schmalzgr. (hoc t., n. 43) post Suarez, etc. Tamen, ex decreto 27 mart. 1773, una missa privata præter conventualem potest arbitrio episcopi permitti in communitatibus et domibus regularibus propter infirmos qui nequeunt adesse solemni; expedit ut illa missa lecta celebretur in oratorio privato, vel saltem januis clausis, seu sine concursu populi in oratorio publico (S. C. Rit. 31 aug. 1839). An per infirmos veniant etiam quocumque modo impediti? Potest sequi in hac re consuetudo locorum, quæ est optima legum interpres. — Celebrari nequit missa lecta in iis ecclesiis in quibus non peraguntur reliquæ functiones, nempe in quibus SS. Sacramentum non conservatur, nec in sepulcro reponitur (S. C. Rit., 24 januar. 1659, 31 aug. 1839). Sequitur quod si peragerentur reliquæ functiones celebrari posset missa lecta.

2° Die Parasceves, nullatenus licet celebrare, sicut ex antiqua Ecclesiæ traditione testatur Inn. I (*Ep. 1 ad Decent.*). S. Thomas dat rationem, quod Ecclesia eo die colat et exhibeat realem passionem et cruentum sacrificium Christi: et ideo non præsentat mystice nec immolat incruente.

3° In sabbato sancto, similiter prohibitum erat olim sacrificare, teste eodem Inn. I (*l. c.*); nam Eccl. toto etiam illo die in jejuniis, luctu et repræsentatione mortis Dominicæ perseverabat, missamque Resurrectionis ipsa nocte celebrabat. Postea missa anticipata fuit ad tempus antemeridianum sabbati. Sed non est licitum celebrare missas privatas in quibuscumque ecclesiis et oratoriis, non obstante quacumque consuetudine, ut declaravit S. Congr. Rit., Papa approbante, 11 mart. 1690. Antea duæ erant sententiæ apud TT. et CC.; sed controversia soluta fuit per illud decretum.

b) Hora celebrandi. 1° Constat ex consuetudine et praxi Ecclesiæ, definitum esse spatium ab ortu auroræ usque ad meridiem, et hæc consuetudo vim legis habens firmata fuit a

Pio V, const. *Sanctissimus*. Tamen ex edicto Bened. XIII, toleratur anticipatio vel prorogatio tertiæ partis horæ. Tabulæ pro diversis regionibus habentur, quæ auroram indicant; porro aurora intelligitur illud temporis punctum quod medium est inter noctem et diem, seu inter tenebras et ortum solis, quodque tunc incipit, quando erumpit prima claritas. Tamen in regionibus in quibus aurora fere continua est, aut continua lux, vel fere continuæ tenebræ ad plures menses producuntur, aurora non physice, sed moraliter ac politice sumitur, nempe pro tempore quo solent homines diluculo surgere ad opera (S. C. Rit. 18 sept. 1634).

2° Lex illa generalis plures admittit exceptiones, præter privilegium speciale seu missam Nat. Dom., quæ celebratur media nocte. De hac ultima exceptione jure positivo introducta et consecrata, speciatim dicemus. Istæ exceptiones sunt sequentes: casus necessitatis, sive *privatus*, ut si ægroto, alioquin morituro, dandum esset viaticum et particulæ consecratæ haberi non possent; sive *publicus*, quando populus qui vel tempus auroræ non posset expectare, vel non nisi post meridiem accedere, careret facultate audiendi sacrum. Hic casus intelligi debet, non tantum de festis diebus in quibus urget præceptum audiendi sacri, sed etiam de omnibus diebus, ut præbeatur facultas audiendi missam ex sola devotione. Quare, in hieme, de consensu episcopi, vel saltem ex consuetudine introducta, missa celebrari potest una aut duabus horis ante crepusculum, ut opifices et famulæ summo mane possint sacrum audire, antequam ad opus et laborem suum se conferant.

3° Quoad missam Nativitatis Domini quæ media nocte celebratur, notandum est quod in hac nocte non liceat celebrare tres missas privatas, nec communionem præbere, juxta plures declarationes S. Congr. Rit. et Conc. præsertim 18 dec. 1702. Jam antea, die 20 apr. 1641, S. Congr. Rit. declaraverat nullo modo licere, post cantatam primam missam, alias duas immediate celebrare. Imo die 7 sept. ejusdem anni, eidem petenti qui supplicabat audiri, quia multi regulares affirmabant hoc licere, S. C. respondit: « Standum est decretis. » — Die 22 sept. 1681, respondit non esse licitum usum introductum a nonnullis canonicis et presbyteris ecclesiæ cathedralis Lucanæ cele-

brandi tres missas privatas immediate post decantatam solem-nem in nocte Nativitatis. Reprobatur ergo quælibet consuetudo contraria. Nec hodie valet sententia communiter a CC. et TT. antiquioribus admissa, juxta quam licitum erat singulis sacerdotibus unicam tantum missam celebrare post mediam noctem die Nativitatis Domini : illam tamen sententiam approbat De Angelis, saltem in locis ubi favet consuetudo (in h. tit. n. 2, c.).

Eodem modo S. C. Rit. reprobatur praxim dandi communionem in hac missa solemni et unica, quæ celebratur in nocte Nativitatis. Imo facultatem communicandi denegavit multis communitatibus, quæ indultum recipiendi SS. Eucharistiam petebant: (9 aug. 1760, 9 dec. 1760, 12 sept. 1761, 10 dec. 1768); aliis tamen plurimis benigne concessit. Ergo S. Congr. Rit. non videtur minus reprobare consuetudinem communicandi quam praxim celebrandi.

4° Privilegium ter celebrandi in Commemoratione omnium fidelium fuit concessum presbyteris degentibus in Hispaniis et Lusitania. Hoc tamen intercedit discrimen inter illud privilegium et facultatem omnibus sacerdotibus latinis factam quoad diem Nativitatis, quod in ultimo casu licet pro tribus missis trinam accipere eleemosynam, in secundo autem unicam (Bened. XIV, const. *Quod expensis*).

c) *Modus celebrandi*. — Antea de loco consecrato vel benedicto in quo missæ sacrificium offertur, disputavimus.

1° Requiritur, ut altare sit ornatum triplici mappa ex lino vel cannabe mundo et albo. Ita rubr. Miss. Rom. Rigorose sufficeret duplex quarum prima sit duplicata. Tamen, juxta communio-rem sententiam, ad vitandum mortale, sufficeret una duplicata, præter corporale; imo, in casu necessitatis, v. g. ad dandum viaticum vel ut populus audiat missam, sufficeret unica, vel etiam possent adhiberi mappæ non benedictæ, juxta communio-rem sententiam.

Monet Bened. XIV, in opere *de Sacr. missæ*, c. 2, longum esse oportere superius linteum, utrinque ad terram usque demissum, et reliqua duo breviora.

2° Requiruntur candelabra, saltem duo, cum candelis accensis in utroque altaris latere, seu posita super ipso altaris latere.

Non toleratur usus, etsi antiquus, duorum candelabrorum hinc et hinc parieti, altare fere tangenti, infixorum (S. Cong. Rit., 19 sept. 1865). Illa candelabra altaris cooperiri possunt humoris causa, exceptis tamen diebus solemnibus. — Lumen, quoad *materiam*, debet esse ex cera, juxta rubr. Miss. Rom. et declarationem S. Congr. Rit. 16 sept. 1843, ac proinde non licet uti lumine ex sebo vel oleo, nisi in casu necessitatis, et seculso scandalo, nempe in casu quo populus non posset implere præceptum audiendi missam, vel moribundus sine viatico decederet. Tamen, aliqui docent non esse illicitum celebrare extra necessitatem et ex sola devotione cum lumine ex sebo vel oleo, dummodo nullum sit scandalum. Illud luminis genus quod vulgo dicitur *stearine* expresse reprobatur ex duplici decreto S. Congr. Rit. 14 sept. 1843, 1850. Quoad *numerum* luminum, duo lumina requiruntur. At, saltem juxta communio rem sententiam, sola devotio esset motivum sufficiens ad celebrandum cum unico cereo, si duplex non habeatur; sed nunquam licet celebrare sine lumine, neque etiam ad dandum viaticum; sacerdos ergo non debet incipere missam, antequam duo cerei ardeant. Ex altera parte, in missis privatis plures quam duo accendi nequeunt, nisi celebrans sit episcopus, qui etiam privatim cum quatuor cereis celebrare potest. Imo, decet ut ipse episcopus, extra festa *solemnia*, aut causam extraordinariam, cum duobus tantum cereis celebret. Ita *Cærem.* episc. Sed in missis solemnibus, sex aut plures accenduntur, etiamsi *simplex* sacerdos celebret. Si, intra missam, lumen deficeret et accendi non posset, abrumpenda esset missa, saltem ante canonem incœptum; imo juxta plures contra alios, etiam post canonem inchoatum. Sed si peracta esset consecratio, evidens est quod sacerdos deberet missam perficere.

3º Requiritur *crux*, quæ tamen non eget benedictione, licet benedici possit, ut declaravit S. C. (12 jul. 1704). Illa crux sat magna esse debet, ut commode videri possit, ut docet Benedictus XIV, in const. *Accepimus*. Ex consuetudine, requiritur in cruce imago Christi; tamen disputant TT. an hæc consuetudo vim legis obligantis habeat. Crux illa reponi debet in medio altaris inter candelabra, ut sacerdos celebrans possit facile illam intueri in elevatione oculorum; si vero non potest tem-

pore missæ ibi collocari, ponatur in loco inferiori et apto. Ita S. Congr. Rit., 16 jun. 1663, 7 sept. 1822.

Non requireretur crux in altari posita, si esset magna statua SS. Crucifixi in altari, juxta decretum S. C. 16 jun. Item, si in tabula depicta reperiretur eadem imago Christi in cruce pendens, saltem si hæc imago esset præcipua in hac tabula (Bened. XIV, const. *Accepimus*). Tandem, in expositione SS. Sacramenti potest tolli crux si talis sit praxis ecclesiæ; secus si praxis esset diversa (S. Congr. Rit. 14 maii 1707). Ubi nulla est consuetudo, crux non debet apponi, juxta declarationem ejusdem (S. Congr. 2 sept. 1742).

4° Minister requiritur, ut sacerdos licite celebrare valeat, et abusus contrarius jam repressus fuit a conc. Basileensi (s. 12). Tamen, juxta communioem sententiam, in casu necessitatis, seu ad dandum viaticum, vel ut populus audiat missam de præcepto, liceret celebrare sine ministro. Verum, etiam in casu necessitatis, minime licet ut mulier ministret sacerdoti celebranti, ut constat. ex c. 1 *de Cohab. cler.* et ex Miss. Rom. Unde satius esset celebrare sine ullo ministro quam cum femina ministrante.

Sed quæri potest utrum possit sacerdos, omnibus prius sibi commode dispositis quæ ad sacrificium occurrere possent, ne mulieres inserviant altari, uti ministerio mulieris tantum pro responsis. Ipsa S. C. Rit. respondit affirmative, saltem quando urget necessitas celebrandi (27 aug. 1836). Aliquando facultas sic respondendi conceditur, præsertim monialibus, extra casum necessitatis, et quando minister idoneus haberi nequit.

5° Quoad vestimenta quæ adhibet sacerdos celebrans, missale quo uti debet, cæremonias quas observare tenetur, vide rubr. Miss. Rom. et rubricistas. Theologi præsertim morales explicant obligationem observandi omnes ritus, determinant gravitatem peccati in omissione unius vel alterius cæremonia aut orationis in missa. Superest ergo animadvertendum quod sacerdos uti nequit pileolo vel coma fictitia in celebratione missæ. Ex decreto Inn. XI, hoc prohibetur sub pœna suspensionis a divinis officiis et nullum in jure admittitur discrimen inter pileolum et comam fictitiam, ut advertit ipse Bened. XIV. Igitur ut licitum sit celebrare capite cooperto (sive pileolo sive

ctilia; requiritur licentia S. Sedis, ex decreto S. Congr. ex. VII, anno 1770. Sequitur quod episcopus dispenseat, etiam quoad usum comæ fictiliæ.

1. De obligatione applicandi, seu celebrandi pro populo.

ratio applicandi venit primo et præsertim ex officio passecundario et per accidens ex stipendio celebranti consequens. Quapropter de utroque titulo ad applicandum sacrificium obligante successive agendum est.

1. Quibus diebus sit applicanda missa pro populo?

monuimus antea omnes sacerdotes qui curam animarum habent, ex jure divino positivo et naturali, teneri aliquando pro populo sibi commissio. C. Trid. (s. 23, c. *de Ref.*), illud præceptum divinum, sed non exprimit quoties parochi teneantur applicare missam pro suis ovibus. Unde olim Tridentini tenent parochos qui habent redditus pingues, teneri applicare missam quotidie, et illos qui habent redditus tenues, solum diebus dominicis et festis. Ita etiam declaravit S. C. Conc. jussu Inn. XII die 11 maii 1622, quod illa obligatio fuit postea variis legibus et multis declarationibus SS. Congr. Rom. stricte definita et determinata, et agendum est de obligatione pastorum, prout jure ecclesiastico definita est: etenim jus ecclesiasticum non tantum ius divinum recollit et naturale explicat, sed etiam determinat quoties animarum pastores teneantur celebrare pro

dictus XIV in const. *Cum semper*, totum jus antiquum in hac re, ait pastores satisfacere suæ obligationi dum sacrificium missæ pro populo celebrant atque applicant in diebus dominicis aliisque per annum festis de præcepto ». Sed hoc agendum est specialiori modo declarandum; itaque omnes qui curam animarum habent, etiamsi eorum redditus sint tenues, ut expresse declaravit Inn. XII in constituto. tenentur missam applicare pro suis ovibus *in diebus dominicis et festis*. Itaque in hac lege nulla habetur ratio admodum congruæ parochorum, et illa excusatio fuit semper rejecta a S. Congr. Conc. Ratio autem hujus præcepti est, quia

parochus, non ratione sustentationis, sed ratione officii, tenetur sacrificium pro populo applicare; nam, ut advertit Ferraris, voce *Missa*, art. 3, sicut qui duxit uxorem pauperem sine ulla vel cum parva dote, se excusare non potest, nec se subtrahere ab oneribus matrimonii, ita qui acceptat parochiam exilis redditus. Sed difficultas quædam orta est circa dies festos, et ideo quæritur

3° Utrum pastores teneantur celebrare pro populo diebus festis a Pio VI vel jussu Pii VII suppressis aut in dominicam translatis? S. C. Conc., 14 jan. 1841, et S. Pœnit., 22 sept. 1848, declararunt parochos teneri celebrare pro populo. Ratio est, quia Ecclesia exemit tantum fideles ab obligatione audiendi missam his diebus, non autem pastores ab onere applicandi. Quapropter hodie pastores tenentur applicare pro populo, præter dies dominicos et festos de præcepto, in festis Epiphaniæ Domini, SS. Corporis Christi, feriæ 2 et 3 Paschæ et Pentec., Invent. S. cruc., Imm. Concept., Nativitatis, Purificationis et Annuntiationis B. M. V.; S. Michaelis, S. Joseph, Nativ. S. Joann. Bapt., SS. Apost., S. Annæ, S. Laurentii, S. Stephani, SS. Innocent., S. Silvestris. Etiam in festis patronorum diœcesis et parœciæ tenentur parochi applicare pro populo.

Quoad patronum parochiæ, notandum est sermonem esse in const. *Universa* Urb. VIII de patrono proprie dicto seu rite electo, non autem de simplici titulari eccl. parochialis. Juxta decretum ejusd. Urb. VIII, 23 mart. 1630, ut electio patroni suos effectus habeat, seu legitima sit, requiritur, præter confirmationem episcopi, approbatio S. Congr. Rit.

Hæc omnia festa determinavit Urbanus VIII, const. *Universa*. Deinde festum Imm. Conceptionis haberi voluit de præcepto Clemens XI per const. *Commissi nobis*.

4° Circa festum patroni, viget controversia. Juxta aliquos, parochi non tenerentur applicare pro populo, tam in festo patroni diœcesis, quam in festo patroni parochiæ; sufficeret ut pastores semel pro populo celebrent, scilicet in festo patroni parochiæ, quando habetur, et, in defectu illius, in die festo patroni diœcesis. Probant ex variis decretis, in quibus agitur tantum de obligatione servandi festum patroni principalis, tanquam de præcepto, quando in locis diœcesis reperitur legitimus patronus princi-

palis. Sed obligatio applicandi diversa est ab obligatione celebrandi festum tanquam de præcepto, ut constat ex dictis. Igitur standum est verbis Urbani VIII, quæ non patiuntur talem interpretationem, seu de obligatione disjunctiva inter patronum diœcesis et patronum loci intelligi nequeunt. Legimus enim : « ... atque unius ex principalioribus patronis in quocumque regno vel provincia, et alterius pariter principalioris, in quacumque civitate vel oppido vel pago, ubi hos patronos haberi et venerari contigerit ». Eodem modo Pontifex addit patronum loci patrono diœcesis, quo addidit primum aliis festis antea enumeratis.

5° Qui duabus præficiuntur parochiis, duas applicare obstringuntur missas, sive per se, in diebus quibus facultate binandi fruuntur, sive per alium, sive tandem infra hebdomadam; et onus illud permanet, non solum pro illis diebus qui a populo servantur, verum etiam pro diebus festis auctoritate pontificia suppressis, ut supra diximus. Hæc doctrina jam constat ex const. *Cum semper* Bened. XIV. Deinde, expressius declarata fuit a S. C. Conc. in variis responsis, signanter 9 maii 1874 et 27 febr. 1875. Non admittitur, ut causa excusans ab ejusmodi muneris implemento, neque reddituum tenuitas, neque inveterata consuetudo contraria, ut clare eruitur ex laudatis responsionibus S. Congr. Conc. Unde, etiamsi una ex parochiis unitis nullos redditus haberet, non ideo eximeretur parochus illis præpositus ab obligatione bis applicandi pro populo. Tamen in hoc casu S. Sedes solet concedere episcopis petentibus facultatem dispensandi cum parochis pauperibus. — Diximus *duabus parochiis*, quod intelligi debet de unione non extinctiva, ex qua duæ parochiæ sunt ita unitæ et conjunctæ, ut ex duabus una effecta sit cum tituli alterius extinctione.

6° Notandum est quod obligatio celebrandi pro populo diebus dominicis et festis ita urget parochos, ut isti non possint hanc obligationem transferre in alios dies, nisi ex causa legitima aut ex indulto apostolico : constat ex natura ipsius obligationis et colligitur ex variis declarat. S. Sedis, inter quas habetur recens responsio S. Congr. Conc. 23 jan. 1875.

II. Qui teneantur celebrare pro populo?

1° Modo generali Cajetanus Meratus, in Thesaurο Sac. Rit., obligationem celebrandi pro populo extendit ad omnes qui curam animarum quocumque modo habent, ac proinde non solum ad parochos, sed ad praelatos regulares, ad episcopum et etiam ad Sum. Pontificem. « Non magis, inquit, debet de jure divino obligari parochus in hoc pro suis ovibus, quam praelatus regularis pro suis subditis, episcopus pro sua diœcesi, atque etiam Sum. Pontifex pro universali Ecclesia. » Hanc sententiam tenent Suarez, Hurtado, et multi alii.

2° Ad episcopos quod attinet, doctores supra citati autumant eorum obligationem applicandi missam pro ovibus suis, non solum complecti dies festos, sed etiam singulos dies, seu tenerentur applicare quoties celebrant. Sed alii verius negant obligationem illam quotidie celebrandi pro ovibus : hodie hoc certum est, nam in primis S. Congr. Rit., 19 nov. 1831, declaravit episcopos teneri, statim post adeptam possessionem, ad celebrandum pro populo, non secus ac ipsi parochi tenentur. Itaque, nomine pastorum veniunt etiam episcopi, ac proinde eadem obligatione tenentur quæ incumbit parochis. Nec applicari potest sententia illorum qui putabant illos teneri ad quotidie celebrandum qui pinguiores habent redditus; nam Benedictus XIV, in constitutione *Cum semper*, e medio sustulit hanc sententiam, et declaravit satis esse ut omnes qui curam animarum habent, applicent in dominicis aliisque per annum festis. Deinde S. C. Conc., 17 sept. 1814, declaravit episcopos teneri æque ac alios qui curam animarum actu exercent; et tandem in decisione diei 9 jul. 1881 omne dubium sustulit, auditis variis consultoribus inter se dissentientibus circa illam obligationem. Episcopus qui officium parochi exercet, applicatione missæ pro suis diœcesanis non satisfacit obligationi qua tenetur ad parochiale officium. Tenetur *per se* vel *per alium* bis applicare missam pro populo (S. Congr. Prop. Fid. 23 maii 1873). Generatim tot sunt missæ applicandæ, quot sunt obligationes applicandi, seu, v. g., quot sunt ecclesiæ parochiales quibus præficeretur unicus parochus, ut colligitur ex decl. S. C. Conc. 27 aug. 1768.

3° Parochi omnes, sæculares vel regulares, inamovibiles vel

amovibiles, seu universim omnes qui actualement curam animarum habent. De parochis directe et expresse agitur in variis legibus Ecclesiae quibus declaratur obligatio celebrandi pro populo. Hæc obligatio celebrandi est personalis, cum veniat ex ipso officio. Sed, præter illam rationem intrinsecam, habentur apertæ declarationes Ecclesiae, nempe conc. Trid., sess. 25, c. 1, *de Ref.*, Bened. XIV const. *Cum semper*, Pii IX const. *Aman-tissimi*, 3 maii 1858, et praxi constanti tandem S. Congr. Conc. imposuit parochis obligationem celebrandi per se, non autem per alium, nisi sint legitime impediti; ita signanter 16 jan. 1770, 18 julii 1789, 22 sept. 1847, etc. Legitimum impedimentum habetur, quotiescumque parochus legitime seu ex causis canonicis abest a sua parochia, vel infirmitate implicitus nequit celebrare. Sequitur vicarium non posse, in onere applicandi pro populo, generatim supplere vices parochi. Verum S. Congr. Conc., 15 dec. 1725, 12 dec. 1829, 14 maii 1831, admisit consuetudinem qua presbyteri qui ex titulo foundationis erant coadjutores, possint vicissim cum parocho missam pro populo applicare. Jam vero istæ declarationes confirmant regulam generalem qua vicarii nequeunt supplere vices parochi in onere celebrandi pro populo. Alias hæc regula clare eruitur ex declaratione S. C. Rit. 20 dec. 1864, de qua infra. Hoc procedit etiam in casu quo vigeret praxis applicandi pro populo missam solemnem. Quæstio anceps remanserat post declarationes S. Congr. Rit. 27 sept. 1847, 22 jul. 1848, in quibus introducta est distinctio inter missam privatam et missam solemnem; sed omnis ambiguitas et incertitudo sublata est per decisionem ejusdem S. Congr. 20 dec. 1864, his verbis: « Parochus jure debet suam missam privatam applicare, quando ejus vicarius celebrat missam solemnem. »

4° Nomine parochi veniunt vicarii perpetui, capellani curati (S. Congr. Conc. 27 jan. 1836). Generatim ergo illi omnes qui, quovis titulo, actualement habent curam animarum, sive nomine proprio, sive alieno, tenentur missam applicare pro populo. Ex altera parte, evidens est « curatos qui, nomine parochi, munera parochialia exercent, cum titulares non sint, sed coadjutores, ad applicationem missæ non teneri », ut definivit S. C. Conc., 21 nov. 1801 et 17 dec. 1803. Sed qui in ecclesia cathedrali, quæ

simul esset parochialis, exercet curam actualem, dum cura habitualis remanet penes capitulum, tenetur celebrare pro populo.

5° Vicarius capitularis, sede vacante, non tenetur celebrare pro populo, ut declaravit S. C. Rit., 12 nov. 1832. Idem probabilius dicendum est de eleemosynariis domorum particularium, v. g. carcerum, monasteriorum; non proprie dicuntur pastores, seu rigore loquendo non habent curam animarum. Vicarii apostolici et missionarii non tenentur, ex justitia et ex lege Ecclesiæ, ad applicandum pro populo, dummodo non agatur de locis in quibus sedes episcopales et parochiæ erectæ jam sunt. S. Congr. Propag. Fid., de hoc interrogata, respondit missionarios et vicarios apostolicos in hoc casu non teneri ad celebrandum pro populo (27 mart. 1863).

III. Quo loco et modo pastores teneantur celebrare pro populo?

1° Hæc obligatio est etiam *realis*, hoc est, talis ut regulariter loquendo, non possit impleri nisi in propria ipsorum pastorum ecclesia; igitur obligatio est simul personalis et realis. Constat etiam ex variis declarationibus S. C. Conc. 15 sept. et 17 nov. 1629, 11 maii 1720, etc. Unde si pastor legitime abesset, deberet per alium celebrare missam parochialem in propria ecclesia.

2° Tamen, quando legitime abest, licet non possit relinquere suam ecclesiam, quominus aliquis in ea celebret, posset tamen applicare pro populo in aliena ecclesia. Nam eadem S. Congr. respondit (14 dec. 1872): « Parochum die festo a sua parochia legitime absentem, satisfacere suæ obligationi missam applicando pro populo suo in loco ubi degit, dummodo ad necessariam populi commoditatem alius sacerdos in ecclesia parochiali celebret et verbum Dei explicet. » Hæc declaratio evidenter intelligi debet de diebus festis de præcepto; unde dubium moveri posset circa dies festos jam suppressos quoad obligationem audiendi missam; sed potest, circa hos dies festos suppressos, dubium solvi per verba declarationis in hoc sensu, quod sacerdos legitime absens suæ obligationi satisfaceret applicando in aliena ecclesia, quin teneatur per alium celebrare in propria. Colligitur etiam ex declaratione S. Congr. Conc. 16 maii 1806.

3° Si non esset legitime impeditus, deberet per se celebrare missam pro populo in ecclesia parochiali, juxta regulam supra

traditam. Tamen hæc præscriptio non videtur gravis, ac proinde non requiritur gravis causa ut parochus in aliena ecclesia pro populo suo celebret, saltem quando agitur de illis diebus festis suppressis, in quibus populus non tenetur audire sacrum.

4° Si parochus, quocumque modo impeditus, non potuit applicare pro populo, neque per se neque per alium, tenetur postea ad totidem missas applicandas pro populo. Ita S. C. Conc., die 14 dec. 1853, pro missis omissis tempore secessus ecclesiastici vel synodi, et die 14 dec. 1872, modo generali, quoad « parochos infirmitate vel alia causa impeditos ». Ratio hujus præscriptionis est, quod tempus non assignatur ad extinguendam obligationem.

5° Monuimus antea pastores teneri ad applicandum pro populo, etiamsi tenues habeant redditus et pauperes sint. Tamen Benedictus XIV, in const. *Cum semper*, potestatem facit episcopis dispensandi cum parochis pauperibus ut isti possint, diebus festivis, applicare pro eleemosynam offerentibus, dummodo infra hebdomadam non prætermittant missam debitam applicare pro populo. Permittitur ergo, saltem ex auctoritate episcopi, mutatio diei. Ad concedendam hanc facultatem permutandi inter diem incidentiæ festi missam parochialem exigentis, et alium diem infra hebdomadam, non raro episcopi indulta apostolica postulant. Tamen, insistendo verbis Bened. XIV in cit. const., potestas transferendi in alium diem obligationem applicandi videtur simpliciter et de facto omnibus episcopis concessa.

Aliquando etiam parochi valde pauperes ab obligatione applicandi pro populo, festis suppressis, eximuntur. Sed ad hoc requiritur indultum apostolicum quod episcopis concedat facultatem dispensandi in casibus particularibus, qui apud nos vix haberi possunt; etiamsi parochi nullos redditus habeant, præter pensionem quam solvit gubernium, non possunt dici « valde pauperes » in sensu SS. canonum. Sed remanet principium generale superius relatum, quod parochi non habentes congruam teneantur applicare pro populo. S. C. Conc., 25 jan. et 8 febr. 1716, declaravit teneri etiam illos quorum proventus non pertingunt ad summam scut. 30 monetæ Rom. Obligatio applicandi de jure divino imminet pastoribus.

IV. Obligatio celebrandi ratione stipendii.

a) Pro celebratione missæ sive applicatione fructus sacrificii, exigere et accipi valet certa et determinata pecunia, vel **alia res temporalis**. 1° **Pecunia non exhibetur et acceptatur ut æstimatio fructus sacrificii et ejus applicationis**; quo casu receptio esset simoniaca, et tanquam talis damnatur a concilio Tol., t. XI, c. 8. Exhibetur solummodo et acceptatur tanquam stipendium debitæ sustentationis. Porro stipendium sustentationis sacerdoti debitum est jure divino et naturali, juxta S. Paulum (I Cor., ix, 14): « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? » Sed

2° Quale stipendium justum sit pro unius missæ celebratione? Juxta plures, illud stipendium esset justum quod integræ sustentationi sacerdotis pro unico die sufficeret, quia, juxta S. Paulum: « Qui altari servit, etiam vivere debet de altari; » porro sacerdos singulis diebus unico sacrificio inservire altari potest. Alii putant sufficere mediam vel tertiam partem sustentationis illius diei, nisi aliud exigat inopia sacerdotis, quia labor semi-horæ sic sufficienter compensatur. Episcopus posset, pro diversitate circumstantiarum, unam aut alteram sententiam pro regula habere in taxatione stipendii missarum. Practice standum est legi vel consuetudini quæ stipendium taxavit. Lex ejusmodi vel consuetudo est legitima, et determinat id quod ex parte stipendii missarum exigere posset ad honestam sustentationem sacerdotum. Olim nonnulli TT. docuerunt sacerdotem pauperem, pro una missa et applicatione fructus ex ea, posse accipere plura stipendia quæ simul sumpta congruæ sustentationis stipendium non excedant. Sed hæc sententia fuit penitus reprobata S. Congr. Conc. decreto, ab Urbano VIII et Innoc. XII, per suam const. 10 jan. 1797, approbato. Tamen

3° Taxatio ejusmodi nunquam impedit quin majus stipendium concedi possit a sacrificio petentibus. Liberalitatis titulus non tollitur per legem stipendia determinantem. Ex altera parte, eadem taxatio non efficit ut minus admitti a sacerdote sacrificante non possit, licet prudentia exigat ut generatim minus non admittatur, ne liberalitas unius sacerdotis vergat in dispendium aliorum, qui avaritiæ insimularentur.

4° Pro labore extrinseco, v. g. si missæ celebrentur in loco remoto, serius quam solet, etc., aliquid præter communem taxationem recipi et exigere potest. Istæ circumstantiæ sunt pretio æstimabiles. Sed tunc sacerdos celebrans tenetur ad illas circumstantias extraordinarias loci vel temporis.

5° Etiam parochi et alii curati, ratione applicati fructus, possunt missarum suarum stipendium accipere et exigere, dummodo dominicis et festis diebus celebrent pro populo. Olim, multi CC. affirmabant pastores, non obstante decreto conc. Trid., s. 23, c. 1, *de Ref.*, posse pro missarum celebratione accipere stipendium, nisi aliter cautum sit in fundatione ecclesiæ, vel statuto aut consuetudine. Ex altera parte, alii affirmabant curatos qui habebant redditus pingues, teneri applicare pro populo quotiescumque celebrabant. Sed doctrinam in hac re tenendam superius retulimus, et ex dictis sequitur quod parochi, non secus ac alii sacerdotes curam animarum non habentes, possunt recipere stipendium pro diebus in quibus non tenentur celebrare pro populo.

6° Quoad facultatem relictam beneficiatis, diximus antea.

b) De illicita transmissione stipendii missarum, quæritur: An qui pro missa abundantius stipendium accipit, possit ejus celebrationem alteri, justo stipendio exhibito, concedere et residuum sibi reservare?

NOTA. Manifestum est quod missæ possunt mitti celebrandæ aliis, integro dato stipendio. Hoc modo possent etiam transferri pro mercibus, dummodo nullius turpis lucri aut mercaturæ suspicio haberi possit. Sic S. Pœnit. declaravit missas dari posse loco pretii debiti pro diario.

1° Generatim non licet, ut constat ex innumeris declarationibus Ecclesiæ, speciatim ex Urb. VIII et Clem. VII qui sequentem propositionem damnarunt: « Potest sacerdos, cui missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta. » Bened. XIV, in const. *Quanta cura*, declarat « taliter agentes, non solum ab avaritiæ suspicione et vitio, verum etiam a furti crimine » haud immunes esse. Tandem, relictis aliis prohibitionibus, sufficit animadvertere quod S. Pont. nuper regnans, Pius IX, in const. *Apost. Sedis*, post Bened. XIV, in const. *Cum semper*, sanxit pœnam excom-

municationis contra « colligentes eleemosynas majoris pretii pro missis et ex eis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis ubi missarum solemnia minoris pretii esse solent. »

2° Sacerdotes sibi partem stipendii reservantes peccant mortaliter, cum prohibitio sit gravis, tum ratione materiæ, tum ex intentione Ecclesiæ prohibentis, quæ intendit servare suos sacerdotes in exhibendis SS. mysteriis innoxios, præsertim a quolibet turpi lucro, quod mercaturam rebus et personis ecclesiasticis indignam præ se fert. Sufficiens etiam nunc constat ex pœna irrogata contra delinquentes. Imo hoc peccatum non solum est contra obedientiam, sed etiam contra justitiam, et ideo ex eo consurgit obligatio restituendi, ut declaravit S. C. Conc., 5 jul. 1664. Ratio est, quia stipendium accipiens hoc acquirit sola ratione obligationis ad celebrandum pro dante sacrificium; igitur statim ac ea obligatione se spoliatur, se privat titulo retinendi stipendium, quod datum fuit, in intentione donantis, non pro lucro non celebrantis, sed in mercedem celebrantis missam. Quapropter rejicienda est sententia eorum qui olim cum Quarto contendebant peccatum illud esse tantum contra obedientiam. Sequitur

3° Quod nulla pars stipendii retineri possit, etiam intuitu boni operis, ut expresse declaravit S. C. Conc., 9 sept. 1874; ex altera declaratione, 5 april. 1873, constat missas quæ in locis peregrinationis dantur celebrandæ, non posse alibi transferri, aliqua parte stipendii detracta, quin intercedat licentia S. Sedis, quæ ad tempus tantum et gravi de causa confert prædictam facultatem; in casu excessus impendebatur in bonum opus, scilicet in ædificationem ecclesiæ, etc. Generatim ergo illa destinatio partis detractæ non est legitimus titulus ad hanc partem retinendam: etenim non potest censi titulus gratuitus in voluntate dantis fundatus, cum ille dedit tantum in mercedem celebrantis missam. Nec magis ratio petita ex prætensa donatione sacerdotis missas celebrantis loco illius qui stipendia accepit: nam donatio non supponitur, sed necesse est ut de illa constet. Ex altera parte, Bened. XIV, in const. *Quanta cura*, declarat retentionem esse illicitam, etiamsi sacerdos offerens sacrificium annuat propositioni sibi ab accipiente factæ. « Non potest, dicit Bened. XIV, alteri stipendium minoris pretii erogari,

etsi eidem sacerdoti ~~celebranti~~ et consentienti se majoris pretii eleemosynam accepisse ~~inducisset~~. » Necesse est ergo ut sacerdos substitutus in onere celebrandi, ~~sponte et non rogatus~~ committenti concedat partem stipendii.

4° Tamen non omnes delinquentes incurrunt pœnam excommunicationis, sed illi tantum qui colligunt eleemosynas missarum in locis in quibus taxatio est major, v. g. 1 fr. 50 vel 2 fr., ut eas celebrari faciant in locis ubi pretium taxatum est minus, v. g. 1 fr., retenta differentia. Verum non excusarentur ab excommunicatione qui multas missas darent aliis sacerdotibus celebrandas, in eadem regione, nempe ubi viget eadem taxatio missarum, si aliquod verum ac notabile lucrum retinerent. Ratio est quia, licet in const. *Apost. Sedis* directe agatur de locis ratione taxationis diversis, hæc tamen diversitas locorum non inducitur nisi ad exprimendum modum quo fieri solet hæc turpis mercatura. Deinde Bened. XIV, in const. *Cum semper*, cujus dispositiones pœnales renovantur in const. *Apost. Sedis*, expresse dixit : « Qui stipendia majoris pretii pro missis celebrandis... colligeret, missas, retenta sibi parte eorundem stipendiorum acceptorum, sive *ibidem* sive *alibi* ubi pro missis celebrandis minora stipendia tribuuntur, celebrari fecerit. » Bened. XIV edixit pœnam excommunicationis quoad laicos sic colligentes, et suspensionis quoad clericos seu sacerdotes. Hodie unica est pœna lata contra omnes, scilicet pœna excommunicationis S. P. reservatæ.

Notandum est quod si sacerdos unam tantum aut alteram missam daret celebrandam in eadem regione, non contraheret excommunicationem, licet reus sit turpis lucri.

5° Hactenus dicta procedunt, dum stipendium quod sic transfertur alteri, adhuc in ea est quantitate in qua taxatum est lege vel consuetudine; sed etiam dans pinguem eleemosynam, dat illam, non intuitu donationis, sed in mercedem laboris et oneris quod imponit ad celebrandum, atque ut celebrans, intuitu liberalitatis factæ, excitetur ad diligenter celebrandum; igitur integra transire debet eleemosyna cum ipso onere ad eum qui onus hoc suscepit.

c) *Exceptiones, seu de licita transmissione eleemosynarum, retenta parte pretii.*

1° Si excessus daretur solo intuitu sacerdotis recipientis, scilicet ratione amicitiae, gratitudinis, paupertatis, etc., is posset illum excessum retinere, cum sit vera et indubia donatio; sed in hoc casu recipiens generatim tenetur ad personaliter celebrandum, et ideo non posset licite alteri transferre obligationem applicandi missas petitas. Hæc obligatio personaliter celebrandi habetur præsertim, quando traditur eleemosyna pinguior sacerdoti singularis pietatis *fama* prædito. Verum, si sufficienter constaret de intentione dantis, qui tribuit libertatem celebrandi etiam per alium, excessus posset retineri, dato celebranti stipendio juxta receptam taxationem.

2° Si sacerdos subrogatus sponte et non rogatus remisit partem eleemosynæ, hæc pars retineri posset titulo donationis omnino spontaneæ; sed ex superius dictis, sufficienter constat illam condonationem liberaliter et omnino sponte debere esse factam.

3° Si tota præbenda parochialis vel pars notabilis ejusdem consisteret in eleemosynis missarum, posset parochus pinguius accipere stipendium et alium sacerdotem his missis onerare pro minore seu currente stipendio: ita declaravit S. Congr. Conc., 25 jul. 1874. In hoc enim casu, excessus habet etiam rationem donationis proprie dictæ a parochianis factæ parcho, ut hic sustinere possit onera officii pastoralis. Hoc intelligi debet, non tantum de parochis, sed de omnibus beneficiariis, qui bene possunt alteri sacerdoti celebrationem missæ debitam pro beneficiato credere, tradito stipendio congruo juxta morem loci, sine eo quod tradant totam ratam fructuum correspondentem celebrationi illius diei. Hoc expresse approbavit Inn. XII in decreto S. Congr. Conc. Non secus sentiendum est de capellanis amovibilibus, modo pro capellania certi redditus sint annuatim constituti et capellano assignati; secus vero si hujusmodi capellano pro qualibet missa celebranda detur certa eleemosyna: ita S. Congr. Conc., 15 mart. 1745.

Idem diceretur, si excessus esset jus stolæ, seu oblatio facta ob ministerium pastorale, seu ob aliquod onus ipsi missæ extrinsecum, ut declaravit eadem S. Congr., eodem die, sed in altera responsione. At, teste clar. De Angelis, parochus qui eleemosynam ultra taxam recipit in funeralibus, non posset

committere suo vicario missam celebrandam, et illi præbere tantum eleemosynam communem, ac pro se retinere excessum datæ eleemosynæ (in h. t. n. 6); nam hæc eleemosyna pinguior consueta non tribuitur parochi tanquam pars jurium stolæ.

Hæc omnia probabiliter extendi possunt, sive ad eos quibus commissa est celebratio missæ perpetuæ, sive ad illos quibus imposita est celebratio ex pingui legato ad vitam ipsis relicto cum onere missarum. Decreta prohibentia non videntur attingere illos casus in quibus nullum mercaturæ genus invenitur, sed habetur vera donatio, seu excessus ob officium vel titulum extrinsecum conceditur.

4° Administratores ecclesiarum et locorum piorum possunt aliquid retinere pro expensis cereorum, vini, etc., dummodo pars reservata non excedat valorem expensorum quæ pro ipso tantum missæ sacrificio sunt subeundæ, et illa loca alios non habeant redditus : ita S. C. Conc., in decreto confirmato ab Inn. XII. Urbanus VIII id etiam permisit, sed tantum quoad missas fundatas in perpetuum, et quando ecclesia in qua celebratur, caret redditibus sufficientibus; sed absolute prohibet quoad missas manuales. Quare in alio decreto S. Congr. Conc., 6 jul. 1726, declaratur archipresbyterum non teneri ad ministranda utensilia iis qui celebrant in sua ecclesia, ex *obligatione beneficii sive capellanix*. Sed quoad *missas adventitias*, tenentur ad dictam subministrationem, quatenus permittunt illas in sua ecclesia celebrari.

5° Apud doctores, plures alii casus in controversiam veniunt : Utrum colligens ex officio eleemosynas pro missis ab altero celebrandis, possit aliquid retinere pro rata parte sui laboris? Multi et graves theologi affirmant (apud S. Lig., *Theol. mor.*, l. VI, n. 322). Utrum sacerdos cui hodie offertur pinguius stipendium ut celebret, et nequit per se hodie celebrare ad intentionem dantis, possit procurare ut alius celebret pro ipso, promittens die crastina celebrare pro illo? Supponitur quod stipendium non fuit datum ut ille sacerdos personaliter celebret, sed tantum ut hodie celebretur. Juxta quosdam, haberetur tantum licita permutatio missarum et dierum; juxta alios melius sentientes, id non posset excusari a specie turpis mercimonii. Ita S. Lig. (*loco cit.*) post Concin.

d) In probationem dictorum et ad ampliorem quorundam punctorum explicationem, referre expedit ex integro declarationem S. Congr. Conc. 25 julii 1874, in qua recensentur omnia decreta ab Ecclesia hactenus lata circa mercimonium missarum.

1° An turpe mercimonium sapiat, ideoque improbanda et poenis etiam ecclesiasticis, si opus fuerit, coercenda sit ab episcopis eorum bibliopolarum vel mercatorum agendi ratio, qui adhibitis publicis invitamentis et præmiis, vel alio quocumque modo, missarum eleemosynas colligunt, et sacerdotibus quibus eas celebrandas committunt, non pecuniam, sed libros aliasve merces rependunt?

2° An hæc agendi ratio ideo cohonestari valeat, vel quia, nulla facta imminutione, tot missæ a memoratis collectoribus celebrandæ committuntur, quot collectis eleemosynis respondeant; vel quia per eam pauperibus sacerdotibus eleemosynis missarum carentibus subvenitur?

3° An hujusmodi eleemosynarum collectiones et erogationes tunc etiam improbandæ et coercendæ, ut supra, sint ab episcopo, quando lucrum quod ex mercium cum eleemosynis permutatione hauritur, non in proprium colligentium commodum, sed in piarum institutionum et bonorum operum usum vel incrementum impenditur?

4° An turpi mercimonio concurrant, ideoque improbandi atque etiam coercendi, ut supra, sint ii qui acceptas a fidelibus vel locis piis eleemosynas tradunt bibliopolis, mercatoribus aliisque earum collectoribus, sive recipiant, sive non recipiant quidquam ab iisdem, præmii nomine?

5° An turpi mercimonio concurrant, ideoque improbandi et coercendi, ut supra, sint ii qui a dictis bibliopolis et mercatoribus recipiunt pro missis celebrandis libros aliasve merces, harum pretio sive imminuto sive integro?

6° An illicite agant ii qui pro missis celebratis recipiunt stipendii loco libros vel alias merces, seclusa quavis negotiationis vel turpis lucris specie?

7° An liceat episcopis, sine speciali S. Sedis venia, ex eleemosynis missarum, quas fideles celebrioribus sanctuariis tradere solent, aliquid detrahere ut eorum decori et orna-

mento consulatur, quando præsertim ea propriis redditibus carent?

8° An et quid agendum sit ab episcopis, ne in iisdem sanctuariis plures missarum eleemosynæ congerantur quam quæ ibi intra præscriptum seu breve tempus absolvi queant?

9° An et quid agendum sit ab episcopis ut missæ, sive quæ singulis sacerdotibus, sive quæ ecclesiis et locis piis a fidelibus celebrandæ committuntur, accurate et fideliter persolvantur?

Quibus dubiis non semel in propriis comitiis sedulo et accurate perpensis, tandem in congregatione generali habita in palatio Vaticano, die 15 jul. 1874, iidem eminentissimi Patres in hunc modum respondendum censuerunt, videlicet :

Ad 1^m, affirmative; ad 2^m, negative; ad 3^m, affirmative; ad 4^m, affirmative; ad 5^m, affirmative; ad 6^m, negative; ad 7^m, negative, nisi de consensu offerentium; ad 8^m et 9^m, standum constitutionibus apostolicis et decretis alias datis.

e) Determinatio temporis relictæ ad celebrandum missas pro quibus stipendium acceptum est.

1° Decreto S. Congr. Conc., die 24 jul. 1823, approbato ab Urb. VIII, prohibetur acceptatio novarum eleemosynarum promissis celebrandis, antequam celebrentur missæ quarum stipendia antea fuerunt recepta. Illud decretum generale non assignat tempus intra quod obligatio suscepta impleri debeat, aut numerum eleemosynarum quas in antecessum recipere posset sacerdos celebrans. Generali modo ergo decrevit quod ille graviter peccat qui *diu differt*. Sed postea, eadem S. Congr., jussu Pontif. Urbani VIII, declarat sacerdotes « posse nova onera suscipere, dummodo *infra modicum tempus* possint omnibus satisfacere ».

2° Sed quantum temporis spatium intelligatur per illud modicum tempus, non consentiebant DD. Alii laxiores putant sex menses aut etiam duos annos esse spatium modicum, alii duos vel tres menses. Juxta declarationem S. Congr. Conc. editam 17 jul. 1653, non esset « reputandum modicum tempus spatium duorum vel trium mensium, sed intelligi *infra mensem* ». Tamen in subsequenti declaratione, 22 nov. 1697, approbata ab Inn. XII, modicum tempus posset intelligi de spatio duorum

mensium, quia S. Congr. districte prohibet ne quis ultra duos menses differat celebrare missas pro quibus accepit stipendium.

Hodie, ex praxi communiter recepta, sacerdotes possint recipere in antecessum 60 eleemosynas missarum. Hæc praxis non modo fundatur in hac declaratione, sed etiam in consensu offerentium eleemosynas, quia illa dilatio duorum mensium est hodie nota omnibus fere petentibus.

3º Minime dubium est, quin majus temporis spatium possit concedi a præbentibus stipendia : quapropter, si de consensu expresso, tacito, vel etiam præsumpto offerentium constaret, sacerdos differre posset ultra duos menses. Si quis, v. g., stipendia 100 missarum daret alicui sacerdoti, ut ipse applicet fructum sacrificii ad intentionem dantis, tacito consensu istius, latius temporis spatium concederetur.

Ex altera parte, sacerdos aliquando non posset protrahere celebrationem ad duos menses, ut si pro causa urgente, v. g. pro agonisante, pro felici itinere mox incipiendo, peteretur. In hoc casu stipendium non datur nisi sub hac conditione, ut tempore opportuno sacrificium offeratur : mortale esset differre post mortem vel reditum ab itinere, et stipendium esset restituendum.

SECTIO II.

De missarum reductione.

NOTA. Potest distingui cessatio, diminutio fructuum tanquam causa, et reductio oneris missarum tanquam effectus illius cessationis aut diminutionis.

I. De cessatione et diminutione fructuum ad missas celebrandas constitutorum.

a) Ad cessationem quod attinet, quæritur an deficientibus totaliter fructibus assignatis pro missis, cesset etiam obligatio celebrandi?

1º Si bona pro missis relicta ex toto perierint absque ulla culpa ecclesiæ, monasterii aut prælati, cessat obligatio eas legendi : ita communis sententia, quæ pluribus declarationibus Sacræ Congr. Conc., speciatim 7 jun. 1687, 8 aug. 1705, fuit con-

firmata. Ratio est, quia beneficium datur propter officium, et ideo cessante beneficio, æquum est cessare officium, sicut perempta re locata, conductor ad præstandam mercedem non obligatur.

2° Si vero bona defecerint culpa legatarii vel ecclesiæ, non cessaret obligatio celebrandi, quia, etsi cesset beneficium, non ideo cessat obligatio, cum culpa in commodum delinquentis vergeret et in detrimentum solius dantis. Quapropter in hoc casu rector actualis ecclesiæ quæ bona relictæ sua culpa amisit, ad S. Sedem recurrere deberet pro reductione oneris. Aliqui distinctionem introducunt: si fructus defecerint, non culpa communis, cui legatum missarum relictum est, sed ejus qui ipsi præest, cessaret etiam obligatio celebrandi. Sed hæc sententia quorundam non est expers difficultatis et in praxi non est sequenda.

3° Si ad tempus tantum deficiant fructus, ad tempus quoque cessat obligatio celebrandi: colligitur ex dictis in primo casu, quia eadem est ratio.

4° Notandum est quod nulla admittitur præscriptio, etiam centenaria, contra obligationem adimplendi onera missarum (S. C. Conc. 20 dec. 1879).

b) *De diminutione fructuum.* An diminui et ad minorem numerum reduci valeant missæ, si pro iis relictæ, non quidem ex toto perierint, sed cum tempore solummodo diminuta et tenuia effecta sint?

1° Si fundator ipse determinasset congruam eleemosynam pro singulis missis celebrandis, tunc posset ipse sacerdos onere celebrandi gravatus reducere missas ad minorem numerum, sicut deberet augere numerum, si redditus augerentur. In hoc casu nulla haberi potest difficultas, nam voluntas testatoris minime esset ambigua. Sed

2° Quid si testator determinavit tantum numerum missarum et nullo modo designavit stipendium earumdem? Aliqui distinguunt inter diminutionem talem quæ reddidit fructus insufficientes ad onera missarum sustinenda, et in hoc casu posset fieri reductio, saltem auctoritate episcopi, in synodo diocesana, vel abbatis aut generalis ordinum, in capitulis generalibus, juxta facultatem ipsis factam a conc. Trid. sess. 14, c. 4, *de Ref.*

Ratio est, quia mens testatorum et aliorum beneficiatorum a quibus proventus illi relictus sunt, non videtur fuisse alia quam ut anniversaria et missæ juxta ipsorum præscriptum celebrentur, quandiu rerum status et circumstantiæ non mutantur, et proventus ad ea relictus percipiuntur et sufficientes sunt. Quare juxta aliquos, episcopi possent reducere, etiam sine facultate ipsius olim facta a conc. Trid., quæ alias hodie sublata est. At vide dubia infra solvenda.

Sed si, non obstante diminutione, consuetum remaneat stipendium pro missis perpetuis, diminuendum non esset onus missarum, et episcopus non posset uti facultate Tridentina, quæ alias ex decreto S. Congr. Conc. approbato ab Urbano VIII et postea ab Inn. XII, const. *Nuper*, ablata fuit. Hæc distinctio inter redditus sufficientes vel insufficientes videtur opposita laudato decreto S. Congr. Conc., ut infra dicetur.

II. De reductione oneris missarum.

a) *Causa et potestas requisita ad reductionem.* 1° Variis de causis deveniri potest ad reductionem : quando stipendium, ob diminutionem factam vel propter augmentum stipendii currentis, non amplius respondet oneri ; deinde, quando ecclesia vel monasterium ex defectu sacerdotum nequit deinceps adimplere omnia missarum onera, quidquid sit de causa ob quam deficiunt sacerdotes in ecclesia vel monasterio, oneribus missarum gravato ; quando redditus ecclesiæ vel monasterii sunt ita imminuti, vel expensæ necessariæ ad victum adeo auctæ, ut nullo modo possit subveniri expensis necessariis ; denique, quando alia quælibet urget necessitas fabricæ ecclesiæ vel monasterii.

2° *Potestas* reducendi missas hodie est sola Sedes Apostolica : ab episcopis nunc fieri nequit, ut patet ex decreto S. Congr. Conc. edito jussu Urbani VIII et confirmato ab Inn. XII. In hoc decreto districte prohibetur ne episcopi in diœcesana synodo aut generales in capitulis generalibus, vel alias quocumque modo, reducant onera ulla missarum celebrandarum, aut post idem concilium imposita, aut in limine foundationis ; sed pro his omnibus reducendis aut moderandis vel commutandis, ad Apostolicam Sedem recurratur... alioquin reductiones, mo-

derationes et commutationes hujusmodi, si quas contra hujus prohibitionis formam fieri contigerit, omnino nullas et inanes decernit. (Vide *Le Canoniste contemporain*, t. II, p. 11-21, 27-46; t. III, p. 127-136.)

3° In reductione missarum semper stabilienda est commemoratio illorum defunctorum in quorum favorem onera erant adimplenda : ita Conc. Trid. (c. 4, § 25, *de Ref.*). Hæc commemoratio potest consistere vel in celebratione unius aut plurium missarum, vel in recitatione collectarum aliarumve precum. Sedes Apostolica, dum reducit onera missarum, solet imponere celebrationem unius missæ.

b) *Varia dubia circa reductionem.* 1° Juxta plures, inter quos Fagnanus, possent episcopi, ex facultate Tridentina, reducere vel moderari onera missarum, quando redditus a principio sufficientes, postea ita imminuntur, ut nullo modo sufficiant ad onera ferenda. Sed hæc sententia communiter rejicitur, cum in const. *Cum sæpe* Urbani VIII districte prohibeatur ne episcopi « quomodocumque reducant onera missarum celebrandarum ». Constat ex recentioribus declarationibus S. C. Conc. 7 febr. 1857, etc.

In praxi ergo standum est doctrinæ Bened. XIV dicentis in *Syn. diæc.*, l. XIII, c. ult., n° 19 : « Hodie nulla relictæ est episcopis facultas reducendi missas, excepta duntaxat ea facti specie qua testator hanc facultatem episcopo tribuisse dignoscatur. » Sic ergo generatim concludendum est, relictæ distinctione superioris relata inter redditus sufficientes vel insufficientes, ad consuetum persolvendum stipendium.

An in casu excepto, juxta doctrinam Bened. XIV, possit episcopus reducere extra synodum? Olim erant duæ sententiæ apud CC. circa obligationem reducendi extra synodum. Communior affirmabat episcopum posse ex causa reducere extra synodum, saltem in provinciis ubi synodi nunquam vel rarissime habentur. Sed quum in casu præsentis agatur de interpretatione ultimarum voluntatum ex facultate concessa, non a jure, sed ab ipso testatore, probabilius est episcopum posse reducere missas extra synodum; ratio est, quia ipsi episcopo a testatore facta est facultas reducendi.

2° Eodem modo solvi debet quæstio a pluribus varie exagi-

lata, an episcopus possit minuere missas quarum onus non est qui suscipiat ob eleemosynæ tenuitatem. Ex aliqua declaratione S. Congr. Conc. quæ videbatur expressa et specifica (apud S. Lig., *Th. mor.*, l. VI, n. 331), multi affirmabant. At S. Ligorius, loco citato, dubitat an hæc sententia affirmans, quam propugnarunt plures TT., sit vere probabilis et in praxi satis tuta : hinc contrarium tenendum est. Revera Ferraris (*Biblioth.*, v° *Sacrif. miss.*, a. 2, n. 14) declarationem ejusdem Congreg. plane oppositam affert. Itaque simpliciter standum est generali declarationi Urb. VIII, quæ constituit generalem legem in hac re : ideo adire oportet Sedem Apostolicam.

3° Tandem cohærenter ad doctrinam hactenus expositam, quæri posset utrum auctis fructibus legatis pro missis, augeri quoque debeat numerus missarum. Supponitur, ad discrimen casus superius relati, quod numerus tantum fuerit determinatus a testatore, non vero stipendium. Plures sunt sententiæ : aliqui distinguunt inter augmentum quod provenit ex re ipsa simpliciter, quo casu affirmant : si vero ex industria, labore et expensis eorum quibus illa cum eo onere relicta est, cum augmentum hoc potius sit præmium laboris ac fructus industriæ, non debet inducere obligationem majoris oneris. Verum etiam in primo casu negari potest, quia ad diminutionem, quando redditus evaserunt insufficientes, requiritur auctoritas Sedis Apostolicæ, ac proinde obligatio censetur in se perseverans et stabilis ; ergo a pari, in casu præsentis, immutabilis remanet numerus missarum determinatarum in limine foundationis.

c) Cautelæ adhibendæ sunt, jussu S. Congr. Conc. (in decreto ab Urbano VIII approbato) in reductione missarum, ut periculo prospiciatur ne reductiones amplius æquo fiant. Statuit ergo S. dicta Congr. :

1° Ut pecuniæ et bona mobilia cum onere perpetuo missarum celebrandum data, ab iis ad quos pertinet, sub pœna interdicti ab ingressu ecclesiæ ipso facto incurrenda, a die realis acquisitionis statim deponantur penes ædem sacram vel personam fide et facultatibus idoneam, ad effectum illa seu illorum pretium quamprimum investiendi in bonis immobilibus fructiferis, cum expressa et individua mentione oneris quod illis annexum reperitur. Ac si eadem bona immobilia auctoritate apostolica

deinceps alienari contigerit, eorumdem pretium, sub eadem pœna ut supra, deponi atque in aliis bonis stabilibus itidem fructiferis, cum ejusdem repetitione atque annexione converti debeat.

2° Ne in posterum onera perpetua missarum celebrandarum suscipiant, sæculares quidem sine consensu episcopi vel ejus generalis vicarii, regulares vero sine generalis vel provincialis consensu et licentia in scriptis et gratis concedenda; alioquin sæcularis qui hujusmodi prohibitionis transgressor exstiterit, ab ingressu ecclesiæ interdictus sit eo ipso; regularis vero pœnam privationis omnium officiorum quæ tunc obtinebit ac perpetuæ inhabilitatis ad alia de cætero obtinenda, vocisque activæ et passivæ absque alia declaratione incurrat.

3° Ut episcopus, seu ejus vicarius, aut generalis vel provincialis, ubi de licentia pro perpetuis oneribus fuerint requisiti, non antea assensum hujusmodi ac licentiam præbeant, quam ei legitime constiterit (talibus ecclesiæ, monasterii, etc.) sacerdotes tam novo oneri suscipiendo quam antiquis jam susceptis satisfacere posse; præcipuamque rationem habeant ut redditus qui ecclesiis vel locis piis relinquuntur, omnino respondeant oneribus adjunctis, secundum morem cujusque civitatis vel provinciæ.

SECTIO III.

De obligatione ad divinum officium.

NOTA. 1° Nomine *divini officii* hic veniunt horæ canonicae, quæ a clericis et religiosis, ex Ecclesiæ pervetusta, non solum Pelagii papæ (can. 1, dist. 91), sed apostolica institutione recitantur. Definiuntur in Const. apost. (l. VIII, cap. 30).

2° Septem sunt horæ canonicae. Congruentiæ illius numeri variæ afferantur. Viri sancti, ut David, Daniel, etc., hoc numero frequentabant orationem; deinde ille numerus septenarius repræsentat septem dies creationis, septem dona Spiritus sancti, septem ætates mundi, septem repetitiones orationis dominicæ, septem præcipua mysteria passionis Christi. Vide rubricistas quoad ipsam recitationem horarum, seu quoad tempus, modum, locum, etc., recitandi divinum officium, sive in choro, sive extra chorum.

I. De personis quæ obligantur ad recitationem divini officii.

a) Certo tenentur : 1° *clerici* in sacris constituti (cap. 1, n. 9, huj. tit.), etiamsi sint aliqua censura irretiti, irregulares, depositi vel degradati; nam obligatio annexa est ipsi ordini rite suscepto, et nemo ex sua culpa commodum retrahere potest. Obligatio incipit a die et hora subdiaconatus suscepti, juxta communem sententiam. Vide moralistas.

2° *Religiosi* professi ad chorum obligati, etiam moniales ex consuetudine. Novitii et novitiæ, sicut ad cætera onera religionis, ita neque ad horas recitandas obligantur, cum nulla lege scripta neque consuetudine, vim legis habente, ad illam obligationem teneantur. Religiosi qui ad chorum non obligantur, a divini officii recitatione eximuntur : si non constaret, an in aliqua religione introducta sit consuetudo recitandi divinum officium, religiosi professi hujus religionis non tenerentur ad persolvendas horas canonicas, ut sufficienter constat ex principio quod lex dubia non obligat. Quærunť aliqui, utrum religiosi professi ad chorum deputati, sed sacris ordinibus non insigniti, teneantur ad recitandas horas canonicas, quando legitime impediti non assistunt choro? — Duplex est sententia : sed probabilior affirmat, quia obligatio videtur afficere immediate personam ratione voti in tali religione. Verum in hoc standum est interpretationi introductæ per consuetudinem in variis religionibus, dummodo hæc consuetudo non sit corruptela disciplinæ religiosæ. Quoad religiosos rejectos, profugos, damnatos ad triremes, etc., disputant moralistæ.

3° *Beneficiati* quicumque, ex cap. fin. *de Resc.* in 6°, ubi dicitur quod beneficium datur propter officium; sed postea concil. Lat. sub Leone X et S. Pius V, in *motu proprio* edito 12 oct. 1572, distinctiori modo imposuerunt hanc obligationem. Tenentur, etiamsi beneficium sit tenue, seu tale cujus fructus non sufficerent ad honestam sustentationem. Ita communior sententia, contra quam alii ab omni absolvunt obligatione, alii illam restringunt ad dominicos tantum diesque festos de præcepto.

b) *Dubia* solvenda circa obligationem recitandi horas canonicas.

1° Probabilius non tenentur ad recitandum divinum officium

qui beneficii ecclesiastici titulum habent sine ejus possessione : tum quia clericus ante captam possessionem habet jus incertum ad fructus, et impediri potest ne illos capiat, atque ipsa jura beneficii exercere nequit ; tum præsertim quia Pius V in bulla supra cit. dixit : « Post beneficii consecutionem », beneficiatos obligari ad horas canonicas.

2° Canonici qui in possessionem beneficiorum suorum missi sunt, sed fructus nullos ex ipso percipiunt, non tenentur vi beneficii ad recitationem horarum, si fructibus omnino careat beneficium, quod tunc non esset vere ac proprie dictum beneficium. Idem dicendum est, si fructus aliqui revera annexi essent beneficio seu canonicatui, sed, sine ulla culpa beneficiati, illi non obvenirent, ut si in perturbatione politica aliqui retinerent fructus omnes beneficiorum. Si vero culpa beneficiati, iste fructus non perciperet, v. g. quia est excommunicatus vel suspensus, teneretur ad horarium pensum, quia æquum non est ut Ecclesia defraudetur officio ex malitia beneficiati seu canonici.

3° Qui plura habet beneficia quorum quodlibet inducit obligationem recitandi officium, probabilius non tenetur nisi ad persolvendum semel in die divinum officium. Ratio est, quia mens Ecclesiæ non videtur esse, ut velit secundum numerum beneficiorum multiplicari etiam obligationem, sed illam tantum imponere novo titulo : hic modus persolvendi duplicem obligationem unico actu non est quid novi in Ecclesia. Plures tamen negant, hoc præsertim principio innixi, quod qui sentit commodum, et onus sentire debet.

4° Beneficia de quibus dubitari potest, an ex illis exsurgat obligatio ad dicendas horas canonicas, sunt coadjutoria, capellania, commenda vicaria, præstimonium et pensio. Porro sententia communis negat quoad coadjutoriam, quæ non est beneficium, sed tantum jus ad beneficium, quando est cum futura successione. Capellania induceret hanc obligationem, si fuisset erecta auctoritate episcopi, seu collativa, quia est verum beneficium ; idem dicendum de commenda perpetua atque de vicaria pariter perpetua.

II. Quale officium recitandum sit ab illis qui ad recitandas horas
canonicas tenentur?

1° Omnes qui quovis titulo tenentur ad recitationem divini officii, breviario *Romano*, a Pio V edito et a Clem. VIII recognito, demum ab Urb. VIII emendato, uti debent, adjectis propriis festis et officiis quæ a S. Sede alicui clero ecclesiæ vel ordini religioso fuissent concessa vel imposita. Constat ex bulla *Quod a nobis* Pii V et const. *Cum in Ecclesia* Clem. VIII. Tamen, ex eadem bulla Pii V, permittitur usus breviarii quod ducentis annis antiquius esset reformatione Piana; sed hæc breviaria ducentis annis antiquiora posset etiam episcopus, consentiente capitulo, mutare in breviarium Romanum. Quoad perturbationem liturgicam sæculo xviii in Gallia introductam, contra illas sapientissimas præscriptiones, videre est tum litteras sub forma brevis a Greg. XVI directas ad archiep. Remensem die 6 aug. 1842, tum responsa S. Congr. Rit. ad archiepiscopum Bisuntinum, die 8 aug. 1856. Inde et regulares tenentur ad recitandum breviarium Romanum, additis officiis propriis ordinis. Itaque calendarium Romanum est universale; sed ex officiis particularibus adjectis efformantur calendaria *particularia* diœcesium et ordinum regularium. Regulares qui calendarium proprium a S. Sede approbatum non habent, uti debent calendario diœcesano. Notandum est, quod in casibus dubiis calendario adhærendum est, etiamsi quibusdam probabilior videatur sententia calendario opposita; secus si certo constet mendum aliquod in calendarium irrepsisse: ita S. Congr. Rit., 23 maii 1835, 27 aug. 1836.

2° Episcopi, canonici et alii choro adstricti ac beneficiati, seu omnes supra enumerati, ad officium propriæ ecclesiæ tenentur. Idem dicendum de illis qui sunt positive seu auctoritate legitima addicti alicui ecclesiæ, ut vicarii parochorum, etc. Hoc procedit etiamsi absint, ut declaravit S. Congr. Rit., 10 jul. 1677, 12 nov. 1831.

3° Circa clericos in sacris constitutos qui alicui ecclesiæ non addicuntur ratione beneficii, chori, curæ spiritualis, aut servitii stricti, generatim tenentur ad calendarium propriæ diœcesis. Sed plura sunt notanda.

Si prædicti clerici extra propriam diœcesim domicilium

figant, seu alibi acquirant domicilium proprie dictum, tenentur ad recitationem officii juxta calendarium domicilii; sunt enim subditi in hac diœcesi.

Si quasi-domicilium tantum alibi habeant, an teneantur ad officium propriæ diœcesis vel quasi-domicilii? Disputant DD. Multi negant, quia illi clerici non sunt subditi per quasi-domicilium. Si tantum habitent extra diœcesim, seu cum animo redeundi, possunt proprium officium servare, vel recitare officium loci in quo degunt, saltem quando per longum tempus sunt absentes a propria diœcesi: ita in omnibus S. Congr. Rit., 23 mart. 1835, 7 dec. 1844, 22 jul. 1848.

III. Causæ excusantes a recitatione divini officii.

1° Est oblivio et incogitantia naturalis, quæ potest quidem in die facile contingere circa unam vel alteram horam; sed circa totum officium vix inveniri potest. In hoc casu oblivionis omnino involuntariæ, omissio nullatenus esset culpabilis. Verum, si clericus vel beneficiatus expertus sit memoriæ suæ infirmitatem, debet adhibere aliquod indicium quod memoriam excitet.

2° Ignorantia sive juris, ut si quis nesciat legem quæ imponit obligationem recitandi, sive facti, quando quis ignorat modum recitandi officium, licet sciat obligationem recitandi. Inculpabilis ignorantia in praxi haberi nequit; imo nec ignorantia facti, nisi quoad aliquam partem officii in quibusdam casibus extraordinariis.

3° *Infirmetas*, saltem gravis, quæ scilicet efficit ut officium recitari nequeat aut absolute, aut sine gravi incommodo vel probabili talis incommodi periculo; idem dicendum est de illo qui non laborat morbo gravi, sed recitare nequit sine magna molestia, v. g. oculorum, capitis, stomachi. Generatim lex humana non obligat cum gravi incommodo. In dubio an infirmitas sit sufficiens ad excusandum, dubitans potest se committere judicio medici, superioris, vel etiam prudentis viri.

Si quis certus est se non posse ob suam infirmitatem totum officium recitare, probabiliter ad nihil tenetur, ob anxietatem in quam conjiceretur pro determinanda parte ad quam teneretur. Aliqui tamen docent teneri ad partem quam dicere potest sine gravi incommodo.

4° *Cæcitas oculorum*, etiamsi cæcus psalmos memoriter sciat, nam psalmi soli non sunt officium; sed si posset memoriter recitare horas minores, et juxta aliquos, etiam unicam, illas dicere obligaretur. Colligitur ex propositione damnata ab Inn. XI quæ ab onere horas reliquas dicendi excusabat eum qui matutinum et laudes dicere non poterat.

5° *Justum impedimentum*, ut metus prodicionis inter hæreticos, opera charitatis maximi momenti, quæ omitti vel differri nequeunt sine scandalo vel gravi incommodo; repentina et necessaria occupatio, quæ vel omnino vel saltem convenienter cum lectione horarum non potest consistere: v. g. si concursui pœnitentium satisfaciendum sit in jubilæo vel tempore paschali, si graviter laboranti aliter quis non possit succurrere. Moralistæ casus particulares expendunt. Vide S. Lig., l. IV, n° 156.

6° *Carentia breviarii*; ubi tamen distinguendum est an ea contigerit sine culpa vel cum culpa. In primo casu excusatur; tamen tenetur recitare partem quam memoriter sciret, ut antea diximus de cæco. In secundo nullo modo excusatur. Vide moralistas et asceticos.

7° *Dispensatio Pontificis*. Sum. Pont. potest valide dispensare, etiam sine causa, quia obligatio officii non est de jure naturali, sed de præcepto ecclesiastico. Episcopus non potest proprie dispensare cum clericis majorum ordinum et beneficiatis, quia lex superioris per inferiorem tolli non potest; porro nullibi legitur quod facultas dispensandi, etiam cum causa, delegata sit episcopis modo generali. Tamen dispensare possunt improprie, quando scilicet incidit dubium an clericus vel beneficiatus in casu aliquo particulari teneatur horas recitare.

S. Lig., l. IV, n° 159, docet, post aliquos, episcopum « non posse dispensare nisi cum causa et cum aliquo particulari, necnon ad breve tempus », quia « sic usu receptum est ».

IV. Pœnæ latæ contra non recitantes.

1° Pro clericis et religiosis qui nullum beneficium habent, nulla constituta est in jure pœna; sed posset statui pœna a jure particulari locorum.

2° Contra beneficiatos negligentes divinum officium, duplex a jure pœna decernitur: privantur fructibus, et indebite per-

ceptos restituere jubentur; deinde, si postquam ab episcopo moniti fuerint, intra quindecim dies, non bis saltem recitaverunt horas, jubentur excommunicari, suspendi et beneficio privari, ex præscripto conc. Lat. sub Leone X (sess. 9), quod confirmavit Pius V, const. *Ex proximo*.

Ex hac const. beneficiati omnes, etiam parochi, post semestre omittentes totum officium, privantur fructibus totius diei; matutinum omittentes cum laudibus vel omnes horas minores, medietate fructuum; unam ex reliquis horis, sexta parte eorundem fructuum, qui erogari debent in fabricas ipsorum beneficiorum vel pauperum eleemosynas. Ex decreto S. Congr. Rit. 2 sept. 1741, canonici non tenentur extra chorum ad psalmos graduales, pœnitentiales, officium defunctorum, cum recitanda sint in choro, ubi est consuetudo.

TITULUS XLII.

DE BAPTISMO EJUSQUE EFFECTU.

NOTA. Tota materia hujus tituli traditur in theologia, præsertim morali; itaque, relictis illis de quibus directe agunt TT., aliquid tantum superest dicendum de probatione baptismi et de ministro ordinario.

I. De probatione requisita ut baptismus censeatur rite collatus.

1° Baptismus non potest repeti nisi in sequentibus casibus: Quando certum est in priori baptismo aliquid essenziale omis- sum fuisse, tunc non iteratur, sed de novo confertur. Quando dubium est an primus baptismus revera sit administratus, ut si infans sit expositus sine baptismi indicio, vel a matre in captivitate infidelium constituta natus, etc. Quando constat quidem baptismum susceptum esse, sed dubitatur an rite susceptus sit; quia, v. g., collatus est cum materia aut forma dubia, vel in parte non principali, vel quod aqua nudum non contigerit, nisi in parte minima, aut quia qui illum contulit, ex post facto confessus aut convictus fuit quod plurimos illegitime

baptizaverit, etc. Quotiescumque iteratur propter dubium de facto collationis aut solum de validate collationis factæ, confer-
tur *sub conditione*; nam hac conditione apposita, tollitur omnis irreverentia quæ sequi posset ex iteratione baptismi.

2º Generatim non est sufficiens causa repetendi baptismum quia ille collatus sit ab hæreticis; nam in aliquibus sectis hæreticorum, baptismus debito modo confertur, ita ut nullum rationabile dubium exsurgere possit de valida illius collatione. Sic antiquiores hæretici, ut nestoriani, græci, retinuerunt materiam et formam debitam in administratione baptismi.

Hæretici recentiores, seu protestantes, calvinistæ, olim valide baptizabant; unde S. Congr. Conc., 27 mart. 1683, ad dubium an et quibus casibus hæretici, si ad fidem catholicam convertantur, sub conditione rebaptizari debeant, respondit non esse rebaptizandos, nisi adsit probabile dubium invaliditatis. Itaque, antequam rebaptizentur, etiam sub conditione, baptizati ab hæreticis, necesse est ut præcedat inquisitio de modo quo illi hæretici solent baptizare.

3º Natus ex parentibus christianis et fideliter inter christianos conversatus, violenti præsumptione quæ certitudini morali æquivalet, censetur baptizatus; itaque non potest rebaptizari, nisi evidentissimis argumentis constet illum non fuisse baptizatum. Colligitur ex cap. 3 *de Presbyt. non bapt.* Ita etiam S. Congr. Conc., 26 april. 1732. Unde etiamsi de adulto dubitaretur, ex defectu probationis ex instrumentis vel aliter, an baptizatus sit vel non, censi deberet baptizatus. Neque tunc periculum damnationis est in tali, si forsan revera baptizatus non esset, quia in defectu baptismi fluminis salvaretur per baptismum flaminis, si verum desiderium baptismi habeat et morte præveniatur. Sed non præsumeretur baptizatus ille qui ex parentibus infidelibus esset natus, etsi inter christianos fuisset educatus, vel etiamsi ex christianis parentibus esset natus, sed a nativitate inter fideles educatus.

4º Infantes expositi generatim sunt baptizandi sub conditione, præterquam si schedulam portent in collo vel alia corporis parte appensam quæ faciat certitudinem et in qua scriptum sit eos esse baptizatos (S. Congr. Conc. 13 jan. 1723). Si vero schedula non haberet certitudinem, essent baptizandi sub condi-

tionem (S. Congr. Conc. 18 dec. 1723, 13 jan. 1724). Nullo modo creditur chartulæ anonymæ cum qua infantes aliquando projecti reperiuntur : tunc sunt baptizandi sub conditione, ut declarat Bened. XIV epist. decret. *Postremo mense*.

5° Baptizatus in casu necessitatis ab obstetrice non potest sub conditione rebaptizari, nisi rationabilis suspicio sit baptismum non fuisse collatum modo legitimo, seu probabile dubium invaliditatis baptismi : ita S. Congr. Conc. 27 mart. 1683, etc. Itaque damnata fuit ab eadem S. Congr. praxis eorum qui rebaptizabant « sub conditione infantes domi in casu necessitatis baptizatos, non alia ratione quam quia baptismus non fuit in ecclesia parochiali collatus ».

Duplici ex capite dubium oriri potest, scilicet ex defectu scientiæ seu peritiæ quoad ritum baptizandi, vel quia testimonium non est sufficiens ad fidem faciendam. Quoad primum, potest deponi, diligenti facta inquisitione de peritia obstetricis. Quoad secundum, notandum est quod ad baptismum probandum sufficit unicus testis, dummodo tamen non sit paganus vel judæus. Constat ex variis declarationibus S. C. Conc. 27 aug. 1796, 4 febr. 1797, etc. Sed ille testis unicus, cujus testimonio baptismus comprobatur, debet esse probatæ fidei, ut monet Bened. XIV in epistola decret. supra commemorata. Si testimonium obstetricis, etiam dubiæ fidei, esset confirmatum testimonio patris vel matris infantis baptizati, quando alteruter vel uterque testatur se vidisse modum quo obstetrix baptizavit et formam audivisse, certo valeret (S. Congr. Conc. 11 febr. 1797).

6° Notandum quod irregularitas incurritur propter iterationem baptismi : igitur, si baptismus fuit certo collatus, et absolute conferatur, rebaptizans certo incidit in irregularitatem. Si vero baptismus fuisset rite collatus et iteraretur sub conditione, juxta plures, non causaretur irregularitas ; tamen S. Congr. Conc. in hoc casu solet dispensare ad cautelam. Sic die 16 dec. 1679 dispensavit cum paroco qui suum parochianum ab alio vicino rectore baptizatum rebaptizavit.

II. De ministro ordinario baptismi.

1° Minister baptismi ordinarius et legitimus est *parochus domicilii* in quo degit baptizandus. Quale domicilium requi-

ratur ? An sufficiat quasi-domicilium vel simplex habitatio, ut quis fiat subditus in ordine ad baptismum ? Sufficit in præsentì ut generatim moneamus eodem modo aliquem constitui proprium parochum in ordine ad baptismum, quam in ordine ad matrimonium. Unde distinctius definitur proprius parochus in libro IV; sed notare oportet quod in casu necessitatis, vel quando mulier extra locum domicilii casu parturit et puer baptizandus non posset sine periculo transferri ad propriam parochiam, potest a parochò loci nativitatis baptizari, non requisito consensu parochi domicilii matris parturientis. Tamen parochus proprius non esset minister legitimus baptismi, si aliter obtentum sit consuetudine vel præscriptione : nam consuetudine ab extraneo parochò obtineri potest jus baptismum aliarum parochiarum subditis ad ipsum sponte confluentibus, ministrandi. S. Congr. Conc., 15 maii 1600, ratum habuit jus parochi basilicæ in controversiam deductum a reliquis Urbis parochis ; itaque non quilibet parochus domicilii est minister legitimus baptismi ; namque

2º Si aliqua ecclesia matrix privativum et exclusivum baptizandi jus habuit ex immemoriali consuetudine, non licet in alia ecclesia parochiali novum fontem baptismalem construere, juxta declarationes S. Congr. Conc. 21 jan. 1732, 10 febr. 1748. Ad essentiam ecclesiæ parochialis non pertinet fons baptismalis, nam concilium Trid. (sess. 21, c. 4, *de Ref.*) distinguit ecclesias parochiales et baptismales, quatenus disjunctive de illis loquitur.

Itaque, ut docet ipsa S. Congr. Conc., in ecclesiis parochialibus non continuo licet erigere fontem baptismalem ubi ex vetere disciplina unus tantum vel alter habetur (28 jan. 1831). Antea annuere pluries recusavit petitionibus parochorum pro erectione fontis baptismalis.

3º Sed quando ecclesia parochialis est etiam baptismalis, baptismus conferendus est a propriis respective parochis in propria parochia, non obstante contraria consuetudine, ut declaravit eadem Congr., 6 febr. 1734. Hoc procedit, etiamsi agatur de ecclesia cathedrali vel metropolitana et de jure baptizandi adultos infideles ad fidem conversos : ita S. Congr. Conc. 22 sept. 1687, quæ decrevit baptismum adultorum pertinere ad

parochos domicilii, rejecta prætentione parochi ecclesiæ cathedralis; imo non requiritur licentia aliqua quoad baptismum infidelium.

4° Hoc jus parochorum ita censetur proprium, ut episcopus nequeat sine gravi causa delegare alienos sacerdotes ad ministrandum baptismum invito parcho, ut non semel declaravit S. Congr. Conc. : primum decretum latum fuit die 24 aug. 1580; postea a quibusdam parochis civitatis Neapolitanæ interrogata « an archiepiscopo licitum sit baptismata puerorum in aliis parochiis natorum perpetuo vel frequenter delegare parcho ecclesiæ cathedralis? » respondit quod si episcopus voluerit per se baptizare adultos, ad episcopum deferantur; alias parochus proprius utatur jure suo (anno 1687).

TITULUS XLIII.

De presbytero non baptizato.

a) Hic titulus est appendix superioris, et in ipso quæritur an valeant acta presbyteri non baptizati. Itaque — 1° ad ordines et cætera sacramenta percipienda, necessarius est baptismus aquæ, ut ostendunt TT.; sicut baptismo via aperitur ad Ecclesiam triumphantem, ita etiam ad cætera sacramenta et generatim ad Ecclesiam militantem ejusque bona. Itaque certum est non valere acta sacerdotis non baptizati quæ pendent ab ordine, ut confectio Eucharistiæ, absolutiones a peccatis, administratio extremæ unctionis, cum Ecclesia defectum sacramentorum supplere nequeat.

2° Actus qui ab ordine vere suscepto, ac proinde a baptismo ex divina institutione non pendent, sunt validi, quando exercentur ab eo qui communi errore pro presbytero habetur, namque hoc exigit utilitas publica.

b) In specie non est repetendus baptismus quem talis sacerdos contulit, quia quivis homo valide baptizat; item nec matrimonium cui talis sacerdos adstitit, quia in matrimonio parochus non exercet officium ministri sacramenti, sed ejus præsentia requiritur per modum excellentis testis, ex præcepto

non divino sed ecclesiastico ; igitur Ecclesia ob bonum publicum supplet defectum ordinis. Generatim omnes actus jurisdictionis valent, etsi infidelis dicatur incapax jurisdictionis spiritualis, sed illud impedimentum non est juris divini, et alias directe respicit forum externum ; porro Ecclesia, hoc in casu, ob bonum publicum defectum tollit, ut est impeditivus jurisdictionis ecclesiasticæ.

TITULUS XLIV.

DE CUSTODIA EUCHARISTIÆ, CHRISMATIS ET ALIORUM SACRAMENTORUM.

NOTA. Verba « aliorum sacramentorum » sumuntur in sensu lato et improprio, pro SS. oleis et rebus quæ sacramentorum usibus sunt deputatæ : hæc omnia proprie sunt sacramentalia. Ex objecto illius tituli elucet connexio cum superioribus, in quibus agitur de sacramentis Eucharistiæ et baptismi.

SECTIO PRIMA.

De custodia Eucharistiæ.

§ 1. De ecclesiis in quibus asservari potest vel non Eucharistia.

I. Ecclesiæ in quibus asservatur.

a) Eucharistia est asservanda in ecclesiis juxta ritum a tempore Nicæni concilii usitatum. Conc. Trid. (s. 13, c. 6, *de Euch.*) pronuntiat contra protestantes qui impugnabant hanc praxim.

1° Primis Ecclesiæ sæculis, fideles, ob gentilium persecutiones, conservabant apud se S. Eucharistiam, ut se sacro hoc epulo possint reficere, præsertim ad fortiter fidem coram tyrannis profitendam. Sed cessante persecútione, cessavit etiam mos conservandi SS. corpus Christi in domibus particularibus ; quare, a tempore conc. Nicæni conservatur Eucharistia in ecclesiis tantum. Hodie qui sacrosanctam Eucharistiam apud se retineret, fleret obnoxius tribunali Sancti Officii, et interrogari deberet quo fine illam retineat : si ex pravo fine,

suspectus esset de hæresi; si vero ex indiscreta devotione, monendus est.

2° Causæ ex quibus asservatur sunt plures: ut quando petitur, vel necessarium est ministrari petentibus, præsertim infirmis; ut fideles semper habeant Christum præsentem, etiam quoad humanitatem, ad implendam ejus promissionem: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi » (Matth., xxviii); ut sic perpetuo præsens possit adorationi fidelium proponi, sive modo solemni, eum in altari exponendo, sive in processionibus circumferendo, vel aliter.

b) In quibusnam ecclesiis asservari Eucharistia possit?

1° Asservari potest et debet in ecclesiis cathedralibus, quæ dicuntur primæ parochiæ diœcesis; sed conservatur in unico tantum altari, ut declaravit S. Congr. Episcop., 13 oct. 1620, et S. C. Rit., 11 april. 1861. Imo collocari debet extra altare majus in alia capella decente, idque, propter functiones pontificales quæ necessario sunt faciendæ ab episcopo ad altare majus, et ne necessariis genuflexionibus episcopus magis defatigetur, ut advertunt DD. Sic observatur in ecclesiis patriarchalibus Urbis et decretum fuit a S. Congr. Episcop. et Reg., 10 febr. 1594, 16 maii 1708, etc. Idem ex analogia dicendum est de ecclesiis collegiatis ubi frequenter cantantur missæ; in quibusdam locis, solet ad aliud altare deferri S. Eucharistia, quando in altari majore cantari debet missa solemnis; sed hujusmodi assidua translatio non videtur respondere reverentiæ quæ debetur tanto sacramento. Quare id prohibuit S. Congr. Rit., 11 april. 1861.

2° Asservari etiam potest et debet in ecclesiis parochialibus quæ actu tales sunt, seu quæ populum habent; nam Eucharistia præcipue asservatur in usum infirmorum (can. *Presbyter.*, dist. 2, *de Consecr.*). Quod supra dicitur de unica asservatione quoad cathedrales ecclesias, a fortiori dici debet de parochialibus.

3° In ecclesiis regularibus, quia censentur parochiales respectu regularium in monasterio degentium: constat ex praxi universim recepta et ratione allata. Hoc etiam intelligitur de ecclesiis monialium, in quibus tamen, ex decret. conc. Trid. asservari debet Eucharistia, « non intra chorum vel septa monas-

terii, sed in ecclesia publica, non obstante quocumque indulto aut privilegio ».

Verum hoc privilegium asservandi SS. Eucharistiam non competit nisi regularibus proprie dictis; nam sine indulto apostolico Eucharistia asservari nequit in capellis monasteriorum in quibus religiosi vel moniales voto simplici tantum tenentur: ita S. Congr. Conc., 21 jul. 1861, post Bened. XIV, constit. *Quamvis justo*. Tamen si religiosi vel moniales vota simplicia tantum edentes sub clausura vivant, fruuntur privilegio asservandi SS. Sacramentum in suis sacellis; ratio est obvia, cum clausura officeret receptioni Eucharistiæ, et alias isti religiosi assimilentur regularibus stricte sumptis.

II. Ecclesiæ in quibus asservari nequit sine dispensatione apostolica.

1° Non asservatur in conservatoriis mulierum quæ non approbantur a Sede Apostolica, in quibus jura parochialia reservantur parocho, aliquibus tantum permissis capellano: ita resolvit S. Congr. Conc., 19 aug. 1702, 2 jul. 1707, 28 jul. 1708, etc.

2° In grangiis seu domibus regularium ruralibus, ut patet ex responsione S. Congreg. Conc. 3 sept. 1707. Nam, licet hoc casu S. Congreg. concesserit ad septennium facultatem asservandi Eucharistiam in oratorio alicujus domus ruralis in qua solebant morari quidam religiosi, vel ob infirmitatem, vel recreationis causa, satis indicavit ex hac concessione hoc esse generaliter prohibitum. Remanent ergo jura parochialia quoad illas grangias.

3° In ecclesiis collegiatis sæcularibus, si non actu parochiales sunt: constat ex variis declarationibus S. Congr. Conc. (7 sept. 1652, 16 aug. 1649, etc.). In hoc ergo differunt ecclesiæ collegiatae sæculares a regularibus, quod in istis conceditur asservatio propter infirmos, quæ ratio cessat in collegiatis nullum habentibus populum. Tamen episcopus ex causa concedit confraternitatibus laicorum, ut SS. Sacramentum conservent in suis ecclesiis: ita S. Congr. Conc., 11 jun. 1604: quod a Ferraris intelligitur de perpetua asservatione, ab aliis autem de quibusdam diebus et ad effectum illud subministrandi christifidelibus (S. Congr. Conc. 17 jul. 1763). Remanet ergo regula generalis, quod in ecclesiis confraternitatum conservari nequeat sine

indulto apostolico, quotiescumque agitur de *continua retentione*, dum pro brevi tempore sufficit licentia episcopi (S. Congr. Episcop. 13 jan. 1610). Cæteroquin episcopi retinent facultatem largiendi custodiam temporaneam, ut constat ex declaratione S. Congr. Conc. 12 aug. 1717.

4° In cæteris ecclesiis non parochialibus, ut aperte constat ex innumeris fere declarationibus S. Congr. Conc. Nec licitum est episcopis concedere licentiam, cum facultas sit reservata S. Sedi, et ordinario non sit licitum contra canones ire. Nec valeret consuetudo quælibet, si constaret Eucharistiam ab initio fuisse asservatam ex sola licentia ordinarii; nam ejusmodi consuetudo nullam gignit præsumptionem concessæ licentiæ a Sede Apostolica.

Tamen, juxta plures, consuetudo immemorialis vim haberet privilegii; sed huic doctrinæ videtur obstare decretum S. Congr. Conc. 28 jul. 1708, in quo dicitur quod non suffragatur immemorialis consuetudo. Verum, ex altera parte, Bened. XIV in bulla *Quamvis justo* ait: « Vel immemorialis consuetudo quæ illius (*privilegii apostolici*) præscriptionem indicat. » Sed hæc omnia jura optime inter se conciliantur, quia decretum S. C. Conc. potest intelligi de casu quo consuetudo, licet diuturna, causam habuerit in licentia episcopali, dum in const. Benedicti XIV agitur de consuetudine vere immemorabili, seu cujus initium remanet ignotum; quod jam declaraverat S. Congr. Conc., 27 april. 1709.

5° Sed quando cura animarum vel hospitalitatis jus annexum est ecclesiis non parochialibus, potest quotidie conservari Eucharistia, ut colligi potest ex declaratione S. Congreg. Rit. 14 jun. 1646. In oratoriis hospitalium frequentissime infirmis danda est Eucharistia, et alias ista oratoria habentur ut ecclesiæ quasi parochiales. Ferraris, in sua Biblioth., v° *Oratorium*, n. 93, docet SS. Eucharistiam posse conservari in oratoriis collegiorum in quibus sunt convictores, et id a S. Congr. Conc. decisum fuisse pro seminariis; nam ibi exercetur cura animarum, et sancta Eucharistia frequentius administratur, quam in multis ecclesiis parochialibus.

Facultas ergo asservandi SS. Sacramentum in illis capellis et oratoriis non venit ab ordinariis, « qui non possunt concedere utin

ecclesia non parochiali retineatur SS. Eucharistia; requiritur licentia Sedis Apostolicæ. Quod si episcopus talem licentiam concesserit, licentia ipsa nulla est » (S. Congr. Conc. 3 mart. 1668).

6° Tandem notandum quod missa debet quolibet die celebrari in ecclesia ubi Eucharistia asservatur, ut colligitur ex decreto S. Congreg. Rituum *in Firmana* (16 mart. 1833).

§ II. *De loco ecclesiæ ubi asservatur Eucharistia.*

a) Asservari debet in *tabernaculo*, ad id decenter ornato, quod in medio altari esse debet, ut jam mandatum fuit a conc. Turon., can. 3. 1° Ille decens ornatus tabernaculi in eo consistit ut ejus parietes intus panno serico albo vestientur, ut declaravit S. Congr. Episc., 26 aug. 1575, atque ut tegatur conopæo coloris albi vel convenientis officio diei, ut decrevit S. Congreg. Rit., 21 jul. 1835. 2° Prohibetur ne aliquid præter Eucharistiam in tabernaculo reponatur. 3° Eucharistia in pyxide seu ciborio clausa reponitur in tabernaculo super corporali mundo. 4° Ne periculum sit irreverentiæ vel abusus, sacerdos debet SS. Sacramentum habere sub clavibus et fidei custodia in tabernaculo; si sacerdos illam incustoditam relinqueret, ita ut per ejus incuriam furtum, sacrilegium contingerit, gravi pœna ad arbitrium judicis puniri debet, ut constat ex c. 1 h. t. Claves retinere privative debet parochus seu rector ecclesiæ, prout resolvit S. Congr. Conc., 25 jun. 1689, 14 nov. 1693, etc. Nunquam vero a monialibus vel laicis, nisi adsit generalis et immemorialis consuetudo, et persona penes quam sunt claves, sit honesta et gravis. Ita sat communiter CC.

b) *Lampas* perpetuo ardere debet coram sanctissimo Sacramento, ut constat ex generali usu Ecclesiæ et Rit. Rom.; sic ecclesiam ingressi sciunt, quo potissimum loco adoranda sit præsentia Christi; altera ratio hujus præcepti Ecclesiæ est, ut per hoc lumen fideles moneantur adesse ibi candorem lucis æternæ, et sic ad venerationem tanti mysterii excitentur.

1° Ab hac præscriptione nunquam dispensat Sancta Sedes, ita ut paupertas ecclesiarum non excuset ab obligatione collocandi lampadem perpetuo ardentem coram SS. Sacramento; sequitur quod præscriptio illa sit sub gravi, ita ut, juxta S. Lig.,

(l. VI, n° 248), post alios, peccat graviter ille qui habet curam lampadis, si integra die vel aliquot integris noctibus lumen non ardeat.

2° Hoc lumen poni debet in medio ante et prope tabernaculum, non autem in choro aut in loco laterali, ut declaravit S. Congr. Rit., 22 aug. 1699.

3° Lampades ardentes numero impari in ecclesiis adsint, tum ad cultum et ornatum, tum ad mysticum sensum. Hæ vero imprimis adhibendæ sunt ante altare vel locum ubi asservatur SS. Sacramentum, ut constat ex Cærem. episc. et supra relata declar. S. Congr. Rit. Sequitur quod duæ tantum lampades non essent retinendæ, ut colligitur ex declar. S. Congr. 9 jun. 1780, ubi respondetur quod illa lampas accensa non est retinenda pro adimplemento oneris ab aliquo testatore impositi.

4° Oleum quo nutritur lampas, debet esse ex olivis, si haberi potest, et facultates ecclesiæ suppetant. Si haberi nequeat, adhiberi licet, judicio episcopi, oleum ex viliori materia expressum, v. g. ex nucibus, ex brassica campestri (*colza*), vel etiam, deficientibus vegetalibus, petrolio, ut decrevit S. Congr. Rit., 11 mart., 6 april., 9 jul. 1864.

5° Hæc lampas nutrienda est sumptibus parochi vel fabricæ, aut parochianorum, juxta receptam consuetudinem : applicari potest generalis lex conc. Trid. (sess. 21, c. 7, *de Ref.*) circa expensas ad conservationem ecclesiæ requisitas. Generatim istis expensis gravantur fabricæ. Si redditus fabricæ deficiant, instituendus est collector eleemosynarum : ita S. Congr. Episc., 14 mart. 1664; S. Congr. Conc., 22 mart. 1594. Tandem si hoc modo non posset subveniri expensis illis, lampas esset nutrienda ex redditibus parochi, saltem si isti redditus excedant *congruam debitam*. Constat ex multis declarationibus S. Congr. Concilii. Hæc congrua olim erat determinata a CC. ad centum scuta Romana. Sed hæc summa hodie non videtur sufficiens ad honestam seu *congruam* sustentationem.

c) Propter connexionem materiæ, aliquid etiam dicendum est de tempore quo Eucharistia asservari potest, quin renovetur :

1° Eucharistia quæ asservatur in tabernaculo, a Græcis renovanda est singulis octo vel quindecim diebus, ex const. Clementis VIII *Sanctissimus*.

2° A Latinis debet renovari qualibet dominica, ex decreto S. Congr. Episc., 6 april 1573, et citata const. Clementis VIII ac declaratione S. Congr. Rit. 1672, etc. Tamen hæc præscriptio, juxta Gardell., potest intelligi in sensu latiori, ita ut si tempus « ultra quindecim dies non protrahatur, nihil reprobandum est. »

3° Ex Ritualis Romani præscriptione consecrari non debent nisi « species recenter confectæ ». Vox « recenter » accipi debet, juxta eundem Gardellinum, de temporis spatio quod non excedat 15 vel ad summum 20 dies.

4° De *expositione* SS. Sacramenti institui etiam posset disputatio; sed liturgici de hoc fuse tractant: hic ergo sufficit monere quod expositio sollemnis seu in ostensorio fieri nequit, nisi ex causa publica per episcopum probata, etiamsi fieret a regularibus in propriis ecclesiis quæ sint a jurisdictione episcopi immunes; si vero fiat in pyxide, sufficit causa privata, nec requiritur venia episcopi. (S. Congreg. Conc., in *Neopolit.*, 17 aug. 1630. Vide Bened. XIV *Instit. eccles.*, 30^a.)

SECTIO II.

De asservatione sacri chrismatis et aliorum sacramentalium.

a) Olim chrismate fideles utebantur pro medela in suis infirmitatibus; hunc usum reprobatur Pontificale Rom., post multa concilia, atque jubet, ut juxta canonum traditionem, chrisma et olea ab ipso episcopo in die Cœnæ consecrata fideliter custodiantur, et nulli sub prætextu medicinæ tradantur. In Rit. Rom. etiam legimus: « Caveat... ne de iis quidquam nulli cuique tribuat cujusvis rei prætextu. » Ratio data est a S. Cypriano in serm. de *Unct. chrism.*: « Non hæc medendis corporibus est unctio constituta, sed virtus divina potentius operatur..... » Quare

1° In cap. 1 huj. tit. constitutum est, ut sacrum chrisma et oleum sub fideli custodia clavibus adhibitis conserventur. In multis ecclesiis lumina adhibentur ardentia coram SS. oleis, ut manifestetur reverentia eisdem debita; verum licet deceat lampadem ardere ubi sacra olea asservantur, decencia tamen minime secum fert obligationem et præceptum.

2° Vasa in quibus chrisma et oleum infirmorum asservan-

tur, debent esse argentea, ubi facultates ecclesiæ suppetunt, vel saltem stannea, bene cooperta et cum inscriptione sua de oleo quod in unoquoque vasculo continetur.

3° Asservari chrisma et olea benedicta debent in loco honesto et decenti, non tamen in tabernaculo S. Eucharistiæ. Locus proprius SS. oleorum est in ecclesia in cornu epistolæ vel evangelii, ut declaravit S. Congr. Rit., 16 jan. 1663; non autem in domo parochiali, excepto casu magnæ distantiae ab ecclesia: ita eadem S. Congr., 16 dec. 1826. Quare consuetudo qua parochi apud se in domibus suis SS. olea retinent, non reddit illam praxim licitam, ut dicitur in eadem declaratione. Itaque licet Rit. Rom. rigore non assignet locum pro sacris custodiendis oleis, tamen quando dicit illa esse servanda « in loco proprio, honesto et mundo », hæc verba universali ecclesiarum disciplina sufficienter declarantur in hoc sensu quod locus ille sit ecclesia. In quibusdam ecclesiis reponuntur in fonte baptismali vel in reliquiarum sacrario aut in sacristia; sed standum est declarationi S. Congr. primo loco relatæ. Tandem notandum est quod excusaretur parochus, secluso scandalo vel contemptu, qui apud se per unam noctem in casu infirmi periclitantis, oleum infirmorum retineret, ut vocatus expeditius procedat.

b) Quoad modum consecrandi, deferendi SS. olea iisque utendi, vide Rituale et Pontif. Rom. ac rubricistas. In variis statutis diœcesanis, multa etiam decernuntur circa custodiam, distributionem, etc. SS. oleorum. Pauca sunt notanda.

1° Parochi seu rectores ecclesiarum tenentur oleum ab episcopo feria 5^a in Cœna Domini consecratum exposcere ante solemnitatem Paschæ (S. Congr. Conc. 17 jan. 1858); deinde eadem S. Congr., 16 dec. 1826, declaraverat distributionem non posse differri usque ad dominicam in albis.

2° Notandum est etiam quod ex duplici declaratione S. Congr. Conc. (13 jan. 1611, 14 sept. 1842), sacerdos in casu necessitatis nequit uti oleo a se benedicto ad validitatem sacramenti extremæ unctionis.

NOTA. In cap. 2 huj. tit. prohibetur, ut profana suppellectilia reponantur in ecclesiis, nisi casus necessitatis excuset, ut tempore incursus bellici, incendii, etc.

TITULUS XLV.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

NOTA. 1° Cum reliquiae sanctorum exponi soleant venerationi et in ecclesiis custodiri, fit ut statim post expositiones de Eucharistia, chrismate et SS. oleis, agatur de reliquiis.

2° De cultu reliquiarum et sanctorum fuse agunt TT. polemici contra protestantes; sed de controversiis fidei hic non agemus. Duo tantum sunt considerata, quae in rubrica tituli indicantur, scilicet canonizatio sanctorum et cultus qui eorum reliquiis vel imaginibus debetur.

§ I. *De canonizatione et beatificatione sanctorum.*

I. Auctoritas competens ad canonizandum.

a) *Canonizatio* est ritus quo aliquis sanctus numero sanctorum adscribitur et publice ac solemniter statuitur, ut tanquam sanctus ab omnibus honoretur. Differt a *beatificatione*, quia beatorum cultum Pontifex solum permittit vel concedit uni loco, regno vel provinciae, sanctorum vero venerationem pro Ecclesia universali decernit ac definit. Itaque 1° in beatificatione, cultus tantum conceditur, non autem praecipitur, sicut in canonizatione; 2° cultus beatorum conceditur aliquibus locis duntaxat, non toti christiano orbi; 3° tandem in beatificatione, conceditur cultus determinatus, dum in canonizatione praecipitur cultus plenus. Uterque cultus, seu sanctorum et beatorum, est *publicus*, seu nomine Ecclesiae exhibetur; cultus autem *privatus* ille est qui solo colentis nomine exhibetur. His positis, quaeritur,

b) *Cui competat potestas canonizandi et beatificandi?*

1° Canonizatio vel beatificatio fieri nequit nisi a Summo Pontifice, ut expresse declaratur in cap. 1 huj. tit. Ratio est, tum quia canonizatio est una ex gravissimis causis quae inter christianos moveri possunt, ac proinde reservari debent Sedi Apostolicae, tum quia faciendum est diligens examen virtutum et

miraculorum, in quibus præ cæteris virtutibus operatur fides (I Cor., xiii, 2); porro fidem examinare pertinet ad Sedem Apostolicam, et supponit infallibilitatem, quæ alias requiritur ut cultus sit rectus, et fideles non decipiantur nec colant reprobos; imo canonizatio versatur super *facto dogmatico*. Alia ratio addi potest, quod per canonizationem sanctus ad cultum proponitur universæ Ecclesiæ, quod supponit jurisdictionem universalem. Sequitur quod

2° Hæc potestas privative competit Summo Pontifici ad exclusionem episcoporum; igitur episcopi non possunt canonizare aliquem, etiam pro suis diocesisibus tantum. Idem dicendum est de legatis a latere, imo et de concilio generali absque Romani Pontificis auctoritate; sed Summus Pontifex suam potestatem exclusivam exercere potest tam in concilio quam extra concilium. Olim episcopi facultatem beatificandi habuerunt; sed hæc facultas fuit illis sublata ab Alexandro III, c. 1 h. t., ad impediendos graves abusus qui frequenter irrepserant in re tam gravi; et Urbanus VIII, in const. edita anno 1636, clare determinavit limites potestatis episcopalis, et omnia quæ ad cultum publicum beatorum pertinent Sedi Apostolicæ reservavit.

3° Libri de gestis, miraculis, revelationibus et similibus talium nominum, in opinione sanctitatis existentium, non prius imprimi debent quam ordinarius, adhibito consilio theologorum et aliorum piorum virorum, illos recognoverit eaque de re instructionem ad Sedem Apostolicam miserit et responsum ejusdem acceperit.

4° Cæterum privato cultu potest quis colere eos qui cum publica sanctitatis opinione decedunt, licet in sanctorum vel beatorum numerum nondum apost. auctoritate relati sint, cum Ecclesia non prohibeat nisi cultum publicum. Sic, v. g. nemo posset imagines sculptas vel depictas alicujus viri nondum canonizati vel beatificati reponere in ecclesiis, sacellis, altaribus, etc., cum radiis aliisque sanctitatis signis... Sed ex privata devotione potest quis asservare imaginem illis signis sanctitatis destitutam, eique venerationem exhibere, coram ea orare. Idem dicendum est de divulgatione miraculorum, revelationum, etc., ac de publica expositione imaginum. De his omnibus constat tum ex C. Trid.

(sess. 25), tum ex duabus celeberrimis constit. Urbani VIII, tum denique ex multis declarationibus SS. Congr. Rom.

II. De subjecto canonizationis.

1° Ille potest canonizari qui claruit virtutibus theologicis et moralibus in gradu heroico et saltem duobus miraculis vires naturæ, saltem quoad modum, excedentibus : ita Greg. IX, const. *Cum dicat Dominus*, qua S. Antoninus Patavinus relatus est in canonem sanctorum ; et hæc regula fuit postea variis constitutionibus confirmata. Itaque sola miracula non sufficiunt sine virtutibus (I Cor., xiii, 2), nec solæ virtutes sine miraculis : necesse est ut miracula manifestent Deum velle ut talis in Ecclesia militante publica veneratione colatur. Sed necesse est, ut hæc vitæ sanctitas et miracula plenissime probentur ; quapropter in processu instituto ad hanc probationem observantur superius dicta in lib. II de probationibus, testibus, etc.

2° Speciatim ad canonizationem martyris sufficit plene probare martirium formale, seu quod causa mortem sustinendi fuerit fides catholica vel alia virtus supernaturalis ; quia non sola mors, sed causa martyres facit. Igitur martirium materiale seu sola mors sine causa rite probata non constituit martyres. Regulariter requiruntur etiam duo miracula plene probata, ut declaravit S. Congr. Rit., 13 sept. 1642, 29 maii 1688. Aliqui olim negarunt requiri miracula, præter martirium formale ; sed licet martirium formale sufficiat ad prudens iudicium de salute et beatitate martyris, non sufficit ut constet Deum velle ut talis martyr veneratione publica colatur in Ecclesia.

III. Probatio requisita ad canonizationem.

1° Constat de virtutibus in gradu excellenti et heroico, quando homo perfecte per charitatem Deo et divinis stabiliter inhærens, cum adiutorio divinæ gratiæ, operatur cum perfecto dominio suarum passionum, refrenando et supprimendo motus inordinatos, ita ut deliberate non consentiat alicui imperfectioni morali cui insit aliqua ratio peccati, etiam levissimi.

2° Miracula probari debent per duos saltem testes, non singulares, neque de auditu alieno, sed de visu vel auditu proprio, et juratos. Sufficit ad beatificationem, si ita probentur duo

saltem miracula. Sed ut procedi possit ad canonizationem, de necessitate requiruntur alia duo miracula, ad docendam continuationem miraculorum post indultam beato venerationem.

3° Ad martyris canonizationem requiritur, præter miracula, ut constet sive de martyrio materiali seu de actu physico passionis et mortis secutæ, sive de martyrio formali, seu de causa et modo quo quis passus est mortem.

Constat de martyrio materiali, quando probatio mortis est plena seu concludens, vel in se, quia publica, vel ex depositione jurata duorum saltem testium de visu, aut ex aliis adminiculis; nam quando testes immediate haberi nequent, quia agitur de re antiqua, adhibentur testes mediati seu de auditu.

Constat de martyrio formali, si probetur quod martyr sponte et alacriter mortem subierit propter Christum, et perseveraverit in charitate et fortitudine usque ad extremum spiritum. Unde necesse est, qui mortem subiit, fuerit vere fidelis: nam martyr est testis fidei et veritatis christianæ. Necesse est deinde ut fuerit in charitate, nam sine charitate non acquiritur martyrium; verum sufficit si concomitanter charitatem habeat, et ad hoc sufficit ut attritus sit supernaturaliter, etiamsi antea non fuerit in gratia. Tandem requiritur, quoad adultos, ut voluerint pro fide pati vel pro pio actu virtutis in qua fides elucet.

4° Incorruptio corporis defuncti, aut fragrantia seu suavitas odoris, non præbet indicium certum sanctitatis; nam hæc naturaliter possunt contingere. Sed quando hæc indicia cum probata excellentia vitæ conjunguntur, constituunt probationem. Necesse est tamen ut incorruptibilitatis vel suavitatis modus manifestet hoc non posse naturaliter evenire.

IV. Modus et ritus procedendi in canonizatione.

1° Processus non est inchoandus a S. Congr. Rit., seclusa dispensatione pontificia, nisi post 50 annos ab obitu servi Dei; sed ne probationes pereant, interim incipi potest, tam auctoritate ordinarii, quam S. Congr., in processu apostolico. Ante omnia, scripta et libri, si quos scripsit servus Dei, examinari debent a S. Congr. Sed processus ordinarius seu *informativus* super fama sanctitatis vitæ, virtutibus et miraculis, potest confici ab ordinario ante examen scriptorum.

2° Post processum ordinarium, instituitur processus super non cultu : si cultus delatus fuerit, relinquitur causa, nisi ille cultus fuerit immemorialis. Ille processus fieri potest sive auctoritate ordinaria, sive auctoritate apostolica. (Quoad process. ordin., vide clar. Trama, *Manuale theoret. practic.*)

3° Præsentatur processus episcoporum cum litteris principum atque aliorum qui beatificationem postulant; tunc sequitur *commissio introductionis causæ*. Hæc commissio nequit concludere, nisi post 10 annos, habitis iterum novis episcoporum litteris super fama et sanctitate servi Dei, nisi Papa ex speciali gratia tempus illud abbreviet.

4° Introducta causa, aperiuntur et examinantur processus coram promotore fidei, referente cardinali ponente, ut sciatur an ullus notabilis defectus commissus fuerit in processu super fama, virtutibus et miraculis.

5° Tunc proponitur dubium : « An constet de virtutibus theologicis et cardinalibus in gradu heroico ? » et hoc discutitur primo in congr. *antepræparatoria*, coram cardinali ponente ; deinde in *præparatoria* coram S. Congr., cum voto consultorum ; et tandem ubi visum fuit constare de his virtutibus, fit congregatio coram Sanctissimo super dicto dubio.

6° Proponitur alterum dubium : « An et de quibus miraculis constet ? » et fit relatio miraculorum, quæ a cardinalibus non approbantur, nisi concurrant duæ partes consultorum, neque a Papa, nisi concurrant fere omnes cardinales.

7° His omnibus rite peractis, devenitur regulariter ad beatificationem ; quia non solet procedi ad canonizationem, nisi declarata beatificatione et rursus continetur fama sanctitatis, atque duo nova fiant miracula, ut supra dictum est. Tamen S. Pontifex posset immediate procedere ad canonizationem ; sed hoc hodie nunquam fit.

Circa beatificationem et canonizationem, vide præclarum opus Bened. XIV *de Servorum Dei beatificatione*.

§ II. De cultu publico reliquiarum et sacrarum imaginum.

NOTA. Concilium Trident., sess. 25, *de Invocatione, veneratione et reliquiis sanctorum*, exponit doctrinam catholicam circa

cultum reliquiarum et imaginum. Hoc decretum loquitur in primis de invocatione et veneratione sanctorum, ad excludendum errorem pseudoreformatorum; deinde agit de veneratione reliquiarum, tandem de imaginibus sacris. Relicta prima parte, quæ est potius polemica et dogmatica, de duabus ultimis breviter tractabimus.

I. De cultu reliquiarum.

Reliquiarum nomine intelliguntur sanctorum corpora et quælibet ipsorum particulæ aut ossium, carnum, etc.; item capilli, dentes, pulveres, etc.; item vestes, vela, panni, etc. quibus usi sunt; denique alia quæcumque quæ ad eorum corpora vel ossa adhibentur, vel quæ ipsa tetigerunt. Reliquiæ quæ constant integro corpore vel partibus præcipuis corporis, dicuntur *insignes*.

a) Reliquiæ omnino novæ publico cultui exponi nequeunt absque auctoritate Sedis Apostolicæ, ut constat ex cap. fin. h. tit. Si vero reliquiæ sint antiquæ alicujus sancti ab Ecclesia canonizati vel beatificati, sufficit auctoritas episcopi eas recognoscentis: ita conc. Trid., sess. 25, et Sixti V, const. *Dominus*, Si solum transferuntur ex una ecclesia in aliam, non indigent approbatione, sed solo examine episcopi, an sint illæ reliquiæ quæ fuerunt approbatæ. Tamen corpora sanctorum et aliæ reliquiæ insignes transferri nequeunt de civitate in civitatem nec de una ecclesia in aliam, inconsulta Sede Apostolica: ita declaravit S. Congr. Reliq. apud Bened. XIV. In ejusmodi translatione, quando permittitur, vel etiam generatim in illis quæ fiunt in processionibus, reliquiæ non debent deferri sub baldachino, ut decrevit S. Congr.

b) Reliquiæ non approbatæ exponi nequeunt cultui publico cum approbatis, quia de se non sunt dignæ publica veneratione, et ex commixtione cum aliis majorem non acquirunt dignitatem.

c) Reliquiæ antiquæ, dum populo ostenduntur, non debent extrahi ex capsâ, ne vilipendantur: ita decretum est in cap. fin. h. tit. Populus videns ossa denudata posset venerationem debitam denegare, quia putaret non esse reliquias sanctorum, quæ ita vetustate corrupta sunt. Multo minus vendi possent, cum

hoc sit simoniacum ; tamen pro capsâ et ornatu reliquiarum, recte pretium petitur.

d) Privatus cultus reliquiarum alicujus cum fama sanctitatis decedentis non censetur prohibitus, cum jura loquantur tantum de cultu publico. Episcopus nequit approbare in ordine ad cultum publicum reliquias hujusmodi decedentis cum fama sanctitatis, nondum canonizati vel beatificati : constat ex cap. 2 h. tit. Facultas approbandi reliquias quæ a conc. Trid. (sess. 25) conceditur episcopis, non potest intelligi nisi de jam canonizatis vel beatificatis.

Inde corpora sanctorum nondum canonizatorum non possunt poni sub altare, ut declaravit S. Congr. Ep. et Reg., 10 jan. 1586, et consequenter reliquie sanctorum ejusmodi non sunt adhibendæ in altaris consecratione, ut declaravit eadem S. Congr., 13 sept. 1593.

e) Quoad naturam et modum cultus qui exhibendus est variis reliquiis, vide rubricistas. At notandum est quod episcopi, juxta præscriptiones conc. Trid. (*loco cit.*), invigilare debent ut in reliquiarum veneratione omnis superstitio et omnis turpis quæstus eliminetur : turpis quæstus quæreretur, non modo si reliquie exponerentur venales, verum etiam si expositio causa esset cur fierent largiores oblationes. Generatim ad episcopos spectat reliquias recognoscere, antequam venerationi fidelium istæ exponantur : sed hoc intelligi non debet de reliquiis ab antiquo publicæ venerationi expositis in ecclesiis regularium, cum episcopus nequeat eas visitare, etiamsi nunquam fuissent visitatæ (C. Congreg. Conc., in *Urbinate*., 19 mart. 1663).

II. De cultu imaginum.

1* Concilium Trid., in citato decreto, docet imagines Christi, Deiparæ Virginis et aliorum sanctorum, in templis præsertim esse habendas et retinendas, eisque debitum honorem esse impertiendum ; picturis enim aliisque similitudinibus exprimuntur mysteria nostræ redemptionis ad eruditionem et ædificationem populi christiani. Sed ut istæ imagines nullam præbeant occasionem periculosi erroris, statuit Urbanus VIII, decreto *Sanctissimus*, sub die 13 mart. 1625, ut non pingantur cum radiis, splendoribus alioque signo quod cultum indicet,

imagines sanctorum a Sede Apostolica non canonizatorum vel beatificatorum.

2° Idem Pontifex, const. *Sacrosancta Tridentina*, prohibuit etiam imagines Christi, B. M. Virginis, apostolorum et evangelistarum pingi cum habitu vel sub forma alias in Ecclesia non usitata, neque cum habitu regularium; necnon multo strictius prohibuit ne sanctorum imagines pingerentur in habitu profano.

3° Bened. XIV, const. *Sollicitudini nostræ*, improbat imagines Spiritus sancti sub humana specie depicti, et generatim omnes superstitiones circa SS. Trinitatis imagines.

4° S. Congregatio Rit., sub die 12 maii 1877, declaravit ab ordinariis permitti posse ut ad publicam fidelium venerationem in ecclesiis imagines seu simulacra B. M. Virginis. sub titulo *de Lourdes* et *de la Salette*, necnon Immaculatae Conceptionis radios lucis e manibus emittentis, servatis tamen servandis, præsertim decreto conc. Trid., *de Invocatione... sanctorum et sacris imaginibus* (sess. 25). At eadem congr., die 12 maii 1877, prohibuit expositionem simulacrorum seu statuarum D. N. J. C. suum cor sacratissimum monstrantis beatæ Margaritæ Alacoque ad ejus pedes provolutæ.

TITULUS XLVI.

DE OBSERVATIONE JEJUNIORUM.

NOTA. Materiam hujus tituli ex professo tractant theologi morales, et ideo una aut altera tantum quæstio, eaque præcipua, consideratur.

I. De præcepto jejunii.

a) Jejunium est abstinencia a quibusdam cibis, cum unica refectione in die, hora competenti sumenda. Itaque

Præceptum hoc consideratur imprimis quoad delectum ciborum et unicam refectionem. 1° Quatenus respicit delectum ciborum seu vetitum comedendi carnes, est negativum, adeoque

contra illud toties per diem peccatur, quoties moraliter distinctis vicibus carnes comeduntur. Tamen parvitas materiæ excusat a mortali, ex benignitate Ecclesiæ. Delectus potus qui cibum admixtum haberet, etiam prohibetur; secus si per se non ordinatur ad alendum corpus. TT. morales illos diversos potus enumerant: speciatim quoad potionem chocolatus, probabilior sententia docet illam frangere jejunium, multis tamen TT. refragantibus, ita ut altera sententia non careat probabilitate extrinseca vel intrinseca (S. Lig., l. III, n. 1023).

2° Quatenus respicit unam refectionem, est affirmativum; itaque totum violatur per secundam integram refectionem, ita ut non amplius peccet is qui tertiam vel plures integras refectiones sumeret. Illud præceptum unicæ refectionis ortum habet ex universali, antiquissima et apostolis coeva consuetudine; nam in jure scripto nullus textus reperitur qui clare hujus præcepti meminerit.

b) *Quid nomine carniū veniat in hac lege prohibente?*

1° Ex mente Ecclesiæ et usu christianorum, venit id omne quod vulgo dicitur caro, prout a piscibus est distincta; nam Ecclesia prohibendo carnes prohibet alimenta validiora, quæ multum nutriunt. Unde hic non sunt attendendæ regulæ et opiniones medicorum seu peritorum in scientiis naturalibus, existimantium hoc vel illud non esse carnem. Hinc

2° Ex communi existimatione, iudicium fieri debet de regula a nonnullis introducta, quod nomine carnis veniat caro animalium terrestrium quæ habent sanguinem calidum; juxta hanc regulam, omnes vesci possent fulicis, anatibus aquatilibus et similibus animalibus. Hæc communis existimatio manifestatur per consuetudinem communiter in tali provincia receptam.

c) *Speciatim de lege quadragesimali quoad lacticinia.*

1° Lege universali Ecclesiæ in quadragesima prohibentur etiam lacticinia et ova. Juxta quosdam, illud præceptum abstinendi a lacticiniis esset speciale Italiæ; sed communis sententia docet præceptum illud esse universale: constat imprimis ex S. Gregorio, qui de quadragesimali jejunio ad S. Augustinum Anglorum episcopum scripsit: « Par est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ seminum carnem originem trahunt, jejunemus: a lacte videlicet,

caseo et ovis. » Hæc præscriptio renovatur in synodo Trullana, can. 5 et 6. Alexander VII sequentem propositionem damnavit : « Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget. » Itaque agitur de lege universali.

2° Particulariter tamen loquendo, standum est particularibus locorum consuetudinibus et privilegiis, cum alicubi ova et lacticinia prohibeantur solum tempore quadragesimali, et extra illud non sint vetita, et alicubi, etiam diebus jejunii extra quadragesimam, non permittantur. Hodie ex variis indultis apostolicis determinantur cibi permissi in variis regionibus. Episcopi nequeunt propria auctoritate de ciborum delectu disponere, cum nullam habeant potestatem derogandi in eis quæ a Romano Pontifice et jure canonico decreta sunt. Verum consuetudo aliquid introducere potest præter vel contra jus commune, et stante tali legitima consuetudine, jejunium vicens seu usuale sufficeret, etiam ad lucranda indulgentia jubilæi.

II. De dispensatione et excusatione a lege jejunii.

a) An dispensatus ad carnes comedendas sit hoc ipso dispensatus a jejunio ?

1° Si dispensatio ab usu carnum facta sit ex causa impotentiae aut infirmitatis, ita ut quis probabiliter insufficiens credatur ad jejunandum, est etiam dispensatus a jejunio, et proinde potest sæpius in die comedere : ita communis sententia ; et ratio est, quia motivum suadet extensionem talis dispensationis, cum petita sit ad vires debiles sustinendas ; sed pro illis recuperandis adest vera necessitas multiplicis comestionis. Ille enim dispensatus est simul excusatus ; nam dispensatio conjungi potest cum excusatione. In hoc differt excusatio a dispensatione, quod prima venit a jure et altera ab homine.

2° Si dispensatio facta sit ex alia causa, scilicet ex eo quod cibi jejunales sunt ei nocivi seu nauseales, tunc sic dispensatus non excipitur a lege jejunii, sed tenetur unicam in die sumere refectionem. Duplex olim erat sententia apud CC... ; tamen multo plures negabant, tum quia dispensatio, cum sit vulnus legi et exorbitans a jure communi, stricte est interpretanda, tum quia præceptum negativum abstinendi a carnibus

et præceptum affirmativum sumendi unicam refectionem sunt duo precepta diversa et separabilia. Hodie altera sententia sustineri nequit, post varia decreta Sedis Apostolicæ, speciatim post const. *In suprema* Bened. XIV. (Vide De Angelis, h. t. n. 1.) *Hinc* nequeunt etiam permiscere pisces cum carnibus; imo in vespertina refectiuncula, non eis licet ea quantitate carnis vesci quæ non jejunantibus permittitur (De Angel., *loco cit.*, et variis const. Bened. XIV).

3º De potestate dispensandi in jejunio et abstinencia, diximus antea.

b) *Excusatio*. Causæ quæ ab obligatione præcepti jejunandi eximunt, sunt ætas viginti et uno annis minor, et sexaginta, juxta paucos, vel, ex communiori sententia, septuaginta annis major, corporis infirmitas, necessitas proveniens ex paupertate, asperitas laboris corporalis, pietas seu obligatio vacandi operi præstantiori spirituali vel corporali. Illas causas expendunt TT.

TITULUS XLVII.

De purificatione post partum.

---

a) Lex divina circa purificationem puerperæ habetur in Levit. (c. xii); sed ista lex, utpote cæremonialis, hodie non obligat, licet honestatis gratia observetur. Tamen consuetudine introduci posset, ut ante ingressum ad ecclesiam, puerpuera dictam benedictionem petere teneatur; sed nulla existit consuetudo ejusmodi. Hinc non peccat mulier, si, secluso contemptu, ritu Ecclesiæ se ita purificari negligat; ex altera parte, si prætextu illius cæremoniæ nondum peractæ se eximeret puerpera ab obligatione assistendi sacrificio missæ diebus festis, licet nulum sit valetudinis periculum, non esset excusanda. Aliqui extendunt ad 40 dies tempus concessum in cap. unico h. tit.; sed hæc sententia generatim rejicitur, ut nimis laxa.

b) Purificatio post partum non est de juribus parochialibus; tamen annumeranda est inter functiones parochiales. Utrumque colligitur ex declaratione S. Congr. Rit. in alio titulo

relata. Quare 1° ritus purificationis peragi debet a paracho; non ita tamen ad parochum spectat, quin ab aliis sacerdotibus in ecclesiis a parochiali separatis dari possit. Hoc ostendit Bened. XIV, *Inst. eccl.*, v, § 6; praxis hodierna consonat, ait Giralduſ, cum videmus puerperas mulieres pro earum libitu ad quam maluerunt ecclesiam accedere, benedictionem recepturæ, sine ulla parochorum contradictione; deinde est actus devotionis, non vero necessitatis aut præceptum. Tamen

2° Consuetudini contrarium præscribenti standum est, ideo præsertim quia cum superpelliceo, stola, aqua benedicta, etc., quæ sunt signa jurisdictionis, peragitur hæc benedictio; ergo præscriptio favet paracho.

c) S. Congr. Concilii, die 18 jan. 1859, rescripsit: « Ad benedictionem post partum jus tantummodo habere mulieres quæ ex legitimo matrimonio pepererunt. »

An saltem admitti possent mulieres post partum illegitimum? Si attendatur origo ex qua hujusmodi profluit cæremonia, nec non si reliqua argumenta perpendantur, hujusmodi benedictio mulieribus post partum illegitimum videtur deneganda. In Levit. non agitur nisi de *vera uxore*; in Rit. Rom. ritus ponitur post sacramentum matrimonii, ut res ei affinis; tandem silentio occultario portet id quod tali ritu publice pateret. His de causis DD. communiter negant. Accedit praxis fere universalis locorum, quæ non solum cum S. Congreg. jus denegat, sed etiam absolute prohibet, in detestationem sceleris et ad vitandum novum scandalum.

TITULUS XLVIII.

DE ECCLESIIS ÆDIFICANDIS ET REPARANDIS.

SECTIO PRIMA.

De ædificatione ecclesiarum.

I. Conditiones requisitæ ad ædificationem.

a) Ad ædificationem novæ ecclesiæ requiritur consensus superioris ecclesiastici, ut jam constat ex can. 9 *de Consecrat.*,

d. 1, et ex natura rei, cum cultus publicus subiaceat potestati ecclesiasticæ.

1° Ille superior cujus consensus requiritur, est Papa quoad loca exempta, episcopus vero in loco non exempto, etsi exempti in eo loco ædificare velint (cap. 4, 14, *de Privil.* in 6°). Sed sufficit consensus tacitus episcopi, ac proinde in dubio supponitur ille consensus, quando episcopus sciens ædificari ecclesiam non contradicit.

2° Si episcopus sine justa causa denegaret consensum, compelli posset a majori superiore, scilicet a metropolitano vel S. Congr. Conc.; sed cum justa causa consensum suum negare potest et novæ ecclesiæ ædificationi resistere.

3° Causæ justæ sont sequentes : Si huic novæ ecclesiæ non attribuatür dos necessaria ; si hujusmodi ædificatio fiat potius quæstus cupiditate, quam devotionis causa; si vicinarum ædium officiat luminibus, aut ad illas accessum impediat, quod sine injustitia fieri nequit ; si ædificatio fiat in præjudicium aliarum ecclesiarum, maxime parochialis ; sed sola diminutio concursus inde proveniens ecclesiis aliis, etiam parochialibus, non attenditur. Hæc omnia constant ex variis const. in Decreto.

b) Requiritur *dos sufficiens*, ut jam dictum est superius. Si episcopus in constructionem ecclesiæ non dotatæ consensum daret, congruam ei dotem assignare ipse de proprio teneretur : ex c. 8 *de Cons. eccles.* Quantitas illius dotis non absolute determinatur ; sufficit ut respondeat oneribus, seu tanta sit ut ex ea omnia necessaria ad sacrum ministerium et ministrorum sustentationem, etc. habeantur.

II. De ædificatione intra fines alicujus parochiæ.

a) Intra fines alicujus parochiæ potest erigi alia ecclesia parochialis, dummodo adsit justa causa et sufficiens numerus parochianorum pro recipiendis sacramentis et audiendis divinis : numerus parochianorum censetur sufficiens, si adsint saltem 10 familiæ. Constat ex cap. 2 et fin. h. t.

b) Causæ justæ talis erectionis revocari possunt ad aliquam generalem, quæ est magna difficultas parochianorum adeundi ecclesiam parochialem. In specie istæ causæ sunt sequentes :

1° Si locus habitationis parochianorum ab ecclesia sua sit ita

remotus, ut hiberno tempore ad eam sine magno incommodo confluere non possint; quanta distantia esse debeat, ut illud incommodum adesse censeatur, arbitrio judicis relinquitur.

2° Si inter hujusmodi locum et ecclesiam decurrat flumen quod vado sæpe transiri non possit, et non reperiatur pons, nisi in notabili distantia : eadem subest causa ac in casu superiori, licet non sit distantia loci.

3° Si multæ familiæ sint extra urbis mœnia, ecclesia autem parochialis intra illa et portæ urbis noctu sint clausæ : illæ familiæ in repentina necessitate possent carere necessariis animæ subsidiis.

Notandum est quod in hoc triplici casu, ad novæ ecclesiæ parochialis erectionem non divertitur, si parochus, ita dissitis vel accedere non valentibus, in capella accessu facili divina ministret per se vel per alium.

4° Juxta quosdam, sufficiens esset causa si multitudo parochianorum ita excrescat, ut unus presbyter non sufficiat universis. Sed hæc sententia rejecta fuit a S. Congr. Conc. conformiter præscriptioni concilii Trid. (sess. 24, c. 24, *de Ref.*), ubi hujusmodi parochiarum rectoribus injungitur ut « sibi tot sacerdotes (coadjutores) ad hoc munus adjungant, quot sufficiant ad sacramenta ministranda et cultum divinum celebrandum. »

c) Licet ob justam causam et publicam nova ecclesia parochialis erigi possit, etiam invito priore, rectore et patrono, ut docet c. 3 h. tit., tamen regulariter requiritur consensus matricis ecclesiæ et patroni, ut colligitur ex eodem cap. et can. 9 *de Cens.*, d. 1. Itaque

1° Citatio rectoris parochiæ matricis, intra cujus fines nova est erigenda, requiritur, ut etiam declaravit S. Congr. Conc. (apud Fagn.); erectio aliter facta esset non tantum illicita, sed etiam invalida, ut communi consensu docent DD. Si parochus citatus consensum irrationabiliter deneget, episcopus potest novam ecclesiam approbare : constat ex cap. 3 h. tit. et conc. Trid. (sess. 24, c. 4, *de Ref.*).

2° Consensus patroni requiritur, saltem si nova parochia dotanda sit ex redditibus dotata ab eo ecclesiæ matricis : et ratio est omnibus obvia.

3° Ecclesiæ matri debet servari competens honor in nova

ecclesia, quod fiet sive per solutionem annuæ pensionis, sive per recursum ad eam pro baptismo et sepultura, vel aliter; hoc relinquitur prudentiæ episcopi.

d) An ad novæ parochiæ, intra finem alterius, erectionem requiratur consilium vel consensus capituli? Jure novo Trid. (sess. 21, c. 4, *de Ref.*), non secus ac antea, requiritur consensus capituli, si nova ecclesia est episcopo subjecta, seu quotiescumque non agitur de ecclesia exempta; ratio est, quia ex una parte dismembratio est species alienationis, et ex altera episcopus procedit jure ordinario. Quoad ecclesias exemptas, procedit ut delegatus Sedis Apostolicæ.

III. Quid observandum generatim in ædificatione novæ ecclesiæ.

1° Debet episcopus per se vel per alium in loco ædificandæ ecclesiæ crucem Domini figere, designare atrium et lapidem primarium ponere (can. 9 *de Consecr.*, d. 1).

1° Ex more recepto ab ipsis nascentis Ecclesiæ incunabulis, erigenda est in formam navis oblongam, quia in ecclesia, tanquam in navi tutissima, ex hoc mundo, in quo tanquam in procelloso mari fluctuamus, ad æternæ salutis portum pertingimus.

3° Ex apostolica traditione ita etiam ædificatur ecclesia, ut altare summum collocetur versus orientem: ratio symbolica est, quia Christus ad cœlos ascendit ad orientem, et in cruce suffluxus ab oriente spectandum se exhibuit. Sed hodie hoc non servatur, sed potius habetur ratio commoditatis loci; nec desunt exempla veterum ecclesiarum quarum altaria diversam ab orientali plagam respiciunt.

SECTIO II.

De reparatione ecclesiæ.

a) *Qui concurrere debeant ad reparationem ecclesiæ parochialis?* Nomine ecclesiæ parochialis veniunt non tantum ipsa ecclesia, sed sacristia, turris cum campanili et cœmeterium, ædes rectoris habitationi destinatæ: hæc omnia sunt accessoria ad ecclesiam; porro accessorium sequitur principale. Tamen in hoc observanda est consuetudo locorum.

1° De jure communi ecclesia reparanda est ex propriis redditibus ad fabricam deputatis (can. 10 *Decernimus*, d. 1, etc.).

2° Si ecclesia tales redditus non habeat, tunc ad illius reparationem concurrere debent beneficiati, patroni et quicumque alii aliquos proventus in ecclesia habentes (cap. 1, 4, huj. tit. et conc. Trid., sess. 21, cap. 7, *de Ref.*). Tamen patronus qui ab ecclesia nihil perceperit, ad ejus reparationem non teneretur, ne beneficium sit ei onerosum. Rector ecclesiæ et beneficiati non tenentur concurrere ex bonis patrimonialibus, neque ex fructibus beneficalibus necessariis ad honestam sustentationem; sed parochus ex superfluis teneretur.

3° Si ejusmodi beneficiati adeo tenues habeant redditus, ut deducta sustentatione non supersit quod ad ecclesiam reparandam sufficiat, parochiani seu illi qui in tali ecclesia sacramenta perceperunt, speciatim corpora moralia, ut municipia, concurrere debent (Conc. Trid., *loco cit.*, et S. Congr. Conc., in *Spoletana*, 18 dec. 1847). Ratio est, quia reparatio ecclesiæ est opus publicum et concernens commune omnium bonum.

4° Denique casu quo ob notoriam paupertatem nemo ex prædictis contribuere valeret, fieri posset reductio missarum foundationis, ut ait S. Congr. Conc., in *Veliternen.*, 18 sept. 1790; si vero nulla superest spes reparationis, jura illius ecclesiæ transferenda sunt in matricem vel in vicinam ecclesiam.

5° Tamen juri communi hactenus relato prævalet consuetudo, et pacta specialia quæ circa reparationem ecclesiæ intercesserunt, observanda erunt. Hæc apud nos determinantur in decreto 30 dec. 1809, cui standum est, quia nulli præscriptioni juris canonici opponitur. De serie illorum qui per gradus tenentur ad reparationem ecclesiæ parochialis, egit S. Congr. Concilii in declaratione supra citata, et in *Balnear.*, 15 sept. 1838, 1 febr. 1840, etc.

b) *Quis teneatur concurrere ad reparationem ecclesiæ cathedralis?* 1° Seclusa consuetudine, tenetur solus episcopus ex quarta suorum reddituum (can. 27, c. 12, 9, 2).

2° Quod si illa quarta pars non sufficiat et episcopus non sit dives, tunc etiam canonici tenerentur contribuere ex superabundantibus redditibus præbendarum suarum vel aliarum rerum capituli (ex cap. fin. *de his quæ fiunt a maj. parte capit.*

3° Si illi redditus simul non sufficiant, tunc posset episcopus una cum capitulo decernere ut alii inferiores beneficiati contribuant, vel reservare fructus vacantium beneficiorum : colligitur ex c. 1. h. tit. Quoad sacra ornamenta ecclesiarum cathedralium, videri possunt constitutiones Pont. Pii V *Romani Pontificis providentia*, et Pii IX *Quum illud*.

c) *Quando in casu supra relato destruenda est ecclesia, hæc sunt observanda* : 1° Locus ubi ecclesia destructa sita fuit, converti potest in usus profanos, saltem non sordidos : ita conc. Trid. (*loco cit.*). Tamen decet ut reliqua destructæ ecclesiæ applicentur ad ædificationem alicujus ecclesiæ vel ad profectum monasterii, etc.

2° In signum quod ecclesia aliquando ibi steterit, debet ibidem erigi crux, ex decreto conc. Trid. (*loco cit.*).

3° In ecclesia ad quam fit translatio, erigendum est altare sub eadem invocatione sub qua fuit ecclesia diruta : ita communiter DD.

TITULUS XLIX.

DE IMMUNITATE ECCLESiarUM, COEMETERII ET RERUM
AD EAS PERTINENTIUM.

NOTA. 1° Immunitas in genere nihil aliud est quam exemptio et libertas a munere et onere quo reliqua communitas premittitur. In qualibet enim communitate, dantur *munera et honores* : *munus* est officium privati hominis sine gradu dignitatis ex quo commodum in rempublicam dimanat, ac proinde in omni munere continetur onus. *Honor* est administratio reipublicæ seu communitatis cum dignitatis gradu. Porro munera illa seu onera sunt triplicia : *personalia*, quæ personis subsidis imponuntur, sine ullo respectu ad bona eorum ; *realia* seu patrimonialia, quæ imponuntur intuitu bonorum seu rerum, non attenta qualitate personæ ; *mixta*, quæ partim personis, partim rebus imponuntur.

Immunitas ecclesiastica de quo agitur in hoc titulo, est jus

quo ecclesiæ et alia loca sacra, necnon personæ ecclesiasticæ ac res earum, immunes sunt a muneribus et oneribus sæcularibus, atque ab actibus eorum sanctitati et reverentiæ debitæ repugnantibus. Igitur

2° Immunitas ecclesiastica, quæ est contraria triplici enumerato muneri, debet esse etiam triplex, scilicet, personalis, realis et localis, de quibus seorsim; quamvis rubrica hujus tituli non comprehendat immunitatem personalem, de illa tamen agitur in quibusdam capitibus; ideoque hic complebimus superius dicta de hac immunitate, in tit. II libri II.

I. De immunitate personali clericorum.

a) Ut constat ex dictis, immunitas personalis est ea quæ personis ipsis competit, et versatur circa ea quæ corporis labore, animi sollicitudine perficiuntur. De origine illius immunitatis actum est in tit. II libri III. Relicto enim errore protestantium, qui docent immunitates ecclesiasticas ortum habuisse ex largitione potestatis civilis, tres retulimus sententias, et illam probavimus quæ asserit immunitates illas esse formaliter de jure ecclesiastico, et fundamentaliter de jure divino et naturali. Ex hoc sequitur, quod consuetudo contraria sit irrationabilis, utpote opposita ipsi potestati ecclesiasticæ et ordinationi divinæ. Sed in concordatis, SS. Pontifices has immunitates attemperarunt novæ societatum civilium conditioni, ne graviora exsurgant mala.

b) Hæc immunitas consistit in specie, 1° in privilegio fori et exemptione ab obligatione legum civilium, ut suis locis dictum est.; 2° in privilegio canonis, de quo in libro V, tit. *de Sent. excomm.*; 3° in exemptione a muneribus personalibus, prout sunt taxæ quæ dicuntur *capitationes*, et de hac directe agitur in præsentī. Ideo quæritur

c) *A quibus muneribus exempti sint clerici?* Resp. Exempti sunt: 1° a muneribus sordidis, statum clericalem dedecentibus, v. g. onera fodiendæ, mundandæ cloacæ; ad hæc munera clerici nec obligari possunt, nec ea acceptare debent, quia eorum statum dedecent.

2° A muneribus *honorificis*, ut regere civitatem, et ab *indifferentibus*, ut agere tutorem, curatorem. Ratio est, quia per talia

munera a suis spiritualibus officiis et meditationibus avocantur. Tamen possent illa ultro suscipere.

3° Non possunt etiam cogi ut hospitium militibus præbeant in domibus suis, etiam patrimonialibus : ita S. Congr. et jus Rom. Multo minus tenentur per se ire ad bellum, vel generatim servitio militari se subicere, ut constat ex variis juribus et ex ipsa indole ministerii ecclesiastici. Hæc immunitas est maximi momenti, utpote necessaria bono publico societatis religiosæ, quæ sine ministris idoneis non potest bona spiritualia fidelibus diffundere; quare lex conscriptionis, ut dicitur, est omnino adversa educationi ecclesiasticæ juvenum clericorum, ac proinde ipsi religioni.

4° Eximuntur a tributis personalibus, ut est capitatio ; a vectigalibus, teloniis aliisque exactionibus, et generatim ab operibus publicis et servitiis quæ ob aliquam necessitatem imponuntur (ex cap. 4 h. t. et c. 1 in 6°, post jus Rom.). Quoad tributa realia dicemus postea. (Vide Giraldi, p. I, sect. 634, et Schmalzgr., h. t. n. 9.)

II. De immunitate reali.

a) Loca sacra, ut ecclesiæ, cœmeteria, item vasa sacra et aliæ res ad cultum destinatæ, gaudent immunitate ab omni sæculari onere, cum sint extra commercium humanum : ita etiam jus Rom.

b) *Bona dotalia seu patrimonialia ecclesiarum*, 1° si libera ad ecclesias pervenerunt, immunia sunt ab omnibus tributis laicalibus (c. 4 h. t.). Ratio est, quia subtracta sunt jurisdictioni principis sæcularis (cap. 1 h. t.). 2° Si gravata essent oneribus antiquis realibus ex causa domini aut pacti impositis, et ita provenerint ad ecclesiam, hæc non est immunis ab istis operibus, quia res cum suo onere transit (cap. 5 *de Pign.*). Secus si opera essent imposita ex vi jurisdictionis tantum ; tunc enim sicut res eximitur a jurisdictione laicali, ita quoque ab oneribus jurisdictionis (c. 1 h. t. in 6°). Jura civilia, si quid contrarium statuunt, non curantur.

c) Bona patrimonialia clericorum gaudent immunitate reali, ut constat ex c. 4 h. tit. et const. *Romanus Urb.* VIII, atque variis declarat. S. Congr., inter alias 14 nov. 1603. Ratio est, quia res

sequuntur conditionem personæ. Sed 1° tributa antiqua realia jure domini particularis imposita, v. g. vi contractus emphyteutici, feudalis, censualis, solvenda sunt, quia res cum suo onere transit; secus si tributa antiqua olim imposita fuissent vi jurisdictionis, ut supra diximus, quoad bona ecclesiarum. 2° In casu necessitatis communis privatæ, quæ privatum singulorum commodum respicit, v. g. via lapidibus sternenda ante singulorum domos, cisterna facienda pro aqua communi, etc., tenentur clerici pro rata concurrere, ut sæpius declaravit S. C. Immunit.; nam talia tributa non exiguntur via jurisdictionis, sed via æquitatis naturalis, ut qui sentit commodum, sentiat et onus. 3° In casu communis et gravis necessitatis publicæ, cui per laicorum facultates succurri non potest, clerici de æquitate naturali obligantur contribuere, servata tamen forma conc. Lateran. (c. 4 h. t.). Hæc forma in eo consistit, ut contributio fiat sponte a clero, absque ulla coactione per laicos facta.

d) In quibusdam tamen casibus, princeps laicus exigere potest collectas a clericis et ecclesiis : 1° si habet expressam licentiam Papæ ; 2° si ipse princeps dedit bona ecclesiis, reservato sibi jure eisdem imponendi tales gabellas.

e) At notandum est quod Sedes Apostolica non putavit amplius insistere atque reclamare pro servanda immunitate bonorum Ecclesiæ et clericorum ; sed toleravit quod hæc bona essent in eadem conditione ac bona laicorum ; quapropter videtur cessasse in praxi, ex silentio Ecclesiæ, immunitatem realem. De facto disparuerunt censuræ latæ contra illos qui taxas imponebant super bonis Ecclesiæ et clericorum ; nullum enim vestigium illarum censurarum in const. *Apostolicæ Sedis* reperitur.

III. De immunitate locali.

Hæc immunitas in duobus potissimum consistit : 1° quod in locis sacris certi actus fieri prohibeantur ; 2° quod in eis refugientes reperiant asylum, ut inde extrahi nequeant.

In ecclesiis seu locis sacris fieri prohibentur actus sequentes : 1° Omnia placita sæcularia, i. e. actus judiciales cum strepitu forensi : tales actus essent ipso jure nulli (c. 2 h. t. in 6°). Si ageretur de *causa sanguinis*, decernitur pœna excommunicationis ferendæ sententiæ (c. 5 h. t.). Tamen judicia ecclesiastica fieri

possunt absolute in ecclesia, licet decentius fiant in palatio episcopali.

2° Parlamenta, concilia politica, negotiationes, nundinæ, contractus sæculares; item ludi theatrales, nisi ob causam pietatis excusentur, seu generatim omnes actus a pietate alieni. Sed multi actus honesti permittuntur, ut disputationes aut lectiones theologicæ, collatio gradus magisterii, etc.

3° Notandum est quod non omnes actus peccaminosi qui fiunt in ecclesia, contrahunt specialem malitiam sacrilegii; sed illi tantum qui ex determinatione legis ecclesiasticæ specialiter contrariantur sanctitati loci, quales sunt illi omnes quibus poluitur ecclesia, vel furatur æs ecclesiæ.

IV. De jure asyli.

a) Jus asyli, quod est species immunitatis localis, competit ecclesiis. Consistit in securitate quam confugientibus ad se præstat locus sacer, contra extractionem et omnem aliam violentiam externam.

1° Quo jure competat locis sacris, disputant DD. Tres sunt sententiæ: juxta primam, competit jure naturali, quia jus naturale præcipit cultum divinum et reverentiam locis ad cultum deputatis debitam. Secunda sententia docet asyla sacra constituta esse jure divino positivo, quia conc. Trid., s. 23, c. 20, *de Ref.* ait: « Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutam esse. » Tertia et verior privilegium asyli in lege nova tribuit juri humano ecclesiastico. Constat ex eo quod ex jure naturali vel divino positivo non venit: non jure naturali, quia non est intrinsece malum malefactorem extrahere e templo, nec talis extractio de se adversatur cultui divino. Non ex jure divino positivo, nam præceptum veteris legis exspiravit morte Christi, utpote cæremoniale vel judiciale, et nullibi in lege nova hoc asylum reperitur datum. Tandem conc. Trid. agit de immunitate personali et reali, non vero de locali.

2° An jus asyli per consuetudinem tolli possit, disputant CC. Qui priorem tenent sententiam, debent negare; qui vero ultimam propugnant, etiam non consentiunt, quia, juxta quosdam, jus canonicum reprobaret et irritas faceret omnes consue-

tudines contrarias. Tamen probabilior sententia affirmat, tum quia hoc habent omnes leges quæ solo jure humano introductæ sunt, tum quia de facto consuetudo sustulit aut saltem immunitatem localem, eam restringendo ad quosdam reos et auferendo quibusdam locis. Textus juris qui solent afferri in contrarium, agunt tantum de immunitate personali, non vero de locali.

3° Reus asylo gaudens debet recipi, et alimenta ex suis bonis ei suppeditantur; si bona non habeat, ipsa ecclesia eum alit. Judex laicus nihil criminaliter disponere potest contra eum, nec ad pœnam gravem condemnare, multo minus eum extrahere.

b) Loca quæ gaudent jure asyli, sunt sequentia : 1° omnes ecclesiæ auctoritate episcopi erectæ cum cœmeterio et tota sua fabrica interiori et exteriori; unde reus etiam vectem portæ vel murum ecclesiæ tangendo gaudet asylo; 2° omnia monasteria cum suis hortis, areis, stabulis inter septa monasterii sitis; 3° omnia loca quæ jure canonico censentur religiosa, seu cum auctoritate episcopi erecta, ut cœmeteria, hospitalia, etc.; 4° palatium episcopi: de his omnibus constat ex variis et apertis juribus. Idem privilegium competit probabiliter domui episcopi titularis et prælati jurisdictionem quasi episcopalem habentis. 5° Sed hoc jure non gaudent oratoria privata sine auctoritate episcopi erecta, palatia S. R. E. cardinalium, cum de his nihil statutum sit, domus piæ, neque crux vel aliæ res sacræ.

c) *Personæ quæ gaudent jure asyli.* 1° Generaliter omnes personæ gaudent privilegio asyli, si specialiter in jure non sunt exceptæ. Porro 2° excipiuntur tantum, attento jure actuali, ex const. Greg. XIV *Cum alias nonnulli*, Bened. XIII *Ex quo divina*, const. *Officii nostri* et *Detestabilem* Bened. XIV: *publici latrones*, qui in viis publicis per insidias vel in domibus privatis per violentiam homines aggrediuntur, eos spoliando, et se defendentibus necem aut vulnera infligendo; *publici grassatores viarum*, qui in viis et stratis publicis viatores agrediuntur et spoliant; si absque cæde et vulneratione, requiruntur plures grassationes; si cum nece vel mutilatione, sufficit unicus actus, ut denegetur jus asyli. Grassator publicus et latro fere synonymice hic excipiuntur.

Depopulatores agrorum, non tantum nocturni, sed etiam diurni, qui per ignem suppositum vel alio modo fructus agrorum vel arborum devastant; *homicidium committentes* vel mutilationem in ecclesiis earumve cœmeteriis. Sub hoc casu comprehenduntur alii delinquentes in ecclesia, juxta constitutionem Bened. XIII, quæ non est ambigua. *Proditorie suum proximum occidentes*, in quovis loco seu extra ecclesiam; quid requiratur ad homicidium proditorium, non consentiunt CC. Sed hodie disputatio illa est inutilis, quia Bened. XIV exclusit a beneficio immunitatis omnes reos homicidii, maxime in duello. *Assassini* : hoc nomine veniunt tantum illi qui pecunia conducti aliquem christianum improvise occidunt. Sub hoc casu continentur, non tantum mandatum exsequentes, sed etiam mandantes, secluso effectu occisionis, seu etsi promissio mercedis nullum habuerit effectum.

Hæretici in causa hæresis, quia qui actu rebelles filii sunt, non merentur favorem matris Ecclesiæ. Hoc confirmavit Benedictus XIV in ep. ad inquisitores 20 febr. 1751. *Rei criminis læsæ majestatis* in ipsam personam principis, aut vulnerando eam, aut machinando in necem ejus. Crimen illud non committitur, nisi a subdito.

Illi octo præcipui casus enumerantur a Greg. XIV in cit. const. quibus nonnullos addidit Bened. XIII, ut falsificantes litteras apostolicas, conflantes falsas monetas, et alios quosdam.

d) *Modus procedendi contra reos confugientes ad ecclesiam qui non gaudent jure asyli*. 1º Rector ecclesiæ nequit reum tradere, nec judex laicus sua auctoritate eum extrahere, absque licentia episcopi. Itaque ante omnia rector ecclesiæ, facta simplici narratione facti, totam causam defert ad episcopum. 2º Episcopus, auditis procuratore ecclesiæ et ipso reo, judicat an reus gaudeat jure asyli, an sint indicia delicti sufficientia ad capturam, et fert sententiam. Reus extractus ope exsecutorum curiæ ecclesiasticæ, implorato, si opus est, brachio sæculari, ducitur ad suos carceres, et curia sæcularis contra eum procedit.

V. Pænæ lætæ contra violatores immunitatis ecclesiasticæ.

a) Quoad immunitatem *personalem* clericorum, tres sunt articuli in constitutione *Apostolicæ Sedis* quibus excommuni-

cationis censura fertur contra violantes illam immunitatem :

1° Articulus 7 inter specialiter reservatas, excommunicat « cogentes sive directe sive indirecte iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas præter canonicas dispositiones ; item edentes leges vel decreta contra libertatem aut jura Ecclesiæ ».

2° Articulus 2 inter generaliter reservatas, sequentem fert excommunicationem contra « violentas manus, suadente diabolo, injicientes in clericos vel utriusque sexus monachos, exceptis quoad reservationem... »

3° Huic articulo **conjugi** debet articulus 5, qui excommunicationem speciali modo reservatam fert contra « omnes interficientes, mutilantes, percutientes, carcerantes, detinentes vel hostiliter insequentes S. R. E. cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, Sedisque Apostolicæ legatos vel nuntios, aut eos a suis diocesis, territoriis, terris seu dominiis ejicientes, necnon ea mandantes vel rata habentes, seu præstantes in eis auxilium, consilium vel favorem ».

b) Circa immunitatem *realem*, hæc sunt notanda :

1° Præter gravissimum peccatum sacrilegii et injustitiæ quo læditur loci sanctitas et violatur jus quod Ecclesia habet ad defendendum reum, violatores ejusmodi ipso facto incurrunt excommunicationem. Hæc pœna renovatur in const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX, art. 5, et illa excommunicatio est reservata Romano Pontifici.

2° *Qui contrahant vel non illam pœnam?* Illam excommunicationem incurrunt tum jubentes violare, ut v. g. iudices, vel duces militares qui cogerunt officiales vel milites ad extrahendum reum, tum violantes, saltem non coacti, sed ausu temerario, nempe qui scienter et voluntarie legem contemnunt, violantes jus asyli.

3° Excusantur proinde ab ea excommunicatione ignorantes, coacte attentantes extrahere, effectu non secuto ; namque in const. *Apost. Sedis* legimus : « Immunitatem asyli ecclesiastici, ausu temerario, violare jubentes aut violantes. »

TITULUS L.

NE CLERICI VEL MONACHI SÆCULARIBUS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

NOTA. Præsens titulus coincidit cum primo ejusdem libri, quia ad vitam et honestatem clericorum ac monachorum spectat sæcularia negotia, hoc est, officia et opera reipublicæ, sæcularibus propria, vitare, juxta illud Apostoli (II Tim., II, 4) : « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. » Quare hic titulus perorationem seu epilogum totius libri *de Clero* aptissime constituit. Ex altera parte, apprime nequitur cum superiori titulo ; nam sicut in ecclesiis, quia sunt loca Deo dicta, profani actus exerceri nequeunt, ita neque exerceri possunt a personis ecclesiasticis.

SECTIO PRIMA.

De negotiatione prohibita clericis.

I. De negotiationis natura et varietate.

a) De negotio et negotiationis notione, ejusque oppositione cum statu clericali. 1° Negotium, juxta vim nominis, est quasi *otii negatio*. Apud peritos juris et ipsum vulgus, aliquando significat tum occupationem quæ nonnisi cum labore et molestia exercetur, tum contractum synallagmaticum, qui scilicet opponitur nudæ conventioni, tum denique ipsam quæstionem et controversiam quæ de re aliqua movetur, aut rem ipsam de qua disceptatur : sic movere alicui negotium, est illi litem intendere. Sed in hoc titulo aliter sumitur ; unde negotiationis nomen a negotio derivatur, et sæpius cum illo confunditur, quia cum plerumque ad lucrum ordinetur, maximam requirit sollicitudinem, et ideo est maximum negotium.

2° Negotiatio hic ample accipitur pro omni commercio in emendo et vendendo consistente, sive ematur et vendatur ipsa proprietas rerum, sive tantum fruitio et usus rei.

3° Quod negotiatio dedecet statum clericalem, satis patet

ex oppositione quæ habetur inter finem utriusque et quam S. Paulus refert in verbis supra relatis. Negotiatio ex amore lucri temporalis seu terreni procedit, et status clericalis ordinatur ad prosecutionem spiritualium et cœlestium; inde titulus: « Ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant. » Sed clerici egent etiam temporalibus, ut possint militare Deo et cœlestibus, et ideo variæ requiruntur distinctiones circa negotiationem. Deinde cum varii sint gradus in ordine clericali, quæritur

4° Quibusnam clericis interdicta sit negotiatio? Illi clerici sunt certo omnes in sacris constituti; item constituti in minoribus qui sunt beneficiati. Disputant CC. de minoristis qui beneficium ecclesiasticum non habent: verior sententia affirmat, quia ratio legis est ipsa dignitas ordinis clericalis. Altera sententia fundatur in eo quod clerici non beneficiati stipendiis ecclesiasticis non sustentantur, et ideo aliunde quærere debent honestam sustentationem; porro negotiatio videtur prohibita tantum ministris altaris Domini, ut dicitur in cap. *Multa*.

b) *De variis speciebus negotiationis*, quæ dividitur in *œconomicam*, *politicam* et *lucrativam*. Prima est, qua quis res sibi superfluas vendit, et emit alias necessarias vel utiles ad sui suæque familiæ sustentationem. *Politica* est, qua idem fit ad civitatis necessitates. *Lucrativa* est, qua lucri capiendi causa res aliqua emitur, ut carius vendatur.

Lucrativa fieri potest dupliciter: vendendo carius easdem res non immutatas, seu in aliam formam non redactas: hoc modo facta proprio nomine dicitur *mercatura*. Potest fieri ita ut res illæ quæ lucri causa emuntur, arte vel industria aut labore in aliam formam mutantur, ac meliores redditæ vendantur: v. g. ex lana emptâ conficitur pannus; hæc negotiatio *lucrativa artificium* dicitur, ad distinctionem *mercaturæ*.

II. Quæ species negotiationis prohibeantur clericis et sub quibus pœnis?

a) *Species prohibitæ*. 1° Negotiatio *œconomica* permissa est clericis et monachis; nam in c. 6 h. t., prohibetur negotiatio lucri causa, qualis utique non est *œconomica*. Itaque clerici possunt frumentum ex agris suis collectum, vinum ex vineis suis, etc. devendere, animalia suo pabulo saginare ad

carius vendendum ; item si aliqua ad usum suum emerunt et eis non indigent, mutata intentione, possunt, ea etiam immutata, distrahere : sufficit quod ea emerint pro suo vel pro suorum usu, sine animo revendendi, etiamsi superflua non sint, et ea vendant solo pretio illecti ; nam in hoc casu abest animus revendendi, qui in ipso emptionis initio adesse debet, et est veluti forma negotiationis illicitæ clericis : sic clerici suos libros, picturas, etc. vendere possunt, etiam solo majoris pretii motivo determinati.

Circa pharmaca quæ monachi conficiunt, disputant CC. Sed quæstio solvitur ope distinctionis : si officinæ pharmaceuticæ lucri causa erigerentur, talis negotiatio esset prohibita ; si pharmaca, pro necessitatibus monachorum confecta, essent superflua, licite vendi posset excessus : et in hoc sensu intelligi debent declarationes S. Congr. Reg. 23 maii 1602, 11 oct. 1647.

2º Negotiatio politica, qua emuntur necessaria exercitui et civitati, prohibita est clericis ; nam hi per c. 5 h. tit. et per alia jura arcentur etiam a gubernationibus et officiis laicalibus, nisi urgentissima causa necessitatis et pietatis aliud suadeat : nam tunc urgeret præceptum naturale, ac proinde cessaret prohibitio, quæ solo jure ecclesiastico introducta est. Ergo nisi commune bonum exigat, nullo modo possunt exercere negotiationem politicam.

3º Negotiatio proprie lucrativa, seu mercatura, severe prohibetur clericis. Conc. Trid., sess. 22, c. 1, *de Ref.*, post cap. 6 h. tit. et alia jura antiquiora, statuit pœnam excommunicationis contra clericos mercaturam exercentes ; et ex hac pœna, de qua suo loco dicemus, manifestatur mens Ecclesiæ et gradus oppositionis inter dignitatem ordinis clericalis et mercaturam. Inde ex illa pœna colligitur, clericum ita negotiantem peccare mortaliter, nisi parvitas materiæ excuset ; v. g. si, secluso scandalo, unus aut alter tantum actus exerceretur, materia generatim non censeretur gravis, quia unus vel alter actus non facit negotiatorem ; excusaret etiam necessitas, ut si clericus non habeat unde vivat, neque alio labore vel artificio possit sibi necessaria quærere, quia necessitas non habet legem. Sæpe etiam a mortali excusat consuetudo locorum permittens clericis certa commercia, modo illa non obsint spiritualibus clerico-

rum officiis; aliquando ex consuetudine tollitur periculum scandali.

4° Illa negotiationis species, quæ dicitur artificium, non est simpliciter prohibita clericis; unde opus est distinctione. Si res ex quarum distractione lucrum quæritur, sunt fructus propriorum fundorum arte et industria immutati, possunt carius vendi a clericis. Ratio est, quia pretium censetur fructus naturæ et industriæ accedentis, non vero alicujus emptionis præcedentis, et reincidit in negotiationem œconomicam. Varios casus enumerant CC.; sed quoad illam diversitatem casuum, notandum est quod clerici generatim nequeunt per seipsos illas negotiationes exercere. Multi canonistæ quærent, utrum clerici possent negotiationem sibi prohibitam exercere per alios, et in diversas abeunt sententias; sed verior negat. Si res ex quarum venditione lucrum quæritur, fuerint aliunde coemptæ vel comparatæ, non autem ex propriis fundis clericorum, prohibetur venditio, si intentione lucri coemantur ut melioratæ carius vendantur: est negotiatio proprie dicta. Ita, quoad utramque partem distinctionis, communis sententia, quæ fundatur in recta et obvia interpretatione legis ecclesiasticæ. Iterum quærent CC. an si non lucri mero studio, sed ex alio fine honesto res emanant clerici et religiosi, arte et industria sua immutatas, possint carius vendere? Multi affirmant, quia ut negotiatio sit prohibita clericis, duo requiruntur: 1° ut res ematur et mutata vel non mutata vendatur; 2° ut ematur gratia lucri seu quæstus deinde quærendi, ea carius vendita. Porro in hoc casu, non verificantur illæ duæ conditiones. Quoad casus particulares, vide Less., *de Just.*, l. II, c. 21.

b) *Sub quibus pœnis prohibeatur mercatura clericis?* 1° Ut jam diximus, conc. Trid. (sess. 22, c. 1, *de Ref.*), post c. 6 h. t. et alia jura antiquiora, pœnam excommunicationis decrevit contra clericos negotiationem prohibitam exercentes. Hæc pœna nunc in vigore manet post const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX, quia illa excommunicatio est ferendæ sententiæ.

2° Præter illam quæ fertur contra omnes clericos vel regulares, specialis decernitur contra missionarios quoslibet in Indiis orientalibus et America existentes qui mercaturam exercent; pœna illa est excommunicatio latæ sententiæ et Romano

Pontifici generali modo reservata. Constat ex decreto S. R. U. Inq. 4 dec. 1872, de mandato Summi Pontificis, quod renovat const. Urb. VIII *Ex debito* et Clem. IX *Sollicitudo*.

3° Aliæ sunt etiam pœnæ : prælatus potest clericos mercaturam exercentes suspendere ab officio et deponere ab ordine clericali, ex cap. 4 h. t.; bona ex negotiatione acquisita cedunt, tanquam spolia, Cameræ apostolicæ, sed post sententiam iudicis. Ita Pius IV, const. *Decens*.

4° Juxta multos, ab his pœnis excusantur clerici mercaturam exercentes non personaliter per se, sed per substitutum. Sed Bened. XIV, const. *Apostolicæ*, dictas pœnas extendit ad clericos sub alieno nomine negotia exercentes, perinde ac si per se ac proprio nomine ipsi eadem exercerent. Deinde quoad missionarios in Indiis orientalibus vel in partibus Americæ, docet Bened. XIV, in *Synodo diæc.* (c. 3, n. 4), illos incurrere excommunicationem, si quæstuosam exerceant negotiationem sive per se, sive per alios, sive nomine proprio, sive religiosorum ordinum quorum forte sint alumni.

SECTIO II.

De officiis sæcularibus quæ clericis prohibentur.

Præter negotiationes, aliqua sunt officia et negotia clericis prohibita. 1° Clerici non debent esse ministri *voluntarii* principum, ut gubernatores provinciæ, præsides curiæ sive cancellariæ principis (c. 3 h. t.); nec procuratores judiciales laicorum coram iudice laico (c. 2 h. t.). Tamen excusantur si procurant causam miserabilium personarum, ut dictum est supra in lib. I. Possent etiam interesse comitiis, si aliquod officium in utilitatem Ecclesiæ obirent.

2° Officium tabellionis etiam prohibetur clericis (c. 8 h. t.); illud officium notarii publici vile censetur, et ideo jure Romano prohibebatur decurionibus. Clericus qui susciperet illud officium, puniri posset beneficii subtractione (c. 8 h. tit.), etc. Excipitur tamen causa fidei in crimine hæresis; ita si consuetudo habeat ut cancellarii episcoporum sint clerici, quæ consuetudo, hodie ubique recepta, est rationabilis.

3° Non debent esse iudices vel consilarii aut assessores in

causa sanguinis (c. 9 h. tit.); secus fiunt irregulares, si mors aut mutilatio sequatur, quia peccant contra lenitatem clericalem (c. 5 h. tit.). Itaque, circa judicium criminale ubi sanguinis pœna imponitur, immediate et per se clericus nihil potest, adeo ut nec dictare nec scribere sententiam ad hujusmodi pœnam liceat, neque consilium aut auxilium ad talem sententiam dare, vel etiam actibus judicialibus auctoritative interesse; imo etiamsi nulla cooperatione intersit et unice ad videndum et audiendum, puniri potest, quia interfuit contra præceptum SS. canonum et contra legem mansuetudinis clericalis. De prælatis quorum dignitati annexum est imperium merum, diximus antea; in hoc casu quis potest per alium, quod non potest per seipsum, ne inanis fiat ejus jurisdictio. Tamen hic notandum est, quod delegatio data a prælato ecclesiastico in causa sanguinis, non debet determinate fieri ad imponendam pœnam mortis vel mutilationis; secus censetur jam ipse delegans ex se sententiam sanguinis protulisse.

4° Prohibetur ordinatio aciei et directio militum in pugna: can. 2, c. 29, q. 3, et alia jura antiquiora quæ sub pœna excommunicationis vetabant. Clerici nequeunt etiam præesse machinis bellicis quæ muros rumpunt, seu quocumque modo contra hostes pugnare. Hoc intelligi debet etiam de minoristis qui vellent in clericatu permanere, atque de religiosis; excipitur tamen casus urgentissimæ necessitatis publicæ.

Potest tamen sacerdos esse capellanus bellicus et in bello justo milites animare ad fortiter pugnandum, dummodo determinate ad occisionem hostium eos non incitet (can. 9 et seq. causa 23, q. 8, et cap. 5, *de Pœnis*).

5° Clerici et religiosi absolute non debent exercere chirurgicam et medicinam, etiam sine incisione et adustione; illud exercitium, tanquam sæculare, generaliter prohibetur clericis (c. 1 h. t.). Si vero artem illam actu exerçant cum incisione et adustione, fiunt irregulares, dummodo mors aut mutilatio sequatur (c. 9 h. t. et c. 19 *de Homicid.*). Hodie vero si clericus vel religiosus sit peritus in hac arte medicinæ, ex pietatis causa curare potest personam miserabilem aut cognatam, attamen sine incisione vel adustione; secus morte aut mutilatione secuta, non excusaretur ab irregularitate. Ratio exceptio-

nis est, quia in hoc casu non est negotium sæculare, sed actus pietatis.

6° Religiosi non debent extra claustrum in scholis publicis audire leges, seu jus civile, et physicam, speciatim medicinam (c. 3 h. t.), nisi intra spatium duorum mensium redeant. Item archidiaconi, vicarii, plebani dignitatem aut personatum habentes, et presbyteri quicumque, prohibentur prædicta audire (c. fin. h. t. et c. 1 in 6°). Hæc prohibitio erat sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda quoad regulares, si intra duos menses ad suum monasterium non essent reversi. Item quoad clericos sæculares enumeratos, si ultra duos menses dividissent. Tamen hæc dispositio, utpote pœnalis, non extendebatur ad sæculares diaconos, subdiaconos et minoristas, nullam dignitatem aut personatum obtinentes; neque probabilius ad eos clericos aut monachos qui publice docebant has scientias, præsertim jus civile. Verum hodie nulla superest pœna post const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX. Ratio prohibitionis est, ne monachi rursum negotiis mundanis involvantur, et ne studium S. theologiæ negligatur.

Tamen hodie, ex privilegiis et consuetudine, clericis et religiosis cum licentia prælatorum, licitum est audire jus civile in scholis publicis; et hæc consuetudo est rationabilis, quia clerici non audiunt jus civile ut causas forenses in tribunali laico tractent, sed ut melius intelligant SS. canones et theologiam moralem. Quare in multis universitatibus olim jam data erant privilegia apostolica. Imo decretum illud c. 3 et ult. hujus tituli videtur fuisse latum propter circumstantias particulares temporum, quatenus monachi et clerici, neglecto studio theologiæ et canonum, prætulerant vacare juri civili ac scientiis physicis, ob impulsu ab imperatoribus Germaniæ datum; non ergo sine dispendio sacrarum scientiarum invaluerat mos vacandi illis studiis extraneis; quapropter illa studia fuerunt prohibita, non qua mala, sed qua minus pertinentia et exclusiva.

RECENTIORA SEDIS APOSTOLICÆ DECRETA AC DECLARATIONES

CIRCA PRÆCIPUAS QUÆSTIONES DE QUIBUS ACTUM EST
IN LIBRO III DECRETALIUM.

MONITUM.

Decreta inferius tradenda versantur circa res magis usitatas, seu quæ in præsentī disciplinæ statu frequentius occurrunt. Multæ enim sunt quæstiones ab antiquioribus DD. agitatæ, quæ nostris temporibus, ob varias mutationes in statu œconomico ecclesiarum, beneficiorum, etc., sunt plus minusve obsoletæ, ideoque innumeras negligere debuimus declarationes ad hujus libri objectum pertinentes. Igitur in electione illorum Sanctæ Sedis decretorum, ad duo respeximus, scilicet ad jus vigens et ad negotia magis frequentata intra ambitum illius juris.

Ad modum referendi quod spectat, ut brevitati consuleremus, ex compendiosis relationibus causarum a clarissimis viris Zambonio et Gardellino conditis, illas in primis excerptimus resolutiones SS. Congregationum, quæ nostrum propositum spectant; deinde recentiora quæ in laudatis collectionibus deficiunt, diligenter addidimus, eadem referendi methodo generatim observata.

SECTIO PRIMA.

DE HONESTATE EXTERNA CLERICORUM.

I. De habitu clericali.

Quamvis S. concilium Tridentinum verbis expressis non injunxerit ecclesiasticis personis usum vestis talaris, sed solum jusserit deferri habitum, nihilominus rata semper habita sunt decreta episcoporum de usu vestis talaris (*Saler.*, *Edict.*, 27 sept. 1732, § 4).

Decens debet esse vestis clericalis, sed nondum in jure statutum est cujusmodi esse debeat, nisi quod recipi debeat ac retineri ea quam ex loci qualitate communis usus probavit (*Spol.*, 14 jan. 1764, § 4).

Tridentina synodus præscripsit vestem ordini et dignitati congruentem, et juxta episcopi ordinationem ac mandatum (*Ibid.*, § 7).

Tridentini Patres (sess. 14, cap. 6, *de Reform.*), inhærentes veteri sacrorum canonum disciplinæ et conciliorum pluribus decretis, præceperunt ab ecclesiasticis personis deferri debere habitum eorum *ordini et dignitati congruentem, juxta episcopi ordinationem et mandatum* (*Bisac.*, 1 mart. 1738, § 3).

Statuit etiam Tridentina synodus (sess. 23, cap. 6, *de Reform.*), nullum clericum privilegio fori gaudere, nisi clericalem habitum et tonsuram deferens, alicui ecclesiæ ex mandato episcopi inserviat (*Caput.*, *Admis. ad cons.*, 1 jun. 1741, § 4).

Habitus congruens proprio ordini deferendus est a beneficiatis, sub pœna privationis beneficii (*Melev.*, 18 dec. 1762, § 1).

Habitus congruens pro clericis sæcularibus est vestis talaris cum tonsura clericali (*Ibid.*, § 2).

Nec beneficium conferri potest, nisi clericis incedentibus in habitu suæ militiæ propriæ (*Ibid.*, § 3).

Pensiones vero possunt retineri sine habitu clericali, a clericis sæcularibus infra summam 60 ducatorum auri de camera, ab officialibus vero Curiae Romanæ ad quamcumque summam (*Ibid.*).

Vestis clericalis æque deferenda est a constitutis in sacris ordinibus, atque a beneficiatis (*Ibid.*, § 11).

Clericus arctatus, sæculari habitu indutus exemptione non gaudet, quando agitur de eo qui inter clericos antea descriptos, clericorum more vivere debebat, eaque implere munera quæ episcopus et Benedictina instructio injungunt, ne alias a legis beneficio juvetur, qui in ipsam legem peccaverit (*Alex.*, *Præpos.*, 31 aug. 1771, § 18).

Id ipsum etiam advertatur, si clerici, ob servitium ecclesiæ non præstitum, clericorum privilegiis priventur (*Ibid.*).

Vestes clericales ad effectum gaudendi privilegio fori, sunt illæ quæ cum eis incedentem prima facie indigitant esse clericum et non laicum (*Civit. Castell.*, *Irr.*, 3 decem. 1718, § ult.).

Clericus cælebs non incedens in habitu et tonsura et non servans requisita concilii Tridentini (sess. 23, cap. 6, *de Reform.*), amittit ipso jure privilegium fori, sed non privilegium canonis (*Ibid.*, § 2).

Dimittens habitum privilegium clericale non amittit, sed tantum suspenditur, quousque habitus non fuerit a dimittente resumptus (*Eug.*, *Can.*, 7 jul. 1770, § 9).

Nec aliter fuit dispositum a concilio Tridentino (sess. 14, cap. 6, *de Reform.*), aut a Sixto V, const. 92, t. II *Bull. Rom.* (*Ibid.*).

Cum his locis sermo tantum sit de clericis beneficium obtinentibus, sed nullum habeatur verbum de iis qui ad beneficia optaverint (*Ibid.*).

Quæstio est an clerici ex dispositione juris inhabiles sint consequendi beneficium, qui in clericali habitu et tonsura non incedunt (*Ibid.*, § 26).

Pœnas contra clericos qui veste suo ordini congruente non utuntur,

indixit concilium Tridentinum; nulla tamen injuncta videtur inhabilitas ad beneficia consequenda (*Ibid.*).

Sixtus V, Pont. Max., voluit ut nonnisi clericis actu incedentibus in habitu clericali et tonsura, beneficia quæcumque conferantur (*Ibid.*, § 27).

Hinc docent doctores, quod sicut tempore præsentationis clericatus non requiritur, ita nec requiritur ut præsentatus in habitu clericali incedat, sed requiritur tempore collationis, cum a tempore quo jus habet ad beneficium, teneatur statim habitum assumere (*Ibid.*).

II. De negotiatione clericis interdicta.

Præcipit Apostolus ut nemo militans Deo se negotiis sæcularibus implicet (*Barch.*, 4 jun. 1768, § 10).

Idecirco clericis et religiosis, in sortem Domini vocatis, ut rebus vacent divinis, orationi et animarum salutis, sacri canones enixe prohibuerunt ne rebus temporalibus ac negotiationibus lucris causa se immisceant (*Ibid.*).

Quare Summi Pontifices, sacrorum canonum custodes et vindices, sæpius ad tollendos abusos exercitiæ negotiationis, præsertim in regularibus, vetuerunt quamcumque mercaturam seu negotiationem sub pœnis censurarum (*Ibid.*).

Clerici, secundum aliquos, negotiari valent per alios, et inire contractus in quibus operam præstant laici; sed contrarium verius (*Apuan.*, 20 febr. 1796, § 3).

Eis vero omnino interdicta sunt cambia (*Ibid.*, § 4).

Clerici negotiatores privantur lucro percepto ex negotiatione, illudque applicatur Cameræ apostolicæ spoliis (*Ibid.*).

Et spiritali afficiuntur pœna excommunicationis latæ sententiæ ac suspensionis a divinis (*Ibid.*).

Licite vero acquirunt et retinent quidquid ex bonis patrimonialibus, eleemosynis missarum, artiumque liberalium stipendiis acquirunt (*Ibid.*, § 5).

Clericus qui a mercatura exercenda recessit, privilegium clericale recuperavit (*Eug., Can.*, 7 jul. 1770, § 10).

Ministerium laicum interdictum est ex jure canonico sacerdoti (*Ripan., Adminis.*, 20 aug. 1789, § 4).

Regula hæc limitatur in clericis cultoribus suorum agrorum, seu conductoribus (*Ibid.*).

Multo magis administratoribus agrorum ecclesiasticorum (*Ibid.*).

Permitti non debent cambia, quum species sint mercaturæ quæ clericis et Ecclesiæ interdicta est (*Camer.*, 15 sept. 1787, § 5).

Die 22 nov. 1823, quidam canonicus petebat facultatem exercendi negotiationem artis sericæ, ratione paupertatis. S. Congr. respondit: Lectum.

Alius canonicus contraxerat animalium societatem (*cheptel*) cum

extraneis colonis; S. Congr. declaravit, die 14 aug. et 20 nov. 1824: Quoad licitos et necessarios contractus animalium et cæterarum rerum ad colendos et instruendos fundos suos, necnon frugum ex iis relictarum, non indigere (licentia); quoad societatem animalium vulgo *soccida* cum cæteris colonis: Lectum, et episcopus curet ne quid contra canones de clerico negotiatore agatur.

Die 14 maii 1825, sacerdos T. facultatem implorat rem familiarem administrandi baronis J., ideoque exigendi, vendendi atque omnes ineundi contractus..... Resp.: Lectum.

Die 6 jun. 1840, quidam canonicus absolutionem petit a pœnis incursis ob negotiationem publicam, conductione gemini opificii papyracei et postilloni exercitam. S. Congr. respondit: Dilata, et orator se recipiat in domum religiosam ad duos menses ab archiepiscopo designandam, ibique per 10 dies peragat spiritualia exercitia.....

S. Congr. S. U. Inquis., die 4 dec. 1872, declaravit adhuc vigere censuras in const. *Ex debito* Urb. VIII et *Sollicitudo* Clem. IX latas contra ecclesiasticos et missionarios mercaturæ in Indiis orientalibus operam dantes.

SECTIO II.

DE BENEFICIIS.

§ I. De capacitate assequendi beneficia et institutione in illis.

I. Capacitas assequendi beneficia.

Nullus obtinere potest beneficium vigore conc. Trid. (sess. 23, cap. 6, *de Reform.*), nisi sit prima tonsura initiatus et ante 14 annum (*Senogallien.*, *Can.*, 14 mai 1768, § 17). Institutio denegatur puero qui ætatem 14 annorum non habet (*In Milevit.*, 21 nov. 1829, etc.). Ad beneficium cui subest cura animarum, requiritur ætas 25 annorum (*In Viterb.*, 21 jul. 1742).

Ad dignitatem scholasticæ requiritur ætas 22 annorum (*In Nullius*, 15 mart. 1601).

Ad obtinenda beneficia ecclesiastica, certum est doctoratum non receptum in publica universitate non suffragari (*Fanen.*, 8 jun. 1723, § 4).

Dum quis dispensationem postulat ætatis, propriam inhabilitatem ad beneficium assequendum fatetur (*Perus.*, *Capel.*, 24 maii 1774, § 3).

Beneficio assequendo dignior reputatur qui servivit ecclesiæ in qua illud erectum est (*Montis Alti, Canonic.*, 4 dec. 1762, § 7).

Ille qui in suspensionem incidit, assequendi beneficium ecclesiasticum incapax evasit (*Alex., Susp.*, 11 jan. 1772, § 11).

Beneficium relictum in favorem ejus qui velit esse sacerdos, potest consequi etiam clericus qui propositum habeat assumendi statum sacerdotalem (*Spol., Assig. patrim.*, 14 maii 1763, § 5).

Diffamatio quoad mores sufficit pro repellendo concurrente a beneficii consecutione, licet non sufficeret ad irrogandam pœnam privationis (*Lancian., Arch.*, 19 sept. 1761, § 7).

Non obstat tamen diffamatio consistens in paucorum dicto (*Ibid.*, § 9).

In beneficii consecutione præferendus est idoneus alteri qui indiget dispensatione (*Terul., Benef.*, 21 aug., 1763, § 3).

Quod procedet, dum concurrentium requisita paria sunt (*Ibid.*, § 6).

Nulla differentia est inter habilem ex natura seu jure communi, et habilem ex dispensatione (*In Bonon.*, 29 nov. 1851).

Idoneitas quæ supervenit, attendi non debet in præjudicium alterius expresse et æque principaliter vocati, quique ipsomet vocationis die habilis repertus est, certumque ac validum jus sibi comparavit (*Perus., Capell.*, 14 maii 1774, § 4).

Beneficii ecclesiastici de jure patronatus redditus percipi possunt a laico patrono vel hærede, non jure et titulo beneficii (quod equidem vacaverit dimissione vestium et tonsuræ clericalis facta per possidentem), sed jure et titulo sæcularis administrationis, donec aliquis veniat qui capax sit (*Senogal., Capell.*, 9 maii 1750, § 3).

Sacerdotium vel a jure vel ab homine in beneficio seu in capellania requisitum non est necessarium de tempore collationis sive præsensationis; sed sufficit quod intra unius anni spatium valeat obtineri (*Rom., Capell.*, 4 febr. 1719, § 3).

Necessaria est sacerdotis qualitas, quando fundator voluit ut nominetur sacerdos, vel ut beneficium seu capellania conferatur sacerdoti (*Ibid.*, § 5).

Hæreticorum filii beneficiorum ecclesiasticorum incapaces sunt (*Mel.*, 13 aug., 1718, § 4). Ita et illegitimi (*In Nullius*, 16 julii 1836). Illitterati beneficio incapaces in jure habentur (*In Rheginan.*, 26 julii 1851). Alienigena ex privilegio creatus civis, idoneus evadit ad consequenda beneficia (*in Tiburtin.*, 27 jan. 1827); ita tamen ut originarii, si adsint, jugiter præferantur (*Ibid.*).

Qui est major natu et clericali militiæ mancipatus, utpote dignior, præferatur oportet (*In Comerin.*, 15 mart. 1828).

II. Institutio et nominatio beneficiorum.

Promissiones vel nominationes ad ministerium vel beneficium ecclesiasticum antequam vacet, nullas esse præscripserunt sacri canones, et rejecit S. Congr. Conc. (*Rom., Capell.*, 15 jan. 1780, § 7).

Ob vacationem beneficii secutam in mensibus reservatis Sanctæ Sedi, spernenda est penitus forma a fundatore præscripta nominationis et extractionis, cum hæc non comprehendat vacationes in mensibus

reservatis, sed intelligenda est de vacatione quæ accidit in mensibus ordinariis (*Imolen., Dist.*, 13 maii 1773, § 12).

Qualificatus ad beneficium, tanquam a fundatore vocatus, nulla indiget nominatione (*Æsin., Capell.*, 20 jun. 1767, § 6).

Relicta nominatione ad beneficium sub conditione, hac purificata, legitima expletur nominatio (*Firm., Capell.*, 25 apr. 1789, § 7).

Beneficii nominatio, sive ab ipsomet fundatore, sive a legitimo patrono expleta sub pactione, lege, aut conditione quæ simoniacam pravitatem quoquo modo redolet, a sacris canonibus improbatur (*Salut., Benef.*, 3 sept. 1840, § 4).

Tempus ad præsentandum incipit, non a die obitus ultimi possessoris, sed a die scientiæ vacationis (*Med. seu Nov.*, 19 sept. 1667, § 6).

Lite pendente, tempus ad præsentandum nec currere potuit communitati, etiamsi non præsentasset, nec locus factus esse dicitur juri devolutivo (*Ripana, Benef.*, 17 jun. 1775, § 13).

Per solam præsentationem, dicitur jus duntaxat quæsitum ad rem, seu ad beneficium (*Aurien.*, 9 april. 1785, § 8).

Quando res est de habilitate requisita ex parte personæ, satis est ut illa infra terminum quadrimestris laicis personis dati superveniat, sive id per naturam rei contingat, quia eo temporis intervallo præsentatus ad requisitam ætatem adolescat, sive per apostolicam dispensationem, qua Summus Pontifex supplet in eo defectum ætatis (*Civit., Cost.*, 20 jan. 1780, § 6).

Nulla est præsentatio ad beneficium facta post litem super eadem actam (*Salern., Disp.*, 19 dec. 1750, § 4).

In præsentato sufficit ut qualitas concurrat habitu et potentia (*Casal.*, 12 dec. 1767, § 9).

Nulla a jure in præsentatione determinata forma requiritur (*In Urbinat.*, 20 sept. 1743).

Cum nominatio ad communitatem pertinet, non singulariter, sed collegiative fieri debet (*In Ondrien.*, 8 april. 1848).

Pendente lite aut recursu ad superiorem magistratum, tempus ad præsentandum non currit (*In Ripana*, 17 jun. 1775; *in Nullius*, 30 aug. 1845, etc.). Hinc nec locum factum esse dicitur juri devolutionis (*Ibid.*).

Præsentatus a patrono laico ad beneficium parochiale, dummodo sit idoneus, debet institui, quamvis non sit de magis idoneis (*Olo-mucen., Paroch.*, 6 maii 1741, § 3).

Amplia, etiamsi in synodali constitutione, aut alio statuto arceantur a parochiali, qui non sunt digniores (*Ibid.*, § 2).

Institutio ad beneficium debetur ei qui fuit a patrono legitime præsentatus (*Benev.*, 10 jan. 1784, § 7).

Cautum jure est institutionem illi decernendam esse qui majori suffragiorum numero commendatur (*In Melevitana*, 17 febr. 1833).

Institutio seu collatio beneficii ab episcopo facta, si per clericum accepta fuerit, tribuit jus in re, sive jus perfectum respectu beneficii,

etiam ante traditionem possessionis, ejusque apprehensionem (*Tiras., Visit. SS. LL.*, 20 april. 1782, § 9).

Nullitate nominationis in comperto posita, consequitur vim habere non posse secutam institutionem (*In Lutrina*, 26 febr. 1848).

Jus solum competit episcopo pro confirmatione, seu institutione beneficiorum, non vero praelatis inferioribus, nisi jurisdictionem quasi episcopalem in clerum et populum habeant (*Eug., Juris.*, 7 aug. 1773, § 14).

Explorati juris est, institutionem beneficii ei deberi, qui juxta foundationis mentem exoptata pollet qualitate, quique, licet nominatione carens, tanquam ab ipso fundatore nominatus habetur (*Senog., Can.*, 11 maii 1793).

Præferri debet inter plures vocatos et præsentatos fundatori proximior (*In Reatina*, 18 jul. 1835).

Dignior in beneficio instituendus est (*In Derthonen.*, 22 maii 1841).

In beneficiis pauper diviti, cæteris paribus, præferendus est (*Ibid.*). Et nullo utentem beneficio iis qui alias habent præbendas, digniorem censi decet (*In Ausculana*, 1 sept. 1832; *in Prænestina*, 23 maii 1857).

§ II. De concursu.

(Ante omnia vide const. *In conferendis*, Pii V, et *Cum illud*, Benedicti XIV, diei 14 dec. 1742, quæ hic non referuntur.)

I. De concursu ad parochias in genere.

Concursus præmittendus est in provisione parochiarum liberæ collationis (*Venus.*, 25 junii 1763, § 5).

Si tamen sint inopes ecclesiæ parochiales, possunt conferri absque concursu (*Ibid.*, § 8).

Tridentina lege, requiritur concursus in conferendis parœciis collativis, non vero in iis subjective capitulo unitis (*In Tarentina*, 20 april. 1850). Forma concursus non requiritur, quando animarum cura in collegiatis ecclesiis per canonicos et hebdomadarios exercetur (*In Oliphona*, 15 mart. 1856). Item pro dignitatibus, mansionariis et hebdomadariis habentibus curam animarum quæ turnatim per plures exerceatur (*In Tricaricen.*, 2 jun. 1731).

Beneficia curata, quæ vere sunt dignitates, non conferuntur per concursum (*In Nullius*, jan. 1601).

In parochialibus subjective unitis monasteriis regularium nequaquam requiritur concursus, etiamsi per vicarios perpetuos cura animarum in eis exerceatur (*In Cordov.*, 7 febr. 1643).

Ad concursum parochiarum vacantium, non solum diocesani, sed etiam exteri invitandi sunt, nisi adsit aliquod speciale privilegium ad certum et circumscriptum personarum genus electionem coercens (*Benev.*, 22 maii 1784, § 17).

Omnes sunt vocandi ad concursum (*In Forolisien.*, 2 aug. 1845).

Parochi omnes qui ad alterius nominationem cum simili examine non instituuntur, sive unicam sive distinctas regant parochias, ad concursum admitti debent (*Sutr., Miss. pro pop.*, 16 jul. 1791, § 1).

Cancellarius formare debet epitomen ex juribus exhibitis in actis concursus, tempore habili (*Firm., Par.*, 21 aug. 1762, § 1).

Et illi ratione suarum prærogativarum et defectuum alterius, ac ratione majoris suffragiorum numeri obtenti in concursu, uti digniori, adjudicanda est parochialis ecclesia (*Ibid.*, § 3).

Sed documenta exhibita extra processum concursus, attendenda non sunt pro retractando judicio ordinarii (*Ibid.*, § 4).

Concursus acta unice inspicienda sunt ad cognoscendum an examinatores etiam de moribus et prudentia retulerint (*Ascul. Par.*, 15 dec. 1764, § 5).

Concursus acta episcopus ad Datariam apostolicam transmittit, nulla exposita animi sui sententia, quando agitur de reservatione ob vocationem in Curia, non autem ratione mensium (*Caput., Par.*, 30 julii 1763, § 2).

Rejectio a concursu alicujus contrariatur formæ traditæ a conc. Trid., sess. 24, cap. 18, *de Reform.* (*Ibid.*, § 5).

Debent per publicum edictum vocari qui volunt examinari (*Ibid.*).

Jus quæsitum unico in concursu approbato, tolli nequit (*Ibid.*, § 6).

Archiepiscopus Spoletan. petiit sanationem et convalidationem electionis *examinatorum synodaliū*, in qua octo vel decem tantum (ex 400) adstantes responderunt « Placet », cæteris silentibus (13 jan. 1844).

Die 23 sept. 1865, S. Congr. iterum damnavit consuetudinem, etiam immemoriam, qua examinatores synodales pro examine et ratione laboris in concursu aliquod parvulum emolumentum susciperent.

Episcopus ad examen revocare potest parochos de quorum imperitia vehemens suspicio sit, ad formam concilii Tridentini (*In Compostell.*, 22 nov. 1834).

II. De provocatione ad concursum et forma concursus.

Episcopus per edictum etiam publicum vocat qui volunt examinari (*In Caputaquen.*, 30 jul. 1763). Sufficit tamen quod plures examinandos examinatribus proponat; non tamen sufficeret si unum tantum proponeret examinandum (*In Verronen.*, apud Pallotini, voce *Concursus*, § 1, n. 133).

Concurrentium descriptio et nominatio ad episcopum spectat, vel etiam ad alios qui jus patronatus habent (*Ascul., Par.*, 24 nov. 1781, § 6).

Concurrentium in albo descriptus aliquis ex comparentibus in concursu parochiali, sed postea ad examen non admissus, reddit prædictum concursum irritum (*Ibid.*, § 5).

At non descriptus in albo concurrentium nequaquam concursus admittendus est, termino in edicto præscripto jam elapso (*In dubia*, 17 febr. 1624, etc.).

Licet in const. *In conferendis* S. Pii V, Pont. Max., terminus intra quem concursus ad parochiales ecclesias haberi debet, viginti dies nequeat excedere, ita ut iis elapsis et concursu non habito, earumdem parochialium ecclesiarum collatio ad Apostolicam Sedem devolvatur (*Cap., Conc.*, 21 nov. 1739, § 4),

Attamen episcopus, aliquo interjecto impedimento, aut justa accedente causa ob quam viginti dierum spatio nequiverit convocari concursus, potest terminum ultra viginti dies prorogare, deindeque cessante impedimento, intra illum sic prorogatum, ad concursus convocationem procedere (*Ibid.*).

Concursus non debet haberi coram examinadoribus suspectis, nec cogendi sunt presbyteri concurrentes sistere se coram examinadoribus quos juste pro suspectis allegaverint (*Ibid.*).

Nullus est concursus, si cum examinadoribus synodalibus, alii non synodales adhibentur (*In Æsina*, 25 maii 1641).

Quum tres ex sacerdotibus in actis concursus descriptis, nondum elapso termino viginti dierum, in ægritudinem inciderint, ideo omnis postulat æquitas ut examen ad istorum instantiam, prorogato priori termino, differatur (*Ibid.*).

Hac de causa concursum ad parochias nequit indicare prælatus vere nullius, nisi ex privilegio habeat potestatem convocandi synodum et in ea elegerit examinadores synodales (*Ibid.*, § 10).

Nam demandavit concilium Tridentinum (sess. 24, cap. 18, *de Ref.*), ut vacante parochiali ecclesia concursus indicatur, in quo de singulorum concurrentium meritis et doctrina diligens fiat inquisitio, et opportunum habeatur experimentum (*Feretr., Par.*, 8 febr. 1788, § 9).

Quum nulla fuerit provisio parochialis ob falsam narrationem supplicationis, locus est convocationi novi concursus in urbe ubi pendet appellatio (*Lanc., Archip.*, 19 sept. 1761, § 10).

Concursus indicendus est, prævia affixione distinctorum pro unaquaque ecclesia vacante (*Trid.*, 6 maii 1775, § 6).

Concursus ad parochiales ecclesias indicendus est coram ordinario loci in quo existit beneficium (*Lanc., Archip.*, 19 sept. 1761, § 7).

Forma peragendi concursus descripta et statuta est in synodo Tridentina, sess. 24, cap. 18, *de Reform.* (*Tusc. conc.*, 16 mart. 1771, § 8; et *Trid.*, 6 maii 1775, § 5).

Benedictus XIV, Pont. Max., in const. *Cum illud*, 14 dec. 1742, mandavit observari quicquid de forma concursus, de prælectione, ac de appellationibus, a sacris canonibus et a concilio Tridentino, atque a sacra Congregatione resolutum fuerat, collegitque (*Verul., Archid.*, 16 sept. 1769, § 9).

Ex actibus concursus comprehenditur, an fuerit in omnibus observata forma præscripta, et praxis Urbis, quam omnibus ecclesiasticis

curiis Benedictus XIV tanquam exemplar proposuit (*Verul., Arch.*, 20 jan. 1770, § 3).

Formam autem præscriptam in citato capite concilii Tridentini confirmavit declaravitque S. Pius V, Pont. Max., const. *In conferendis* (*Trid., cit. loco*).

Pressior forma concursus præscripta est in litteris encyclicis S. C. Concilii a Clemente XI confirmatis, et datis ad episcopos die 10 jan. 1721 (*Ibid.*).

Quæ fuit reassumpta et confirmata a Bened. XIV, const. *Cum illud*.

Concursus indicendus prævia affixione edictorum distinctorum pro unaquaque ecclesia vacante, absolvi debet unico concurrentium examine (*Ibid.*, § 6).

Examinatores jurare oportet de munere suo fideliter exercendo, postposita qualibet humana affectione (*Ibid.*).

Sed necesse non est, ut hoc juramentum præstetur in quolibet examine, sed satis est juramentum generale publice præstitum in synodo ubi fuerunt electi (*Ibid.*).

Concursus facti, non præstito juramento ab examinadoribus synodalibus, fuerunt nulli (*In Bisinianen.*, 2 dec. 1628).

Concursus ad parochiales ecclesias fieri debet coram examinadoribus synodalibus (*Nul. seu Mess., Jur. can. syn.*, 14 jun. 1738, § 10).

Examinatores possunt errare in forma et in substantia relationis (*Perus.*, 30 mart. 1776, § 7).

Forma præscripta est a concilio Tridentino, sess. 24, cap. 18, *de Reform.*, ubi præcipit meritorum judicium exprimendum in relatione facienda (*Ibid.*).

Cui dispositioni adhæsit const. *Cum illud* Bened. XIV, Pont. Max., ubi mandavit, ut examinatores in ipso scrutinio perpendant scientiam simul et merita concurrentium (*Ibid.*).

Consuetudine introduci potest, ut qui certum quemdam gradum scientiæ, quem alii consecuti sint, non attigerit, eo ipso inter approbandos recenseri non debeat (*Concursus*, 20 jul. et 14 dec. 1872).

In concursu ad vacantem parochiam, peracto examine, denuntiari debent per examinatores, idonei ætate, moribus, doctrina, prudentia, aliisque præditi virtutibus, juxta S. concilium Tridentinum (*Pisaur., Par.*, 21 jul. 1792, § 3).

Plurimi etiam facienda est experientia in aliis administratis parochiis, 21 jul. 1792, § 5).

Conciuncula in concursu exarata et textui S. Evangelii non accommodata, concursum non reddit nullum (19 dec. 1857).

Acta concursus unice sunt inspicienda ad cognoscendum an examinatores etiam de moribus et prudentia retulerint (*In Ausculana*, 15 dec. 1764).

Locus est novo concursui, quia in actis concursus ad S. Congregationem transmissis nihil deprehenditur præter scrutinium de scientia (*In Spoletana*, 8 april. 1848 et 22 jun. 1850).

A cancellario efformandum est et legendum epitome meritorum cuiusque candidati, ac ex his omnibus quæ exhibita sunt, iudicium examinerum derivandum (*In Cassanen.*, 21 nov. 1761).

Concursus redditur nullus, si examinatores non retulerint idoneos quoad omnes qualitates, tam quoad scientiam, quam quoad mores (*In Montis Regalis*, ann. 1606; *in Lucan.*, 26 aug. 1854, etc.).

Examinatores debent denuntiare quot idonei reperti fuerint, non autem quis eorum dignior sit; episcopus autem suo iudicio debet eligere digniorem (*In Abolen.*, 1 dec. 1593). Possunt tamen renuntiare quis sit magis idoneus, petente episcopo (*In Casertana*, 17 decembr. 1729, 17 sept. 1842, etc.).

Episcopus nequit habere rationem de eo qui fuit reprobatus ab examineribus (*In Pinnen.*, 23 aug. 1760).

III. De iudicio episcopi et appellatione ab illo.

In puncto probandi gravamen ab irrationabili iudicio episcopi, non proceditur amplius cum antiqua opinione, qua datum erat jus appellanti provocandi electum ad novum examen, absque eo quod de irrationabilitate ullum afferret documentum vel probationem; sed oportet ut de gravamine doceat ex actis primi concursus (*Caser.*, *Conc.*, 17 dec. 1729, § ult.).

Constat de irrationabili iudicio episcopi, si aliquis pluribus personalibus meritis ornatus posthabeatur, ita ut tanquam dignior præferri omnino debuisset (*Salern.* seu *Cap.*, *Par.*, 9 febr. 1760, § 4).

Magis idoneus est ille qui maiorem habet aptitudinem ad curam exercendam (*In Sarsinaten.*, 22 jun. 1850).

In pari meritorum prærogativa, irrationabile dicendum non est iudicium episcopi in alterutrius prælectione, cum in dubio censeatur episcopus prælegisse eum quem in Domino iudicavit digniorem (*Isel.*, *Par.*, 25 jul. 1762, § 4).

In concursu ex iudicio vicarii vel ordinarii oritur dignioritatis præsumptio, quæ minime subvertitur extrinsecus prærogativis oppositoris (*Firm.*, *Par.*, 4 jun. 1763, § 3).

Non potest episcopus habere rationem illius qui ab examineribus fuit reprobatus (*Pian.*, *Theol.*, 23 aug. 1760, § 7).

Occasione concursus ad parochiam, vicarius, sicut episcopus, potest eligere digniorem (*Firm.*, *Par.*, 22 jan. 1763, § 2).

Ad probandum autem gravamen in gradu appellationis attenduntur tantum acta concursus (*Ibid.*).

Permissum est appellanti electum provocare ad novum examen, etiamsi appellans fuerit quoad scientiam approbatus in æquali gradu cum illo cui parochia fuit collata, ex ratione quod appellans possit contendere, vel se debuisset qualificari tanquam magis doctum, vel alium non debuisset qualificari tanquam idoneum (*Ibid.*, § 6).

Novum examen electus effugere nullo alio modo potest, nisi ostendat.

lo quod appellans et provocans ad novum examen sit de aliquo sine diffamatus (*Ibid.*, § 7).

Novum examen fieri debet coram ipso appellationis iudice et ejus examinatore, et sic si appellaretur ad Sedem Apostolicam, novum non fit in Urbe et coram examinatore (*Emi. card. vicarii*, ct. 1720; *in Ielona*, 29 maii 1852, etc.).

Concurrentium reprobatorum temeritati proximæ sunt, nisi enter probetur concurrentem fuisse reprobandum (*Perus., Prior.*, art. 1776, § 5),

præsertim urgente benigna præsumptione, quam concurrens pro se facit, ipsum fuisse dignum assequendi ecclesiam (*Ibid.*).

Statutum est S. Pium V, Pont. Max., in cit. const. 33, t. II, decrevisse parochiales ecclesiæ conferri debeant non solum dignis, sed magis idoneis (*Ibid.*, § 6).

Reprobatis magis idoneis, possunt ii qui fuissent rejecti, a mala modi electione ad metropolitanum vel ad Sedem Apostolicam appellare, et præelectum ad novum examen coram ipso appellationis iudice et ejusque examinatore provocare (*Ibid.*).

Præsertim etiam facienda est experientia in aliis administratis parochiis.

Judicium episcopi, ut de irrationabilitate redarguatur, requiritur evidens et inexcusabilis excessus; ea adstipulante ratione, quia nemo est cuius mores concurrentium innotescere magis possint quam ordinario (*Ibid.*, § 9).

Episcopi iudicio reservatum est a sacro concilio Tridentino (S. cit. 24, cap. 18, *de Reform.*) eligere digniorem (*Ibid.*, § 10).

In dubio, censetur episcopus prælegisse quem digniorem in Domino iudicavit (*Ibid.*).

Statutum enim est, quod omnes ab examinatore approbati sint, ex quo iure potuerit episcopus aliquem seligere, quem tanquam approbati digniorem putavit, licet quoad meritorum prærogativam secundo loco decoratus fuisset (*Ibid.*).

Quando res fit præsertim de moribus, compertum est standum esse episcopo (*In Agnan.*, 29 nov. 1851).

Appellatio. Ad arcendam in concursu omnis fraudis vel doli suspensionem, S. Pont. Max. Pius V, in const. *In conferendis*, statuit ut provocare possit quis et appellare ad novum examen, ac quando constat de rationabili iudicio episcopi, magis idoneo parochialis ecclesia condici debet (*Feretr., Par.*, 8 febr. 1783, § 10).

Appellatio non in suspensiva, sed tantum in devolutiva admitenda est (*Ibid.*).

Præsertim a Clemente XI præscriptum fuit, ut appellationem non nisi intra decem dies a mala sententia examinerum et ab irrationabili episcopi iudicio interponere liceat, usque dum acta concursus transmittantur ad iudicem appellationis (*Ibid.*, § 11).

Rejecto in concursu, conceditur appellatio et provocatio ad novum

examen coram iudice appellationis (*Isclana., Par.*, 1 april. 1719, § 5).

Qui attentat episcopum de irrationabilitate redarguere, tenetur de ea concludenter docere, et de gravamine, si admitti suam exceptionem prætendit (*Cass., Can.*, 16 dec. 1719, § 7).

Secus autem se habet, si intrat pro novo examine ad vindicandam propriam æstimationem et idoneitatem quæ a reprobatione fuisset causata; hoc enim in casu, nulla probatio gravaminis reputatur necessaria (*Ibid.*).

S. Pius V, Pont. Max., in sua const. 33 (*Bull.*, tomo II), ad hoc ut non solum dignis, sed magis idoneis parochiales ecclesiæ conferantur, decrevit ut, si episcopus minus habilem posthabitis magis idoneis elegerit, possint ii qui fuissent rejecti, a mala huiusmodi electione ad metropolitanum vel ad Sedem Apostolicam appellare (*In Disc., Secr.*, 1 oct. 1720, § 2).

Appellans autem a mala electione examinatorum vel irrationabili iudicio episcopi potest electum provocare ad novum examen absque eo quod de irrationabili iudicio ullum offerre teneatur documentum ullamve probationem (*Ibid.*, § 4).

Nulla requiritur probatio gravaminis ad novum examen, sed hoc absolute et simpliciter indulgetur, statim ac quis appellat in provisione parochiali (*Ibid.*, § 5).

Et hoc extendi etiam debet in casu quo intra legitima tempora non fuisset appellatio interposita ab irrationabili episcopi iudicio vel a mala relatione examinatorum (*Ibid.*).

Postmodum accessit const. *Cum illud* Benedicti XIV, Pont. Max., qui voluit ut iudex appellationis inniti debeat tantum probationibus ab actis tam doctrinæ quam meritorum (*Ibid.*, § 12).

Atque ad effectum decidendi de irrationabili iudicio episcopi cur unum potius quam alterum præelegerit, necesse est ut tanta meritorum inæqualitas deprehendatur, quæ manifestum excessum inducat (*Ibid.*, § 14).

Quum concursus peractus justus præsumatur, appellans ab irrationabili examinatorum iudicio concludenter probare debet maiorem suam doctrinam, et dignitatem (*Ripari.*, 19 jan. 1788, § 4).

Constat de irrationabili episcopi iudicio, dum sacerdotem aliis prætulit, qui et morum gravitate et doctrina ipsum antecellunt, cum de cætero in obeundo parochiali munere senior magis idoneus censetur (*Assisi., Par.*, 27 nov. 1773, § 7).

Sed si nihil prætermisum sit ex iis quæ Ecclesiæ leges præscribunt, minime licet ab eo, quod recte gestum fuit, reclamare (*Ibid.*, § 8).

Concilium Tridentinum (sess. 24, cap. 18, *de Reform.*) in devolutivam admittendam esse decrevit appellationem a iudicio episcopi (*Ibid.*, § 9).

S. Pius V, Pont. Max., potestatem fecit impugnandi in devolutivo electionem parochi ab episcopo factam (*Ibid.*).

Sed electio episcopi suffulta est juris præsumptione, dum magis dignum et probitate et scientia prælegisse censetur (*Ibid.*).

Licet episcopo unum ex approbatis in concursu praeligere, quem ad ecclesiæ regimen et ad animarum curam exercendam magis aptum existimaverit, posthabitis aliis qui majoribus polleant requisitis (*Ibid.*).

Atque merito fuit electus ille qui nonnullis requisitis alios superexcessit (*Ibid.*, § 9).

Et sicuti peculiares quædam qualitates reddere valent electum magis idoneum ad curam animarum, ita intrinseca vel extrinseca earumdem qualitatum notitia movere potuit episcopum ad illum tanquam magis idoneum eligendum (*Ibid.*).

Judex vero appellationis in ferenda sententia inniti debet solummodo probationibus ab actis elicitis tam respectu doctrinæ quam aliorum meritorum (*Ibid.*).

Testimonia, fides tam judiciales quam extrajudiciales, et documenta quæcumque studiose conquisita et post concursum, ut aiunt, expiscata, nullo modo sunt recipienda (*Ibid.*, § 16).

Illeque tantum ad curam animarum existimatur admittendus esse qui majori doctrina ac scientia pollet (*Ibid.*, § 17).

Judicium episcopi unum potius quam alterum praeligentis, irrationabile dijudicari non potest, nisi tanta meritorum inæqualitas deprehendatur, quæ manifestum et inexcusabilem excessum suadeat (*Ibid.*, § 18).

In dubio, standum est judicio ordinarii, qui præsumitur informatus de vita, moribus aliisque concurrentium qualitatibus (*Ibid.*).

Potest impune sperni appellatio uti frivola et ad effectum suspensivum prohibita a sacro concilio Tridentino (*Ibid.*).

Et locus non est novo examini, vel quia sibi quæsitum est jus, vel quia prohibetur in litteris encyclicis jussu Clementis XI datis a S. Congregatione Concilii (*Ibid.*).

Quatenus vero concursus nullus fuerit, non datur appellatio; sed parochialis ecclesiæ jure devoluto impetratio (*Ibid.*).

Et ad retractandum judicium ordinarii, requiritur manifestus et inexcusabilis excessus (*Ibid.*, § 4).

Ut quis dicatur dignior, sat est ne reprobetur ab examinadoribus (*Ibid.*).

Merita si simul cum scientia concurrant, semper dignus præsumitur, qui iis præditus est (*Sutr., Præb. theol.*, 13 jul. 1780, § 3),

Maxime si factum sit experimentum, dummodo ab examinadoribus non fuerit rejectus (*Ibid.*).

Quando ambo sunt approbati, potest episcopus eligere eum quem digniorem putavit, licet minori suffragiorum numero decoratum (*Firm., Par.*, 24 jul. 1762, § 6).

Et præferri meretur ille qui senior ætate, et antiquior in ordine presbyterali, et in munere confessarii (*Ibid.*, § 7).

Prærogativæ concurrentium nullius sunt ponderis, quum spectet ad episcopum eligere digniorem (*Port., Par.*, 25 jun. 1763, § 5).

Et licet res dubia sit, non est retractandum judicium episcopi, cum

non constet de tanta meritorum et prærogativarum inæqualitate, ut appareat ille manifestus et inexcusabilis excessus (*Ibid.*).

Ex his eligere valet episcopus quem cæteris magis idoneum judicaverit (*Pisaur.*, 21 jul. 1792, § 3).

Non tenetur tamen eligere doctiorem (*Ibid.*),

Licet ille per majora etiam suffragia approbatus fuisset (*Ibid.*, § 5).

Juris præsumptionem habet pro se episcopi judicium, nisi evidenter irrationabile probetur (*Ibid.*).

Nec obstat quod præsumptio stet semper pro rationabili judicio episcopi, quia quando apertissime omnes qualitates magis præponderant in uno quam in alio, ex majori earum parte inducitur irrationabilitas episcopi (*In Spoletana*, 8 april. 1848).

In paritate suffragiorum, illi adjudicanda est parochia qui amplioribus pollet requisitis (*Ibid.*, § 8).

Suspectum judicatur judicium episcopi in favorem illius qui actuale præstat servitium in ejus seminario (*Rip.*, 19 jan. 1788, § 3).

Doctores consentiunt, non obstante appellatione, collationem etiam minus idoneo factam validam omnino haberi usque ad sententiam rescissoriam, ita ut male prælectus fructus etiam suos faciat (31 jul. 1852).

§ III. De privatione et resignatione beneficiorum.

NOTA. De criminibus quæ plectuntur pœna privationis beneficiorum agitur in lib. V.

Sacro concilio Tridentino non adversatur, quod in statutis collegii beneficiorum apponitur privatio ipso jure incurrenda ob non residentiam (*Vercell.*, *Resid.*, 1 oct. 1720, § 9).

Pœnam privationis beneficii iudex non potest adhibere, nisi excessus fuerit gravis (*In Jossien.*, 10 jun. 1848), et causa plenissime probata (*In Cracovien.*, 10 febr. 1770).

Sed trina præcedere debet monitio: una cum subtractione fructuum, antequam suo beneficio quis spoliari vel suspendi possit (*S. Sever.*, 4 april. 1778, § 8).

Si nulla monitio præcesserit, nulla fructuum subtractio, nullum præceptum est, omnia ob non servatam canonicam formam sunt infirmanda, et revocanda (*Ibid.*).

Nam beneficii privatio inter graviores pœnas a doctoribus recenseatur (*Crac.*, *Per.*, 10 febr. 1770, § 4).

Et tria requiruntur omnino, videlicet gravis causa, quæ privationem mereatur (*Ibid.*),

Insuper causa plenissime probata (*Ibid.*),

Ac tandem, quod privationis pœna infligatur juxta formam a legibus ecclesiasticis præfinitam (*Ibid.*).

Si in infligenda pœna neglecta fuerit forma a sacris canonibus præscripta, scilicet trina monitio, quæ præmitti debuisset, sententia insanabili nullitatis et injustitiæ vitio laborat (*Ibid.*, § 5),

Etiam si ageretur de incontinentia qualificata cum adulterio (*Ibid.*),

Et crimina, quæ privationi causam præbuerunt, plane concludenterque justificata probarentur (*Ibid.*).

Ac hæc forma adamussim servanda, ideo præscripta a sacris canonibus fuit : quia alias verificari non posset incorrigibilitas, et contumacia, ad privationem necessario probanda (*Ibid.*).

Nam privatio beneficiorum approbatur, servata in omnibus et integre forma a concilio Tridentino præscripta sess. 24, cap. 12, *de Reform.* (*Spiri., Canon.*, 23 mart. 1765, § 8).

Nec alii ad probandum admittuntur testes, nisi qui probatissimi fuerint omnique exceptione majores (*In Cracov.*, 10 febr. 1770).

Dubia res est an fructuum subtractiones ad solvendos creditores, non ad privationem comminandam, sufficiant ut servata dicatur forma concilii (*Ibid.*, § 9).

Ex dispositione Tridentini concilii (sess. 24, cap. 6, *de Reform.*), privandi sunt beneficiis illi qui, turpiter vivendo, incorrigibiles evadunt (*Cracov., Par.*, 10 febr. 1778, § 12).

Item clerici, postquam prava quælibet cum mulieribus consuetudo interdicta fuerat (*Ibid.*, § 13).

Et decretum illud conciliare non procedit in simplici incontinentia, absque qualitate concubinitus (*Ibid.*, § 14).

Trinam quoque monitionem requirit concilium Tridentinum, antequam clericus prava aliqua consuetudine detentus beneficio privetur (*Ibid.*, § 15).

Verum in cap. *Si autem*, 6, tit. de *Cohab. cler. et mul.*, duplex tantummodo monitio sufficit (*Ibid.*).

Beneficiatus adigi non debet ad poenam privationis beneficii, quoties fundator residentiam non præscripsit (*Prænes., Conc.*, 30 aug. 1774, § 11).

In beneficiatum contumacem a præstando servitio procedi potest ad formam concilii Tridentini per privationem scilicet medietatis fructuum primo anno, omnium secundo, ipsius tandem beneficii (*Velit., Ben. et serv. ch.*, 20 mart. 1790).

Recurrens ad iudices laicos ad tramites sacrorum canonum et constitutionum apostolicarum, nedum incurrit poenam excommunicationis, ipso jure privationem beneficii, et cujuscumque juris ad beneficium (*Urgel.*, 28 sept. 1726, § 6).

A beneficio repellitur diffamatus, et infamia facti ad hoc satis est, præsertim ubi imputatum crimen fundamentis non caret, quod utile esse potuerit diffamato (*Posn., Jur. opt.*, 2 aug. 1755, § 3).

Eoque amplius si res non de privatione beneficii, sed agatur ne illud diffamatus assequatur (*Ibid.*).

Etsi diffamatio quoad mores sufficiat pro repellendo concurrente a beneficii consecutione, non sufficit ad irrogandam poenam privationis (*Lanc., Archipresb.*, 19 sept. 1761, § 7).

Multo minus obstat diffamatio consistens in paucorum dicto (*Ibid.*, § 9).

Pœna privationis indicta in absentes per mensem continuum nullo modo extendi potest ad absentes per mensem vel non completum, vel non continuum (*Ibid.*).

Resignationes beneficiorum, etsi a nonnullis immerito excogitatæ tanquam sacris canonibus et Tridentinis sanctionibus inimicæ, strenue a doctoribus defenduntur (*Rom., Can., 9 sept. 1786, § 7*).

Supplex libellus ad effectum renunciandi in favorem certæ personæ porrectus inducit jam vacationem, et hac accedente, nec resignationi, nec renuntiationi amplius locus est (*Ibid., § 13*).

Beneficium etiam collatum in perpetuum titulum ultro resignari, ejusque resignatio admitti potest (*Pient. seu Ilcin., Ard., 18 jul. 1783, § 11*).

Sed tenent communiter doctores, ut resignans teneatur individuum expressionem adjicere quod fuerit ad ejus titulum ordinata, et ut per expressionem æquipollentem non satisfaciat (*Lanc., 9 febr. 1726, §§ 4 et 5*).

Imo irrita est resignatio beneficii facta cum pensione etiam ad conservationem resignantis congrua, si fuerit omissa expressio de promotione ad sacros ordines ad ejus beneficii titulum (*Asten., Resig. ben., 30 mart. 1734, § 4*).

Si episcopus certo sciret satisfactum esse menti Tridentinæ legis, parum momenti habet prætermissa mentio ordinationis ad titulum beneficii quod resignabatur, et cujus proinde resignationem nullitatis vitio obnoxiam esse doctores tradunt (*Ibid., § 6*).

In casu quo resignatio beneficii, ad cujus titulum fuit quis ordinatus, non sit voluntaria, sed necessaria, et de jure facienda, tunc resignatio non comprehenditur sub Tridentino decreto sess. 21, cap. 2, de *Reform.* (*Ibid., § 1*).

Confessio resignantis quod habeat aliunde quo vivere possit, quamvis jurata, non sufficit, sed debet eadem per concludentes probationes probari (*Ibid., § 7*).

Beneficiato interdicitur beneficii resignatio si bona deteriora fecerit, vel in parte alienaverit (*Macer., Resig. ben., 8 aug. 1778, § 5*).

Item si beneficium sit de jure patronatus, quo casu requiritur patroni assensus (*Ibid.*).

Renuntiatio in dubium revocata quia inconsulte fuisset emissa, et non secuta acceptione episcopi; sed renuntians per habitus clericalis dimissionem beneficii caducitatem incurrit (*In Tiburtens., 10 jun. 1848*).

Ex metu injuste incusso, nimirum in terrore laicorum, inficitur renuntiatio seu resignatio beneficii (*In Baren., 17 maii 1851*). Amplia, etiamsi metus fuerit reverentialis (*Ibid.*). Imo ad metum inducendum meras etiam simplicesque superioris suasionem quandoque sufficere tradit Rota (*In Baren., 29 maii 1852*).

Idcirco nedum nulla censetur ac est resignatio beneficii, nisi sponte et libere facta sit, sed cum restitutione fructuum reintegratio ad illud

merito demandatur (*Ibid.* et 28 maii 1853), etiamsi agatur de beneficio curam animarum habente, licet crimina et plebis odium objiciatur, nisi intra sex menses provideatur de æquipollenti beneficio (*Ibid.*).

Odium plebis tribuit facultatem resignandi beneficium, non tamen jus largitur superiori ab ecclesiæ seu beneficii possessione removendi (*Ibid.*).

SECTIO III.

DE CAPITULO PRÆSERTIM CATHEDRALI.

§ I. De convocatione, deliberatione, et jure habendi suffragium.

(Vide dicta in lib. I de Electione, tit. vi et sect. 3 decret. Sedis Apostol.)

Certum est ex juris communis dispositione, jus convocandi capitulum ad illum spectare qui caput est corporis capitularis (*Imol., Jur. conv. cap.*, 14 maii 1774, § 22).

In hoc conveniunt omnes canonistæ et etiam S. Congregatio Concilii (*Ibid.*).

Idcirco uni præposito, tanquam digniori, jus competit, absente episcopo, convocandi capitulum (*Ibid.*, § 2).

Et ratio est, quia convocatio capituli est actus jurisdictionis, seu præeminentiæ, quæ nullatenus competere potest inferioribus, seu membris, in concursu superioris seu capitis (*Ibid.*).

Et quum constitutiones loquantur de camerario pro capituli convocatione, nihil id officit juribus ejusdem præpositi, qui ob suam præcellentem dignitatem major est, et superior, nec unquam excludi potest (*Ibid.*).

Præsertim quia in prædictis constitutionibus prærogativa convocandi capitulum et subscribendi schedulam indictionis, expresse tribuitur præposito, subsidiarie autem camerario (*Ibid.*),

Quia contradictio tam patens ab iisdem constitutionibus est omnino avertenda (*Ibid.*).

Quum nonnullæ schedulæ convocatoriæ manu camerarii signatæ inventæ sint, præsumptio ex jure et constitutionibus oritur, eas subsidiarie tantum, et absente præposito, fuisse a camerario subscriptas (*Ibid.*, § 8).

Convocationes capituli, præsertim a camerario factæ, referendæ sunt ad actus mere facultativos, nisi duo copulative probentur, nempe præposito fuisse interdictum quominus capitulum convocaret, ipsumque per tempus præscriptioni aptum prohibitioni acquiescisse (*Ibid.*).

Archidiaconus ad quem spectat convocare capitulum, non tenetur licentiam ab archiepiscopo petere, pro convocandis capitularibus. cer-

tiorato tamen archiepiscopo de qualibet capitulari convocazione (*In Rossanen.*, 30 jan. 1858).

Jus cognoscendi scrutinia convenit præposito, cum a juris dispositione tribuatur digniori et præsidi (*Ibid.*, § 9).

Jus convocandi capitulum non ad episcopum, sed ad decanum pertinet (*Camer.*, 7 april. 1784, § 7); ad primam dignitatem (*In Trident.*, 17 jan. 1761). Sed episcopus potest propria auctoritate illud convocare, etiam inquisito eo ad quem convocatio de jure spectat (*In Pharen.*, 13 nov. 1649).

Nulla capituli nomine edi potest resolutio, nisi omnibus legitime vocatis qui capitulum constituunt (*Nic., Decr.*, 29 febr. 1744, § 10).

Et resolutio capituli quæ tangit capitulares universos, edita a majori parte, afficit omnes, et legitima est (*Assis., Stip.*, 17 sept. 1796, § 4).

Nullum ac irritum est capitulum et resolutio capituli nomine facta, nisi legitime convocatum et congregatum fuerit (*In Nicien.*, 29 febr. 1744; *in Trident.*, 18 aug. 1860, etc.).

In iis quæ proprium respiciunt interesse, jus habent mansionarii, clerici et capellani deliberandi cum capitulo, nisi prohibitio probetur, et acquiescentia; quæ tamen præjudicium non infert successoribus (*Firm., Voc. in cap.*, 18 nov. 1797, §§ 3 et 4).

Hinc resolutio capta nulla est defectu consensus omnium interesse habentium (*In Equipendien.*, 16 jul. 1853).

Capitularis resolutio quæ omnes tangit et singulos, per contradictionem minoris partis irritatur (*Ibid.*, § 6).

Capitulares agere nequeunt litem adversus capitularem communi eorumdem ære (*Ibid.*).

Et ubi non agitur de interesse capituli, sed de privato illorum jure, ab iis fieri debent expensæ qui dederunt causam liti (*Ibid.*, § 7).

Deliberari non potest per unum capitulum neglectis, beneficiatis et clericis, de re ad singulos, uti singulos, spectante (*Firm.*, 24 maii 1788, § 4).

Validæ sunt resolutiones, si convocato capitulo et capitularium fere omnium interventu, majoris partis consensus interveniat (*Ibid.*, § 7).

Et utraque, licet contraria, resolutio manet in statu validitatis; sed posterior præferenda est, quia quæ sunt voluntatis, posteriora derogant prioribus (*Ibid.*).

Capitulares deliberationes expedit non committere unius cognitionis arbitrio, admittendo ad gerendum suffragium plures quam duos ex agnatis, vel cognatis primi et secundi gradus (*Trident.*, 17 jan. 1761, § 6).

Et usus improbatur palam suffragandi in capitularibus deliberationibus (*Ibid.*).

Quum capitulum plenum jus suffragii obtinuerit, nullo modo licet uni canonico contradicere vel dissentire, et uti illegitimus contradictor non est audiendus (*Ser., Voc. in cap.*, 26 febr. 1768, § 8).

Magis expedit majorem esse votantium numerum, ut magis integrum et prudens capituli judicium habeatur (*Ibid.*, § 12).

Ex solis canonicis, juxta veterem juris communis sanctionem, consuevit constitui capitulum, ita ut ipsis tantum veluti ejusdem capituli membris olim jus esset suffragium ferendi in iis quæ ad rectum ecclesiæ regimen pertinent (*Pisc.*, *Voc. in cap.*, 8 febr. 1738, § 2).

Jus ferendi suffragium in capitularibus actibus ex canonico jure promanat (*Ibid.*, § 3).

Jus vocis in sessionibus capitularibus, seu negotiis quæ toto convocato capitulo tractantur et expediuntur, respicit capitulum uti collegium, non canonicos uti singulos (*Sen.*, *Voc. in cap.*, 27 febr. 1768, § 8).

Hinc quæritur de admittendo vel excludendo aliquos a jure ferendi suffragium in re pertinente ad universitatis interesse, non singulorum (*Ibid.*).

Proprium est canonici, ut canonicis tribuat indistinctum et æquale jus vocis, quoad omnia quæ in capitulo fiunt, et collegialiter expediuntur (*Ibid.*, § 9).

Et omnes qui sunt membra capituli, æquali jure vocis in omnibus capitulariter definiendis frui debent, etiamsi iidem canonicatus fuerint recentius erecti (*Ibid.*).

Ambigi non potest, juxta foundationem, leges a capitulo et archiepiscopo approbatas, amplissime frui debere voce activa in omnibus negotiis capitulariter tractandis (*Ibid.*, § 10).

Accedente præsertim unisona observantia, quæ metam centenariæ attingit, et ab ipso capitulo solemniter confirmata est sive interpretative, sive præscriptive, exuberat ad vocem in capitulo acquirendam

Ut tantam vocem habeant dignitates, et canonici simul, quantam ipsi portionarii (*Ibid.*),

Præsertim ad evitandum absurdum, exsurgens ex præponderantia numeri canonicorum (*Ibid.*).

In actibus capitularibus, suffragia sunt computanda singillatim (*Ibid.*),

Quia collegium, licet compositum ex membris diversi ordinis, unam habet vocem computandam a majoritate suffragiorum (*Ibid.*).

Mansionarii, cæterique beneficiati ecclesiæ cathedralis et collegiatæ, quum non sint de gremio capituli, a ferendo in capitularibus actibus suffragio arcendi sunt (*Calar., Elect. can.*, 5 jul. 1738, § 4).

Verum, possunt capitularibus actibus aliquando interesse, ibique suffragium suum una cum canonicis proferre, si id juris sive ex apostolico indulto, vel ecclesiæ statuto, vel legitima consuetudine, sive ex illius reservatione quoad aliquem actum per fundatorem facta, acquisierunt (*Ibid.*).

Intrinsecum officium scrutatoris in his tribus consistit, nempe secrete scrutari suffragia eligentium, eaque in scriptum redigere, et sic redacta publicare (*Imol., Jur. cap.*, 14 maii 1774, § 19).

In scrutiniis quæ fiunt in capitulis cathedralium, nullum jus competit dignitatibus illa recognoscendi, sed jus est capitulo duos vel tres scrutatores eligere, qui id exsequantur (*Ibid.*).

Et iidem scrutatores tenentur ex officio per seipsos protinus electionem publicare (*Ibid.*).

Posse archipresbyterum, etiam quod non sit de capitulo, convocare capitulum pro rebus statum ecclesiæ concernentibus (N. 1544, ad 11, die 16 sept. 1645).

Convocationem capituli ad archipresbyterum spectare uti primam dignitatem (N. 2869, ad 1, die 26 nov. 1678).

Mortuo episcopo, ante electionem vicarii capitularis, convocare capitulum spectat ad primam dignitatem, quæ sit canonicus, et deinde gradatim ad alias dignitates, quæ pariter sint canonici (N. 3855, ad 6, die 26 aug. 1713).

In capitulo, vicarium generale, uti vicarium, non habere vocem, uti vero canonicum, nonnisi in loco suæ receptionis (N. 1247, die 17 julii 1640).

Ad dubium : An dignitates ecclesiæ Majoricen., quamvis non sint canonici, habeant locum et vocem in capitulo in omnibus concernentibus bonum regimen ecclesiæ, exceptis tantum quæ concernunt fructus mensæ capitularis ? S. C. R. resp. *negative* (ad 1, die 26 aug. 1713).

Ad dubium : An canonicus nondum in S. ord. constitutus, vel non habens ætatem pro S. ord. possit habere vocem in capitulo, et quid si fuerit dispensatus super defectu ætatis ? S. C. R. respondit *negative ad utramque partem* (ad 22, die 19 julii 1738).

§ II. De numero canonicorum, officialibus capituli, et statutis capitularibus.

In jure receptum est, certum canonicorum vel presbyterorum participantium numerum ab initio præfinitum, sine capituli aut eorumdem presbyterorum participantium voto et consensu augeri nequaquam posse, tametsi redditus canonicatum, seu massa communis notabiliter excreverit (*S. Sever.*, 27 sept. 1738, § 4).

Ideo episcopus propria auctoritate, aut independenter a capitulo, nequit certum canonicorum numerum in cathedrali vel collegiata

Electio officialium debet fieri per secreta suffragia (*In Firmana*, 6 sept. 1783). Tamen nulla certa forma a jure præscripta est in electione officialium, imo et novi canonici (*in Novarien.*, 5 jun. 1858). Capitulum debet suo jure, absque licentia episcopi, secretarium deputare (*In Anagnina*, 1606).

Electio officialium capituli devolvitur ad episcopum, si capitulum post sex menses scienter eligere neglexerit (*In Fulginat.*, 18 mart. 1628). (De canonicis *theologo et pœnitentiario* agitur in lib. V.)

Constitutiones capitulares, licet non sint confirmatæ a Sede Apostolica, vim legis habent et sunt exsequendæ in ea parte qua minime adversantur juri communi (*Pisaur.*, *Can.*, 21 nov. 1661, § 2).

Exsecutioni mandari debent capitulares constitutiones per canonicos approbatæ, ubi præsertim consentaneæ sunt Cæremoniali (*Briçt.*, 20 april. 1793, § 16).

A capitulo nulla est potestas condendi statuta in detrimentum aliarum ecclesiarum (*Fulg.*, *Fun.*, 28 aug. 1733, § 26).

Statuta capituli assumunt vires a confirmatione Sedis Apostolicæ, quæ denegari non solet, ubi concurrat justa et rationabilis causa ac Ecclesiæ debito non fraudatur obsequio (*Urgel.*, *Stat.*, 8 mart. 1790, § 3).

Statutum capituli ne dentur ægrotis, aut quavis causa absentibus, distributiones quotidianæ, non est confirmandum, cum sit irrationabile et contra bonum Ecclesiæ, et semper fuit a S. Congr. Concilii rejectum (*Segobr.*, *Ind.*, 19 jan. 1765, § 20).

Potissimum attendendus est stylus et consuetudo, seu capituli statutum, quo immutato, jure possunt capitulares actum irritare (*Baln.*, *Elect. alum.*, 25 aug. 1769, § 17).

Certum est itidem non posse episcopum, seu vicarium, qui capitulo interest, ferre suffragium (*Ibid.*, § 18).

SECTIO IV.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA.

I. De electione sepulturæ.

Sacri canones jus eligendi sepulturam unicuique generatim concesserunt (*Viter.*, *Jur. tum.*, 10 maii 1766, § 15).

Non electa tamen sepultura, statuerunt cuicumque ecclesiæ præferendam esse eam in qua sepulcrum majorum esset (*Ibid.*, § 16).

Qui habens in civitate domicilium, decedit in villa ubi recreationis causa moratur, non electa sepultura, humatur in parochiali ecclesia domicilii, vel in ea potius in qua majorum ipsius ab antiquo sepulcrum exstitit (*Ibid.*, § 17).

Apud antiquos, de communi voto apud suos majores sepulcrum habendi mos fuit (*Ibid.*, § 34).

Electio spontanea sepulturæ permissa est omnibus christifidelibus, absque ullo discrimine sexus, gradus et conditionis, tam in propria parochiali ecclesia quam extra illam; secus autem, si facta sit aliorum quibuscumque suasionibus (*Alex., Fun.*, 13 jul. 1743, § 6).

Adde etiam sustineri dictam electionem, non solum pro aliquo, ut dici solet, in individuo, sed etiam pro tota familia factam; ita ut in familiari sepulcro sepeliendi sint omnes ejusdem familiæ qui aliud non elegerint sepulcrum, soluta tamen parcho canonica portione (*Ibid.*).

Permissum est cuique in benevisa ecclesia sepulturam eligere, et in casu electionis alterius ecclesiæ, unice parcho quartam funerum deberi (*Fav., Funct.*, 3 april. 1773, § 6).

Quum agatur de electione sepulturæ tacite vel præsumpta, parochiali nativum jus habenti prævalet, ex canonum lege, sepulcrum familiæ (*Viter., Jur. tum.*, 10 maii 1766, § 27),

Præsumptio est enim unumquemque ad veterem totius familiæ voluntatem se conformasse (*Ibid.*).

Et hoc adeo verum est, ut priscum familiæ et ascendentium sepulcrum ipsi novo paterno sepulcro sit præferendum (*Ibid.*).

Hinc sepulcro familiæ præfertur sepulcrum proprium officii et simul collegiatæ societatis ecclesiasticæ (*Ibid.*, § 28).

Voluntati familiæ prævalet voluntas quæ propria morientis legitime existimatur (*Ibid.*).

Et ratio adducitur, quod non in familia, sed in societate sponte et proprio libito ingreditur, et ejus leges libere adoptantur (*Ibid.*).

Electio sepulcri ad suggestionem clericorum, sive regularium, sive sæcularium, facta in ipsorum ecclesia, nequaquam sustinetur (*Alex., Fun.*, 13 jul. 1743, § 9).

Idque procedit, quanquam simplices suasiones intercesserint (*Ibid.*).

Sodales possunt in eorundem confraternitatum ecclesiis, seu oratoriis sepulturam sibi eligere, si in eis sepulcrum pro confratribus legitime constructum fuerit, ibique ipsorum cadavera, soluta parcho quarta funerum, sunt tumulanda (*Mus., Sep.*, 19 nov. 1735, § 5).

Licet patri eligere pro filiis impuberibus sepulturam, si id habeat loci consuetudo (*Ag., Jur. elig. sep.*, 19 aug. 1752, § 1).

Ampliatur, ut pater possit pro filiis impuberibus eligere sepulcrum in quacumque ecclesia, etiam regularium (*Ibid.*, § 2).

Quod liceat patri pro filio pubertatem non ingresso sepulcrum eligere, conveniunt omnes doctores, et consentanea sunt sacrarum Urbis Congreg. decreta, necnon statutum cleri Romani (*Reat., Jur. tum.*, 10 mart. 1770, § 2).

Hinc infertur, innixam juri deprehendi libertatem deferendi ad sepulcra gentilitia filiorum cadavera in infanti ætate decedentium (*Ibid.*).

Pater potest eligere sepulturam pro filio impubere extra propriam

parochiam, si tamen id ferat loci consuetudo (*Alex., Fun., 13 julii 1743, § 8*).

Quæ autem consuetudo requiratur, concors non est doctorum sententia : aliqui quadragenariam exigunt, alii decennalem sufficere (*Ibid.*).

Et hæc facultas non competit patri post obitum filii (*Ibid.*).

Nec licet hanc electionem peragere in actu baptismatis vel in actu proximo (*S. Congr. Episc. et Reg., 6 maii 1870*).

Electio sepulturæ in ecclesia monialium non legitima atque irrita fuit, quod non licet in monialium ecclesiis eligere *sepulcrum*, neque etiam a puellis quæ in monasterio educantur (*Briçt. seu Nul. S. Ruf., Jur. past., 31 maii 1766, § 2*),

Cum in parochiali ecclesia omnino sint tumulandæ, etiamsi a capellano monasterii sacramenta receperint (*Ibid.*).

Fideles, ne sui hæredes gravioribus impensis onerentur, retrahuntur ab electione sepulcri in ecclesia regularium (*Hor., Fun., 3 april. 1745, § 5*).

Eligi olim sepulcrum non poterat, nisi in ecclesiis parochialibus earumque cœmeteriis (*Vil., Sep., 13 dec. 1792, § 5*).

Libera tamen hodie est cuique, etiam feminæ, sepulcri electio, dummodo in legitima sit ætate, et a jure non prohibeatur (*Ibid.*),

Atque eligi valet in regularium etiam ecclesiis (*Ibid.*).

Uxor, decedens nulla sibi electa sepultura, debet in viri sepulcro tumulari : quos enim copulavit unum conjugium, jungat unum sepulcrum (*Ibid. et § 14*).

An vero idem ferendum sit iudicium de viro, si prædecederet uxor, num scilicet cum uxore et in sepulcro ab ea electo sit tumulandus, una non est doctorum opinio, atque intelligentia textus in can. Ebron. (*Ibid.*).

In citato tamen canone sermo est de præexistentia unius conjugis sepulcri (*Ibid., § 6*).

Sepulturæ electionem suggerere in propria ecclesia prohibetur a synodo diœcesana (*Civit. Cast., Fun., 20 nov. 1762, § 1*).

Ad quem effectum, prohibetur omnibus, præter parochum, interrogare infirmum super electione sepulturæ (*Ibid., § 5*).

Et parochus etiam potest solus in genere, non autem in specie, interrogare infirmum super sepulcri electione (*Ibid.*).

De jure tamen sub pœna excommunicationis prohibetur solum religiosi et sæcularibus clericis inducere aliquem ad eligendam sepulturam in eorum ecclesia irrevocabiliter (*Ibid., § 7*),

Ita ut pœna prædicta locum non habeat, si promissio non sit irrevocabilis (*Ibid.*).

Cæterum, simplex suggestio electionis sepulturæ prohibita non est (*Ibid.*).

Nec laicis præsertim prohiberi potest ab episcopo in synodo diœcesana (*Ibid.*).

Ad probandam sepulturæ electionem duo testes sufficiunt (*Sor., Fun.,* 24 april. 1723, § 2).

Electio sepulturæ satis superque probata est ex affirmatione duorum monialium, ac medici et confessarii, cum sola confessarii sufficeret (*Briçt. seu Nul. S. Ruf., Jur. par.,* 31 maii 1766, § 5).

Receptum in jure est, ut electio sepulturæ simplici testium depositione, tametsi in scripturam non redacta, satis probetur (*Senog., Fun.,* 11 april. 1739, § 3).

Hinc testes recipi debent deponentes de sepulturæ electione, ne secus libertas eligendi sepulcrum, sive in ecclesia regularium, sive in aliis extra parochialem, indirecte coerceatur contra apostolicas constitutiones (*Ibid.*).

Antiquissima et maxima apud omnes excultiores gentes cura de sepeliendis mortuis fuit (*Viterb., Jur. tum.,* 10 maii 1766, § 10).

Hæc originem habuit, non tantum ex necessitate quantum ex pietate hominibus ab ipsa natura indita, ne defunctorum et præsertim conjunctorum cadavera feris avibusque dilanianda relinquerent (*Ibid.*),

Et etiam ab occulta quadam communi omnibus persuasione de animarum immortalitate (*Ibid.*).

Hinc non minor fuit unicuique sollicitudo de suo corpore humando, de eligendo loco sepulturæ, de inferendo corpore, et de suo sepulcro ab aliis non violando (*Ibid.*, § 11).

Mortui vero ne in urbe sepelirentur, neve urerentur, prohibuerunt, ne funestarentur sacra civitatis (*Ibid.*).

In ecclesiam tamen inferri non licebat, exceptis episcopis, aut abbatibus, aut dignis presbyteris vel fidelibus laicis (*Ibid.*).

Ob id facta fuerunt cœmeteria, et de iis consecrandis constitutæ cæremoniæ (*Ibid.*).

Sed hæc distinctio odiosa aliis, partim invidiæ, partim ambitionis causam præbuit. Et pro publica tranquillitate et animorum concordia provisum est, ut in ecclesiis publicis, quæ populum haberent, omnes tumularentur. Ex quo originem habuit jus parochiarum quæ, habentes populum, suos sepeliendi et funerandi qui in illis sacramenta viventes receperant, jus acquisiverunt (*Ibid.*).

Sacerdotes non sunt sepeliendi in tumulo majorum, quando in cathedrali, vel matrice, adest proprium clericorum sepulcrum a laicis separatim (*Ibid.*, § 8).

Rituale Romanum disponit, ut clericorum et sacerdotum sepulcra cujuscumque ordinis a laicorum sepulchris sint separanda (*Ibid.*, § 9).

Sacerdotes vel clerici addicti servitio ecclesiæ, vel in ea titulum beneficii habentes, in ea sepeliendi omnino sunt (*Ibid.*).

Pro sacerdote nullo vinculo aut nullo beneficio parochiali alligato, præferendum est sepulcrum familiæ, juxta receptiorem ac veriorem doctrinam (*Ibid.*, § 4).

Hoc ipsum declaravit cognita ex imperio pontificio plenissime controversia S. Congr. Rituum (*Ibid.*).

Parochi tenentur cadavera parochiæ incolarum quibus nihil superest ut possint humari, gratis omnino suisque sumptibus, juxta ecclesiasticos ritus Ecclesiæque piam consuetudinem, sepelire (*Senog., Fun.*, 5 dec. 1739, § 2).

Decedentes in parochia, nisi propriam habeant sepulturam vel eam elegerint, in parochiali sepeliendi sunt ecclesia in qua recipiunt sacramenta (*Raven.*, 13 jun. 1789, § 9).

Nam de loco sepulturæ certa juris regula est, defunctum abscondendum esse in ecclesia quam sibi elegit (*Aven., Jur. par.*, 1 mart. 1766, § 15).

Si vero non elegit, in sepulcro majorum sepeliendus est; sin minus, in parochiali (*Ibid.*).

Dubitatum fuit de puellis quæ educantur in monasteriis, num in ecclesia monasterii vel parochiali sepulcro reddi debeant. Nonnulli canonistæ sunt pro monasterio, alii vero pro parochiali ecclesia (*Briçt., seu Null., S. Ruph.*, 21 maii 1766, § 20).

Puellæ quæ in familia monasterii sunt, sub ejusdem regulis vivunt, communem vitam cum monialibus agunt, commune habere possunt sepulcrum: maxime ex consuetudine, si de ea re habetur generaliter in diœcesi,

Multoque magis, si in synodo diœcesana præscriptum id exstat (*Ibid.*).

In ecclesiis monialium, etiam exterioribus, non licet externos utriusque sexus, nec principes, etiamsi ibi eorum majores humati sint, sepelire (*Ibid.*, § 18).

Puellæ, educationis causa in monasterio, debent in parochiali, non autem in ecclesia monasterii, sepeliri (*Penen., Sepult.*, 6 julii 1737, § 4).

Cadavera inservientium monialibus sunt in parochia humo mandanda, nisi ab iis fuerit alibi electa sepultura (*Ibid.*).

In jure communiter receptum est, unamquamque laicorum confraternitatem posse in propria ecclesia cadavera sodalium sepulturam ibidem eligentium tumulare, si modo sepulcra pro suis sodalibus ibi fuerint rite legitimeque, accedente scilicet episcopi licentia ac salvis juribus parochialibus, exstructa (*Senogal., Jur. sepel.*, 20 dec. 1738, § 2).

Sodales, si absque sepulturæ electione decedunt, tunc sunt sepeliendi in ecclesia parochiali (*Nusc., Sepul.*, 19 nov. 1735, § 6).

Non desunt aliquibus in diœcesibus synodales constitutiones quæ eandem parochia potestatem faciunt, quamvis defunctus non subsit parochiæ intra cujus limites existit ecclesia in qua tumulari debet (*Cassan.*, 30 maii 1767, § 29).

Ex jure habetur, ut filii impuberes sepeliri debeant in sepulcro majorum, aut in parochiali ecclesia, nec ullo modo liceat patribus-familias alibi pro filiis sepulturam eligere; nisi contraria consuetudo regionis arbitrium hoc ipsis adscripserit (*Reat., Jus., tum.*, 10 mart. 1770, § 11).

Et verba text. in cap. *Licet de sepult.*, in 6°, non sunt intelligenda in sensu diviso, ut scilicet seposita consuetudine, possit pater filiorum impuberum pro libito, vel in sepulcro majorum, vel in parochiali ecclesia, ipsos sepelire, sed omnino eos humari debere in sepulcro majorum, si adsit; si vero non adsit, in parochiali (*Ibid.*).

Decrevit S. Congr. Episcop. et Regul., ut infantes alique qui facultatem non habent sibi eligendi sepulturam, vel non electa decedunt, tumulandi sint in monumento suorum majorum, vel in ecclesia parochiali (*Ibid.*, § 13).

Ex Rituali Romano, filiorum impuberum corpuscula sepelienda sunt, non in communibus et promiscuis cœmeteriorum et ecclesiarum sepulcris, sed separatas habeant sepulturas. Verum verba ejusdem Ritualis hortari magis quam cogere parochos videntur, ut separata sepulcra pro infantibus retineant, neque vetant quominus cadavera impuberum in sepulcro majorum sepeliantur, ac idem sanxit S. Congr. Rituum (*Ibid.*, § 17).

De exteris, peregrinis et viatoribus regula est, sepeliendos in cathedrali ecclesia, nisi contraria consuetudo habeatur, vel nisi per aliquod tempus habitaverint in aliqua parochia, in cujus ecclesia sunt sepeliendi (*Aven.*, 1 mart. 1766).

S. Congr. negotiis episc. et regul. præposita rescripsit viatores, exteros, vagos, et peregrinos fixum non habentes in loco domicilium, in ecclesia cathedrali sepeliendos esse (*Ibid.*, § 13).

Idcirco viatores, peregrini et advenæ ad sepulcrum dandi sunt in ecclesia cathedrali, potius quam in parochiali ecclesia intra cujus fines moriuntur; idemque dicendum tam de iis, quam de obeuntibus violenta morte, absque electione sepulturæ (*Cav., Fun.*, 24 jan. 1733, § 8).

Parochus jus non habet s. . . . .
tuito decedentem in ejus par
rum, etsi contingeret ut eid
contulisset (S. Congr. Conc.

II. An

Cadaver quando,

Sancitur in Rituali Roman
ecclesiam deferendum est,
teresse debent, in ecclesia pa
nem, et datis certis campar
domum defuncti procedat (*F*

Hinc iis qui funus comitari
tent per vias, vel ad domum

Idque etiam observandum
eorum ecclesiis tumulari deb

Juris ratio suadet parochos

ob delationem cadaverum in ecclesia regulari, illa quam exigunt, quando afferunt in ecclesia sæculari (*Hort., Funer.,* 30 april 1743, § 2).

Nec magis parochi lucrari possunt ob cadaverum delationem, stante itineris longitudine. Nec quisquam valet objicere contrariam consuetudinem (*Ibid.,* § 3).

Quando quis in una parochia moritur et in alia sepelitur, parochus qui stolam deferens a domo defuncti usque ad ecclesiam in qua corpus sepeliendum erit, aliis omnibus præcedere debet (*Aven., Jur. par.,* 1 martii 1766, § 23).

Et in ecclesia in qua sepelitur corpus, officium facit circa corpus, et alios præcedat parochus ipsius ecclesiæ (*Ibid.*).

Cadavera prius asportari debent ad parochialem ecclesiam, deinde deferri ad aliam in qua vel majorum sepulcrum existat, vel sibi sepulturam dari jusserit defunctus : id decrevit S. Congr. Rituum (*Tolen., Fun.,* 13 jun. 1733, § 2).

Limita : cadavera non prius debent ad parochialem ecclesiam asportari, deinde deferri ad aliam in qua vel majorum sepulcrum existat, vel sibi sepulturam dari jusserit defunctus ; sed ab hæredibus defunctorum, recto tramite, ad eam ecclesiam debent afferri in qua sunt tumulanda ; nisi in contrarium urgeat consuetudo legitime præscripta, aut aliter defunctus vel hæres statuerit (*Sabin., Fun.,* 18 dec. 1734, § 5).

In cadaverum comitatu, elevatur crux illius duntaxat ecclesiæ in qua cadaver est sepeliendum, ita ut parochus incedere debeat in cruce regularium, si cadaver ad eorum ecclesiam deferatur ; excepto casu quo capitulum cathedralis vel collegiatæ funeris comitatu intersit (*Ibid.,* § 6).

Si propter defuncti paupertatem totus clerus nequeat convocari, saltem parochus cum sacellanis et duo ex vicariis, præeunte crucifero, comitentur (*Colon.,* 14 febr. 1767, § 12).

Cadavera defunctorum in fratrum ecclesiis sepelienda ab hæredibus defunctorum ad eorumdem fratrum ecclesias recto tramite deferri debent, monito prius et requisito atque expectato proprio defunctorum parrocho, a quo benedictionem et ultimum vale recipere possint : et eo expresse recusante, possunt iidem fratres, etiam ipso invito, dicta cadavera ad suas ecclesias transportare, licet hæredes defunctorum contradicerent, et vellent ut prius deferrentur ad ecclesiam parochialem (*Luc., Fun.,* 17 jan. 1722, § 3).

Pro funeribus, invitandi sunt presbyteri ecclesiæ parochialis prælative quoad alios externos presbyteros (*Bonon.,* 26 mart. 1763, § 4),

Maxime vicarius curatus (*Ibid.*) ;

Intellige, quando adest consuetudo, statutum vel decretum synodale ; secus autem de jure (*Ibid.,* § 6).

Consuetudo tamen in facultativis non inducitur sine contradictione et acquiescentia (*Ibid.*).

Et statutum cleri Romani hanc prælationem tribuit præbyteris ecclesiæ parochialis ; dummodo non sint regulares (*Ibid.*).

Funeribus interesse nequeunt regulares laici, tanquam capellani conducti (*Ibid.*, § 7).

Priori vero, seu præposito ecclesiæ matricis, debetur præcedentia super cæteros de clero (*Ibid.*, § 8).

Sed prior, qui est superior regularium, non autem totius cleri, non præcedit presbyteros sæculares (*Ibid.*, § 11).

Ad cadavera associanda vocati regulares, prius adire et convenire debent ad ecclesiam parochialem, ubi clerus congregatur (*Amer., Assoc. fun.*, 7 jul. 1781, § 2).

De jure cautum est, ut cadavera sepelienda in ecclesiis regularium a paracho associantur usque ad limen ecclesiæ tumultantis (*Null. seu Subl. fun.*, 23 april. 1761, § 5).

Et const. *Pretiosus* Bened. XIII, Pont. Max., declaravit licere omnibus regularium communitatibus, ad processiones funebres per quasvis parochias singulatim propriis erectis crucibus accedere, et paracho respective ecclesiam regularem tumultantem cum stola intrare (*Bas., Jur. Par.*, 20 jan. 1742, § 6).

Parochi, in comitatu cadaverum suorum parochiæ incolarum, non possunt ingredi ecclesiam cathedrallem, cum stola et cruce erecta, etiam sub prætextu consignandi cadaver, nulla exstante in eorum favorem consuetudine (*Faven., Præm. et Fun.*, 7 jun. 1760, § 4).

Quia actus hujusmodi, utpote jurisdictionales et qualificati, nequeunt expleri in ecclesiis non subjectis, sed cadaver consignandum est ante limen ecclesiæ tumultantis (*Ibid.*);

Solumque paracho licet ecclesiam non subjectam ingredi, sine stola et dimissa cruce (*Ibid.*).

Præpositus alicujus parochialis seu collegiatiæ ecclesiæ, vel solus, vel cum clero in comitatu cadaverum, non potest ingredi intra limites ecclesiæ humantis, cum stola et cruce elevata (*Vigler., Fun.*, 18 maii 1743, § 7).

Hoc etiam procedit, quando canonici ecclesiæ non cathedralis una cum paracho ad ecclesias regularium accedunt (*Ibid.*).

De loco processions funeris inchoandæ: licet ea regulariter initium sumat ab ecclesia parochiali defuncti, attamen omnes ordines una cum paracho convenire debent in ecclesia cathedrali, ubi ejus capitulum interveniat comitatui cadaveris, juxta resolutiones SS. Urbis congregationum (*Fav., Præm. et fun.*, 7 jun. 1760, § 2);

Quas prodesse etiam ecclesiæ collegiatiæ Rota definivit (*Ibid.*).

In comitatu cadaverum, postulat præcellentia ecclesiæ cathedralis munus parochi, interveniente capitulo, non ab alio quam ab archipresbytero illius, uti suo vicario nativo, esse peragendum (*Andrien.*, 20 dec. 1766, § 8).

Spectant omnia ad capitulum metropolitanæ ecclesiæ in funeribus ducendis: tum præire funebrem cantum, tum statuere horam ducendi funeris (*Aven., Jur. par.*, 1 mart. 1768, § 14).

Item parochus una cum suo clero debet ad ecclesiam cathe-

dralem accedere, et incedere sub capituli cathedralis cruce (*Ibid.*).

In funeribus interveniente capitulo ecclesiæ cathedralis, processio funebris ab ea ecclesia est inchoanda (*Faven., Præm. et fun.*, 11 april. 1761, § 4).

Et nihil officiunt synodi diœcesanæ, quæ neque expresse comprehendunt capitulum cathedrale, neque derogare juri communi possunt (*Ibid.*);

Atque improbatur consuetudo simul conveniendi in via (*Ibid.*).

Ac licet parochi cadavera solum associare usque ad januam ecclesiæ cathedralis exclusive (*Ibid.*),

Ecclesiam cathedralem non licet parochi in comitatu cadaveris ingredi cum stola et cruce elevata (*Ibid.*, § 7).

Sed limitatur: hujusmodi ingressus vetitus est pro peragendis exsequiis, non autem pro simplici comitatu cadaveris (*Ibid.*),

Præsertim inspecta const. *Pretiosus* Bened. XIII, Pont. Max., qua simplex ingressus hujusmodi pro nullis peragendis officiis declaratur non esse actus jurisdictionalis (*Ibid.*).

Officium super cadaveribus in ecclesiis regularium spectat et pertinet ad ipsos regulares, et non ad curatos defunctorum (*Novar.*, 5 julii 1727, § 2).

Hoc procedit etiam in terminis monialium, quando ad earum ecclesias exteriores cadavera defunctorum deferuntur (*Ibid.*).

Ad parochum autem pertinet facere officium super cadaveribus defunctorum, qui elegerunt sepulturam in ecclesiis regularium subsectorum jurisdictioni ordinariorum (*Ibid.*, § 3),

Et ad eundem parochum spectat facere officium funebre super cadaveribus humanis in ecclesiis, et oratoriis publicis confraternitatum, si tumultu sit subjectus parochi intra cujus fines est ecclesia vel oratorium (*Ibid.*, § 3).

Vetitum est obligare hæredes eorum quorum cadavera sepeliebantur in ecclesiis regularium, ad celebrandas præventive exsequias in parochiis (*Tuder., Fun.*, 13 aug. 1718, § 11).

Ad parochos spectat facere officium funebre super cadaveribus sepeliendis in ecclesiis sodalium, et eorum publicis oratoriis, quando vero tumultu est subditus parochi intra cujus fines est ecclesia vel oratorium sodalitii (*Fab., Fun.*, 3 apr. 1763, § 13).

De functionibus funeris ducendi, in quibus cum parochi adsint capitulum ecclesiæ cathedralis vel collegiatæ, præcedentia datur archipresbytero et canonicis supra proprium parochum; jus tamen officium faciendi in propria ecclesia parochi reservatur, et reliqua jura eidem parochi, de jure vel consuetudine legitima loci, competentia. Idque locum habet, etiamsi parochus stola induatur (*Adven., Jur. par.*, 1 mart., 1766, § 24).

Parochi ex jure canonico explere debent funus in eorum subditos, et omnia consequi emolumenta etiam privative ad alias ecclesias quæ jacent extra fines propriæ parœciæ, nisi eæ gaudeant jure tumu-

landi cadavera ex privilegio parœciæ (*Rav., Fun.*, 17 mart. 1781, §§ 3 et 7).

Parochus domicilii potest funus explere in suos subditos (*Aven., Jur. par.*, 19 sept. 1778, § 4).

Et ei licet benedictionem facere, antequam ab illius domo corpus levetur (*Ibid.*, § 8).

Ac etiam intonare antiphonam *Si iniquitates* (*Ibid.*, § 9).

Sed non tenetur parochus funus eorum qui non sunt eidem subjecti explere, etiamsi beneficiati sint et canonici (*Ibid.*, § 4).

Functiones parochiales ad solum parochum pertinent (*Aven., Jur. par.*, 1 mart. 1766, § 9).

Inter has præcipuas est aspersio cadaveris antequam de domo elevetur, et præcantio antiphonæ *Si iniquitates* (*Ibid.*).

Et id habet locum, licet capitulum metropolitane adsit, ex cujus præsentia parochorum jura non imminuuntur (*Ibid.*).

Quando quis in una parochia moritur et in alia sepelitur, parochus, qui stolam defert a domo defuncti usque ad ecclesiam in qua corpus sepeliendum erit, alios cunctos præcedere debet (*Ibid.*, § 23).

Id statuit S. Congr. Rituum (*And.*, 18 aug. 1770, § 22).

Et in ecclesia in qua sepelitur corpus, officium faciat circa corpus, aliosque præcedat parochus ipsius ecclesiæ (*Ibid.*).

Funerum pompa reposita est arbitrio hæredum, ut invitato solo parochi actuali, qui stolam deferens funus ducit, alios vocare non teneantur (*Bonon.*, 22 maii 1766, § 6).

Vel possint hæredes eos quos malunt, invitare, sive de gremio ecclesiæ parochialis, sive externos, et nedum collegialiter, sed etiam singulariter (*Ibid.*).

provideat propriis sumptibus, et parochus quidquam ex illis præten-
dere nequit (*Ibid.*).

III. De quarta funerum et emolumentis funeralibus.

Id juris communis est, ut portio emolumentorum debeat ecclesiæ parochiali persolvi ex funere suæ parochiæ incolæ, quando iste procul ab ea moriatur et alibi sepeliatur (*Rom., Quart. fun.,* 13 apr. 1737, § 2).

Si autem contingat quemquam extra urbem ex quacumque causa, non immutato tamen domicilio urbis, morte occumbere et sepeliri, ecclesiæ parochiali urbis intra cujus limites domicilium seu habitationem retinebat, canonica portio non ab hærede, sed ab ecclesia tumultante, quatenus ibi funus factum fuerit; jura vero sepulturæ ab hærede solvantur (*Ibid.*, § 3).

Si vero funus non fuerit factum in loco in quo decessit, integrum dictæ ecclesiæ parochiali urbis debetur (*Ibid.*).

Ubi statuta et consuetudines pinguiores quartam emolumentorum portionem parochis tribuunt, in locis ubi vigent servanda sunt (*Ibid.*, § 5).

Ecclesiæ parochiali præstandam esse quartam funerum ab ecclesia tumultante, inhærens veterum canonum sanctioni, præscribit S. concilium Tridentinum, sess. 25, cap. 13, *de Reform. (Fav., Præem. et fun.,* 7 jun. 1760, § 7).

In jure cautum est, ut si defunctorum cadavera in alia quam in parochiali ecclesia tumultentur, huic quarta tantum reservetur (*Baln., Jur. par.,* 23 nov. 1771, § 3).

Et hæc quarta funerum debetur parochis in quarta parte quorumcumque emolumentorum funeris (*Ap., Quart. fun.,* 14 febr. 1761, § 4).

Et privilegia et consuetudines contrariæ novissime sublatae fuerunt in constitutione 6 post concil. Romanum impressa (*Ibid.*, § 2).

Præservantur tamen conventiones initæ in limine foundationis conventuum regularium (*Ibid.*).

Et consuetudo juris percipiendi medietatem omnium emolumentorum loco quartæ, juxta optionem ipsis tributam a Bened. XIV, const. *Pretiosus*, conservanda est (*Ibid.*, § 5).

Sed hujusmodi consuetudo legitime probanda est; et ad hunc effectum demandatur examen formale textuum (*Ibid.*, § 6).

Quarta canonica funerum debetur paracho de parochiæ incolis qui in alia ecclesia sepulti sunt (*Viter., Em. fun.,* 28 jan. 1764, § 2).

Eademque ad dimidiam tantummodo ex consuetudine, si adsit, protrahi potest (*Ibid.*).

Et si quid ultra percipit, restituere debet (*Ibid.*).

Quare in materia funeris consuetudo summopere attendenda est; et non requiritur immemorabilis, sed sufficit quadragenaria, ex const. Bened. XIII (*Ibid.*, § 3).

Vetita tamen est quælibet consuetudo per quam contra synodales leges canonica portio aucta sit (*Ibid.*, § 9).

Quarta canonica non debetur parochi ex sepulcris factis in ecclesiis confratrum (*Ibid.*, § 5);

Intellige, si ecclesiæ confratrum jus sepeliendi expressa ordinarii auctoritate acquisiverunt (*Ibid.*, § 6).

Idque procedit, etiamsi ecclesia sodalitii sit filialis parochiæ, et ecclesia confratrum sit a parochi concessa sodalibus, dummodo tamen in concessione aliter conventum non sit, atque concessa ecclesia sodalium non sit ex bonis ecclesiæ parochialis dotata (*Ibid.*).

Bened. XIII, const. *Rom. Pont.*, præcepit traditionem quartæ erga parochum defuncti in aliena parochia tumulati (*Aud.*, 20 dec. 1766, § 17).

Quarta funeris semper debita fuit parochi, quoties funus in aliena ecclesia peragitur (*Brict. seu Null. S. Roph.*, *Jur. par.*, 26 nov. 1768, § 5).

Nec obstat contraria consuetudo aliarum ecclesiarum, quæ, quatenus probetur, ab una ad aliam ecclesiam trahi nequit (*Ibid.*).

Quarta funeris debetur semper parochi domicilii, quamvis in ecclesia cathedrali sepeliatur (*Aven.*, *Jur. par.*, 1 mart. 1766, § 15).

Exceptio est regulæ, si ecclesia cathedralis expresse ab initio jus non solvendi præservavit; vel si exemptionem non solvendi legitima præscriptione acquisivit (*Ibid.*, § 16).

Tradi debet parochis defuncti quarta pars omnium intortitiarum et candelarum quæ in ecclesia circa cadaver, vel etiam in altaribus, in die funeris accenduntur (*Nar.*, *Jur. par.*, 8 juin 1771, § 9).

Præservatis consuetudinibus, conventionibus vel statutis, quæ parochis magis favent (*Ibid.*, § 10).

Quarta funeris parochi debetur ab ecclesia tumulante duntaxat de intortitiis, candelis aliisque funeris emolumentis eidem ecclesiæ obvenientibus, non autem ex illis quæ defunctorum hæredibus post absolutum funus restituuntur (*Far.*, *Quart. fun.*, 18 jun., 1835, § 3).

Limit.: verum ubi adest consuetudo exigendi etiam ex omnibus intortitiis, et signate ex illis quæ defunctorum hæredibus post absolutum funus restituuntur, uti pia et laudabilis est servanda (*Ibid.*, § 5).

Ex omnibus intortitiis et candelis, quibus defunctorum cadavera in itinere ad ecclesiam tumultantem associantur, necnon ex iis quæ in eadem ecclesia circa cadavera, vel etiam in altaribus, die funeris accenduntur, portio canonica ecclesiis parochialibus præstanda est (*Rom.*, *Quart. fun.*, 13 april. 1737, § 6).

Quarta funeris ex omnibus cereis et intortitiis debetur proprio parochi ab iis ecclesiis quæ privilegio seu jure tumulandi cadavera fruuntur (*Rav. Pun.*, 17 mart. 1787, §§ 8 et 9).

Quarta funeris vel recipienda est a parochi juxta consuetudinem, vel intra terminum præfigendum parochus declarare debet num velit

quartam partem omnium funerum, computatis iis quæ percipiat (*Ass., Quart. fun.*, 22 jan. 1763, § 6).

Sub nomine ceræ funeris, comprehenditur nedum cera delata cum funere, sed etiam illa quæ datur contemplatione funeris, ut accendantur in altaribus vel circa feretrum, tam in officio funebri quam ante vel post (*Ibid.*, § 7).

Quarta funeris debetur non ratione tumulationis, sed ratione administrationis sacramentorum (*Fulg., Fund.*, 28 aug. 1773, § 29).

Hinc ea pertinet ad parochum domicilii, etiamsi subditus alienæ parochiæ in ecclesia cathedrali tumuletur; imo etiamsi sit canonicus, vel beneficiatus ejusdem cathedralis (*Ibid.*).

Emolumenta funerea in quarta parte a sola ecclesia tumulante præstanda sunt, non autem ab hæredibus, qui præter consuetum funus prægravari non debent (*Reat., Jur. tum.*, 10 mart. 1770, § 6).

Capitulum, quod curam animarum habet, ejusque onera omnia ferre in sua parochia, ideo sibi debita est quarta funeris (*Aven., Jur. par.*, 1 mart. 1766, § 3).

Etiamsi parochiæ incolæ in cathedrali ac metropolitana tumulentur (*Ibid.*).

Præscriptio autem objici non potest, tum quando juri adversatur, tum quando non probatur, ut probari deberet, et contrarius usus in judicio firmatur, tum quando semper fuerit contradicta (*Ibid.*, § 6).

Et pro se juris sanctionem habet, quæ favet parochiæ, etiam de canonicis vel beneficiatis qui in suæ parochiæ ecclesia tumulentur (*Ibid.*, § 7).

Quarta funeris, vigore concilii Tridentini (sess. 25, cap. 13), debetur cathedralibus aut parochialibus ecclesiis, quæ ante 40 annorum solita persolvi fuit, et postea nulla ratio habeatur de privilegiis ac exemptionibus (*Briat. seu Null. S. Ruph.*, *Jur. par.*, 26 nov. 1768, § 13).

A regularibus, in quorum ecclesia tumulatum fuit cadaver, non aliud debetur, nisi quarta funeris ecclesiæ parochiali defuncti (*Fulg., Fun.*, 29 jul. 1752, § 1).

Quarta funeris solvenda est a regularibus in quarta parte omnium candelarum, exceptis iis quæ ad manus deferuntur (*Eug., Jur. par.*, 22 maii 1762, § 2).

Datur optio parochi sequendi consuetudinem, vel consequendi quartam partem, collatis suis portionibus ceræ, instar quartæ legitimæ debitæ matri (*Ibid.*, § 5).

Quarta funeris debet a patribus Cappuccinis præstari (*Lun. Sarz., Quart. fun.*, 18 mai 1737, § 4).

Quarta funeris nullo modo competit abbatali ecclesiæ, tum ob regularium et præsertim patrum S. Augustini privilegia, cap. unic., de *Relig. Domin.*, in 6° (*Bristinorien. seu Null. S. Ruphili, Jur. par.*, 26 nov. 1768, § 7).

Quoad administratores in archidiœcesi Parisiensi constitutos, seu presbyteros singulis parœciis addictos qui parochos adjuvant,

quærebatur an emolumenta funeralia accipere et retinere possint? Sed quæstionis solutio dilata fuit, 6 sept. 1848.

Conventio qua daretur vicariis tertia pars intortitionum quæ circa feretrum defunctorum apponuntur, servanda est (*Patav.*, 26 jan. 1850).

Disputatio inter capitulum et parochum ecclesiæ collegialis circa emolumenta funerum est decisa in favorem parochi, ad quem spectant omnia emolumenta (*In Ferentin.*, 27 aug. 1855).

In casu canonicæ electionis, sepulturæ funus spectat parochi defuncti, dummodo ecclesia seu oratorium confraternitatis sit intra limites illius parochiæ; alias capellano confraternitatis, salva in hoc casu favore parochi quarta funeraria, juxta taxam diocesis (S. Congr. Episc. et Reg. 6 febr. 1874).

SECTIO V.

DE PAROCHO.

NOTA. Hic non agemus de duplici categoria parochorum in Gallia existentium post concordata anni 1801; sufficit in memoriam revocare responsiones datas tum episcopo Leodiensi a Gregorio XVI, die 4 martii 1845, tum episcopo Ebroidensi a Pio IX, die 5 oct. 1864; ex illis enim declarationibus resultat amovibilitatem quorundam parochorum esse indirecte a S. Sede approbatam, donec aliter a Rom. Pontifice statutum fuerit.

I. De jurisdictione parochi et juribus parochialibus.

Parochus in jure fundatam habet intentionem super ecclesias omnes suæ parœciæ ad privative in illis jura sua exercenda (*Fer.*, 9 jul. 1796, § 5).

Parochus dignior cæteris omnibus in sua parochia est, ac sui gregis dux, et custos præcipuus (*Plac., Fest.*, 24 mart. 1764, § 4).

Parochis perpetuis electis prævio concursu, competit omnis jurisdictio parochialis, licet ad capitulum cura habitualis spectaret (*Foros., Jur. par.*, 11 april. 1761, § 10).

Parochus fundatam habet intentionem pro exercitio omnium parochialium functionum in sua parochia (*Briçt. seu Null. S. Ruph., Jur. par.*, 26 nov. 1667, § 3),

Sive functiones hujusmodi agantur in parochiali, sive in alia ecclesia intra ambitum parochiæ sita, nisi obstet apostolicum privilegium (*Ibid.*).

Sub parochi nomine non is accipitur qui munus exercet vicarii per-

petui, quique tantum habet curam actualem, sed ad hunc effectum loco parochi eum habendum esse, qui habet curam habitualem (*Vic., Par. de Luss.*, 12 jan. 1760, § 4).

Jus pro exercitio parochialis jurisdictionis intra fines parœciæ parochus assistit (*Bon., Exempl.*, 10 juillet 1790, § 3).

Is unus in Paschale Resurrectionis et in articulo mortis administrare valet sanctissimæ Eucharistiæ sacramentum, cæterosque parochiales actus in ipsis etiam regularium tertiariis explere (*Ibid.*).

Nec quisquam ab ejus jurisdictione, nisi ex privilegio aut consuetudine, eximitur (*Ibid.*).

Ad parochiale officium pertinent missæ scilicet pro populo, et præsentæ cadavere; SS. Viatici delatio; assistentia matrimoniis aliisque (*Senog*, 12 jun. 1789, § 15).

Jus indicendi publicas supplicationes parochiale est (*Ibid.*, § 17).

Parochus innititur dispositioni juris, qua inspecta, delationem Venerabilis, et benedictionem ad se pertinere debere (*Fulg.*, 4 maii 1726, § 4).

Sodales cujusdam societatis contendunt delationem Venerabilis, et benedictionem super populo, non esse de juribus mere parochialibus, juxta decreta generalia Congregationis Sacr. Rituum (*Ibid.*, § 6).

Parochus, tum in ecclesia parochiali, tum etiam in toto parœciæ districtu, jus habet privatum quæritandi eleemosynas, easque sicut et oblationes administrandi, et in usus solitos erogandi (*Pamp., Jur. quær.*, 11 april. 1741, § 2).

Parochus potest cæteris omnibus prohibere ut in sua ecclesia parochiali vel illius districtu eleemosynas quæritent (*Ibid.*, § 3).

Et bene inhihet quominus id faciant religiosi, signatæ Minores Observantes, quibus prohibetur quæstutio eleemosynæ pecuniariæ, et etiam retentio capsulæ in eorum ecclesiis, sub quocumque colore (*Ibid.*).

Parochus resistere non potest novæ ecclesiæ ædificationi (*Cert., Erect. eccl.*, 30 maii 1778, § 4),

Nequidem præsidio amissionis oblationum, quia, ut voluntariæ, nec inter parochialia jura recensitæ, nec aptæ sunt ad implendam constructionem ecclesiæ (*Ibid.*).

Concilium Tridentinum (sess. 14, cap. 1), dedit potestatem parochis etiam indiscriminatim communem delegandi quosvis sacerdotes ad conjungendum in matrimonium et alia ministranda sacramenta (*Andr.*, 29 aug. 1767, § 36).

Potest parochus independenter ab episcopo et absque hujus licentia alium sacerdotem delegare (*Andr.*, 18 aug. 1770, § 16).

Fundatam parochus habet jurisdictionem in parochialibus juribus, ab eaque immunita non sunt xenodochia, nisi ex speciali privilegio et observantia (*Rav.*, 13 jun. 1789, § 5).

Et episcopus imminuere nequit absque necessitate parochialem jurisdictionem (*Ibid.*).

Sacramentorum administratio ad parochialem pertinet jurisdictionem, quæ ab episcopali dependet (*Ibid.*).

Hinc ordinaria episcopi auctoritate restringi potest (*Ibid.*),

In favorem præsertim xenodochii in quo proprii sunt sacerdotes, qui intra illius septa vices gerunt parochi, et distinctam quodammodo parochiam administrant (*Ibid.*).

Parochus, in oratorio intra limites parœciæ existente, fundatam habet suam intentionem ex dispositione juris pro exercitio jurium parochialium (*Foros., Jur. par.*, 9 febr. 1760, § 8).

Quapropter ad illum pertinet missas canere et populo Venerabili benedicere, quia licet hæc non sint functiones parochiales, attamen peragi debent a digniore. Et fortius illi licitum est processiones in oratorium ducere, tempore Rogationum, cum id liceat etiam in ecclesiis regularium jure servitutis post consuetudinem legitime præscriptam (*Ibid.*).

Limita : id procedere non debet quoad ecclesias quæ peculiari alicujus custodiæ commendatæ sunt, quemadmodum in ecclesia societatum se immiscere ac potestatem usurpare parochus nequit. (*Ibid.*, § 9).

Minusque jus aliquod tribuendum est parochi, ubi constaret oratorium vel non esse intra limites parochiæ, vel spectare aliquod beneficium, quia tunc ad titularem ejusdem, uti rectorem, pertinere deberet libera illius administratio cum dependentia a solo episcopo (*Ibid.*).

Parochus absolutam habet auctoritatem in publicis oratoriis, ea tantum ratione quod parochiæ solo et ambitu consistant (*Baln., Jur. par.*, 23 nov. 1771, § 7).

Parochus nequit sese ingerere in administratione sodalitatum (*Melev., Ben. ap.*, 15 dec. 1764, § 12);

Intellige de sodalitiis habentibus proprium ecclesiasticum rectorem; secus vero in aliis legitimo ecclesiastico rectore destitutis (*Ibid.*),

Vel ubi indultis pactis, conventionibus aut consuetudinibus aliter non sit conventum (*Ibid.*, § 13).

Inter parochialia jura candelarum benedictio et distributio in die Purificationis B. M. V. recensentur (*Senog.*, 13 jun. 1787, § 21).

Benedictio domorum in hebdomada sancta fieri debet a proprio parochi (*Fir.*, 12 jun. 1795).

Quilibet cui animarum cura commissa est, oves suas pascere et sacrificium offerre pro illis debet (*Ægin., Visit. SS. LL.*, 27 jun. 1789, § 4).

Hæc requiruntur ut verus quis dicatur parochus : quod potestatem nempe habeat fori pœnitentialis, quod certam suo nomine administret parochiam, quodque de necessitate ministret, ab eoque parochiani necessario recipiant sacramenta (*Ibid.*).

Cuique parochi jus est exercendi jura parochialia in quibuscumque ecclesiis intra limites suæ parochiæ existentibus (*Firm.*, 18 jul. 1772, § 8).

Dum agitur de emigratis familiis, illud unus parochus in aliena exercet parochia quod alter in sua, nec facile immutandum quod temporis vetustate confirmatum est (*S. Sever. seu Sept., Visit. SS. LL.*, 28 nov. 1789, § 6).

Parochus non potest munia parochialia exercere in aliena parochia (*Pisan.*, 11 jan. 1772, § 3),

lis præsertim renuentibus ad quos spectat usus ecclesiæ in qua alienus parochus functiones parochiales agere prætendit (*Ibid.*).

Missæ celebratio cum simplici cantu, sine diacono et subdiacono, non est de iuribus parochialibus (*Plac., Fest.*, 24 mart. 1764, § 13; *Null. seu Ter., Miss. solemn.*, 9 julii 1735, § 4).

Parochus non valet privativum affectare jus circa celebrationem solemnem missæ et benedictionem populo cum Venerabili in oratorio publico impertiendam, quia non sunt functiones parochiales (*Foros., Jur. par.*, 11 april. 1761, § 5);

Neque potest ad oratorium processiones Rogationum ducere pro suo libito, quum ad episcopum illarum ordinatio spectat (*Ibid.*).

Quoad jus funerandi, vide superius dicta, sect. 3, n. 2.

Licet aliquæ functiones non recenseantur inter jura parochialia, tamen pertinent ad functiones parochiales (*Sutr. seu Nep., Par.*, 20 jan. 1787, § 9).

Ritus omnes, benedictiones et functiones quæ referuntur in Rituali, spectant ad rectores, seu ad eos qui curam animarum habent (*Burgi S. Dom., Visit. SS. LL.*, 26 april. 1788, § 2).

Administratio prædii empti ex pecuniis ecclesiæ relictis, exerceri a communitate illius ecclesiæ patronæ non debet, sed parochi tribuenda est qui, uti rector ecclesiæ, de jure habet intentionem fundatam pro consecutione omnium spiritualium subventionum quæ illi offeruntur (*Fan., Ex. decr. S. Visit.*, 30 maii 1761, § 2).

Nequaquam obstat ejusdem parochi amovibilitas, quæ illi non adimit bonorum ecclesiæ administrationem (*Ibid.*),

Quum præsertim amotio parochi fieri non possit, inconsulto episcopo (*Ibid.*).

Parochus solus esse debet in tota parochia in exercitio functionum parochialium, absque eo quod quisquam alius in illis se ingerat, nisi de ipsius parochi licentia (*Aug.*, 7 apr. 1731, § 5).

In iis vero quæ jura parochialia non respiciunt, sed pertinent ad functiones mere sacerdotales, nullum jus habet parochus, nec ejus requiritur consensus, licet ecclesiæ intra limites parochiæ sint erectæ (*Ibid.*, § 6).

Ecclesiæ sitæ intra limites parochiæ, ab hac tamen sejunctæ, nullam habent dependentiam in explendis functionibus ecclesiasticis a parochi et capitulo collegiatæ, exceptis functionibus expressis in synodo. (S. R. C. 24 nov. 1741, ad 1). Hinc celebratio missæ solemnem in diebus festivis pertinet ad capellanum (*Ibid.* ad 2), a quo aspersionum porrigendum est episcopo ad dictam ecclesiam accedenti (*Ibid.*, ad 3); parochus tamen vel alter de capitulo potest retinere clavem capsulæ expositæ in dicta ecclesia pro elemosynis (*Ibid.*, ad 4).

In ecclesia juris patronatus licet, invito parochi, festa peragi, quin parochus debeat invitari (S. R. C. 20 jul. 1748, ad 1 et 2). Possunt ibi

confessarii ab ordinario approbati sacramentum pœnitentiæ administrare, servata forma approbationis (*Ibid.*, ad 3). Nequit parochus, invito patrono, aut ecclesiæ capellano, ibi peragere functiones parochiales, aut mere ecclesiasticas, exceptis casibus necessitatis (*Ibid.*, ad 4). In altera propositione moderatum fuit decretum, et responsum licere parochi exercere functiones parochiales tantum, sed prævia participatione facienda capellano (*Ibid.*); quæ resolutiones, utpote peculiaribus circumstantiis in casu particulari accommodatæ, nullum præjudicium inferunt juribus parochialibus quoad alias ecclesias (*Ibid.*). Vide etiam quæstiones haud absimiles in Milevitana (S. R. C., 30 aug. 1755).

Ecclesias reconciliandi cum aqua ab episcopo benedicta, peculiaribus attentis circumstantiis, facultas fit vicario generali, vel capitulari, aut primæ dignitati cathedralis Salmaticen., cum quibusdam tamen cautelis et limitationibus (S. R. C., in *Salmaticen.*, 12 dec. 1761).

Jus deferendi SS. Sacramentum spectat ad rectorem, accedente ~~tamen~~, ~~quoad~~ processiones quæ extra ecclesiam ducuntur, licentia ordinarii, et salvo ~~parochi~~ ~~jure~~ iisdem interessendi vel per se vel per alium sacerdotem de ejus licentia (S. C. C., in *Isclona*, 29 jan. 1859).

In parochiali ecclesia S. Joan. Bapt..., ~~capellania~~ existit ad confraternitatem SS. Rosarii pertinens; porro capellano ~~impositum~~ est onus canendi in capella et altario proprio ibi sito unam missam ~~in~~ festo SS. Rosarii, etc. De jure canendi illas missas controversia est inter ~~dic-~~ tum capellanum et parochum ecclesiæ S. Joannis Bapt. S. C. C. (in *Nepsina*, 2 maii 1857) declaravit spectare ad capellanum, juxta votum episcopi.

Jus funerandi litigiosum inter capitulum ecclesiæ cath. et quemdam parochum civitatis Castelli, ob electionem sepulturæ in ecclesia cathedrali: parochus contendebat sublatam cuique esse facultatem eligendi sibi sepulturam, per legem qua omnia cadavera in publico cœmeterio humanda præcipiuntur. S. Congr. Conc., die 18 febr. 1865, declaravit non esse annuendum precibus parochi.

Jura parochi quoad confraternitates earumque capellanos.
(Decretum Urbis et Orbis S. C. R., 12 jan. 1704.)

1. An confraternitates laicorum legitime erectæ in ecclesiis parochialibus habeant dependentiam a parochi in explendis functionibus ecclesiasticis non parochialibus? Resp. Affirmative.

2. An dictæ confraternitates erectæ in capellis, oratoriis tam publicis quam privatis adnexis parochialibus ecclesiis et ab eis dependentibus, habeant dictam dependentiam a parochi quoad dictas functiones? Resp. Affirmative.

3. An confraternitates erectæ in aliis ecclesiis publicis habeant quoad easdem functiones aliquam dependentiam a parochi intra cujus parochiæ limites sitæ sunt ecclesiæ? Resp. Negative.

4. An confraternitates erectæ in oratoriis tum publicis, tum privatis,

sejunctis ab ecclesiis parochialibus, quoad dictas functiones ecclesiasticas habeant dictam dependentiam a paroco? Resp. Negative.

5. An benedictiones et distributiones candelarum, cinerum et palmarum sint de juribus mere parochialibus?

6. An benedictiones mulierum post partum, fontis baptismalis, ignis, seminis, ovorum et similium sint de juribus mere parochialibus?

7. An functiones omnes hebdomadæ sanctæ sint de juribus mere parochialibus?

8. An celebratio missæ solemnis, feria quinta in Cæna Domini, sit de dictis juribus parochialibus?

9. An prima pulsatio campanarum in sabbato sancto sit de dictis juribus parochialibus?

10. An celebratio missarum solemniū per annum, sive pro vivis, sive pro defunctis, sit de dictis juribus parochialibus?

11. An expositio quadraginta horarum et benedictio quæ sit super populo sit de juribus mere parochialibus?

12. An expositio quæ sit cum reliquiis et sacris imaginibus, et benedictio quæ cum eis sit super populo, sit de dictis juribus parochialibus?

13. An functiones in præcedentibus octo dubiis... peragi possint in oratoriis privatis, contradicente paroco?

Quibus dubiis S. Rituum Congregatio respondit :

Ad 5. Negative.

Ad 6. Negative, sed benedictiones mulierum et fontis baptismalis fieri debere a paroco.

Ad 7. Negative prout jacet.

Ad 8. Negative prout jacet, sed spectare ad parochos.

Ad 9. Negative prout jacet, sed spectare ad ecclesiam digniorem, ad formam constitutionis Leonis X.

Ad 10. Negative prout jacet.

Ad 11. Negative.

Ad 12. Negative, et quoad benedictiones cum reliquiis et imaginibus, servantur decreta.

Ad 13. Satis provisum in superioribus.

14. An in dictis oratoriis privatis confraternitates per confratres statis horis recitare possint horas canonicas cum cantu vel sine, absque alia licentiâ parochi? Resp. Affirmative, nisi aliter ordinarius statuatur ex rationabili causa.

15. An in dictis oratoriis privatis sit licita celebratio missæ privatæ, assentiente ordinario loci et contradicente paroco? Resp. Affirmative.

16. An capellani confraternitatum possint populo denuntiare festivitates et vigiliis occurrentes in hebdomada, absque licentiâ parochi? Resp. Affirmative.

17. An parochus, invitis confratribus, docere posset doctrinam christianam in prædictis ecclesiis et oratoriis publicis vel privatis a parochiali divisis et separatis? Resp. Negative.

18. An in supradictis ecclesiis publicis confraternitatum possint haberi publicæ conciones, etiam per totum cursum quadragesimæ vel adventus, cum licentia ordinarii et absque licentia parochi? Resp. Affirmative.

19. An in iisdem ecclesiis possit celebrari missa, sive lecta sive cantata, ante missam parochialem, sive lectam sive cantatam? Resp. Negative, nisi aliter episcopus disponat.

20. An ad parochum spectet facere officium funebre super cadaveribus sepeliendis in sæpe dictis ecclesiis et oratoriis publicis confraternitatum? Resp. Affirmative, quando tumultandus est subjectus parochi intra cujus fines est ecclesia vel oratorium.

21. An intra ambitum earumdem ecclesiarum fieri possint processiones, juxta cujusque confraternitatis institutum, absque interventu vel licentia parochi? Resp. Affirmative.

22. An eædem processiones fieri possint extra ambitum dictarum ecclesiarum absque licentia illorum parochorum per quorum territorium transeundum est? Resp. Negative, nisi adesset licentia episcopi.

23. An in dictis processionibus capellani confraternitatum possint deferre stolam? Resp. Negative, extra propriam ecclesiam.

24. An episcopo accedenti ad ecclesias publicas confraternitatum, quæ non sint regularium neque proprium rectorem beneficiatum habeant, porrigendum est aspersionum a parochi in cujus territorio sitæ sunt dictæ ecclesiæ? Resp. Negative.

25. Declaratur parochum non posse cogere confraternitatum rectores et capellanos ad assistendum functionibus ecclesiæ parochialis.

26. In ecclesiis confraternitatum neque parochialibus neque regularibus nequit retineri SS. Eucharistiæ sacramentum sine speciali indulto Sedis Apostolicæ.

27. Et præsupposito hoc indulto, nequit exponi publice sine licentia ordinarii.

28. Parochus nequit se ingerere in administratione oblationum in ecclesiis confraternitatum collectarum.

29. An in ecclesia parochiali confratres vel eorum capellani immiscere se valeant, invito parochi, in ejusdem ecclesiæ functionibus sive parochialibus sive non parochialibus? Resp. Negative.

30. An confraternitates, sive sint erectæ in ecclesia parochiali sive extra illam, possint pro libitu et juxta uniuscujusque peculiaria statuta, congregationes suas facere, absque interventu vel licentia parochi? Resp. Affirmative, dummodo non impendant functiones et divina officia.

31. An possint propria bona administrare ac de illis disponere absque ulla dependentia a parochi? Resp. Affirmative.

Jus commune favet parochi, cui privative pertinet extrema sacramenta ministrare intra limites suæ parochiæ et funera absolvere; sed conservatoria a jurisdictione parochiali eximi possunt, dummodo

graves adsint rationes, et parochus quarta funerum reservata (S. Congr. Conc. 25 jan. 1874).

Parochus in exercitio jurium parochialium solus esse debet; sed illud jus non extenditur ad alias functiones quæ parochiales non sunt, sed sacerdotales (ead. S. Congreg., 25 aug. 1877).

Vicarii æquali modo cum parochus curam et jurisdictionem exercere nequeunt, speciatim quoad matrimonia; sed jus habent et obligationem curam animarum subsidiariam exercendi (S. Congreg. Concilii 26 jul. 1879).

II. De parochi officio et oneribus in genere.

Doctores, spirituale conjugium asserentes inter parochum et ecclesiam, non loquuntur de stricto et indissolubili conjugio, cum eadem loquendi formam inhibeant quoad canonicos et beneficiarios (*Ful., Fun.*, 28 aug. 1773, § 17).

Parochus seu rector ecclesiæ tam cathedralis quam parochialis tenetur per se ipsum explicare Dei Evangelium inter missam parochialem, diebus festis (*Amer., Visit. SS. LL.*, 10 febr. 1781, §§ 2 et 3),

Etiam si ista celebretur vel per suum substitutum vel per alium sacerdotem (*Ibid.*).

Ratio ea est, quia instar episcopi verbo et exemplo parochianis præesse ac per se ipsum pascere debet gregem suum (*Ibid.*).

A quo munere proprio nec per episcopum liberari potest, etiam si vitæ periculum eidem immineat (*Ibid.*).

Imo, si renuat, cogi potest ad implendum munus per se ipsum, excepto casu legitimi impedimenti (*Ibid.*, § 3 et 4).

Parochus debet suas oves agnoscere, pro his sacrificium offerre, et verbi prædicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, ac omnium pauperum curam paternam gerere (*Pis.*, 19 april. 1766, § 13).

Conc. Trid., sess. 24, cap. 7, *de Reform.*, parochis præcepit, ut dominicis aliisque diebus festis pios habeant sermones ad populum, quem in parochiali ecclesia hac de re convenire mandavit (*Lun. Sarz., Celebr. miss.*, 4 april 1772, § 11).

Synodus Tridentina mandat, ut omnes quibus commissa est animarum cura, oves suas agnoscant, sacrificium pro iis offerant, prædicent verbum Dei, sacramenta administrent ac pascant exemplo, et ad cætera munia pastoralia incumbant (*Calag. et Cal., Resid.*, 16 jan. 1740; *Tybur., Ind.*, 7 sept. 1737, § 2).

Et hoc implere nequeunt illi qui more mercenariorum gregem suum deserunt (*Ibid.*).

Evangelii Dei explicatio munus est parochi, qui per se ipsum tantum tenetur implere (*Amer., Vis. SS. LL.*, 10 febr. 1781, §§ 3, 4).

Nec suppleri potest per explicationem sacræ Scripturæ, quæ fit a canonico theologo post vespas (*Ibid.*, § 6).

Onus parochorum est diebus saltem dominicis, et festis solemnibus, docendi plebes sibi commissas ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, et annuntiare cum brevitate et facilitate sermonis vitia quæ declinare, et virtutes quas sectari oporteat (*Ferr., Doct. christianæ*, 21 jul. 1742, § 7).

Parochis præcipue injungitur a concilio Tridentino (sess. 24, cap. 4 et 7, *de Reform.*) onus edocendi pueros rudimenta fidei, vim et usum sacramentorum explicandi (*Fulg.*, 3 jul. 1784, § 22).

Munus parochiale, parochis inhærens, æquitati maxime consonum est, ut ipsi per se ipsos, et non per alios, onus missæ statuta die celebrare et subire teneantur (*Nov.*, 14 maii 1768, § 6);

Eo magis, si proveniat vigore transactionis, quia sublato personali onere, ex eodem nihil utilitatis reportasset altera pars, quod est contra transactionis indolem et naturam (*Ibid.*).

Curatus hebdomadarius sanctum Evangelium, verbumque Dei in missa populo annuntiare debet (*Neap., Jur. part.*, 6 mart. 1700).

Omnes qui parochiales ecclesias quocumque modo obtinent, debent, saltem diebus dominicis et festis solemnibus, plebes sibi commissas pro suo et earum ingenio pascere salutaribus verbis, denuntiando vitia quæ declinare et virtutes quas sectari oporteat (*Cam.*, 26 jan. 1726, § 6.)

Parochus debet stare præscriptionibus Ritualis Romani, super assistentia infirmorum (*Basil.*, 23 mart. 1878).

Quilibet parochus, qui aliquo legitimo non sit impedimento detentus nec in parochialibus exercitiis occupatus, teneri per se ipsum animarum curam exercere, et potissimum morientibus parochianis assistere (*Rip.*, 20 jan. 1776, § 6).

Parochus non tenetur in functionibus ecclesiasticis invitare sacerdotes parochianos privative ad externos (*Coesen*, 19 jan. 1675, § 33).

Quoad ecclesiæ parochialis restorationem, translationem, vide sect. iv, *de Ecclesiis*.

Quoad obligationem celebrandi pro populo, vide titulum XLI *de Celebratione missarum*. Alia etiam officia parochorum variis in locis expendantur.

SECTIO VI.

DE REGULARIBUS.

I. De statu religioso in genere et speciatim de admissione ad novitiatum.

Tres siquidem conditiones religiosi status essentielles ab omnibus observandæ, cujusmodi sunt: — 1º ærarium commune seu capsula de-

positi, quin tamen aut exactæ vitæ communis, aut perfecta constitutionum observantia urgeatur; — 2° perfecta constitutionum observantia, præscindendo tamen ab exacta vita communi, quam forte constitutiones non præscribant; quod non omnes indiscriminatim urget, sed domus tantummodo professorii, educationis et studii; 3° autem perfectius religiosorum tirocinium atque institutio, quibus vita perfecte communis absolute præscribitur. Idipsum eruitur ex responsis ejusdem S. Congregationis ad quæsitæ fratris Joannis Decii Lebois, sacerdotis congr. de Somarcha. Postulaverat ipse: 1° an religiosi qui in domibus professis congregationis communem vitam sponte professi sunt et observant, a superioribus pro libitu transferri possint in domus in quibus illa vita non observatur? 2° an religiosus semel abstractus ab vitæ communis observantia, et in domum illam non profitentem translatus, in posterum ad eandem vitam communem capessendam a superioribus cogi possit? 3° an majores ordinis superiores qui vitam communem non profitentur, domus in quibus illa vita communis observatur, in locum residentiae sibi eligere et ibi commorari possint? — Ex audientia SSmi die 1 octobris 1872, SSmus propositis dubiis rescribendum mandavit: — Ad 1: Negative. Si vero aliqua gravis causa concurrat, recurrant ad S. C. pro temporanea translatione. — Ad 2: Quoad futurum, provisum in primo: relate vero ad præteritum, si translatio fuerit provisoria, affirmative: secus hortandos esse. — Ad 3: Negative, nisi vitam communem profiteantur. — A. Bizzarri.

Tenent aliqui quod professio sit contractus qui mutuum consensum ita requirit, ut novitius se religioni tradat, et religio se obliget perpetuo professum retinere, eaque posteriori obligatione deficiente, nec prior quidem possit subsistere (*Ord. Capp.*, 25 sept. 1728, § 7).

Plures et non ignobiles doctores vero tenent, quod vis et natura professionis consistit in immutabilitate et perpetuo statu quem profiteatur novitius, non vero in obligatione illum retinendi, et quod hæc obligatio sit extrinseca et legitima solemnitas, quæ abesse potest, licet perfecta (*Ibid.*, § 8).

Pontius probat professionem esse speciem quamdam donationis, qua novitius se tradit ac donat religioni, et in qua utriusque partis consensus intervenit, novitii quidem qui se perpetuo tradit religioni, religionis vero quæ donationem acceptat (*Ibid.*).

Si in acceptance professionis defecerit consensus majoris partis religiosorum tunc in conventu degentium, irritatur professio (*Calarit.*, *Null. prof.*, 18 dec. 1728, § 1).

Religiosa professio involvit contractum correspectivum, et ultro citroque obligatorium, ita ut deficiente consensu ex parte religionis, professio debeat esse nulla et irrita, etiam ex parte professi (*Prov. Rom. Capp.*, *Null. prof.*, 8 jul. 1724, §§ 7, 8).

Sicuti religiosa professio involvit contractum correspectivum, et ultro citroque obligatorium, ita, deficiente consensu ex parte religio-

nis, cui infirmitas non innotuit, professio ipsa, ut aiunt, claudicare videtur; nulla quoque respectu religiosi censenda est (*Januen., Rest. in int.*, 4 jul. 1739, § 3).

Professio religiosa eorum qui tempore suæ receptionis vel morbo aliquo laborabant, vel alio nomine inhabiles erant ad profitendum, nunquam ratihabita censeatur, ita quidem ut taliter professi neque restitutionem in integrum adversus lapsum quinquennii indigeant (*Ibid.*).

Limit., si adfuerit consensus tacitus, quando enuntiatus morbus superiori fuit manifestatus, vel facile potuit innotescere, quod satis est ad excludendam professionis invaliditatem (*Ibid.*, § 4).

Ante professionem monialium necesse est ut exploretur puellæ voluntas, requiratur a superiore aut monialibus consensus, educatur puella e monasterio, ac sacramento confirmationis muniatur (*Valentin., Profess.*, 12 junii 1773, § 4).

II. Tirocinium.

Tirocinium probationisque annus ita integrum et continuum a quocumque novitio persolvendum est, ut si iste degat extra claustra absque superioris licentia, rursus inchoandum sit tirocinium per integrum anni tempus; alioquin professio subsequuta viribus carere. (*Gratian., Rest. in int.*, 28 sept. 1743, § 5).

Hoc quoque nunc dicendum sit de novitio, qui, accedente superioris licentia, divertit e monasterio, atque alibi moram trahit, discordes sunt doctorum sententiæ (*Ibid.*).

Quoad decreta Clem. VIII, Pont. Max., ad receptionem et institutionem novitiorum spectantia, quum plura in iis statuuntur a novitiis haud alibi peragenda quam intra monasterii claustra, dubitandi occasionem præbuerunt, an solum contineant præceptum, vel potius novam induxerint formam, qua non servata, nullo in numero habendus sit probationis annus (*Ibid.*, § 6).

Pro negativa facit concilium Tridentinum (sess. 23, cap. 15), primo quod professio ejus qui post susceptum habitum non steterit in probatione per annum, non valet (*Pampil. rel. die cit.*, § 2);

Secundo, quod cessante causa cessat effectus (*Ibid.*).

Hinc causa faciendi probationem, est probatio, quia tirocinium probat rigorem regulæ, et monasterium probat mores novitii, an conveniant ei (*Ibid.*);

Tertio, quod illa verba (cap. 1, *de Regul.*, in 6°): Quod si per totum sequentem annum in monasterio permanserit, significant novitium debere per unum annum, adeo quidem quod, si aliqua parte anni manserit foris, interrumpitur annus probationis, et non conjunguntur illæ partes interruptæ, sed debet incipere ex integro a principio posterioris partis (*Ibid.*),

Etiam si per solos tres dies foris maneret (*Ibid.*).

Valet professio, si novitius post susceptum habitum per totum annum partim maneat intra monasterium, partim extra illud, sub obedientia superioris (*Ibid.*, § 3).

Et ratio est, quia superioris licentia, justa de causa data, et faciens ejus præcepta et mandata, sufficere videtur ad implendum annum suæ probationis tirocinii (*Ibid.*).

Item quia nullo jure cavetur, ut novitius debeat manere semper et continuo totum annum intra monasterium, et quod patrum sanctionibus non est statutum, superstitiosa inventione non est præsumendum (*Ibid.*).

Item, quod religiosus manens extra monasterium sub obedientia superioris, et cum ejus licentia, videtur residere intra illud (*Ibid.*).

Aliter sequeretur, quod omnes novitii non complerent annos tirocinii, si intra annum exeunt cum superioris licentia. (*Ibid.*).

Necnon errant reges et principes, qui sunt generales religionum militarium, qui frequenter post datum habitum suis militibus novitiis ad defendenda aliquot oppida munita mittunt (*Ibid.*).

Hinc consuetudo, optima legum interpres, probat quod, annus tirocinii extra monasterium de licentia superioris, justa de causa, agi et compleri potest (*Ibid.*).

Novitius, si statim post susceptum habitum, inciperet ægrotare et maneret æger quatuor, sex, et decem menses intra monasterium sub obedientia, potest in fine anni profiteri, secundum mentem omnium doctorum (*Ibid.*).

Tempus tirocinii attendi debet juxta constitutiones apostolicas, clausula « Sublata, » et decreto irritanti munitas, absque eo quod in capitulis generalibus fuerit dispositum (*Neap., Rest., in int.*, 1768, § 8).

Et suspicio quælibet non existentiae dispensationis P. generalis excluditur ex aliis rationibus, licet non fuerit in archivo provinciali inventa (*Ibid.*, § 9).

Statutum est in jure, solemnem et expressam professionem, quæ ante expletum novitiatus annum emittatur, invalidam esse, et nullam inducere obligationem (*Pragen., Prof.*, 4 julii 1739, § 8).

Ita multo minus tacita possit ex quibusvis actibus induci professio, si integer, ut in casu, non præcesserit probationis annus (*Ibid.*).

Annus tirocinii ad validitatem professionis debet esse completus, et continuus (*Cord., Null. prof.*, 19 sept. 1761, § 3).

Annus probationis a Tridentino præfinitus continuus esse debet, et de momento in momentum progredi (*Mediolanensis, Prof.*, 29 aug. 1772, § 10).

Et annus tirocinii compleri debet cum intentione faciendæ probationis et animo experiendi religionem, ac in statu actualis obedientiæ (*Ibid.*).

Ac religio magis deseritur per deliberatam voluntatem mutandi propositum, quam per materiale habitus dimissionem (*Ibid.*, § 11).

Quando per se non stetisset quominus habitum dimitteret, et ad

omum suam reverteretur, idcirco habendus est ac si habitum revera amisisset, et a novitiatu fuisset egressus (*Ibid.*).

Initium prorogationis desumendum est a die qua finem habuit annus probationis a concilio Tridentino præfinitus (*Ibid.*, § 12).

Tempus prorogatum ejusdem est indolis ac naturæ cum primo tempore, et importat continuationem anni probationis (*Ibid.*, § 13).

Præsertim quando prorogatio concessa fuit ob levitatem et inconstantiam novitii (*Ibid.*).

Probationis tempus non interruptitur, nisi, dimisso habitu, novitius e religione egrediatur, animo illam deserendi (*Ibid.*, § 18).

Et inducta dici non potest interruptio, etiamsi novitius exire velit, sæcularibus vestibus induatur, nisi e monasterio simul egrediatur, im ante egressum poenitere possit, et religionis habitum resumere (*Ibid.*).

Quamvis professionis tempus ad sex menses fuisset prorogatum, hilominus irrita dici non potest professio ante dictum tempus emissa, im sufficiat completum fuisse annum probationis præfinitum a concilio Tridentino (*Ibid.*, § 20);

Quando in constitutionibus ordinis ab Apostolica Sede confirmatis hæc non legatur decretum irritans professionem emissam antea prorogationis terminus compleatur (*Ibid.*).

Si novitius non exivit e monasterio, sed animo fugiendi aliquantis pertra claustra latitasset, non propterea annus probationis interruptus censetur (*Ibid.*, § 24).

Communior videtur canonistarum esse sententia, ut novitatus infirmitate qua novitium laborare contingat, non dicitur adeo interruptus, professio subinde emissa judicetur invalida (*Jan., Rest. in int.*, 1 jan. 1740, § 5).

Annus probationis, si majori ex parte intermissus, non potest dici completus et absolutus, uti requiritur ad professionis validitatem (*in., Rest. in int.*, 30 jan. 1740, § 6).

Si quis, durante novitiatu fugit e conventu, fuga hæc, licet ad modicum tempus, irritam reddit professionem, ex quo annus tirocinii debet se continuus (*Firm., Null. prof.*, 8 febr. 1727, § 4).

Ille qui e novitiatu nocturno tempore aufugit, interruptit probationis annum, contra sanctionem concilii Tridentini, cap. 15, sess. 25, *Regul. (Neap., Rest. in int.*, 28 april. 1736, § 6).

Verum, ut interruptus vere dici possit annus probationis, plurima tercedant oportet, nimirum dimissio habitus, egressus e conventu, deliberatus animus deserendi religionem (*Avenion.*, 5 jan. 1779).

Alterutro ex hisce extremis deficiente, annus probationis, non videtur interruptus (*Ibid.*);

Magis, si intra annum religiosus ad conventum rediret (*Ibid.*).

Annus probationis non interruptitur per solum egressum e conventu, dimisso habitu religioso, sed requiritur etiam animus deliberatus religionem deserendi (*Ibid.*).

Religiosus qui, probationis anno nondum expleto, claustra deseruit animo etiam deserendi monasterium vitamque religiosam, debet ex integro probationis annum inchoare, licet sacras vestes non dimiserit, ea ratione quod isthac fuga et contraria voluntate interceptus fuerit continuus ille probationis annus a Tridentino præscriptus (*S. Marc., Rest. in int.*, 12 febr. 1746, § 2).

Procedit, licet interruptio modici temporis sit, cum probationis annus currat de momento in momentum, ita ut, nisi integer sit et completus, professio nulla est, si vel momentum deficiat (*Ibid.*).

Quoad annum probationis, quoad illius integritatem sine interruptione ulla, haud permittunt conquæstiones, etsi extrajudiciales quinquennium excurrere quoad nullitatem a Clementinis decretis introductam (*Ampur., Null. prof.*, 20 jan. 1787, § 12).

III. De professione valida vel invalida.

Irrita est professio absque profitentis consensu emissa (*Valent., Prof.*, 12 junii 1773, § 10).

Ex defectu interni consensus cessat obligatio, et irrita est professio (*Mediol., Profess.*, 29 aug. 1772, § 12).

Nulla est professio religiosa ob defectum consensus, licet deessent vis et metus (*Med., Rest. in int.*, 22 maii 1762, § 6).

Ordines recepti in opinione quod non obstarent promovendæ quærelæ nullitatis, atque juramentum assertorium pro recipiendis eisdem emissum, non confirmant nullam professionem (*Ibid.*).

Et lapsus temporis cum gestatione habitus inefficax est ob continuas querimonias, quæ tollunt præsumptionem elicitam ex diuturno silentio (*Ibid.*).

Atque in dubio standum est pro nullitate professionis allegata ex defectu consensus (*Ibid.*).

Professio religiosa facta sine interiori consensu seu voluntate profitentis, etiam vi metuque non impellentibus, est nulla, nec profitentem ad servanda vota obstringit, quia ubi deest obligandi voluntas, deficit etiam obligatio (*Thean., Rest. in int.*, 23 nov. 1782, § 12).

Et id militat tam in foro interno quam in foro externo, nec defectus consensus suppletur ab Ecclesia (*Ibid.*).

Hæc sententia non adversatur text. in cap. *Quod interrogasti*, dist. 27, et cap. *Vidua, de Regul.* (*Ibid.*, § 13).

Nam in primo casu agebatur de vidua per hypocrisim professa, et propterea, licet matrimonium contraxisset, coacta a Pontifice fuit ad redeundum in monasterium, non tamen ex vi voti et consensus ab Ecclesia suppleti, sed in pœnam sui reatus, quia per fraudem et dolum profiteri ausa fuerit (*Ibid.*).

In altero vero casu, sanctimonialis illa quæ velum assumpserat cum animo deponendi, ut ipsa asserebat, non potuit id concludenter probare (*Ibid.*).

Certum est quod reclamantes adversus professionem nullam ex defectu consensus interni tenentur in dubiis probationibus id ipsum demonstrare, eorumque de interiori dissensu testimonium, licet iuramento confirmatum, nullimode sufficere, cum nimis indignum sit ut quod sua quisque voce dilucide protestatus est, proprio valeat testimonio infirmare (*Ibid.*, § 14).

Quia vero ad probationes quæ requiruntur ad evincendum in foro externo defectum interioris consensus, conveniunt doctores quod non admittitur probatio defectus consensus nulli causæ alligata, etiamsi simulatio probetur (*Ibid.*).

Ut quando simulatio alicui causæ alligata est, tunc de ipsa causa inquire debet, num ea honesta sit aut inhonesta (*Ibid.*).

Si enim sit inhonesta, tunc rejici debet; si autem sit honesta, admittitur ad probandum defectum interioris consensus, qui probatur exterioribus signis et præsumptionibus, dummodo tamen probationes univocæ sint, graves et ex omni parte completæ (*Ibid.*).

In professione religiosa, deficiente consensu, de illius nullitate dubitari non potest (*Gratian., Rest. in integr.*, 24 nov. 1770, § 2).

Ad interioris consensus defectum demonstrandum, adeo graves et solidæ requiruntur probationes, ut omnem dubitationem excludant, ne fides Deo data immani execratione violetur (*Med., Prof.*, 29 aug. 1772, § 14).

Inobservantia regularis instituti tempore tirocinii habet omnem vim ad evincendum defectum consensus interni (*Ibid.*, § 2).

Et præsumi non potest repentina voluntatis mutatio in eo qui paulo ante adversum animum tot contrariis actibus demonstraverat (*Ibid.*, § 7);

Imo si post professionem perseveraverit propositum egrediendi e religione, illudque patefecerit, tum quando recusavit sacros ordines suscipere (*Ibid.*),

Tum etiam quando nondum elapso a professione quinquennio reclamavit (*Ibid.*).

Illi tantum actus observari atque attendi debent, qui præcisum professionis tempus ac momentum respiciunt, non vero antecedentes, aut subsequentes, cum humana voluntas repentinæ subsit mutationi (*Ibid.*, § 16).

Ita ut, ob præsumptam voluntatis mutationem, neque attendatur protestatio ante professionem emissa, si professionem inter et protestationem aliquod temporis intervallum intercesserit (*Ibid.*);

Etiamsi protestatio immediate ante professionem emittatur, quia in isto casu attenditur factum quod protestationi adversatur (*Ibid.*).

Professio religiosa censetur invalida, si, durante probationis anno, religiosus discesserit aut aufugerit e conventu (*Avenion., Rest. in int.*, 5 jun. 1779, § 3),

Palamque edixerit amicis, se vi metuque habitum religiosum induisse (*Ibid.*).

Quocirca, ex interrupto tirocinii anno professio censetur invalida (*Ibid.*, § 4).

Ex dimissione habitus religiosi et indumento sæcularium vestium, adversus non arguitur animus deserendi religionem (*Ibid.*).

Professio dicitur invalida, sive ob gravem metum, vel non adhuc completo integro anno probationis, emissa illa fuit (*Ibid.*, § 8).

Metus tamen, in hoc casu, esse debet gravis, et cadens in constantem virum (*Ibid.*).

Regularis qui validitatem suæ professionis impugnat, non est audiendus, si elapsum fuerit quinquennium ad reclamandum utile (S. Congr. Ep. et Reg. 18 mart. 1870).

Tamen beneficium restitutionis in integrum conceditur, si appareat iniquam fuisse conditionem illius qui professus fuerit (*Ibid.*).

IV. De paupertate religiosa.

(S. Congreg. Concilii, apud Girald., *Expositio juris pontificii*, p. 1, sect. 555.) Quæritur: 1. An ex dispensatione inferiorum Summo Pontifici liceat regularibus possidere vel tenere agros, annuos redditus, aliaque bona, immobilia videlicet et mobilia superflua, non obstante decreto concilii, sess. 25, *de Regul.*, cap. 2?

2. An propter talem dispensationem, seu scientiam superiorum, possidentes vel tenentes immobilia vel mobilia superflua, a culpa vel a pœna excusentur?

3. An superioribus asseverantibus hujusmodi licentias posse concedere fides adhibenda sit?

4. An superiorum arbitrio et præfinitioni stare debeant regulares, quoad mobiliū superfluitatem, et convenientiam?

5. An superiore quantumvis requisito, necessaria suis regularibus negante vel subtrahente, liceat ipsis clam, vel invito eo, illa sibi comparare seu retinere?

6. Et quatenus liceat, an itidem liceat, cum necessaria ideo negantur vel subtrahuntur, quia monasterii facultates non suppetunt?

7. An dicti superiores regulares dictum cap. 2 declarare et interpretari possint?

Ad 1, Congregatio Concilii respondit: Non licere.

Ad 2: Non excusari, neque a culpa, neque a pœna, ipso facto incurrenda.

Ad 3: Minime adhibendam.

Ad 4: Nisi de excessu arbitrii constiterit, utique stare debere, habita videlicet ratione personæ, officii et regulæ, statusque paupertatis, quam professi sunt, et cæterarum itidem qualitatum.

Ad 5: Non licere.

Ad 6. Licere, si præcisa necessitas sit ad individui sustentationem: cæterum communem pecuniam ab omnibus percipiendam, usque adeo, ut si quid privatim alicui delatum, vel ab ipso partum fuerit, id omne

ad superiorem recta deferri oporteat, qui ex eo primum succurrat ejus necessitati cujus intuitu illud obvenerit, si peculiari aliqua necessitate ultra communem prematur, reliquum conventui incorporetur, ut in communem cedat utilitatem.

Ad 7. Non posse.

In omnibus novitiatus domibus vita perfecta communis introducatur; et quaecumque indulta privilegia, exemptiones, familiæ illius individuis antea concessa, derogata censeantur.

In domibus professorii, educationis et studii, perfecta constitutionum observantia, potissimum de paupertate, revocetur.

In qualibet domo statuatur ærarium seu capsula communis cum solitis cautelis, in qua religiosis omnibus, non obstante quolibet privilegio, deponenda erit pecunia; cum nil eis penes se retinere licitum sit, præterquam quod constitutiones respective permittant (S. Congr. Episc. et Reg. 22 april. 1851).

Religiosus professus e religione exiens per sæcularisationis indultum, potest de suis bonis disponere, et generatim suam juridicam personalitatem recuperat (S. Congreg. Episc. et Reg., 2 sept. 1870).

S. Pœnit., 18 april. 1468, facultatem concedit locorum ordinariis quoad moniales et superioribus generalibus quoad viros regulares, indulgendi sive per se, sive per idoneas personas ab eis subdelegandas respectivis subditis in Italia suppressis, ut, attentis peculiaribus circumstantiis iisque perdurantibus, non obstante solemni paupertatis voto, bona sibi legitimo jure spectantia, ac etiam hæreditatis, salvo tamen jure tertii quæsito, recipere, adire ac retinere, deque iis nedum contractus inire, sed etiam in pios honestosque usus, ac præsertim in favorem sui ordinis aut instituti, necnon in grati animi significationem, per actus sive inter vivos sive causa mortis, disponere valeant, accedente ipsius ordinarii aut superioris vel alterius per eum deputati, aut saltem, in casu necessitatis, confessarii consilio et approbatione; ita tamen ut rerum suarum administrationem ac redditus, quandiu viverint in communitate quæ temporalia bona possidere possit, eidem communitati tradere, et quidquid ex bonis propriæ religionis eisdem provenerit, ipsi religioni, adhibitis cautelis, relinquere teneantur. Quod si communitas sit ex iis quibus possessio temporalium bonorum permissa non sit, administrationem hoc in casu committant alicui tertiæ personæ, ita ut absque licentia ordinarii aut superiorum regularium nihil de fructibus sibi applicare aut quocumque modo disponere possint.

V. De juribus et potestate regularium.

Regulares assumere nequeunt perpetua missarum onera sine generalis vel provincialis consensu et licentia, vigore decretorum generalium S. C. Concilii (*Rom.*, 16 maii 1789, § 6).

Ea igitur a contrario sensu accipere valent cum licentia et consensu (*Ibid.*).

Et verba decretorum hujusmodi generalium directa sunt religiosis qui simplices reputantur legatarii, nec perpetuum onus præter propriam vitam religioni imponunt (*Ibid.*, § 7).

Sed expresse ad dubium 16 in declarationem Innocentianæ const. *Nuper*, respondit S. C. Conc. *comprehendi etiam privatos sacerdotes* (*Ibid.*).

Regularibus non licet sine causa ab eorum ecclesia rejicere sacerdotem celebrantem (*Rom.*, *Cap.*, 23 nov. 1793, § 1).

Superiores regulares non possunt super nullitate professionis, nec habito, nec requisito ordinarii loci judicio, sententiam pronuntiare, quum dispositioni S. conc. Trident. repugnet (*Sicul.*, *Rest. in int.*, et *Null. prof.*, 24 sept. 1740, § 8).

Regulares ecclesiæ parochialis prohibere nequeunt quominus presbyteri intersint functionibus quæ non fiunt ex instituto regulari (*Bon.*, 26 mart. 1763, § 14).

Regulares, prævia resolutione capitulari, non possunt syndico facultatem alienandi silvam tribuere (*Ren.*, 4 april. 1789, § 7).

Et ratio est, quia illorum bonorum dominium pertinet ad Sanctam Sedem (*Ibid.*).

Regulares ecclesiæ parochialis jus non habent privativæ vocationis ad funera (*Bon.*, 26 mart. 1753, § 6).

Et quando ex voluntate hæredum invitantur uti capellani conductitii, laici cum ipsis immisceri non possunt (*Ibid.*, § 7).

Ac præcedentia debetur presbyteris et clericis sæcularibus inter eundem ordinem (*Ibid.*, § 9).

Si tamen regulares interveniunt uti capitulum claustrale, absolute præcedit clerus sæcularis (*Ibid.*).

Bulla S. Pii V, quæ regularibus religiosis indulset ut in partibus novarum Indiarum officio parochorum fungi valerent, non suffragatur nisi in locis ubi est defectus parochorum (*Mex.*, 4 jul. 1722, § 3).

Regulares ordinis minoris S. Francisci privilegia habent sacramenta suis famulis et familiaribus administrandi eosque in suis cœmeteriis sepeliendi (*Ulix.*, *Occ.*, 22 nov. 1721, § 6).

Associatio cadaveris sanctimonialium pertinet ad confessarium, dummodo cadaver deferatur cum stola et cruce, sed absque pompa et recto tramite, ad cœmeterium commune, de quo agitur (S. Congr. Conc. 24 febr. 1872).

Ecclesiæ regularium quæ jure sepeliendi gaudent, sunt exemptæ quoad officium funebre super cadaveribus defunctorum in iisdem sepulcrum gentilitium habentium (Ead. Congreg., 16 sept. 1871).

Ut regulares jure funerandi gaudeant, non necesse est ut proprium ac distinctum sepulcrum habeant (in communi cœmeterio (S. Congr. Conc., 14 aug. 1875).

Etiam ante conc. Trident., regularium exemptio in eo quod attinet ad curam animarum, jam fuerat de medio sublata (*Lyc.*, *Visit. et cens.*, 23 jun. 1725, § 5).

Fratribus Minoribus non solum minime licet fungi officio exsecutorum ultimarum voluntatum, sed nec etiam exercere munus sibi a testatore commissum eligendi pauperes quibus subsidia ab eo relicta tribuantur (*Pap., Subs. doct.*, 18 aug. 1731, § 10).

Eorum vero institutis minime repugnat, quod actum charitatis expleant, investigando quanam sint magis digni quibus detur pium subsidium juxta mentem testatoris, eosque eligendo vel nominando, quum ab his longe absit ratio prohibitionis, sitque potius limitatio (*Ibid.*, § 11).

Fratribus Prædicatoribus et Minoribus ex Bened. XI et Clem. V constitutionibus, prohibetur absolvere a casibus episcopo reservatis (*Colon.*, 16 nov. 1720, § 2).

Quemadmodum a casibus episcopo reservatis regulares absolvere nequeunt, ita nec possunt a censuris episcopo pariter reservatis absolvere (*Ibid.*, § 3).

Regulares, tam intra quam extra Italiam degentes, in decreto S. Episcoporum et Regul. Congr. auctoritate Clem. VIII edito, in quo eosdem facultate a casibus reservatis absolvendi nequaquam potiri sancitur, comprehendendi dicuntur (*Ibid.*, § 4).

Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopo reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate (*Ibid.*).

Habentes facultatem absolvendi ab omnibus casibus Sedi Apostolicæ reservatis, non ideo absolvere possunt a casibus qui sunt episcopo reservati (*Ibid.*).

Regulares processiones extra ambitum ecclesiæ facere possunt, quamvis parochus contradicat et consentire recuset, dummodo episcopi licentia accedat (*Crem., Proc.*, 12 jun. 1726, § 2).

Quando agitur de processionibus quæ juxta solitum fiunt in aliqua anni solemnitate et quæ juxta morem per alienas parochias duci consueverunt, regulares petere debent ab episcopo licentiam, et si ea denegetur, recurrere debent ad S. C., quæ rescribere consuevit episcopo ut licentiam concedat (*Ibid.*).

VI. De ejectione regularium.

Religiosi vere incorrigibiles ejici possunt, et tales censendi sunt omnes in quibus incurrunt requisita de jure communi necessaria ad effectum constituendi aliquem incorrigibilem (*Dub. regul. ad trir. damn.*, 24 mart. 1725, § 2).

Sed non potest aliquis qualificari tanquam incorrigibilis ad effectum ejectionis, nisi in sua pertinacia perseverasset post carcerationem annalem in religione, in jejunio et poenitentia (*Ibid.*).

Fugitivi et ejecti e monasteriis sunt a superioribus singulis annis requirendi, ut ad poenitentiam et claustra redeant (*Ibid.*).

Et hoc etiam in illis observatur qui, juris ordine servato, expulsi fuerint a religione; hos proinde religio recipere tenetur, quoties adest

spes evidens emendationis comprobata litteris testimonialibus ordinariorum (*Ibid.*).

Quandiu ejecti permanent extra religionem, statutum est ut incedere debeant in habitu clericali, et subesse subjectioni et jurisdictioni ordinarii loci, et ut, si fuerint ordinati sacris ordinibus, suspensi remaneant ab eorum exercitio, sublata ordinariis facultate relaxandi aut moderandi prædictam suspensionem (*Ibid.*).

Donatus, in *Praxi rer. regul.* tomo I, tract. 8, *de Eject.*, quæst. 23, et tract. 9, *de Galeot. reg.*, quæst. 16 et 17, tenet ut religiosi ad triremes damnati, expleta pœna, possint in religionem redire, et ut religio teneatur eosdem recipere, sicut uxoratus egressus e carcere, ac peracto exilio, ad suam spectat uxorem, ita regularis, finito triremium tempore, ad suam attinet religionem, cum qua per publicam professionem matrimonium contraxit (*Ibid.*, § 4).

Licet nonnullis indecentissimum videatur ut religiosi infamis punitionis genere mulctati iterum habitu religioso induantur, attamen eos religio recipere tenetur, et eos recipiendo non intelligit recipere incorruptum e triremibus, sed recipere flagellatum, ita ut factus sit delinquentium terror, et admittere cum ea differentia quam meretur qualitas personæ effectæ infamis, et a culpa, et a pœna (*Ibid.*).

Apud Minores reformatos exstare dicitur constitutio quæ nullum expulsum et ad triremes damnatum amplius ad ordinem admitti statuit, et sic redeuntes a triremibus, expleta pœna, remaneant in sæculo liberi (*Ibid.*, § ult.).

Licet ejecti, si dederint signa pœnitentiæ, non possint a religione arceri, nonnulli tamen sentiunt id non procedere, quoties aliter statuatur in constitutionibus ordinis (*Ibid.*).

E religione quis ejici debet a superiore regulari una cum ordinario (*Burg.*, 13 apr. 1720).

SECTIO VII.

DE ECCLESIIS ET ALTARIBUS.

§ I. De materiali ædificatione, reparatione et demolitione ecclesiarum.

I. De ædificatione et reparatione.

Ecclesiæ ædificatio inter præcipua religionis et pietatis opera recensetur (*Dert., Erect. eccl.*, 30 maii 1778).

Illa proinde nemini est vetita, imo de jure cuique licita est (*Ibid.*).

Nec pariochalis resistere valet novæ huic ecclesiæ ædificationi (*Ibid.*),

Nequidem præsidio amissionis oblationum, quia uti voluntariæ, aptæ ideo non sunt impedimento esse constructioni ecclesiæ (*Ibid.*);

Magis, si ejus jura præservata sint (*Ibid.*).

Episcopi assensus in ædificatione novæ ecclesiæ requiritur (*Ibid.*). Idque ne præjudicium inferatur vel antiquiori ecclesiæ vel parochiali (*Ibid.*).

Inopia oblationum, vel metus eas amittendi post novam ædificatam ecclesiam, causa præjudicialis non dicitur (*Ibid.*, § 10).

Qua cessante et justis accedentibus causis, episcopus assensum suum præbere debet (*Ibid.*).

Eoque abnegato, provocari potest ad judicem, qui facultatem ædificandi impertiatur, vel episcopum adigat ad præstandum consensum (*Ibid.*).

Nulli non est facultas ædificandi ecclesiam novam, si episcopi consensus accedat, et si nova antiquæ ecclesiæ detrimentum non inferat (*Aux., Ædif. eccl.*, 6 maii 1747).

Quod si episcopus nulla ratione veniam hanc tribuat, appellari potest ad judicem, qui vel ædificandi facultatem dare, vel episcopum compellere possit ut præstet ædificationi assensum (*Ibid.*).

Secus, si adsint detrimenta veteris ecclesiæ seu parochialis ad impediendam ædificationem (*Ibid.*).

Sola novæ ecclesiæ ædificatio vetita est sine consensu ordinarii, non autem restauratio ecclesiæ jam existentis, cujus reparatio haud vetanda, sed præcipienda est ab episcopo (*Civit. pleb.*, 26 jan. 1760).

Ob necessitatem construendi novam ecclesiam, ejusdem fabricæ si alia desint subsidia, possunt applicari legata pia missarum (*Lisb.*, 23 aug. 1760).

Et ad probandum quod alia desint media ad occurrendum reparationi ecclesiæ, standum est judicio episcopi, cujus auctoritati plurimum tribuitur (*Ibid.*).

Atque non decet sine pompa restaurari ecclesiam, sed expedit, ad excitandam et fovendam populi fidem et devotionem, ut templa magnifice construantur et exornentur (*Ibid.*, § 7).

In concessione novæ ecclesiæ constructionis, animadvertendum est ne populus minium abstrahatur ab ecclesia parochiali, et sic incidat in ignorantiam circa credenda et observanda (*Luc., Cap.*, 19 sept. 1722).

Oratorii sive ecclesiolæ erectio tendit ad cultum divinum, et est opus pium ac religiosum; sed non est de facili ruri permittendum, propter spiritualia damna quæ in populum derivantur (*Ibid.*).

Novam construere ecclesiam post veteris demolitionem, opus est necessarium et omni jure permissum (*Auc., Ben.*, 13 mart. 1762).

Ubi fieri valet, reparandæ et non destruendæ sunt ecclesiæ (*Cam., Rep. eccl.*, 18 dec. 1770).

Decet ecclesias conservare et collapsas restaurare (*Fir., Æd.*, 13 mart. 1762).

Collapsæ ecclesiæ atque adnexarum ædium restorationem commendat Tridentina synodus (*Briçt.*, 15 sept. 1792).

Cujuslibet ecclesiæ reædificationi occurrendum est primo ex redditibus ipsius ecclesiæ (*Spir.*, *Reædif. eccl.*, 30 maii 1761).

Ad reficiendas ecclesias quæ inopia laborant, impendi permisit S. synodus Tridentina fructus et proventus ad easdem ecclesias quomodocumque pertinentes (*Anag.*, *App. et ind. ab.*, 17 decemb. 1796),

Et his deficientibus, a beneficiis et legatis piis petendum voluit subsidium (*Ibid.*).

Onus reparandi ecclesiam antiquo jure et novo incumbit rectori (*Fir.*, *Præb.*, 26 mart. 1791).

Parochus onus reparationis evadere non potest, nisi indubiis documentis parochialium reddituum insufficientiam probaverit (*In Ferent.*, 16 april. 1825, etc.).

Beneficiati tenentur ex jure veteri ad reparanda ecclesiæ suæ tecta (*Ver.*, *Med. ann.*, 20 nov. 1788).

Et ad hoc onus etiam quoad parochiales ecclesias tenebantur parochi (*Ibid.* et 9 jul. 1870).

Ubi ad reparandam ecclesiam non suppetunt vires rectoris, ad illam ex ordine tenentur patroni, beneficiati et populus (*Phar.*, *App.*, 27 aug. 1791).

Ecclesiæ reparatio incumbit ultimo loco oppidanis per contributionem (*Senog.*, *Fabr. eccl.*, 20 febr. 1796).

Patroni debent conferre ad reparationem ecclesiæ (*Civit. Cast.*, 24 jan. 1795, § 5).

Aliquando excusantur et ex redditibus parœciæ fieri debet reparatio (9 jul. 1870).

Imo generalis est regula quod patroni non tenentur, si parochi et beneficiati pingues habeant redditus (*In Nepesina*, 6 dec. 1845).

Juxta sanctiones canonicas communiter receptum est, onus reparandi ecclesias earumque indigentis providendi, ubi ecclesiæ ipsæ redditibus in eum finem destinatis carent, primo ac præ cæteris ad earumdem ecclesiarum rectores aliosve ipsarum redditibus fruenter pertinere, adeoque jure optimo istos posse ad id per eorumdem fructuum sequestrum compelli (*Boss.*, *Rep. eccl. par.*, 25 febr. 1741).

Episcopus qui reparare neglexit ecclesiam, reficere debet damnum (*Baln.*, *Cec.*, 23 febr. 1793).

Et sufficit scientia obligationis, ut absque interpellatione constitutus censeatur in mora (*Ibid.*).

Consonum est dispositioni juris, ut præcipue cogantur ad contributionem pro fabrica ecclesiæ, qui ex redditibus et proventibus ejusdem quomodocumque participant (*Viterb.*, *Ceu.*, 4 april. 1767, § 4).

Etsi major pars patronorum ac capellanorum libenter assentitur et cæteri contradicant, eorumdem consensus judicis auctoritate supplendus est (*Ibid.*).

Est vulgata distinctio inter simplicem restorationem, et totalem

ædificationem ecclesiæ seu capellæ (*Alat., Reædif. cap.*, 8 julii 1775, § 5).

Si res est de restauranda ecclesia, beneficiatus adjuvare debet ad eam reparandam, ubi emolumentum percipit (*Ibid.*).

Limitatur, dummodo pro beneficiato supersit sufficiens fundus ad sui congruam et honestam conservationem (*Ibid.*).

Limitatus administratorum consensus ad novam ecclesiæ constructionem quam pessimus illius status requirere videbatur, trahendus est ad simplicem restorationem (*Rip.*, 16 jun. 1787, § 5).

Quum novum voluerit quis ædificium ecclesiæ, quod majus erat, a fortiori quod minus est, veteris nempe reparationem, voluisse censetur (*Ibid.*, § 6).

Congruus videtur restorationis modus quem proponit architectus, quum in hoc plurimum deferatur peritis in arte (*Ibid.*, § 7).

Conc. Trid. (sess. 21, cap. 7, *de Reform.*) ecclesiarum restorationem valde commendat, ne ea quæ sacris ministeriis dedicata sunt, temporum injuria obsolescant et ex hominum memoria excidant (*Arim., Dem. et Trans. miss.*, 16 feb. 1788, § 3).

Sed ubi pares non sunt ipsarum ecclesiarum redditus, voluit ut episcopi, tanquam Apostolicæ Sedis delegati, transferre possint beneficia simplicia, etiam juris patronatus, ab ecclesiis quæ vetustate vel alias collapsæ sunt et ob earum inopiam nequeunt restaurari (*Ibid.*).

Permittitur novarum ecclesiarum constructio, si, ob nimiam distantiam parochialis, populus ad illam accedere non possit (*Briçt., Transl. eccl. par.*, 4 dec. 1792, § ult.).

Certum est in ædificationem ecclesiarum erogari primum debere illarum redditus, ex aperta concilii lege jurisque dispositione (*Spir., Reædif. eccl.*, 16 sept. 1769, § 11).

Potius est reparanda ecclesia, quam demolienda (*Cam.*, 18 nov. 1797, § 15).

Non est probanda necessitas præcisa reædificandi ecclesiam parochialem, si res sit de parcho volente illam reædificare (*Cæsen., Reæd. eccl. par.*, 24 mart. 1732, § 2).

Ad perficiendum opus ecclesiæ parochialis, adhibenda sunt remedia conc. Trid., sess. 21, cap. 7, præscripta (*S. Min.*, 20 sept. 1794, § 4).

Ecclesia parochialis, si sit angusta ob incrementum populi, amplianda venit et reædificanda (*Null. seu Non., Reæd. eccl. par.*, 16 maii 1778, § 2).

In restorationem seu novam constructionem ecclesiæ, primum fructus et proventus ad eam pertinentes erogari debent (*Ibid.*, § 3).

Casu quo non sufficiant, supplere tenentur ii qui aliquos fructus ex ea percipiunt (*Ibid.*).

Et in illorum defectum tenentur parochiæ incolæ (*Ibid.*).

Qui si egestate laborent, tunc ad matrices et viciniore ecclesias est recurrendum; et illæ etiam profanos usus converti possunt (*Ibid.*).

Pro ædificatione ecclesiæ, ejusque cultu, certa dos assignanda venit (*Ibid.*, § 5).

Ecclesiæ parochialis ædificatio est opus longe magis pium quam subsidia dotalia (*Am.*, 24 nov., 1764, § 17),

Præsertim si jam cœptum ædificium sit (*Ibid.*, § 18).

Ecclesiæ parochiales, si collapsæ sint, primo restaurari debent ex fructibus ac proventibus ad eas quomodolibet pertinentibus (*Ibid.*, § 21; *Viter.*, *Cens.*, 4 april. 1767, § 7).

Si vero redditus non fuerint sufficientes, tum tenentur omnes patroni qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt (*Ibid.*);

Et in eorumdem defectum cogendi sunt omnes parochiæ incolæ, quolibet appellatione, exemptione et contradictione remota (*Ibid.*, ita et in *Nepesina*, 31 aug. 1771; in *Sarsinaten.*, 31 jul. 1790, etc.).

Si vero nimia egestate laborent, tum profananda est ecclesia non ad usus sordidos, erecta tamen ibi cruce (*Ibid.*).

Pro constructione parochialis ecclesiæ, etiam legata pia in causam onerum missarum relicta aliquando convertenda sunt (*Ibid.*, § 23).

Et revera in Trid., sess. 24, cap. 7, mandatur ut ordinarii ecclesias parochiales collapsas, etiamsi jurispatronatus sint, restaurari curent ex fructibus ad ecclesias easdem quomodocumque spectantibus (*Im.*, *Rest. eccl. par.*, 16 aug. 1783, § 7; *Fir.*, *On. miss.*, 23 nov. 1782, § 5; *Aux.*, 18 maii 1765, § 11; *Luc.*, 31 maii 1766, § 13; *Am.*, 26 aug. 1769, § 9; *Spir.*, *Reæd. eccl.*, 16 sept. 1769, § 10; *Terr. et Set.*, 7 mart. 1769, § 6);

Et si non sint sufficientes, cogant patronos et alios qui ex dictis ecclesiis aliquos fructus percipiunt, atque, in illorum defectum, parochiæ incolas (*Ibid.*).

Certum est quod ad ecclesiæ restorationem et reparationem, ii omnes contribuere teneantur, qui beneficia etiam simplicia in ea obtinent (*Ibid.*, § 6).

Ad ecclesiarum reparationem cogendi sunt rectores, dummodo prius deducantur necessaria ad eorum sustentationem (*Ibid.*, § 7).

Nonnulli doctores tenent, quod ob necessitatem construendi novam ecclesiam, si alia desint remedia, possint in illius fabricam applicari legata pia missarum (*Ibid.*).

Quoties de restauratione agitur ecclesiæ parochialis, ante omnia inquirendum est, habeatne aliquam dotem in eum finem assignatam (*Alb.*, *Æd. eccl. par.*, 20 jan. 1787, § 4).

Testis autem est episcopus, nedum hanc dotem in casu deesse, sed etiam quod populus ad ecclesiæ manutentionem ac provisionem annuatim teneatur (*Ibid.*);

Et quærendum est, num redditibus ecclesiæ supplere valeat rector, vel an alia adsint in eadem ecclesia erecta beneficia (*Ibid.*, § 5).

Deinde ad populum deveniendum est (*Ibid.*, § 6).

Qui parochiales habent ecclesias, ad reparationem et institutionem ecclesiarum cogi debent (*Fir.*, *Comp.*, 21 april. 1787, § 4).

Restorationis onere rectores, bonorum ecclesiæ redditus percipientes, gravari debent (*Briçt.*, 18 aug. 1787, § 3).

Propterea inspecta dispositione citata concilii Tridentini, doctores certos gradus constituunt, ut scilicet prius ecclesiæ restaurari debeat ex peculiaribus redditibus pro fabrica destinatis (*Nep., Rest. eccl.*, 28 aug. 1783, § 15; 31 aug. 1771, § 16).

His deficientibus, hujusmodi onus iis inhæreat qui, ex constitutione aliqua, vel statuto, vel ex veteri constantique consuetudine, ad id tenentur (*Ibid.*).

Tertio loco, adigatur parochus ex fructibus qui parochiali beneficio supersunt, præsertim si ejusdem ecclesiæ pingues sint redditus (*Ibid.*, et *Arim. eccl. par.*, 24 nov. 1792, § 3).

Postea cæteri omnes qui in parochiali ecclesia beneficia possident (*Ibid.*).

Quod si parochiæ incolæ sint pauperes, et pecunias subministrare nequeant, saltem ad manuales operas in fabricam ecclesiæ conferendas excitari debent (*Nep., Rest. eccl.*, 31 aug. 1771, § 16).

At onus restorationis, deficientibus fabricæ redditibus, præcipue inhæret parochus, tum ratione spiritualis conjugii, tum quia fructus ex ecclesia percipit (*Nep., Rest. eccl.*, 28 aug. 1773, § 3).

S. Congregatio Conc., in *Tiburt.*, 15 sept. 1827; in *Assis.*, 17 febr. 1838; in *Mursina*, 26 sept. 1858, etc., indicat ordinem quo varii tenentur ad ædificationem vel reparationem ecclesiæ parochialis (apud Palladini, tomo VIII, p. 427).

Deficientibus ecclesiæ redditibus aliisque mediis ordinariis, indulgetur suspensio celebrationis missarum ad effectum ampliandi ecclesiam parochialem (*In Lauden.*, 18 nov., 1837).

Expensæ exstructionis cœmeterii pertinent præcipue ad parochianos, licet parochus sit dives (*In Firmina*, 18 nov. 1837).

II. De demolitione.

Ecclesias vetustate collapsas profanari decernit sacrum conc. Trid., sess. 21, cap. 7, *de Reform.* (*Fir., Ædif.*, 13 mart. 1762, § 2);

Quod si beneficiorum redditibus, vel patroni vel populi sumptu reparari non possint (*Ibid.*).

Et id procedit etiam quoad ecclesias indecoras, si præ nimia omnium quibus onus imminet egestate nequeant ad decentiam restitui (*Ibid.*).

Ubi reparationi ecclesiarum pares non sunt illarum redditus, demolitio permittitur (*Par., Dem. or. et Transl. ben.*, 27 aug. 1796, § 5).

Imo ob graves rationes demolienda est ecclesia etiam decenter exstructa (*Ibid.*, § 6).

Si restaurari nequeant, ecclesiæ profanandæ sunt, non tamen ad usus sordidos (*Ter.*, 14 apr. 1764, § 5);

Et transferri debent foundationes ad matricem sive alias ecclesias viciniore, arbitrio episcopi (*Ibid.*),

Erectis ibi altaribus vel capellis sub iisdem invocationibus, vel in jam erecta altaria, vel capellas translatis omnibus aliis emolumentis et oneribus priori ecclesiæ impositis (*Ibid.*).

Ecclesia propter impossibilem ejus reparationem profanatur, quando justæ legitimæque causæ concurrunt (*Rav.*, 8 jul. 1775, § 7).

Ecclesiæ restauratio si expleri non possit, profanato situ (non tamen ad sordidos usus), ejus capellæ sub iisdem invocationibus in matrices seu alias viciniore ecclesias, cum iisdem oneribus et emolumentis, transferendæ sunt (*Ibid.*, § 8).

Ecclesias quandoque demoliti sunt superiores, quamvis nulla indigerent refectione, sed aliqua semper justa causa impellente (*Ibid.*, § 8).

Locus est profanationi ecclesiæ et translationi onerum, non solum quando agitur de ecclesia diruta, sed etiam de ecclesia indecente, quatenus ad decentiorem formam reduci non valeat (*Fir., Aed.*, 8 aug. 1761, § 3).

Ecclesiæ dirutæ ad matrices seu viciniore ecclesias transferri et in usus profanos, non sordidos, erecta cruce in loco quo erant, converti debent (*Asc., Reæd. eccl.*, 11 maii 1720, § 2).

Ecclesiam, invito patrono, demoliri non licet (*Anc., Ben.*, 13 mart. 1762, § 13).

Impugnari amplius nequit ecclesiæ demolitio quæ semel fuit approbata (*Briçt.*, 17 jun. 1797).

Demolitio parvæ ecclesiæ monasterio proximæ facienda est, ut ejus situs uniatur clausuræ (*Hier., Exem.*, 6 dec. 1760, § 7).

§ II. De ecclesiæ parochialis translatione.

Translatio ecclesiæ parochialis ac unio beneficii vetita est a conc. Trid., sess. 24, cap. 13 (*Fir., Transl. et un.*, 26 jun. 1779, § 7).

Permittit sacrum conc. Trid. (s. 21, c. 7, *de Reform.*) pauperum parochialium translationem ad matrices seu viciniore ecclesias, sed ubi alia desint remedia ibidem designata (*Mar.*, 17 jun. 1789, § 5).

Et Bened. XIV in inst. 100, alia remedia proponit ut pauperibus parochiis succurratur (*Ibid.*).

De translatione ecclesiarum statuit conc. Trid., ut, si collapsæ refici ac restaurari nequeant ex fructibus earum, ac parochiæ incolarum auxilio, ad matrices seu viciniore ecclesias transferantur (*Lun. seu Sar.*, 14 apr. 1764, § 15; *Briçt., Transl.*, 14 dec. 1782, § 11).

Idcirco quando parochialis ecclesia, aut collapsa, aut fatiscens, restaurari ob inopiam non potest, transferenda est vel ad matricem, vel ad aliam viciniorem ecclesiam (*Burg., Transl. eccl. par.*, 14 nov. 1733, § 6).

Non mutatur titulus illius ecclesiæ ad quam fit translatio, sed in ea erigitur altare vel sacellum sub eodem titulo quo insignita fuit diruta ecclesia (*Ibid.*).

Quod si parochialis ecclesia in statu interdicti fuerit, ut provisionalem parochialium munerum translationem in aliam ecclesiam exigeret, nihilominus debet fieri translatio vel ad matricem ecclesiam, vel ad aliam viciniorem, juxta præscriptum conc. Trident., sess. 24, c. 7, *de Reform.* (*Fir., Int. et transl.*, 29 maii 1787, § 7).

Potestas tributa episcopis a Tridentino videtur solum ubi vetus parochialis ecclesia post ruinam refici nequit, ob inopiam eorum qui ad ejus reparationem tenerentur (*Firm., Transl.*, 27 febr. 1734, § 3).

Præter hunc casum, non potest episcopus jure suo transferre parochiam, sed a S. Pontifice facultas postulanda est (*Ibid.*, § 4).

Dum agitur de simplici translatione jurium parochialium tam in spirituale levamen partis populi, quam ratione asperitatis viarum et incommodi accessus, utilis ac necessaria reputatur translatio (*Fulg., Transl. par.*, 16 mart. 1782, § 6);

Item ratione decentiæ et commoditatis novæ parochialis ecclesiæ (*Ibid.*).

Si ecclesiæ parochiales nimia egestate laborent, ad matrices seu viciniore ecclesias transferri debent; dirutæ autem, non in profanos et sordidos usus, erecta cruce, sunt convertendæ (*Com., Transl.*, 19 jul. 1766, § 12).

Ex sola magna difficultate viarum, ut dixit Alex. III, vel ob magnum incommodum, ut dixit concilium, sess. 24, cap. 4, non solum ecclesiarum translatio, sed etiam parochiæ incolarum divisio mandata est (*Ibid.*, § 14).

Dum parochiæ incolæ summa egestate laborant, remedium adhibendum est translationis (*Civit. Cast., Transl.*, 12 jan. 1760, § 3).

Maxime si adsit longum iter a parochiali ecclesia et impervium, ut difficillimus et valde incommodus pateat ad illam accessus, id plurimum confert ad ecclesiæ parochialis translationem (*Ibid.*).

Nulla habenda est ratio de translatione jam secuta, si illa tantum ex facto processit, non autem ex legitimo episcopi decreto, quod hactenus allatum non est, et non præcessit legitima parochiæ incolarum citatio omnino requisita (*Ibid.*, § 4).

Translationi parochialis ecclesiæ locus est, quando ecclesia restaurari nequit; vel ratione asperitatis viæ et incommodi accessus ad ecclesiam parochialem, vel ratione illius indecentis formæ (*Civit. Cast., Transl.*, 13 mart. 1762, § 5).

Sed prius cogendi sunt ad illam reparandam qui tenentur de jure (*Ibid.*, § 6).

Quando tituli et jurium translatio ex necessitate fit, non eximuntur aliæ a debito filiali erga matrem ecclesiam, quæ eadem semper erit, ut antea fuit (*Com., Transl.*, 19 jul. 1766, § 8).

Hic est effectus legitimæ translationis, ut omnia secum perferat, quæ alibi habuerat (*Ibid.*).

§ III. De consecratione ecclesiarum et altarium.

I. Consecratio et reconciliatio ecclesiæ.

Consecratio probatur concludenter ex signis, et hæc exstitisse probatur per testes deponentes de visu, 1001 (1) ad 1, 2053. Si incerta sit consecrationis dies, episcopus eam determinat perpetuo servandam, 1001 ad ultimum; dummodo tamen non adsignetur in adventu et quadragesima, 2053.

Consecratio novæ ecclesiæ facienda est ab episcopo diocesano, non ab abbate ejus fundatore, nisi is habeat speciale indultum episcopo exhibendum, 2686.

Consecratio ecclesiæ ab uno episcopo incepta, qui improvise accidenti correptus eam perficere non potuit, ab alio episcopo est de novo inchoanda, si primus desierit priusquam sacro chrismate liniret duodecim cruces et ea verba proferret: *Santificetur et consecretur hoc templum*, etc.

In quibus præcipue ecclesiæ consecratio consistit, 486:

Consecrationi ecclesiæ præmittendum jejunium, quod est strictæ obligationis quoad episcopum tantum et illos qui petunt ecclesiam sibi consecrari, 4400 ad 1 et 2, 4908. Si dies consecrationis est ferialis, non est servanda a populo de præcepto, *ibid.* ad 3. Officium inchoandum absoluta consecratione a vespere, *ibid.* ad 4 et 5, seu ab hora in qua expletur consecratio, et recitari debet a clero ecclesiæ adscripto, 4742 ad 1, 4979; si nulla alia ecclesia adsit in loco, parochus vel quilibet alius sacerdos, vel celebret post peractam consecrationem, vel abstineat, *ibid.* ad 6; quod si alibi celebret, legere debet missam de feria, aut festo occurrente, non autem de consecratione, *ibid.* ad 7.

In consecratione ecclesiæ celebrandæ sunt vigiliæ juxta Pontificale, recitando officium de sanctis, 4742 ad 2, 4979, 5008; necessario dedicandum est saltem unum ex altaribus juxta regulam Pontificalis, 4976, 5204.

Ecclesias reconciliandi cum aqua ab episcopo benedicta, peculiaribus attentis circumstantiis, facultas fit vicario generali, vel capitulari, aut primæ dignitati cathedralis Salmaticen., cum quibusdam cautelis et limitationibus, 4307.

Dub. 1. An ad alicujus ecclesiæ consecrationem procedi possit, in qua omnia altaria sint consecrata, omittendo ea quæ altaris consecrationem respiciunt? 2. An ad ecclesiæ consecrationem procedi possit a duobus episcopis, quorum unus ecclesiæ, et alter consecrationem altaris ejusdem ecclesiæ peragat? S. R. C. respondit: Ad 1, *Negative*. Ad 2, *Opponi ritui consecrationis ecclesiæ*. Die 3 martii 1866, in *Augustodunen.*

Dub. 5. Cruces ad sacras unctiones præscriptæ in dedicatione ecclesiæ non fuerunt dispositæ prout fert liber Pontificalis, et aliunde

(1) Brevitatis causa, hic indicantur resolutiones S. R. C. per num. collectionis Gardellianæ.

incuria plane supina quædam fuerunt destructæ effosso muro; quæritur an novis crucibus, loco et ordine requisitis, depictis, suppleri debeat illarum unctionis cæremonia juxta formam Pontificalis? S. R. C. respondit: *Ad 5, Depingantur iterum cruces in ecclesia, quarum sex in parte dextera, sex aliæ in sinistra appareant; ita tamen ut duæ sint prope altare majus, et duæ prope ecclesiæ januam, omissa unctionis cæremonia.* Die 31 aug. 1867, in *Mechlinien*.

Quum ecclesia sanctimonialium S. Claræ... reparatione indigeret, in operis molitione necesse fuit eam interius omni ex parte instaurare, sed ad præcavendum exsecrationis periculum, ejusmodi instauratio successive et per partes ita facta fuit, ut nec cruces e proprio loco unquam fuerint dimotæ, duabus exceptis, quæ symetriæ causa alibi collocari debuerunt, et major parietum pars nunquam fuerit decrustata. Modo dubitatur num ecclesia consecrationem amiserit? S. R. C. respondit: *In casu de quo agitur, ecclesiam non indigere nova consecratione.* Die 19 septembris 1859, in *Messanen*.

II. Consecratio altarium.

Altare ex integro lapide, si amotæ fuerint reliquiæ, iterum debet consecrari, 3104.

Altare portatile, quod aliquando apud acatholicos exstiterat, diligenter lustravit episcopus, qui capsulam aperuit, ut videret num reliquiæ exstarent, quo comperto, iterum eam clausit. Dubius num ex hoc esset altare exsecratum, pontificem adiit, qui S. R. C. examen commisit, quæ respondit: Quatenus episcopus celebraverit in supradicto altari, non indigere alia consecratione, 3505.

Altaria polluta per violationem sepulcri reliquiarum, ex urgenti causa S. R. C., SSmo approbante, indulgit ut reconciliari possint sola repositione reliquiarum, 3404; quod decretum eadem S. C. respondit dandum esse pro diverso casu in quo destructis altaribus intactæ remanebant mensæ cum reliquiarum sepulcris (*Ibid.*).

In altari sub quo defunctorum corpora sepulta sunt, non licet missas celebrari, 818, 4332. Vide etiam 326, 1460, 1828.

Altare quod prope habet lapidem scalæ, per quam descensus fit in sepulcrum, quod tamen distat ab altari, non comprehenditur sub decreto vetante celebrari missas in altari sub quo reconduntur cadavera, 3831.

Altaria non sunt de novo consecranda, si imagines et tituli amoti et ad alium locum translati fuerint, non amota tamen mensa jam consecrata, quia altaria non sanctis, sed Deo in honorem sanctorum consecrantur, 4276.

Altare fixum iterum consecrandum est, si amotus sit lapis seu mensa a suo stipite, 4562, 4752 (1).

(1) Altaria dicuntur *fixa* duplici ratione, nempe vel per oppositionem ad altare quod transfertur, vel per oppositionem ad altare quod consecrationis sollemnis

Altaria, si lapis enormiter frangatur, iterum consecranda, renovata mensa; si vero levis sit fractura in uno vel altero cornu, licet super iis celebrare, 4377.

Altare exsecratum nova indiget consecratione, pro qua dispensatum non fuit pro ecclesia S. Justinæ, civitatis Patavinæ, 4636; in casu vero necessitatis suppleri potest per modum provisionis ope ararum portatiliū quæ superponantur (*Ibid.*)

Altare, sive fixum, sive portatile, quod reliquias amisit, indiget nova consecratione, 4739, 4990 ad 1, 4997, 5037 ad 1.

Altare portatile, seu lapis consecratus, dummodo sit integer, aptum est pro missæ celebratione, quamvis desit sigillum sepulcri, 4805 ad 2 et 3.

Altare fixum pluribus lapidibus constans debet denuo consecrari, appposito novo lapide integro, 4966 ad 1.

Altare portatile cum altari fixo simul consecratum est valide, sed illicite consecratum, 4966 ad 4.

Altaria consecrata a simplicibus sacerdotibus et sine reliquiis sunt denuo consecranda, 4990 ad 2.

Altare de quo dubitatur an fuerit apertum sepulcrum reliquiarum, debet denuo consecrari, 5037 ad 2.

Altare quod amisit reliquias est denuo consecrandum; neque valet appositio aliarum reliquiarum facta ab episcopo vel ejus auctoritate, 5043.

Altaria in quibus non adsunt reliquiæ vel ablatae fuere, super ipsa poterit cum indulto celebrari, quousque episcopus novas reliquias obtineat in eis includendas, 5081.

Altare portatile non immineat sepulcro, licet in eo non sit celebrandum, 5102 ad 7.

Altare portatile est denuo consecrandum, si fractum sit sepulcrum vel ejus operculum, aut solummodo amotum fuerit, non vero si fractum sit sigillum, 5162 ad 1. In hoc altari si sigillum non existit, non licet novas addere reliquias veteribus authenticitate carentibus; quod si amoveatur operculum, nova indiget consecratione, *ibid.* ad 2.

Altaria portalia, quæ in diocesi Bituricensi ob perturbationes inventa sunt absque sigillis, et in quibus archidiaconus vel novas reliquias inclusit ubi vacuum erat sepulcrum, vel alias addidit ubi authenticitate carebant, an iterum sint consecranda et quomodo? 5162 ad 3: Sacra Congr. Indulg. die 23 sept. 1848, respondit ad 1, Affirmative.

Ad 2 respondit: Ut amoveantur prorsus reliquiæ dubiæ et ut archiepiscopus Bituricensis, vel per se vel per alios etiam simplices sacerdotes hoc tantum in casu Apostolicæ Sedis nomine delegandos, certas reliquias in iisdem aris reponat, iis solummodo cæremoniis

sit incapax. Priora structuram stabilem habere dicuntur, etiamsi in medio lapis consecratus positus fuerit; secunda, seu *fixa* strictius dicta, lapidem cum suo stipite conjunctum habent. Vide declarationes S. Congr. Indulg. 26 martii 1867, et S. Congr. Rit. 20 dec. 1864.

servatis, quæ in Pontificali Romano præscribuntur, dum in sepulcro reconduntur reliquiæ et superponitur lapis, scilicet ut signetur *sancto chrismate confessio sive sepulcrum*, ac dicatur interim oratio *Consecratur et sanctificetur*; postea, reconditis reliquiis cum tribus granis thuris, et superposito operculo ac firmato, dicatur altera oratio *Deus, qui ex omnium cohabitatione sanctorum*, et nihil aliud.

Sacerdos Layrac, Rmi Cadurc. episc. vic. gener., ad eliminandam quamcumque dubitationem in sacrosanctæ missæ sacrificii celebratione, ipsius ep. nomine S. R. C. sequentia dubia enodanda proposuit, nimirum :

1° Altare portatile, cujus sepulcrum, aliis remanentibus consecrationis vestigiis, invenitur S. reliquiis vacuum, reputarine debet ita penitus consecrationem suam amisisse, ut aliis repositis in sepulcro reliquiis, eo uti non liceat?

2° Quid si deletum tantum episcopali sigillo super sepulcrum hispanica cera impresso, obseratæ tamen inveniantur S. reliquiæ?

3° Quid agendum a sacerdote, qui reliquiarum amissione recognita, alio indiget altari ad sacra facienda?

Et S. eadem Congr. ad Vaticanum subsignata die in ordinario cœtu coadunata, secretario referente, super expositis maturo examine instituto, rescribendum censuit :

Ad 1 : Juxta alia decreta, indigere nova consecratione.

Ad 2 : Ut ad proximum, quia non constaret de reliquiarum identitate et authenticitate.

Ad 3 : Recurrendum ad ep., ut ab illo provideatur de novo altari portatili.

Atque ita rescripsit definivitque die 23 maii 1846.

Ex parte Rmi episcopi Cenomanen., S. R. C. proposita sunt sequentia dubia pro opportuna declaratione et solutione, nimirum :

1° An interdicenda sint altaria portatilia, si nullum appareat reliquiarum sepulcrum, licet adsint quinque cruce?

2° An idem dicendum si existat sepulcrum absque sigillo?

3° Tandem, an id saltem exsequendum quando apparet sepulcrum, sed nullum exstat apppositi sigilli vestigium?

Emi et Rmi P. S. tuendis ritibus præpositi in ordinario cœtu ad Vaticanum subsignata die coadunati, secretario referente, rescribere :

Ad 1 : Clarius se explicet.

Ad 2 et 3 : Dummodo lapis consecratus, seu altare portatile integrum sit, in eo celebrari potest. Die 11 mart. 1837.

Dum innotuit Rmo episcopo Newporten. quod in quodam altari fixo suæ diœcesis lapis pro sigillo sepulcri reliquiarum inserviens ob defectum calcis qua conglutinabatur, amplius sepulcro non hærebat, ipsemet ut rem melius exploraret, lapidem ipsum manu sua movit, et cum reipsa solutus esset, de situ sublevavit : reliquias tamen nullo modo tetigit vel dimovit, et deinde lapidem reposuit. Quibus expositis,

a S. Sede declarari humillime postulavit : 1° An altare, de quo supra, consecrationem amiserit? 2° An debeat denuo consecrari, vel sufficiat sigillum denuo conglutinare et claudere? 3° In casu quo sigillum tantum debeat iterum reponit, an calx qua conglutinatur debeat benedici, prout fit in consecratione altaris? S. R. C. respondit : Altare de quo in precibus, nova consecratione indigere. Die 14 martii 1861, *in Newporten*.

» Exponens Amplitudo Tua sæpe sæpius contingere, ut instaurari debeant altaria omni ex parte lapidea, sed ita ordinata ut tabula lapidea super stipitem itidem lapideum ex utraque parte reponatur, relicto in medio spatio quodam vacuo, sub quo recondantur capsæ sacrarum reliquiarum ita commode dispositæ, ut oculis fidelium, diebus saltem solemnioribus, appareant, adnotare non prætermisit in diœcesi ista Trecensi esse et alia altaria fixa, quæ omni ex parte super stipitem reponuntur, sed ab anteriori parte columnolis nituntur, quæ stipitis locum habent circiter ad medietatem tabulæ. Et quoniam ipsa Amplitudo Tua requirit utrum altaria ejusmodi comprehendantur in decreto diei 9 februarii 1675, in quo agitur de altaribus vacuis; et quatenus affirmative, facultatem a Sancta Sede humillime postulavit istiusmodi altaria consecrandi. S. R. C. respondit : Hæc ipsa altaria supra expressa consecrari posse, dummodo omni ex parte stipitibus adhæreant. » Die 20 decembris 1864, *in Trecen*.

1° In plerisque ecclesiis parochialibus, altare majus non est altare fixum, sed tantum altare ligneum, cum ara lapidea seu portatili. Quæritur : An istud tolerari possit? 2° Altaria autem portatilia plerumque talia sunt, ut ex duabus partibus constent : et quidem pars superior est lapis, pars inferior est lignum; et inter lapidem et lignum in quodam concavo spatiolo positæ sunt reliquiæ sanctorum, quæ proinde ex una parte lapidem, ex altera parte lignum tangunt, adeo ut sepulcrum pro dimidia sua parte ex lapide, pro altera dimidia parte ex ligno formetur. Quæritur : An hæc altaria portatilia in usu retineri possint? 3° Aliqua etiam altaria portatilia, licet nec sepulcrum fuerit violatum, nec enormis fractura adsit, tenui scissura laborant, quæ per medium integrum lapidem decurrit. Quæritur : An per hujusmodi tenuem scissuram ad instar fili, altare exsecratum censendum sit? — S. R. C. respondit : Ad 1, Dummodo adsit in ecclesia solummodo benedicta saltem unum altare ad modum fixi, quod potest esse ex muro confectum cum ara lapidea, quæ portatilis vocatur; reliqua altaria, majori non excluso, possunt quidem esse ex ligno cum ara portatili; idque esse potest etiam in ecclesia parochiali. Si vero nullum altare ex muro saltem confectum reperitur, convenit ut unum saltem hoc modo erigatur, ipsumque etiam convenit, ut sit altare principale. Ad 2 : Altaria portatilia, uti describuntur in dubio, admitti nequeunt, sed reliquiæ recondendæ sunt in sepulcro intra lapidem effosso, et claudendæ cum parvo operculo ex lapide etiam confecto. Ad 3 : Affirmative. Die 31 augusti 1867, *in una S. Hippolyti*.

Rmus episcopus S. Flori a S. R. C. humiliter postulat solutionem sequentium quæstionum in consecratione lapidis altaris, videlicet : Dicitur in Pontificali quod episcopus, postquam madefecerit pollicem in aqua benedicta, facit crucem in medio tabulæ, dicens : Sancti + fice-tur et conse + cretur hæc tabula in nomine Pa + tris et Fi + lii et Spi-ritus + sancti. Pax tibi. Deinde facit quatuor cruces in quatuor cornibus altaris, repetens verba præmissa. Quæritur ergo 1° : Necessariumne est facere in medio quinque signa cum pollice, et deinde quinque alia signa singulis angulis, in totum viginti quinque? vel sufficit facere solum signum crucis in medio, et deinde alterum singulis angulis, in totum quinque? Quæritur 2° : Si sunt quinque signa omni vice necessaria, facienda suntne omnia cum pollice? an vero sufficit fa-cere duo prima signa cum pollice, et tria ultima cum manu extensa super lapidem? S. R. C. repondit : Consulat rubricam Pontificalis Romani, quæ præscribit duo signa crucis esse facienda cum pollice in medio, et in quolibet cornu. Die 9 februarii 1867, *in una S. Flori.*

Quum in diocesi Transcalen. plura altaria portatilia consecranda sint, Rmus episcopus Transcalen., ne nimium defatigetur, eorundem conse-crationem biduo aut triduo in qualibet hebdomada perficere statuit. Verumtamen, cum aqua benedicta mixta cum sale, cinere et vino in hac benedictione requisita ut plurimum supersit, præfatus episcopus insequentia duo dubia S. R. C. enodanda proposuit, nimirum : 1° An aqua benedicta, quæ supersuit in una consecratione, adhiberi possit in insequenti? 2° Et quatenus affirmative, pro quo numero consecra-tionum eadem aqua adhiberi possit? Et S. R. C. respondit : Negative in omnibus. Die 9 februarii 1867, *in Trascalen.*

Ex tabulis recenter consecratis, 1° quædam existunt, in quorum sepulcro ex errore unius tantum S. martyris reliquiæ conditæ sunt, et quæ ab aliis separatæ existunt; 2° aliquæ autem numero perpaucæ, de quibus dubitatur an unius vel plurium sanctorum reliquias conti-neant, et quæ ab aliis magno numero rite consecratis distingui non possunt. Quæritur ergo 1° : An primæ sint denuo consecrandæ, vel sufficiat in eis ab ipsomet episcopo, qui eas consecravit, aperiri sepul-crum, et ibi alterius S. reliquias adjungere? 2° An secundæ possint relinqui prout sunt, permittendo ut in eis celebretur, cum non possint ab aliis quæ duorum sanctorum reliquias in sepulcro habent, dis-tingui? S. R. C. respondit : Supplicandum Sanctissimo pro sanatione, ad cautelam tantum. Die 13 aprilis 1867, *in Canarien. et de Teneripha.*

Dub. 16. Utrum in ecclesia tantummodo benedicta altare possit consecrari, quin prius ipsa ecclesia consecratur? S. R. C. respondit : Ad 16, Affirmative. Die 12 septembris 1857, *in Molinen.*

SECTIO VIII.

DE SACRIS UTENSILIBUS.

NOTA 1. De celebratione missarum, sacramento Eucharistiæ et divinis officiis agunt expositores rubricarum, qui innumera proferunt decreta circa ritus observandos in sacrificio missæ et variis officiis sacris. Ex sola S. Congregatione Rituum jam circiter 6000 prodierunt declarationes. Itaque hic prætermittere debuimus illas decisiones quæ ritus sacros respiciunt. Quoad quæstionem maxime practicam de reductione missarum, vide *Le Canoniste contemporain*, tomo II, p. 11-22; 37-47; tomo III, p. 126-136. Remanet ergo ut nonnulla addantur de sacris utensilibus et de SS. reliquiis.

NOTA 2. Utensilis nomen, quod ab *utili* derivatur, ea omnia complectitur quæ usui nostro sunt necessaria : unde *sacra utensilia* sunt res quæ cultum divinum, et speciatim sanctum missæ sacrificium, attingunt. Hic ergo nonnulla colligemus documenta quæ superius dicta de illis rebus in tit. XL, XLI, XLIV, XLV, compleant. Juxta formam propositi, recentiora et quæ minus nota sunt, eligemus, relictis aliis quæ alias congerunt rerum liturgicarum periti.

I. Vasa sacra.

Bened. XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742 : « Unusquisque sacerdos, in aureo vel argenteo solum, aut saltem stanneo calice sacrificet. » In const. *Imposita nobis*, prohibet calices e stanno confectos, nisi paupertas tanta sit, ut majoris pretii vasa comparari nequeant.

1° An permitti possit calix vel patena pro offerendo sacrosancto missæ sacrificio ex cupro bene daureato pro ecclesiis pauperibus, quandoquidem sententiæ auctorum ea de re inter se non conveniunt?

2° An saltem permitti possit ciborium, seu sacra pyxis ex cupro deaurato? Item monstrantia et lunula?

Resp. 30 aug. 1867, in *Sancti Hippolyti*, ad 4 et 5 : Ad 1, Serventur rubricæ. » Ad 2, Affirmative.

Rmus D. episcopus Albiganen. a S. R. C. postulavit ut in ecclesiis suæ dioceseos permittatur (ob earum paupertatem et ob multiplicitem furtorum sacrilegorum) adhuc acquirere calices quorum cuppæ sint ex metallo aurichalco vel cupro confectæ, vel saltem ut in prædictis ecclesiis eorundem calicum jam emptorum usus continuari possit sine limitatione temporis.

Resp. 28 maii 1877, in *Albiganen.*, n. 5695 : Communicetur Rmo D. episcopo oratori decretum in una Romana, die 16 martii anni 1876.

In hoc decreto quærebatur : 1° An fabricari possint calices pro sacrosancto sacrif. missæ, quorum cuppæ sint ex metallo, aurichalco vel cupro confectæ? 2° An hujusmodi cuppæ, etsi inauratæ, consecrari queant ab episcopis? 3° An tolerari possit quod ecclesiæ, quæ prædictos calices jam habent, eorundem usum valeant retinere? — Ad 1 : Serventur rubricæ. Ad 2 : Provisum in primo. Ad 3 : Abusum esse eliminandum, congruo tamen assignato tempore ut de aliis calicibus provideatur (1).

Rmus episcopus Molinen. sui muneris esse duxit a Sacra Rituum Congregatione postulare an calices ex aluminio sive puro sive aliis metallis commixto, attenta ipsorum pulchritudine ac soliditate, nec non paupertate ecclesiarum ruralium, præsertim in Gallia, adhiberi possint in sacrosancto missæ sacrificio. Exposito super hoc dubio voto rev. D. Francisci Regnani... physico-chimicæ professoris, eoque typis excuso, præfatum dubium... propositum fuit in ordinariis comitiis ejusdem S. Congregationis ad Vaticanum habitis, die 1 septembris vertentis anni, quæ, omnibus accurate perpensis, rescribendum censuit : *Nihil esse innovandum.*

Acquievit huic decisioni eques Paulus Morin, prædicti metalli fabricator. Reputans vero calices a se confectos fuisse exclusos quia non satis consultum erat dignitati tanto sacramento debitæ, de memorati episcopi Molinensis consensu supplicem porrexit libellum SS. Domino nostro, ut calices ac patenas ex aluminio aliis metallis commixto, vulgo *Bronzo di alluminio*, admittere dignaretur in celebratione sacrosancti missæ sacrificii, si cuppæ calicum et patenæ in tota superficie argento prius et deinde auro in partibus a rubrica requisitis obducantur. Sanctitas porro Sua rem sibi definiendam reservans, voluit ut super hac nova propositione votum a memorato professore Regnani conficeretur. Qui cum illud affirmative protulisset, nonnullis tamen sub conditionibus in voto ipso indigitatis, eadem Sanctitas Sua permisit calices et patenas sic confectas adhiberi, verum sub forma et conditionibus in annexa instructione præscriptis. Contrariis quibuscumque non obstantibus. Die 6 decembris 1866.

Dub. 1. An calix, cujus inauratio duntaxat renovatur, possit a sacerdote ordine episcopali non insignito simpliciter sine unctione benedici, vel in hoc quoque casu ad episcopum perferri debeat, ut ab hoc cum unctione benedici queat? S. R. C. resp. : Ad 1, Quoad primam partem, negative; quoad alteram partem, affirmative ad utrumque. Die 9 maii 1857, in *Strigonien*.

Die 6 junii 1847, Summ. P. Pius IX concessit missionariis qui in Sinis et Indiis orientalibus degunt, facultatem utendi calicibus ære albo elaboratis. Die 24 decembr. 1849, S. Congr. de Propag. fide illud

(1) In una Roman., 16 mart. 1876 : Academia liturgica in Urbe erecta cupiens occurrere abusui qui latius serpere incepit, adhibendi in sacrosancto missæ sacrificio calices quorum cuppæ ex metallo sunt confectæ, a S. R. C. insequent. dubiorum solutionem humillime exquisivit (nimirum supra relata).

indultum extendit ad omnes sacerdotes, tam europæos quam indigenas, qui in dictis locis vineæ Domini excolendæ operam navant.

An patena debeat esse ejusdem materiæ ac cuppa calicis...? Detur decretum *in una S. Hippolyti*, diei 31 aug. 1867. S. R. C., 18 dec. 1877.

NOTA. Pyxis, lunula et ostensorium, quæ debent esse aurea vel argentea, vel saltem ex solida decentique materia intus inaurata, minime consecrantur, sed tantummodo benedicuntur ab eo qui facultatem habet benedicendi paramenta.

S. R. C., die 28 april. 1866, declarat tolerandam esse consuetudinem adhibendi in sacrificio missæ ampullas aureas vel argenteas.

II. Paramenta et linteamina.

S. Congr. Rit., 17 aug. 1833. An liceat ubique terrarum in fimbriis et manicis albarum et aliarum vestium sub velo transparenti fundum rubrum mittere, vel an sit privilegium peculiare Italiæ, Hispaniæ, etc.? — Resp. : *Negative*.

An liceat in fimbriis et manicis albarum et aliarum vestium sub velo transparenti fundum coloratum et præsertim rubrum mittere; et in tobaleis altarium albis et in superpelliceis tolerari possint vela transparentia quæ repræsentent cruces, ostensoria, calices cum hostia, figuras angelorum et alia similia sacra objecta?

Resp. 5 dec. 1868, *in Syren.*, ad 6 : Quoad primam dubii partem, detur decretum die 17 aug. 1833, *in una ordinis S. Joannis de Deo*; quoad secundam, posse permitti.

Color flavus, tum sericus tum ex auro contextus, potestne adhiberi pro albo, viridi, rubro ac violaceo, præsertim in ecclesiis pauperioribus paramenta singulorum colorum a rubrica præscriptorum facere non valentibus?

Resp. 5 dec. 1868, *in Syren.*, ad 5 : Quoad paramenta coloris flavi, negative; quoad paramenta ex auro contexta, affirmative, excluso tamen colore violaceo.

S. R. C., 18 dec. 1877 : An planetæ ex lana confectæ permittantur?

Resp. : Usus ecclesiarum laneas casulas non admittit.

Etsi S. Congregatio Rituum sæpe illicitum declaraverit usum casularum, aliorumque similium sacrorum paramentorum, ex tela gossypii, aut lini, aut etiam lanæ confectorum; attamen a nonnullis fabricatoribus harum telarum, paramenta ejusmodi ita venundantur, quasi ab ipsa S. Congregatione nunc eadem permissa fuerint. Ad omnimodam igitur tollendam, in re tam gravi, falsam opinionem, monentur Rmi ordinarii diœcesium, decreta jam emanata, quoad hanc rem, ab eadem S. Congregatione, in sua plena permanere vi ac robore, neque ullam existere nuperrimam dispositionem, quæ aliquo modo eadem modificaverit.

Ex secretaria S. Congregationis Rituum, die 28 julii 1881.

PLACIDUS RALLI, *Secretarius*.

~~Velum~~ calicis et bursa, necnon pluviale, dalmatica et tunicella, rochettum et ~~superpelliceum~~, ex congruentia duntaxat benedicuntur. Purificatorio non impenditur ~~benedictio~~ (S. R. C. 7 sept. 1846).

Si quis sacerdos bona fide celebraverit cum vestibus nondum benedictis, non propterea fas est aliis sacerdotibus ~~eiusmodi~~ vestibus uti, nisi prius rite benedicantur (S. R. C. 31 aug. 1867).

S. Congr. Rit., die 19 maii 1819, decrevit... ab antiquo more ~~non~~ esse recedendum, et sacra indumenta conficienda esse ex lino aut cannabe, non autem ex alia quacumque materia, etsi munditie, candore ac tenacitate linum aut cannabem æmulante et æquante : aliqua tamen indulgentia utentes (EE. CC. sacris tuendis ritibus præpositi) permiserunt ut amictus, albæ, tobaleæ, mappulæ, si quæ ex gossypio habentur, adhiberi interea possint, usquedum consummentur; sed cum hujusmodi supellectilia renovanda erunt, ne ex alia materia fiant, nisi ex lino vel cannabe, præceperunt. Districte vero jusserunt ut corporalia, pallæ et purificatoria, post lapsum unius mensis a præsentis decreti publicatione, linea omnino sint vel ex cannabe, interdicto et vetito aliorum usu quæ ex gossypio supererunt. SSmus decretum S. C. approbavit confirmavitque.

R. D. Josephus, parochus castri vulgo *Poggese* in diœc. Asculana, quum nova indumenta emere ex lino vel cannabe confecta illi impossibile prorsus sit, ob reddituum defectum, quumque ipse possideat magnam quantitatem telæ ex urticis confectæ, a S. R. C. humiliter postulavit ut pro sacris indumentis et supellectilibus, quibus illa ecclesia prorsus caret, conficiendis, postrema hac tela uti queat.

Resp. 17 dec. 1875, in *Asculana in Piceno*, n. 5749 : Negative, et servetur decretum generale diei 19 maii 1819.

Litt. S. R. C. aug. 1863 : « Quum... Sanctam Sedem non lateret quasdam in Anglia, Gallia, Germania et Belgio diœceses immutasse formam sacrarum vestium quæ in celebratione sacrosanctæ missæ sacrificii adhibentur, easque in *stylum* quem dicunt *gothicum*... conformasse... S. Congregatio legitimis pro tuendis ritibus præposita super hujus immutationibus accuratum examen instituere haud prætermisit. Ex hoc porro examine, quamvis eadem S. Congr. probe nosceret sacras illas vestes stylum gothicum præ se ferentes præcipue sæculi xiii, xiv et xv obtinuisse, æque tamen animadvertit Ecclesiam Romanam aliosque latini ritus per orbem ecclesias, Sede Apostolicè aminime reclamante, a sæculo xvi, nempe ab ipsa propemodum concilii Tridentini ætate, usque ad nostra tempora, illarum reliquisse usum, proindeque eadem perdurante disciplina, necnon Sancta Sede inconsulta, nihil innovari posse censuit, uti pluries Summi Pontifices in suis edocuerunt constitutionibus, sapienter momentes, istas, utpote probato Ecclesiæ mori contrarias, sæpe perturbationes producere posse et fideliū animos in admirationem inducere. »

III. Tabernaculum.

S. Congr. Rit., die 30 jun. 1629, mandavit tabernaculum ita elevari, ut ab omnibus assistantibus in choro inspicere possit.

S. Congr. Episc. et Reg., die 26 oct. 1575, declaravit tabernaculum regulariter debere esse ligneum, extra deauratum, intus vero aliquo panno albo serico decenter contectum.

Eadem S. Congr., die 13 maii 1693 : In tabernaculo SS. Sacramenti esse non debent vasa sacrorum oleorum, vel reliquiæ, vel aliud. Ita etiam S. R. C., die 22 febr. 1593.

S. Congr. Rit., die 12 mart. 1836 : Quum juxta decretum S. R. C., pridie calendas aprilis 1821, eliminanda sit consuetudo reponendi sanctorum reliquias, pictasque imagines super tabernaculo in quo SS. Eucharistiæ sacramentum asservatur, adeo ut ipsum tabern. inseruiat pro basi, quæritur : An hoc decretum valeat etiam pro reliquiis SS. crucis, vel alterius instrumenti dominicæ passionis publicæ venerationi expositi ? — Resp. Affirmative.

Die 8 sept. 1845, ad quæst. : An saltem ante tabernaculi ostiolum collocari possit alicujus sancti reliquia, die quo ejusdem festum recolitur, maxime quum vigeat super hoc ipso immemorialis consuetudo, — S. R. C., omnibus attente consideratis, ac præsertim decreto in una congregationis Montis Coronæ edito, die 22 mensis jan. an. 1701, ad dubium 10, quo prohibetur collocare et retinere vel vas florum, vel quid simile, ante prædictum ostiolum tabernaculi, rescribendum censuit : Non licere, et assertam consuetudinem, tanquam abusum, eliminandam.

Die 21 jul. 1855, eadem S. Congr. Rit. respondit : 1° Tabernaculum, in quo reconditur SS. Sacramentum, conopeo cooperiri debere, ut fert Rituale; 2° conopeum istud confici posse ex panno sive gossypio, sive lana, sive cannabe contexto; atque 3° esse posse vel coloris albi, utpote convenientis SS. Sacramento, vel coloris pro temporis festique ratione, præter colorem nigrum, qui mutatur in colore violaceo in exsequiis defunctorum.

Rmus archiepiscopus S. Jacobi de Chile, exponens in ecclesiis suæ archidioceseos usum ab antiquo tempore vigere non cooperiendi conopeo tabernaculum in quo asservatur SS. Eucharistiæ sacramentum, sed intus tantum velo pulchriori serico, sæpe etiam argento aut auro intexto ornari, a S. R. C. humillime declarari petiit : Num talis usus tolerandus sit, vel potius exigendum ut conopeum ultra prædictum velum, vel sine eo, apponatur juxta præscriptum in Rituali Romano ? — Sacra vero eadem Congregatio respondit : Usus veli prædicti tolerari posse, sed tabernaculum tegendum est conopeo, juxta præscriptum Ritualis Romani. Die 28 aprilis 1866, in una S. Jacobi de Chile.

S. R. C., 22 febr. 1593, declaravit, claves tabernaculi non relinqui debere in sacristia, nec a laico servari, sed a solo sacerdote.

S. R. C., die 12 jan. 1604 : Monialibus non committitur clavis tabernaculi, sed penes eum sacerdotem semper esse debet ad quem spectat cura administrandi SS. Sacramentum.

Ead. S. Congr., die 14 nov. 1693, declaravit : Ad parochum, privative ad sacristam et capellanum, competit jus retinendi clavem tabernaculi in quo reconditur SS. Sacramentum.

Die 13 dec. 1874, S. P. Pius IX alicui vicario ap. concessit indultum... ut dispensare valeat ab obligatione clavis tabernaculi tradendæ alicui sacerdoti ab eoque retinendæ, si rationabilis adsit causa, ac dummodo aliter ejusdem clavis custodiæ provideatur.

Ex epist. S. Congr. Episc. et Regul. januar. 1724, clavis tabernaculi posset relinqui in sacristia, dummodo in loco clave obserato sit recondita.

Quoad sacram *reservationem* et SS. specierum *renovationem*, etc., vide *Le Canoniste contemporain*, t. I, p. 155-166; t. III, 171-186.

De qualitate olei quo lampas sanctissimi Sacramenti nutrienda est.

« Nonnulli Rmi Galliarum antistites, serio perpendentes in multis suarum diœcesium ecclesiis difficile admodum et non nisi magnis sumptibus comparari posse oleum olivarum ad nutriendam diu noctuque saltem unam lampadem ante sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, ab Apostolica Sede declarari petierunt utrum in casu, attentis difficultatibus et ecclesiarum paupertate, oleo olivarum substitui possint alia olea, quæ ex vegetalibus habentur, ipso non excluso petroleo. Sacra porro Rituum Congregatio, etsi semper sollicita ut etiam in hac parte quod usque ab Ecclesiæ primordiis circa usum olei ex olivis inductum est, ob mysticas significationes, retineatur; attamen silentio præterire minime censuit rationes ab iisdem episcopis prolatas; ac proinde, exquisito prius voto alterius ex apostolicarum cæremoniarum magistris, subscriptus cardinalis præfectus ejusdem Sacræ Congregationis rem omnem proposuit in ordinariis comitiis ad Vaticanum hodierna die habitis. Emi autem et Rmi Patres sacris tuendis ritibus præpositi, omnibus accurate perpensis ac diligentissime examinatis, rescribendum censuerunt : Generatim utendum esse oleo olivarum; ubi vero haberi nequeat, remittendum prudentiæ episcoporum ut lampades nutriantur ex aliis oleis, quantum fieri possit vegetalibus. » Die 9 julii 1864, *in una plurium diœcesium*.

IV. SS. imagines et reliquæ.

a) *Imagines*.

Circa formam SS. imaginum receptam vel reprobata in Ecclesia, vide decretum Urbani VIII 15 mart. 1642, et constitutionem *Sollicitudine* Benedicti XIV, 1 oct. 1744. Confer etiam constit. *Accepimus* ejusdem Pontificis 16 jul. 1743, circa imaginem crucifixi super altare positam.

Recentiora decreta SS. Congregationum videri possunt in ephem. *Le Canoniste contemporain*, an. 5, pag. 155, 158; 189, 190.

Potest permitti ut statua B. V. M. velo nigro circumdata in nocte fer. 5 in Coena Domini, cum Jesu filio mortuo in gremium deposito, in ecclesia exponatur, ut sequenti fer. 6 in mane processionaliter cum pluvialibus nigris deferatur (S. R. C. 21 mart. 1744, ad 6).

Stante antiqua consuetudine, potest permitti ut statua Virginis Dolorum exponatur in altari fer. 6 post dominicam Passionis (Ead. C. 12 nov. 1831, ad 58).

Imagines *beatorum* publice non possunt exponi in ecclesiis, oratoriis aliisque publicis locis, nec supra nec extra altare (Ead. C. 28 sept. 1658, ad 1); nec in processionibus deferri (27 sept. 1659, ad 2).

Sacræ imagines sabbato sancto ad *Gloria*, si commode fieri poterit, vel post officium ejusdem diei, discooperiendæ sunt (Ead. C. 20 nov. 1662).

Sine speciali indulto, nequit removeri imago illius sancti ab altari cujus nomini dedicatum fuit (Ead. C. 11 mart. 1837).

b) *Reliquiæ.*

Quando reliquia alicujus sancti est insignis, potest celebrari officium de illo sancto sub ritu duplici (S. C. Rit., in *Vicentin.*, 23 nov. 1602).

Necessarium est ut reliquia sit insignis ejus sancti de quo celebrare petunt officium, velut corpus integrum, aut magna pars ejusdem, aut caput, et sit ex sanctis approbatis et positis in martyrologio, et tunc in illa ecclesia tantum ubi est reliquia insignis, in die ejus festivitatis celebrari poterit officium (S. R. C. *Urbis theatinorum*, 3 jun. 1617; ita et 13 febr. 1766, etc.). Quoad officium recitandum, vide decret. gener. 16 oct. 1691, apud Gardellin. n. 3246, et multa particularia decreta.

Insignes reliquias declaravit esse corpus, caput, brachium, crus, aut illam partem corporis in qua passus est martyr, modo sit integra et non parva, et legitime ab ordinariis approbata (S. R. C. *Urbis et orbis*, 13 jun. 1631).

In privatis ædibus, aut apud laicos non habeantur reliquiæ (Conc. prov. Mediol., 4).

Dedecet quod SS. corpora et reliquiæ martyr.... et specialier insignes collocentur et conserventur in domibus privatorum et apud laicos (Clem. XI, 19 febr. 1704).

Reliquiæ permittuntur cuidam pio viro, ut domi asservari possint, dummodo fiat religiose et decenter, ac debita cum veneratione etiam ad collum deferre (S. R. C., *Neapolitan.*, 24 maii 1594).

Reliquias sanctissimæ crucis et sanctorum nullo prætextu licet immergere in aquam ad impetrandam pluviam tempore siccitatis (Ead. S. Congr., *Barbastren.*, 19 jan. 1619).

Reliquiæ sanctorum asservari nequeunt in monasteriis monialium,

sed retinendæ sunt in ecclesia exteriori (Ead. Congreg., *Narnien.*, 17 april. 1666).

Episcopus potest uti reliquiis ex Urbe transmissis sine nominibus, si sint authenticæ, in consecratione altarium, absque alia denominatione (S. R. C. 7 sept. 1630).

Ad dubium : An permittenda sit SS. reliquiarum publica expositio venerationi fidelium, de quibus nullum authenticum documentum ostenditur, nec immemorialis, vel saltem ante conc. Trid., expositio et veneratio probatur in publico? S. R. C. respondit : Episcopus utatur jure suo (21 jul. 1696, in *Augustæ Pært.*).

Patres ecclesiæ S. Josephi.... recitare nequeunt officium duplex SS. martyrum ratione reliquiarum, attento quod reliquiæ sint baptizatæ (S. R. C. 7 jun. 1681).

Quoad extractionem reliquiarum, vide constit. *Ex commissæ nobis* Clem. X, 13 jan. 1672, et const. *Quum sicut nobis* Leon. XII, 21 febr. 1826, et tandem epist. Greg. XVI ad episc. Papiens., die 13 febr. 1839.

Non abs re erit sequentia e *Cæremoniali* P. Aloysii a Carpo exscribere circa cultum SS. reliquiarum :

c) *De expositione et benedictione sacrarum reliquiarum.*

Sacerdos sacram reliquam expositurus superpelliceo ac stola coloris functioni congruentis amictus, illam (si in sacristia reperitur) privatim et coopertam ad altare defert, præeunte thuriferario, si id in more sit positum. Cum illuc accesserit, altaris gradus conscendit, et in loco jam præparato, non supposita palla (1), detectam collocat; tum ante infimum gradum descendit, ibique injecto ex more ac benedicto incenso in thuribulo, stans duplici eam ductu (etiãsi fuerit de B. M. V.) (2) adolet (3), se profunde ante et post inclinans. Ast reliquia veræ crucis, alteriusve dominicæ passionis instrumenti, triplici incensatur ductu, cum genuflexione unius genu prius et postea. Dehinc in infimo altaris gradu genuflexus preces, si quæ sunt dicendæ, recitat, dummodo sint ex approbatis; postmodum debita facta reverentia, ad sacristiam redit. Quod si benedictio cum sacra reliquia impertienda sit, tum vero, dicto illius versiculo ac pronunciata oratione, ascendit ad altare, reliquam utraque manu, sine velo humerali (4), apprehendit, et conversus ad populum, facit cum eadem super eum signum crucis, nihil proferens (5). Tum sacram reliquam

(1) S. R. C. 7 apr. 1832, in *Ariminen.*, ad 4.

(2) S. R. C. 28 jul. 1789, in *Canarien.*

(3) Hæc thurificatio non est de præcepto, nec ubique in usu.

(4) Velum humerale adhiberi potest, ubi talis viget consuetudo, si reliquia de quopiam fuerit dominicæ passionis instrumento (S. R. C. 23 sept. 1837, in *Mutinen.*, ad 14.

(5) Nihilominus alicubi a primo adsistente petitur benedictio illis verbis : *Jube, Domne, benedicere*, et a sacerdote dum benedicit profertur : *Per intercessionem*

vel super altare deponit, vel secum ad sacristiam, uti supra, defert.

Reliquiæ etiam veræ crucis aut alterius dominicæ passionis instrumenti non sunt exponendæ nec ante nec supra tabernaculum in quo SS. Sacramentum asservatur (1); neque sub umbella seu baldachino, nisi forte excipi debeant supradicta dominicæ passionis instrumenta, ubi id ab immemorabili fieri soleat (2). Super autem ejusmodi altare duo saltem ardebunt lumina (3).

Quum sacra aliqua reliquia fidelium osculis præbenda est, sacerdos ut supra (n. 249) indutus, accepta cum dextera reliquia et cum sinistra linteolo, secedit ad cancellos presbyterii a parte epistolæ, et stans ante primum in ordine genuflexum pronuntiat, juxta communem praxim: *Per intercessionem B. M. V. vel sancti N., liberet te Deus ab omni malo. Amen*, admovens interim ori illius sacram reliquiam; postea hanc linteolo pertergit. Tum accedit ad secundum et facit similiter, ac ita porro. At vero si alicubi ex consuetudine admittantur fideles ad osculum reliquiæ S. crucis aut alterius dominicæ passionis instrumenti, nihil pronuntiandum videtur. Hic juvat advertere fas esse sacerdoti hujusmodi functionem peragere etiam immediate post missam (4).

Quando reliquia cujuscumque sancti in processione deferri debet, ea ob oculos habenda erunt, quæ a rubricistis traduntur. Si necesse sit ut sacra reliquia a pluribus conjunctim deferatur, hi erunt ecclesiastici superpelliceis saltem amicti (5); secus a solo celebrante gestanda erit, et quidem absque velo humerali, ac sine baldachino (6), et quin thuriferarius ante eum sacram reliquiam incenset. Ast in solemni supplicatione, reliquiæ veræ crucis, alteriusve dominicæ passionis instrumenti, circumferri licet hujusmodi reliquiam cum velo humerali, et sub baldachino, thuriferario eam continue incensante, si hæc in pervetusto sint more posita (7).

Antequam reliquia vivificæ crucis aut alterius dominicæ passionis instrumenti, sive post expositionem, sive post supplicationem, in locum

sancti N. benedicat vos omnipotens Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, vel Cujus festum colimus, etc., aut etiam *Nos cum prole pia, etc.*, si reliquia fuerit de B. M. V. In impertienda tamen benedictione cum quovis dominicæ passionis instrumento, nihil omnino est proferendum (S. R. C. 23 maii 1835, in *Lucionen.*, ad 3).

(1) S. R. C. 12 mart. 1836, in *Tridentina*, et 6 sept. 1845, in *una S. Angeli in Vado*.

(2) Ex decreto gener. S. R. C. 27 maii 1826.

(3) S. R. C. 22 jan. 1701, in *una congreg. Montis Coronæ*, ad 2.

(4) S. R. C. 16 mart. 1833, in *Veron.*, ad 5.

(5) Ex decreto S. R. C. 5 jul. 1653, in *Lucana*, ad 2, et 2 sept. 1690, in *Cojetana*, ad 1. Statuæ autem ac imagines sanctorum deferri queunt etiam a laicis cappis indutis.

(6) S. R. C. 27 maii 1826 decr. gener.

(7) S. R. C. 16 sept. 1741, in *Bracharen.*, 26 aug. 1752, in *Gradicen.*, ad 5, et 27 maii 1826 decr. gener.

suum reponatur, semper cum eadem benedicendus est populus (1). In repositione autem ac processione reliquiarum B. M. V. aliorumque sanctorum, impertiri quidem potest benedictio cum ipsis; nulla tamen adest obligatio (2). (P. a Carpo, *Cæremoniale*.)

SECTIO IX.

DE JEJUNIO ECCLESIASTICO ET ABSTINENTIA.

Declarationes S. Pœnitentiariæ.

1. Utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectiunculam infra horam 10 et 11 matutinas, prandium vero differendo ad 4 et 5 horam vespertinam?

Resp. 19 jan. 1834: Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua exstet causa, pœnitentes qui hoc more utuntur, non esse inquietandos.

2. Utrum... permitti possit (in regione Canadiensi) ut mane, diebus jejunii, parva quantitate sumatur cafæum aut chocolatum cum frustulo panis?

S. P. respondit: Eos qui talem usum sequuntur, non esse inquietandos. Die 21 novembris 1843.

3. Infirmitatem et aliud quodcumque rationabile impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a præcepto abstinentiæ in diebus esurialibus. 19 jan. 1834.

4. An in quadragesima, cum patrifamilias facultas sit edendi carnes et idem non possit vel nolit duo parare prandia, alterum carniū et alterum juxta abstinentiæ legem (italice dicebatur *di magro*), filiifamilias cæterique ejusdem servitio addicti possint carnes edere?

Resp. 12 jan. 1734: Posse personis quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifamilias indultis, adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die, iis qui jejunare tenentur.

5. An vi responsionis S. Pœnitentiariæ hisce verbis conceptæ: « Posse personis quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifamilias indultis, etc. » — dispensato patrefamilias, intelligi debeant dispensati etiam cæteri ejusdem familiæ?

(1) S. R. C. 15 sept. 1736, in *Brixen.*, ad 1, et 31 maii 1817, in *una dubiorum*, ad 12.

(2) S. R. C. 24 jul. 1683, in *Albenganen.*, ad 1.

Resp. : S. Pœnitentia nūquam declaravit dispensationes concessas capiti familiæ, extendi ad totam familiam; sed tantum dedit directiones pro confessariis in actu practico circa eos qui sub potestate sunt, et debent vesci cibis a parentibus datis. 6 aug. 1860.

6. An ratio propter quam filiifamilias uti possunt cibis vetitis a patrefamilias exhibitis, sit eorum impotentia physica sive moralis observandi præceptum, seu potius indultum quo gaudet paterfamilias?

Resp. : Ratio permissionis de qua in quæsito proposito sermo, non est indultum patrisfamilias, sed impotentia in qua versantur filiifamilias observandi præceptum. 16 dec. 1862.

7. An illi qui dispensantur super observantia jejunii ob exercitium laboriosæ artis in quadragesima, cum indultum concessum est vescendi carnibus et lacticiniis (pro unica comestione), possint uti carnibus et lacticiniis quoties per diem edunt, sicut diebus dominicis, quibus jejunium non præcipitur?

Resp. 16 jan. 1834, de mandato f. r. Leonis XII : Fideles qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in quadragesima, cum indultum concessum est, omnibus diebus indulto comprehensis, vesci carnibus aut lacticiniis per idem indultum permissis, quoties per diemedunt.

8. S. Pœnitentia respondit : « Fideles qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, » etc. (ut in resp. ad 7). Dubitatur an hæc resolutio valeat in diœcesi cujus episcopus, auctoritate apostolica, concedit fidelibus ut feria 2, 3, 5 temporis quadragesimæ possint semel in die vesci carnibus et ovis; iis vero qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, permittit ut ovis sæpius in die utantur. Quæritur itaque : 1° An, non obstantibus memorata phrasi « ovis sæpius in die utantur » et tenore concessionis, possint ii qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, vi dictæ resolutionis vesci carnibus quoties per diem edunt? 2° An iis qui jejunare non tenentur ratione ætatis vel laboris, æquiparandi sint qui ratione infirmæ valetudinis a jejuniis excusantur, adeo ut istis quoque pluries in die vesci carnibus liceat?

Resp. 27 maii 1863 : Quoad 1, negative; quoad 2, non æquiparari.

9. Utrum ii qui ratione ætatis vel laboris (addunt, paritate rationis, et *infirmatis*) jejunare non tenentur, subjiciantur legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per indultum carnes permittuntur?

Resp. 13 febr. 1834 : Consulat probatos auctores. S. Congreg. S. Off. sequentem dedit solutionem :

« Dubium fuit propositum ab episcopo Baionensi : Utrum obligatio de non miscendis piscibus cum carne diebus quadragesimæ attingat omnes qui vi indulti carnibus vesci possunt, vel solummodo eos qui jejunant?

« Die 23 junii 1875, in Congregatione generali Romana et universalis inquisitionis habita coram Emis ac Rmis cardinalibus genera-

libus inquisitoribus, proposito suprascripto dubio, et præhabito voto DD. consultorum, iidem Emi ac Rmi rescribi mandarunt : *Affirmative quoad primam partem; negative quoad secundam partem*; et datur decretum 24 martii 1841, nempe ad dubium : An lex de non permiscendis licitis et interdictis epulis eos etiam respiciat qui ad unicum comestionem non tenentur, uti juvenes antequam tertium compleverint septennium, alique rationabiliter ab eadem excusati ob impotentiam vel laborem? — Emi decreverunt : *Non licere.* »

10. An illis quibus indulgetur esus carnum diebus veneris et sabbati per annum, in quibus obligatio jejunii non habetur, permixta sit permixtio ciborum, non obstante responsione Benedicti XIV ad archiepiscopum Syracusanum per secretarium memorialium emissa, die 5 januarii 1735?

Resp. 15 febr. 1834, de mandato Gregorii PP. XVI : Permitti.

11. Utrum in diebus jejunii tempore adventus a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiniis, cui propter infirmitatem licitus est usus carnum, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium?

Resp. 8 jan. 1834 : Affirmative, nempe non licere ejusmodi promiscuitatem.

12. Utrum lege vetitæ permixtionis cum carnibus comprehendantur pisces sale siccati (id est ANCHOIS, THON, HARENGS, TARANTELLA alique his similia); an potius misceri possint ad instar condimenti alterius feruli?

Resp. 16 jan. 1834 : Pisces sale siccatos... vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.

13. Utrum tempore jejunii cui licitus est usus carnum, liceat miscere testacea marina, quæ improprie FRUCTUS MARIS dicuntur, sed vulgo pisces censentur (id est HUITRES, ÉCREVISSES)?

Resp. 16 jan. 1834 : Testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces censentur, vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.

14. Illi quibus licita est cibi qualitas, possuntne diebus jejunii vesci solo jusculo carnis, ut suæ prospiciant valetudini, ac præterea uti cibis esurialibus, ut obtemperent, quantum fieri possit, ciborum præcepto?

Resp. 8 febr. 1828 : Affirmative.

15. Utrum tempore jejunii liceat mixtio carnis cum leguminibus.

Resp. : Carnes cum quibuscumque leguminum speciebus misceri posse extra dubium est.

16. An illi quibus licitus est esus carnum diebus quibus utuntur tantum lacticiniis, possint uti condimento laridi liquefacti?

Resp. 8 febr. 1828 : Affirmative.

17. Utrum, quum, sive per bullam *Cruciatæ*, sive aliam ob causam, conceditur indultum pro usu laridi liquefacti solo titulo condimenti, ii qui ad jejunium tenentur, eo condimento licite uti possint in serotina etiam refectione?

Resp. 16 jan. 1834, de expresso san. mem. Papæ Leonis XII oraculo :
Ii qui ad jejunium tenentur, licite uti possunt in serotina etiam
refectione condimentis in indulto permissis, quia illa, vi indulti, olei
locum tenent : dummodo in indulto non sit posita restrictio quod ea
condimenta adhiberi possint in unica comestione.

18. An in concessione condimentorum vulgo DE GRAISSE intelliga-
tur concessus usus condimenti ex adipe cujuscumque animalis?

Resp. : Utendum tantum condimento suino.

19. An diebus veneris et sabbati, quibus indulgetur condimenta
vulgo DE GRAISSE, possit jusculum carnis adhiberi?

Resp. : Sub terminis CONDIMENT DE GRAISSE non comprehendi jusculum
carnis coctæ.

20. Jejunium pro jubilæo (1879) consequendo præscriptum adim-
pleri potest etiam tempore quadragesimæ, dummodo fiat extra dies
in litteris apostolicis exceptos et adhibeantur cibi tantum esuriales,
vetito usu quoad qualitatem ciborum cujuscumque indulti seu privi-
legii, etiam bullæ *Cruciatæ*. 26 febr. 1879.

21. S. Pœnitentiaria interrogata circa sensum declarationis factæ
die 16 jan. 1834, et speciatim circa dispensatos ratione incommodæ
valetudinis,

S. Pœnitentiaria, mature ac diligenter perpenso proposito dubio,
respondendum censuit : Fideles qui ratione affectæ valetudinis a lege
jejunii seu unicæ comestionis eximuntur, licite posse, iis quadrage-
simæ diebus quibus esus carnum per indultum permissus est, toties
carnibus vesci, quoties per diem edunt.

Datum Romæ, in S. Pœnit., die 16 mart. 1882.

INDEX

LIBER SECUNDUS DECRETALIUM DE JUDICE ECCLESIASTICO

PROCEMIUM	1
---------------------	---

PARS PRIMA.

DE INITIO LITIS.

TITULUS I. — DE JUDICIIS	3
SECTIO I. — <i>Quid et quotuplex judicium?</i>	3
I. Definitio judicii	3
II. Divisio judiciorum	4
SECTIO II. — <i>De personis quæ constituunt judicium</i>	5
§ I. — Personarum illarum recensio.	5
§ II. — De iudice	7
§ III. — De actore et reo	9
SECTIO III. — <i>De materia judiciorum</i>	11
I. De causis mere ecclesiasticis	11
II. De causis mere profanis	12
III. De causis mixti fori	13
SECTIO IV. — <i>De forma, effectu et fine judicii</i>	14
I. De forma	14
II. De effectu	14
III. De fine.	15
TITULUS II. — DE FORO COMPETENTE	16
SECTIO I. — <i>Quid et quotuplex sit forum?</i>	16
SECTIO II. — <i>Ex quotuplici capite educatur fori competentia?</i>	17
§ I. — De domicilio	18
§ II. — De aliis modis sortiendi forum ordinarium	23
I. De contractu	23
II. De re sita.	24
III. De delicto	24
SECTIO III. — <i>De foro privilegiato clericorum</i>	26
§ I. — An et quo jure existat immunitas clericorum?	26

§ II. — Qui gaudeant illo fori privilegio, et in quibusnam causis?	30
I. Clerici hoc privilegio gaudent	30
II. Causæ in quibus clerici eximuntur a jurisdictione sæculari	31
III. Coram quo iudice ecclesiastico clerici sint conveniendi?	34
IV. Renuntiatio privilegio fori	35
SECTIO IV. — <i>De foro privilegiato quorundam laicorum et foro com-</i> <i>muni omnium christianorum</i>	35
TITULUS III. — DE LIBELLI OBLATIONE	36
§ I. — De ipsa oblatione libelli	37
§ II. — De citatione	38
I. Quid et quotuplex sit?	38
II. An sit necessaria ad valorem iudicii?	39
III. De effectibus citationis.	40
TITULUS IV. — DE MUTUIS PETITIONIBUS	41
I. Quid intelligatur per mutuas petitiones?	41
II. Quis reconvenire possit et ad quem?	41
III. In quibus causis reconveniat?	42
IV. De effectibus reconventionis.	43
TITULUS V. — DE LITIS CONTESTATIONE	44
I. Natura et varietas contestationis.	44
II. Ejus necessitas	45
III. Modi inducendi vel impediendi litis contestationem	45
IV. De effectibus contestationis litis	46

PARS SECUNDA.

DE ORDINE LITIS.

TITULUS VI. — UT, LITE NON CONTESTATA, NON PROCEDATUR AD TESTIUM RECEPTIONEM VEL AD SENTENTIAM DEFINITIVAM	47
Expenditur sensus rubricæ	47
TITULUS VII. — DE JURAMENTO CALUMNIÆ	49
I. De natura et necessitate juramenti calumniæ.	49
II. Qui teneantur ad illud præstandum?	50
III. De pœnis latis contra recusantes jurare	51
IV. Effectus juramenti	52
TITULUS VIII. — DE DILATIONIBUS	53
I. Natura et varietas dilationis	53
II. Dilationes quæ dantur ante litis contestationem.	53
III. Dilationes quæ dantur post litis contestationem	54
IV. Effectus dilationum	55
TITULUS IX. — DE FERIIS	55
I. Quid et quotuplex?	55
II. Potestas instituendi ferias.	56
III. De feriis nuptiarum.	57
IV. Qui actus habeantur die festivo?	58
V. De causis excusantibus.	60
TITULUS X. — DE ORDINE COGNITIONUM	61
I. De ordine cognitionum ejusque regulis	61
II. Dubia quædam circa ordinem causarum	62
* TITULUS XI. — DE PLUS PETITIONIBUS	63

I. Natura plus petitionis.	63
II. Pœnæ plus petentis	64
TITULUS XII. — DE CAUSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS	65
SECTIO I. — <i>Notiones præviæ</i>	65
§ I. — De possessione	65
I. De natura et divisione possessionis	65
II. De variis modis acquirendi et amittendi possessionem	66
§ II. De proprietate	69
I. Quid et quotuplex sit?	69
II. Quot modis acquiratur?	69
SECTIO II. — <i>De causa possessionis et proprietatis</i>	70
I. De judiciis petitoriis et possessoriiis	70
II. De restitutione fructuum	72
TITULUS XIII. — DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM	73
I. Cui et contra quem competat interdictum <i>Unde vi?</i>	74
II. De regula <i>Spoliatus ante omnia restituendus</i>	76
III. De restitutione in causis spiritualibus	77
TITULUS XIV. — DE DOLO ET CONTUMACIA	79
SECTIO I. — <i>De dolo</i>	80
I. De dolo in genere	80
II. De dolo in contractibus.	80
III. De dolo in judiciis.	82
SECTIO II. — <i>De contumacia</i>	84
I. Natura et divisio contumaciæ.	84
II. Diversi modi contumaciæ erga judicem.	85
III. Pœnæ contra contumaces	85
IV. De iudice quoad contumaces	86
TITULUS XV. — DE EO QUI MITTITUR IN POSSESSIONEM, CAUSA REI SERVANDÆ.	87
I. Quid sit missio in possessionem bonorum?	87
II. Quomodo fiat missio.	88
TITULUS XVI. — UT, LITE PENDENTE, NIHIL INNOVETUR.	89
TITULUS XVII. — DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM ET FRUCTUUM	91
§ I. — De sequestratione	92
I. Natura et varietas sequestrationis	92
II. Quæ res sequestrari possint?	93
§ II. — De sequestre.	93
§ III. — De arrestatione	94

PARS TERTIA.

DE PROBATIONIBUS ET EXCEPTIONIBUS.

TITULUS XVIII. — DE CONFESSIS	96
§ I. — Natura et varietas confessionis	96
I. Natura confessionis	96
II. Divisio confessionis	97
§ II. — Quid probet confessio?	97
§ III. — De jure interrogandi in iudicio et obligatione respondendi.	98
I. Jus interrogandi et obligatio respondendi	98
II. Interrogatio de sociis criminis	99

§ IV. — De positionibus et interrogatoriis	100
TITULUS XIX. — DE PROBATIONIBUS.	101
i. Quid et quotuplex probatio?	102
ii. De forma probationis	103
iii. De onere probandi	104
iv. De effectibus probationis	105
TITULUS XX. — DE TESTIBUS ET ATTESTATIONIBUS	105
§ I. — De natura et qualitate testium	106
§ II. — De productione et depositione testium	108
§ III. — De probatione testimoniali et publicatione attestatorum	111
i. De vi probationis testimonialis	111
ii. De publicatione attestatorum	112
§ IV. — De exceptionibus contra attestaciones	113
TITULUS XXI. — DE TESTIBUS COGENDIS VEL NON	114
TITULUS XXII. — DE FIDE INSTRUMENTORUM.	116
§ I. — De instrumentis publicis	117
i. Quid sint?	117
ii. Quam fidem faciant?	118
§ II. — De fide instrumentorum privatorum	119
§ III. — De instrumentorum productione, amissione, etc.	120
TITULUS XXIII. — DE PRÆSUMPTIONIBUS	121
i. Quid et quotuplex sit præsumptio?	121
ii. Effectus præsumptionis	122
TITULUS XXIV. — DE JUREJURANDO	124
§ I. — Natura et varietas juramenti	124
§ II. — De juramento assertorio	125
i. De juramento litis æstimatorio	125
ii. De juramento litis decisorio	126
§ III. — De juramento promissorio	128
§ IV. — De interpretatione et relaxatione juramenti	129
TITULUS XXV. — DE EXCEPTIONIBUS	130
§ I. — Natura et varietas exceptionis	130
§ II. — De exceptionis appositione	132
§ III. — De forma et effectibus exceptionum	133
§ IV. — Exceptiones in specie	134
TITULUS XXVI. — DE PRÆSCRIPTIONIBUS.	136
§ I. — Natura, varietas et origo præscriptionis	136
§ II. — De subjecto et materia præscriptionis	138
i. De subjecto.	138
ii. De materia præscriptibili	138
§ III. — De possessione et tempore requisitis ad præscribendum	139
i. De possessione	139
ii. De tempore	140
§ IV. — De justo titulo et bona fide requisitis ad præscribendum	141
i. De justo titulo.	141
ii. De bona fide.	142
§ V. — De impedimentis præscriptionis	144

PARS QUARTA.

DE FINE LITIS.

TITULUS XXVII. — DE SENTENTIA ET RE JUDICATA.	146
§ I. De conclusione in causa.	146
§ II. De sententia.	147
§ III. De re judicata.	149
§ IV. De pœna temere litigantis et iudicis male iudicantis.	151
TITULUS XXVIII. — DE APPELLATIONIBUS, RECUSATIONIBUS ET RELATIONIBUS.	152
SECTIO I. — De appellatione.	152
§ I. — De natura appellationis et de persona appellante.	152
I. Natura et divisio appellationis.	152
II. De personis quæ appellare possunt.	153
§ II. — De iudice a quo et ad quem appellatur.	154
I. De iudice a quo.	154
II. De iudice ad quem.	155
§ III. — De causis a quibus appellatur.	156
§ IV. — De fatalibus appellationis.	157
I. Quid sint fatalia et apostoli?	157
II. De variis fatalibus in specie.	158
§ V. — De officio iudicis ad quem appellatur.	160
§ VI. — De effectibus appellationis.	161
SECTIO II. — De recusationibus et relationibus.	162
§ I. — De recusatione.	162
§ II. — De relatione.	163
TITULUS XXIX. — DE CLERICIS PEREGRINANTIBUS.	164
TITULUS XXX. — DE CONFIRMATIONE UTILI ET INUTILI.	165
I. Natura et varietas confirmationis.	165
II. De signis quibus determinatur forma confirmationis.	166
III. De vi innovationis privilegiorum.	167

VARIA DOCUMENTA

Circa plures quæstiones

DE QUIBUS ACTUM EST IN LIBRO II DECRETALIUM

SECTIO I. — De processu summario.	168
I. Instructio S. Congregationis de Propaganda fide de modo procedendi in cognoscendis et definiendis causis clericorum.	168
II. Instructio quoad modum procedendi œconomice in causis disciplinaribus et criminalibus clericorum.	171
SECTIO II. — De appellatione.	177
I. Constit. Benedicti XII <i>Ad militantis</i> circa quosdam causas in quibus appellatio cum inhibitione in suspensivo concedi prohibetur.	177
II. Decretum de mandato Clementis papæ VIII circa appellationes et inhibitiones.	182

LIBER TERTIUS DECRETALIUM

DE CLERO

PROCEMIUM	184
---------------------	-----

PARS PRIMA.

DE CAUSIS BENEFICIALIBUS.

TITULUS I. — DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.	186
SECTIO I. — <i>De honestate interna</i>	186
SECTIO II. — <i>De honestate externa</i>	188
I. De vitæ et morum integritate	188
II. De decencia clericorum externa.	189
III. De exercitio officiorum status clericalis.	191
TITULUS II. — DE COHABITATIONE CLERICORUM ET MULIERUM	192
§ I. — De cohabitatione prohibita vel non.	192
§ II. — De pœnis latis contra cohabitantes.	193
TITULUS III. — DE CLERICIS CONJUGATIS.	196
SECTIO I. — <i>De contractu matrimoniali clericorum in majoribus con-</i> <i>stitutorum</i>	196
I. De lege cœlibatus ecclesiastici	196
II. De fonte proximo obligationis cœlibatus	197
III. Pœnæ latæ contra clericos in majoribus constitutos atten-	
tantes contrahere matrimonium.	198
SECTIO II. — <i>De contractu matrimoniali clericorum in minoribus</i> <i>constitutorum</i>	198
TITULUS IV. — DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS IN ECCLESIA VEL PRÆBENDA	200
§ I. — De natura, varietate et origine residentie	200
§ II. — Qui et quomodo obligentur ad residentiam?	202
§ III. — De tempore licite absentie	203
§ IV. — Causæ excusantes a residentia.	204
§ V. — Fructus residentium.	207
§ VI. — Pœnæ latæ contra non residentes	208
TITULUS V. — DE PRÆBENDIS ET DIGNITATIBUS.	210
SECTIO I. — De natura et varietate beneficiorum.	210
I. Definitio beneficii	210
II. Divisio beneficiorum	212
SECTIO II. — <i>De beneficiorum erectione, unione, divisione et dismem-</i> <i>bratione</i>	214
I. De erectione beneficiorum	214
II. De unione beneficiorum.	215
III. De divisione et dismembratione beneficiorum	220
SECTIO III. — <i>De collatione beneficiorum.</i>	221
I. Qui conferre possit beneficia?	222
II. Cui conferri possint beneficia?	223

III. De modo conferendi per concursum	224
IV. De effectibus collationis	227
SECTIO IV. — <i>De pluralitate beneficiorum</i>	228
I. De pluralitate generatim.	228
II. De beneficiis compatilibus et incompatilibus	228
III. De dispensatione in pluralitate beneficiorum	229
IV. De causis requisitis ad dispensandum	230
V. Quo jure vacet beneficium per assecutionem secundi beneficii cum primo incompatibili?	232
SECTIO V. — <i>De beneficiorum reservatione</i>	233
I. Quid et quotuplex sit reservatio?	233
II. De beneficiis reservatis in corpore juris communis	234
III. De affectione beneficiorum.	235
SECTIO V. — <i>De primis precibus imperatoris Romani</i>	235
TITULUS VI. — <i>DE CLERICO ÆGROTANTE VEL DEBILITATO</i>	236
I. De clerico non removendo ob senium vel infirmitatem	237
II. Quandonam dandus sit coadjutor?	237
III. Quis assignare possit coadjutorem?	239
IV. De coadjutoris qualitate, potestate et officio.	240
TITULUS VII. — <i>DE INSTITUTIONIBUS</i>	242
§ I. — <i>De institutione collectiva</i>	242
I. Conditiones illius institutionis.	242
II. Quis possit instituere?	243
III. De eo qui potest institui	244
IV. De forma illius institutionis.	245
§ II. — <i>De institutione auctorisabili</i>	246
§ III. — <i>De investitura</i>	246
I. Quis possit mittere in possessionem?	247
II. De forma missionis in possessionem	247
III. Effectus investituræ	248
TITULUS VIII. — <i>DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ ET ECCLESIAE VACANTIS</i>	249
I. De vacatione beneficii.	249
II. An beneficium actu non vacans conferri possit?	250
III. De tempore intra quod conferuntur beneficia	251
TITULUS IX. — <i>NE, SEDE VACANTE, ALIQUID INNOVETUR</i>	252
I. Quid possit capitulum, sede vacante?	253
II. Quid non possit?	254
TITULUS X. — <i>DE HIS QUÆ FIUNT A PRÆLATIS SINE CONSENSU CAPITULI</i>	255
I. De actibus qui consensum capituli requirunt.	255
II. De actibus ad quos requiritur consilium capituli	256
III. De discrimine inter consensum et consilium capituli	257
TITULUS XI. — <i>DE HIS QUÆ FIUNT A MAJORI PARTE CAPITULI</i>	258
I. De capitulo et de personis ad illud pertinentibus.	258
II. De convocatione capituli	259
III. De modo procedendi	260
IV. De oppositione minoris partis	261
TITULUS XII. — <i>UT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DIMINUTIONE CONFERANTUR</i>	262
I. De pensionis impositione	263
II. De reservatione fructuum.	265
TITULUS XIII. — <i>DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS VEL NON</i>	265

§ I. — De rebus quæ alienari possunt vel non	266
i. Quid nomine rerum hic veniat?	266
ii. Quæ res alienari possint?	266
iii. Quænam res alienari sint prohibitæ?	267
§ II. — De modis alienandi et causis alienationis	268
i. Varii modi alienandi res ecclesiæ	268
ii. Justæ causæ alienationis	269
§ III. — De forma alienationis	270
§ IV. — De effectu alienationis	271
i. Si facta sit absque solemnitatibus	271
ii. Si rite facta	272
§ V. — De pœnis male alienantium	273

PARS SECUNDA.

DE CLERICORUM PACTIS ET CONTRACTIBUS.

TITULUS XIV. — DE PRECARIIS	274
i. Natura precarii.	274
ii. Effectus.	276
iii. Modi quibus solvitur precarium.	276
TITULUS XV. — DE COMMODATO	277
i. Quid sit commodatum?	277
ii. De obligationibus commodantis et commodatarii	278
iii. De actione quæ institui potest ex commodato	280
TITULUS XVI. — DE DEPOSITO.	281
i. Quid et quotuplex sit?	281
ii. De ejus materia.	282
iii. De obligatione ex contractu depositi nata	283
iv. De loco et modo faciendæ restitutionis.	284
v. De actionibus ex illo contractu ortis	285
TITULUS XVII. — DE EMPTIONE ET VENDITIONE	286
SECTIO I. — <i>De natura et varietate emptionis et venditionis</i>	286
SECTIO II. — <i>De personis quæ emere et vendere possunt eorumque con-</i> <i>sensu</i>	288
i. Personæ capaces	288
ii. Mutuus contrahentium consensus.	290
SECTIO III. — <i>De merce ejusque pretio</i>	293
i. De merce	293
ii. De pretio	296
SECTIO IV. — <i>De obligationibus venditoris et emptoris</i>	298
i. Obligationes venditoris	298
ii. Obligationes emptoris.	301
iii. De fructibus rei venditæ et nondum traditæ.	303
SECTIO V. — <i>De remediis contra læsionem et contractus resolutione</i>	304
i. Remedia contra læsionem	304
ii. Resolutio emptionis-venditionis.	306
TITULUS XVIII. — DE LOCATO ET CONDUCTO.	307
SECTIO I. — <i>Natura, varietas, etc. locationis-conductionis</i>	307
i. Natura	307
ii. Varietas.	308
iii. Personæ quæ locare et conducere possunt	309

SECTIO II. — <i>De rebus et operis quæ locari possunt</i>	309
SECTIO III. — <i>Obligationes et jura locatoris ac conductoris</i>	311
I. Obligationes et jura locatoris.	311
II. Obligationes et jura conductoris.	312
SECTIO IV. — <i>Duratio et cessatio locationis</i>	315
SECTIO V. — <i>De emphyteusi</i>	316
I. Natura et varietas emphyteusis	316
II. Dans ac recipiens emphyteusim.	317
TITULUS XIX. — <i>DE RERUM PERMUTATIONE</i>	318
§ I. — <i>De permutatione rerum in genere</i>	318
I. Natura permutationis	318
II. De permutantibus atque de materia et effectibus permuta- tionis	319
§ II. — <i>De permutatione rerum Ecclesiæ</i>	320
TITULUS XX. — <i>DE FEUDIS</i>	321
I. Natura et varietas feudorum	322
II. Res Ecclesiæ in feudum dandæ	323
III. Clerici et regulares in feudis succedentes.	324
TITULUS XXI. — <i>DE PIGNORIBUS ET ALIIS CAUTIONIBUS</i>	325
SECTIO I. — <i>De pignoribus</i>	326
I. Natura et varietas pignoris	326
II. Obligantes rem pignore.	327
III. Res quæ pignori subjici possunt	328
IV. Effectus pignoris	329
V. Pactum antichresis et legis commissariæ additum pignori.	330
SECTIO II. — <i>De cautionibus</i>	331
TITULUS XXII. — <i>DE FIDEJUSSORIBUS</i>	332
I. Natura et varietas fidejussionis	332
II. Fidejubentes	334
III. Effectus fidejussionis	335
IV. Institutio.	336
TITULUS XXIII. — <i>DE SOLUTIONIBUS</i>	337
I. De natura solutionis et requisitis ad illam	337
II. Cui solutio sit facienda?	339
III. A quo fieri debeat?	341
IV. Quomodo?	341
V. De solutione indebiti et effectibus solutionis	343
TITULUS XXIV. — <i>DE DONATIONIBUS</i>	344
SECTIO I. — <i>Natura et varietas donationis</i>	344
I. Quid sit donatio?	344
II. Quotuplex?	346
SECTIO II. — <i>De personis habilibus ad donandum vel recipiendum</i>	346
I. Habiles ad donandum	346
II. Habiles ad recipiendum.	348
SECTIO III. — <i>De forma et effectibus donationis</i>	349
I. De forma et modo	349
II. De effectibus.	350
SECTIO IV. — <i>De revocatione donationum</i>	350
I. Prima causa seu ingratitude	350
II. Secunda causa seu susceptio prolis	352
SECTIO V. — <i>De donatione mortis causa</i>	353

PARS TERTIA.

DE DOMINIO ET CÆTERIS JURIBUS CLERICORUM.

TITULUS XXV. — DE PECULIO CLERICORUM	355
SECTIO I. — De peculio clericorum et ejus dominio.	355
§ I. — Natura peculii	356
§ II. — De dominio bonorum quibus constat peculium	356
SECTIO II. — De usu illorum bonorum	358
§ I. — Usus rectus	358
§ II. — De obligatione erogandi superflua in causas pias	359
I. Natura et origo illius obligationis	359
II. Plura dubia	361
TITULUS XXVI. — DE TESTAMENTIS	362
SECTIO I. — De natura, varietate et origine testamenti	363
I. De natura	363
II. De varietate	363
III. De origine	364
SECTIO II. — De testatore et forma testamentorum	365
I. De testatore	365
II. De forma testamentorum	367
SECTIO III. — De institutionibus et substitutionibus	369
I. Institutiones.	369
II. Substitutiones	370
SECTIO IV. — De legatis et codicillis	372
I. Legata	372
II. Codicilli.	373
SECTIO V. — Resolutio, exsecutio et commutatio testamentorum	374
I. Resolutio	374
II. Exsecutio	375
III. Commutatio.	376
TITULUS XXVII. — DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO	377
SECTIO I. — De successione ab intestato in genere	377
SECTIO II. — De ordine successionis	380
I. Liberi eorumque descendentes	381
II. Ascendentes et collaterales	381
III. Successio quoad bona clericorum et religiosorum	383
SECTIO III. — De additione et repudiatione	384
I. Aditio successionis.	384
II. Repudiatio.	385
TITULUS XXVIII. — DE SEPULTURIS.	386
§ I. — De sepultura ejusque electione	386
I. De sepulturis et cœmeteriis	386
II. De electione sepulturæ	388
§ II. — De ecclesiis quibus competit jus sepulturæ	391
§ III. — De his quibus denegari debet sepultura ecclesiastica	393
I. Quibus deneganda	393
II. Concessio illegitima sepulturæ	396
§ IV. — De portione canonica episcopali et parochiali	397
TITULUS XXIX. — DE PAROCHIS ET ALIENIS PAROCHIANIS	400
SECTIO I. — De constitutione parochiarum et parochorum	400

SECTIO II. — <i>De parochorum juribus et et prærogativis</i>	402
I. Jura quoad sacramentorum administrationem	402
II. Jura honorifica	404
III. Inamovibilitas parochorum	406
SECTIO III. — <i>De obligationibus et officiis parochorum</i>	407
TITULUS XXX. — <i>DE DECIMIS, PRIMITIIS ET OBLATIONIBUS</i>	408
I. De primitiis et decimis	408
II. De oblationibus	410

PARS QUARTA.

DE CLERO REGULARI.

TITULUS XXXI. — <i>DE REGULARIBUS ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM</i>	412
SECTIO I. — <i>De natura, origine et varietate status religiosi</i>	412
I. De natura et origine	412
II. De variis generibus status religiosi	414
III. De ratione erigendi ordines religiosos	416
SECTIO II. — <i>De novitiatu</i>	417
I. Qui possint amplecti statum religiosum?	417
II. Novitatus præmittendus professioni religiosæ	419
III. Obligationes et jura novitorum	420
IV. Dispositio bonorum a novitis facienda	422
SECTIO III. — <i>De professione religiosa</i>	423
I. Ipsa professio	423
II. Effectus validæ professionis	427
III. Recensus professorum a religione	429
SECTIO IV. — <i>De prælatis regularibus</i>	431
I. Jura prælatorum	431
II. Potestas præpositæ monialium	432
SECTIO V. — <i>De recentioribus congregationibus religiosis</i>	434
TITULUS XXXII. — <i>DE CONVERSIONE CONJUGATORUM</i>	436
I. De religionis ingressu post matrimonium ratum	436
II. De ingressu religionis post matrimonium consummatum	439
TITULUS XXXIII. — <i>DE CONVERSIONE INFIDELIUM</i>	440
I. De matrimonii conversorum ad fidem	440
II. De prolibus conversorum ad fidem	441
TITULUS XXXIV. — <i>DE VOTO ET VOTI REDEMPTIONE</i>	442
SECTIO I. — <i>De voti natura, varietate et obligatione</i>	442
I. Quid et quotuplex sit votum?	442
II. Quis possit votum emittere?	444
III. Qualis obligatio ex voto oriatur?	445
SECTIO II. — <i>De voti redemptione</i>	448
I. De potestate irritandi vota	448
II. De potestate dispensandi in votis	450
III. De facultate commutandi vota	453
TITULUS XXXV. — <i>DE STATU MONACHORUM ET CANONICORUM REGULARIUM</i>	454
SECTIO I. — <i>De externa disciplina regulari</i>	455
§ I. — <i>Præscriptiones juris generales</i>	455
I. Circa regulares in genere	455
II. Circa capitula provincialia et visitationes	456

§ II. — De receptione et benedictione monialium	458
I. Receptio	458
II. Benedictio seu consecratio	460
SECTIO II. — <i>De clausura</i>	461
I. Clausura virorum	461
II. Clausura monialium	462
TITULUS XXXVI. — DE RELIGIOSIS DOMIBUS UT EPISCOPO SUNT SUBJECTÆ.	465
I. Quid et quotuplex sit domus religiosa?	465
II. Jura episcopi quoad illas	467
III. Solemnitates requisitæ in erectione novi monasterii.	470
TITULUS XXXVII. — DE CAPELLIS MONACHORUM ET ALIORUM RELIGIOSORUM.	473
I. Quid sit capella?	473
II. Potestas erigendi capellas et jurisdictio in eis	474
III. Jus ecclesiæ parochialis in alias ecclesias.	475
TITULUS XXXVIII. — DE JURE PATRONATUS.	476
SECTIO I. — <i>De natura, varietate et origine juris patronatus</i>	477
I. Natura.	477
II. Divisio	478
III. Origo	479
SECTIO II. — <i>De patronis eorumque juribus et obligationibus</i>	480
I. Patroni	480
II. Jura et obligationes patronorum.	481
TITULUS XXXXI. — DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS ET PROCURATIONIBUS	484
§ I. — De censibus	484
§ II. — De exactionibus	486
§ III. — De procurationibus.	491
§ IV. — De sustentatione congrua beneficiatorum curatorum	492
I. De sustentatione parochi	492
II. Assignanda vicario parochiali	493

PARS QUINTA.

DE ECCLESIIS HARUMQUE JURIBUS ET DE ACTIBUS QUÆ IN EIS EXERCENTUR.

TITULUS XL. — DE CONSECRATIONE ECCLESIE VEL ALTARIS.	496
SECTIO I. — <i>De consecratione ecclesiarum</i>	496
I. De necessitate consecrationis	496
II. Conditiones requisitæ ex parte ecclesiæ consecrandæ.	499
III. De facultate consecrandi	500
IV. De modo consecrandi ecclesiam	501
V. De iteratione consecrationis	502
SECTIO II. — <i>De pollutione ecclesiarum et earum reconciliatione</i>	503
I. De pollutione ecclesiarum	503
II. Reconciliatio ecclesiæ pollutæ	506
SECTIO III. — <i>De consecratione altaris, calicis, campanæ, etc</i>	508
§ I. — De altari.	508
I. Varietas, materia et forma altaris	508
II. Exsecratio et pollutio altaris	510
§ II. — Consecratio aliarum rerum	511
I. Calices et patenæ	511
II. Campanæ	513
III. Vestes sacræ et paramenta	515

TITULUS XLI. — DE CELEBRATIONE MISSARUM ET SACRAMENTO EUCHARIS-	
TIÆ DIVINISQUE OFFICIIS	519
SECTIO I. — <i>De obligatione celebrandi et applicandi missas.</i>	519
§ I. — Deo obligatione celebrandi.	519
I. Obligatio celebrandi	519
II. Facultas celebrandi	521
III. De tempore, hora et modo celebrandi	523
§ II. — De applicatione pro populo	528
I. Quibus diebus missa sit applicanda?	528
II. A quibus sit applicanda?	531
III. Quo loco et modo sit applicanda?	533
IV. Obligatio celebrandi ratione stipendii	535
SECTIO II. — <i>De missarum reductione.</i>	543
I. De cessatione et diminutione fructuum	543
II. De reductione oneris missarum.	545
SECTIO III. — <i>De obligatione ad divinum officium</i>	548
I. Qui obligentur?	549
II. Ad quod officium?	551
III. Causæ excusantes a recitatione divini officii	552
IV. Pœnæ latæ contra non recitantes	553
TITULUS XLII. — DE BAPTISMO EJUSQUE EFFECTU.	554
I. De probatione requisita ut baptismus censeatur rite collatus	554
II. De ministro ordinario baptismi.	558
TITULUS XLIII. — DE PRESBYTERO NON BAPTIZATO.	558
TITULUS XLIV. — DE CUSTODIA EUCHARISTIÆ, CHRISMATIS ET ALIORUM SA-	
CRAMENTALIU	559
SECTIO I. — <i>De custodia Eucharistiæ.</i>	559
§ I. — De ecclesiis in quibus asservari potest Eucharistia.	559
I. Ecclesiæ in quibus asservatur.	559
II. Ecclesiæ in quibus non asservatur.	561
§ II. — De loco ecclesiæ ubi asservatur Eucharistia	563
SECTIO II. — <i>De asservatione sacri chrismatis et aliorum sacramenta-</i>	
<i>lium.</i>	565
TITULUS XLV. — DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM	567
§ I. — De canonizatione et beatificatione sanctorum.	567
I. Potestas canonizandi	567
II. Subjectum canonizationis	569
III. Probatio requisita ad canonizandum.	569
IV. Modus et ritus canonizandi.	570
§ II. — De cultu publico reliquiarum et sanctarum imaginum	571
I. De cultu reliquiarum	572
II. De cultu imaginum	573
TITULUS XLVI. — DE OBSERVATIONE JEJUNIORUM	574
I. De præcepto jejunii	574
II. De dispensatione et excusatione a lege jejunii	576
TITULUS XLVII. — DE PURIFICATIONE POST PARTUM	577
TITULUS XLVIII. — DE ECCLISIIS ÆDIFICANDIS ET REPARANDIS	578
SECTIO I. — <i>De ædificatione ecclesiarum.</i>	578
I. Conditiones requisitæ ad ædificationem	578
II. Ædificatio intra fines alicujus parochiæ.	579
III. Ædificatio novæ ecclesiæ	581
SECTIO II. — <i>De reparatione ecclesiæ.</i>	581

TITULUS XLIX. — DE IMMUNITATE ECCLESiarUM, CŒMETERII ET RERUM	
AD EOS PERTINENTIUM.	583
I. De immunitate personali clericorum.. . . .	584
II. De immunitate reali	585
III. De immunitate locali	586
IV. De jure asyli	587
V. Pœnæ latæ contra violatores immunitatis ecclesiasticæ . . .	589
TITULUS L. — NE CLERICI VEL MONACHI SÆCULARIBUS NEGOTIIS SE IMMIS-	
CEANT	591
SECTIO I. — <i>De negotiatione prohibita clericis</i>	591
I. De negotiationis natura et varietate	591
II. De negotiationis specie clericis prohibita	592
SECTIO II. — <i>De officiis sæcularibus quæ clericis prohibentur.</i> . . .	595

RECENTIORA SEDIS APOSTOLICÆ DECRETA AC DECLARATIONES

Circa præcipuas quæstiones de quibus actum est

IN LIBRO TERTIO DECRETALIUM

SECTIO I. — <i>De honestate externa clericorum</i>	599
I. De habitu clericali	599
II. De negotiatione clericis interdicta	601
SECTIO II. — <i>De beneficiis.</i>	602
§ I. — De capacitate assequendi beneficia et institutione in illis. .	602
I. Capacitas assequendi beneficia	602
II. Institutio et nominatio beneficiatorum	603
§ II. — De concursu	605
I. Concursus in genere.	605
II. Provocatio ad concursum	606
III. Forma concursus.	
IV. Judicium episcopi et appellatio ab illo	
§ III. — De privatione et resignatione beneficiorum	613
SECTIO III. — <i>De capitulo, præsertim cathedrali.</i>	616
§ I. — De convocatione, deliberatione et jure habendi suffra-	
gium.	616
§ II. — De numero canonicorum, officialibus capituli et statutis ca-	
pitularibus.	620
SECTIO IV. — <i>De sepultura ecclesiastica.</i>	621
I. Electio sepulturæ	621
II. Associatio funeris	626
III. Quarta funerum et emolumenta funeralia.	631
SECTIO V. — <i>De parrocho</i>	634

I. Jurisdictio parochi et jura parochialia	634
II. Officium et onera parochi	641
SECTIO VI. — <i>De regularibus</i>	642
I. De statu religioso et speciatim de admissione ad novitiatum.	642
II. Tirocinium	644
III. Professio valida vel invalida	647
IV. Paupertas religiosa	649
V. Jura regularium	650
VI. Ejectio regularium.	652
SECTIO VII. — <i>De ecclesiis et altaribus</i>	653
§ I. — De materiali ædificatione, reparatione et demolitione ecclesiarum	653
I. Ædificatio et reparatio	653
II. Demolitio	658
§ II. — De ecclesiæ parochialis translatione.	659
§ III. — De consecratione ecclesiarum et altarium	661
I. Consecratio et reconciliatio ecclesiarum.	661
II. Consecratio altarium.	662
SECTIO VIII. — <i>De sacris utensilibus</i>	667
I. Vasa sacra	667
II. Paramenta et linteamina	669
III. Tabernaculum.	671
IV. SS. imagines et reliquiæ	672
SECTIO IX. — <i>De jejunio et abstinentia</i>	676

FINIS INDICIS.

6/11/11
1911/20

